

Journal of MCU

Peace

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

E-ISSN : 2539-6765

Studies

หลักสูตรสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ปีที่ 11 ฉบับที่ 4
(มิถุนายน 2566)

Vol.11 No.4
(June 2023)

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 (มิถุนายน 2566)

Vol. 11 No. 4 (June 2023)

E-ISSN: 2539-6765

● **วัตถุประสงค์**

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร กำหนดเผยแพร่ปีละ 7 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์, ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน, ฉบับที่ 3 พฤษภาคม, ฉบับที่ 4 มิถุนายน, ฉบับที่ 5 กรกฎาคม - สิงหาคม, ฉบับที่ 6 กันยายน - ตุลาคม และ ฉบับที่ 7 พฤศจิกายน - ธันวาคม) ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

วารสารมุ่งเน้นบทความทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies published 7 time per year (1st issue January - February, 2nd issue March - April, 3rd issue May, 4th June, 5th issue July - August, 6th issue September - October and 7th issue November- December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students.

The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Multidisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of MCU Peace Studies, should not be Previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of MCU Peace Studies including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

● **เจ้าของ**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภовังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
084-320-3962, 082-551-5991
journalpeacemcu@gmail.com
โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
<https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace>

● **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า
เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

● **Owner**

Master of Arts Program in Peace Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Zone D, D423 4th floor, School Building,
79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya,
13170, Thailand.
Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528
084-320-3962, 082-551-5991
journalpeacemcu@gmail.com
Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
<https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace>

● **Advisors**

The Rector
Vice-Rector for Academic Affairs
Dean, Faculty of Buddhism
Dean, Graduate School
The Secretary-General of King Prajadhipok's Institute
The Secretary-General of the Office of the Judiciary

● บรรณาธิการบริหาร

พระครูปลัดปัญญาวรรวัฒน์, ศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● กองบรรณาธิการ

พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ขันทอง วัฒนประดิษฐ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
นายสุชนา ศิริธัญญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.อุทัย สติมัน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รศ.ดร.นิตานาจ โสภภาพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศิลาคม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ดร.สัญญา เคนาภูมิ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ.ดร.พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์
มหาวิทยาลัยมหิดล

● Executive Editor

Prof.Dr. Phrakrupaladpannavoravat
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

● Editorial Board

Dr.Phrakhruvinaithonsuriya suriyo
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr.Phra Pramote Vadakovid
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Phrakrupalad Adisak Vajirapañño
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst.Prof.Dr.Khantong Wattanapradith
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Mr.Suchaya Siritanyaporn
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University
Asst.Prof.Dr.Uthai Satiman
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University
Assoc.Prof.Dr.Rattana Panyapa
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Assoc.Prof.Dr.Nisanart Sopapol
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr.Krairoek Silakom
Udon Thani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr.Pramote Yotkaew
Suan Dusit University
Dr.Sanya Kenaphoom
Rajabhat mahasarakham University
Asst.Prof.Dr.Padtheera Narkurairattana
Mahidol University

ดร.ชลัท ประเทืองรัตนา

สถาบันพระปกเกล้า

รศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.สุรัชย์ พุดชู

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dr.Chalat Pratheuangrattana

King Prajadhipok's Institute

Assoc.Prof.Dr.Pimolpun Phetsombat

Rajamangala University of Technology Thanyaburi

Asst.Prof.Dr.Phramaha Maghavin Purisuttamo

Mahamakut Buddhist University

Dr.Surachai Phutchu

Mahamakut Buddhist University

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระสมพร ปสนโน (หลังแก้ว),

มือถือ: 084-320-3962 Line ID: Tom77725

อีเมลล์: Somporn.lang@mcu.ac.th

ดร.ประดิสสิษฐ์ ประคองสาย,

มือถือ: 082-551-5991 Line ID: ohho456

อีเมลล์: Pradisist.pra@mcu.ac.th

Coordination and Management

Phra Somporn Pasanno (Langkeaw),

Tel. 084-320-3962 ID line: Tom77725

Email: Somporn.lang@mcu.ac.th

Dr. Pradisist Prakongsai,

Tel. 082-551-5991 Line ID: ohho456

Email: Pradisist.pra@mcu.ac.th

● ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

ดร.คชาภรณ์ คำสอนทา: Dr.Kachaporn Kumsonta

● ออกแบบปก (Cover designed)

พระมหาปิยะนัฐ ปิยรัตน (โสมมา): Phramaha Piyanat Piyaratano (Soma)

● จัดรูปเล่ม (Content designed)

พระสมพร ปสนโน (หลังแก้ว), ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Phra Somporn Pasanno (Langkaew)

ดร.ประดิสสิษฐ์ ประคองสาย, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Dr. Pradisist Prakongsai

กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์

ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน

ฉบับที่ 3 พฤษภาคม

ฉบับที่ 4 มิถุนายน

ฉบับที่ 5 กรกฎาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 6 กันยายน – ตุลาคม

ฉบับที่ 7 พฤศจิกายน – ธันวาคม

วารสารกำหนดระบบการอ้างอิงเป็น APA เอกสารอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายบทความผู้เขียนจะต้อง
ปรับเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อพัฒนาวารสารในการเตรียมเพื่อเข้าสู่ฐาน ACI และ Scopus ต่อไป

ตั้งแต่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2562) เป็นต้นไป ได้ยกเลิกการตีพิมพ์รูปเล่มที่เป็น
เอกสาร โดยจะเผยแพร่เฉพาะฉบับออนไลน์เพียงช่องทางเดียว สามารถดาวน์โหลดได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/index>

บทบรรณาธิการ

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้คณาจารย์บุคลากร
เจ้าหน้าที่ นิสิต และผู้สนใจ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยได้เสนอและเผยแพร่บทความ ได้แก่
บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ บทความปริทรรศน์ และบทความพิเศษ ที่ได้มาตรฐาน
สู่สาธารณชน รวมทั้งยกระดับผลงานทางวิชาการให้ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ ด้วยหวังให้
เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้ที่สามารถค้นคว้า ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย
และที่สำคัญองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นแนวทางไปสู่การบูรณาการ เพื่อการพัฒนาส่งเสริมสันติวิธี เนื่องจาก
สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ
และความเหลื่อมล้ำในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการอยู่ร่วมกันของสมาชิก
ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและภาษา เป็นต้น อันก่อให้เกิดแนวโน้มนำไปสู่ความขัดแย้ง
เชิงโครงสร้างของสังคม หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เห็นถึงปัญหา
ดังกล่าว จึงได้จัดทำวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร เพื่อให้เป็นตลาดวิชาการ และเป็นช่องทางแห่งการ
ค้นหาและรวบรวม แนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวทาง กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้ง
และหลักการ แนวทางในการเสริมสร้างสันติวิธี เพื่อพัฒนาไปสู่สันติสุขหรือสันติภาพ ดังนั้น ชุดองค์ความรู้จาก
บทความวิชาการ บทความวิจัย เป็นต้น ที่ทางวารสารได้รับตีพิมพ์เผยแพร่จากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ
หลากหลายสาขามาไว้ด้วยกัน จะเกิดการสร้างสรรค์และค้นพบเครื่องมือการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
จะทำให้บุคคล องค์กร สังคม ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้เกิดสันติสุขได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน

หรือเตรียมความพร้อมให้กับบุคคลหรือสังคมเพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรงที่จะตามมา

ทั้งนี้ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้เปิดรับบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สันติศึกษา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชน การศึกษา จิตวิทยา และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเผยแพร่ ปีละ 7 ฉบับๆ ละ 33 บทความ โดยบทความที่ดีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ทั้งนี้เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 (มิถุนายน 2566) เป็นฉบับที่ผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ จัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความวิจัย และบทความวิชาการที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงานที่ได้เข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ซึ่งเป็นการเอื้อเพื่อแบ่งปันชุดองค์ความรู้เชิงวิชาการ เพื่อจะร่วมกันพัฒนาชีวิต องค์กร ชุม และสังคม ให้เจริญก้าวหน้าอย่างอารยธรรมยิ่งขึ้นไป

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ให้ความสนใจส่งบทความวิชาการเข้ามาร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้ และกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกผู้ติดตามอ่านทุกท่าน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี

(พระครูปลัดปัญญาวรรณ, ศ.ดร.)

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า

บทบรรณาธิการ	(5)

บทความวิจัย: Research Articles

Concentration and Absorption in Trilogy Movie Scenes Based on Vidantasā Samadhimādhī Curriculum of the Willpower Institute.....	1255-1273

Maneechan Chainon, Eakachat Joneurairatana and Pairoj Jamuni

บทความวิจัย: Research Articles

การศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี: A Study on the Medical Use of Marijuana by Students of the Thai Traditional Medicine Vocational Program (Plan A) in Nonthaburi and Pathum Thani Province.....	1274-1287

มนัสชนิญ ชัยสุวรรณ, แดนวิชัย สายรักษา และ รังสรรค์ สิงห์เลิศ:

Manaschanin Chaisuvan, Danwichai Sayrugsa and Rungson Singhalert

การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ: Developing a Training Program to Enhance Creativity and Innovation for Rajabhat University Students.....	1288-1300

ธราเทพ เตมีรักษ์ และ อารยา ปิยะกุล:

Tharathep Tameruk and Araya Piyakun

คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม: Knowledge Bank for the Intelligent Use of Thai Language in the Contexts of Economy, Entertainment, and Society, Religion and Culture.....	1301-1314

จณัญญา งามเนตร: Jananya Ngamnet

เรื่อง	หน้า
การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง: The Development of a Process for Enhancing Community Well-Being Based on Self Reliance.....	1315-1328
วิทวัส ช้างคร, ชุศักดิ์ เอื่องโชคชัย และ ภัทรา วายาจุต:	
<i>Vittavat Changsorn, Choosak Ueangchokchai and Pattrra Vayachuta</i>	
สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคั่งคติปนิ: Symbolism in Mangalatthadīpanī Fables.....	1329-1338
ปรีดาพร คุ่มสระพรหม, สิริวรรณ นันทจันทูล และ ประเทือง ทินรัตน์:	
<i>Preedaporn Koomsraporm, Siriwan Nantachantoon and Pratuang Dinnaratna</i>	
สโลว์ไลฟ์: ความหมายและวิถีชีวิตในชุมชนพันพรรณ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่: Slow Life: Meaning and the Way of Life in Pun Pun Community, Mae Taeng District, Chiang Mai Province.....	1339-1351
วรรณิศา วงษ์สิงแก้ว และ อีรวรรณ อีระพงษ์:	
<i>Wannisa Wongsingkeaw and Teerawan Teerapong</i>	
ภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร: The Representation of Nature in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual Text.....	1352-1362
ศุภชัย จังศิริวิทยากร และ นิตยา วรรณกิตร์:	
<i>Supachai Jangsirivittayakorn and Nittaya Wannakit</i>	
ลักษณะ สภาพปัจจุบัน และปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง: บทวิเคราะห์และทดลองนำเสนอความคิด: Characteristics, Current State and Problems of Education Management in Ethnically Diverse Schools Along the Lower Northern Border: Review and Experimentation of Idea Presentation.....	1363-1375
สกชาติ วินิตกฤษฏา และ ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์:	
<i>Sakachart Winitkrisada and Panuwat Pakdeewong</i>	

เรื่อง	หน้า
การพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน: The Development of Indicators to Measure Leadership, Based on the Rule of Law of School Administrators under the Office of Basic Education Commission.....	1376-1388
กิตติศักดิ์ สมพล, วิสุทธิ วิจิตรพัชรารณ, อัจฉรา นียมาภา และ สุพจน์ เกิดสุวรรณ: <i>Kittisak Somphon, Wisut Wichitpatcharaporn, Achara Niyamabha and Suphot Koedsuwan</i>	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย: Factors Affecting the Intention Consumer Samui Island Local Food.....	1389-1401
วัชรียา ธรรมสอน และ จอมขวัญ สุวรรณรักษ์: <i>Watchareeya Thammasorn and Jomkhun Suwannarak</i>	
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสาร สนเทศ และดิจิทัลของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเขตภาคเหนือ: Democratic Citizenship Characteristics Affecting Communication Arts Students' Competency in Media, Information, and Digital Literacy at Rajabhat University in the Northern Region.....	1402-1415
รดี ธนารักษ์ และ จักภพ พาณิช: <i>Radee Thanarak and Jakpop Panit</i>	
องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: Components of Teacher Leadership in Competency- Based Learning Management for Teachers of the Science and Technology Learning Strand.....	1416-1428
วรจิตร พรหมเกต, วาโร เฟ่งสวัสดิ์ และ ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์: <i>Warachit Promket, Waro Phengsawat and Suphirun Jantarak</i>	

เรื่อง	หน้า
รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด: The Management Model of Internal Quality Assurance in Opportunity Expansion Schools under Roi Et Primary Educational Service Office.....	1429-1442
ชนันกร บุญเจด, นวมินทร์ ประชานันท์ และ เผ่าพงษ์พัฒน์ บุญกะนันท์: <i>Chanankorn Boonjad, Nawamin Prachanant and Phaophonphat Bunkanan</i>	
ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย: The Effects of Cooking Activity Provision on Flexible Thinking Skills of Young Children.....	1443-1454
ณิชาพัชร สายกระสินธุ์, ชลาธิป สมาหิโต และ ปิยะนันท์ หิรัณย์ชโลธร: <i>Nichaphat Saikrasin, Chalatip Samahito and Piyanan Hirunchalothorn</i>	
การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสหวิทยาเขตนวลจันทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2: The Development of Mental Health Management System for Upper Secondary School Students in Schools under Nuanchan School Consortium, the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2.....	1455-1467
ศักดินานันท์ อัครเสนากุล, ธนีนาฏ ณ สุนทร และ บุญเรียง ขจรศิลป์: <i>Sakdinanan Akkarasanakul, Taneenart Na-Soontorn and Boonreang Kajornsini</i>	
รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร: Model of Media Literacy in News Presentation in the Convergence Era of the Receivers in Sai Mai District, Bangkok.....	1468-1481
อรอนงค์ ไชยิตพิพัฒน์ และ ภัสรา พงษ์สุขเวชกุล: <i>Ornanong Kositpipat and Patsara Pongsukvajchakul</i>	

เรื่อง	หน้า
แนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรในระบบเกษตรแปลงใหญ่แถบภาคอีสานใต้ตอนล่าง: The Management Approaches for Increasing Value Added of Agricultural Products in Large-Scale Agricultural Land Plots in the Lower Northeastern Region.....	1482-1494
รวิฐา ทวีพร้อม, พงศ์ภัทร เกียรติประเสริฐ, แก้วตา บุญร่วม, รุ่งทิพย์ เกษตรสิงห์ และ สุเนตรา ทองจันทร์: <i>Rawittha Thawiprom, Pongphat Kiatprasert, Kaewta Bunruam,</i> <i>Rungthip Kasetsingha and Sunetra Thongchan</i>	
การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข: The Empowerment of People Sector Network for the Development of a Happy Multicultural City.....	1495-1507
ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์, พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี, พระมหาณัฐ สติเว पुलโล และ ชนันภรณ์ อารีกุล: <i>Khantong Wattanapradith, Phranmaha Nuntawit Kaewbooddee,</i> <i>Phramaha Nat Sativepullo and Chananporn Areekul</i>	
การบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย: Integration of Mediation Processes on Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Insurance Dispute Mediation of Office of Insurance Commission.....	1508-1519
พิชัย โชติชัยพร และ อุดุลย์ ชันทอง: <i>Pichai Chotechaiporn and Adul Khunthong</i>	
การบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่: ประสบการณ์การวิจัยการบูรณาการ การสร้างเสริมสุขภาวะ จังหวัดราชบุรี: Area-Based Partnerships Management: Research Experience on Integrative Health Promotion in Ratchaburi Province.....	1520-1532
ธารารัตน์ สันญะโม, เรืองวิทย์ นิลโคตร และ นริศรา กรุดนาค: <i>Thararat Sunyamo, Reongwit Nilkote and Narisara Krudnak</i>	

เรื่อง	หน้า
การจัดการเครือข่ายที่อยู่อาศัยริมคลองของกรุงเทพมหานคร: การศึกษาโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว: Residential Network Management Along the Canal of Bangkok: A Case Study of Baan Munkong Residential Development Project Along Lat Phrao Canal.....	1533-1548
<i>สัจจา พุกสุขสกุล และ รวิภา ธรรมโชติ:</i> <i>Sajja Pooksooksakul and Rawipa Thammachot</i>	
สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ ดอยลังกา: Honest Livelihood: Knowledge of Local Medicinal Plants and Connection Management for Sustainable Development in Doi Langka.....	1549-1561
<i>ณัฐนันท์ จิรกิจนimit, ธนียา เจตียนานุกรกุล และ ส่องเสริม แสงทอง:</i> <i>Natthanon Chirakitnimit, Thaneeya Chetianukornkul</i> <i>and Songserm Sandthong</i>	
เครือข่ายชุมชนปลอดขยะวิถีพุทธภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน: อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: Buddhist-Oriented Zero Waste Community Network under Circular Economy Concept: Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province.....	1562-1574
<i>แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, อรชร ไกรจักร์ และ กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์:</i> <i>Maechee Kritsana Raksachom, Orachorn Kraichakr</i> <i>and Kunnikar Tangtulanont</i>	
อานาปานสติในพระไตรปิฎก: โครงสร้างและกระบวนการแบบบูรณาการ: <i>Ānāpānasati in Pali Canon: Integrated Structure and Process</i>	1575-1585
<i>มนตรี วิวัathsux: Montree Wiwasukh</i>	
ปัจจัยการตัดสินใจเลือกรับชมวิดีโอการทำอาหารไทย บนแพลตฟอร์มยูทูบ: Factors Influencing Decision-Making on Watching Thai Cooking Clips on YouTube Platform.....	1586-1594
<i>ภัทธีราภรณ์ อารีย์มิตร และ จอมขวัญ สุวรรณรักษ์:</i> <i>Phattiraporn Arreemit and Jomkhwun Suwannarak</i>	

เรื่อง	หน้า
การบูรณาการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตตจริยา: An Integration of Goal Setting for Success with Bodhisattavacariyā.....	1595-1604
<i>วรรัตน์ พัฒนวรเศรษฐ์: Wararat Pattanaworasate</i>	
การพัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย: The Development of Components of Transformational Leadership of Directors of the Division of Education, Religion and Culture, in the Department of Local Administration, the Ministry of Interior.....	1605-1620
<i>ปวีณา บัวพุด, พิมพ์ประภา อมรกิจภิญโญ และ ธนินาฏ ณ สุนทร:</i> <i>Paweena Buaput, Pimprapa Amornkitpinyo</i> <i>and Taneenart Na-Soontorn</i>	
รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนางานวิชาการโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 3: The Model of Cooperative Networks Development for Academic Development in Small-Sized Schools under the Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 3.....	1621-1634
<i>ชญากาญจน์ ศรีเนตร, จำเนียร พลหาร และ กฤษณก ดวงชาทม:</i> <i>Chayakarn Srinete, Chumnian Pollaharn</i> <i>and Kritkanok Duangchatom</i>	
การสังเคราะห์งานวิจัยทางการบริหารสถานศึกษาเพื่อความเป็นเลิศด้วยการวิเคราะห์ อภิमान: Research Synthesis in Educational Institution Administration for Excellence with Meta-Analysis.....	1635-1646
<i>อารีย์ น้ำใจดี, พิชญภา ยืนยาว,</i> <i>นภาพรณีย ยอดสิน และ วีรวัธ ธาดาทันติโชค:</i> <i>Aree Namjaidee, Pitchayapa Yuenyaw,</i> <i>Napaporn Yodsin and Theerawoot Thadatontichok</i>	

เรื่อง	หน้า

บทความวิชาการ : Articles

แนวคิดการขุดสระเพื่อสร้างธนาคารน้ำอย่างยั่งยืนเชิงพุทธบูรณาการ: The Idea of Building a Pond to Create a Sustainable Groundwater Bank Based on and Integration with Buddhism.....	1647-1657
พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ: <i>Phrakrupalad Adisak Vajirapañño</i>	
การจัดการสู่องค์กรแห่งนวัตกรรมการศึกษา: Management toward an Organization of Educational Innovation.....	1658-1667
สุธรรม ธรรมทัศน์านนท์: <i>Sutum Tummatasananon</i>	
การวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมของวิหารเทพวิทยาคม: The Research on Aesthetic Symbols and Cultural Presentation of Thailand's Wihan Thep Witthayakhom.....	1668-1678
หนี่ ฮุยหมิง: <i>Ni Huiming</i>	

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

Concentration and Absorption in Trilogy Movie Scenes Based on Vidantasa Samadhimādhī Curriculum of the Willpower Institute*

¹Maneechan Chainon, Eakachai Joneurairatana and Pairoj Jamuni

Department of Design Arts (International Program), Faculty of Decorative Arts,
Silpakorn University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: ajgift14@gmail.com

Abstract

This research article has the following purposes 1) to study concentration and absorption according to the definitions of the Willpower Institute, 2) to study the mise-en-scene in trilogy films based on the concept of concentration and absorption through semiotic film analysis, and 3) to analyze the coherence of trilogy movie elements in the aspect of concentration and absorption. The methodology is a qualitative research study based on basic research, which interpreted the concept of concentration and absorption from the Willpower Institute. However, the study focused on the absorption level, paṭhama-jhāna and the semiotic theory of Ferdinand de Saussure. The analysis of mise-en-scene in the trilogy movies has presented the benefits of concentration and portrayal of absorption state from *The Matrix* and *Kung Fu Panda* as a guide for movie study concerning concentration and absorption.

The results of research were as follows: 1. The definition of concentration and absorption from the Willpower Institute has the clear idea that concentration is the cause and absorption is a result, which requires concentration as an essential base. Therefore, concentration is divided into three levels: 1) khaṇika-samādhī, 2) upacāra-samādhī, and 3) appanā-samādhī. Moreover, absorption can be divided into two main characteristics; rūpa-jhāna and arūpa-jhāna. 2. The development of absorption in trilogy movies appears from the main characters, Po and Neo. They gradually show intense levels of absorption, respectively. Po in *Kung Fu Panda* illustrated that the state of rūpa-jhāna extends to the arūpa-jhāna. In contrast, *The Matrix* begins by alternating between the arūpa-jhāna and rūpa-jhāna. The step of absorption are more complicated to interpret, which is an exciting presentation of how the meditation process result overlaps with it. 3. Mise-en-scene in the trilogy film study can be classified as 1) awareness mind, 2) delicate mind, 3) mind as one, 4) mind power, and 5) emptiness mind.

Keywords: Concentration; Absorption; Trilogy Movie; Movie Scene; Willpower Institute

*Received November 18, 2021; Revised March 10, 2022; Accepted March 11, 2022

Introduction

Meditation has been known for over 3000 years. In the past, it was used mainly for religious and spiritually-oriented goals. Since the 20th century, many philosophers in the eastern and western countries have modified it for new goals, improved physical and mental health, and enhanced human intellectual potential and aimed at the well-being of the body and mind (Dienstmann, 2018). However, in Thailand, the misconception of meditation as just an activity for senior citizens and retired people remains.

Documentary films and television programs should change this kind of public attitude or value based on the misconception mentioned. If properly practiced, meditation should be an effective tool enhancing the lives of people from 8 to 80 years old, from all walks of life. Appropriate practice and application of meditation should be viewed as a tool for a person to intensify this intellectual potential, creative ideas, and psychic power to the maximum level. There is no doubt that mass media, television, movies, and others can play a crucial role.

The meditation in the Western societies is gaining more and more attention (American Mindfulness Research Association, 2021). The popularity of meditation has appeared in mainstream media worldwide. Meditation in those mediums isn't illustrated in a traditional way. Instead, it is blended into regular life routines that make meditation in the Western world seem accessible to people in various ways. Moreover, movies can present the level of reflection from the beginner to the advanced. Meditation in movies has not often been used for expanding knowledge that most people can understand or have a positive attitude about because of the purpose within the entertainment media.

The benefits of meditation that have been taught in the Willpower Institute include, namely 1) relieving anxiety, 2) eliminating disease, 3) improving the brain and intelligence, 4) causing prudence before work, 5) suppressing insidiousness, 6) alleviating stress, 7) specially happiness, 8) making the mind soft, 9) providing a part of repentance for the wicked, 10) granting access to heaven after death, 11) blessings, and 12) charity with prayer and spreading merit (Somdet Phra Yanavachirodom, 2020). These benefits demonstrate the effectiveness of meditation that arises from the mind and body, extending from the individual to the societal level, covering the present and future. The aims of this institute focus on training the mind to have peace and happiness that is attainable through the practice of meditation. The main objective is to increase the power of the mind. The mind's power can develop from continually practicing concentration, absorption, and Insight, respectively, with concentration as the forces' base. Absorption is the result of concentration, and insight is the knowledge that leads to success which came from concentration and absorption; these three-factors being closely related to each other. These characteristics are challenging to explain, understand, or visualize because only practitioners can understand them clearly. However, there are still ways

to learn meditation: movies, a new branch of arts that can create images and stories for many people.

The movie is high art with a more significant influence on the public's minds than any other art. Cinema is classified as the seventh art form that addresses the aesthetic experience from a superficial appearance, including analyzing the film's functions, composition, and internal relationships (Boonyaketmala, 2009). There are many kinds of mainstream media that reflected to contents and scene elements in many aspect of meditation mind; such as **lifestyle series**: *The Goop Lab*; **documentary** *The Mind Explained*, *Schumacher*, *Accomplice*, *The speedcubers*, *Alphago*, *A Joyful Mind*; **hollywood film**: *The Matrix*, *Doctor Strange*, *the Last Airbender*, *Shang-shi*; **drama**: *Forest Gump*, *Whiplash*, **animation**: *Kungfu Panda*, *Avatar*, *The Legend of Aang*, *Ikkyusan*; **interactive**: *Headspace*. These successful form of media have the meditation concept for mind power, which has been popular in Western countries for more than two decades. In addition, many research had used movies as the therapy tools; for well-being (Madhav Goyal, 2014), positive behaviors (Smithikrai, 2016), including the ways of living within meditation for various activities.

In addition, movies are typically pay close attention to the details of the film's various elements to communicate with the audience to learn from the story through visual and audio language. Movies are worth studying and researching from the point of view of the meditation teacher curriculum. Many hollywood films show aspects of concentration and absorption such as *The Matrix* and *Kung Fu Panda*, which are good examples in this study because they have the appeared in a trilogy. Thus, we can understand the development in meditation practice and powers of the mind from the Willpower Institute aspect. The benefit of this research is to design guidelines for creating meditation scenes and elements in the movie, while expanding inspiration of meditation to the young generation. Ultimately, if adequately used, cinema can be an effective tool enhancing motivation, especially for focused-attention meditation by using technology-based approach. (Ziegler D.A. et al., 2019)

Objectives of the research

1. To study concentration and absorption according to the definitions of the Willpower Institute.
2. To study the mise-en-scene in trilogy films based on the concept of concentration and absorption through semiotic film analysis.
3. To analyze the coherence of trilogy movie elements in the aspect of concentration and absorption.

Research Methodology

1st Step: Documentary Study: literature review from books, research, dissertations, movies.

2nd Step: Field Study: long-term meditation online course generation 1 from Willpower Institute. (Thailand)

3rd Step: Research instruments and methods used in the study.

- Purposive Sampling: the movies trilogy that showed the development of absorption such as (1) *The Matrix; the Matrix, Reloaded, and Revolution* (2) *Kung Fu Panda; 1, 2, and 3*

- Research approaches: the content analysis with semiotic theory and dhamma, regarding concentration and absorption from Willpower Institution.

4th Step: Data analysis from trilogy movies with semiotic theory and the concept of concentration and absorption from Willpower Institution.

5th Step: Synthesize movie elements reflected into the meditation mind.

6th Step: Summary and presentation of the research results.

Research results

The first objective was to study concentration and absorption according to the definitions of the Willpower Institute. The research results found that the conceptual and definition in some parts are relative and overlapping and sometimes are the same thing. Additionally, concentration is a mental practice that has many types and definitions in different contexts or teachers. This institution defined meditation as a concentration that is calming, one emotion and the unification of the mind. However, it is not mean to be exalted into nirvana (Somdet Phra Yanavachirodom, 2020). Meditation is like taking a break to slow down the movement of brain waves by empowering with meditation. The mind is at rest and reduces movement. This process help the brain work more effectively. It is the accumulation of spiritual energy, thus causing a shallow concentration level, which encourages the mind to be practical. Deep Concentration is a supporter of peace that leads to stillness, entering the reverie, being happy in a supernatural way. However, one must have intelligence and be deceptive by the mental verb (Somdet Phra Yana Vachirodom, 2020)

Concentration is divided by sources into two types. The first type is natural concentration, which refers to the mind's power that everyone has carried since birth. The second type is Practical Concentration which has three levels: 1) *khaṇika-samādhī* is the momentary concentration, characterized by a short period to reach a unique comfort. 2) *upacāra-samādhī* is the level of access concentration that having proficient in meditating faster and longer. 3) *appanā-samādhī* is the highest level of concentration in which the mind is at rest as it desires. This stage of concentration can produce the absorption, such as *rūpa-jhāna* and *arūpa-jhāna* (See in table1-2). The aim of concentration is the mind power,

which is the original source of success. It is the only way for psychic energy that is created by practicing concentration.

Definition of Absorption (Jhāna)

Absorption means persisted on the still mind, a feeling of stillness, the feeling of touch. Therefore, comparing concentration with absorption will be like flame and light. Concentration is action, and absorption is the result of the action. Therefore, they came together but performed different functions, indistinguishably. (Somdet Phra Yana Vachirodom, 2020). The process of absorption starts from calming the mind, making the mind unified or one-pointedness, the feeling when touching the rough body, must be perceived to be left with only one feeling, to the left only to “the know”, which is the astral body. Thus, absorption and happiness coexist as bliss deep and sharp; absorption is bliss to the subtle mind, suitable for personal happiness, which may help strengthen the light of body and mind and enter wisdom. The last step of defining absorption is setting the mind to focus on the collective unit with stillness; after that, the mind will go to the profound stage and become contemplation. (Somdet Phra Yana Vachirodom, 2020).

Absorption is divided into two main groups: 1) the four rūpa-jhāna and 2) the four arūpa-jhāna (Table3). The four rūpa-jhāna is a shallow concentration. It is a feeling of existence that does not mean the mind is gone but still feels. The evidence is to be aware that refers to ekaggatā; is one-pointedness, the process of roughness and subtlety by the emotion. The rūpa-jhāna is a deepening stage of meditation that arises from the power of rotation in the mind when the mind is entirely emotionless. So, it will remain as only one power. This power will simmer and spin that called a matrix. The rotation takes place during the subtlety of the mind. The mind will turn up and then simmer with psychic powers that feel like a specific feeling with nothing to involve, staying focused. Finally, the mind will enter absolute clarity, called “āyatana” meaning the origin of absorption, which does not like ekaggatā; but it is the eliminated emotion. Āyatana will cause external insensitivity; if one can still feel it, it will be a rūpa-jhāna. Concentrating in that place does not loosen up. It is called the first arūpa-jhāna, which will be a vacuum called aether. The mind can be concentrated there for many hours. Focused on the present moment, and it will not perceive what is happening outside. Perceiving only the vacuum is known as ākāśānañcāyatana-jhāna (sphere of infinity of space).

Table 1: The meaning of the elements in the four rūpa-jhāna by Willpower institute and dictionary of buddhism

Elements of the Four Rūpa-Jhāna	Meditation instructors’ Program of Willpower Institute. (Somdet Phra Yana Vachirodom, 2020)	Dictionary of Buddhism P.A. PAYUTTO (Phra Brahmagunabhorn, 2016)
1.Vitakka (Initial Thought)	The determination's mind to repetition in sacrificial words for beginning the concentration.	initial application; thought conception; thought.

Elements of the Four Rūpa-jhāna	Meditation instructors' Program of Willpower Institute. (Somdet Phra Yana Vachirodom, 2020)	Dictionary of Buddhism P.A. PAYUTTO (Phra Brahmaganabhorn, 2016)
2. Vicāra (Sustained Thought)	The mind is in the repetition. Contemplation of one's prayer determines the breath.	sustained application; discursive thinking; deliberation.
3. Pīti (Rapture)	Symptoms of a euphoric mind including goosebumps, bursting with light, tears, getting bigger, heavier, smaller, or floating.	rapture, delight, zest, interest.
4. Sukha (Happiness)	fullness, liberation, light-body and heartedness. The feeling of sheer happiness. It is exquisite physical and mental happiness like never before.	happiness; ease; joy; comfort; pleasure; physical or bodily happiness or ease.
5. Upekkhā (Equanimity)	The passive mind.	equanimity, even-mindedness; neutrality; poise; neutral feeling; neither pleasurable nor painful feeling.
6. Ekaggatā (One-pointedness of mind)	The unity of emotions, oneness, not distracted.	one-pointedness of mind; mental one-pointedness; concentration.

Table 2: Summary of the four rūpa-jhāna (Somdet Phra Yanavachirodom, 2020).

Level of the the four rūpa-jhāna	Vitakka	Vicāra	Pīti	Sukha	Upekkhā	Ekaggatā
1. Paṭhama-jhāna (the first absorption)	●	●	●	●		●
2. Duttiya-jhāna (the second absorption)			●	●		●
3. Tatiya-jhāna (the third absorption)				●		●
4. Catuttha-jhāna (the fourth absorption)					●	●

Table 3: Comparison of the four rūpa-jhāna and the four arūpa-jhāna (Somdet Phra Yanavachirodom, 2020).

The four rūpa-jhāna	The four arūpa-jhāna
1. Paṭhama-jhāna (the first absorption) The mind is in the prayer state. Mind and body are slightly separated. The mood will be calm as one. Don't bother with the hearing sound.	1. Ākāśānañcāyatana-jhāna (the fifth absorption) The Sphere of Infinity of space is nothing but emptiness with no other emotions involved. It is the air of emptiness.
2. Duttiya-jhāna (the second absorption) The prayer will disappear and the sound has no effect on the mind. It will be relieved, satisfied,	2. Viññāṇañcāyatana-jhāna (the sixth absorption) The Sphere of Infinity of Consciousness is specific in knowing; knowing is the soul in the subtle of the

The four rūpa-jhāna	The four arūpa-jhāna
happy, more delicate breathing. At this stage, this can happen after the disappearance of the first stage, then the mind stops thinking, and the breath gradually softens. After that, the mind will plummet into stillness.	body. It is the only feeling that is not an emotion, relying on the simmering of psychic powers for a long time until everything was exhausted, feeling nothing like a vacuity or soulless. It is like being in a place where there is nothing at all.
3. Tatiya-jhāna (the third absorption) The breath was very light, as if not breathing. The mind is bright. The mind has only the subtle pleasures of the mind. It is not related to the body; the mind and the body are entirely separated.	3. Ākiñcaññāyatana-jhāna (the seventh absorption) The Sphere of Nothingness will occur after the simmering of psychic powers by continuously empowering. The mind plummets into the abandonment of empty emotion. This stage will include a separation between the rough body and the subtle body.
4. Catuttha-jhāna (the fourth absorption) The breath will disappear, and it will feel as if they are breathless. Therefore, do not perceive any other emotion. The mind and body are completely separated; there is no feeling of happiness or suffering in silence mode. It does not perceive any physical sensations.	4. Nevasaññānāsaññāyatana-jhāna (the eighth absorption) The Sphere of neither perception nor non-perception. The mind enters the celestial body with power that can set the mind for a long time. This unconscious stage is a phenomenon of the mind where there is nothing, no contract or any feeling. Moreover, the mind will stay there for a very long time. It is called unrelenting concentration.

Tables 1-3 show the research focused on concentration and absorption, which are the basics of meditation. Hence, concentration, absorption, and insight work together in developing systems of mind significantly. Concentration is the force's foundation, Absorption is a force, and insight is the knowledge of success. The practical function of concentration can create absorption and Insight automatically if done in the right way and continuously. It brings many benefits or magical power of the mind to access the various sphere of Infinity. Furthermore, it can heal like a superhero in the movies if the mind achieves in that stage, as shown in the relationship in figure 1.

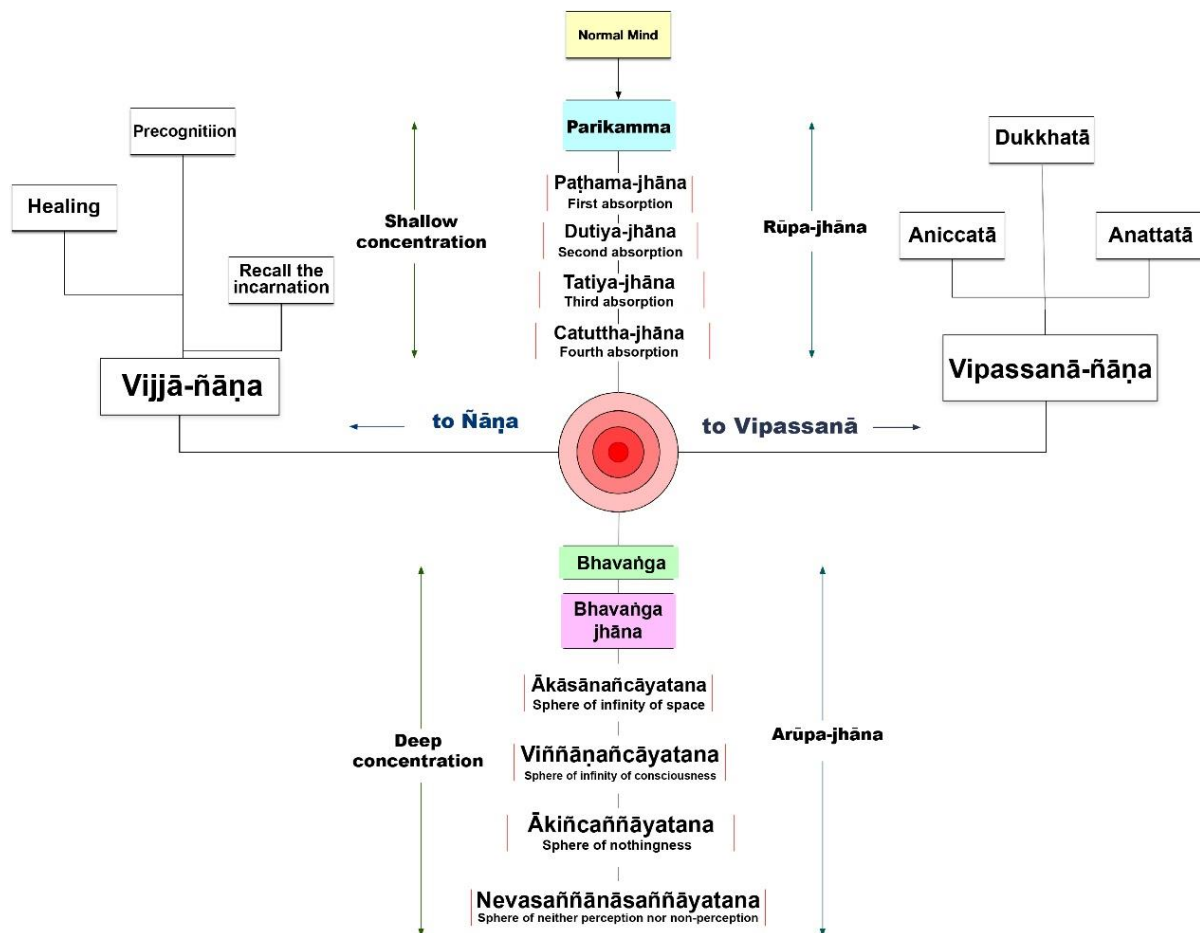

Figure 1: Meditation map of concentration, absorption and insight from the Willpower Institute.

Source: Adapted and translated from Somdet Phra Yanavachirodom (2020)

The second objective was to study the mise-en-scene in trilogy films based on the concept of concentration and absorption through the semiotic film theory of Ferdinand de Saussure. He mentions that linguistic involves two things; concept and sound-image, which is called the sign. They stimulate each other as the psychological entities that the signifier refers to as sound-image and the signified refers to as the concept. The signifier is the psychological imprint of image and sound in the brain, like the sense of "āyatana". It has an abstract character that is concrete in itself, not only a physical entity or phoneme. Furthermore, the signified is the concept that will occur when a signifier appears (Boonme, 2008). The research result found that mise-en-scene in movies contains various communication tools in each frame from perception about speech, facial expressions, gestures, light, color, sound, movement, and costumes. Therefore, learning content is necessary to understand the visual language and its context that was analyzed as below:

Mis-en-scene analysis of absorption in trilogy movies: the first absorption

1. Vitakka (Initial thought)

1

2

3

Content: 1) Oogway doing Absorption, he calls Shifu to talk about Tai Lung. (*Kung Fu Panda1*)

2) Shifu training mind in the cave. (*Kung Fu Panda2*)

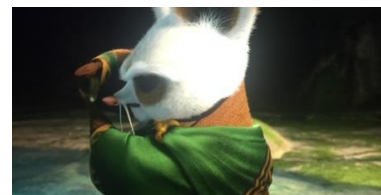
3) Po opened the grimoire, and it appeared empty. He only sees his reflection. (*Kung Fu Panda1*)

(All pictures source was capture from The Matrix trilogy and Kung Fu Panda trilogy movies).

Signifier: Standing upon one thing, focusing on water drop, the empty scriptures with reflection.

Signified: Seeing or keeping oneself from within the mind and mental emptiness.

2. Vicāra (Sustained thought)

Content: 1) Neo realized that there was only a mind in this place, not a coarse body. Therefore, his movement became faster. (*The Matrix*),

2) Shifu can combine psychic powers with water droplets to move as he pleases. (*Kung Fu Panda2*)

Signifier: Supernatural speed of movement, the water drop move follows the hand.

Signified: The development of the mind is enhanced by awareness of present time.

3) Pīti (Rapture)

1

2

3

Content: 1) Neo flew into the sky through the clouds to find the oracle. (*The Matrix Reloaded*)

2) Morpheus is encouraged by Captain Naomi. So, he flew from the captain's car to help the key maker on the truck successfully. (*The Matrix Reloaded*)

3) Po realized the secret of martial arts was emptiness, he calmed his mind, and fought with a sense of fun and natural movement. (*Kung Fu Panda1*)

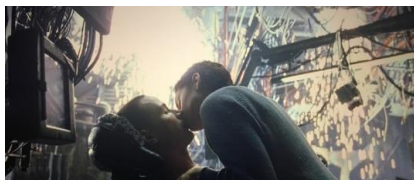
Signifier: flying through the sky and full moon, a super-precise and powerful jump, the new combat index of death.

Signified: 1) Convenience in mind control,

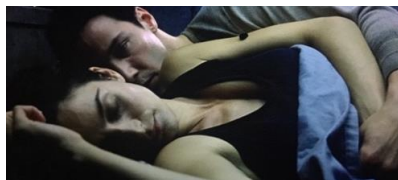
2) A still mind directs the body to fight during the conscious movement of moving objects,

3) Self-confidence leads to a calm mind and wisdom.

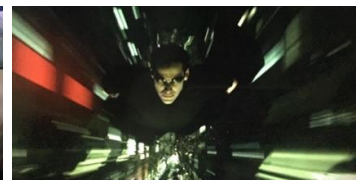
4. Sukha (Happiness)

1

2

3

Content: 1) The kisses and declarations of love call Neo's resurrection, which leads to the rise of absorption in the next level. (*The Matrix*)

2) Neo has the omen dream of Trinity in dangerous. (*The Matrix Reloaded*)

3) Neo flew after deciding to choose love over Zion city. (*The Matrix Reloaded*)

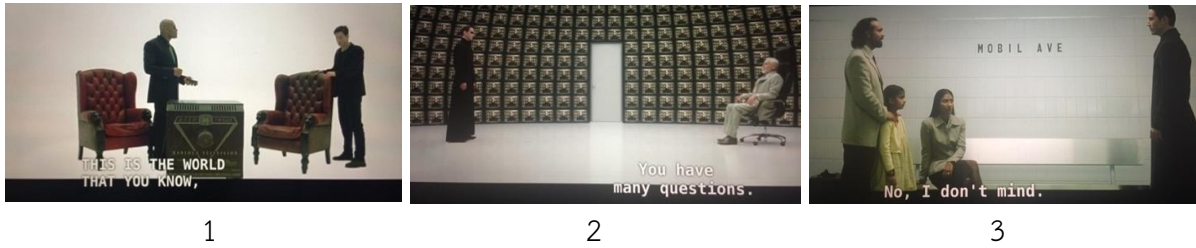
Signifier: The kiss with explosive light behind, the omen dream of Future, the superfast-flying distorted the surroundings and the clenched hands on the chair.

Signified: 1) Kissing stimulates the body, connecting the mind to command the resurrection that caused Neo's mind to rise from death,

2) Neo's subliminal consciousness and visualizing the future of his lover,

3) Flying is like concentrating the mind with high determination and clenching fists when the mind enters the body, trying to focus the mind and body on harmonizing the body and mind. It is a combination to increase the power of movement that is aware both physically and mentally.

5. Upekkhā (Equanimity)

Content: 1) Paradigm shift (*The Matrix*)
 2) Setting question and finding answer (*The Matrix Reloaded*)
 3) Thinking of a solution and the reason for entering the world of trainmen. (*The Matrix Revolution*)

Signifier: White tone scenes, bright and boundless, the protagonist is dressed in black and is always standing.

Signified: The blanking thought between the shifting of two worlds;

1) matrix-machine world,
 2) matrix-control world,
 3) machine-trainman world. This demonstrates awareness of the standing position and conversation with the wiser.

6. Ekaggatā (One-pointedness of mind)

6.1 Ekaggatā Style1

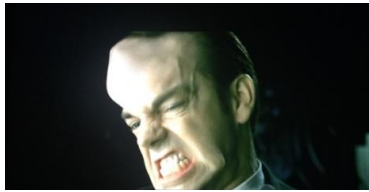
Content: 1) Neo fuses mind and body for the first time. (*The Matrix*)
 2) The prophecy merged with Smith and became the central control of Smithian. (*The Matrix Revolution*)

3) Neo fused with Smith and destroyed all Smith's systems. (*The Matrix Revolution*)

Signifier: The black liquid flowed from the touchpoint and gradually spread into a wide area from the center.

Signified: 1) The fusion of the Rough Body and the Mind control,
 2) Program-to-program convergence, and the stronger will win,
 3) Neo's fusion allows Smith to infiltrate the system and destroy the Smith system.

6.2 Ekaggatā Style2

1

2

Content: 1) Neo fused with Smith and changed Smith from being an agent. This made Smith upgrade to a free virus. (*The Matrix*)

2) Sentinel enters Neo's heart. It makes Neo understand that he must escape the attack by flying up to the sky. (*The Matrix Revolution*)

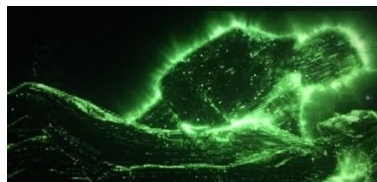
Signifier: The insertion with body exploded, Sentinel's yellow spirit light passes through Neo.

Signified: A fusion that destroys what existed before, Machine and humans connected through the deeper mind to learn and communicate with each other.

6.3 Ekaggatā Style3

1

2

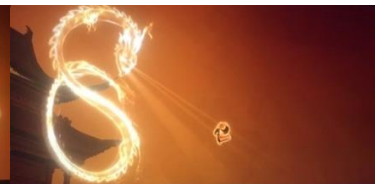
3

4

5

Content: 1) Neo first fused with the Matrix system after his death. (*The Matrix*)

2) Neo emerged into the matrix system to revive the trinity. (*The Matrix Reloaded*)

3) Smith has fused with the oracle but he was swallowed by a prophecy, which turned into a smith instead. (*The Matrix Revolution*)

4) Neo saw Zeref, an oracle protection program. (*The Matrix Reloaded*)

5) Po's spirit was unified with the dragon fighter's mind. (*Kung Fu Panda3*)

Signifier: Green letters line, white light figure, green sparkle radiate light in silhouette shaped, Circle movement of green light to explodes into a whirlwind, yellow-black light emanating from all directions, the yellow glowing light in the silhouette style.

Signified: 1) Integration with the metric system,

2) Convergence between Neo and the metric system so that he can take control of all systems,

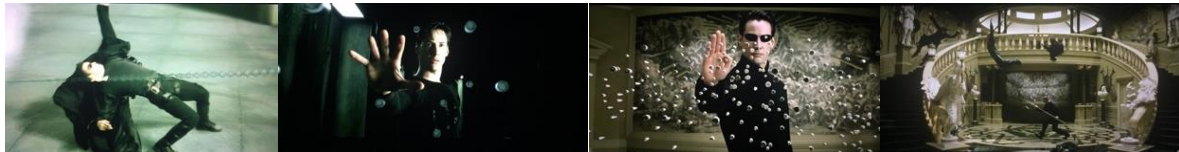
3) The fusion of greater power causing to draw the energy from the surroundings,

4) The protection program that provides peace of mind and powerful mind program,

5) The convergence of the panda's mind reaches the god's mind in battle.

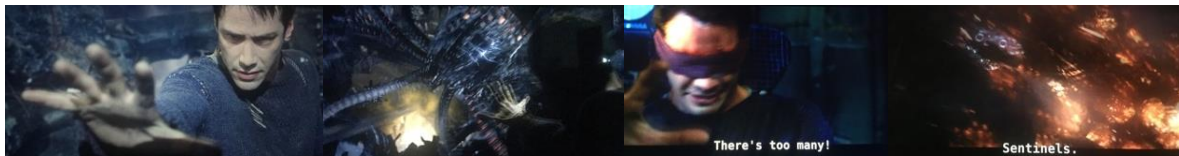
Level of Jhāna

1) The Matrix Trilogy

Paṭhama-jhāna (*The Matrix*)

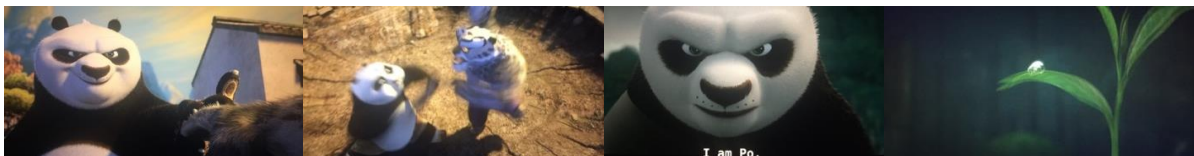
Dutiya-jhāna (*The Matrix Reloaded*)

Tatiya-jhāna (*The Matrix Reloaded*)

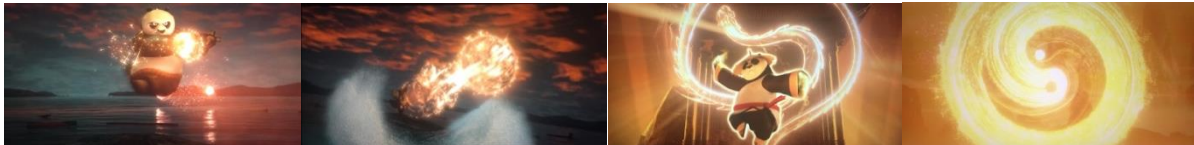
Catuttha-jhāna (*The Matrix Revolution*)

2) Kung fu Panda Trilogy

Paṭhama-jhāna (*Kung fu Panda1*)

Dutiya-jhāna (*Kung fu Panda2*)

Tatiya-jhāna (*Kung fu Panda 3*)

Catuttha-jhāna (*Kung fu Panda 3*)

The Matrix trilogy shows the increasing of Neo's mind power clearly. From sector1 (*The Matrix*), he begins accessing the mind power with a near-defunct bullet dodge and stops a bullet. In sector 2 (*The Matrix Reloaded*), he illustrated the robust palm by stopping many bullets expertly, like pacifying the relatives gesture in Buddha image and his skillfully controlling the movements of the rough and delicate body and mind. At the end of this sector, Neo has the enlightenment of his mind power to stop the sentinel by real body and mind, which he has never done before in the machine world. However, it still fails because after he used this power, he was struck between two worlds. Finally, in the last sector (*The Matrix Revolution*), Neo reached the highest mind power. He enormously expanded the palm's power to destroy a large number of Sentinels that inaction from blindness. The Signifier shown in *The Matrix* trilogy is that hand gestures represent the using the power of the mind.

For the *Kung Fu Panda* trilogy, the level of mind power will increase from discovery himself by the insight. The acceptance of himself and self-esteem is the main power of Po to develop the level of Jhāna. In the end, Po can defeat the enemy by sacrificing his soul. Then

he searches the emptiness and has the most potent mind of nirvana. Overall, the Signifier is the powerful circle of pressure, airflow, fireball, and enlightening glowing yellow light.

Topic 3 was to design guidelines for creating meditative scenes and elements in movies. From the research result, it was found that there are some similar symbols when the mind was in the stage of concentration and absorption as follows

3.1 Awareness Mind is bright white light amid an environment, hand posture.

3.2 Delicate mind with the rough body and the subtle body. It is characterized by fast movements in small straight lines and is similar to the explosion of power.

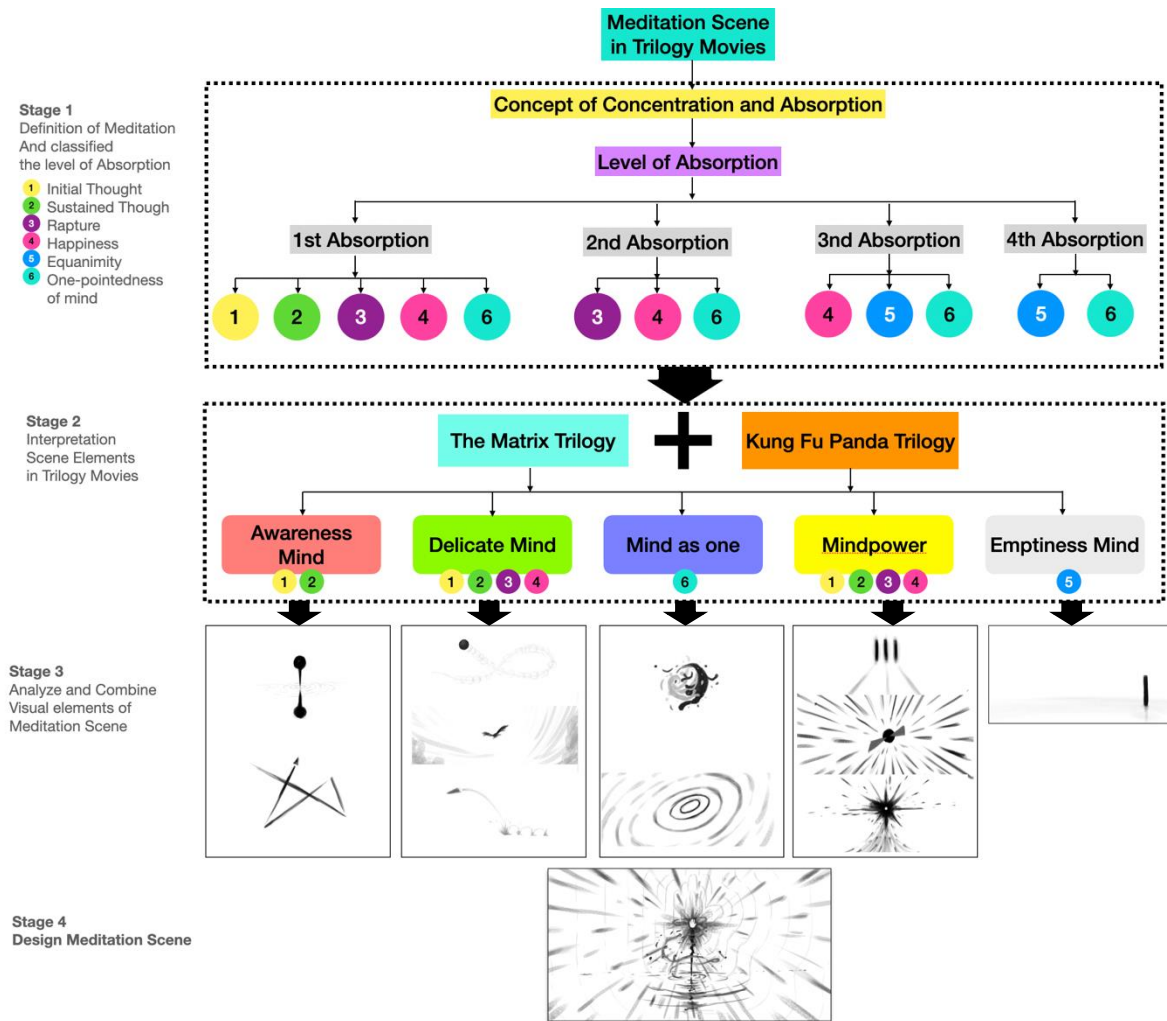
3.3 Mind as one characterized by the movement from the center spreading around, the spiral caused by internal forces to external forces that create harmony with the environment. Therefore, it looks like a green beam. Alternatively, is it similar to a silhouette image is seeing the light around the structure of the object or person.

3.4 Mind power is the appearance of yellow light with the direction of ejection. The color of light represented the mind force from the squad of a good or bad guy.

3.5 Emptiness Mind is to stop things. Seeing only a faint breath.

The new body of knowledge

Five Elements of Mind that arise from the trilogy movies are reflected in the concept of concentration and absorption combined with the semiotic theory: Awareness Mind, Delicate Mind, Mind as one, Mind power, Emptiness Mind. These results distilled from studying the meaning and consolidating to seek the wisdom and find a way to create a prototype of a meditation movie scene-promoting concentration in society and applying various elements to create new meanings that can be creatively communicated to the masses, as shown in the diagram below.

Discussion of research results

From the result of research, the 1st objective, it was found that the definition of concentration and absorption from Willpower Institute. It is a practical definition to create access to meditation and foster an understanding meaning through a creative thinking and positive attitude. Concentration's purpose is a requirement of well-being. Absorption is well-being comparable to concentration which is the cause, and absorption is the result. These two closely intertwined. This is because concentration is the fundamentals state of samādhī, is consistent with the mind of the happy person who concentrates. (Phar Brahmbundit, 2021)

From the result of research, the 2nd objective, it was found that the main characters in the movie trilogys have a more intense level of absorption. They are continually developed with each installment, such as Po in *Kung Fu Panda*. He shows the level of mental development from the rūpa-jhāna to the arūpa-jhāna. In contrast, *The Matrix* presented the separation of Neo's body and mind by the machines. It alternated between the arūpa-jhāna and rūpa-jhāna, making the step of absorption more complicated, which is an exciting presentation of the overlapping main characteristics. This is because *The Matrix* has issues

about the hero-quest myth and contemporary fears centering on technology, leading the main character to solitary enlightenment. (Stroud, 2014) But then, this chaos came from the absorption and insight into being a real human living in the machine world. In contrast to *Kung Fu Panda*, they live in the present moment of practicing kung fu for fighting. Therefore, this martial art needs to be practiced more than meditation activities and will receive the absorption and Insight respectively. This Interpretation from trilogy movies are reflects the effect of social interactions in the text. That allows us to understand the origin of the identity from the source (Sotanasathien, 2020). However, understanding interpretations of the meditative and meditation scenes in cinema cannot precisely determine its exact figuration because cinema is an autonomous dynamic cultural product. In this study, it was helpful to expand the worldview of the masses to reach a positive attitude towards meditation. As Hauser said, cited from (Boonyaketmala, 2009), “True art is progressive and creative. It must inevitably be a complex art which is not that everyone has equal access to art” (as well as absorption in movies).

From the result of research, the 3rd objective, it was found that mise-en-scene in the film was analyzed from semiotics theory, and associated with the interpretation through absorption aspect can classified as follows: 1) Awareness Mind as a straight black figure into the bright white space, 2) Delicate mind as a fast movement in small straight lines and is similar to the explosion of power, 3) Mind as one was characterized by the movement from the center spreading around, circle wave, spiral, green beam which the green color is the healing power of love, openness and flow (AlMuhaiteeb, 2021). 4) Mind power is the silhouette image of yellow light with the ejection direction which related to the color of mental strength and inner power (AlMuhaiteeb, 2021). and 5) Emptiness Mind as a freezing object and faint breath. These follow the principle of seven sappāya which enhance mind power as follows: 1) Place for peace, 2) Person for peace, and 3) Power for peace that enhances concentration and absorption presented in those movies. (Dhammaraso, 2017) Also, these 5 minds influenced by Gestalt theory that explain the perception of people was affected by actions and environment that makes new meaning by using proximity, similarity, closure, and continuity (Pichayapaiboon, 2018).

Conclusion

The meaning of concentration and absorption from the Willpower Institute is the process of practicing mind to set in one position for increasing mind power. The effects of meditation can show the way of happiness and a powerful mind due to having a good view and a correct understanding and encouraging continuous practice. The results will be tangible and create a peaceful society reflected in many movies and from trilogy movies in this research. Concentration and absorption can learn from a good film that can communicate to people in general. Nevertheless, the knowledge of concentration and absorption is also like a

two-sided blade. Suppose that the practitioners were not studied into the essence and had the instructor lead the right way. In that case, that can take them into the misunderstanding of harm. In this regard, the essence of the elements in the film can create perceptions that lead to the understanding of psychic enhancement through meditation and create a representative image to refer to the concept of meditation for the general public to access it creatively.

Suggestions

From the results of the research, the researcher has the suggestions as follows:

1. The suggestions from the research

From the research result of the first objective, it was found that the definition does not cover all aspects of the explanation of Buddhism. Therefore, the related institute should apply for people whose are interested in the online meditation course of the Willpower Intuition.

The research result of the second objective found that the interpretation of absorption in movies depends on the author's experience and education of symbolism in the film combined with meditation, which is the individual and specific area of knowledge. Therefore, the related institute should apply for critical media, semiology in movies study, or students in film school.

The research result of the third objective found that the new knowledge of 5 minds from trilogy movies is created from mixing visual elements that were selected by interpretation. So, there is no conclusion for all media design but just the prototype of visual elements for meditation movie scenes. Therefore, the related institute should apply as follows; media designer, movie maker.

2. The Suggestions for future research

Future research should involve the following issues:

2.1 The limitation of this research is focusing on the definition from Willpower Institute. So, there might be some aspect that is not for universal explanation, but is a new interpretation for realizing the benefits of meditation. Nevertheless, it can still make the masses interested by developing technology.

2.2 The knowledge of meditation is vast and varied, depending on the teacher's teaching. The easy way of understanding can apply in many areas of making media that might include interactive video. It is a new technology of enhancing self-learning and helping cognitive behavior therapy for positive thinking and meditation.

References

- American Mindfulness Research Association (2021). *Mindfulness Journal Publications by Year, 1980-2020*. Retrieved November 10, 2021, from <https://goamra.org/Library>
- AlMuhaiteeb, W. (2021). *Heal Yourself with Color*. (1st ed.). London: Welbeck Publishing Group.
- Boonme, T. (2008). *The Revolution Semiotic of Saussure the Road to Postmodernism*. (1st ed.). Bangkok: Viphasa.
- Boonyaketmala, B. (2009). *The Seventh Art: For a Culture of Film Criticism*. (3rd ed.). Bangkok: Public Bookery.
- Cobb, M., & Nelson, J. Y. (2011). *Kung Fu Panda 2*. [Motion Picture]. United States: DreamWorks Animation.
- Cobb, M., Nelson, J. Y., & Carloni, A. (2016). *Kung Fu Panda 3*. [Motion Picture]. United States and China: DreamWorks Animation and China Film Group.
- Cobb, M., & Stevenson, J., & Osborne, M. (2008). *Kung Fu Panda*. [Motion Picture]. United States: DreamWorks Animation.
- Dienstmann, G. (2018). *Practical Meditation: A Simple Step-by-Step Guide*. (1st ed.). London: Dorling Kindersley Limited.
- Phra Brahmapandit (Prayoon Dhammajitto). (2021). *Buddhist Psychology and Modern Science Develop the Human Mind*. Retrieved May 3, 2020, from <https://www.youtube.com/watch?v=zJKDp54zkKw>
- Phrakhrusoponbuddharak (Dhammaraso), Phramaha Duangden Thitañano, & Wattanapradith, K. (2017). An Application of the Seven Sappaya for Developing Meditation Instructor Course 39 Willpower Institute Branch 73 Wat Pra-Ngam, Trang Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 259-276.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2016). *Dictionary of Buddhism*. (34th ed.). Bangkok: Thammasapa Publishing.
- Pichayapai boon, P. (2018). *Psychology of Art: The Empirical Aesthetic*. Bangkok: Chulalongkhong University.
- Silver, J., & The Wachowskis. (1994). *The Matrix*. [Motion Picture]. United States: Warner Bros. Picture.
- Silver, J., & The Wachowskis. (2003). *The Matrix Reloaded*. [Motion Picture]. United States: Warner Bros. Picture.
- Silver, J., & The Wachowskis. (2003). *The Matrix Revolutions*. [Motion Picture]. United States: Warner Bros. Picture.
- Smithikrai, C. (2016). Effectiveness of Teaching with Movies to Promote Positive Characteristics and Behaviors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 217, 522-530.
- Somdet Phra Yana Vachirodom, (Luangphor Viriyang Sirintharo). (2020). *Meditation Instructor Course Volume 2*. (20th ed.) Bangkok: Prachachon Co., Ltd.
- Sotanasathien, S. (2020). *Communication Theories*. Bangkok: Thammasat University.

- Stroud, S. R. (2014). Technology and Mythic Narrative: The Matrix as Technological Hero-Quest. *Western Journal of Communication*, 416-441.
- Wikipedia Contributors. (2022). *Ferdinand de Saussure*. Retrieved February 20, 2022, from https://en.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_de_Saussure
- Ziegler, D. A. et al. (2019). Closed-loop Digital Meditation Improves Sustained Attention in Young Adults. *Nature Human Behavior*, 3, 746-757.

การศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษา
หลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี*
A Study on the Medical Use of Marijuana by Students of
the Thai Traditional Medicine Vocational Program (Plan A)
in Nonthaburi and Pathum Thani Province

¹มนัสชนิณ ชัยสุวรรณ, แดนวิชัย สายรักษา และ รังสรรค์ สิงห์เลิศ

¹Manaschanin Chaisuvan, Danwichai Sayrugsa and Rungson Singhalert

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: fonchaisuvan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา (1) การใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ (2) ปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ (3) ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มประชากร คือ นักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี 150 คน ใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan ได้กลุ่มตัวอย่าง 108 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มาตรฐานส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีการ LSD

ผลการวิจัยพบว่า (1) การใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์โดยมีการนำกัญชาไปใช้รักษาโรคเมเร็ง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$, $SD = 0.76$) นอกนั้นอยู่ในระดับมากที่สุดข้อ ($\bar{X} = 4.32$, $SD = 0.64$) (2) ปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ คือ นโยบายของรัฐและกฎหมายมีความไม่ชัดเจน หลักเกณฑ์และขั้นตอนในการนำกัญชาไปใช้ประโยชน์ทางการแพทย์เข้มงวดเกินไป ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากในการผลิตการศึกษาวิจัยและการพัฒนา และการขาดความรู้ความเข้าใจ และข้อมูลที่จำเป็นในการใช้ประโยชน์ (3) ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ได้ง่ายและสะดวกขึ้น คือ รัฐควรกำหนดนโยบาย และกฎหมายให้ปลูกกัญชาเสรี เพียงแจ้งความจำนงค์ต่อส่วนราชการก็สามารถใช้ประโยชน์แล้วรัฐควรจัดให้มีการปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ระยะเวลาผ่อนชำระนาน และรัฐควรจัดตั้งสถาบันทำการศึกษาวิจัยเพื่อฝึกอบรมให้ความรู้

คำสำคัญ: การศึกษา; การใช้กัญชาทางการแพทย์; หลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.)

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) the medical use of marijuana; 2) problems with the medical use of marijuana; and 3) suggestions for improving the medical use of marijuana. The study used a quantitative research method with a population of 150 students from the Thai traditional medicine vocational program (plan a) in Nonthaburi and Pathum Thani Province. Based on Krejcie and Morgan table, a sample group of 108 persons were acquired. The research instruments included a questionnaire with a 5-point Likert scale. The obtained data were analyzed by way of percentage, mean, standard deviation (S.D.), One Way ANOVA, and least significant difference (LSD).

The results of the study are found as follows: (1) The medical use of Marijuana that is applied with cancer treatment has been discovered at the highest level ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.76). While the other aspects are at a high level ($\bar{X} = 4.32$, S.D. 0.64); (2) Problems with medical use of marijuana derive from the lack of clarity in government policies and laws. Medical marijuana regulations and processes are very restrictive. For research and development, a large expenditure is required. There is also a lack of understanding and medically necessary information; and 3) Suggestions for improving the medical use of marijuana in order to make it more convenient are as follows: the government should lay down policies and laws to legalize independent marijuana plantation, which can be done by informing the government sector, the government should provide low-interest loans with longer installment periods, and the establishment of a research institute to provide training and knowledge.

Keywords: Study; Medical Use of Marijuana; Thai Traditional Medicine Vocational Program (Plan A)

บทนำ

กัญชา (Cannabis) ถูกจัดให้เป็นยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ในมาตราที่ 26 ซึ่งบัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดผลิต จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งกัญชา (Office of the Council of State, 1979) กัญชาจึงกลายเป็นสิ่งต้องห้ามเด็ดขาดสำหรับสังคมไทย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ทว่าในต่างประเทศกัญชาได้รับความนิยมอย่างมากในเชิงการแพทย์และเภสัชศาสตร์ โดยมีผลการวิจัยทางวิทยาศาสตร์จำนวนมากในประเทศต่างๆ ทั้งในทวีปยุโรป และอเมริกา ว่า กัญชาสามารถใช้ร่วมกับการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการปวดเรื้อรัง (Chronic pain) ซึ่งได้แก่อาการปวดทางระบบประสาท (Neuropathic pain) อาการปวดจากโรคมะเร็ง (Cancer pain) ผู้ป่วยที่มีภาวะกล้ามเนื้อหดเกร็ง เนื่องจากการอักเสบของปลอกประสาท (Spasticity Due to Multiple Sclerosis) การต้านอาการอาเจียนในผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับยาเคมีบำบัด (Chemotherapy Induced Nausea and Vomiting) การเพิ่มความอยากอาหารของผู้ป่วยที่สูญเสียน้ำหนักตัว (Appetite Stimulation) โรคลมชัก (Epilepsy) โรคพาร์กินสัน (Parkinson's disease) การยับยั้งเซลล์การเพิ่มจำนวนเซลล์มะเร็ง (Cell Proliferation) (Mekton, 2019) จนนำไปสู่การวิจัยเพื่อใช้ประโยชน์ทางการแพทย์มากขึ้น ส่งผลให้ปัจจุบันหลายประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกา และหลาย

รัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายอนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากกัญชาได้อย่างถูกต้องมากขึ้น (Upan, 2018)

ในประเทศไทยมีการใช้กัญชาเพื่อรักษาหรือบรรเทาอาการของโรคต่างๆ มาแต่สมัยโบราณ ทั้งในคัมภีร์หรือตำราทางการแพทย์แผนไทย เช่น คัมภีร์พระโอสถพระนารายณ์ ตำรายาที่อยู่ในศิลาจารึก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ตำรับยาเวชศึกษา แพทย์ศาสตร์สังเขป ของพระยาพิศณุประสาทเวช อายุรเสศศึกษา (ขุนนิเทศสุขกิจ) คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ (ขุนโสภิต บรรณลักษณ์) (Poewpongpan, 2019) ตำรับยาโรงพระโอสถ ของหลวงทิพรักษา ตำรับยาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ฯลฯ และตำรับยาของ หมอพื้นบ้านภาคต่างๆ (Pitiporn, 2020) แต่ด้วยเหตุที่กัญชาถูกจัดเป็นยาเสพติดตามกฎหมายมานาน จึงไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบที่เป็นสารสำคัญออกฤทธิ์ในกัญชา และผลการวิจัยสรรพคุณทางยาในมนุษย์ แต่วงการแพทย์และนักวิจัยไทยก็มี การตื่นตัวเพื่อใช้ประโยชน์จากกัญชาเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกัญชาสายพันธุ์ไทย (*Cannabis sativa* L.) ที่มีถิ่นกำเนิดบริเวณเทือกเขาภูพาน สกลนคร และมีความเชื่อว่าเป็นสายพันธุ์กัญชาที่มีสรรพคุณทางยาดีที่สุดในโลก ผ่านมา 40 ปี ประเทศไทยจึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2562 เพื่อผ่อนปรนอนุญาตให้สามารถผลิต จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดประเภทที่ 5 ได้ สำหรับกรณีที่เป็นประโยชน์กับทางราชการ ได้แก่ การแพทย์ การรักษาผู้ป่วย การวิจัยหรือพัฒนาทั้งนี้ให้รวมถึงการเกษตรกรรม การพาณิชย์กรรม วิทยาศาสตร์ และอุตสาหกรรม เป็นต้น (Office of the Council of State, 2019)

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศ เรื่อง กำหนดผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย และหมอพื้นบ้านตามกฎหมายว่าด้วยวิชาชีพการแพทย์แผนไทยที่จะสามารถปรุง หรือส่งจ่ายตำรับยาที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ได้ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2562 อนุญาตให้ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยต้องผ่านการอบรมการใช้ตำรับยาที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่จาก กระทรวงสาธารณสุข หรือหลักสูตรที่กระทรวงสาธารณสุข หรือสภาการแพทย์แผนไทยให้การรับรอง และในการปรุงหรือส่งจ่ายต้องดำเนินการภายใต้สถานพยาบาลของรัฐ หรือสถานพยาบาลเอกชนตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล (Ministry of Public Health, 2019) ทั้งนี้การใช้ตำรับยาที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ต้องเป็นตำรับแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในตำราการแพทย์แผนไทยโดยคำแนะนำของกรมการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก และสภาการแพทย์แผนไทย (Ministry of Public Health, 2019)

จากประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดการตื่นตัวในวงการแพทย์แผนไทยอย่างมาก เพราะมีกลุ่มผู้สำเร็จการศึกษาสาขาต่างๆ ซึ่งมีงานประจำแล้ว และนักธุรกิจชั้นนำได้หาโอกาสใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ โดยการเข้าศึกษาต่อเพิ่มเติมในหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ซึ่งมีการเรียนการสอนชั้นปีที่ 1,2,3 ในวันหยุดทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในการปรุงยาจากสมุนไพร รวมทั้งกัญชาเพื่อรักษาผู้ป่วยในวิชาเภสัชกรรมไทยและเวชกรรมไทย เพื่อเตรียมความพร้อมในการสอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลปะจากสภาการแพทย์แผนไทยและรับใบอนุญาตให้ใช้กัญชาทางการแพทย์จากกรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก (Ministry of Public Health, 2019) และนักศึกษาหลักสูตรนี้ส่วนใหญ่ได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างโอกาสในการปลูก การพัฒนากัญชาเพื่อใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ร่วมกับหน่วยราชการตามเงื่อนไขของกฎหมาย ต่อมาได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่องระบุชื่อยาเสพติดให้โทษ ประเภท 5 พ.ศ. 2563 กำหนดเงื่อนไขยกเว้นเปลือก ลำต้น เส้นใย กิ่ง ก้าน ใบ และรากของต้นกัญชา สารสกัดที่มี CBD เป็นส่วนประกอบ และมี THC ไม่เกินร้อยละ 0.2 โดยน้ำหนัก กาก หรือเศษ ที่เหลือจากการสกัด และมีสาร THC ไม่เกินร้อยละ 0.2 โดยน้ำหนักที่ผลิตในประเทศไม่เป็นยาเสพติดประเภท 5 (Ministry of Public Health, 2020) ซึ่งเป็นความสำคัญเนื่องจาก

ประชาชนสามารถนำกล้วยาส่วนที่ได้รับการยกเว้นไม่เป็นยาเสพติดประเภท 5 ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้จำนวนมากให้แก่วิสาหกิจชุมชน ผู้ปลูกได้ใช้ช่องทางนี้ในการจำหน่ายส่วนของกล้วยาที่ได้รับการยกเว้นไม่เป็นยาเสพติด เพื่อนำไปทำเป็นอาหาร เป็นยา เป็นเครื่องสำอาง เป็นอาหารสัตว์ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจตามที่ได้ศึกษาเบื้องต้นจากประกาศกระทรวงสาธารณสุข และเป็นโอกาสดีในการศึกษาการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์จากส่วนต่างๆ ของพืชกล้วยา ทั้งส่วนที่ยังเป็นยาเสพติดให้โทษ และส่วนที่ได้รับการยกเว้น เพื่อใช้ประโยชน์ทางการแพทย์แก่ภาคประชาชน วิสาหกิจชุมชน องค์กรภาครัฐ และประเทศชาติซึ่งยังคงมีปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้น คือ ความเข้มงวดของกฎหมาย หลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการอนุญาตผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งกล้วยา จนกระทั่งการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทำได้ยาก (Ministry of Public Health, 2020)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบ่งเป็น 7 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษานโยบายของรัฐและกฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับกล้วยาเป็นยาเสพติด แนวคิดทฤษฎี ความรู้เกี่ยวกับกล้วยา และการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) คือนักศึกษาหลักสูตรการแพทย์แผนไทย (แผน ก) สถาบันคลินิกหมอนภาการแพทย์แผนไทย นนทบุรี 80 คน มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี 70 คน รวมเป็น 150 คน ใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2564 ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่าง 108 คน (Singhalert, 2015) เป็นนักศึกษาจากสถาบันคลินิกหมอนภาการแพทย์แผนไทย 58 คน และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรังสิต 50 คน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ศึกษาเป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นคำถามแบบสอบถามรายการ (Checklist) เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปในเรื่อง เพศชายและหญิง อายุ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม 35ปีลงมา 36-50 ปี และ 51 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี และอาชีพ แบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ รับราชการ เกษตรกร นักธุรกิจ รับจ้าง และอื่นๆ ตอนที่ 2 เป็นคำถามแบบสอบถามรายการ (Checklist) เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากกล้วยาทางการแพทย์ ในเรื่องวัตถุประสงค์ของการผลิต(ปลูก) 4 ข้อ ความจำเป็นและความต้องการผลิตยา 11 ข้อ รวมเป็น 15 ข้อ เป็นการสอบถามชนิดมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก

ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด (Opened and Questionnaire) เกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ซึ่งทำขึ้นตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยคำนวณหาค่าความสอดคล้องของคำถาม (Index of item objective congruence: IOC) และเลือกข้อที่มี IOC 0.67 ขึ้นไป ถือว่าเป็นคำถามที่ใช้ได้แล้วปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม เพื่อนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในภาคสนาม หากได้ข้อมูลไม่ครบจะแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างซ้ำอีกครั้ง แล้วเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์อีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่ต้องการศึกษาโดยครบถ้วน

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีทางสถิติ โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และเสนอค่าสถิติเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ร้อยละ (Percentage) ตอนที่ 2 วิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ร้อยละ (Percentage) ค่าเบี่ยงเบนค่ามาตรฐาน (S.D.) เพื่อใช้ในการประเมินค่า และแปลความหมายของคะแนน นำเสนอเป็นความเรียงโดยมีเกณฑ์ค่าคะแนน ตามมาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) ดังนี้ คือ ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง น้อย ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด (<https://www.gotoknow.org/posts/659229>) ตอนที่ 3 วิเคราะห์แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะต่อการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Presentation of the Research results)เป็นความเรียงและการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ผลการวิจัยในเรื่องข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย และเพศหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน โดยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และส่วนใหญ่อายุอยู่ในช่วง 36-50 ปี รองลงมาเป็นกลุ่มอายุ 51 ปีขึ้นไป และกลุ่มอายุ 35 ปีลงมาตามลำดับ ด้านระดับการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่อายุมีการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมาคือ กลุ่มการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี ตามลำดับ สำหรับด้านอาชีพพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุมีอาชีพนักธุรกิจ รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง อาชีพรับราชการ และ อาชีพอื่นๆ ตามลำดับ

ส่วนระดับการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า การใช้กัญชาทางการแพทย์อยู่ในระดับมากที่สุด คือ นำไปรักษาโรคมะเร็ง นอกนั้นอยู่ในระดับมากเรียงจากค่าเฉลี่ย จากมากไปหาน้อย ในแต่ละข้อ ดังปรากฏในตารางแสดง ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์

(n=108)

ด้านการใช้กัญชาทางการแพทย์	($\bar{X}$) ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	S.D.	ระดับการใช้ ประโยชน์
1. รักษาโรคมะเร็ง	4.5	90	0.76	มากที่สุด
2. ผลิตยาแก้ (ลด) อาการปวดและไมเกรน	4.44	88.8	0.68	มาก
3. รักษาโรคพาร์กินสัน	4.43	88.6	0.77	มาก
4. รักษาอาการทางจิต เครียด นอนไม่หลับ เพิ่ม ความอยากอาหาร	4.41	88.2	0.82	มาก
5. รักษาโรคอัลไซเมอร์	4.37	87.4	0.84	มาก
6. การศึกษาวิจัยต่อไป	4.36	87.2	0.89	มาก
7. รักษาอาการอาเจียนหลังจากเคมีบำบัด	4.34	86.8	0.85	มาก
8. พัฒนา และปรับปรุงพันธุ์เพื่อใช้ผลิตให้เหมาะ กับอาการโรค	4.32	86.4	0.88	มาก
9. ผลิตปรุยาใช้เองในสถานพยาบาล	4.31	86.2	0.84	มาก
10. รักษาโรคลมชัก	4.3	86	0.85	มาก
11. รักษาโรคเบาหวาน	4.3	86	0.88	มาก
12. รักษาโรคปอดอักเสบ	4.28	85.6	0.78	มาก
13. รักษาโรคอุบัติใหม่ เช่น โควิด	4.27	85.4	0.94	มาก
14. ปรุยาขายส่ง – ขายปลีกในประเทศ	4.11	82.2	0.96	มาก
15. รักษาโรคผิวหนัง	4.05	81	1.01	มาก
รวม	4.32	86.4	0.64	มาก

วัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ผลการวิจัย พบ 4 ปัญหา ปัญหาที่ 1 ผู้ตอบแบบสอบถาม 55 คน คิดเป็นร้อยละ 50.92 เห็นว่า **คือนโยบายของรัฐและกฎหมายมีความไม่ชัดเจน** ไม่ส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ ปัญหาที่ 2 ผู้ตอบแบบสอบถาม 55 คน คิดเป็นร้อยละ 50.92 เห็นว่า **รัฐกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการอนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชาโดยเข้มงวดมากเกินไป จนกระทั่ง เข้าถึงการ ใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ได้ยาก** ปัญหาที่ 3 ผู้ตอบแบบสอบถาม 35 คน คิดเป็นร้อยละ 32.41 เห็นว่า **คือเรื่องเงินลงทุนในการผลิต การศึกษาวิจัย และการพัฒนาด้านต่างๆ เกี่ยวกับกัญชา จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ทำให้การผลิต การศึกษาวิจัย และการพัฒนากัญชาทางการแพทย์ผูกขาดอยู่ในมือของกลุ่มทุน และองค์กรภาครัฐเท่านั้น** ปัญหาที่ 4 ผู้ตอบแบบสอบถาม 25 คน คิดเป็นร้อยละ 23.15 เห็นว่า **การขาดแคลนความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลที่เป็นทำให้เกิดปัญหาในการผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์**

วัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษาข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ผลการวิจัยได้ 4 ข้อเสนอแนะ โดยผู้ให้ข้อเสนอแนะคือผู้ที่ได้เสนอปัญหาในวัตถุประสงค์ที่ 2 ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะที่ 1 ได้แก่นโยบายของรัฐ และกฎหมายที่ รัฐควรกำหนดนโยบายและกฎหมายให้ชัดเจน โดยกำหนดให้ทุกบ้านสามารถปลูกกัญชาเสรีได้บ้านละ 6 ต้น เพื่อใช้ในการรักษาโรคและอาการป่วยของตนเอง ข้อเสนอแนะที่ 2 ในกรณีที่รัฐไม่สามารถกำหนดนโยบายและกฎหมายให้เกิดกัญชาเสรีที่ปลูกกัญชาได้บ้านละ 6 ต้น รัฐก็ควรกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการขออนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชาไว้เพียงแค่แจ้งความจำนงค์ต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะที่ 3 เรื่องเงินลงทุน รัฐบาลควรจะให้มีการปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ระยะเวลาผ่อนชำระนาน ข้อเสนอแนะที่ 4 รัฐควรจัดตั้งสถาบันหรือหน่วยงานอิสระทำการศึกษาวิจัยให้ความรู้ ให้การฝึกอบรม ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหลายช่องทาง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้มีการปลูก การผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย การพัฒนากัญชาและผลิตภัณฑ์จากกัญชาที่มีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบถึงสาระสำคัญในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ (Medical Cannabis) ว่าจำเป็นต้องเริ่มจากนโยบายของรัฐ การบัญญัติกฎหมายวางหลักเกณฑ์และแนวทางเพื่อส่งเสริมการผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย การพัฒนากัญชาและผลิตภัณฑ์จากกัญชา มีการช่วยเหลือเรื่องแหล่งเงินทุนและการให้ความรู้รวมทั้งการให้ข้อมูลที่จำเป็นซึ่งต้องดำเนินการทุกขั้นตอน เพื่อให้ได้กัญชาและผลิตภัณฑ์จากกัญชาที่มีมาตรฐานสูง เหมาะสมสำหรับใช้ทำยารักษาโรค (Medical Grade) โดยเฉพาะ 11 กลุ่มโรค หรืออาการสำคัญตามที่ได้จากงานวิจัยนี้เพื่อให้ เป็นที่ยอมรับกันในระดับนานาชาติ ทำให้เกิดความมั่นคงทางสุขภาพ และสามารถ พัฒนายกระดับเป็นสินค้าส่งออก หรือจูงใจให้ผู้ป่วยจากนอกประเทศเดินทางเข้ามา รับการรักษาดูแลในลักษณะที่ประเทศไทยเป็น Medical Hub ก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างรายได้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดสันติสุขแก่ประเทศ ทั้งนี้ กัญชาทางการแพทย์จะเกิดขึ้นได้โดยการปฏิบัติการที่มีมาตรฐาน 3 ประการ ได้แก่ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practices, GAP) การปฏิบัติทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ดี (Good Laboratory Practices, GLP) และการปฏิบัติให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี (The Good Manufacturing Practices, GMP)

Figure 1: The New Body of Knowledge

การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practices, GAP) หมายถึงแนวทางการเกษตรที่ดีเพื่อให้ได้ผลผลิตตรงกับวัตถุประสงค์ ได้ผลผลิตจำนวนมาก และเกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่าในการลงทุน

ปลอดภัยแก่สิ่งแวดล้อม และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากการสำรวจแหล่งปลูกที่เหมาะสมทั้งในด้านทำเลที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของดิน หรือวัสดุที่ใช้ในการปลูก มีอุณหภูมิ แหล่งน้ำ แสงแดด ภูมิอากาศ ภูมิประเทศที่เหมาะสม พันธุ์พืชมีคุณภาพ กำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีการที่ปลอดภัย มีวิธีการและขั้นตอนการปลูก การดูแล การป้องกันศัตรูพืช และการเก็บเกี่ยวถูกต้อง ทั้งในเรื่องช่วงเวลาและสุลक्षणะ มีการปรับปรุงพันธุ์ ขยายพันธุ์ พัฒนาพันธุ์ให้ได้พันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพดี เหมาะสมกับยาที่จะผลิตต่อไป พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร เมื่อยุคคุณภาพดีมีสารสำคัญทางยาสูง มีการจัดทำบันทึก จัดทำรายงานอย่างเป็นระบบ มีการตรวจสอบ ประเมินผลเป็นระยะ และมีระบบรักษาความปลอดภัย (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2020)

การปฏิบัติทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ดี (Good Laboratory Practices, GLP) เป็นขั้นตอนมาตรฐานที่จำเป็นตั้งแต่การตรวจระบบ ชนิดพืชกัญชาด้วยเทคนิคทางพันธุกรรม จัดทำฐานข้อมูลทางพันธุกรรมของพืชกัญชา การพัฒนาสายพันธุ์พืชกัญชา การตรวจวิเคราะห์ยาฆ่าแมลง – โลหะหนักในพืชกัญชาและสารสกัดกัญชา การตรวจวิเคราะห์สารสำคัญในผลิตภัณฑ์กัญชา การตรวจวิเคราะห์สัดส่วนของสารสำคัญในพืชกัญชาและผลิตภัณฑ์กัญชา การตรวจวิเคราะห์ทางพิษวิทยา การขยายพันธุ์ มีการจัดทำบันทึก จัดทำรายงานอย่างเป็นระบบ มีการตรวจสอบ ประเมินผลเป็นระยะ และมีระบบรักษาความปลอดภัยเพื่อให้ได้กัญชาที่ดี มีความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ (Ministry of Public Health, C 2019)

การปฏิบัติให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี (The Good Manufacturing Practices, GMP) ซึ่งเริ่มตั้งแต่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอนการผลิต ต้องผ่านการอบรม ให้ความรู้จนมีความสามารถในงานที่ทำเป็น อย่างดี มีสุขอนามัยที่ดี อาคารและอุปกรณ์ถูกออกแบบให้เหมาะสมกับงานที่ทำ เครื่องมือเครื่องใช้ ภาชนะ คุณภาพดี เหมาะสมและสะอาด ถูกสุขอนามัย มีการบำรุงรักษาอย่างเหมาะสม การดำเนินงานทุกขั้นตอน ถูกต้อง สะอาด การผลิต การจัดเก็บ การจัดทำฉลากการกระจายผลิตภัณฑ์กัญชาทางการแพทย์ การขนส่ง การทำลายของเสีย ถูกต้อง เหมาะสม มีการจัดทำบันทึก จัดทำรายงานอย่างเป็นระบบ มีการตรวจสอบ ประเมินผลเป็นระยะ และมีระบบรักษาความปลอดภัย (The Government Pharmaceutical Organization, 2019)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษา หลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี พบว่า การใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของ ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการใช้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การนำกัญชาไปรักษาโรคมะเร็ง ส่วนการใช้กัญชาเพื่อรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยในหัวข้ออื่นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็น เพราะ ตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา โรคมะเร็งเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตอันดับหนึ่งของคนไทย โดยมีแนวโน้ม การเสียชีวิตเพิ่มขึ้นทุกปี (Poewpongpan et al. 2019) ผู้ตอบแบบสอบถามจึงให้ความสำคัญกับโรคมะเร็ง เป็นอันดับที่สูงที่สุด หรือมากที่สุดตรงกับความรู้ของประชาชนทั่วไปว่าโรคมะเร็งร้ายแรงที่สุดและยังไม่มียาใด ที่สามารถรักษามะเร็งได้หายขาด การรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันโดยใช้เคมีบำบัดมักไม่ได้ผลตามที่ผู้ป่วย คาดหวังซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของโครงการศึกษาสถานการณ์การใช้กัญชาทางการแพทย์ในประเทศไทยที่เป็น งานวิจัยร่วมกัน ระหว่างคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และสถาบันวิจัยสาธารณสุขที่กล่าวว่าผู้ให้ข้อมูลใช้กัญชาเพื่อรักษาโรคมะเร็งเป็นสัดส่วนสูงที่สุด (Usnangkornchai, 2020)

ส่วนโรคหรืออาการป่วยที่ถูกเรียงให้อันดับความสำคัญรองลงมาเป็นโรคที่คนส่วนใหญ่มีอาการป่วยได้บ่อยๆ เช่นโรคปวดต่างๆ โรคไมเกรน โรคพาร์กินสันที่พบมากในผู้สูงอายุ อาการทางจิต/เครียด/นอนไม่หลับ/เพิ่มความอยากอาหารพบมากในคนทั่วไปโรคอัลไซเมอร์ในผู้สูงวัยสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความรู้ ทักษะพฤติกรรมการใช้กัญชาของประชากรในเขตภาคใต้ (Beaunnuk and Nonthanathorn, 2021) แล้วต่อยอดด้วยโรคต่างๆที่มีความร้ายแรง หรือมีผู้ป่วยจำนวนรองๆ ลงมา ที่หายที่สุด หรือข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โรคผิวหนังที่มีความรุนแรงน้อยที่สุด มีความจำเป็นต้องใช้กัญชาน้อยที่สุด เนื่องจากโรคผิวหนังส่วนใหญ่สามารถรักษาเคมีทั่วไปที่มีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดได้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ผลการวิจัยพบ 4 ปัญหา

ปัญหาที่ 1 คือนโยบายของรัฐและกฎหมายมีความไม่ชัดเจน ไม่ส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ ทั้งนี้เป็นเพราะในปัจจุบัน แม้แต่แพทย์และแพทย์แผนไทยที่ได้รับการอบรม และได้รับอนุญาตให้ใช้กัญชาทางการแพทย์แล้วเป็นเวลา 2 ปี ก็ยังไม่สามารถเข้าถึงการใช้กัญชาทางการแพทย์เพื่อรักษาผู้ป่วยได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของโครงการศึกษาสถานการณ์การใช้กัญชาทางการแพทย์ในประเทศไทยที่เป็นงานวิจัยร่วมกัน ระหว่างคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และสถาบันวิจัยสาธารณสุขที่ได้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้ป่วย และบุคลากรทางการแพทย์ ที่ให้ความเห็นว่ากฎหมายและนโยบายของรัฐมีความไม่ชัดเจน ทำให้ผู้ป่วยและผู้ให้บริการน้ำมันกัญชาเข้าถึงการใช้กัญชาทางการแพทย์ที่ถูกกฎหมายได้ยาก (Usnangkornchai et al. 2020)

ปัญหาที่ 2 รัฐกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการอนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชาโดยเข้มงวดมากเกินไป จนกระทั่งบุคลากรทางการแพทย์ ประชาชน วิสาหกิจชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ เข้าถึงการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ได้ยาก ทั้งนี้เป็นเพราะแม้แต่ต้นทางของกัญชาทางการแพทย์ คือ การปลูกกัญชา มีการกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการขออนุญาตผลิต (ปลูก) อย่างเข้มงวด รัดกุม ทำได้ยาก และใช้เวลา จนกว่าจะได้รับอนุญาตนานมาก แม้แต่ล่าสุด วิสาหกิจชุมชนจำนวน หลายร้อยรายได้ลงทุนทำโรงเรือนเพื่อปลูกกัญชา ลงนามในบันทึกความร่วมมือ ทั้งในรูปแบบของ (Memorandum Of Understanding: MOU) และ (Memorandum of Agreement: MOA) ร่วมกับกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2564 เพื่อผลิตกัญชาทางการแพทย์ และไต่ยื่นคำขออนุญาตผลิต (ปลูก) กัญชาทางการแพทย์ต่อสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาแล้ว แต่จนถึงบัดนี้ ยังไม่ได้รับอนุญาตให้ผลิต (ปลูก) กัญชาทางการแพทย์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเรียกร้องของภาคประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่เสนอร่างกฎหมายขอแก้ไขหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติในการผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชา (Niyamapha, 2000)

ปัญหาที่ 3 คือปัญหาเรื่องเงินลงทุนในการผลิต การศึกษาวิจัย และการพัฒนาด้านต่างๆ เกี่ยวกับกัญชา จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ทำให้การผลิต การศึกษาวิจัย และการพัฒนาด้านกัญชาทางการแพทย์ผูกขาดอยู่ในมือของกลุ่มทุน และองค์กรภาครัฐเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะกัญชาทางการแพทย์ถูกกำหนดให้เป็นผลิตภัณฑ์ ที่มีมาตรฐาน ทั้งในเรื่องมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) มาตรฐานการตรวจทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ (GLP) และมาตรฐานการปฏิบัติให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี (GMP) ทำให้การปฏิบัติงานในแต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องต้องใช้เงินลงทุนมาก ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขในการกำหนดมาตรฐานกัญชาทางการแพทย์ เพื่อคุ้มครองสุขภาพของประชาชนโดยรวม (Ministry of Public Health, 2020)

ปัญหาที่ 4 การขาดแคลนความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลที่จำเป็นในการผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์เพื่อให้ได้กัญชาและผลิตภัณฑ์จากกัญชาที่มีคุณภาพสูงเพื่อใช้ทางการแพทย์ ทั้งนี้เป็นเพราะกัญชาเป็นยาเสพติดประเภทที่ 5 ตามผลของกฎหมายที่กำหนดให้การผลิต การครอบครอง การจำหน่าย การเสพ การนำเข้า และการส่งออก มีความผิด และมีโทษทางอาญา ทำให้ประเทศไทยเสียโอกาสในการศึกษาวิจัยและพัฒนา กัญชาทางการแพทย์มาเป็นเวลานาน ซึ่งสอดคล้องกับสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 (Office of the Council of State et al., 1979)

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษาข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี ผลการวิจัยได้ 4 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ 1 เกี่ยวกับนโยบายของรัฐ และกฎหมายได้ข้อเสนอแนะว่า รัฐควรกำหนดนโยบายและกฎหมายให้ชัดเจน โดยกำหนดให้ทุกบ้านสามารถปลูกกัญชาได้บ้านละ 6 ต้น เพื่อใช้ในการรักษาโรคและอาการป่วยของตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะตามประวัติศาสตร์ ประชาชนทั่วไปได้ใช้กัญชา เป็นอาหาร เป็นยา เป็นสมุนไพรเพื่อความบันเทิง อีกทั้ง ในระยะหลังๆ มีข้อมูลที่แพร่หลายทางสื่อต่างๆ ว่าในต่างประเทศ มีการใช้กัญชาทางการแพทย์รักษาโรคร้ายแรงได้มากมาย ประกอบกับ พรรคการเมืองของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขและรองนายกรัฐมนตรีได้ใช้เป็นนโยบายในการหาเสียงขณะเลือกตั้งว่าประชาชนสามารถปลูกกัญชาได้บ้านละ 6 ต้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการในกฎหมายไทยที่บัญญัติให้กัญชาเป็นยาเสพติดให้โทษ โดยยึดโยงกับอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 และพิธีแก้ไขอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 , ค.ศ. 1972 ดังนั้นแม้จะมีการผ่อนคลายเป็นใช้เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ได้ ก็ยังคงหลักเกณฑ์และขั้นตอนการควบคุมไว้ในกฎกระทรวง ประกาศ และแนวทางปฏิบัติต่างๆ ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้อย่างชัดเจนและเข้มงวด ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดกัญชาเสรีที่ปลูกได้บ้านละ 6 ต้น (Office of the Council of State et al., 1979)

ข้อเสนอแนะที่ 2 ในกรณีที่รัฐไม่สามารถกำหนดนโยบายและกฎหมายให้เกิดกัญชาเสรีที่ปลูกกัญชาได้บ้านละ 6 ต้น รัฐก็ควรกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการขออนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชาไว้เพียงแค่แจ้งความจำนงค์ต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในส่วนต่างๆ ก็สามารถดำเนินการผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า ส่งออก พัฒนา ศึกษาวิจัย หรือใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ง่ายขึ้น และรวดเร็ว ไม่ต้องรอการได้รับอนุญาต ซึ่งยุ่งยากซับซ้อนและใช้เวลาเกินไป ทั้งนี้เป็นเพราะกัญชายังเป็นยาเสพติดให้โทษตามกฎหมาย ดังนั้น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการขออนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชา ไว้โดยเข้มงวด เพื่อป้องกันการรั่วไหล และนำไปใช้ในทางที่ผิด สอดคล้องกับกฎกระทรวง การขออนุญาตและการอนุญาตผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 เฉพาะกัญชา พ.ศ.2564 (Ministry of Public Health, 2021)

ข้อเสนอแนะที่ 3 เรื่องเงินลงทุน รัฐบาลควรจัดให้มีการปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ระยะเวลาผ่อนชำระนาน โดยธนาคาร หรือกองทุนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกัญชาหรือพืชเสพติดโดยเฉพาะ ทั้งนี้เป็นเพราะกัญชาทางการแพทย์ถูกกำหนดให้เป็นผลิตภัณฑ์ ที่มีมาตรฐาน ทั้งในเรื่องมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) มาตรฐานการตรวจทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ดี (GLP) และมาตรฐานการปฏิบัติให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี (GMP) ทำให้การปฏิบัติงานในแต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องต้องใช้เงินลงทุนมาก และรัฐบาลก็ต้องการส่งเสริมให้เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสั่งการของรัฐบาล ให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ปล่อยสินเชื่อให้แก่วิสาหกิจชุมชนที่จัดทำบันทึกข้อตกลงกับหน่วยงานของรัฐ ที่มีหน้าที่ศึกษาวิจัย และให้บริการทางการแพทย์

โดยได้รับใบอนุญาตให้ผลิตจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา โดยกำหนดให้เสียดอกเบี้ย 0.01% ใน 3 ปีแรก (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives, 2021)

ข้อเสนอแนะที่ 4 รัฐควรจัดตั้งสถาบันหรือหน่วยงานอิสระทำการศึกษาวิจัยให้ความรู้ให้การฝึกอบรมให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่บุคคลทั่วไปโดยการให้เปล่าในหลายช่องทาง เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ในเรื่องสุขภาพทางการแพทย์ จะเกิดความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการปลูก การผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย การพัฒนาสุขภาพและผลิตภัณฑ์จากสุขภาพที่มีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ ทั้งนี้เป็นเพราะสุขภาพถูกกำหนดให้เป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ที่กำหนดให้การผลิต การจำหน่าย การครอบครอง การเสพ การนำเข้า และการส่งออก เป็นความผิด และมีโทษทางอาญาทำให้บุคลากรทางการแพทย์ ประชาชน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ไม่สามารถทำการปลูก การผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย การพัฒนาสุขภาพ และให้การศึกษอบรมมาเป็นเวลา 40 ปี การที่จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการปลูก การผลิต การแปรรูป การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากสุขภาพทางการแพทย์ในเวลาอันรวดเร็ว จำเป็นต้องสร้างคน สร้างกระบวนการศึกษาวิจัย ให้ความรู้ ฝึกอบรม ให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ประชาชน บุคลากร และหน่วยงานต่างๆ สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐที่สนับสนุน ในการศึกษาวิจัย ให้ความรู้ ให้การฝึกอบรม ให้ข้อมูล แก่บุคคลทั่วไป ในหลายช่องทาง ดังที่เห็น สถาบันการศึกษา ในระดับมหาวิทยาลัย โรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน จัดให้มีหลักสูตร ในการปลูก การผลิต การแปรรูป การพัฒนาสุขภาพและผลิตภัณฑ์จากสุขภาพ ทั้งในระบบให้เปล่า และเสียค่าเล่าเรียน ตามหลักเกณฑ์การเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาพ ที่มีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ (Ministry of Education and Ministry of Public Health, 2021)

สรุป

การใช้ประโยชน์จากสุขภาพทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า การใช้สุขภาพเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ในระดับมากที่สุด คือ นำไปรักษาโรคมะเร็ง นอกนั้นอยู่ในระดับ

ส่วนปัญหาของการใช้ประโยชน์จากสุขภาพทางการแพทย์ เป็นเรื่องนโยบายของรัฐและกฎหมายไม่ชัดเจน หลักเกณฑ์และขั้นตอนการอนุญาตให้ผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกยุ่งยาก ไม่ส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากสุขภาพทางการแพทย์ การผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย และการพัฒนาสุขภาพทางการแพทย์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก รวมทั้งการขาดแคลนความรู้ความเข้าใจ และข้อมูลที่เป็นในการผลิต การแปรรูป การศึกษาวิจัย และการพัฒนาสุขภาพทางการแพทย์ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะให้รัฐกำหนดนโยบาย และกฎหมายสุขภาพเสรี ปลูกสุขภาพได้บ้านละ 6 ต้น เพื่อให้ผู้ป่วยรักษาตนเอง กำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนในการผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกแบบง่ายๆ เพียงแจ้งส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้ทราบเท่านั้น โดยรัฐช่วยเหลือ จัดหาสินเชื่อ เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ผ่อนชำระหนี้ และจัดให้มีสถาบันฝึกอบรม ให้ความรู้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ประชาชน เพื่อใช้ในการผลิต การแปรรูป การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากสุขภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การใช้ประโยชน์จากสุขภาพทางการแพทย์ของนักศึกษาหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทย (แผน ก.) ในจังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย

ข้อ มีการนำกัญชาไปใช้รักษาโรคมะเร็ง อยู่ในระดับมากที่สุด นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยให้มีการศึกษาวิจัย พัฒนาและปรับปรุงพันธุ์กัญชา เพื่อให้เหมาะกับอาการ/โรค ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญที่เกษตรกรรม ควรเป็นหน่วยงานหลักในการศึกษาวิจัยและพัฒนาปรับปรุงพันธุ์กัญชา โดยบูรณาการทำงานร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้ได้กัญชาที่ดี มีความเหมาะสมให้กระทรวงสาธารณสุขนำไปศึกษาวิจัยและทำยารักษาอาการ/โรคต่อไป

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบปัญหาในการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์มี 4 เรื่อง คือ นโยบายของรัฐและกฎหมายมีความไม่ชัดเจน หลักเกณฑ์และขั้นตอนในการอนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกเข้มงวดเกินไป ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากในการผลิตการศึกษาวิจัยและการพัฒนา และการขาดความรู้ความเข้าใจ และข้อมูลที่จำเป็นในการดำเนินการ ใช้ประโยชน์ ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดควรร่วมกันรับฟังปัญหา เพื่อกำหนดนโยบาย กฎหมายให้มีความชัดเจน กำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนที่เหมาะสมในการอนุญาตผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า และส่งออกกัญชาทางการแพทย์ กระทรวงการคลังจัดหาสินเชื่อ เงินกู้ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานอื่นๆ บูรณาการทำงานร่วมกันในการฝึกอบรม ให้การศึกษาเพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการในเรื่องกัญชาทางการแพทย์ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ผลิต ใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์โดยไม่ต้องกู้ยืมเงินผู้อื่น และหน่วยงานเหล่านี้ได้บูรณาการทำงานร่วมกันให้การฝึกอบรม ให้ความรู้ ให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมการผลิต การจำหน่าย การครอบครอง การเสพ การนำเข้า การส่งออก การพัฒนา เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ มี 4 ข้อ ได้แก่ รัฐควรกำหนดนโยบาย และกฎหมายให้ทุกบ้านปลูกกัญชาเสรี บ้านละ 6 ต้น เพียงแจ้งความจำนงค์ต่อส่วนราชการก็สามารถผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า ส่งออกกัญชาได้ รัฐควรจัดให้มีการปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ระยะเวลาผ่อนชำระนานเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากกัญชา และรัฐควรจัดตั้งสถาบันทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย ให้ความรู้ ให้การฝึกอบรม ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์เพื่อทำยารักษาโรค/อาการจากโรคร้ายแรงเช่นมะเร็ง และโรคอื่นๆตามผลที่ได้จากงานวิจัยนี้ กรณีการปลูกกัญชาเสรีบ้านละ 6 ต้น แม้ทำไม่ได้โดยชอบด้วยกฎหมาย แต่กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ สามารถร่วมมือกันเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายแก่ประชาชนว่า แม้ไม่สามารถปลูกกัญชาเสรีบ้านละ 6 ต้น แต่กฎหมายได้เปิดทางให้ประชาชน บุคลากรทางการแพทย์ และหน่วยงานของรัฐสามารถใช้ประโยชน์กัญชาทางการแพทย์เพื่อประชาชนได้อย่างมากมายในกรณีใดบ้าง กัญชาแม้มีคุณทางการแพทย์ แต่ยังคงเป็นยาเสพติดการอนุญาตให้ผลิต จำหน่าย ครอบครอง เสพ นำเข้า ส่งออกกัญชาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ สามารถทำได้ภายในกรอบของกฎหมายที่ยังต้องมีการควบคุม กระทรวงการคลังจัดให้มีการปล่อยสินเชื่อเงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ ระยะเวลาผ่อนชำระนาน ส่วนกรมสรรพากรควรประกาศมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้ให้แก่ผู้บริจาคเงินเป็นกองทุนทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ และรัฐบาลควรจัดตั้งสถาบันที่มีความเป็นอิสระทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์เพื่อรักษาโรค/อาการจากโรคมะเร็ง และโรคอื่นๆ ตามความต้องการของประชาชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นการวิจัยในครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการศึกษาเรื่องการใช้กัญชาทางการแพทย์ เพื่อรักษาโรคหรืออาการต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์เสียชีวิตเป็นอันดับ 1 และเกณฑ์เฉลี่ยมากที่สุด

2.2 ควรมีการศึกษาเรื่องการใช้กัญชาทางการแพทย์ เพื่อรักษาโรคหรืออาการอื่นๆ ที่งานวิจัยนี้มีเกณฑ์เฉลี่ยในระดับมากทุกข้อแสดงให้เห็นผลที่จะได้จากการวิจัยว่ามีความสำคัญต่อวงการแพทย์และประชาชนเป็นอย่างมาก

2.3 ศึกษาเปรียบเทียบระดับความสำคัญ และการใช้ประโยชน์จากบุคลากรทางการแพทย์ด้านต่างๆ ที่ปฏิบัติงานจริง

References

- Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives. (2021). *Lending to Cannabis Cultivation for Medical Purposes*. Retrieved November 19, 2021, from <https://www.dailynews.co.th/news/248130/>
- Beaunnuk, T., & Nonthanathorn, P. (2021). Knowledge, Attitude and Practice Towards Cannabis Use Among People in the Southern Region of Thailand. *Journal of the Association of Researchers*, 26(2), 113-129.
- Mekton, S. (2018). *Protocol: The Research and Development that Standardized Cannabis Extracts and Hemp Products*. Bangkok: The Government Pharmaceutical Organization.
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2020). *Good Agricultural Practices Certification Guide*. Retrieved November 19, 2021, from https://www.alro.go.th/alro_th/article_attach/article_attach_201705011493613012.pdf
- Ministry of Education and Ministry of Public Health. (2021). *Ministry of Education Joins Hands with the Ministry of Health to MOU Cannabis and Hemp to Use in Teaching and Learning*. Retrieved November 19, 2021, from <https://www.komchadluek.net/news/413493>
- Ministry of Public Health. (2019). *Announcement Re: Determination of Thai Traditional Medicine Practitioners and Folk Healers According to the Law on Thai Traditional Medicine Professions that Will Be able to Cook or Can Prescribe a Drug Formula Containing Cannabis Concocts (No. 2) B.E. 2562 Dated March 29, 2019*. Retrieved November 29, 2021, from http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/E/199/T_0012.PDF
- Ministry of Public Health. (2019). *Announcement of the Ministry of Public Health Prescribing Drug Formulas for Narcotics in the Category 5 with Cannabis-Containing Compounds that Can be Consumed for Medicinal Purposes or Research Studies B.E. 2562 Dated March 29, 2019*. Retrieved November 29, 2021, from http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/243/T_0015.PDF

- Ministry of Public Health. (2019). *Medical Cannabis Action Report*. Retrieved November 19, 2021, from <https://bdn.go.th/attachment/services/download.php?WP=q3MZp21CM5O0hJatrTgjWz05qmAZAT1CM5O0hJatrTDo7o3Q>
- Ministry of Public Health. (2020). *Announcement of the Ministry of Public Health Subject to Identifying the Names of Narcotics, Category 5, B.E. 2563 Dated March 29, 2019*, Retrieved November 29, 2021, from http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/E/290/T_0033.PDF
- Ministry of Public Health. (2021) *Ministerial Regulations on Application for Permission and Permission to Manufacture, Import, Export, Distribute or Have in Possession of Narcotics of Category V, Specifically Marijuana*. Bangkok: Government Gazette.
- Niyamapha, B. (2020). *Medically Addictive Plants Bill*. Retrieved November 29, 2021, https://www.matichon.co.th/politics/news_1743503
- Office of the Council of State. (1979). *Narcotic Act B.E. 1979*. Retrieved November 19, 2021, from <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%C207/%C207-20-9999-update.pdf>
- Office of the Council of State. (2019). *Narcotic Act No.7 B.E. 2019*. Volume 136, Part 19 Kor, Government Gazette, 18 February 2019.
- Pitiporn, S. (2020). *The Twelve Record, Cannabis and Friends' Herbs...For Neurology and Mental State*. (2nd ed). Bangkok: Paramat Printing.
- Poewpongpan, P. (2019). *Suriyan Ganja*. (1st ed). Bangkok: Baan Pha Arthit.
- Singhalert, R. (2015). *Research Methodology and Statistics for Social Science Research*. Bangkok: Triple Group.
- The Government Pharmaceutical Organization. (2019). *Protocol: The Medical Grade of Cannabis*. Retrieved November 19, 2021, from <https://www.gpo.or.th/View/48>
- Upan, C. (2018). *The Legal Status and Measures to Control for the Use of Cannabis Plants in Thailand*. (Doctoral Dissertation). National Institute of Development Administration Bangkok. Bangkok.
- Usnangkornchai, S. (2020). *Study Refects the Experiences of Medical Cannabis Users in Thailand*. Songkla: Prince of Songkla University.

การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ*

Developing a Training Program to Enhance Creativity and Innovation for Rajabhat University Students

¹ธราเทพ เตมีรักษ์ และ อารยา ปิยะกุล

¹Tharathep Tameruk and Araya Piyakun

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Education, Mahasarakham University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: t0824554953@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรม จำนวน 5 คน และนักศึกษาผู้เข้าอบรม จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ โปรแกรมฝึกอบรม และแบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ วิเคราะห์ผลการวิจัยด้วยสถิติ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณทางเดียวนำเสนอผลการวิจัยเชิงสถิติ

ผลการวิจัยพบว่า 1) โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรม มีจำนวน 14 กิจกรรม ใช้หลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากชิ้นงาน การเรียนรู้แบบกำกับตนเอง การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเชิงสังคม การรู้คิดของตนเอง การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ความคิดและกิจกรรมกลุ่มระดมสมอง โปรแกรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด 2) หลังการใช้โปรแกรมฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีคุณลักษณะของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูงขึ้นใน 4 ด้าน ได้แก่ ปัญญาสร้างสรรค์ จิตใจเชิงสร้างสรรค์ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการสร้างนวัตกรรม สูงขึ้นกว่าก่อนใช้โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งจากผลการวิจัยนี้สามารถนำโปรแกรมและแบบวัดไปใช้พัฒนาผู้เรียน หรือเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาและระดับอื่นๆ ในการพัฒนาการสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้

คำสำคัญ: โปรแกรมฝึกอบรม; การสร้างสรรค์และนวัตกรรม; ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม

Abstract

The purposes of this research were 1) to develop the training program to enhance creativity and innovation for Rajabhat University students; 2) to study the effects of the training program to enhance creativity and innovation for Rajabhat University students. The research was a research and development. Five experts validated the program's suitability, and 30 Rajabhat University students participated in this program. The research instruments were the training programs and creativity and innovation evaluation form for Rajabhat University students. The data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and One-way MANOVA. The results were presented both in statistical and descriptive pattern.

The research results were as follows: 1) the training program to enhance creativity and innovation for Rajabhat University students consisted of 14 activities based on cognitive learning theory included Cognitive Constructivism, Constructionism, Self-directed Learning, Social Constructivism, Metacognition, Cooperative Learning, Problem Based Learning. They were thinking and brainstorming activities. The program was appropriate at the highest level. 2) After participating in the developed training program, Rajabhat University students have higher creative and innovative performance in 4 parts: Creativity Cognitive, Creativity Affective, Social Interaction, and Implementing Innovations than before participating with statistically significant difference at .01 level. According to the result, the program and the evaluation form were able to be used for student development and be applied approach in developing creative and innovative performance for undergraduate or other levels students.

Keywords: Development of Training Programs; Creativity and Innovation; Cognitive Learning Theory

บทนำ

ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกต่างมีการแข่งขันกันเพื่อเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ ตัวบ่งชี้ความสำเร็จในอนาคตของประเทศต่างๆ คือการแข่งขันในการสร้างนวัตกรรมที่มีความทันสมัย เพื่อคิดค้น ผลิต และส่งออกไปยังประเทศอื่นๆ เป็นการนำรายได้เข้าสู่ประเทศ แต่การที่ประเทศต่างๆ จะสามารถพัฒนานวัตกรรมที่มีความทันสมัยได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละประเทศจะต้องพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีความสามารถในการสร้างสรรค์และนวัตกรรมเพื่อช่วยพัฒนาประเทศ และเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าหากต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ระบบการศึกษาย่อมเป็นสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนา เพราะการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนามนุษย์ และสถาบันการศึกษามีหน้าที่สอนผู้เรียนให้ผู้เรียนกลายเป็นนักแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์ (Johnson, 2010) แต่จากงานวิจัยของ Power (2016) กลับพบว่า การศึกษาในประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้ไปถึงเป้าหมายในการพัฒนาประเทศได้ โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านการเป็นผู้มีการสร้างสรรค์และสามารถสร้างนวัตกรรมเพื่อการแข่งขันระหว่างประเทศ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นประชากรในการศึกษา เนื่องจากยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 มีทั้งหมด 10 ยุทธศาสตร์ โดยมี 6 ยุทธศาสตร์ ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และอีก 4 ยุทธศาสตร์ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนมหาวิทยาลัยราชภัฏ ควรที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาชาติ ซึ่งมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

การสร้างสรรคและนวัตกรรมคือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของประเทศไทย ยังมีปัญหาในด้านคุณภาพคนในแต่ละช่วงวัย โดยผลลัพธ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียนค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะของแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน ดังนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้คนไทยมีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม ซึ่งการขับเคลื่อนของมหาวิทยาลัยราชภัฏสู่การปฏิบัติให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง ควรมีหลักการและแนวทางการพัฒนางาน คือ การใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ให้เป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่ ท้องถิ่นและชุมชน ผ่านการจัดการเรียนการสอนในแต่ละหลักสูตร โดยจะเห็นได้ว่า การสร้างสรรคและนวัตกรรมมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏและประเทศชาติ (Chinnawong, 2019)

การสร้างสรรคและนวัตกรรม (Creativity and Innovation) เป็นคำที่เกิดขึ้นเมื่อราวปี ค.ศ. 2007 โดยการรวมตัวกันของนักการศึกษาหลายประเทศที่ให้ความสำคัญว่าในศตวรรษที่ 21 บุคคลควรมีทักษะใดบ้าง ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ไม่ว่าจะเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตในอีก 10 ปี ข้างหน้า ทักษะการสร้างสรรคนั้นมีความสำคัญเสมอ จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสร้างสรรคและนวัตกรรมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสรรคและนวัตกรรมทั้งไทยและต่างประเทศทำให้สามารถสรุปว่า องค์ประกอบของการสร้างสรรคและนวัตกรรมประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัญญาสร้างสรรค (Creativity Cognitive) จิตใจเชิงสร้างสรรค (Creativity Affective) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) และการสร้างนวัตกรรม (Implementing Innovations) (Amabile, 1988; Partnership for 21st Century Skills, 2007; Morrison, 2010; Wongyai and Patphol, 2014; Educational Quality Assurance Center King Mongkut's University of Technology North Bangkok, 2014; Somabut, 2013) ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้ง 4 องค์ประกอบ จะประกอบไปด้วยการคิด แรงจูงใจภายใน ทักษะสังคมและทักษะการปฏิบัติ ซึ่งการพัฒนาทักษะที่มีความหลากหลายทั้ง ความรู้ (Hard Skills) และทักษะทางคุณลักษณะภายใน (Soft Skills) จำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ทางจิตวิทยาในการพัฒนา

ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่สำคัญในการพัฒนาความสามารถในการสร้างสรรคและนวัตกรรมได้ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Learning Theory) เป็นกลุ่มทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้ ได้ขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรม ออกไปสู่กระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมอง โดยมีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการตอบสนองสิ่งเร้าเท่านั้น แต่การเรียนรู้ของมนุษย์มีความซับซ้อนไปกว่านั้น เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูล รวมทั้งการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาของมนุษย์ (Sariwat, 2014) จึงเป็นกลุ่มทฤษฎีที่มีความเหมาะสมในที่จะใช้พัฒนาการสร้างสรรคและนวัตกรรมเป็นอย่างยิ่ง

จากที่ได้นำเสนอมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างสรรคและนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามีความสำคัญอย่างมาก ดังนั้นการสร้างวิธีการหรือรูปแบบในการพัฒนาการสร้างสรรคและนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาที่ชัดเจน เช่น โปรแกรมฝึกอบรมและศึกษาผลของการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรคและนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนานักศึกษาด้านการสร้างสรรค อีกทั้งยังเป็นประโยชน์กับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้นำความรู้และผลที่ได้จากการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
2. เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ" เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) เป็นกระบวนการเพื่อค้นหา พัฒนาแนวทาง วิธีการและการประยุกต์ใช้เพื่อทดลองกระบวนการในการพัฒนาการสร้างสรรค์และนวัตกรรมให้แก่นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี

ผู้วิจัยทำการศึกษาริบทและแนวทางการเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย การศึกษาองค์ประกอบ การวัดประเมินการสร้างสรรค์นวัตกรรม ทฤษฎีและเทคนิคการฝึกอบรม หลักการทางจิตวิทยากลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้แนวปัญญานิยมเป็นฐาน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งไทยและต่างประเทศ รวมถึงการศึกษาสภาพบริบทชีวิตประจำวันของนักศึกษาสังเกตสอบถามนักศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม

ผู้วิจัยห้องเรียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครเป็นสถานที่ในการทดลอง ซึ่งทำการทดลองกับนักศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เข้าฝึกอบรม

1. ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีเกณฑ์คัดเลือก คือ เป็นผู้สอนระดับอุดมศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี สอนอยู่ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์และนวัตกรรม หรือ จิตวิทยา เพื่อประเมินโปรแกรมและแบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรม

2. ผู้เข้าฝึกอบรม

ประชากรที่ศึกษา คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนคร ชั้นปีที่ 1 - 4 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 38 มหาวิทยาลัย ขนาดประชากร 50,104 คน (Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, 2021)

ตัวอย่างที่ศึกษา คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 30 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดทฤษฎีองค์ประกอบของการสร้างสรรค์และนวัตกรรม และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินแบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษา จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 -1.00 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.49 - 0.89 และค่าค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับเท่ากับ 0.92 โดยใช้วัดนักศึกษาก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมฝึกอบรม

2. โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 และมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของโปรแกรมอยู่ระหว่าง 4.47 - 4.56 โดยการใช้การฝึกอบรมจำนวน 14 กิจกรรม ครั้งละ 1 ชั่วโมง 30 นาที ทำ 2 ครั้ง ต่อสัปดาห์ รวม 8 สัปดาห์

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับหนังสือรับรองเลขที่ 263-254/2564 จากนั้นติดต่อขออนุญาตมหาวิทยาลัยที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยเพื่อเข้าทดลอง

2. ผู้วิจัยแจ้งข้อตกลงเบื้องต้น สิทธิและประโยชน์ของงานวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทราบ ลงชื่อในเอกสารยินยอมเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมในครั้งนี้ จากนั้นให้นักศึกษาที่เป็นตัวอย่างทำการวัดระดับการสร้างสรรค์และนวัตกรรมก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม

3. ผู้วิจัยใช้โปรแกรมฝึกอบรม จำนวน 14 กิจกรรม ใช้เวลากิจกรรมละ 1 ชั่วโมง 30 นาที จำนวน 2 ครั้ง ต่อสัปดาห์ รวม 8 สัปดาห์

4. หลังสิ้นสุดโปรแกรมผู้วิจัยให้นักศึกษาที่เป็นตัวอย่างทำแบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรมหลังเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติ สรุปผลและอภิปรายผล

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของคะแนนที่ได้จากแบบวัดการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการสร้างสรรค์และนวัตกรรมก่อนและหลัง ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณทางเดียว (One-way MANOVA)

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย

โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมใช้หลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้ กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Learning Theory) ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Cognitive Constructivism) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากชิ้นงาน (Constructionism) การเรียนรู้แบบกำกับตนเอง (Self-directed Learning) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเชิงสังคม (Social Constructivism) การรู้คิดของตนเอง (Metacognition) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning) โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ความคิดและกิจกรรมกลุ่มระดมสมอง จำนวน 14 กิจกรรม มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด สามารถพัฒนานักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏให้มีคุณลักษณะของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูงขึ้นใน 4 ด้าน ได้แก่ ปัญญาสร้างสรรค์ (Creativity Cognitive) จิตใจเชิงสร้างสรรค์ (Creativity Affective) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) และการสร้างนวัตกรรม (Implementing Innovations) ได้ ซึ่งจากผลการวิจัยนี้สามารถนำโปรแกรมและแบบวัดไปใช้พัฒนาผู้เรียน หรือเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาและระดับอื่นๆ ในการพัฒนาคุณลักษณะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรม มีจำนวน 14 กิจกรรม ใช้หลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Learning Theory) ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Cognitive Constructivism) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากชิ้นงาน

(Constructionism) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
เชิงสังคม (Social Constructivism) การรู้คิดของตนเอง (Metacognition) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ
(Cooperative Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning) โดยใช้รูปแบบ
กิจกรรมที่ใช้ความคิดและกิจกรรมกลุ่มระดมสมอง โปรแกรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 1 ระดับความเหมาะสมของกิจกรรมในโปรแกรมฝึกอบรม

ชื่อกิจกรรม	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ใช้ความคิดบรรจง เพื่อเสริมส่งให้แปลกไป	4.56	0.59	มากที่สุด
2. ปรับปรุงสิ่งเดิมมา ให้ขนาดตดใส	4.53	0.63	มากที่สุด
3. สื่อสารเพื่อนเข้าใจ ให้รู้ในความคิดตน	4.53	0.63	มากที่สุด
4. กล้าเสนอสิ่งแปลกใหม่ พร้อมเปิดใจฟังเหตุผล	4.51	0.59	มากที่สุด
5. กล้าเสี่ยงท้าทายตน แม้ว่าผลอาจไม่ดี	4.47	0.63	มาก
6. ฝึกมองความผิดพลาด เป็นพลังไม่หั่นหนี	4.47	0.63	มาก
7. ลงมือสร้างสรรค์ดี ปัญหานี้จะคลี่คลาย	4.53	0.59	มากที่สุด
8. คิดสิ่งที่แตกต่าง ไม่ตามอย่างคนทั้งหลาย	4.57	0.59	มากที่สุด
9. คิดต่างอย่างมากมาย ประโยชน์หลายดีกว่าเดิม	4.47	0.63	มากที่สุด
10. สื่อสารเพื่อนร่วมงาน รู้ประสาน พุดเต็มเสริม	4.47	0.63	มาก
11. ยอมรับความคิดเพิ่ม ตกแต่งเติมให้แปลกไป	4.51	0.63	มากที่สุด
12. อยากรู้อยากทดลอง อยากรู้ของที่แปลกใหม่	4.56	0.59	มากที่สุด
13. ล้มเหลวไม่เป็นไร ยอมรับได้ว่าไม่เคย	4.56	0.55	มากที่สุด
14. วางแผนลงมือทำ สร้างนวัตกรรมไม่ว่างเฉย	4.47	0.59	มาก

จากตาราง 1 พบว่า โปรแกรมฝึกอบรมดังกล่าวมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของโปรแกรมอยู่ระหว่าง 4.47 – 4.56 มีความเหมาะสมในระดับมากและมากที่สุด โดยกิจกรรมที่มีคะแนนเฉลี่ยความเหมาะสมสูงที่สุดคือ กิจกรรมที่ 1 ใช้ความคิดบรรจง เพื่อเสริมส่งให้แปลกไป และกิจกรรมที่ 12 อยากรู้อยากทดลองอยากรู้ของที่แปลกใหม่ และมีผลจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากการบันทึกพบว่า ข้อควรปรับปรุงในเรื่องของความชัดเจนของคำชี้แจง และความชัดเจนของกิจกรรม โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องของการอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญจำเป็นในกิจกรรมแต่ละขั้น การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดความเข้าใจ และยังมีข้อค้นพบเพิ่มเติม คือ โปรแกรมที่สร้างขึ้นสามารถพัฒนาองค์ประกอบการสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้ตรงวัตถุประสงค์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น อุปสรรคส่วนใหญ่ของกิจกรรมที่จะทำให้กิจกรรมไม่สำเร็จตามเป้าหมาย คือ การที่นักศึกษาขาดหายไประหว่างทำกิจกรรม

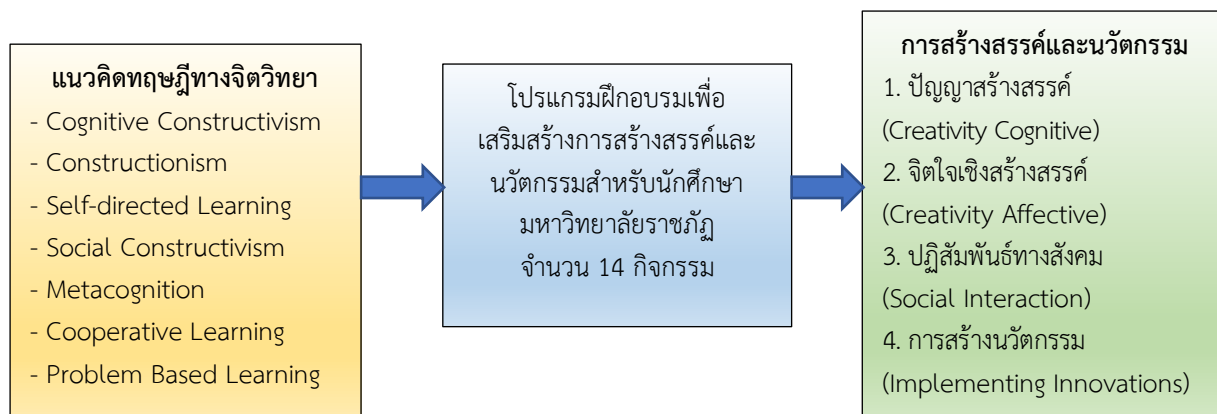

Figure 1: A Model for Enhance Creativity and Innovation for Rajabhat University Students

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

1) การวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ก่อนและหลังการทดลอง

(n= 30)

ตัวแปร	ก่อนทดลอง		หลังทดลอง	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
องค์ประกอบที่ 1 ปัญญาสร้างสรรค์	2.72	0.64	4.32	0.42
องค์ประกอบที่ 2 จิตใจเชิงสร้างสรรค์	3.32	0.97	3.88	0.80
องค์ประกอบที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	3.04	0.62	4.24	0.52
องค์ประกอบที่ 4 การสร้างนวัตกรรม	2.43	0.84	4.11	1.11
รวม	2.87	0.71	4.13	0.43

จากตารางที่ 2 พบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม จำนวน 30 คน มีคะแนนเฉลี่ยการสร้างสร้างสรรค์และนวัตกรรมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม โดยมีคะแนนเฉลี่ยการสร้างสร้างสรรค์และนวัตกรรมก่อนการทดลอง เท่ากับ 2.87 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.71 และหลังทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการสร้างสร้างสรรค์และนวัตกรรม เท่ากับ 4.13 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.43

2) ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณทางเดียว (One-way MANOVA) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการสร้างสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ก่อนและหลังใช้โปรแกรมฝึกอบรม

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏก่อนและหลังใช้โปรแกรมฝึกอบรม (Multivariate Tests)

ตัวแปร	สถิติทดสอบ	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
การสร้างสรรค์ และนวัตกรรม (CI)	Pillai's Trace	0.725	36.182	4	55	.000
	Wilks' Lambda	0.275	36.182	4	55	.000
	Hotelling's Trace	2.631	36.182	4	55	.000
	Roy's Largest Root	2.631	36.182	4	55	.000

จากตารางที่ 3 พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม มีการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ก่อนและหลังเข้าร่วมการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบผลต่างของคะแนนเฉลี่ยการสร้างสรรค์และนวัตกรรมก่อนและหลังใช้โปรแกรมฝึกอบรมด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way MANOVA)

ตัวแปร	ช่วงที่เปรียบเทียบ		ผลต่างของ ค่าเฉลี่ย (J-I)	Sig.
	(I) ก่อนใช้โปรแกรม	(J) หลังใช้โปรแกรม		
การสร้างสรรค์และนวัตกรรม	2.87	4.13	1.26	0.12

จากตารางที่ 4 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏก่อนใช้โปรแกรมและหลังใช้โปรแกรม พบว่า การสร้างสรรค์และนวัตกรรมมีคะแนนหลังการทดลองใช้โปรแกรมสูงกว่าคะแนนก่อนการทดลองใช้โปรแกรม ซึ่งมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.26 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

องค์ความรู้ใหม่

Figure 2: The New Body Knowledge to Develop Creative and Innovative Features

การพัฒนาคุณลักษณะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา 4 ในด้าน ซึ่งจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ควรใช้กิจกรรมและแนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาดังนี้

1) ด้านปัญญารสร้างสรรค์ (Creativity Cognitive) ควรให้นักศึกษาเผชิญสถานการณ์ปัญหาในชีวิตประจำวัน และให้นักศึกษาออกแบบปรับปรุงสิ่งของ หรือ คิดขึ้นใหม่ เพื่อใช้แก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่กำหนดให้ นั้น โดยใช้ความรู้และประสบการณ์พื้นฐานเดิมในการออกแบบ สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีของ Cognitive Constructivism และ Problem-Based Learning ในการพัฒนาได้

2) ด้านจิตใจเชิงสร้างสรรค์ (Creativity Affective) ควรให้นักศึกษาเผชิญสถานการณ์จำลองที่มีภาวะความไม่แน่นอน ความท้าทาย การจัดการกับความรู้สึกในอดีตเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เคยล้มเหลว เพื่อฝึกการรับรู้อารมณ์ และความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถพัฒนาความอยากรู้อยากเห็น และวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีของ Metacognition และ Self-directed learning ในการพัฒนาได้

3) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ควรให้สถานการณ์ปัญหา หรือ กิจกรรมที่ให้นักศึกษาได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งต้องแสดงถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การยอมรับความสามารถของผู้อื่น ความเสมอภาคของทุกคน และการมีปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารกับผู้อื่น สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีของ Social Constructivism และ Cooperative Learning ในการพัฒนาได้

4) ด้านการสร้างนวัตกรรม (Implement Innovations) ควรให้นักศึกษาลงมือปฏิบัติสร้างชิ้นงานเพื่อแก้ปัญหาจากสถานการณ์ร่วมกับผู้อื่น สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีของ Constructionism และ Cooperative Learning ในการพัฒนาได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรม มีจำนวน 14 กิจกรรม ใช้หลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Learning Theory) โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ความคิดและกิจกรรมกลุ่มระดมสมอง ในภาพรวมโปรแกรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะ หลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยมที่นำมาใช้สามารถพัฒนาคุณลักษณะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้อย่างครบถ้วน ทั้งคุณลักษณะภายนอก คือ การปฏิสัมพันธ์ร่วมมือกับผู้อื่น การมีทักษะในการสร้างสรรค์ประดิษฐ์ชิ้นงาน และคุณลักษณะภายใน คือ ความคิด ความรู้สึก จิตใจในการสร้างสรรค์ อีกทั้งโปรแกรมฝึกอบรมที่นักศึกษาเข้าร่วมทั้ง 14 กิจกรรมเป็นระยะเวลาเพียงพอที่จะทำให้นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และเจตคติ (Kityanyoung, 2002) รวมถึงทฤษฎีทางจิตวิทยาที่นำมาใช้ มีความหลากหลายในการจัดกิจกรรมฝึกอบรม เช่น การใช้เกมการสร้างความท้าทายทางจิตใจการทำงานเป็น กลุ่มและการสร้างสรรค์จากสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จึงทำให้สามารถพัฒนาคุณลักษณะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมในตัวนักศึกษาได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีทางจิตวิทยาที่นำมาเป็นแนวในการสร้างโปรแกรม สอดคล้องกับ Kityanyoung (2002) ที่เสนอว่า การฝึกอบรมจะสามารถเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคคลได้ ความสำเร็จของการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ตั้งแต่การสร้างหลักสูตรที่ดี การเลือกวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถบริการ การฝึกอบรมที่เหมาะสม และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเลือกเทคนิคในการฝึกอบรมที่ทำให้ผู้เข้ารับ การฝึกอบรมช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ผู้เข้าอบรมจะเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดี ตลอดจนมี ความสามารถในการปฏิบัติงานภายในหลังเสร็จสิ้นภารกิจการฝึกอบรม การฝึกอบรมนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเป็นอย่างสูง นอกจากนี้ในมุมมองการพัฒนาการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสอดคล้องกับ Panit (2013) ที่เสนอว่า การสร้างสรรค์และนวัตกรรมเป็นทักษะภายในที่ไม่สามารถใช้การสอนแบบท่องจำหรือทำให้เข้าใจได้ แต่ต้องจัดเป็นกิจกรรมผ่านประสบการณ์ หรือกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดเป็นความสร้างสรรค์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า หลังการใช้โปรแกรมฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีคุณลักษณะของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูงขึ้นใน 4 ด้าน ได้แก่ ปัญญาสร้างสรรค์ (Creativity Cognitive) จิตใจเชิงสร้างสรรค์ (Creativity Affective) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) และการสร้างนวัตกรรม (Implementing Innovations) สูงขึ้นกว่าก่อนใช้โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เป็นเพราะ โปรแกรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตรงตามการพัฒนาคุณลักษณะทั้ง 4 ด้าน ที่เป็นเป็นองค์ประกอบของการสร้างสรรค์และนวัตกรรมอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถพัฒนาทั้งคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับปัญญา จิตใจ สอดคล้องกับ Somabut (2013) ที่เสนอว่า การคิดสร้างสรรค์ (Think Creativity) เป็นการใช้กระบวนการในการคิดขั้นสูง โดยการคิดสิ่งใหม่ให้เกิดคุณค่า เรียกว่าการพัฒนางานในเชิงสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Amabile (1988) ที่สรุปว่า แรงจูงใจภายในมีผลอย่างมากต่อความคิดสร้างสรรค์ ความอยากรู้อยากเห็น ความรู้สึกท้าทาย การมองปัญหาเป็นการเรียนรู้ ความกล้าเสี่ยง อยากรลอง เหล่านี้ล้วนมีผลต่อการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของบุคคล ยังสอดคล้องกับ Wongyai and Patphol (2014) เสนอว่า องค์ประกอบหนึ่งของการสร้างสรรค์และนวัตกรรม คือ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ (Work Creatively with Others) เป็น ยังสอดคล้องกับ Educational Quality Assurance Center King Mongkut's University of Technology North Bangkok (2014) ที่เสนอว่า การนำนวัตกรรมสู่การปฏิบัติ (Implement Innovations) เป็นองค์ประกอบของการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ Chantago (2019) ที่เสนอว่า การลงมือปฏิบัติตามความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นรูปธรรม เป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์และ

นวัตกรรม ยังสอดคล้องกับ Amabile (1988) ได้เสนอว่า บุคคลที่จะมีการสร้างสรรค์และนวัตกรรมจะต้องมีคุณลักษณะความสามารถในการทำงานเป็นทีม ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sattrapruet (2017) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบห้องเรียนกลับด้านเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยคือนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตวิทยาลัยสงขลานครินทร์จำนวนทั้งสิ้น 66 คนโดยมีผลการศึกษาพบว่าระดับทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของ Chittrakorn (2017) พบว่า ผู้เรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ทั้งต่ำและสูง มีคะแนนความคิดสร้างสรรค์ที่เพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หลังจากใช้การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมกันและแบบผสมผสานที่ใช้เทคนิคการคิดแก้ปัญหาในอนาคตเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบกราฟฟิกสำหรับสื่อการเรียนการสอน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Montiraj, Hongsirawat and Polsaram (2018) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมโดยใช้ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิซึมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การสร้างผลผลิต และการมีความรับผิดชอบ (ซีซีพีอาร์) ของนักศึกษาสาขานิเทศศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ที่พบว่า นักศึกษามีระดับการรับรู้ด้านทักษะ CCPR ในระดับเพิ่มขึ้นในทุกๆ ด้าน ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การสร้างผลผลิต และการมีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการผลิตผลงาน หรือ Productivity Mind หลังจากใช้โปรแกรมฝึกอบรมโดยใช้ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิซึมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การสร้างผลผลิต และการมีความรับผิดชอบ (ซีซีพีอาร์) ของนักศึกษาสาขานิเทศศาสตร์

สรุป

โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏที่สร้างขึ้นจากฐานแนวคิดทางจิตวิทยากลุ่มปัญญานิยมทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีการสร้างสรรค์และนวัตกรรมก่อนและหลังใช้โปรแกรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่สถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศควรนำไปใช้เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง แต่หากมหาวิทยาลัยอื่นๆ หรือ โรงเรียนมัธยมต้องการนำไปใช้ ควรมีการศึกษารายละเอียดและความเหมาะสมกับผู้เรียนก่อนนำไปใช้อีกครั้ง

1.2 อาจารย์ผู้สอนในระดับมหาวิทยาลัยทุกแห่งควรศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาในกลุ่มนี้เพื่อนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนเพื่อเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษากับกลุ่มประชากรที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเท่านั้น ดังนั้น ผู้ที่สนใจในเรื่องการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ควรทำการศึกษาด้วยตัวอย่างในระดับชั้นหรือสถาบันการศึกษาอื่นเพิ่มเติม เช่น การศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น

2.2 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงคุณลักษณะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในปัจจุบันและอนาคตของทุกประเทศทั่วโลก ดังนั้น หากมีผู้ที่สนใจในเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้ทำการศึกษา

การสร้างสรรคและนวัตกรรมแบบข้ามวัฒนธรรม (Cross Cultural Study) เพื่อศึกษาความแตกต่างคุณลักษณะดังกล่าวของนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศอื่นว่าแตกต่างจากบริบทสังคมไทยหรือไม่อย่างไร

References

- Amabile, T.M. (1988). A Model of Creativity and Innovation in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, 10(1), 123-167.
- Chantago, J. (2019). *Teaching in 21st Century*. Khon Kaen: Mahamakut Buddhist University Isan Campus.
- Chinnawong, W. (2019). Integrated Learning and Teaching. *Academic Journal*, 4(10), 147-160.
- Chittrakorn, A. (2017). A Development of Collaborative Blended Learning Using Future Problem Solving Techniques to Promote Creativity in Graphic Design on Instructional Media of Pre-Service Teacher Students, Silpakorn University. *Silpakorn University Journal*, 37(1), 49-65.
- Educational Quality Assurance Center King Mongkut's University of Technology North Bangkok. (2014). 21st Century Learning Skills. *The Journal of King Mongkut's University of Technology North Bangkok*, 303(1), 111-124.
- Johnson, M. W. (2010). The Time Has Come for Business Model Innovation. *Leader to Leader*, 2010(57), 6-10.
- Kityanyoung, S. (2002). *Techniques for Being Training Lecturers*. (2nd ed.). Bangkok: Multiinformation Technology.
- Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2021). *University Student Data Divided by Educational Level and Gender*. Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. Retrieved August 24, 2021, from <https://data.go.th/dataset/univstd1101>
- Montiraj, K., Hongsiriwat, A., & Polsaram, P. (2018). Development of Training Program Using Constructionism Theory to Develop Critical, Creative, Productive, and Responsible Mind (CCPR) of Higher Education Students in Communication Arts in Private Higher Education Institutions. *Dusit Thani College Journal*, 12(2), 209-222.
- Morrison, M. (2010). *Creativity and Innovation Models - Applying in Practice*. Retrieved October 6, 2018, from <https://rapidbi.com/creativity-and-innovation-models-applying-in-practice/>
- Panit, W. (2013). *Teachers for Learners to Build Flipped Classroom*. Retrieved September 28, 2018, from www.scbfoundation.com
- Partnership for 21st Century. (2007). *Learning and Innovation Skills-4Cs Key Subjects-3Rs and 21st Century Themes Critical Thinking Communication Collaboration Creativity Framework for 21st Century Learning 21st Century Student Outcomes and Support Systems Framework for 21st Century*. Retrieved August 24, 2020, from www.P21.org
- Power, J. B. (2016). An Investigation into the Factors Affecting Student Creativity in Higher Education in Thailand. *Thammasat Review*, 18(1), 177-198.
- Sariwat, L. (2014). *Psychology for Teachers*. Bangkok: O. S. Printing House.

- Sattrapruet, S. (2017). Flipped Classroom in 21st Century Learning for Development of Learning and Innovation Skills. *Academic Service Journal, Prince of Songkhla University*, 28(1), 100-108.
- Somabut, A. (2013). *Constructivist Theory*. Retrieved August 24, 2021, from <https://teacherweekly.wordpress.com/>
- Wongyai, W., & Patphol, M. (2014). *Coaching for Thinking*. (3rd edition). Bangkok: Charansanitwong Printing.

คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม*

Knowledge Bank for the Intelligent Use of Thai Language in the Contexts of
Economy, Entertainment, and Society, Religion and Culture

จณัญญา งามเนตร

Jananya Ngamnet

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Phranakhon Rajabhat University, Thailand.

Corresponding Author's Email: nun_nun_ni@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สืบค้น รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมาย 2) พัฒนาค้นคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด 3) ศึกษาผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด วิธีวิจัยเป็นการวิจัยประเภทวิจัยประยุกต์ ด้วยการผสมวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวคิดด้านประโยชน์ของคลังข้อมูลภาษา การวิเคราะห์ความหมาย และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ พื้นที่วิจัยคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ 5 แห่ง ในกรุงเทพฯ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย จำนวน 5 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 23 คน เครื่องมือวิจัยคือ ตารางวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ กิจกรรมประเมินตนเอง และแบบสอบถามความพึงพอใจสำหรับนักศึกษา โปรแกรมบริการ Blogger.com และ Google Form การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และเขียนเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทย 30 ตัวอย่าง ได้รับการคัดเลือกจัดกลุ่มวิเคราะห์ และออกแบบกิจกรรมใน 3 บริบท บริบทละ 10 ตัวอย่าง คือ เศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ด้วยความเห็นชอบของผู้เชี่ยวชาญ ร้อยละ 100; 2) คลังข้อมูลความรู้ ได้รับการพัฒนาให้อยู่ในรูปแบบเว็บบล็อก โดย Blogger.com ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com> ประกอบด้วย 5 รายการหลัก คือ หน้าแรก การอ่านศึกษาเอกสาร ชุดกิจกรรม ข้อมูลอ้างอิง ทดสอบตนเอง; 3) ผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้ แสดงถึงความสำเร็จของนักศึกษาในการทำกิจกรรมประเมินตนเองซึ่งเป็นแบบทดสอบแบบปรนัย โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อเว็บบล็อกคลังข้อมูลความรู้ ที่ผ่านการปรับปรุงในระดับมากที่สุด ทั้งด้านเนื้อหา และด้านรูปแบบ การนำเสนอ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.78 และ 4.77 ตามลำดับ

คำสำคัญ: คลังข้อมูลความรู้; การใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด; การบิดเบือนความหมาย

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to retrieve, collect, and analyze information on the use of Thai language such that its meanings are distorted; 2) to develop the knowledge bank for the intelligent use of Thai language; and 3) to explore the outcomes of using the knowledge bank for intelligent use of Thai language. The study employed applied research including both qualitative and quantitative methods. The research framework included the following concepts: benefits of a language knowledge bank; semantic analysis; and an application of information technology. The research areas were five campuses of Rajabhat University in Bangkok. A sample group included five Thai language experts and twenty-three students of bachelor's degree majoring in Thai language. The research tools were analysis table of sample data of the Thai language use, questionnaire, interview form for experts, self-assessment activity, satisfaction questionnaire for students, and two service programs including Blogger.com and Google form. The obtained data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. Descriptive method was used to present the data.

From the study, it is found that: 1) 30 samples of information on Thai language use were selected, categorized, examined, and utilized to design activities in three contexts, with 10 samples for each context, namely economy, entertainment, and society, religion, and culture, being validated 100 percent by experts; 2) The knowledge bank was created as a weblog on Blogger.com at the following URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com>, and it comprises five main pages: home page, document reading, activity package, references, and self-test; and 3) The outcomes of using the knowledge bank revealed the success of students in carrying out the self-assessment activity, which was multiple choice test. Most students were satisfied with the revised knowledge bank on weblog at the highest level, both in terms of content and presentation style, with a mean of 4.78 and 4.77, respectively.

Keywords: Knowledge Bank; Intelligent Use of Thai Language; Distortion of Meaning

บทนำ

ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติที่ใช้สื่อสารกันระหว่างคนในชาติหรือคนในประเทศ การใช้ภาษาที่ดีต้องรู้จักคิด ต้องรู้จักใช้ให้ถูกต้องตามหน้าที่และความหมาย เพราะถ้าใช้ไม่ถูกต้องแล้วนั้นอาจทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสารได้ไม่ว่าจะเป็นเกิดความไม่เข้าใจกัน สื่อความหมายผิดไปจากวัตถุประสงค์ ตลอดจนมีผลทำให้ภาษาไทยเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนไปจนไม่อาจรักษาเอกลักษณ์ของภาษาไทยไว้ได้ หน้าที่ของคนไทยจึงต้องรักษาสິงที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้ แต่หากไม่รู้ไม่ทราบถึงที่มาที่ไปหรือความสำคัญของการใช้ภาษาไทย ก็อาจทำให้ ไม่ตระหนักในคุณค่าที่ภาษาไทยนั้นมีอยู่ในหลายด้าน ดังนี้ (1) คุณค่าทางด้านการสื่อสาร (2) คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (3) คุณค่าทางด้านศาสตร์และศิลปะ การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันโดยมนุษย์เริ่มมีการติดต่อสื่อสารกันมาช้านาน การติดต่อสื่อสารนั้นเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถสื่อสารและทำความเข้าใจระหว่างกันได้ การสื่อสารมีด้วยกันหลายรูปแบบทั้งแบบเผชิญหน้ากัน

โดยตรงผ่านการพูดคุยสื่อสาร และในปัจจุบันได้มีการใช้สื่อเข้ามาเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารด้วย ซึ่งในยุคปัจจุบันสื่อถูกสร้างขึ้นมามากหลายรูปแบบจนบางครั้งมนุษย์เองยังต้องวิ่งตามเพื่อให้ดำรงชีพผ่านสังคมได้ และยังใช้วัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยเหตุแห่งการดำรงชีวิตในลักษณะนี้สังคมเราจึงต้องมีสื่อเพื่อใช้สื่อสารกันในกลุ่มและนอกกลุ่ม ซึ่งสื่อที่มีอิทธิพลต่อสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั่นก็คือ สื่อสิ่งพิมพ์ โดยสื่อสิ่งพิมพ์นับได้ว่าเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร นำเสนอความจริง เหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์ อีกทั้งยังทำหน้าที่เสมือนผู้คอยสอดส่องดูแลความผิดปกติ รักษาผลประโยชน์ของประชาชน และประเทศชาติอย่างถึงที่สุด แต่ในปัจจุบันนี้วิธีการในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ในสังคมมีมากมายหลากหลาย มีทั้งเรื่องจริงและสร้างขึ้นมามาเพื่อสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นภายในชาติ สื่อได้มีการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารความเป็นจริงออกไป และยังนำเสนอภัยของบุคคลบางกลุ่มขึ้นมา ลดทอนคุณค่าของกลุ่มคนบางกลุ่ม สิ่งนี้เป็นผลมาจากการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อต่างๆ เพื่อปลุกกระแสประชาชน ใช้สื่อเป็นเครื่องมือบีบบังคับให้กับผู้คนในสังคมมีความคิดและความเชื่อไปในทางเดียวกัน ซึ่งข้อมูลที่สาธารณชนได้รับนั้นจะแน่ใจได้อย่างไรว่าสิ่งที่นำเสนออะไรคือความจริง และไม่มีการบิดเบือนความหมายของข้อมูล ผู้อ่านจึงย่อมต้องใช้วิจารณญาณในการเลือกรับฟัง รับชม และเสพสื่ออย่างชาญฉลาด ต้องรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ และรับฟังข้อมูลที่เป็นความจริง ในหลากหลายช่องทาง

นอกจากนี้ปัญหาในการใช้ภาษาไทยกันวันจะยิ่งทวีความวิกฤติรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันยังคงไม่เห็นความสำคัญของภาษาไทยมากพอที่จะหมั่นสอนให้คนไทยรู้จักการใช้ภาษาไทยที่ดีและถูกต้อง เด็กไทยจึงไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างที่ควรเป็น และไม่สามารถสื่อสารให้เข้าใจความหมาย ส่งผลให้ขาดทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ซึ่งสาเหตุหลักมาจากปัจจัยหลายประการ แยกเป็นประเด็นต่างๆ โดยสรุปของ Mullikamas (2008); Naksakul (2008); Phra Dhankittivon (2008); Somprayoon (2010); Posakrisana (2011); Phopeng (2011); Phantumetha (2012); และ Wangfaikaew (2012) ได้ดังนี้ 1) บทบาทของสถานศึกษา สถานศึกษาจำนวนมากขาดการสนับสนุนให้เด็กร่วมโครงการ หรือกิจกรรมที่เน้นการอ่าน การเขียน และการพูด 2) บทบาทของผู้ปกครอง ผู้ปกครองบกพร่องในบทบาทหน้าที่ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานได้อ่านหนังสืออย่างอื่นที่นอกจากตำราเรียน 3) การใช้งานระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีการใช้ภาษาไทยตามอำเภอใจแบบไม่มีขีดจำกัด โดยใช้ภาษาพูดในการพิมพ์ข้อความส่งถึงกัน เช่น โปรแกรมการสนทนาออนไลน์ เกมออนไลน์ รวมถึงการแสดงความคิดเห็นบนโลกอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการสร้างรูปแบบการเขียนใหม่ที่เป็นการเล่นตามเสียงพูด เขียนตามเสียงอ่าน รวมถึงมีการสร้างคำใหม่ขึ้นให้มีความหมายแปลกไปจากเดิม ทำให้เกิดปัญหาด้านการใช้ภาษาเขียน และพูดขึ้นเป็นอย่างมาก 4) การใช้ภาษาของสื่อมวลชน โดยเฉพาะการใช้ภาษาในข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ หรือโทรทัศน์ต่างๆ มีการใช้คำผิดความหมาย คำสแลงที่ผิด คำย่อที่ไม่ถูกต้อง ใช้คำสมญานามที่ไม่เคยใช้มาก่อน ใช้คำภาษาต่างประเทศ รวมถึงใช้คำกำกวม และคำหยาบ การใช้ภาษาไทยที่ไม่ถูกต้องนี้ทำให้เด็กรับรู้ในสิ่งที่ผิดจนไม่สามารถแก้ไขได้ กลายเป็นแม่แบบ และเป็นครูของสังคมไทยโดยไม่รู้ตัว 5) การใช้ภาษาของกลุ่มบุคคลเฉพาะที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ดารา นักร้อง นักแสดง และนักการเมืองที่มักใช้ภาษาอย่างไม่เหมาะสม มีการใช้คำสแลง และใช้คำตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง โดยไม่สนใจความถูกต้องทางภาษา นับว่าเป็นการสื่อสารด้วยภาษาไทยอย่างขาดความระมัดระวัง 6) การใช้ภาษาของวัยรุ่นในประเทศไทยยุคปัจจุบัน เช่น การสื่อสารกันผ่านทางเครื่องมือสื่อสารด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีทั้งภาพ และเสียง วัยรุ่นหลายๆ กลุ่มชอบสร้างค่านิยมผิดๆ ทำให้เกิดรูปแบบการใช้ภาษาไทยของวัยรุ่นที่ผิดหลักไวยากรณ์ และการใช้ภาษาที่มีอยู่เดิมเป็นการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ การไม่ออกเสียงควบกล้ำ เช่น ครับ เป็น คับ ตัวเอง เป็น ตะเอง การใช้คำเชื่อมไม่ถูกต้อง การใช้คำไม่ตรงความหมาย การสะกดคำให้ผิดโดยตั้งใจ ซึ่งล้วนทำให้เกิดการสื่อความคิด

ที่ไม่ชัดเจน เป็นต้น 7) การใช้ภาษาของครูและของนักเรียน โดยเฉพาะในวิชาภาษาไทยซึ่งเป็นวิชาที่มีความละเอียดอ่อน และมีส่วนประกอบแยกย่อยอย่างละเอียดลออ ครูบางคนมีความรู้ไม่แตกฉาน ไม่เข้าใจภาษาไทยอย่างกระจ่าง จึงทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจตามไปด้วย จนเป็นปัญหาที่ปรากฏให้เห็นอยู่มากมาย ในปัจจุบันคือ นักเรียนมีความรู้พื้นฐานทางภาษาไทยไม่ดีพอ ขาดทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน ที่เพียงพอ ทั้งนี้จะเห็นได้จากสาเหตุหลักทั้งหมดที่กล่าวมานี้ทำให้เกิดปัญหาการใช้ภาษาไทยขึ้นในปัจจุบัน จนทำให้มีการสื่อสาร และการตีความไปในทางที่ผิด ทั้งนี้เพราะสังคมไทยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องน้อยลง

ยิ่งไปกว่านั้นในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้การเผยแพร่สิ่งต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว รวดเร็วและกว้างขวางมาก ทำให้เราสามารถพบเห็นการใช้ภาษาไทยที่ผิดๆ เป็นจำนวนมากอยู่เป็นประจำ และจะเห็นได้ว่าการเผยแพร่สิ่งๆ ที่ผิดจนกลายเป็นความเคยชิน การรู้จักแหล่งที่มาของข้อความต่างๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะช่วยทำให้ผู้สอนสามารถเลือกใช้สื่อหลายชนิดผสมผสานกัน และนำข้อความเหล่านั้นมาใช้เป็น สื่อการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และเข้าใจในเนื้อหาในบทเรียนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ได้มากขึ้น มองเห็นประโยชน์ของการนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน การใช้ภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพทั้งในเชิงอนุรักษ์และแก้ไขจึงจำเป็นต้องมีสื่อใหม่ประเภท คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ มาคอยส่งเสริมด้วยการนำเสนอต้นแบบการใช้ ภาษาไทยที่ดีที่มีการใช้ภาษาอย่างเรียบง่าย สื่อความหมายได้อย่างชัดเจนถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นการเก็บรวบรวม ภาษาของคนอีกรุ่นหนึ่งไว้ เพื่อช่วยเกี่ยวกับการตีความในเรื่องของความหมายที่ถูกต้องแก่ผู้คน ในยุคปัจจุบัน (Prabphang, 2006; Malithong, 1999; Mongkolsukhontharak, 1996)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนาคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททาง เศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นคลังตัวอย่างของการใช้ภาษาไทยที่มีการ บิดเบือนความหมายในบริบทจริง และมีการเก็บรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ มีการวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ด้วย หลักการที่ถูกต้องทางการใช้ภาษา ที่ชี้ให้เห็นผลดีผลเสียอันอาจเกิดจากการไม่รู้เท่าทันต่อการบิดเบือนภาษา เพื่อประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม รวมถึงมีการให้ วิธีการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องเหมาะสมเพิ่มเติมเข้ามาซึ่งจะช่วยให้ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักเรียน และ บุคคลทั่วไป สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้ง ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดแนวทางในการพัฒนาต่อ ยอดให้เกิดคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่าง ชาญฉลาดในบริบทอื่นๆ ที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ครูผู้สอน และผู้ใช้ภาษาไทยโดยทั่วไปมีแหล่งทรัพยากร ทางการใช้ภาษาไทยที่ดีที่เป็นปัจจุบันไว้ใช้สำหรับศึกษาค้นคว้า จัดการศึกษา ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข การใช้ภาษาไทยของตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบค้น รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือน ความหมาย ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม
2. เพื่อพัฒนาคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดในบริบททาง เศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยประยุกต์ ด้วยการผสมวิธีเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีการดำเนินงานในสองขั้นตอนคือ ขั้นการพัฒนา และขั้นการศึกษาผลการทดลองใช้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) เป็นการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพในขั้นที่ 1 คือ ขั้นการพัฒนา “คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ” เพื่อให้ได้เครื่องมือสำหรับการศึกษาค้นคว้า โดยรวมวัตถุประสงค์ทั้งข้อที่ 1 และ 2 ไว้ด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เป็นการดำเนินงานวิจัยเชิงปริมาณในขั้นที่ 2 ขั้นการศึกษาผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ผลมาปรับปรุงผลผลิต ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อที่ 3

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในขั้นที่ 1 ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์สูงทางการสอนภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา ไม่น้อยกว่า 5 ปี ขึ้นไป จำนวน 5 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ 5 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ คณะละ 1 คน ได้แก่ (1) มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี (2) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (3) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (4) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และ (5) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในขั้นที่ 2 ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 23 คน จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ (1) ตารางการจัดกลุ่มและวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมาย (2) แบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อพัฒนาผลการวิเคราะห์จัดกลุ่มข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายฯ (3) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย ในการประชุมสรุปผลแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) (4) โปรแกรมบริการ Blogger.com และ Google Form (5) เว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com> พร้อมคู่มือการใช้งาน (6) แบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์และการแปลผลของ Si Sa-at (2002) โดยมีวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้ 4.1) ในขั้นการพัฒนาลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี ภาษาศาสตร์ประยุกต์ด้านการวิเคราะห์โครงสร้าง ความหมาย และการสื่อสาร บริบททางวัฒนธรรมเพื่อกำหนดแนวทางการสืบค้น รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายฯ จากสื่อต่างๆ ทั้งสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ จนได้ตัวอย่างข้อความใน 3 บริบท ด้านละ 10 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 30 ตัวอย่างข้อความ นำมาวิเคราะห์ด้วยตารางวิเคราะห์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยหัวข้อการวิเคราะห์ ซึ่งผสมผสานแนวคิดเชิงความหมายและการสื่อสารใน 6 หัวข้อ 4.2) ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อพัฒนาผลการวิเคราะห์ฯ นำเสนอต่อกลุ่มตัวอย่างพร้อมตารางผลการวิเคราะห์ตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายฯ แล้วเก็บรวบรวมผลมาวิเคราะห์สรุปจัดทำเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์สำหรับอ่านศึกษา จากนั้นออกแบบจัดทำเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้ฯ ด้วยโปรแกรมบริการ Blogger.com โดยแยกสร้างกิจกรรมประเมินตนเองไปไว้ที่ Google Form ผู้วิจัยจัดการประชุมแบบสนทนากลุ่มเพื่อเสนอผลการตอบแบบสอบถาม ความคิดเห็น แบบสัมภาษณ์ของ

ผู้เชี่ยวชาญ และผลการพัฒนาเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้ฯ โดยร่วมกันอภิปรายอย่างกว้างขวางและประเมินสรุป ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการประชุมแบบสนทนากลุ่มมาปรับปรุงเอกสารและเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้ฯ พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการใช้งานสำหรับการวิจัยในขั้นต่อไป 4.3) ในขั้นการศึกษาผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้ฯ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา เพื่อนำเว็บไซต์ที่พัฒนาปรับปรุงแล้วโดยเพิ่มรายการกิจกรรมประเมินตนเองที่เชื่อมโยงกับแบบฟอร์มบน Google Form พร้อมคู่มือไปให้กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาทดลองใช้ด้วยการจัดประชุมชี้แจง และกำหนดเวลาในการรวบรวมผล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการทำกิจกรรมประเมินตนเองของนักศึกษามาวิเคราะห์สรุป 4.4) ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาปรับปรุงคลังข้อมูลความรู้ฯ สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจแบบออนไลน์บน Google Form และเชื่อมโยงเข้ากับเว็บไซต์ นำไปให้กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาทดลองใช้ และประเมินด้วยการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจ แล้วเก็บรวบรวมผลมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้ฯ อีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ในขั้นที่ 1 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายฯ จากแหล่งทรัพยากรเอกสารจริงแบบสิ่งพิมพ์และแบบอิเล็กทรอนิกส์ แล้วนำมาจัดกลุ่มวิเคราะห์ สรุป และออกแบบกิจกรรมประเมินตนเองด้วยแบบทดสอบแบบปรนัย เพื่อนำเสนอต่อกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย และเก็บรวบรวมผลมาพัฒนาปรับปรุงคลังข้อมูลความรู้ฯ ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการส่งเอกสารทางอีเมล (e-mail) และจัดการประชุมแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในขั้นที่ 2 ผู้วิจัยจัดประชุมชี้แจงมอบคู่มือการใช้งานเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้ฯ แก่กลุ่มตัวอย่างนักศึกษา นัดหมายเก็บรวบรวมผลการทำกิจกรรมประเมินตนเอง แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุงคลังข้อมูลความรู้ฯ และนำกลับไปให้นักศึกษาประเมินด้วยการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจในรูปแบบออนไลน์ที่สร้างไว้บน Google Form ด้วยตนเองทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นที่ 1 ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปข้อมูลสารสนเทศด้านการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมาย ผลการตอบแบบสอบถามความคิดเห็น รวมทั้งแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อการประเมิน และผลการประชุมแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และเขียนเรียบเรียงเชิงพรรณนา ในขั้นที่ 2 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเขียนเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า เป็นการศึกษาเชิงเอกสารเพื่อพัฒนาค้นคว้าคลังข้อมูลความรู้ฯ สำหรับการลองใช้ภาคสนาม ได้ตารางวิเคราะห์ตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายใน 3 บริบท คือ 1) บริบททางเศรษฐกิจ 2) บริบททางบันเทิง และ 3) บริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ด้านละ 10 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 30 ตัวอย่าง นำมาวิเคราะห์ และนำเสนอด้วยหัวข้อการวิเคราะห์ที่ผสมผสานแนวคิดเชิงความหมายและการสื่อสาร รวม 6 หัวข้อ คือ (1) ข้อมูลภาษา/เนื้อหา แหล่งที่มา (2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงความหมายในการใช้ภาษา (3) การอ้างอิงหลักภาษาไทย (4) การอธิบายเสริม (5) กิจกรรมประเมินตนเอง และ (6) แหล่งที่มาของข้อมูลอ้างอิง ที่ผ่านการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทย จำนวน 5 คน เป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์สูงทางการสอนภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา ไม่น้อยกว่า 5 ปีขึ้นไป จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ 5 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร จากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็น และประเมินสรุปในการประชุมแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อปรับแก้ไขจนสมบูรณ์ โดยพบว่าผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยกับผลการวิเคราะห์ตัวอย่าง การใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายในหัวข้อต่างๆ อย่างเหมาะสมตามลำดับ ได้แก่ การเลือกกลุ่มข้อมูลการวิเคราะห์เชิงความหมายในการใช้ภาษา การอ้างอิง

หลักภาษาไทย การอธิบายเสริม กิจกรรมประเมินตนเอง และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ โดยการเพิ่มเติมเอกสารความรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของภาษาไทย รวมทั้งสื่อ และแหล่งทรัพยากรต่างๆ เพื่อการศึกษา และหาความรู้เพิ่มเติม

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ได้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดในบริบททางเศรษฐกิจ บ้านเกิด และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ในรูปแบบเว็บบล็อก โดยตั้งอยู่ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com> ประกอบด้วยรายการหลัก 5 รายการ คือ 1) หน้าแรก 2) การอ่านศึกษาเอกสาร 3) ชุดกิจกรรม 4) ข้อมูลอ้างอิง และ 5) ทดสอบตนเอง ดังตัวอย่างรูปภาพที่ 1 และ 2

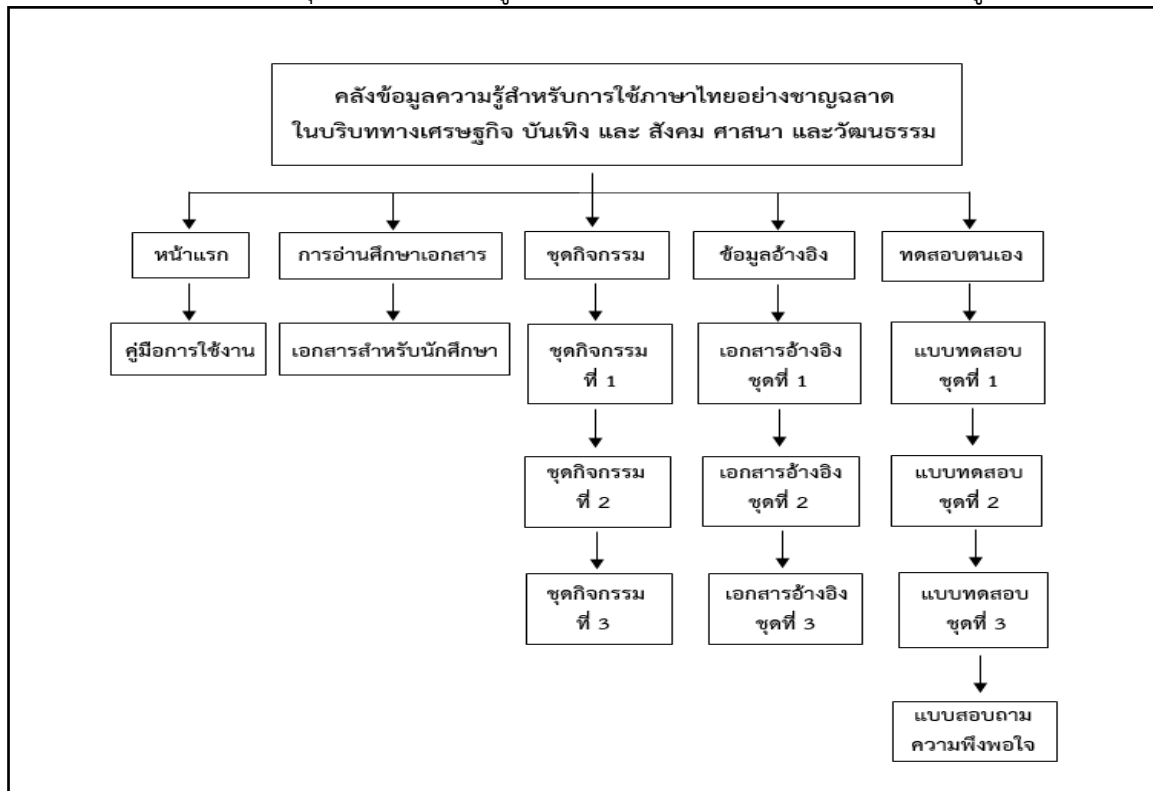

Figure 1: An Example of a Knowledge Corpus Structure for Intelligent Use of the Thai Language.

Figure 2: An Example of a Knowledge Resource Blog for Using Thai Language Wisely.

Source URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com>

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาผลการทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดลองใช้ผลผลิตที่พัฒนาขึ้นแล้วนำผลมาปรับปรุงอีกครั้ง ประกอบด้วยผลการทำกิจกรรมประเมินตนเอง และผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 23 คน เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นปีที่ 2 ของวิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และการปรับปรุงเว็บไซต์ซึ่งตั้งอยู่ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com> ในแต่ละส่วน ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักศึกษาสามารถทำกิจกรรมประเมินตนเองหลังการอ่านศึกษาเอกสาร และทดลองใช้คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ได้อย่างประสบความสำเร็จ โดยมีผลการตอบแบบทดสอบแบบปรนัยผ่านเกณฑ์ทั้ง 3 ชุด ด้วยค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ร้อยละ 22.1 และต่ำสุดที่ร้อยละ 18.5 กลุ่มตัวอย่างนักศึกษามีความพึงพอใจต่อเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งในด้านเนื้อหา รวมถึงในด้านรูปแบบ การนำเสนอ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.78 และ 4.77 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา จำนวน 23 คน ที่มีต่อเว็บไซต์กคลังข้อมูลความรู้ฯ
(n = 23)

เฉลี่ยรวมระดับ/รายการ			
ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่มีต่อคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ			
ด้านเนื้อหา			รายการที่ได้รับความพึงพอใจ ในระดับมากที่สุด (X̄)
X̄	S.D.	ระดับ	
4.78	.47	มากที่สุด	- เนื้อหาที่ใช้เป็นการเพิ่มทางเลือกในการจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (4.87) - เนื้อหาเป็นแหล่งความรู้ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา (4.86) - เนื้อหาช่วยให้การเรียนการสอนภาษาไทยมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (4.83)...
ด้านรูปแบบการนำเสนอ			รายการที่ได้รับความพึงพอใจ ในระดับมากที่สุด (X̄)
X̄	S.D.	ระดับ	
4.77	.50	มากที่สุด	- การเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการมีความสะดวกรวดเร็ว (4.83) - องค์ประกอบเสริมด้านคำแนะนำในการใช้สื่อเป็นประโยชน์เข้าใจง่าย (4.83) - สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้อย่างหลากหลาย (4.78) - ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการนำเสนอในภาพรวม (4.78) - การใช้ภาษามีความชัดเจนและเข้าใจง่าย (4.78) - การจัดวางองค์ประกอบบนหน้าจามีความเหมาะสม (4.77)...

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า นักศึกษามีความพึงพอใจโดยรวมต่อเว็บไซต์กคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีรายการที่พึงพอใจในระดับมากที่สุดทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา และด้านรูปแบบการนำเสนอ ทั้งนี้ผลการปรับปรุงคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่าง ชาญฉลาดฯ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะที่ได้รับคือ การเพิ่มเติมเอกสารความรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของภาษาไทย รวมทั้งสื่อและแหล่งทรัพยากรต่างๆ เพื่อการศึกษา และหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งตั้งอยู่ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com/p/testing-yourself.html>

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้คือ ได้เว็บไซต์กคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่าง ชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้บริการของ Blogger.com ไว้ที่ URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com> ประกอบด้วยรายการหลัก 5 รายการ คือ 1) หน้าแรก 2) การอ่านศึกษาเอกสาร 3) ชุดกิจกรรม 4) ข้อมูลอ้างอิง และ 5) ทดสอบตนเอง ดังตัวอย่างรูปภาพที่ 3

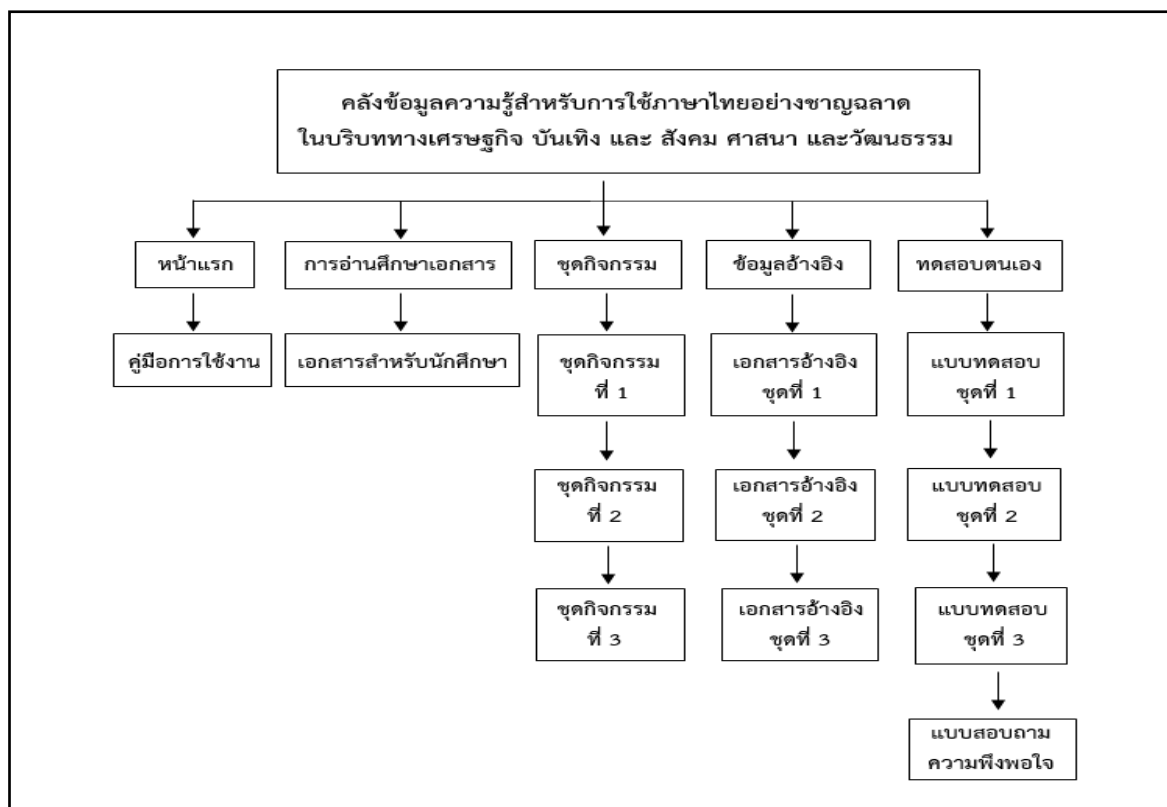

Figure 3: A Weblog, A Resource of Knowledge for Using Thai Language Wisely.

Source URL: <https://thailanguagebyjananya.blogspot.com>

จากรูปแบบเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ดังกล่าวนั้น ประกอบด้วยรายการหลัก 5 รายการ คือ 1) หน้าแรก ที่แสดงบทนำพร้อมทั้งข้อมูลสำหรับการเริ่มต้นใช้งาน และคู่มือการใช้งาน 2) การอ่านศึกษาเอกสาร นำเสนอเอกสารการวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายที่อยู่ในรูปแบบ E-Book ประเภทไฟล์ PDF สำหรับการอ่านศึกษาเอกสารของ นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้ที่สนใจทั่วไป 3) ชุดกิจกรรม นำเสนอชุดกิจกรรมประเมินตนเอง ชุดที่ 1-3 ซึ่งเชื่อมโยงไปยังแบบฝึกที่พัฒนาไว้บน Google Form สำหรับประกอบการอ่านศึกษาเอกสารการวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายใน 3 บริบท คือ 1) บริบททางเศรษฐกิจ 2) บริบททางบ้านเกิด และ 3) บริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อคำถามแบบปรนัย 4) ข้อมูลอ้างอิง นำเสนอเอกสารอ้างอิงทั้ง 3 ชุด ของเอกสารการวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายใน 3 บริบท คือ 1) บริบททางเศรษฐกิจ 2) บริบททางบ้านเกิด และ 3) บริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม และ 5) นำเสนอชุดกิจกรรมประเมินตนเองสำหรับนักศึกษา ในรูปแบบของแบบทดสอบชุดที่ 1-3 คือ 1) แบบทดสอบชุดที่ 1 : บริบททางเศรษฐกิจ 2) แบบทดสอบชุดที่ 2 : บริบททางบ้านเกิด และ 3) แบบทดสอบชุดที่ 3 : บริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้เว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ที่ลิงก์ไปยัง Google Form

จะเห็นได้ว่าเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บ้านเกิด และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สร้างขึ้นนี้เป็นการให้ความรู้ที่ถูกต้องด้านการใช้ภาษาไทยที่เรียกว่า การใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด แก่นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป ในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารกำลังแพร่ขยายไปทั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่หลากหลาย ทั้งเฟซบุ๊ก (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter)

ตลอดจนบล็อก (Blog) และเว็บไซต์ (Website) ต่างๆ จนทำให้เกิดการสื่อสารอย่างรวดเร็วทางการใช้ภาษาไทย ที่มีการใช้ภาษา ที่บิดเบือนทางความหมายของคำหรือข้อความที่ใช้ เว็บบล็อกคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่าง ชาญฉลาดฯ นี้ จึงมีเป้าหมายเพื่อให้บัณฑิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรู้จักวิเคราะห์ และตีความข้อความการใช้ภาษาไทยที่พบเห็นเป็นข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ก่อนที่เชื่อและนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้องต่อไป ด้วยการเปิดให้เข้าถึงเว็บบล็อกคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ที่ผ่านการวิเคราะห์ความถูกต้องในการใช้ภาษาไทยด้านความหมายในการใช้ภาษา ด้วยตัวอย่างข้อมูลสารสนเทศ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านบันเทิง และ 3) ด้านสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการคัดเลือกข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงความหมายในการใช้ภาษาเหมาะสมถูกต้องตามหลักการให้ความหมายทางภาษาไทย ทำให้งานมีมิติ และมีองค์ประกอบในการให้ความรู้ดี เป็นงานวิจัยที่ตีความน่าสนใจ และมีประโยชน์ทางด้านการสื่อสาร สามารถนำมาแก้ปัญหาในการรับรู้ข่าวสาร และทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาข่าวสารมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยยึดหลักการใช้ภาษาในบริบททางสังคมคือ การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันที่แปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หรือตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาวิเคราะห์ภาษาที่สัมพันธ์กับบริบทของการใช้จริงในสังคมของ Angkapanichkit (2019) ที่ว่า “ภาษาระดับข้อความ (Discourse) หมายถึง ภาษาที่ใช้อยู่ในสังคม (language in use) ในบริบทที่เกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นภาษาที่คนเราใช้อยู่จริงในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มิใช่เป็นสิ่งที่สมมติ หรือประดิษฐ์ขึ้นมาเฉยๆ หรือคิดโดยอาศัยผู้พูดผู้ฟังสมมติ หรืออุดมคติ (ideal speaker or hearer) ดังที่ปรากฏในทฤษฎีการศึกษาระดับประโยคในยุคสมัยหนึ่งของการศึกษาภาษาศาสตร์ตามนักภาษาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงอย่าง โนม ชอมสกี (Noam Chomsky) เมื่อกล่าวถึงภาษาระดับข้อความว่าหมายถึงภาษาที่ใช้อยู่ในสังคม จะต้องมินัยว่าภาษาที่ใช้อยู่จริงในสังคมพร้อมทั้งมีบริบท (context) ควบคู่ไปด้วย เมื่อกล่าวถึงบริบทในที่นี้หมายถึงสิ่งที่นำให้เราต้องใช้ภาษาบริบทจึงหมายรวมไปถึงสถานการณ์ ประสบการณ์ ความคิดความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ความคาดหวัง และเจตนาต่างๆ รวมทั้งบุคคลที่เราต้องสื่อสารด้วย บริบทเป็นสิ่งที่เราปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมหากเราพิจารณาแล้วว่าเหมาะกับการปฏิสัมพันธ์ หรือการทำการกิจกรรมของเรากับบุคคลอื่นๆ เราก็อาจจะปรับเปลี่ยนแก้ไข สร้างบริบทใหม่ตามแนวทางของเราได้ทุกเมื่อ ภายใต้วิถีปฏิบัติทางสังคม และวัฒนธรรมที่เราอาศัยอยู่”

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าผู้วิจัยสามารถปรับปรุงแก้ไขเว็บบล็อกคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ โดยใช้โปรแกรมบริการ Blogger.com หลายครั้งตามความต้องการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดด้านประโยชน์ของการใช้เว็บบล็อกสำหรับการเรียน การสอนดังที่ Binbai (2016) ได้กล่าวไว้ว่า “ข้อดีของเว็บบล็อกสำหรับผู้สอนคือ 1) ประหยัดค่าใช้จ่าย และประหยัดเวลาในการผลิตสื่อ เนื่องจากเว็บบล็อกส่วนใหญ่ให้บริการฟรี จัดการระบบได้ง่าย โดยผู้สอนสามารถนำสื่อจากแหล่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และวัตถุประสงค์มารวบรวมไว้เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงได้ตลอดเวลา และไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานทางเทคโนโลยีขั้นสูง 2) ประหยัดเวลาในการทบทวนบทเรียน และให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน เนื่องจากสื่อ และเนื้อหาที่น่าสนใจในเว็บบล็อกอนุญาตให้ผู้เรียนเข้าไปทบทวนบทเรียนเองได้ตลอดเวลา หากมีปัญหาก็สามารถติดต่อผู้สอนผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีให้ได้ตลอดเวลา รวมทั้งผู้สอนสามารถติดตามผลงาน และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วมากขึ้นโดยการส่งผล

งานผ่านออนไลน์ และการทำแบบทดสอบออนไลน์” และ “ข้อดีของเว็บล็อกสำหรับผู้เรียนคือ 1) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันทำให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้นผ่านการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา ทำแบบฝึกหัดร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้มากขึ้น 2) ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกในการแสดงความคิดเห็น ด้วยการเขียนลงในเว็บล็อกมากกว่าการเผชิญหน้าตอบคำถามในชั้นเรียน และสามารถพัฒนาทักษะการอ่าน และการเขียนของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาจากกรณีศึกษาที่ผู้สอนกำหนดไว้ในเว็บล็อก 3) มีความยืดหยุ่นเรียนรู้ได้ง่าย ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลาผ่านอุปกรณ์ที่ผู้เรียนใช้งานในชีวิตประจำวัน เช่น smart phone, tablet และ notebook เป็นต้น โดยผู้เรียนสามารถศึกษาบทเรียนมาก่อนล่วงหน้า หรืออ่านซ้ำ ดูซ้ำ ฟังซ้ำ จากสื่อที่ผู้สอนได้จัดเตรียมไว้ตามความต้องการ และความสามารถที่แตกต่างกัน เนื่องจากเว็บล็อกสามารถนำเสนอเนื้อหาได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว และลิงก์เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ไว้ในที่เดียวผ่านระบบการจัดการที่สามารถค้นหาประเด็น หรือหัวข้อที่ผู้เรียนต้องการได้ง่ายกว่าสื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่น 4) พัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะการค้นคว้า การเลือกข้อมูล การปรับแต่ง การแก้ไข การดาวน์โหลด การอัปโหลดข้อมูล เป็นต้น นำไปสู่การเกิดเจตคติที่ดีต่อการใช้ไอซีทีของผู้เรียน เนื่องจากเป็นสื่อ ที่ใช้งานง่าย สอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้เรียนยุคดิจิทัล”

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่านักศึกษาสามารถทำกิจกรรมประเมินตนเองได้อย่างประสบความสำเร็จ มีผลการตอบแบบทดสอบแบบปรนัยผ่านเกณฑ์ทั้ง 3 ชุด ด้วยค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ร้อยละ 22.1 และต่ำสุดที่ร้อยละ 18.5 และมีผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อเว็บบล็อกคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดฯ ในระดับมากที่สุด ทั้งด้านเนื้อหา และด้านรูปแบบการนำเสนอ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.78 และ 4.77 ตามลำดับ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Sittisak (2017) ที่พบว่า “1) เว็บล็อก (Weblog) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาการถ่ายภาพเพื่องานออกแบบนิเทศศิลป์ ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพเว็บล็อก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2) นักศึกษาที่ใช้เว็บล็อก (Weblog) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาการถ่ายภาพเพื่องานออกแบบนิเทศศิลป์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น 3) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อคุณภาพของเว็บล็อกที่พัฒนาขึ้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาการถ่ายภาพเพื่องานออกแบบนิเทศศิลป์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 4) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการใช้อุปกรณ์สังคมออนไลน์ (Social Network) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาการถ่ายภาพเพื่องานออกแบบนิเทศศิลป์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก”

สรุป

คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด ในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ได้รับการพัฒนา ทดลองใช้ และปรับปรุงในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยแบบประยุกต์ โดยมีผลสำเร็จมาเป็นลำดับ จนได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ซึ่งเห็นได้จากความสำเร็จของกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาในการทำกิจกรรมประเมินตนเอง และจาก ความพึงพอใจที่มีต่อผลผลิตในด้านเนื้อหา และด้านรูปแบบการนำเสนอ นับว่าเป็นนวัตกรรมที่ให้ความรู้ที่ถูกต้องด้านการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาด แก่นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการรู้จักวิเคราะห์ และตีความข้อความการใช้ภาษาไทยที่พบเห็นเป็นข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ก่อนที่เชื่อและนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้องต่อไป ซึ่งจะสามารถสร้างความสันติสุขให้กับคนทั้งประเทศได้ ทั้งนี้จึงมีความเหมาะสมสำหรับนำไปเผยแพร่ และใช้กับกลุ่มตัวอย่างผู้สอน รวมไปถึงผู้เรียนในมหาวิทยาลัยราชภัฏอื่นๆ ได้ต่อไป โดยสามารถปรับใช้ได้ตามข้อเสนอแนะ และข้อมูลแวดล้อมอื่นๆ ที่ต่างกันตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่มีการบิดเบือนความหมายในบริบททางเศรษฐกิจ บันเทิง และ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถนำมาพัฒนาเป็นสื่อการสอนของอาจารย์ และสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลการพัฒนาคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นต้นแบบให้เกิดการพัฒนาสื่อที่ทันสมัยไว้ใช้สำหรับการจัดการเรียน การสอนภาษาไทยในด้านอื่นๆ ต่อไป

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าการพัฒนาคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ ในรูปแบบเว็บไซต์ รวมถึงกิจกรรม แบบประเมิน และแบบสอบถามออนไลน์ สามารถทำได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว ด้วยการใช้โปรแกรมบริการ Blogger.com และ Google Form ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการรณรงค์ให้เกิดการใช้งานอย่างเป็นทางการทั้งภายใน และภายนอกหน่วยงาน รวมถึงสนับสนุนให้นำคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ ที่พัฒนาขึ้นไปปรับใช้โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา หรือวัดผลนักศึกษาในรายวิชาต่างๆ

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่านักศึกษาสามารถศึกษาค้นคว้าคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ และทำกิจกรรมประเมินตนเองได้อย่างประสบผลสำเร็จ รวมถึงมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดต่อเว็บไซต์คลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้นักศึกษาได้รับทราบข้อมูลวิธีการเข้าถึงคลังข้อมูลความรู้สำหรับการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดๆ ที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้เกิดการใช้งานอย่างกว้างขวาง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1. ควรทำวิจัยต่อยอดเพื่อเพิ่มพูนจำนวนข้อมูลตัวอย่างการใช้ภาษาไทยอย่างชาญฉลาดในบริบทเดิม รวมถึงเพิ่มบริบทอื่นๆ ทาง การบิดเบือนความหมายที่มีอยู่

2.2. ควรทำวิจัยเพื่อทดลองใช้กับผู้เรียนด้วยรูปแบบ และวิธีการที่แตกต่างกัน เช่น ในห้องเรียน นอกห้องเรียน และศูนย์สารสนเทศ เพื่อให้ได้กระบวนการ และผลการนำไปใช้จริงที่สอดคล้องกับแต่ละรูปแบบ และความต้องการของผู้ใช้ยิ่งขึ้น

2.3. ควรทำวิจัยที่ส่งเสริมให้เกิดเครื่องมือสื่อสาร และเกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนในลักษณะที่หลากหลายผ่านคลังข้อมูลความรู้ฯ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การแสดงความคิดเห็น เพื่อนำข้อเสนอแนะเหล่านั้นกลับมาพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้งานยิ่งขึ้นต่อไป

References

- Angkapanichkit, J. (2019). *Discourse Analysis*. (2nd ed.). Bangkok: Thammasat University Press.
- Binbai, S. (2016). Weblog: The Undeniable Digital Age Learning Media for Teachers. *Phranakorn Rajabhat Research Journal Department of Humanities and Social Sciences*, 11(2), 238 – 249.
- Malithong, K. (1999). *Create Website Pages and Web Graphics*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

- Mongkolsukhontharak, S. (1996). *Development of the Self-study Package on Nursing Process for First Year Nursing Students at the Diploma of Nursing Program (Equivalent to Bachelor's Degree)*. (Master's Thesis). Chulalongkorn University. Bangkok.
- Mullikamas, K. (2008). *Keynote Address on the Use of Thai Language in Present* in the Use of Thai Language in Present. Bangkok: MCU Press.
- Naksakul, K. (2008). *National Seminar on National Thai Language Day: Solving Thai Crisis*. Bangkok: Thai Language Teachers Association of Thailand.
- _____. (2008). *Dialogue on the Use of Thai Language in Present in the Use of Thai Language in Present*. Bangkok: MCU Press.
- Phantumetha, B. (2012). *Thai Language Characteristics*. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Phopeng, R. (2011). *Thai Language for Career 2*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Phra Dhankittivon. (2008). *Dialogue on Current Thai Language use in Current Thai Language Use*. Bangkok: MCU Press.
- Posakrisana, P. (2011). *Characteristics of Thai Language*. (8th ed.). Bangkok: Ruamasan (1977).
- Prabphan, K. (2006). *Language Teachers and Roles that Need to be Changed*. Retrieved March 20, 2020, from <http://~pioneer.chula.ac.th/pkanchan/html/cv.htm>
- Si Sa-at, B. (2002). *Preliminary Research*. (7th ed.). Bangkok: Suwiriyasarn.
- Sittisak, P. (2017). Development of Weblog on Social Network to Promote Photography for Visual Communication Design Subject for Visual Communication Design Student, Pohchang Academy of Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin. *Rajamangala Academic 2017: Rajamangala University of Technology Academic Conference (Creative RMUT and Sustainable Innovation for Thailand 4.0)*, 2017(9), 35-45.
- Somprayoon, W. (2010). *Teaching Thai Language*. Bangkok: Dokyawichakan Publishing Co., Ltd.
- Wangfaikaew, K. (2012). *A Study of Learning and Real Application in Educational Innovation Course of the Learners at Monk Affairs Administration Curriculum, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus*. Phayao: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus.

การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง*

The Development of a Process for Enhancing Community

Well-Being Based on Self Reliance

¹วิทวัส ช้างคร, ชุศักดิ์ เอื้องโชคชัย และ ภัทรา วายาจุต

¹Vittavat Changsorn, Choosak Ueangchokchai and Pattri Vayachuta

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Education, Kasetsart University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: vittavat.c@ku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง 2) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดย แบบสัมภาษณ์และแบบประเมิน ประเด็นสนทนากลุ่ม ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษา ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้นำและสมาชิกของชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงานด้านสุขภาวะ จำนวน 9 คน จาก 3 ชุมชน การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหรือผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนจำนวน 17 คน และการศึกษาความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษานอกระบบจำนวน 8 คน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปจากผลการศึกษาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนาในประเด็นด้านกระบวนการ และข้อเสนอแนะแนวทาง

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มแกนนำขับเคลื่อนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์สุขภาวะชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง ขั้นตอนที่ 4 การสื่อสารแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนสู่สมาชิกในชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การปฏิบัติตามแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และขั้นตอนที่ 6 การสรุปผล และการสะท้อนคิดทบทวนการปฏิบัติ 2) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง ได้แก่ แนวทางที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มแกนนำอาสาสมัครที่ดำเนินงานด้านสุขภาวะชุมชน แนวทางที่ 2 การสร้างแผนการดำเนินงานเชิงรุกบนฐานการมีส่วนร่วม แนวทางที่ 3 การสร้างวิธีการสื่อสารและถ่ายทอดข้อมูลสำคัญให้กับคนในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ แนวทางที่ 4 การใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสุขภาวะ และแนวทางที่ 5 การสร้างหุ้นส่วนการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ที่ดำเนินงานด้านสุขภาวะ

คำสำคัญ: สุขภาวะชุมชน; การพึ่งตนเอง; การเรียนรู้ชุมชน

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to develop the process for enhancing the community well-being based on self-reliance; and 2) to suggest the

*Received November 8, 2021; Revised February 13, 2022; Accepted February 18, 2022

guidelines for enhancing the community well-being based on self-reliance. The study used a qualitative research method by collecting data from an interview form, evaluation form, and the points for focus group discussion. The study was divided into the following stages: document analysis, interviews with leaders and community members who had demonstrated effective practice in the operation of well-being, in a total of 9 people from 3 communities; interviews with community leaders or those involved in the mobilization of well-being community, in a total of 17 persons; studying opinions by non-formal education experts, in a total of 8 persons. The obtained data were analyzed and presented in a descriptive manner on the processes and guidelines by drawing conclusions from the study results.

From the study, the following results have been found: 1) The process for enhancing the community well-being based on self-reliance consists of 6 steps as follows: the first step is to develop leaders who will drive the enhancement of well-being; the second step is to analyze and evaluate the situation of community well-being; the third step is to plan the enhancement of community well-being based on self-reliance; the forth step is to communicate the plan for enhancing the community well-being to the members of the community; the fifth step is to implement according to the plan of enhancing community well-being; and the sixth step is to conclude the outcome and reflect on the implementation, 2) The guidelines for developing the process of enhancing the community well-being based on self-reliance comprise as follows: the first aspect is to strengthen the volunteer leaders who work to improve the community well-being; the second aspect is to create a proactive operating strategy based on participation; the third aspect is to develop techniques for promptly, continuously, and consistently disseminating and transmitting important information to people in the area; the fourth aspect is to utilize the existing resources within the community for developing the community well-being; and lastly, the fifth aspect is to form co-learning partnerships with other organizations in the area where well-being activity is carried out.

Keywords: Community Well-Being; Self-Reliance; The Community Learning Center

บทนำ

สิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาคือ ความสุข หรืออยู่ในภาวะที่มีความสุข หรือ "สุขภาวะ" เนื่องจากมนุษย์มีความซับซ้อนทั้งทางร่างกาย จิตใจและทางสังคม ฉะนั้นความไม่โรคภัยอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการมีสุขภาวะที่ดี แต่ต้องประกอบด้วย อารมณ์ความรู้สึกด้านบวก ปราศจากอารมณ์เชิงลบ มีความพึงพอใจในชีวิต สมหวัง คิดบวก และการตัดสินใจชีวิตในเชิงบวก (Varapipat, 2001; World Health Organization, 2014) สถานการณ์ปัญหาสุขภาวะ โดยเฉพาะชุมชนเมือง พบว่าประสบกับความเสี่ยงหลายด้าน เพราะการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อม และปัจจัยด้านต่างๆ ที่ไม่สนับสนุนการมีสุขภาวะที่ดี (Koedmeemul, 2013; Phanwattana, 2019) ปัญหาที่พบบ่อยในชุมชนเมือง ได้แก่ 1) สุขภาวะทางกาย ที่เป็นผลมาจากการใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ ทำให้การดูแลสุขภาพไม่ดีเท่าที่ควร (Karoongampun et al. 2018) 2) สุขภาวะทางใจ คนเมือง

มักมีความเครียดจากสภาวะสังคมที่เร่งรีบและแข่งขันสูง การใช้ชีวิตในรูปแบบปัจเจกบุคคลที่ทำให้การสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง ส่งผลให้ดัชนีความสุขลดลงในทุกปี (Helliwell, Layard, Sachs, and Neve, 2021) 3) สุขภาวะทางสิ่งแวดล้อม เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชนบทกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหา อาทิ การจัดการขยะ มลภาวะทางอากาศและทางเสียง เป็นต้น (Phatchaney and Chamaratana, 2018)

มักมีความเข้าใจผิดว่าการเสริมสร้างสุขภาวะเป็นเรื่องระดับปัจเจกบุคคลหรือเป็นหน้าที่ของบางหน่วยงาน ซึ่งก็คือการขาดการตระหนักถึงปัญหา (Buakanok, 2015) เพราะการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนเป็นเรื่องความร่วมมือของทุกคนในชุมชนในการสร้างความตระหนัก เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Thongwachira et al., 2018) นอกจากนี้ปัญหาการพัฒนาสุขภาวะชุมชนเกิดจากขาดการกระจายอำนาจหรือเป็นการสั่งจากบนลงล่าง (top down) ดังตัวอย่างในงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง (Nitirochana, 2014) กล่าวถึง การพัฒนาชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและประเมินผลเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย เนื่องจากแผนงานถูกกำหนดมาแล้วล่วงหน้าจากส่วนกลาง ชุมชนมีหน้าที่เพียงทำตามแผน

ทางออกในแก้ปัญหา ด้านวิถีชีวิตของคนเมืองที่มีความเร่งรีบ เหนื่อยล้าจากการงานเป็นสิ่งที่แก้ไขยาก แต่สามารถชดเชยได้โดยการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนหรือแกนนำแบ่งหน้าที่กันดูแล โดยแพร่ข่าวสารและสะท้อนความต้องการของสมาชิก การตระหนักต่อปัญหาสุขภาวะชุมชน สร้างได้จากการเรียนรู้ชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนร่วมมือกัน จัดการความรู้ เพื่อสร้างประสบการณ์ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความเชื่อ ที่นำไปสู่การปฏิบัติ โดยการจัดการความรู้นั้น มีเป้าหมายเพื่อเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และนำไปประยุกต์เพื่อไปสู่การเป็นชุมชนสุขภาวะ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวิถีของการพึ่งตนเอง (Nakham and Nakham, 2012) เป็นเรื่องยากที่จะไปเปลี่ยนนโยบายส่วนกลาง แต่เราต่อรองได้ โดยสร้างชุมชนพึ่งตนเองพึ่งภายนอกเท่าที่จำเป็น โดยจัดการตนเอง เช่น ชาวชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานีที่สมาชิกชุมชนรวมตัวกันต่อสู้และต่อรองเชิงอำนาจ โดยการสร้างอัตลักษณ์ สร้างสื่อเผยแพร่ข้อมูลทางบวกของตนเอง การต่อรองพื้นที่พิธีกรรมเพื่อความแนบแน่นในกลุ่ม และขยายการยอมรับจากสังคมภายนอกและปรับความสัมพันธ์เป็นแบบเท่าเทียม เพื่อต่อสู้กับการถูกตีตราสร้างตัวตนเชิงลบว่า เป็นคนกลุ่มที่ไม่มีศักยภาพไร้คุณค่า รอรับแต่ความช่วยเหลือจากภายนอก (Hankun, Manorom and Kittivetchakul, 2013)

สุขภาวะนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะใครๆ ก็ต้องการความสุข สุขภาวะชุมชนและการพึ่งตนเองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ที่ผ่านมานงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะชุมชนและการพึ่งตนเองมีจำนวนไม่น้อย และแต่มุ่งเน้นสุขภาวะชุมชนในชนบทมากกว่าชุมชนเมือง ทั้งๆที่ชุมชนเมืองประสบปัญหาสุขภาวะมากมายในหลายด้าน นอกจากนี้งานวิจัยทางด้านนี้ที่ผ่านมามีแนวโน้มการมุ่งผลลัพธ์ ไม่ได้เน้นกระบวนการในการปฏิบัติมากนัก ยังมีการนำแนวคิดในการจัดการศึกษาเข้ามามีบทบาทน้อย โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบ ที่คำนึงถึงปัญหาความต้องการ ความยืดหยุ่นความร่วมมือ อีกทั้งยังขาดงานวิจัยที่ใช้แนวคิดสุขภาวะชุมชนร่วมกับแนวคิดการพึ่งตนเองหรือไม่มี 2 แนวคิดนี้รวมอยู่ในเรื่องเดียวกันที่ใช้การศึกษามาขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนและคำนึงถึงการพึ่งตนเอง ซึ่งการพึ่งตนเองนั้นมีความสำคัญ เพราะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยชุมชนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเองได้ (Phetchana, 2015) ฉะนั้นจึงควรมีงานวิจัยเกี่ยวกับสุขภาวะชุมชนฐานการพึ่งตนเอง ที่ใช้การศึกษาเป็นกลไกขับเคลื่อน ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการที่เป็นแนวทางปฏิบัติและให้ความสำคัญกับแนวทางพึ่งตนเอง

ซึ่งกระบวนการที่งานวิจัยนี้สังเคราะห์ออกมา นั้น สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนสุขภาวะในระดับชุมชนและในระดับภาพกว้างของสังคมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง
2. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะทางการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลเอกสาร ศึกษาชุมชนสุขภาวะ 3 แห่ง ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ปฏิบัติและผู้ทรงคุณวุฒิ นำมาพัฒนาเป็นกระบวนการ ไม่เปิดเผยชื่อชุมชน และชื่อผู้ให้ข้อมูล สอบถามเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสุขภาวะชุมชน ไม่สอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) โดยศึกษาจากบทความวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์และเอกสารต่างๆ ที่ตีพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2549 - พ.ศ.2564 ใช้เอกสารในการอ้างอิงประเด็นละประมาณ 15-20 เล่มต่อ 1 ประเด็น ได้แก่ สุขภาวะชุมชน การพึ่งตนเอง การเรียนรู้ชุมชน และการศึกษานอกระบบ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสุขภาวะชุมชน และการพึ่งตนเอง รวมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทของการเรียนรู้ชุมชนและการศึกษานอกระบบในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนและการพึ่งตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) จำนวน 3 ชุมชน ที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ คือ เป็นชุมชนในเขตเมือง ประชากรไม่เกิน 10,000 คน มีกิจกรรมด้านสุขภาวะชุมชนอย่างน้อยเดือนละครั้ง เป็นชุมชนที่มีสุขภาวะดี โดยมีรางวัลด้านสุขภาวะชุมชนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับประเทศเป็นที่ยืนยันลงพื้นที่จริง สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

1) ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชน 3 ชุมชน จำนวนชุมชนละ 3 ราย รวม 9 ราย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อได้ข้อมูลด้านการพัฒนาสุขภาวะชุมชนของแต่ละชุมชน เพื่อนำข้อมูลไปผนวกกับการศึกษาเอกสาร และพัฒนาเป็น (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง

2) ผู้นำชุมชน หรือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านสุขภาวะชุมชน จำนวน 17 คน โดยเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการพัฒนาสุขภาวะชุมชนไม่น้อยกว่า 3 ปี ใช้แบบประเมิน เพื่อให้เห็นความคิดเห็นในความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการไปใช้ในการปฏิบัติจริงมากน้อยเพียงใด และนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง

3) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ เป็นอาจารย์หรือมีประสบการณ์ในด้านสุขภาวะชุมชน และการศึกษานอกระบบ อย่างน้อย 3 ปี โดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อวิพากษ์ผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะทาง โดยประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus group) (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างสุขภาวะ ที่พัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรม และตรวจคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คนก่อนนำไปใช้

2) แบบประเมิน (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง ตรวจสอบภาพแบบประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คนก่อนนำไปใช้ แบบประเมินแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นมาตรวัดประมาณค่าเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ มีลักษณะเป็นมาตรวัดประมาณค่า 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง และน้อย จำนวน 25 ข้อ ประกอบด้วย หลักการพัฒนาสุขภาวะชุมชน และกระบวนการพัฒนาสุขภาวะชุมชน และตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ เป็นข้อคำถามปลายเปิด ให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

3) ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับการวิพากษ์ (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง แบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ ความถูกต้องตามหลักวิชาการ ความเหมาะสมในการปฏิบัติ และข้อเสนอแนะทาง เพื่อนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ เป็นฉบับสมบูรณ์

เครื่องมือทั้งหมดคือ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) แบบประเมิน (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง และ 3) ประเด็นการสนทนากลุ่ม ผ่านการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน โดยให้ความคิดเห็นด้านความถูกต้องและตรงประเด็น เครื่องมือประเมินแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ +1 0 และ -1 โดย 1 เท่ากับประเด็นนั้นผ่านการพิจารณา 0 เท่ากับ ผู้ทรงคุณวุฒิไม่แน่ใจว่าประเด็นนั้นควรผ่านการพิจารณาหรือไม่ และ -1 เท่ากับประเด็นนั้นไม่ผ่านการพิจารณา ผู้วิจัยดำเนินการหาค่าเฉลี่ย (M) โดยมีการแปลความหมายของข้อมูลดังนี้ มากกว่า 0.60 คะแนน หมายถึง เนื้อหามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ น้อยกว่า 0.60 คะแนน หมายถึง เนื้อหาไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เครื่องมือทุกชิ้นก่อนนำไปใช้งาน ต้องมีผลรวมจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิมากกว่า 0.60 ขึ้นไป

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) ศึกษาเอกสาร งานวิจัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) คัดเลือกชุมชนสุขภาวะจำนวน 3 แห่งที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ และลงพื้นที่จริง สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ 3) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาผนวกกับข้อมูลเอกสาร และพัฒนาเป็น (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ 4) นำ (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ ไปขอความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านนี้จำนวน 17 คน และนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ 5) จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน เพื่อวิพากษ์ผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะทาง 6) นำผลจากข้อ 5) มาพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ และเขียนข้อเสนอแนะทาง

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคเชิงคุณภาพ โดยวิธีอุปนัย จำแนกประเภทจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ส่วนประกอบ สร้างข้อสรุป และตีความหมาย ในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา โดยนำเสนอผลออกเป็น 2 ประเด็น คือ ผลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง และข้อเสนอแนะทาง

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานคิดการพึ่งตนเอง ปรากฏในขั้นตอนที่ 5 ของการวิจัย คือ การรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) ศึกษาเอกสาร งานวิจัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) คัดเลือกชุมชนสุขภาวะจำนวน 3 แห่งที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ และลงพื้นที่จริง สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ 3) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาผนวกกับข้อมูลเอกสาร และพัฒนาเป็น (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ 4) นำ (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ ไปขอความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านนี้จำนวน 17 คน และนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข (ร่าง) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะฯ 5) จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน เพื่อวิพากษ์ผลการวิจัย

และให้ข้อเสนอแนะทาง 6) นำผลจากข้อ 5) มาพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีความถูกต้อง สมบูรณ์ และเขียนข้อเสนอแนะทาง กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานคิดการพึ่งตนเองที่ สังเคราะห์ออกมาเป็นรายละเอียดประกอบด้วย 6 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มแกนนำขับเคลื่อนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน มีเป้าหมายเพื่อสร้าง คณะทำงานในการดำเนินงานการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน โดยมีแนวทางที่ประกอบด้วย 1.1) การสื่อสาร เพื่อจุดประกายการมองเห็นความสำคัญของสุขภาวะในชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่มี บทบาทหลักในการจัดกิจกรรมชุมชน โดยใช้การสื่อสารที่หลากหลาย อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ สื่อสิ่งพิมพ์ เสียงตามสาย การส่งข่าวผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ การเคาะประตูบ้าน ฯลฯ เพื่อส่งผ่านข้อมูลประเด็นด้านปัญหาสุขภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชนให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ และเป็นการกระตุ้น ให้เกิดความตื่นตัวและตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ประเมินผลจากจำนวนคนในชุมชนที่รับรู้ถึงสถานการณ์ ปัญหาสุขภาวะ และจำนวนคนที่แสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อสถานการณ์ปัญหาสุขภาวะในชุมชน 1.2) การรวมกลุ่มเพื่อสะท้อนปัญหาสุขภาวะในชุมชน ผู้ดำเนินการคือ ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีบทบาทหลักในการจัด กิจกรรมชุมชน และสมาชิกในชุมชน โดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสะท้อนความคิดเห็นในด้านสุขภาวะ ของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อระดับบุคคล และภาพรวมของการอยู่ร่วมกันในชุมชน ประเมินผลจากจำนวน สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสะท้อนความคิดเห็น 1.3) การสร้างกลุ่มจิตอาสาเพื่อเป็นแกนหลักขับเคลื่อนการดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมชุมชน และสมาชิกในชุมชนใช้กระบวนการกลุ่ม หรือสื่อ สังคมออนไลน์ ในการสอบถามความสมัครใจในการเป็นจิตอาสาในการดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน แล้วดำเนินการสร้างกลุ่มบนสื่อสังคม อาทิ กลุ่มไลน์ หรือกลุ่มบนเฟซบุ๊ก เพื่อเป็นช่องทางการสื่อสารระหว่าง กันในกลุ่มจิตอาสา ประเมินผลจาก จำนวนจิตอาสาที่สนใจเข้าร่วมดำเนินงาน 1.4) การเสริมพลังความเป็น ผู้นำในการดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน ผู้ดำเนินการหลักคือ ผู้นำชุมชน จิตอาสาของชุมชน วิทยากร จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ หรือหน่วยสาธารณสุขประจำจังหวัด และเครือข่ายที่มี ประสบการณ์การดำเนินงานด้านสุขภาวะ โดยสร้างกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการความเป็นผู้นำในการ ดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน และกิจกรรมการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานด้านสุข ภาวะจากเครือข่ายของชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านนี้ ประเมินผลจาก ความรู้ ความเข้าใจ และความพร้อม ของจิตอาสาที่เข้าร่วมกิจกรรมในการดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์สุขภาวะชุมชน มีเป้าหมายเพื่อคณะทำงาน สามารถทราบปัญหาและสรุปปัญหาด้านสุขภาวะในชุมชน และสามารถประเมินผลกระทบที่สมาชิกในชุมชน โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ประกอบด้วย 2.1) การสำรวจปัญหาสุขภาวะในชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน และจิตอาสาของชุมชนร่วมกันจัดวงสนทนากลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการในพื้นที่ต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งเยี่ยมบ้านของกลุ่มแกนนำ เพื่อรับฟังปัญหาและนำไปสรุปประเด็นปัญหาสุขภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชน ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการได้ข้อสรุปของปัญหาสุขภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชน 2.2) การวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาสุขภาวะในชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสา และสมาชิกในชุมชน จัดเวทีสนทนากลุ่ม แลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็นร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา สุขภาวะชุมชน ร่วมกันสรุปสาเหตุของปัญหาสุขภาวะและผลกระทบที่สมาชิกได้รับจากปัญหา ประเมินผล จาก การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ข้อสรุปสาเหตุของปัญหา และข้อสรุปผลกระทบที่สมาชิกในชุมชนได้รับ จากปัญหาสุขภาวะ

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง มีเป้าหมายให้ คณะทำงานและชุมชนสามารถร่วมกันออกแบบแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่เน้นการพึ่งตนเองของ ชุมชน โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ประกอบด้วย 3.1) การสร้างข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินงานเสริมสร้าง สุขภาวะชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน และจิตอาสาของชุมชน และสมาชิกในชุมชน ใช้กระบวนการ กลุ่มโดยอาจเป็นการประชุมสนทนากลุ่ม หรือใช้การพูดคุยในรูปแบบสภากาแฟเพื่อร่วมกันกำหนดข้อตกลง ในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาวะในชุมชน โดยเน้นความร่วมมือของคนภายในชุมชน เป็นสำคัญ และให้ปัจจัยภายนอกชุมชนมาบีบคั้นให้น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย ประเมินผลจากการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน และข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคณะทำงานและสมาชิกในชุมชน 3.2) การแบ่งปัน ประสบการณ์ความพยายามในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะชุมชนที่ผ่านมา ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสาของชุมชน และสมาชิกในชุมชนรวมทั้งผู้ที่เคยมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะชุมชนในอดีต ที่ผ่านมา จัดเวทีถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้นำชุมชน หรือผู้ที่บทบาทในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะชุมชน ที่ผ่านมา ซึ่งสามารถเผยแพร่การจัดเวทีดังกล่าว โดยผ่านการถ่ายทอดออกอากาศ (LIVE) ในช่องทางสื่อสังคม ต่างๆ อาทิ เฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ หรืออัดเป็นคลิปวิดีโอแล้วเผยแพร่ไปยังช่องทางกลุ่มไลน์ของสมาชิกในชุมชน โดยประเมินผลจากจำนวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งที่เข้าร่วมในเวทีชุมชน และการติดตามในสื่อสังคม ต่างๆ บนเครือข่ายออนไลน์ 3.3) การกำหนดเป้าหมายของการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่รับฟังเสียงของคน ในชุมชน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสาของชุมชน และสมาชิกในชุมชน โดยสำรวจความต้องการ ของสมาชิกในชุมชนด้านการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีในชุมชน โดยมอบหมายให้คณะทำงานเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งสามารถใช้วิธีการสื่อสารพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนโดยตรง รวมถึงสามารถใช้เทคโนโลยีมาเป็นสื่อกลาง ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลจากสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุด ประเมินผลจากความสามารถ จัดลำดับความต้องการของสมาชิกในชุมชนโดยคณะทำงาน และการประชุมร่วมกันสรุปเป้าหมายของ การเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการมีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมของ การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่ได้มาจากการคิดเห็นของคนในชุมชน 3.4) การออกแบบแผนการจัดกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาวะชุมชนโดยใช้ทุนในพื้นที่เป็นฐาน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสาของชุมชน และ สมาชิกในชุมชน สำรวจทรัพยากรและทุนทางสังคมที่สามารถนำมาขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน และการนำ ทรัพยากรมาสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะชุมชนในมิติต่างๆ อาทิ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ เป็นต้น ประเมินผลจากการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน และจำนวนแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะชุมชนโดยใช้ทุนในพื้นที่เป็นฐาน

ขั้นตอนที่ 4 การสื่อสารแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนสู่สมาชิกในชุมชน มีเป้าหมาย คือ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะให้คนในชุมชนได้รับทราบและสามารถเข้าร่วมตามความสนใจ ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน และจิตอาสาของชุมชน จัดทำสื่อที่หลากหลายและกำหนดช่องทาง เพื่อเผยแพร่ข้อมูลการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ อาทิ การประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อสังคม วิทยุชุมชน แผ่นพับ โปสเตอร์ ฯลฯ รวมทั้งการพบปะสมาชิกตามบ้านเพื่อเชิญชวนให้เข้าร่วม กิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่ได้จัดขึ้น และการสาธิตกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะ อาทิ การออกกำลังกาย การรวมกลุ่มทำของชำร่วย เพื่อสร้างความสนใจในการเข้าร่วมของคนในชุมชน การประเมินผลในขั้นตอน นี้พิจารณาจากความหลากหลายของสื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และ จำนวนคนในชุมชนที่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือแสดงความจำนงค์ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเสริมสร้างสุข ภาวะในชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การปฏิบัติตามแผนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่ดำเนินการตามแผนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน และจิตอาสาของชุมชน และสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญคือ การพัฒนาสุขภาวะผ่านการลงมือปฏิบัติและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน โดยการร่วมกันดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมตามแผนที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ของชุมชน ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ร่วมกัน จำนวนคนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ และปัจจัยจากกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างความสนใจเข้าร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปผล และการสะท้อนคิดทบทวนการปฏิบัติ มีเป้าหมายเพื่อได้ข้อมูลที่แก่นำมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนงานในขั้นต่อไป โดยจำแนกเป็น 2 ขั้นตอนย่อยดังนี้ 6.1) การสรุปผล ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสาของชุมชน และสมาชิกในชุมชน ร่วมกันสรุปและประเมินผลการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนเพื่อศึกษาความสำเร็จของกิจกรรม โดยประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และข้อสรุปที่ได้จากการดำเนินงานในการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน เช่น ชุมชนได้อะไรบ้างจากการดำเนินงาน เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างในชุมชน ทั้งด้านกายภาพ และพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน แสดงจุดอ่อนจุดแข็งในการดำเนินการหรือปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค ข้อผิดพลาดในการดำเนินการ ข้อสังเกตต่างๆ แนวทางป้องกันหรือบรรเทาปัญหาที่อาจเกิดซ้ำรอย และได้แนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเองที่จะทำต่อไปในอนาคต ซึ่งต้องมีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น เป็นต้น 6.2) การสะท้อนคิดทบทวนการปฏิบัติ ผู้ดำเนินการหลัก คือ ผู้นำชุมชน จิตอาสา และสมาชิกของชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านพื้นที่สาธารณะ ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเท่าเทียม โดยทบทวนกระบวนการทั้งหมดตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการ นำผลการประเมินและหลักฐานอื่นๆ มาพิจารณา ทบทวนปัจจัย ที่ไปสู่ความสำเร็จ สิ่งที่เป็นอุปสรรค ความผิดพลาด วิธีการแก้ปัญหา รวมทั้งแง่มุมต่างๆ ซึ่งประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และบทเรียนที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า สามารถพัฒนาข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งตนเอง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1 ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มแกนนำอาสาสมัครที่ดำเนินงานด้านสุขภาวะชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสนทนาทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของกลุ่มอาสาสมัคร โดยนำประเด็นปัญหาด้านสุขภาวะที่เกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งหน่วยงานในระดับพื้นที่ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา อาจสนับสนุนงบประมาณให้บุคคลกลุ่มนี้ได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ด้านงานสุขภาวะ ผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจากหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านสุขภาวะโดยตรง หรือไปศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาวะชุมชน

แนวทางที่ 2 ชุมชนควรสร้างแผนการดำเนินงานในการขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะที่เป็นเชิงรุกที่นำมาปฏิบัติได้จริงบนฐานการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การขับเคลื่อนเชิงรุกไม่ใช่การรอโอกาส แต่คือการสร้างโอกาส ผู้ดำเนินการคือ ผู้นำชุมชน แกนนำ และสมาชิกในชุมชน (อาจรวมกับเครือข่ายภายนอกตามที่จำเป็น) ร่วมกันคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านพื้นที่สาธารณะและนำผลสรุปที่ได้มาสร้างเป็นแผนการดำเนินงานที่สร้างมาจากการประเมินศักยภาพจริงของชุมชน โดยใช้ศักยภาพทุกด้านของชุมชนอย่างเต็มที่ และแผนการนั้นต้องสร้างจากการมีส่วนร่วม คือ การรับรู้ การยอมรับ การระดมความคิดเห็นของ

สมาชิกทุกกลุ่ม ทุกช่วงวัย และทุกกลุ่มความสนใจในชุมชน เพื่อให้เกิดผลได้จริง และตอบสนองความต้องการของชุมชน

แนวทางที่ 3 ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารและถ่ายทอดข้อมูลสำคัญให้กับคนในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ การสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะชุมชน เพราะคือกลไกที่สร้างความตระหนัก การรับรู้ ความสัมพันธ์อันดี และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของผู้นำชุมชน และแกนนำที่ควรต้องกระจายข่าวสารข้อมูลในรูปแบบที่หลากหลาย อาจใช้ช่องทางของสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาอำนวยความสะดวก ทั้งนี้สิ่งสำคัญคือต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งกระบวนการพัฒนา เพื่อไม่ให้ช่วงใดช่วงหนึ่งของกระบวนการพัฒนามีอาการ “แผ่ว” โดยสร้างแรงกระตุ้นอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

แนวทางที่ 4 ชุมชนควรให้ความสำคัญกับทุนที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสุขภาวะ อาทิ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญา เป็นต้น ประเด็นนี้เป็นหัวใจหลักสำคัญอย่างหนึ่งในการพึ่งตนเองของชุมชน ที่ต้องพยายามใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุดหรือนำมาเป็นหลักในการพัฒนา ซึ่งบางทีอาจเป็นสิ่งที่เคยถูกมองข้ามไป ฉะนั้นจึงขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน แกนนำ และสมาชิกของชุมชนที่ร่วมกันศึกษาชุมชนตนเองอย่างเข้มข้น เพื่อที่มองเห็นบางสิ่งบางอย่างในชุมชนมาเป็นทุนในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน นอกจากนี้การนำทุนมนุษย์ของชุมชนมาใช้ เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีทักษะของชุมชนเอง ก็คือการพัฒนาศักยภาพสมาชิกในชุมชนด้วย

แนวทางที่ 5 ชุมชนสามารถสร้างหุ้นส่วนการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ที่ดำเนินงานด้านสุขภาวะ เพื่อร่วมกันสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานและให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน คือการพัฒนาศักยภาพชุมชน และหน่วยงานในระดับพื้นที่ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ไปพร้อมๆ กัน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านพื้นที่สาธารณะ เพื่อร่วมกันจุดประกายการพัฒนาสุขภาวะชุมชน สร้างคณะทำงาน แผนงาน ดำเนินการ และประเมินผล อีกนัยหนึ่งก็คือสร้างความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายกับชุมชน ที่จะได้รับผลประโยชน์ด้านความรู้ ทักษะ และด้านอื่นๆ ร่วมกัน จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ประโยชน์

แนวทางที่ 6 ชุมชนสามารถหารายได้เข้าชุมชน อย่างน้อยที่สุดควรมีรายได้เพียงพอต่อการหล่อเลี้ยงองค์กรของชุมชน รวมทั้งควรมีเงินสำรอง ถ้าขาดความเข้มแข็งทางการเงินการเป็นชุมชนพึ่งตนเองก็เกิดขึ้นได้ยาก การหารายได้ควรมาจากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่แล้วก่อนคือทุนทางสังคม และการนำมาซึ่งรายได้นั้น ต้องไม่สร้างผลกระทบทางลบต่อสุขภาวะชุมชนด้านอื่นๆ

องค์ความรู้ใหม่

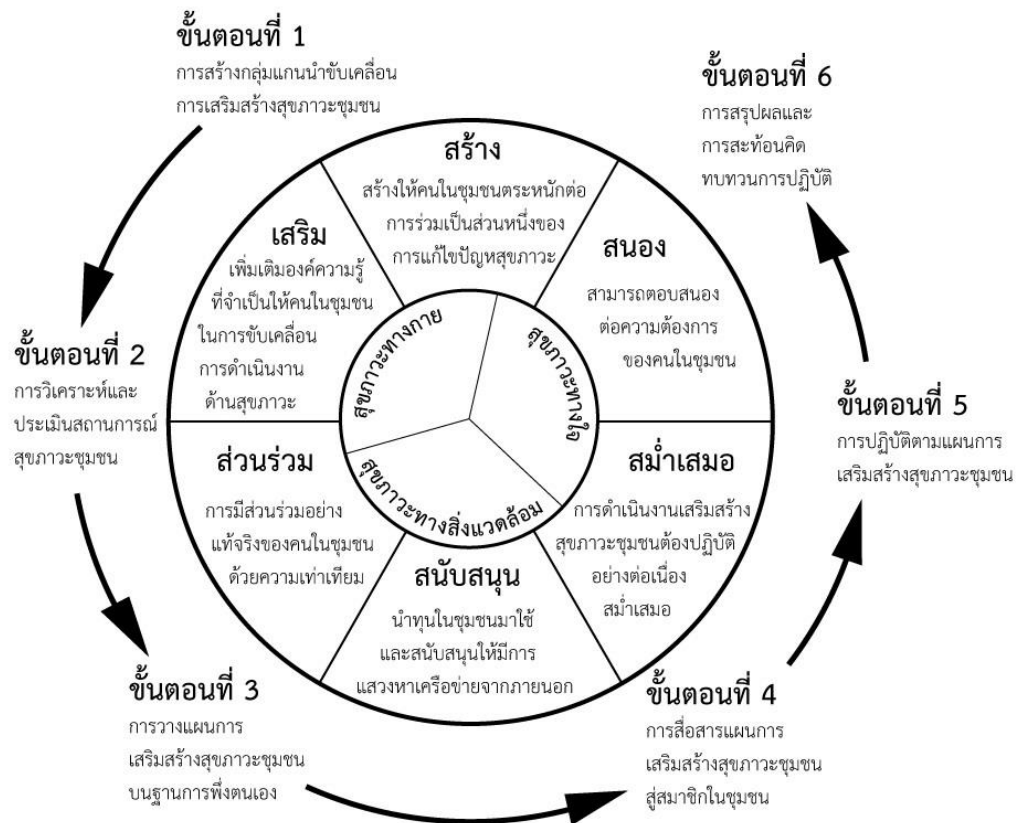

Figure 1: The Development of a Process for Enhancing Community Well-Being Based on Self-Reliance

การดำเนินงานขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งพาตนเองโดยเฉพาะในบริบทความเป็นเมือง ควรตระหนักถึงหลักการ 6 ส. ได้แก่

- 1) **สร้าง** ให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักต่อการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาสุขภาวะ
- 2) **เสริม** คือ การเพิ่มเติมองค์ความรู้ที่จำเป็นให้คนในชุมชนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านสุขภาวะ
- 3) **ส่วนร่วม** คือ การดำเนินงานที่เกิดขึ้นต้องเป็นผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชนด้วยความเท่าเทียม
- 4) **สนับสนุน** ควรมีการต่อยอดความคิดที่นำทุนในชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะอย่างสมเหตุสมผล รวมถึงสนับสนุนให้มีการแสวงหาเครือข่ายจากภายนอกมาร่วมสร้างความเข้มแข็ง
- 5) **สม่าเสมอ** ได้แก่ การดำเนินงานต้องมีความต่อเนื่อง
- 6) **สนอง** ได้แก่ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ใช่ตอบสนองแค่เพียงผู้จัดหรือผู้ดำเนินงานเท่านั้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าการพัฒนาสุขภาวะชุมชนแบบพึ่งตนเอง มีหัวใจสำคัญคือการเรียนรู้ชุมชนและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ที่เริ่มจากการสร้างความตระหนักและมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพิ่มเติมองค์ความรู้ที่จำเป็น ต่อยอดแนวความคิดที่นำทุนทางสังคมมาใช้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งแสวงหาเครือข่ายภายนอกมาเสริมความเข้มแข็ง และมีการดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองจนสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างมีแบบแผน และสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้ การเป็นชุมชนสุขภาวะกับชุมชนพึ่งตนเองถึงไม่ใช่อย่างเดียวกัน แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะการเป็นชุมชนพึ่งตนเองจำเป็นต้องเป็นชุมชนสุขภาวะ เพราะเราไม่สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนที่เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ สมาชิกในชุมชนเครียดมีความทุกข์ร้อนใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยเป็นชุมชนพึ่งตนเอง เพราะการพึ่งตนเองนั้นชุมชนต้องอยู่ดีสุขด้วย ถึงแม้สุขภาวะชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้โดยที่ชุมชนไม่ต้องเป็นชุมชนพึ่งตนเอง แต่ชุมชนก็ต้องอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพิงองค์กรภายนอก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ทำให้ขาดการพัฒนาภายใน และเป็นการลดคุณค่า ศักดิ์ศรีของชุมชนเอง ฉะนั้นการเป็นชุมชนสุขภาวะกับชุมชนพึ่งตนเอง ควรเป็นสิ่งที่คู่กัน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองกับทุนทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร (Ruangoudom, 2011) ที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านจิตใจ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และด้านทุนทางสังคม ทุกคนสามารถแสดงออกแสดงความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจเรื่องของชุมชนได้ รวมทั้งชุมชนสามารถจัดการปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยที่ชุมชนมีสุขภาวะที่ดี เช่น อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สวยงามเพราะสมาชิกในชุมชนร่วมกันฟื้นฟู มีรายได้เพียงพอสามารถกำหนดราคาผลผลิตและจำหน่ายโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางโดยร่วมกันตั้งตลาดน้ำที่กลายเป็นแหล่งการค้าและการท่องเที่ยว และมีกระจายทรัพยากรของชุมชนอย่างกว้างขวาง เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการเป็นชุมชนพึ่งตนเองนั้นเป็นการส่งเสริมและพัฒนาทุนทางสังคม และสามารถนำทุนทางสังคมมาเป็นพลังในการพัฒนาสุขภาวะชุมชนได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าในการดำเนินการทุกอย่างสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ “เงิน” ทั้งนี้เพราะเราต้องเข้าใจว่าถึงแม้ผู้ขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนเป็นจิตอาสา แต่ก็คงแทบทุกคนที่มีภาระ มีรายจ่าย ที่ตนเองต้องรับผิดชอบในการดำเนินชีวิต จะมีจิตอาสาสักกี่คนที่มีความพร้อมทั้งด้านทุนทรัพย์ สภาพร่างกาย และเวลา การที่มาร่วมขับเคลื่อนชุมชนก็อาจทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ การเป็นจิตอาสาถ้ากระทำเป็นประจำเป็นคราวก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ หากเป็นการกระทำอย่างต่อเนื่องยาวนานก็คงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก ฉะนั้นการหารายได้เข้าชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญมากในการหล่อเลี้ยงให้ชุมชนขับเคลื่อนไปอย่างไม่ขาดตอน ผู้นำชุมชนจึงควรมีหัวใจการค้าแปลงทุนทางสังคมของชุมชนออกมาเป็นรายได้ รวมทั้งต้องมีความสามารถถึงเงินถึงงบประมาณมาจากเครือข่ายภายนอก สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์ และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้าน: กรณีศึกษาชุมชนสะลวง – ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (Jaitae, Sommanee, Jinasuk and Thumjai, 2021) ที่นำสมุนไพรในท้องถิ่นมาสร้างเป็นผลผลิต นอกจากเป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชนแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอีกด้วย ถ้าชุมชนสามารถพัฒนาจนเป็นรูปเป็นร่างก็ควรเข้าประกวดชิงรางวัลด้านชุมชนสุขภาวะ ซึ่งนำมาทั้งชื่อเสียงและรายได้ นับรวมถึงอำนาจต่อรองกับเครือข่ายภายนอก จึงเห็นได้จากการพัฒนาชุมชนส่วนมากมักมีการพัฒนาและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการหารายได้ต้องยั่งยืนและไม่เกิดผลกระทบทางลบต่อสุขภาวะด้านอื่นๆ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการขยายตัวของกาท่องเที่ยว โครงสร้างรายได้ และการกระจายรายได้ของชุมชนท่องเที่ยวในภาคตะวันออก (Sawatrum and Poolsawat, 2011) ว่าการหารายได้ กระจาย

รายได้ และเพิ่มการจ้างงานในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ แต่ต้องยั่งยืนและไม่เกิดผลกระทบทางลบต่อชุมชน โดยนำ การท่องเที่ยวสู่ชุมชน ที่มีบริการที่ได้มาตรฐานปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว มีศักยภาพที่สามารถแข่งขันได้ รวมทั้งมีการทำการตลาดและประชาสัมพันธ์ส่งเสริมภาพลักษณ์ และกระทำความคุ้นเคยกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างแผน เป้าหมาย และดำเนินการ ที่เหมาะสมกับชุมชนตนเอง โดยภาครัฐมีส่วนช่วยสนับสนุนด้านความรู้ และงบประมาณผ่าน กลไกในรูปแบบต่างๆ ซึ่งก็คือการสนับสนุนอยู่ห่างๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

สรุป

กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนบนฐานการพึ่งพาตนเอง เป็นสิ่งที่เกิดจากความร่วมมือกัน ภายในชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยสร้างความตระหนักและวิสัยทัศน์ร่วมกัน เสริมหรือเพิ่มเติม องค์ความรู้ที่จำเป็นให้คนในชุมชนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านสุขภาวะ เน้นการมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริงของคนในชุมชนด้วยความเท่าเทียม โดยชุมชนสามารถกำหนดประเด็นปัญหา วางแผน ดำเนินการ ประเมินผลร่วมกัน เพื่อให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ใช่ตอบสนองแค่เพียงผู้จัดหรือผู้ดำเนินงานเท่านั้น นอกจากนี้ ควรสนับสนุนหรือต่อยอดความคิดที่นำทุน ในชุมชนและทรัพยากรที่มีมาใช้อย่างคุ้มค่า เพื่อการแก้ไขปัญหาสุขภาวะอย่างสมเหตุสมผล รวมถึงสนับสนุน ให้มีการแสวงหาเครือข่ายจากภายนอกมาร่วมสร้างความเข้มแข็ง ทั้งนี้ทั้งนั้น การดำเนินงานจะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องมีความต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาสุขภาวะด้วยชุมชนเอง มีความเข้มแข็ง จากภายใน มีความสามารถในการเพิ่มอำนาจต่อรองกับภายนอกชุมชน และปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน อย่างเท่าเทียม เพื่อศักดิ์ศรี ความอยู่ดีมีสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผลการวิจัยพบว่า การสร้างกลุ่มแกนนำเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน เป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความรับผิดชอบในบริบทชุมชนเมือง จึงควรสนับสนุนให้เกิดเวทีระดับพื้นที่เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้รับรู้ และเกิดความตระหนักในปัญหาสุขภาวะ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการเริ่มต้นแก้ปัญหาสุขภาวะอย่างจริงจัง ด้วยการพึ่งตนเองมากกว่าการรอคอยจากหน่วยงานหรือผู้อื่นที่อาจไม่ให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง

1.2 ผลการวิจัยพบว่า หัวใจสำคัญของการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน คือ การสร้างการพึ่งพา ตนเองด้านสังคมที่เน้นการมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมาย และการสร้างการพึ่งพาตนเอง ด้านทรัพยากรโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐาน ดังนั้นหน่วยงานในระดับพื้นที่ จึงควรมีบทบาทในการสนับสนุน การขับเคลื่อนงานสุขภาวะเพื่ออำนวยความสะดวก อาทิ ด้านสถานที่ อุปกรณ์หรือทรัพยากรที่จำเป็น สนับสนุนงบประมาณได้แต่ต้องไม่ใช่ปัจจัยหลักเพื่อให้เกิดการรวมตัวกันจัดกิจกรรม และส่งเสริมให้ใช้ ภูมิปัญญา หรือทรัพยากร ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงานต่อยอดด้านสุขภาวะชุมชน อาทิ อุปกรณ์ การดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาหรือวัสดุในท้องถิ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการนำกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนที่เกิดขึ้นไปทดลองใช้ในบริบทชุมชนเมืองที่หลากหลาย เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขเพิ่มเติมของการดำเนินงาน

2.2 ควรมีการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนในบริบทของความเป็นชุมชนชนบท เพื่อศึกษาความแตกต่างของการดำเนินงานในบริบทที่มีความแตกต่างกัน

References

- Buakanok, F. S. (2015). Educational Media Development Using Community Participatory Development Approach for Establishing Awareness of Community Health: A Case Study Bann Pae Don Ton, Chompoo Sub-District, Lampang Province. *Journal of Education Studies*, 43(1), 63-79.
- Hankun, K., Manorum, K., & Kittivetchakul, N. (2013). Power Negotiating Fields of an Urban Poor Community in Ubon Ratchathani Province. *Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani*, 9(1), 45-73.
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J., & Neve, J.-E. D. (2021). *World Happiness Report*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- Jaitae, S., Sommanee, C., Jinasuk, W., & Thumjai, P. (2021). Utilization and Policy Recommendation to the Traditional Herbal Conservation: Case Study Salung – Keelek Community, Mae Rim District, Chiang Mai Province. *Rajabhat Chiang Mai Research Journal*, 22(2), 6-13.
- Karoonngampun, M. et al. (2018). Participatory Action Research on Health Evaluation and Health Problem Management for Adults in the Urban Workplaces: A Case Study of Wangkanai Group. *Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(1), 51-66.
- Koedmeemul, M. (2013). Thais' Quality of Life: A Case Study of the Urban People. *NIDA Development Journal*, 52(3), 129-154.
- Nakham, M., & Nakham, P. (2012). Health Promotion, Physically, Mentally, Socially and Intelligently. *Humanities and Social Sciences*, 29(2), 51-78.
- Nitirochana, P. (2014). *People Participation in Community Development of Bangkok Metropolitan: Case Study; Wangthonglang District's Self-Reliance Community Plan*. (Master's Thesis). National Institute of Development Administration. Bangkok.
- Phanwattana, P. (2019). Food Consumption Behavior of Working Age People in Bangkok. *Journal of the Office of DPC 7 Khon Kaen*, 26(2), 93-103.
- Phatchaney, K., & Chamaratana, T. (2018). Urbanization Impact toward Capital Assets Accession and Holding of Labor Households in Khon Kaen Peri - Urban. *Suratthani Rajabhat Journal*, 5(2), 101-126.

- Phetchana, S. (2015). *Self-Management Strategies of Baan Munkong-Suanplu Community, Sathorn, Bangkok*. (Master's Thesis). Thammasat University. Bangkok.
- Ruangoudom, N. (2011). *The Relationship between Self-Reliance and Social Capital: Case Study at Khlong Lat Mayom Community, Bangramad, Talingchan, Bangkok*. (Master's Thesis). Silpakorn University. Nakhon Pathom.
- Sawatrum, P., & Poolsawat, M. (2011). Factors Affecting the Tourism Expansion, Income Structure and Income Distribution of the Tourism Community in the Eastern Region. *Modern Management Journal*, 9(1), 27-41.
- Thongwachira, C. et al. (2018). Community Well-being on a Basis of Community Capacity and Network Partners' Participation: A Case Study of ThaSadet Communities, Muang District, Suphanburi Province. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 5, 51-61.
- Varapipat, K. (2001). *Khit-pen Philosophy*. Bangkok: Aksornthai Press Limited Partnership.
- World Health Organization. (2014). *Mental Health: A State of Well-being*. Retrieved August 22, 2021, from http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/

สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี*

Symbolism in Mangalatthadīpanī Fables

¹ปรีดาพร คุ่มสระพรหม, สิริวรรณ นันทจันทูล และ ประเทือง ทินรัตน์

¹Preedaporn Koomsraporn, Siriwan Nantachantoon and Pratuang Dinnaratna

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kasetsart University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Preedaporn.Koomsraporn@regents.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาลักษณะสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี และ 2. เพื่อศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้คือ นิทาน จำนวน 246 เรื่อง จากคัมภีร์มังคลัตถทีปนี (ฉบับภาษาไทย) เล่ม 1-5 ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ตีพิมพ์ เมื่อ 2555 -2556 ซึ่งนิทานมีรูปแบบเริ่มต้นด้วยการปรารภบทนำหรือมูลเหตุที่มาของเรื่องและจบลงด้วย อรรถกถา จากพระไตรปิฎกให้เข้าใจง่าย ซึ่งผู้วิจัยศึกษาเอกสารทางวิชาการทั้ง ประเภทตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์แล้วบันทึกข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้า ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้ประมวลความรู้เป็นเกณฑ์การวิจัยและแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์และคำนวณค่าร้อยละ การใช้สัญลักษณ์นามธรรมและรูปธรรมว่าสื่อความหมายทางกุศลและอกุศลธรรมอย่างไรบ้าง

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะสัญลักษณ์ 2 ประเภท คือ สัญลักษณ์สากลและสัญลักษณ์เฉพาะส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นฝ่ายกุศลแทนความดีงามและการสั่งสมบุญบารมี 2) การใช้สัญลักษณ์เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามคำสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยพบ 9 ประเภท ได้แก่ สัญลักษณ์สุภาษิต สัญลักษณ์เหตุการณ์ สัญลักษณ์ชื่อเรื่อง สัญลักษณ์ ตัวละคร สัญลักษณ์บทสนทนา สัญลักษณ์สำนวน สัญลักษณ์ชื่อตัวละคร สัญลักษณ์ฉากและสัญลักษณ์ความคิด 3) การใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นามธรรมพบ 2 ประเภท ได้แก่ นามธรรมกุศลและนามธรรมอกุศล ส่วนรูปธรรมพบการใช้สัญลักษณ์ ที่เป็นมนุษย์ พืช สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้ สถานที่ อวัยวะ พลังงาน โลหะธาตุ เทวดา อนินทรีย์สาร อมนุษย์ พาหนะ และอัญมณี เพื่อใช้แทนฝ่ายกุศลและอกุศล ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในการบำเพ็ญเพียร ศีล สมาธิ ปัญญาเพื่อหลุดพ้นสู่นิพพาน

คำสำคัญ: สัญลักษณ์; รูปธรรม; นามธรรม; นิทาน; คัมภีร์มังคลัตถทีปนี

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate symbolism in the Mangalatthadīpanī (Discourse on Auspicious Things); and 2) to explore symbolism in the Mangalatthadīpanī. The study employed a qualitative research method. A sample group included 246 stories in Mangalatthadīpanī (Thai version) Books 1 – 5, which were published by Mahamakut Buddhist University in B.E. 2555 – 2556. The books began with a foreword or the

*Received March 24, 2022; Revised June 10, 2022; Accepted June 10, 2022

origin of the story and ended with Tipitaka commentaries. The researcher investigated academic documents on symbolism, including books and research works, before recording and processing the obtained data as research criteria, followed by presenting the data analysis by descriptive approach and a percentage. The research results showed how both wholesome and unwholesome meanings were represented by both tangible and abstract symbolism.

From the study, it is found as follows: 1) Symbolism is divided into two types namely universal and specific symbolism, the majority of which are wholesome, representing goodness and the accumulation of merits; 2) Symbolism is used to remind oneself in leading a life that is wholesome according to the Buddha's teachings, divided into 9 characteristics which are proverbs, events, titles, symbol, characters, dialogue, idioms, character names, scenes, and ideas; and 3) Symbolism is also used to represent Buddhist beliefs, with two types of abstract symbolism, wholesome and unwholesome, and tangible symbolism, which includes human, plant, animal, appliances, places, organs, energy, metals, elements, deities, inorganic substances, nonhuman, vehicles, and gems. According to the Buddha's teachings, these are used to denote wholesomeness and unwholesomeness in observing precepts and developing concentration as well as wisdom in order to attain Nibbāna.

Keywords: Symbolism; Abstract; Tangible; Story; Mangalatthadīpanī

บทนำ

ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน คัมภีร์มังคลัตถทีปนีเป็นผลงานชิ้นเอกที่รู้จักและแพร่หลายในคณะสงฆ์ไทย มังคลัตถทีปนีเป็นคัมภีร์หนึ่งในหลักสูตรปริยัติธรรม แผนกบาลีที่พระภิกษุ สามเณรต้องศึกษา จึงทำให้ผลงานชิ้นนี้ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในหมู่พุทธบริษัทความโดดเด่นของมังคลัตถทีปนี คือ การอธิบายความในมงคลสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ ในขุททกนิกายและในทุติยวรรค สุตตันตปิฎก ซึ่งทั้งสองนี้อยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มีอรรถกถาชื่อ ปรมัตถโชติกา ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นผู้รจนาไว้ อันเป็นพระสูตรที่แสดงถึงการปฏิบัติที่เป็นมงคล 38 ประการ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2014) คัมภีร์มังคลัตถทีปนีเป็นวรรณกรรมต้นแบบงดงามด้วยโครงเรื่องดีลีลาภาษาสละสลวยเลือกถ้อยคำได้เหมาะสม สมบูรณ์ทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการประพันธ์ จึงนำมาเป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วิชาแปลมคธเป็นไทย ระดับชั้นเปรียญธรรม 4 ประโยค, เปรียญธรรม 5 ประโยค และ วิชากลับไทยเป็นมคธ ระดับชั้นเปรียญธรรม 7 ประโยค (Kotsupo, 2012)

ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี พบสัญลักษณ์ที่ต้องตีความหมาย ดังที่ Debyasuwan (2000) กล่าวว่า สัญลักษณ์หมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเป็นรูปธรรมที่เป็นเครื่องหมายแทนนามธรรม แต่ละวัฒนธรรมจะมีสัญลักษณ์กินความหมายต่างกัน ถ้าเราไม่เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ เรามักไม่สามารถตีความศิลปะของชาตินั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Sajjapun (2010) ที่กล่าวว่าการใช้สัญลักษณ์เป็นการสื่อความหมายที่กว้างและลึกกว่าการกล่าวตรงๆ ทางด้านงานวิจัยด้านสัญลักษณ์ Anuwatkasem (2005) ศึกษาการใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไทย พ.ศ. 2500-2545 พบว่า เรื่องสั้นสัญลักษณ์จะมีลักษณะสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างจากเรื่องสั้นทั่วไป คือ ผู้แต่งจะกำหนดให้สัตว์เป็นตัวละครในเรื่อง โดยอาจจะใช้สัตว์

เป็นตัวเดียวหรือหลายตัว โดยการนำเสนอด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องแบบย้อนไปย้อนมา ส่วน Kotapura (2012) ศึกษาสัญลักษณ์ปลาในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้กรอบแนวคิด สัญลักษณ์ รูปธรรม นามธรรม เจริญสัญลักษณ์แบบบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน จึงสรุปได้ว่าสัญลักษณ์คือคำที่ใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร ซึ่งผู้วิจัย พบการใช้ สัญลักษณ์ ในนิทานคัมภีร์ มังคลัตถทีปนี ดังตัวอย่างข้อความนิทานเรื่อง หลิงสะไ้ “ในอดีตกาล ในหิมวันตประเทศ มีไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง เป็นที่อยู่อาศัยของนกหลายพัน กิ่ง 2 กิ่งของต้นไม้ใหญ่นั้น สีก้นและกันยงควันและจุนแห่งไฟให้ตกไปแล้ว นกทั้งหลายเห็นควันและจุนแห่งไฟนั้นแล้ว กล่าวว่า "ต้นไม้ใหญ่นี้เป็นที่พึ่งอาศัยของพวกเรา บัดนี้มันยังภัย ให้เกิดขึ้นแล้ว" ดังนี้แล้ว หลีกไปเสีย (Mangalattadhipani: 3/239) จากข้อความในนิทานกล่าวถึง พระโพธิสัตว์นั้นได้นำอดีตนิทานมาแสดงให้พระราชาฟัง ต้นไม้ใหญ่เป็นสัญลักษณ์ของพระราชาผู้ปกครอง นกที่อาศัยร่มเงาของต้นไม้เป็นสัญลักษณ์ของประชาชนใต้ปกครองเมื่อผู้ปกครองขาดคุณธรรมอาจเป็นผู้ก่อภัย ให้เกิดแก่ผู้ใต้ปกครองได้

ผู้วิจัยพบว่า มีสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรมมีความหมายแปลกออกไปจากถ้อยคำ ในภาษาปกติ มีความหมายลึกซึ้งกว่าถ้อยคำที่ปรากฏ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะและการใช้สัญลักษณ์ ทำให้เห็นโลกทัศน์แนวคิดนิทานในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ดังที่ Patthong (2009) ได้ศึกษาการใช้สัญลักษณ์ เรือในงานวิจัยเรื่อง “เรือ” ในวรรณคดีนิราศ: มโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างมโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในวรรณคดีนิราศ ผลการศึกษา วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น จนถึงสมัยใหม่ 2550 ที่คัดมา 120 เรื่อง พบว่า มีการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับเรือสื่อความหมายหลากหลาย ระดับ ที่สะท้อนมโนทัศน์เรื่องเรือกับการสร้างวรรณศิลป์ในวรรณคดีนิราศ ที่อยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตวัฒนธรรม ไทยและความคิดความเชื่อทางด้านศาสนา การใช้ความเปรียบเชิงสัญลักษณ์ ทำให้เห็นภาพมโนทัศน์เกี่ยวกับ สังคมการดำเนินชีวิตรวมทั้งมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องนิพพานทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าสัญลักษณ์ในงานวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญในการอธิบายความหมายของภาษาที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมให้ผู้อ่าน เข้าใจความหมายของสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตซึ่งเป็นตัวแทนของอากัณฐิกสิ่งหนึ่ง

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ นิยามความหมายได้ว่า เป็นคำ หรือความทาง ภาษาที่ผู้เขียนใช้สื่อความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนการกล่าวถึงโดยตรง ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เป็นสากลและเฉพาะ ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมทำให้เข้าใจเหตุการณ์เรื่องราวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทาง ในการศึกษาในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนีเพื่อต้องการทราบว่าในนิทานสื่อความหมายว่าอะไรผ่านการเล่านิทาน จากการวิจัยเรื่องนี้จะทำให้ผู้อ่านนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนีเข้าใจเรื่องราวได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น ตลอดจนจดจำ และนำไปปฏิบัติให้เกิดมงคลแก่ชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี
2. เพื่อศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ในวรรณกรรม รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ในวรรณกรรม พร้อมลำดับนิทานอย่างเป็นระบบแล้วนำนิทาน ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนีมาคัดข้อความที่ปรากฏสัญลักษณ์ โดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์วรรณกรรม ของ Wellek and Warren (1970); Anuwatkasame (2005); Photechananukrom and Sapwannakam

(2009); Anuwatkasame และงานวิจัยของ Kantalurt (1987); Ratiwanich (2003); Seinghom (2007); Kerdkaew (2012) จากนั้นเป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะสัญลักษณ์ตามกรอบแนวคิด สัญลักษณ์สากล และสัญลักษณ์เฉพาะทางวรรณกรรมโดยนำองค์ประกอบของวรรณกรรมประเภทนิทานมาใช้ในการวิเคราะห์ หลังจากนั้นผู้วิจัยนำลักษณะและการใช้สัญลักษณ์ที่ได้มาวิเคราะห์โดยการจัดกลุ่มนามธรรมและรูปธรรม โดยแบ่งหมวดหมู่นามธรรม 2 ประเภท คือ นามธรรมกุศล และนามธรรมอกุศล ส่วนรูปธรรม จัดแบ่งหมวดหมู่ 14 ประเภท ได้แก่ 1) มนุษย์ 2) เทวดา 3) อมนุษย์ 4) สัตว์ 5) พืช 6) อนินทรีย์สาร 7) พลังงาน 8) โลหะธาตุ 9) อัญมณี 10) สิ่งของเครื่องใช้ 11) อาวุธ 12) สถานที่ 13) อวัยวะ และ 14) พาหนะ โดยนับความถี่และคิดค่าร้อยละ

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอผลวิจัย ผู้วิจัยแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยอธิบายลักษณะและการนำสัญลักษณ์มาใช้ ว่า ในนิทานในเล่ม ที่ 1 ถึง เล่มที่ 5 มีการใช้ภาษาสัญลักษณ์อย่างไรบ้างและนำมาการแจกแจงความถี่คิดค่าร้อยละ เพื่อให้เห็นว่าลักษณะสัญลักษณ์สากลและเฉพาะพบสัญลักษณ์ใดเป็นจำนวนมากและเพราะเหตุใดจึงพบจำนวนมากกว่า ส่วนด้านการใช้สัญลักษณ์ผู้วิจัยดูที่องค์ประกอบทางด้านวรรณกรรม เพื่อให้เห็นผลการวิจัยว่า ชื่อเรื่อง ฉาก ตัวละคร การใช้ตัวละคร บทสนทนา ความคิดคำนึง สำนวนและสุภาษิต มีการใช้สัญลักษณ์ในองค์ประกอบใดมากที่สุด และน้อยที่สุดที่ใช้ลักษณะนั้นเพราะเหตุใด ส่วนการจัดหมวดหมู่ นามธรรม และรูปธรรม ผู้วิจัยนับความถี่จากข้อความที่พบทั้ง 246 เรื่อง และจัดหมวดหมู่นามธรรม 2 ประเภท และรูปธรรม 14 ประเภทว่าแต่ละประเภทนั้นมีลักษณะสัญลักษณ์อย่างไรโดยการแสดงตารางความถี่นับค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนี ผลการวิจัยสามารถตอบได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาลักษณะสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนี

1. ผลการวิจัยพบว่า สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนี พบ 2 ประเภท ได้แก่ สากล และเฉพาะ สากลที่พบจะเกี่ยวข้องกับดอกบัว ที่แทนความบริสุทธิ์และความหลุดพ้นในสังสารวัฏ ส่วนสัญลักษณ์เฉพาะที่พบจะเกี่ยวข้องกับตัวละครในเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธประวัติและพระปัจเจกพุทธเจ้า

ลักษณะสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนี จำนวน 162 แห่ง พบสากล 3 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 1.85 เฉพาะมากที่สุด 159 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 98.15 และ นอกจากนี้ลักษณะเฉพาะพบ 9 ประเภท ลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยดังนี้ 1) สุภาษิต 40 สุภาษิต คิดเป็นร้อยละ 24.69 2) เหตุการณ์ 34 เหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 20.99 3) ชื่อเรื่อง 27 ชื่อเรื่อง คิดเป็น ร้อยละ 17.67 4) ตัวละคร 19 ตัว คิดเป็นร้อยละ 11.73 5) บทสนทนา 13 บทสนทนา คิดเป็นร้อยละ 8.02 6) สำนวน 9 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 5.56 7) ชื่อตัวละคร 8 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.94 8) ฉาก 6 ฉาก คิดเป็น ร้อยละ 3.70 และ 9) ความคิดคำนึง 3 ความคิด คิดเป็นร้อยละ 1.85

ลักษณะสัญลักษณ์ที่พบในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนี

1) ลักษณะสากล (Traditional Symbol) หรือ ตามแบบแผน (Conventional Symbol) คือ สัญลักษณ์ที่กวีใช้ซ้ำๆ กันจนปรากฏความหมายเป็นที่เข้าใจตรงกันในกลุ่มของผู้อ่าน ดังที่ Wellek and Warren (1970) กล่าวว่า หมายถึง คำและความที่ผู้เขียนใช้ในวรรณกรรม โดยมีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนการกล่าวโดยตรง ดังนั้นตามแบบแผน หมายถึง สัญลักษณ์ที่กวีส่วนใหญ่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำๆ จนเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป จากการวิจัยปรากฏที่เป็นสากล ดังในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปนีที่กล่าวไว้ว่า

1.1) จงให้ดอกปทุมแก่ข้าพเจ้าเถิด "ข้าพเจ้าให้ดอกปทุมอันสมควรแก่ท่าน" ดังนี้แล้ว ได้ให้ดอกปทุมกำใหญ่แล้วแล (Mangalattadhipani: 1/179)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มั่งคัลลตทิปปินี เล่ม 1 เรื่องบุตรเศรษฐี มีการใช้สัญลักษณ์ดอกปทุม หรือ ดอกบัว แทนคุณงามความดีในการกล่าวความสัตย์ซื่อในคำพูดที่เป็นมงคล ดอกบัวทางหลักคำสอนและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า หมายถึง ความบริสุทธิ์ คุณงามความดี และความหลุดพ้นกิเลสทั้งปวง เรื่องนี้อยู่ในอรรถกถา ปทุมชาดกกว่าด้วย ไม่ควรพูดให้เกินความจริง ในนิทานเล่าว่าในเมืองพาราณสี มีบุตรของเศรษฐี 3 คนมีความประสงค์จะประดับดอกไม้เพื่อเล่นมหรสพ จึงคิดกันว่าจะพรรณนาคุณของชายฉมุกแห่งที่เฝ้าสระปทุมโดยไม่เป็นจริง แล้วจักได้ดอกไม้จากชายฉมุกแห่งที่มีดอกปทุม

2) ลักษณะสัญลักษณ์เฉพาะ คือ สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่นักเขียนกำหนดขึ้น ดังที่ Wellek and Warren (1970) กล่าวว่า เฉพาะ (private symbol) หมายถึง สิ่งที่ถูกเขียนหรือกวีใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งเฉพาะตนที่มีใช้เป็นแทนความหมายที่มักใช้กันทั่วไป ผลการวิจัยพบ พบ 9 ประเภท ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่อง การตั้งชื่อตัวละคร การใช้ตัวละคร การใช้ฉาก การใช้ความคิดคำนึง การใช้บทสนทนา การใช้ เนื้อเรื่อง การใช้สำนวนและสุภาษิต มาเป็นสัญลักษณ์ รวมจำนวน 156 คำ คิดเป็นร้อยละ 98.12 ดังในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตทิปปินี ที่กล่าวไว้ว่า

2.1) เรื่อง สุวรรณสามดาบส (Mangalattadhipani: 1/221)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มั่งคัลลตทิปปินี เล่ม 2 ชื่อเรื่อง สุวรรณสามดาบส การที่ผู้แต่งตั้งชื่อนิทาน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนการบำเพ็ญเมตตาบารมี บุคคลใดเลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม แม้เทวดาและมนุษย์ย่อมสรรเสริญผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้น บุคคลใดเลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ (Mangalattadhipani:3/239) แสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือการแผ่เมตตาริจิตให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุข ไม่เลือกชั้นวรรณะ การเลี้ยงมารดาบิดาของตนซึ่งเสียจักษุทั้งสามอาศัยอยู่ในป่า เป็นผู้เมตตาจนเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวงที่อยู่ วันหนึ่งถูกพระเจ้ากรุงพาราณสี ชื่อปิลยักษย์ด้วยธนูด้วยเข้าพระทัยผิด เมื่อทราบว่สุวรรณสามเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาก็สลดพระทัยและนำพาสุวรรณสามพร้อมด้วยบิดามารดาไปในพระราชวัง ด้วยความดีพิษของศรก็หมดไปก็ฟื้นคืนสติ จากนั้นทานจึงเป็นสัญลักษณ์ชื่อเรื่องที่แทน ความเมตตาทำให้ชีวิตสุขสงบได้โดยไร้ภัยอันตราย

2.2) โย ธัมมัง ปัสสะติ โส มัง ปัสสะติ, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรตถาคค โย มัง ปัสสะติ โส ธัมมัง ปัสสะติ ผู้ใดเห็นเรตถาคค ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นธรรม โย ธัมมัง ปัสสะติ โส ปะฏิจะสะสมปา ทั้ง ปัสสะติ (Mangalattadhipani: 1/141)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มั่งคัลลตทิปปินี เล่ม 1 เรื่องวัคคิพราหมณ์ พุทธพจน์ที่ว่าผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรตถาคค ผู้ใดเห็นเรตถาคค ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นธรรม คือ สัญลักษณ์สุภาษิตที่พระพุทธเจ้าสอนว่า เมื่อผู้ใดเห็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เหมือนการได้พบกับพระพุทธเจ้า สัญลักษณ์สุภาษิตนี้แทนความหมาย หลักปรัชญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิต คือตัวแทนของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติก็เหมือนกับการให้เห็นองค์พระพุทธเจ้าอยู่ตรงหน้า สัญลักษณ์สุภาษิตนี้มีที่มาจาก วัคคิพราหมณ์ซึ่งเป็นชาวสาวัตถีที่มีความพอใจในพระพุทธสรีระแล้วออกบวชตาม พระพุทธเจ้าสอนพระวัคคิ ว่า ดูก่อนวัคคิ เธอต้องการดูกายที่เปื่อยเน่านี้เพื่อประโยชน์อะไร ดูก่อนวัคคิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่า เห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม พระพุทธเจ้าเห็นว่าถ้าพระวัคคิไม่ได้รับความสลดใจบ้าง ก็จะบรรลุมรรคผล เมื่อใกล้วันเข้าพรรษา พระองค์จึงขับไล่พระวัคคิเสียออกจากสำนัก พระวัคคิเสียใจ

มากจึงขึ้นไปยอดเขาภิรมย์ภูตตั้งใจจะฆ่าตัวตายพระพุทธเจ้าจึงปรากฏในที่เฉพาะหน้า และตรัสสอนธรรมะต่างๆ จนท่านเกิดปีติปราโมทย์อย่างแรงกล้าจนบรรลุพระอรหันต์พ้นจากกิเลสด้วยความศรัทธา

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มัจฉะคัลลิตทีปนี

ผลการวิจัยพบว่า การใช้สัญลักษณ์นามธรรม และรูปธรรม ส่วนใหญ่เป็นการใช้สัญลักษณ์แทนคุณงามความดีที่เป็นฝ่ายกุศลมีรายละเอียดดังนี้

1) **นามธรรม** หมายถึง สิ่งที่ไม่มีรูป คือ รู้อย่างไรทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่รู้ได้ทางใจ พบการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นนามธรรม จำนวน 8 คำ คิดเป็นร้อยละ 6.06 ดังในนิทานคัมภีร์มัจฉะคัลลิตทีปนีที่กล่าวไว้ว่า

1.1) “บุคคลผู้มีจิตสทรรคด้วยมิจฉาทิภูติ ยังองค์คือกายให้ไหว ทำกายกรรมมีการอภิวาทและประณมมือน้อมต่อเทพเจ้าทั้งหลาย ด้วยมนสิการว่า ‘เทพเจ้าทั้งหลายมีพระขันธกุมารและพระศิวะเป็นต้นประเสริฐที่สุด’” (Mangalattadipani: 2/120)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มัจฉะคัลลิตทีปนี เล่ม 2 เรื่องมโนกรรมเป็นไปในไตรทวาร ใช้สัญลักษณ์นามธรรมด้วยคำว่า จิตสทรรค หมายถึง สทรรค ไปด้วยกัน, กำกับกัน, ร่วมกัน Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2018) จากนิทาน คำว่า จิตสทรรค คือ จิตที่ไปด้วยราคะ มีความกำหนัด กล่าวถึงพระขันธกุมารและพระศิวะว่าไม่มีจิตสทรรค คือไม่มีราคะดังนั้น จิตสทรรค จึงเป็นสัญลักษณ์เป็นนามธรรมแทนการตัดละกิเลสตัณหาด้วยการเจริญอานาปานสติ

2) **รูปธรรม** หมายถึง สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย พบว่า การใช้รูปธรรมเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ผูกพันกับธรรมชาติ พบที่เป็นรูปธรรม จำนวน 124 คำ คิดเป็น ร้อยละ 93.94 การใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม 13 หมวดหมู่ เรียงลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ 1) **มนุษย์** พบ 42 คำ คิดเป็นร้อยละ 31.82 2) **สัตว์** พบ 20 คำ คิดเป็นร้อยละ 15.15 3) **พืช** พบ 17 คำ คิดเป็นร้อยละ 12.88 4) **สิ่งของเครื่องใช้** พบ 11 คำ คิดเป็นร้อยละ 8.33 5) **สถานที่** พบ 9 คำ คิดเป็นร้อยละ 6.82 6) **อวัยวะ** พบ 6 คำ คิดเป็นร้อยละ 4.54 7) **พลังงาน** พบ 5 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.79 8) **โลหะธาตุ** พบ 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.03 9) **เทวดา** พบ 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 2.27 10) **อนินทรีย์สาร** พบ 3 คำ คิดเป็น ร้อยละ 2.27 11) **พาหนะ** พบ 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.52 12) **อมนุษย์** พบ 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 0.76 13) **อาวุธ** พบ 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 0.76 14) **ไม่พบหมวดหมู่อื่น** ดังในนิทานคัมภีร์มัจฉะคัลลิตทีปนีที่กล่าวไว้ว่า

2.1) “ไม่ควรเพ่งดูรูปสตรีที่สวยงามส่วนกาลอันควรนั้น คือในเวลาที่ดีอยู่ใต้อุสภกรรมฐานหรืออนุสสติกรรมฐาน หรือกลืน 10 อย่างใด อย่างหนึ่ง เช่นพฤติกรรม **สุนัขจิ้งจอกขี้อูติมัสสะ** เพ่งดูในกาลอันไม่ควรเสื่อมจากเหยื่ออันเป็นอาหารของตนฉันใด ภิกษุผู้เพ่งดูในกาลอันไม่ควรก็ย่อมเสื่อมจากโคจรคืออาหารของตนฉันนั้น” (Mangalattadipani: 3/110)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มัจฉะคัลลิตทีปนี เล่ม 3 เรื่องเรื่องสุนัขจิ้งจอกขี้อูติมัสสะ ใช้สัญลักษณ์รูปธรรม หมายถึง ชื่อหมาชนิด Canis aureus Linn. ในวงศ์ Canidae ขนตามลำตัวสีเทาอมน้ำตาล มีขนลักษณะคล้ายอานม้าบริเวณไหล่ ปากแหลม หูตั้งแหลมตรง หางเป็นพวง ขี้ขลาดและพินค้มมากกลางวันมักนอนอยู่ในโพรงดินออกหากินในเวลากลางคืนกินเนื้อสัตว์ (Office of the Royal Society, 2013) เป็น สัตว์ สี่เท้า เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกและเคลื่อนไหวได้ ในนิทานสุนัขตัวนี้เป็นสหายของแพะที่หลอกเพื่อนมาเพื่อจะฆ่าเป็นอาหาร สุดท้ายถูกเพื่อน ต้องใช้วิธีหนามยอกต้องเอาหนามบ่ง จนต้องแพภัยไปเอง จากนิทานเป็นการใช้สัญลักษณ์รูปธรรมแทนความเจ้าเล่ห์ที่หลอกเพื่อนที่เป็นแพะมาฆ่า

2.2) **คนเลี้ยงโคได้ทำตามนั้นราชสีห์ไม่เห็นนางเนื้อสาวเสียหลายวัน พอเห็นก็ตั้งใจเสียขนนางเนื้อด้วยความพิศواس ถึงตายแล้ว** (Mangalattadipani: 3/112)

จากตัวอย่างนิทานในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี เล่ม 3 เรื่องราชสีห์บริโภคนกพิราบ ใช้สัญลักษณ์รูปธรรม คำว่า แทน พญาสิงโต สิงหาราช ที่มีความดุร้ายและมีกำลังมาก (Office of the Royal Society, 2013) เป็นสัตว์ เป็นสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวได้ ไม่ใช่คนและมีความรู้สึกได้ ในนิทานแทนสัตว์ที่หลงในการบริโภค ปัจจัย 4 คือ อาหาร ในนิทานคือหลงในกายนางโคสาว ผิวกายนางโคอาบด้วยยาพิษ เมื่อเลี่ยนทำให้ต้องถึงแก่ความตาย จากนิทานจึงเป็นการใช้สัญลักษณ์รูปธรรมแทนผู้หลงผิดในรูปกายภายนอก

องค์ความรู้ใหม่

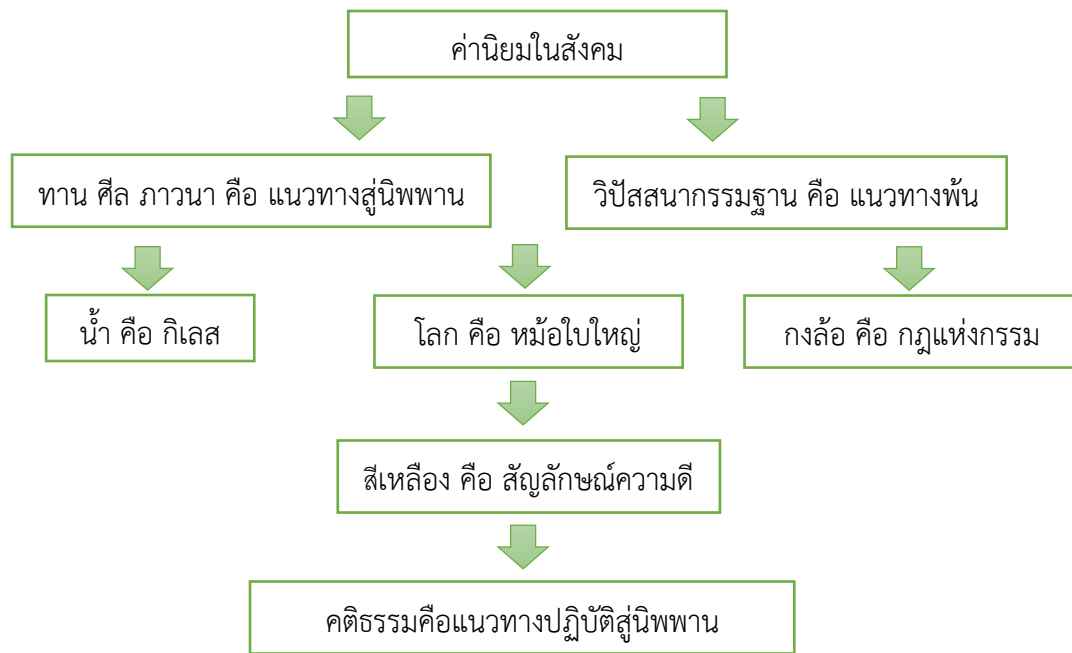

Figure 1: The Form of Symbolism in Mangalatthadipani Fables

จากรูปแบบสัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี สรุปได้ว่า สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มังคลัตถทีปนี จำนวน 246 เรื่อง จากคัมภีร์มังคลัตถทีปนี (ฉบับภาษาไทย) เล่ม 1-5 ของมหาวิทยาลัยที่ตีพิมพ์ เมื่อ 2555 - 2556 มีลักษณะดังนี้

1) **ค่านิยมของคนในสังคม** ในนิทานมีการนำลักษณะและการใช้สัญลักษณ์มาอธิบายความหมายของ หลักธรรมคำสอนที่เป็นอรรถกถา ทำให้คนในสังคมเข้าใจแก่นธรรมคำสอน มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมและจริยศาสตร์

2) **ทาน ศีล ภาวนา คือ แนวทางสู่นิพพาน** นิทานในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี 246 เรื่อง อธิบายความเป็นมงคลชีวิตทั้ง 38 ประการ เน้นการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนา

3) **วิปัสสนากรรมฐาน คือ แนวทางพ้นทุกข์** คนในสมัยพุทธกาลที่มีความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากนิทานมีเรื่องราวเหตุการณ์ของพระปัจเจกพุทธเจ้า พระภิกษุ ดาบส หรือบุคคลทั่วไป มีการประพฤติปฏิบัติตนบำเพ็ญเพียรในป่าบนภูเขา เพื่อฝึกการบำเพ็ญตบะให้รู้แจ้งเห็นจริง

4) **น้ำ คือ กิเลส** ที่มีลักษณะลึกลงไปเหมือนกิเลสในใจของมนุษย์ที่ต้องสลัดออกเพื่อการหลุดพ้นจากกองสังสารวัฏ น้ำที่ปรากฏในนิทานมาการใช้แทนสัญลักษณ์ กิเลส ที่ทำให้เศร้าหมองคือความโลภ ความโกรธ และความหลง หากตัดไม่ได้ก็ยังไม่พ้นจากกองทุกข์

5) **โลก คือ หม้อใบใหญ่** ที่ห่อหุ้มมนุษย์เอาไว้ ในนิทานกล่าวถึงโลกทั้ง 3 ว่า คือหม้อใบใหญ่ โลกทางพระพุทธศาสนา มี 3 โลก หมายถึง กามภพ คือภพของผู้ที่ติดอยู่ในกาม ตั้งแต่กามาพจรลงมาถึงนรกภูมิ รูปภพ คือ ภพของพรหมที่มีรูป และอรุภพ คือ ภพของพรหมที่ไม่มีรูป มนุษย์ล้วนมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกทั้งสาม

6) **กงล้อ คือ กฎแห่งกรรม** สัญลักษณ์ในนิทานพบว่า ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือปัจเจกพุทธเจ้าก็ไม่พ้นกฎแห่งกรรม ทุกคนไม่สามารถล่วงทุกข์ไปได้ วิธีที่จะหลุดพ้นสู่พระนิพพานได้ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

7) **สีเหลือง คือ สัญลักษณ์ความดี** ในนิทานพบว่า มีการนำสีเหลืองมาใช้แทนความดี ด้านการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนาจนเกิดปัญญา เช่น พบรัชมีสีเหลืองของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า เทวดา นางฟ้า พระจันทร์ พบสีเหลืองของฉัตรทอง เป็นสัญลักษณ์แทนการปกครองด้วยทศพิธราชธรรม การสร้างโบสถ์ วิหาร สิ่งก่อสร้างใช้สีเหลืองแทนความดีในการเสียสละปัจจัยเพื่อบำรุงสืบทอดพระพุทธศาสนา สีเหลืองของดอกพิกทองแทนการทำบุญกับพระปัจเจกพุทธเจ้า

8) **คตธรรมคือแนวทางปฏิบัติสุณิพพาน** สัญลักษณ์นามธรรม และสัญลักษณ์รูปธรรม คือ กุศโลบายเครื่องมือที่ทำให้คนในสังคมเป็นไปตามครรลองคลองธรรม มีการสอดแทรกเรื่องราวปาฏิหาริย์เพื่อสร้างศรัทธาให้เกรงกลัวต่อบาปทำให้ในยุคสมัยนั้นมีคุณธรรม จริตธรรม โดยมีเครื่องมือในการให้รางวัลขั้นต้นสำหรับผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ คือสวรรค์ และมีรางวัลสูงสุดคือนิพพาน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ลักษณะสัญลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นเฉพาะทางวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น ชื่อตัวละคร ฉาก และเหตุการณ์ ส่วนนวน สุภาจิต สัญลักษณ์ที่นำมาใช้เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในสมัยพุทธกาล รวมถึงเป็นลักษณะธรรมชาติที่มีอยู่ในจักรวาล เช่น พระจันทร์ พระอาทิตย์ น้ำ พืชพรรณ ทั้งนี้เพราะคนในสมัยพุทธกาลดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติยังไม่มีเทคโนโลยีหรือความเจริญทางด้านวัตถุสิ่งก่อสร้างที่ทันสมัยจึงทำให้ตัวละครหรือคนในนิทานมีอิทธิพลต่อปะมีความเกรงกลัวต่อบาป และมีความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kerdkaew (2012) ที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในยันต์ไทย โดยศึกษาความหมาย พัฒนาการ และรูปแบบของยันต์ไทยที่เกิดขึ้นมีสัมพันธ์กับความเชื่อ ยันต์ไทยส่วนใหญ่เป็นองค์รวมของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งรูปทรง คาถา และชื่อยันต์ที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า หลักธรรมคำสอน พุทธสาวก คัมภีร์ ศาสนพิธี ปุชนียวัตถุ เทพ ยักษ์ มนุษย์ สัตว์ และเรื่องอื่นๆ เป็นภูมิปัญญาของโบราณจารย์ที่นำเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาสื่อผ่านสัญลักษณ์ และงานวิจัยของ Patthong (2009) ได้ศึกษาการใช้สัญลักษณ์เรือในงานวิจัยเรื่อง “เรือ” ในวรรณคดีนิราศ: มโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในวรรณคดีนิราศ ผลการศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยใหม่ 2550 ที่คิดมา 120 เรื่อง พบว่า มีการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับเรือสื่อความหมายหลากหลายระดับที่สะท้อนมโนทัศน์เรื่องเรือกับการสร้างวรรณศิลป์ในวรรณคดีนิราศที่อยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยและความคิดความเชื่อทางด้านศาสนา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การใช้สัญลักษณ์นำรูปธรรมและนามธรรมใช้แทนการถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อให้เข้าใจภาษาที่มีความหมายลึกซึ้งต้องอาศัยการตีความ เช่น พญานาคคือ

สัญลักษณ์รูปธรรมแทนความอุดมสมบูรณ์และความปรารถนาอันแรงกล้าในการสืบทอดพระพุทธศาสนา การใช้สัญลักษณ์เป็นการนำมาใช้เพื่อให้เห็นภาพเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลได้ชัดเจน และทำให้ผู้อ่านมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สัญลักษณ์ที่อยู่ในนิทานแฝงนัยให้ผู้อ่านตีความเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นทางพุทธศาสนาที่เป็นคติธรรมคำสอนในการดำเนินชีวิตเพื่อการหลุดพ้นสู่นิพพาน สอดคล้องกับ Debyasuwan (2000) กล่าวว่า สัญลักษณ์หมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเป็นรูปธรรมที่เป็นเครื่องหมายแทนนามธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะมีสัญลักษณ์ที่มีความหมายต่างกัน ถ้าเราไม่เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ เรามักไม่สามารถตีความศิลปะของชาตินั้นได้ และงานวิจัยของ Anuwatkasame (2005) ศึกษาการใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไทย พ.ศ. 2500 - 2545 พบว่า เรื่องสั้นสัญลักษณ์จะมีลักษณะสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างจากเรื่องสั้นทั่วไป คือ ผู้แต่งจะกำหนดให้สัตว์เป็นตัวละครในเรื่อง โดยอาจจะใช้สัตว์เป็นตัวเดียวหรือหลายตัว โดยการนำเสนอด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องแบบย้อนไปย้อนมา ใช้กลวิธีแบบความเปรียบคู่ขนาน ใช้กระแสสำนึก ใช้บทสนทนา ใช้พฤติกรรม ใช้ภาพฝันและความซ้ำซ้อนของจิตใต้สำนึก

สรุป

นิทานในคัมภีร์มั่งคัลลตปิณีใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มาเปรียบเทียบกับอธิบายเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าให้เข้าใจหลักคำสอนได้ลึกซึ้ง ในนิทานมีการอธิบายอรรถกถาที่มาจากพระไตรปิฎกทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินและซาบซึ้งไปกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมถึงทำให้เกิดความรู้ที่แปลกใหม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนที่มาจากมงคลสูตร 38 ประการได้อย่างสมบูรณ์ ในนิทานนำธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาเป็นสัญลักษณ์ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความที่แท้จริงได้อย่างชัดเจน สนิมยนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์คือสีเหลืองซึ่งใช้แทนความดีในการบำเพ็ญบุญมีเพื่อหลุดพ้นสู่นิพพาน นิทานทุกเรื่องใช้พุทธภาษิตมาเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจทำให้พุทธศาสนิกชนสามารถนำมาปฏิบัติตนตามแบบอย่างขนบธรรมเนียมที่ดีได้อย่างงดงาม อีกทั้งนิทานทำให้ผู้อ่านเข้าใจความสำคัญของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีมาอย่างยาวนานและยังสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มั่งคัลลตปิณีคือหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต้องตามครรลองครองธรรมและเกิดสันติสุข

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ลักษณะสัญลักษณ์สากลมีทั้งพืช มนุษย์และสัตว์ที่เป็นที่เข้าใจความหมายตรงกัน เช่น ดอกบัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระกรุณาที่เมตตาต่อมวลมนุษยโลก พระบริสุทธิคุณที่เป็นผู้มีความสะอาดหมดจด และพระปัญญาที่สามารถแก้ไขปัญหในการหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ควรนำไปใช้เป็นแบบอย่างนโยบายในการวางแผนการศึกษา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การใช้สัญลักษณ์นามธรรมและรูปธรรม เป็นสัญลักษณ์แทนกุศลและอกุศลว่าสิ่งใดควรประพฤติและสิ่งใดควรละเว้น คำสอนการทำคุณงามความดีที่เป็นกุศลกรรม

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐานควรวางหลักสูตรส่งเสริมหน้าที่การเป็นพลเมืองดีของสังคมเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 2.2 ศึกษาความเปรียบเทียบลักษณะและการใช้สัญลักษณ์ในนิทานชาดกกับนิทานธรรมะในปัจจุบัน

References

- Anuwatkasame, N. (2005). *The Use of Animals as Symbols in Thai Short Stories between B.E. 2500- B.E. 2545*. (Master's Thesis). Srinakharinvirot University. Bangkok.
- Debyasuwan, B. (2000). *Analysis of Thai Literature*. Bangkok: Siam.
- Kantalurt, J. (1987). *An Analysis of Symbols Applied in Naowarat Phongpaiboon's Poetic Works and Social Reflection, 1973-1983*. (Master's Thesis). Srinakharinvirot University. Phitsanulok.
- Kotsupo, P. (2012). *Introductory Religious Textbook*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2014). *Research and Literature Buddhism*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2013). *Mangalattthadipani*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Patthong, S. (2009). *"Ruea" in Thai Nirat: Concepts and the Creation of Literary Beauty*. (Doctoral Dissertation). Chulalongkorn University. Bangkok.
- Office of the Royal Society. (2009). *Dictionary of Literary*. Bangkok: Union Ultra Volet.
- Ramangkura na Kotapura, P. (2014). *Fish Symbolism in Theravada Buddhism*. (Master's Thesis). Chiangmai University. Chiangmai.
- Office of the Royal Society. (2013). *The Royal Institute's Dictionary*. Bangkok: Office of the Royal Society.
- Ratiwanich, K. (2003). *Metaphors in Lanna Panacea-Jataka*. (Master's Thesis). Chaingmai University. Chaingmai.
- Sajjapun, R. (2010.) *Seesanwannasin*. Bangkok: Tonaor.
- Seinghom, A. (2007). *An Analysis of the Use of Symbolism in Nikhom Raiyawa's Literary Work*. (Master's Thesis). Thaksin University. Songkla.
- Wellek, W. (1970). *Theory of Literature*. New York: Harcourt, Brance World, Inc.

สโลว์ไลฟ์: ความหมายและวิถีชีวิตในชุมชนพันพรรณ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*

Slow Life: Meaning and the Way of Life in Pun Pun Community,
Mae Taeng District, Chiang Mai Province

¹วรรณิศา วงษ์สิงห์แก้ว และ อีรวรรณ อีระพงษ์

¹Wannisa Wongsingkeaw and Teerawan Teerapong

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: wannisa_wong@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการให้ความหมายของชีวิต ความหมายของสโลว์ไลฟ์ และวิถีชีวิตประจำวันของผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณจำนวน 5 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์เนื้อหาตามระเบียบวิธีวิจัยของปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความร่วมกับประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีความหมายของชีวิต และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลและอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็นสามประเด็นหลัก คือ ประเด็นหลักที่หนึ่ง ความหมายของชีวิต คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ความหมายของประสบการณ์ และค้นพบความหมายจากการกระทำ แบ่งเป็นสามประการ คือ 1) คุณค่าต่อตนเอง 2) คุณค่าจากการมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตตนเอง 3) คุณค่าในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ประเด็นหลักที่สอง สโลว์ไลฟ์ คือ การที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถกำหนดจังหวะในการใช้ชีวิตสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของตนเอง ประกอบด้วยสองประเด็นรอง คือ 1) สโลว์ไลฟ์เป็นชีวิตที่อิสระไปตามจังหวะภายในของตนเอง 2) สโลว์ไลฟ์นั้นบางทีก็ช้าบางทีก็เร็ว และประเด็นหลักที่สาม วิถีชีวิต คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตทั้งพฤติกรรม ความคิดและทัศนคติที่ส่งผลในการเลือกวิธีการดำเนินชีวิตของตนเอง ประกอบด้วย 1) วิถีชีวิตประจำวันที่เคลื่อนไหวไปตามจังหวะของฤดูกาล 2) วิถีชีวิตที่มุ่งพัฒนาประสบการณ์ภายใน

คำสำคัญ: สโลว์ไลฟ์; ความหมายของชีวิต; วิถีชีวิต; ชุมชนพันพรรณ

Abstract

This research article aimed to study the meaning of life, the definition of slow life, and way of life in Pun Pun community, Mae Taeng District, Chiang Mai Province. The qualitative method by way of hermeneutic phenomenology was used in this study. The key informants consisted of 5 inhabitants in Pun Pun community. Data were collected by utilizing the in-depth interview. The content was analyzed by hermeneutic phenomenology together with

*Received November 18, 2021; Revised March 10, 2022; Accepted March 3, 2022

the application of the meaning of life theory. Collected data were verified by key informants and a thesis advisor.

The results of the research were divided into three main issues; the first issue was the meaning of life, where key informants defined their meaning of life through experiences which could be categorized into three main themes: 1) self-value, 2) value of having the freedom to determine one's own life, and 3) value of doing beneficial things for others; the second issue was slow life, which was the way key informants determined to live rhythmically with the context of their surroundings, which comprised two secondary points namely 1) Slow life was an independent life acting according to the inner melody, 2) Slow life operated rhythmically; and the third issue was the way of life, which was the pattern of life embodying behavior, idea, and attitude which affected how one chose to live a life, consisted of the following: 1) The way of daily life according to particular season, and 2) The way of life that aimed to develop inner experience.

Keywords: Slow Life; Meaning of Life; Way of Life; Pun Pun Community

บทนำ

“สโลว์ไลฟ์ (slow life)” คือ ปรากฏการณ์กระแสการดำเนินชีวิตมีลักษณะ ช้า เรียบง่าย สงบ ได้อยู่กับตัวเอง มีความสวนกระแสกับสังคมปัจจุบัน แต่ก็ได้รับความนิยมจากผู้ที่อยู่ในเมืองใหญ่ ซึ่งเริ่มใช้เวลาว่างด้วยการพักผ่อนหลีกหนีจากความวุ่นวายในเมืองใหญ่ ไปใช้ชีวิตสวนกระแสในพื้นที่ไกล ๆ ที่สวยงาม มีอากาศดี (Rakyutithum, 2011) Babauta (2009) ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์ <https://zenhabits.net> ที่ได้นำเสนอแนวความคิดการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย (Simple Life) ช้าลง (Slow Down) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์ควรหันมาให้ความสำคัญกับชีวิตตนเองด้วยการจัดระเบียบชีวิตใหม่ เช่น การจัดลำดับความสำคัญแบ่งเวลาการทำงาน และการพักผ่อน Babauta ยังได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสโลว์ไลฟ์ กล่าวว่า เป็นการดำเนินชีวิตโดยหาเวลากลับมาทบทวนเป้าหมายของชีวิตหรือใช้เวลาค้นหาความหมายของชีวิตจากการกลับมาฟังฟังสิ่งใกล้ตัว เช่น ธรรมชาติ ครอบครัว งานอดิเรก เป็นต้น (Chaisaard, 2015) ขณะเดียวกัน Honoré (2016) ผู้เขียนหนังสือ In Praise of Slowness กล่าวถึง สโลว์ไลฟ์โดยใช้คำว่า “ขบวนการเนิบช้า” มองว่าการดำเนินชีวิตประจำวันควรเลือกและกำหนดจังหวะให้มีทั้งช้าและเร็วให้สอดคล้องไปตามบริบท หากอยู่ในช่วงเวลาที่สามารถลดความเร็วได้จึงควรลดเพื่อให้ตนเองได้หยุดพัก

การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์สโลว์ไลฟ์สะท้อนถึงชีวิตของคนในสังคมเมืองใหญ่ที่ต้องใช้ชีวิตต้องเผชิญกับความเร่งรีบ สิ่งแวดล้อมในเมืองที่มีความเสื่อมโทรม ชีวิตประจำวันขาดพื้นที่และช่วงเวลาในการหยุดพัก เพราะต้องทำงานอย่างหนัก เกิดความเครียด ความเหนื่อยล้าทางจิตใจ ขาดแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสังคมหลังเหตุการณ์สำคัญอย่างการปฏิวัติอุตสาหกรรม การเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและค่านิยมของสังคม ผู้คนสามารถแสวงหาความสะดวกสบายและความมั่งคั่งทางวัตถุมากกว่าการคำนึงถึงจิตใจ Frankl จิตแพทย์ชาวเวียนนาด้วยสภาพของสังคมจึงทำให้ผู้คนต้องทำงานอย่างหนักโดยไม่รู้ว่าแท้จริงแล้วตนเองมีความต้องการอะไร ขาดการตระหนักในคุณค่าของตนเอง ห่างจากความสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด ซึ่งเป็นความหมายของชีวิตจึงประสบกับภาวะความว่างเปล่า ไม่สามารถแสวงหาสิ่งที่เป็นความหมายภายในของตนเองหรือเป้าหมายของชีวิตตนเองได้ เป็นสาเหตุให้เกิด

ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ความว่างเปล่าของการดำรงอยู่” (Chaiyo, 2001) มนุษย์จึงต้องค้นหาเป้าหมายของชีวิต โดยแนวทางการค้นพบความหมายไม่ได้เกิดจากการตั้งคำถามและตอบด้วยตรรกะ แต่ค้นพบได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตด้วยการที่บุคคลลงมือใช้ชีวิตด้วยตนเอง จึงจะสามารถค้นพบและตอบคำถามได้ว่าความหมายของชีวิตตนเองคืออะไร โดยความหมายของชีวิต คือ แรงจูงใจทำให้บุคคลอยากมีชีวิตอยู่ต่อไป แม้จะต้องประสบกับสถานการณ์ที่สิ้นหวังความหมายของชีวิตจะทำให้บุคคลสามารถก้าวข้ามไปได้ (Tuikhumphir, 2010) ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่จำนวนหนึ่งจึงหลีกเลี่ยงและหาช่วงเวลาให้ตนเองได้ลดความเร็วลง เพื่อเยียวยาตนเองและกลับมาตระหนักในคุณค่าของชีวิตตนเอง

ปัจจุบันนี้ผู้คนในสังคมสามารถออกจากเมืองไปใช้ชีวิตนอกกระแส และสามารถเข้าถึงพื้นที่ที่จะช่วยให้ตนเองได้ลดความเร็ว ถอยห่างจากความวุ่นวาย และได้มีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตตนเองได้ไม่ยากนัก ชุมชนพันพรรณเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตนอกกระแส ชุมชนพันพรรณ ตั้งอยู่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนพันพรรณเป็นพื้นที่ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เรียบง่าย เป็นทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร ซึ่งได้เปิดให้บุคคลภายนอกเข้ามาอบรมเรียนรู้ทั้งการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย พึ่งพาตนเอง ความนิยมของกระแสสโลว์ไลฟ์ทำให้ชุมชนพันพรรณเป็นที่รู้จักและมีผู้คนเข้ามาอบรมเรียนรู้เป็นจำนวนมาก ชุมชนพันพรรณยังใช้เวลาและพื้นที่ปลอดภัย อิสระกับผู้คนที่ให้ได้เรียนรู้ในการใช้ชีวิตในแบบของตนเองอย่างไม่มีผิดไม่มีถูก (Tanphet, 2018)

ในช่วงเวลาของการประสบกับภาวะขาดความหมาย การออกไปใช้ชีวิต หาพื้นที่และเวลาให้ได้ลองทำสิ่งใหม่หรือสามารถค้นหาความหมายของชีวิตหรือการใช้ชีวิตด้วยตนเองมากขึ้น อาจเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการเยียวยาความเหนื่อยล้าและการค้นหาความหมายของชีวิตที่สามารถกระทำไปพร้อมๆ กับการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยาได้ มีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ทดลองใช้ชีวิต ทำกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนพันพรรณ ทั้งใช้เวลาทบทวนชีวิตของตนเองทั้งเป้าหมายและความต้องการของชีวิต ท้ายที่สุดได้ตัดสินใจเลือกปักหลักอยู่ชุมชนพันพรรณ ชุมชนพันพรรณมีสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งแบบระยะยาวสร้างบ้านตั้งรกรากมีครอบครัวอยู่ที่ชุมชนฯ และสมาชิกระยะสั้นหรืออาสาสมัครซึ่งเป็นผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้และช่วยงานในชุมชนฯ ทำให้ชุมชนพันพรรณเป็นพื้นที่ซึ่งมีผู้คนมากมายแวะเวียนเข้าออกอยู่เสมอ

บทความวิจัยนี้ จะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าความหมายของชีวิตของผู้ที่มีชีวิตนอกกระแส จึงเลือกใช้ชุมชนพันพรรณเป็นสถานที่ในศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยมุ่งศึกษาการค้นพบความหมายของชีวิต การกำหนดสโลว์ไลฟ์และวิถีชีวิตได้ด้วยตัวเองของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ ซึ่งอาจเป็นตัวอย่างคำตอบให้แก่บุคคลอื่นๆ ในสังคมให้พ้นจากภาวะที่ติดตันของการดำเนินชีวิตตนเองได้ไม่มากนักน้อยเพียงพวกเขาได้ลองลงมือกระทำดูสักครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการให้ความหมายของชีวิต ความหมายของสโลว์ไลฟ์ (Slow Life) และวิถีชีวิตของบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยวิธีการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Interpretive Phenomenology Analysis; IPA) มีขั้นตอนในการทำวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยทบทวนเอกสาร ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ความหมายของชีวิต ปรากฏการณ์สโลว์ไลฟ์ วิถีชีวิต และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ

ขั้นตอนที่ 2 พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ชุมชนพันพรรณ ตั้งอยู่ตำบลบ้านเป้า อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมอบรมการเรียนรู้การอยู่แบบพึ่งพาตนเองของชุมชนพันพรรณเป็นเวลา 4 วัน เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดของชุมชนพันพรรณ สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนพันพรรณ จากนั้นจึงขออนุญาตใช้พื้นที่เพื่อศึกษาวิจัย โดยยื่นหนังสือขออนุญาตและโครงร่างวิจัยให้กับตัวแทนของชุมชนพันพรรณ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงได้กลับไปยังชุมชนพันพรรณในฐานะอาสาสมัครของชุมชนพันพรรณเป็นเวลา 14 วันเพื่อช่วยงานภายในชุมชนและติดต่อ นัดวัน เวลาขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ จำนวน 5 ราย อายุ 24 – 45 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณเป็นระยะเวลา 1-13 ปี ในการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ติดต่อตัวแทนของชุมชนพันพรรณเพื่อขอคำแนะนำในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล (gatekeeper) คัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตัวเอง ชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ทราบและสอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ที่มีความเฉพาะเจาะจง ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีขนาดเล็ก เพื่อสำรวจประสบการณ์ชีวิต การให้ความหมายประสบการณ์ของบุคคล จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 ท่านจึงเป็นจำนวนที่เหมาะสมสามารถสำรวจแต่ละคนได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง (Rivituso, 2014) ใช้วิธีการที่ใช้ในการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บันทึกเทปสนทนาและจดบันทึก ร่วมกับวิธีการสังเกต (Observation) ระหว่างการสัมภาษณ์ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปใช้ชีวิตในชุมชนพันพรรณทำให้ได้สังเกตวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักด้วย

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาวิจัย ตามขั้นตอนของระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับอาจารย์ที่ปรึกษา (Peer debriefing) และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Member checks) เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ตรงตามประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

วิจัยนี้ผู้วิจัยได้ขอรับรองการอนุมัติจริยธรรมจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2563 รหัสโครงการวิจัย CMUREC 63/123

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ ความหมายของชีวิต สโลว์ไลฟ์ และวิถีชีวิต ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเด็นหลักที่ 1 ความหมายของชีวิต การดำเนินชีวิตในชุมชนพันพรรณผู้ให้ข้อมูลหลักมีอยู่หลากหลายมิติ ทั้งการทำงาน การพักผ่อน มีงานอดิเรก มีเวลาและพื้นที่ให้ได้ใกล้ชิดธรรมชาติรอบตัว ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องในชีวิตประจำวันที่ได้นำไปสู่การเข้าถึงความหมายของชีวิต ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ความหมายของชีวิตผ่านการให้คุณค่าของชีวิตตนเอง 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าต่อตนเอง คือผู้ให้ข้อมูลหลักมีเป้าหมายเพื่อชีวิตตนเอง ได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อชีวิตตนเอง มีดังนี้

1.1 ได้ค้นพบตนเองจากการเลือกลงมือกระทำตามความสนใจ การอยู่ในชุมชนพันพรรณ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีโอกาสได้ค้นหาความชอบความถนัดด้วยตนเอง และพบความหมายของชีวิตผ่านสิ่งเล็กน้อยที่อยู่ใกล้ตัวในชีวิตประจำวัน เช่น การปลูกผัก เก็บเมล็ด ทำผลิตภัณฑ์ ค้าขาย เย็บปักถักร้อย เป็นต้น

สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก “เราอยู่ที่นี้เรามีเวลามานั่งคิดสิ่งที่อยากทำ แล้วรู้สึกที่เราทำได้ ดี ฉันรู้สึกว่าฉันค้นพบตัวเอง พบเป้าหมายของตัวเองคือการพัฒนาตัวเอง” [ID1]

1.2 ได้ดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทั้งประสบการณ์ภายนอกและภายใน คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้เรียนรู้ปรับตัวในเรื่องการจัดการชีวิตตนเอง สามารถแบ่งเวลาทำงาน พักผ่อน ทำงานอดิเรก โดยคำนึงถึงความรู้สึกที่ผิดชอบที่มีต่อตนเองและส่วนรวม จึงต้องเรียนรู้และปรับตัวเพื่อหาจุดสมดุลให้กับชีวิตของตนเอง ทำให้ฝึกวิธีคิดหรือทัศนคติที่มีการดำเนินชีวิตอีกด้วย ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวว่า “เราจัดสรรเวลาเพื่อให้ได้ทำงานและทำอย่างอื่นที่อยากทำด้วย เรารู้ว่าต้องทำอะไรตอนไหน คือเรามีงานที่จะต้องทำและก็มีสิ่งที่เราอยากทำส่วนตัวด้วย” [ID2] “ชีวิตที่นี้ปะปนกันไป มันกลายเป็นการหาจุดสมดุล เหมือนตุ้มที่ต้องเหวี่ยงไปทั้งสองฝั่ง อาจเป็นฝั่งง่ายกับฝั่งยาก ถ้าเราอยากให้มันเหวี่ยงไปแค่ฝั่งง่าย มันเป็นไปได้ ผมว่ามันเป็นแค่ชีวิตอุดมคติ ไม่ได้อ้างอิงความจริง” [ID5]

1.3 ได้สัมผัสกับคุณค่าภายในที่มาจากการกำหนดชีวิตตนเอง การได้ดำเนินชีวิตที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเอง ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ อิ่มเอม ปิติยินดีและยังมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อการตัดสินใจนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวว่า “การมาอยู่ที่นี่ เราทำสิ่งเล็กๆ แต่มันมีอิมแพค [impact (ประโยชน์): ผู้วิจัย] แม้จะไม่ได้เกิดกับคนหมู่มากเท่าไรแต่เราได้เห็นผลลัพธ์ของสิ่งนี้” [ID3] “อยากทำบุญ อยากสร้างคุณดีไว้...มันภูมิใจ มีพลังงานบวก...มีแรงบันดาลใจมากขึ้น” [ID4]

1.4 ไม่ยึดติดกับเป้าหมายในอนาคตใช้ชีวิตไปเรื่อยๆ กับปัจจุบัน สามารถเพลิดเพลิน ใส่ใจและชื่นชมกับชีวิตปัจจุบันของตนเองได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างที่ผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ คือ “ฉันไม่ได้มองว่าฉันจะต้องมีคุณค่ามีความหมาย ในเมื่อตอนนี้ฉันยังไม่โดนงัดหรือว่าประสบอุบัติเหตุ ฉันก็อยากจะใช้แรงทำอะไรสนุกๆ ที่ฉันชอบอะ แค่วันนี้มีอะไรให้ทำก็พอแล้วนะ คนที่ไม่รู้ว่าจะทำอะไรอะเครียดกว่าคนที่ไม่รู้คุณค่าหรือความหมายนะ ฉันว่านะ” [ID1]

2. คุณค่าจากการมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตตนเอง คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักตระหนักได้ถึงคุณค่าของชีวิตที่มีอิสรภาพ ประกอบด้วยสองประเด็นย่อยดังนี้

2.1 อิสระในการเลือกกำหนดชีวิตตามจังหวะของตนเอง กล่าวคือ แม้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน แต่รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักแตกต่างกัน โดยทุกคนสามารถเลือกกำหนดและดำเนินชีวิตไปตามจังหวะของตนเอง และเป็นในสิ่งที่ตนเองอยากจะเป็นได้อย่างอิสระ โดยไม่ลืมนำคำนึงถึงความรู้สึกผิดชอบที่มีต่อตนเองและส่วนรวมเช่นกัน ตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้กล่าวไว้ว่า “มันอิสระไม่มีใครมาตัดสินฉัน ฉันก็ไม่กลัวที่จะพูดหรือทำอะไร มันแสดงออกให้เห็นเลยนะ แกดูเสื้อผ้าที่ฉันใส่ออกมาทุกวัน (ผายมือให้มองที่เสื้อผ้า) มันเห็นง่าย โดยที่ไม่ต้องอธิบายเลยว่าอิสระแค่ไหน แกดูที่ตัวฉัน แกก็ดูออกแล้วอะ” [ID1] “อยู่ที่นี่มันดีตรงที่มันมีความอิสระ ใครอยากทำอะไรก็ทำ อิสระด้านความคิดด้านการกระทำ ถึงแม้จะมีหน้าที่รับผิดชอบเราก็ทำอย่างอื่นได้ ถ้าสนใจเรื่องอะไรแล้วอยากทำก็ทำ ก็เป็นเรื่องที่ดีนะ” [ID4] “อยู่สวนหรือบ้านตัวเองก็มีอะไรให้ทำทุกวัน นอกจากเราเลือกเองว่าจะไม่ทำ คือบางทีการทำงานมันก็เหนื่อยล้าเบื่อ ซ้ำๆ ก็ต้องฝืนเราต้องควบคุมตัวเองได้ เราคิดว่าเราไม่ อยากทำ แต่ตัดสินใจคนเดียวไม่ได้ ถ้าคนอื่นเค้าเตรียมไว้แล้วต้องการให้เราช่วย เราจะไม่ทำในวันนี้มันก็ได้” [ID5]

2.2 อิสรภาพมาพร้อมความรับผิดชอบ กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้เลือกและกำหนดทางเดินชีวิตตนเอง โดยตระหนักได้ด้วยตนเองว่า อิสรภาพของตนเองหมายถึงการไม่มีสิ่งใดมารองรับผลที่ตามมา ดังนั้น ไม่ว่าผลของการเลือกจะเป็นอย่างไร ตนเองต้องยอมรับและเป็นผู้รับผิดชอบต่อการเลือกนั้น ดังตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลัก “ก็ไม่ได้รู้สึกเสียใจอะไรที่เราเลือกเส้นทางนี้...เราคิดว่าเราตัดสินใจถูกแล้ว ถึงแม้มันไม่ถูก ก็ไม่เป็นไร เราก็รับผิดชอบในเส้นทางที่เราเลือกได้ ยอมรับผลลัพธ์การตัดสินใจตัวเอง” [ID2] “อิสรภาพ

ที่ยอมแลกกับการมีวินัยนะ ฉันรู้ว่าอิสรภาพไม่ใช่การไม่รับผิดชอบ แต่อิสรภาพคือเราต้องมีวินัยมากขึ้นต่างหากถึงจะมีอิสรภาพ” [ID3]

3. คุณค่าในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ การใช้ศักยภาพของตนเองสร้างประโยชน์ได้ตระหนักว่าสิ่งที่ตนเองได้ลงมือกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่น จึงได้สัมผัสคุณค่าของสิ่งที่ตนเองกระทำและเป็นแรงจูงใจให้มีชีวิตอยู่เพื่อพัฒนาตนเองและสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่นต่อไป ตัวอย่างคำตอบ “ฉันทำสิ่งที่ฉันถนัด...ให้มันไปซัพพอร์ตในสิ่งที่พี่โจนตั้งใจไว้ หรือให้ทุกคนจะสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน” [ID1] “จริงอยู่ว่าเราอาจจะต้องคิดถึงและทำเพื่อตนเองก่อนและนั่นคือการช่วยเหลือผู้อื่นไปในตัวเราคิดว่ามันจะส่งผลดีกระจายออกไป” [ID2]

ประเด็นหลักที่ 2 สโลว์ไลฟ์ ผลการวิจัยในประเด็นสโลว์ไลฟ์ พบว่า สโลว์ไลฟ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย เป็นการดำเนินชีวิตในจังหวะของตนเอง การมีเวลาในการสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเชื่อมโยงตามสถานการณ์ของตนเอง การมีชีวิตเรียบง่ายยังช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้สัมผัสกับประสบการณ์ภายในของตนเอง ทั้งการตั้งสติ ไม่ไหลไปตามกระแสสังคม กลับมาให้ความสำคัญกับตนเอง ได้ทบทวนเรื่องราวชีวิตของตนเอง จากการเก็บข้อมูลผลการวิจัยในประเด็นสโลว์ไลฟ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สโลว์ไลฟ์เป็นชีวิตที่อิสระไปตามจังหวะภายในของตนเอง ผู้ให้ข้อมูลหลักไม่สามารถควบคุมเวลาตามเข็มนาฬิกาหรือจังหวะภายนอกที่เดินหน้าไปอย่างรวดเร็วได้ แต่จังหวะการดำเนินชีวิตที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถควบคุมและกำหนดได้อย่างอิสระ คือ จังหวะภายในของตนเองซึ่งเป็นการลดความเร็วในการดำเนินชีวิตจากภายใน แม้เวลาจะเดินหน้าไปอย่างรวดเร็ว แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักยังสามารถลดความเร็วของการดำเนินชีวิต ด้วยการไม่ไหลตามกระแส ดึงสติกลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะ ได้หันกลับมาทบทวนตนเอง ตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลัก “มันก็อาจจะจะเป็นชีวิตที่ไม่ได้เร่งรีบไปกับกระแสของสังคมอะ การที่เรากลับมาดูอยู่กับตัวเองมากขึ้น ให้เราได้มองเห็นตัวเองมากขึ้น” [ID2] “การที่มันแค่มีเวลาได้ดูชีวิตตัวเอง ได้เห็นว่าเราทำอะไรอย่างมีสติ ไม่ใช่การเผลอไปเฉยๆ อย่างนั้นก็ไม่ได้มีความหมายอะไร ถ้าเป็นแบบนั้นก็หมายถึงชี้เกียจก็สโลว์ไลฟ์ได้อะ ถ้าเรามีวิถีชีวิตจริงๆ ที่ไม่อยากจะทำอะไรก็ไม่ทำ อันนั้นผมว่ามันไม่จริงอะ มันไม่ได้สโลว์ มันแค่ตั้งโจทย์ให้ตัวเองว่างจะทำแค่นี้” [ID5]

2. สโลว์ไลฟ์นั้นบางทีก็ช้าบางทีก็ต้องเร็ว คือ การดำเนินชีวิตในแต่ละวันของผู้ให้ข้อมูลหลักที่แม้จะไม่ได้มีเวลาเข้า-ออกในการทำงาน สามารถทำงานได้ตามเวลาตามสะดวกของตนเอง ถึงกระนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักไม่ได้ดำเนินชีวิตไร้แบบแผนเพราะทุกคนรู้ว่าตนเองมีหน้าที่ต้องอะไร นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักมองว่าตนเองไม่ได้ใช้ชีวิตแบบสโลว์ไลฟ์ แต่คือชีวิตปกติของตนเองที่เป็นไปตามบริบท ต้องปรับจังหวะช้า-เร็วไปตามสถานการณ์ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า “กลางๆ อะ บางทีก็สโลว์บางทีก็ไม่สโลว์ เอาอย่างนี้ดีกว่า ฉันนะรู้สึกว่ามันอยู่ในจุดนี้ ฉันสามารถเลือกได้ว่าวันนี้จะสโลว์ไลฟ์อะ ฉันก็มีเวลาเอ่อ นั่งชมนก ชมไม้ อะไรอย่างนี้จะสโลว์ก็ไม่ได้สโลว์ อยากทำงานก็ไปทำงาน” [ID1]

กล่าวโดยสรุปสโลว์ไลฟ์ คือ จังหวะการดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนพินพรรณ อันเป็นผลจากบริบทและสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ค่อยๆ ถูกซึมซับเข้าไปในชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก เกิดจากการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกันกับผู้คน งานอดิเรก ธรรมชาติและฤดูกาล สังคมที่เป็นอิสระให้พื้นที่ที่สามารถดำเนินชีวิตในแบบของตนเองได้ ยิ่งช่วยส่งเสริมนำไปสู่การค้นพบสโลว์ไลฟ์หรือจังหวะของชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง สโลว์ไลฟ์จึงเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนต่างต้องเรียนรู้และกำหนดด้วยตนเอง

ประเด็นหลักที่ 3 วิธีชีวิต คือ การดำเนินชีวิตทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูลหลักโดยไม่ใช้เพียงพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความคิด ความเชื่อ ทศนคติ อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต โดยผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดประสบการณ์และตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

1. วิถีชีวิตประจำวัน (Routine) ที่เคลื่อนไหวไปตามจังหวะของฤดูกาล ผู้ให้ข้อมูลหลักมีวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง อันเป็นความเคยชินของการดำเนินชีวิตโดยไม่ต้องมีตารางงานหรือเวลามากำหนด วิถีชีวิต การรับรู้เช่นนี้เป็นสิ่งที่สะสมตามกาลเวลา ยิ่งผู้ให้ข้อมูลหลักที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานเท่าใด วิถีชีวิตในแต่ละวันจะดำเนินอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของตนเองไว้ว่า “เธอเชื่อมั่นว่าฉันตื่นขึ้นมา ฉันก็รู้เลยว่าฉันนั้นจะทำอะไร เหมือนเราจะรู้เองในแต่ละวันเราจะทำอะไร งานมันมีตลอดเลยนะแก” [ID1] “ก็ทำสวน ทำเก็บขยะมั่ง ช่วงนี้ก็มีการซ่อมบำรุง ส่วนใหญ่วันวันก็อยู่แถวๆ แปลงผักนี่แหละ...ตอนเช้าถ้ามีเวลาก็ทำสวน ไปตัดหญ้า เกี่ยวหญ้า ดูพืชผักที่เราหว่าน รดน้ำต้นไม้” [ID4] “มันไม่ได้มีแบบแผนที่เราตื่นมาต้องไปที่ทำงานแปดโมงใช้ไหม ที่นี่คือเราตื่นมาเราเห็นอะไรต้องทำอะไรทำไปก่อน คือเจออะไรที่จะต้องทำก็ทำเลยอะ” [ID5]

2. วิถีชีวิตที่มุ่งพัฒนาประสบการณ์ภายใน การดำเนินชีวิตในแต่ละวันไม่ได้มีเพียงกิจวัตรประจำวันเท่านั้น ยังมีพฤติกรรมด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักอีก ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สะท้อนออกมาจากกระบวนการภายในของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ การอาศัยอยู่ร่วมกันหลายคนในชุมชนพันพรรณ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้เรียนรู้ในการเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น จึงปฏิบัติต่อกันอย่างให้เกียรติ เคารพซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือ มอบความรักและเอาใจใส่เพื่อนสมาชิกในชุมชนพันพรรณเสมอ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ดังนี้ “พันพรรณ เป็นชุมชนที่มีผู้คนหลากหลาย เปรียบเหมือนบ้านหลังใหญ่ เราต่างก็เคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน” [ID2] “ถือว่าเป็นที่ที่เป็นมิตรมาก เป็นสังคมที่เปิดกว้างทางความคิดด้วย มีเรื่องบ่นกันแต่สุดท้ายก็ยังมีความรักความใส่ใจให้กัน” [ID5]

2.2 มีชีวิตแบบอิงธรรมชาติ ผู้ให้ข้อมูลหลักมีมุมมองว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการมีชีวิตที่ดีและความสุขของการใช้ชีวิต ซึ่งพื้นที่ชุมชนพันพรรณมีความใกล้ชิดธรรมชาติและผู้ใช้ข้อมูลหลักตระหนักได้อีกว่าต้องพึ่งพิงธรรมชาติในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตในทุกวัน และรับรู้ว่าเป็นธรรมชาติและไม่ได้แยกออกจากกัน จึงใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและคอยรักษาธรรมชาติไว้ สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก “เห็นโลกมันเปลี่ยนแปลงนี่แหละ ป่าถูกทำลาย เรื่องเมล็ดพันธุ์ เรื่องสารเคมีอะไรอย่างนี้...ที่ก็อยากจะเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาเกี่ยวกับอะไรแบบนี้” [ID4]

2.3 กระบวนการอาหารเนิบช้า ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างมีทัศนคติว่าอาหาร คือ ชีวิต การรับประทานอาหารเปรียบเสมือนการหล่อเลี้ยงชีวิต การดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีความพิถีพิถันในกระบวนการของการได้มาซึ่งอาหารตั้งแต่เป็นเมล็ดพันธุ์ถูกเพาะลงไปจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวและการปรุงอาหารเพื่อให้สามารถมั่นใจได้ว่าอาหารที่รับประทานลงไปปลอดภัยกับชีวิตและช่วยเพิ่มพลังชีวิตให้ตนเอง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า “อาหารเรารู้ว่ามาจากไหน รู้ที่มา เรารู้ว่าปลูกมาจากเมล็ดที่โดนเก็บมาอย่างไร เราเห็นมันตั้งแต่เป็นเมล็ดลงไปแล้วเรากินเข้าไป แล้วมันก็อร่อย” [ID3]

2.4 ความยากลำบากช่วยปรับมุมมองต่อชีวิต คือ การเข้าใจถึงข้อดีข้อเสียของทุกสถานการณ์ที่ตนเองจะต้องประสบพบเจอตลอดการดำเนินชีวิต มองสถานการณ์ของชีวิตได้หลากหลาย สามารถปรับมุมมองของตนเองให้ได้เห็นมุมอื่นๆ ของชีวิต ตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูล คือ “มีใครที่ไม่เคยทำผิดพลาดบ้าง...ถึงจะเห็นว่าคนที่นี่เก่งก็ทำผิดกันมาแล้วทั้งนั้น ไม่ควรยึดติดกับความสมบูรณ์แบบหากจะเปรียบเทียบกับคนอื่นที่ด้อยกว่าดูบ้าง จะได้เห็นอะไรที่หลากหลาย” [ID5]

2.5 มีโอกาสได้พิจารณาตนเองอยู่เรื่อยๆ กล่าวคือ การดำเนินชีวิตในชุมชนพหุวัฒนธรรมทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีโอกาสได้ทบทวนและสัมผัสกับประสบการณ์ภายในตนเอง และได้ดำเนินชีวิตอย่างหลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้มากมาย มีพื้นที่และจังหวะการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง ผู้ให้ข้อมูลหลักจึงใช้บางช่วงเวลาทบทวนชีวิตตนเองและรับรู้ได้ถึงความเปลี่ยนแปลงของตนเองเห็นความงอกงามของชีวิตสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้ “เรารู้สึกว่าตัวเองนั้นมีความนิ่งสงบมากขึ้น ใจเย็นมากขึ้น เข้าใจตนเองมากขึ้น เห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น มีความมั่นคงภายในตัวเองมากขึ้น อ่อนน้อมถ่อมตนมากขึ้น รู้จักความพอ และรักตัวเองมากขึ้นซึ่งนำมาสู่การรักผู้อื่นด้วยเช่นกัน” [ID4]

2.6 การพึ่งพาตนเองได้เป็นความมั่นคงชีวิต การดำเนินชีวิตในชุมชนพหุวัฒนธรรมผู้ให้ข้อมูลหลักมีรายได้จากการทำงานซึ่งต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของภายนอก แต่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างไม่มีปัญหาเรื่องเงิน เพราะต่างมีหลักคิดในการดำเนินชีวิต คือ การลดการใช้เงินเพื่อซื้อทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ด้วยการพึ่งพาตนเองจากการลงมือสร้างสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำเนินชีวิต ทั้งอาหารที่สามารถปลูกผักเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเองได้ การสร้างบ้านดินทำให้มีที่อยู่อาศัยโดยไม่ต้องใช้เงินจำนวนมากซื้อ การทำผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรภายในชุมชนฯ สามารถทำไว้ใช้เองและจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนฯ ตัวอย่างคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลัก “ทุกคนได้เงินเดือนแค่ 6000 บาทนะ ต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของระบบอีกนะ แต่กลายเป็นว่าเราอยู่กันได้อะ...เราสามารถ อยู่บ้าน ทำงาน หาเงิน ใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนได้ โดยที่เราอะไม่ต้องไปพึ่งระบบเศรษฐกิจ หรือกลัวว่าแบบเราจะตกงานเมื่อไหร่” [ID1]

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำให้เห็นตัวอย่างประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่สามารถเข้าถึงความหมายของชีวิต ค้นพบสโลว์ไลฟ์และวิถีชีวิตในแบบของตนเอง ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าความหมายของชีวิต สโลว์ไลฟ์และวิถีชีวิตไม่ได้เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ไกลตัว แต่บุคคลสามารถค้นพบได้จากกิจกรรมที่กระทำในแต่ละวันและการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในงานด้านจิตวิทยาการศึกษา ผู้ให้คำปรึกษาสามารถใช้ผลการวิจัยนี้เป็นตัวอย่างให้แก่ผู้รับคำปรึกษาที่กำลังประสบกับปัญหา “ขาดความหมายในการดำเนินชีวิต” หรือ “ความว่างเปล่าของการดำรงอยู่” ซึ่งอาจนำไปสู่ความเจ็บป่วยทางจิตใจทั้งความเครียด ความวิตกกังวล หมดไฟ รวมถึงความซึมเศร้า การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการมีแนวทางในการค้นหาความหมายจากสิ่งใกล้ตัวช่วยให้เห็นค่าและเกิดแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตในทุกวันได้ โดยสรุปภาพรวมเป็นแผนภูมิในแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

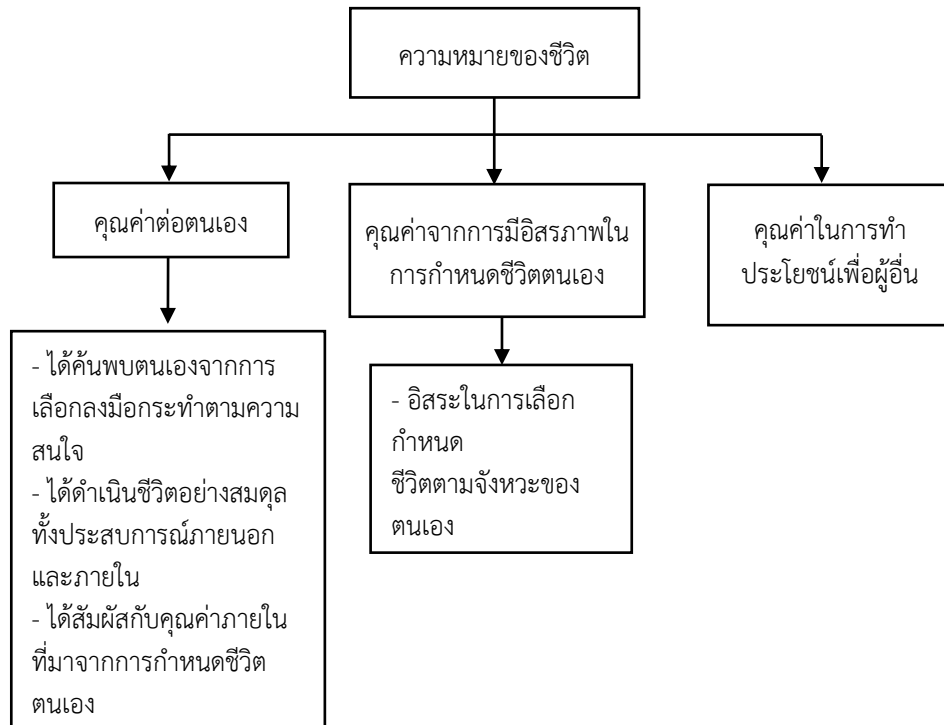

Figure 1: Summarizes the Point of the Meaning of Life.

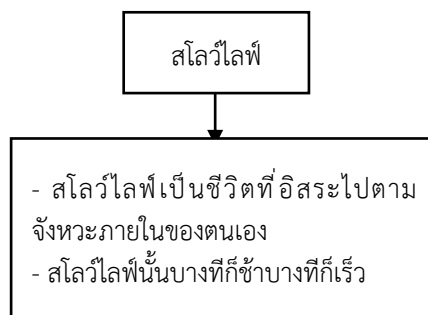

Figure 2: Summary of Slow Life

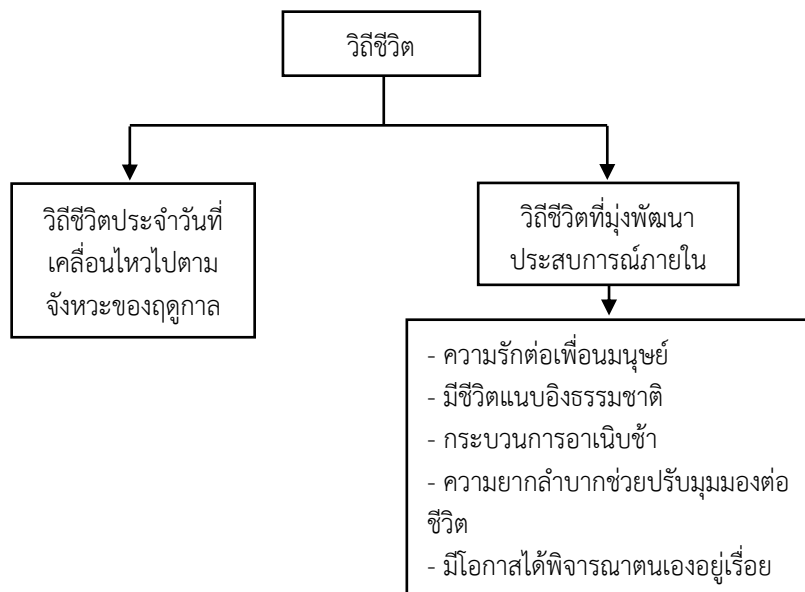

Figure 3: Summary of Lifestyle

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยมีรายละเอียดของการสรุปและอภิปรายผลดังนี้

พบความหมายของชีวิตจากสิ่งเล็กน้อยในชีวิตประจำวัน

การดำเนินชีวิตนอกกระแสในชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีความเรียบง่ายตามวิถีชีวิตชนบท วิถีชีวิตของชาวสวน ซึ่งหน้าที่หลักส่วนใหญ่ คือ ทำการเกษตร เก็บเมล็ดพันธุ์ หรือทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อไว้ในชุมชนพหุวัฒนธรรมและจำหน่าย นอกเหนือไปจากการทำงานผู้ให้ข้อมูลหลักยังมีพื้นที่และเวลาเป็นของตนเองมากขึ้นสามารถใช้เวลาค้นหาความชอบความถนัดด้วยการทำงานอดิเรกหรือสิ่งที่ตนเองสนใจได้อย่างอิสระ ทั้งงานศิลปะ วาดรูป เย็บปักถักร้อย เป็นต้น ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหน้าที่หลักของตนเองและงานอดิเรกเป็นเพียงการกระทำเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ขณะเดียวกันผู้ให้ข้อมูลหลักรับรู้ได้ว่าสิ่งเหล่านี้คือ แรงจูงใจ เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนให้ตนเองมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ทั้งในแง่กายภาพที่ทำให้มีอาหารหล่อเลี้ยงชีวิต มีบ้านไว้พักพิงอาศัย และในแง่ของจิตวิญญาณภายในที่ได้เข้าถึงความหมายของชีวิต ผู้ให้ข้อมูลหลักยังรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานภายในชุมชนพหุวัฒนธรรมให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ ยิ่งสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง ให้ชีวิตไม่หยุดนิ่งและไม่รู้สึกว่างเปล่า และตระหนักในเป้าหมายของชีวิตอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดความหมายของชีวิตของ Baumeister, and Vohs (2000) ซึ่งได้กล่าวว่า สิ่งที่เป็นความหมายของชีวิตไม่ได้มาจากสิ่งไกลตัว ส่วนใหญ่ล้วนมาจาก ครอบครัว ความรัก การทำงาน ศาสนา และเป้าหมายส่วนตัว (personal project) ตรงกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่กล่าวว่า “เราทำสิ่งเล็กๆ แต่มันมีอิมแพกต์ แม้จะไม่ได้เกิดกับคนหมู่มาก แต่เราทำแล้วได้เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม” [ID3] ซึ่งผลลัพธ์อันเป็นรูปธรรมจากการลงมือกระทำเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชนพหุวัฒนธรรมเกิดกับชีวิตของตนเองและได้ขยายออกไปสู่ผู้อื่น

สโลว์ไลฟ์และวิถีชีวิต คือ ได้ใช้ชีวิตตามจังหวะของตนเองที่สอดคล้องกับฤดูกาล

จังหวะของการใช้ชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละราย ทุกคนต่างมีจังหวะเป็นของตนเองเกิดจากการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับบริบทของตนเองทั้งสภาพแวดล้อม สภาพอากาศ แดด ลม ฝน บริบทของชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งส่วนหนึ่งก็เป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งไม่ได้พึ่งพาสารเคมีเร่งการเติบโตของพืชผลปล่อยให้พืชผลเติบโตไปตามฤดูกาล การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพิงฤดูกาลและปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทั้งแสงแดด ลม ฝน การดำเนินชีวิตจึงยืดหยุ่นไปตามปรากฏการณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีโอกาสนำมาใช้ในการกำหนดจังหวะและวิถีชีวิตของตนเองซึ่งจังหวะที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละช่วงเวลาด้วยเช่นกัน ซึ่งสโลว์ไลฟ์และวิถีชีวิตไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการภายในด้วยเช่นกัน ฤดูกาลไม่เพียงช่วยพืชผลภายในชุมชนพหุวัฒนธรรมเจริญเติบโตเท่านั้นแต่ยังมีผลต่อความคิด ทักษะคิดในการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องเรียนรู้ผ่านการใช้ชีวิตด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลหลักองกวมไปพร้อมกับพืชผลในชุมชนพหุวัฒนธรรม ดังที่ Hemmard (2016) กล่าวว่า วิถีชีวิต แนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลในพื้นที่หนึ่งซึ่งได้สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรม โดยรูปแบบของพฤติกรรมนั้นแสดงถึงความคิด ความเชื่อ ทักษะคิด การเรียนรู้ ประสบการณ์ ปรัชญาการดำเนินชีวิตของบุคคล

การดำเนินชีวิตในชุมชนพหุวัฒนธรรมทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีโอกาสในการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ได้ทดลองกำหนดจังหวะการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นการเรียนรู้และปรับตัวให้สอดคล้องกับฤดูกาล ในการดำเนินชีวิตแต่ละวันแต่ละช่วงเวลาผู้ให้ข้อมูลหลักได้พยายามหาจุดสมดุลของตนเองปรับเปลี่ยนไปตามบริบทอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับที่ Honoré (2016) กล่าวว่าสโลว์ไลฟ์ คือ การกำหนดจังหวะของการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้มีความช้า-เร็วอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า “กลางๆ อะ บางทีก็สโลว์บางทีก็ไม่สโลว์” [ID1] “มันก็เป็นชีวิตที่เป็นไป ก็ธรรมดา

บางวันมันก็ไม่ช้านะ” [ID4] “มันก็ปะปนกันไปทั้งช้าทั้งเร็วอะ” [ID5] นอกจากนี้สโลว์ไลฟ์ยังเป็นกระบวนการภายใน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักมีมุมมองว่า สโลว์ไลฟ์ คือ การลดจังหวะการใช้ชีวิตที่ไม่ใช้การทากิจกรรมอย่างเชื่องช้า แต่เป็นการลดความเร็วภายใน การคิดช้าๆ ค่อยๆ พิจารณาตนเอง การได้หันกลับมาทบทวนชีวิตตนเองเพื่อให้เห็นภาพของชีวิตชัดเจนขึ้นและการลดจังหวะภายในช่วยให้ได้กลับมาตระหนักในเป้าหมายของชีวิตตนเองได้อีกด้วย ซึ่งสโลว์ไลฟ์อันเป็นกระบวนการภายในสอดคล้องกับที่ Babauta (2009) ได้กล่าวว่า สโลว์ไลฟ์ คือ การลดความเร่งรีบในชีวิตเพื่อให้มีเวลาละเมียดละไมกับปัจจุบันขณะ ใช้ชีวิตอย่างช้าๆ มีสติ ค่อยเป็นค่อยไป หันกลับมาให้ความสำคัญกับชีวิตตนเอง ประสบการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ “ได้ใช้ชีวิตตามจังหวะของตัวเอง มีเวลาคิด ทบทวนชีวิตในขณะที่กำลังเพลิดเพลินอยู่นั้น เราได้เห็นรอบตัวการเรียนรู้ก็เกิดขึ้นเรื่อยๆ...ทุกอย่างที่เราเป็น มันเป็นไปเองตามวิถี” [ID2] “การที่มันแค่มีเวลาได้ดูชีวิตตัวเอง ได้เห็นว่าเราทำอะไรอย่างมีสติ” [ID5]

การมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตตนเอง

การมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตผ่านการใช้ชีวิตด้วยตนเอง เป็นคุณลักษณะที่โดดเด่น และอธิบายคำตอบของการให้ความหมายของชีวิต ความหมายของสโลว์ และวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักได้อย่างชัดเจน คำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลักไม่เป็นเพียงทัศนคติที่มีต่อชีวิตหรือกระแสของสังคมเท่านั้น แต่สะท้อนให้เห็นประสบการณ์ภายนอก และประสบการณ์ภายในของผู้ให้ข้อมูลหลัก คำตอบมาจากการเรียนรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม เป้าหมาย หรือคุณค่าของชีวิต รวมทั้งหลักคิดการในการใช้ชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งคำตอบเหล่านั้นค้นพบผ่านการใช้ชีวิตของตนเองไปตามปกติ ทั้งการทำงาน การพักผ่อน ทำงานอดิเรก การได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น สอดคล้องกับที่ Chaiyo (2001) กล่าวว่า ความหมายของชีวิตเป็นสิ่งที่แต่ละคนมีแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งบุคคลสามารถค้นพบได้ด้วยตัวเองจากการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตโดยผ่านการใช้ชีวิตที่จะทำให้เกิดคำตอบว่าสิ่งใดคือคุณค่าหรือความหมาย การได้กลับมาตระหนักและละเมียดละไมกับสิ่งใกล้ตัว อาจเป็นคำตอบในคุณค่าของชีวิตได้เช่นกัน ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้ใช้ชีวิตด้วยตนเอง ค่อยๆ ดำเนินชีวิตของตนเอง สิ่งต่างๆ รอบตัวหล่อหลอมเข้ากับชีวิตไปอย่างเป็นธรรมชาติ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวว่า “เธอเชื่อมั่นว่าฉันตื่นขึ้นมา ฉันก็รู้เลยว่าเช้าวันนี้ฉันจะทำอะไร เหมือนเราจะรู้เองในแต่ละวันเราจะทำอะไร” [ID1] “มันคือชีวิตที่เป็นไป” [ID3] ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิตตั้งแต่ที่สามารถการตระหนักได้ถึงภาวะของตนเอง การได้สังเกตเห็นความรู้สึกเหนื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจของตนเอง ตระหนักที่จะเป็นผู้เลือกและกำหนดทางเดินชีวิตของตนเอง พร้อมเผชิญหน้าและก้าวข้ามความยากลำบากในการค้นหาคุณค่าของความหมายของชีวิต

สรุป

จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ออกมาเป็นสามประเด็นหลัก ดังนี้ ประเด็นหลักที่หนึ่ง ความหมายของชีวิต ซึ่งมาจากการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ให้ข้อมูลหลักขณะที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ ซึ่งทำให้ตระหนักได้ถึงคุณค่าของชีวิตตนเอง ประกอบด้วย 1. คุณค่าต่อตนเอง 2. คุณค่าจากการมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตตนเอง 3. คุณค่าในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น

ประเด็นหลักที่สอง สโลว์ไลฟ์ กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถกำหนดจังหวะในการดำเนินชีวิตในแบบของตนเอง ประกอบด้วย 1. สโลว์ไลฟ์เป็นชีวิตที่อิสระไปตามจังหวะภายในของตนเอง 2. สโลว์ไลฟ์นั้นบางทีก็ช้าบางทีก็ต้องเร็ว

ประเด็นหลักที่สาม วิถีชีวิต ซึ่งเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักขณะที่อาศัยอยู่ในชุมชนพันพรรณ โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากสังคมภายในชุมชนพันพรรณเพื่อนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน

พันพรรณอันเปรียบเสมือนครอบครัว รวมถึงได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ธรรมชาติที่แวดล้อมชุมชน พันพรรณ แสงแดด สายลม และฤดูกาล ที่ได้หล่อหลอมจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติ ประกอบด้วย 1. วิถีชีวิตประจำวัน (Routine) ที่เคลื่อนไหวไปตามจังหวะของฤดูกาล 2. วิถีชีวิตที่มุ่งพัฒนาประสบการณ์ภายใน อันได้แก่ 1) ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ 2) มีชีวิตแบบอิงธรรมชาติ 3) กระบวนการอาหารเนิบช้า 4) ความยากลำบากช่วยปรับมุมมอง (Reframing) ต่อชีวิต 5) มีโอกาสได้พิจารณาตนเองอยู่เรื่อยๆ 6) การพึ่งพาตนเองได้เป็นความมั่นคงของชีวิต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

สำหรับบุคคลทั่วไปที่ได้มีโอกาสอ่านงานวิจัยชิ้นนี้ เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลที่ได้ปรากฏอยู่ในบทความวิจัยนี้ อาจเป็นตัวอย่างหนึ่งของการค้นพบความหมายของชีวิตภายใต้วิถีชีวิตนอกกระแสหลัก ที่อาจเป็นแรงบันดาลใจในการเริ่มต้นแสวงหาความหมายของชีวิตของตนเองและให้ผู้อ่านได้กลับมาตระหนักในวิถีชีวิตของตนเอง ผลการวิจัยยังแสดงถึงความแตกต่างของวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก จะเห็นได้ว่าแนวทางของการไปสู่การค้นพบความหมายของชีวิตของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลอาจทำให้ตระหนักในการเป็นผู้เขียนเรื่องราวชีวิต เลือกและกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง ทั้งตระหนักในการรับผิดชอบกับผลของการกระทำของตนเอง

ในการไปใช้ในวิชาชีพจิตวิทยาการศึกษา การศึกษาวิจัยนี้ช่วยให้นักจิตวิทยาการศึกษาได้เห็นตัวอย่างของผู้ที่ค้นพบความหมายของชีวิตผ่านการดำเนินชีวิตนอกกระแส ได้เห็นภาพและเข้าใจมุมมองของผู้ที่ดำเนินชีวิตนอกกระแสมากขึ้น เป็นทางเลือกในการให้คำปรึกษาแก่ผู้รับการปรึกษาที่ประสบกับภาวะขาดความหมาย เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่เลือกทางเดินให้กับชีวิตของตนเองและพร้อมเผชิญกับผลของการเลือกนั้น ซึ่งสามารถนำไปแสดงเป็นตัวอย่างเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์การใช้ชีวิตออกไปค้นหาเป้าหมายด้วยการลงมือด้วยตนเองหรือให้การใช้ชีวิตเฝ้ายามตนเองควบคู่กับการให้คำปรึกษาร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจศึกษาชุมชนพันพรรณในประเด็นการพึ่งพาตนเองหรือวิถีชีวิตเรียบง่ายซึ่งเป็นแนวคิดหลักของชุมชนพันพรรณ

2.2 ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ “สโลว์ไลฟ์” เพิ่มเติมทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในสังคมทั่วไปหรือชุมชนอื่น

2.3 ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นการใกล้ชิดธรรมชาติที่สัมพันธ์กับการเฝ้ายามฟื้นฟูจิตใจ หรือการใกล้ชิดธรรมชาติที่ช่วยการพัฒนาจิตวิญญาณ

References

- Babauta, L. (2009). *Do Less Get More* [The Power of Less]. (Phinthewachiraphon, Translator). Bangkok: We Learn.
- Baumeister, R. F., & Voh, K. D. (2002). *The Pursuit of Meaningfulness*. London: Oxford University Press.
- Chaisaard, W. (2015). What Is "Slow life" Dhrama? Retrieved March 7, 2020, from <https://posttoday.com/politic/report/371169>
- Chaiyo, W. (2001). *Meaning of Life in Logotherapy*. (Master's Thesis). Chiang Mai University. Chiang Mai.
- Hemnard, W. (2016). *The Way of Life and Definition of the Female Bank Clerks in the Modern Economy*. (Master's Thesis). Songkla University. Songkla.
- Honoré, C. (2016). *In Praise of Slowness* [In Praise of Slowness: How a Worldwide Movement Is Challenging the Cult of Speed]. (Phomsao, Translator). Bangkok: Open Society.
- Rakyutithum, A. (2011). Mainstream Alternative Development. *Journal of Sociology and Anthropology*, 30(2), 13-43.
- Rivituso, J. (2014). Cyberbullying Victimization among College Student: An Interpretive Phenomenological Analysis. *Journal of Information Systems Education*, 25(1), 71-75.
- Tanphet, T. (2018). *The Seed Collector* Alive Trip Group Residents Travel to Experiment Living in Pun Pun Garden Learn How to Be Self-Reliant and Make Earth House. Retrieved March 5, 2020, from <https://readthecloud.co/alive-trip-seed-collector/>
- Tuikhumphir, A. (2010). *Logotherapy*. Bangkok: Faculty of Psychology Chulalongkorn University.

ภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร*

The Representation of Nature in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual Text

¹ศุภชัย จังศิริวิทยากร และ นิตยา วรรณกิตร์

¹Supachai Jangsirivittayakorn and Nittaya Wannakit

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Sciences, Mahasarakham University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: s_jangstt@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทการวิจัยเอกสาร เป็นแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ รวมทั้งประยุกต์การใช้แนวคิดภาพแทนธรรมชาติและแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศที่ปรากฏในตัวบททำขวัญไทยและเขมรที่มีเนื้อหากล่าวถึงธรรมชาติ โดยเป็นการศึกษาเชิงเอกสารผ่านตัวบททำขวัญจำนวนทั้งหมด 6 บท ประกอบด้วย ทำขวัญไทย ประกอบด้วย 1) บททำขวัญข้าว 2) บททำขวัญนา และ 3) บททำขวัญกระบือ จำนวน 3 บท ส่วนบททำขวัญเขมร คือ 1) บททำขวัญข้าว ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปรอลิ่งซเร็ว 2) บททำขวัญสัตว์ ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปรอลิ่งซัด ลำนวน และ 3) บททำขวัญคนเจ็บป่วย ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปรอลิ่งเนียจุมจือ จำนวน 3 บท

ผลการวิจัยพบว่า บททำขวัญไทยและเขมรได้แสดงให้เห็นถึงภาพแทนธรรมชาติทางกายภาพในหลายด้านอันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏมี 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นความจริงโลกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านภาพธรรมชาติของสถานที่ทางธรรมชาติทั้งที่เกี่ยวกับท้องฟ้า แหล่งน้ำ ภูเขา ถ้ำผา และความศักดิ์สิทธิ์ในประกอบพิธีทำขวัญ 2) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตรายโดยสะท้อนผ่านความอันตรายจากสัตว์ที่ปรากฏในบททำขวัญ และ 3) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ ผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ คือบททำขวัญข้าวและบททำขวัญกระบือ ภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมรเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะของการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ด้วยการพึ่งพาและเกื้อกูลกันรวมถึงการบอกเตือนถึงอันตรายและความโหดร้ายของธรรมชาติผ่านสัตว์ป่า หากมองในอีกด้านหนึ่งก็สะท้อนถึงอันตรายของมนุษย์จากการแสดงพฤติกรรมของสัตว์ป่าในแนวคิดของการวิจารณ์เชิงนิเวศในบททำขวัญที่ปรากฏในงานวิจัยนี้

คำสำคัญ: การวิจารณ์เชิงนิเวศ; บททำขวัญเขมร; บททำขวัญไทย; ภาพแทนธรรมชาติ

Abstract

The research article aimed at investigating the representation of nature in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual texts (or morale poems). The study employed a qualitative research method by using documentary research. The concepts of representation of nature and

*Received May 31, 2023; Revised June 13, 2023; Accepted June 21, 2023

ecocriticism appeared in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual texts were applied in the study. The documentary research was conducted through six Tham Khwan ritual texts, in which Thai Tham Khwan texts were 1) Tham Khwan Khao; 2) Tham Khwan Na; and 3) Tham Khwan Kra Bue, while Khmer Tham Khwan texts were: 1) Tham Khwan Khao (or Haw Praling Sreu in Khmer); 2) Tham Khwan Sat (or Haw Praling Sat in Khmer); and 3) Tham Khwan Kon Jeb Puay (or Haw Praling Nia Chumngue in Khmer).

From the study, it is found that both Thai and Khmer Tham Khwan ritual texts represent physical nature in many aspects, demonstrating the relationship between humans and nature. The representation of nature comprises three main issues: 1) The representation of nature as a conventional truth in sacred places through nature pictures of natural places such as the sky, rivers, mountains, caves, and sacredness in performing Tham Khwan rituals; 2) The representation of nature as cruel and dangerous as reflected by the danger from animals appearing in Tham Khwan ritual texts; and 3) The representation of nature as fertility through Tham Khwan ritual texts concerning occupations, namely Tham Khwan Khao and Tham Khwan Kra Bue. The representation of nature in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual texts depict the relationship between humans and nature, particularly how humans learn from nature and coexist with nature by relying on it and supporting one another. Including, using animals to remind reminding the danger and cruelty of nature. Based on the ecocriticism of Khmer Tham Khwan Ritual texts in this study, the texts also show the danger that humans pose through the behavior of animals.

Keywords: Ecocriticism; Khmer Tham Khwan Ritual Texts; Thai Tham Khwan Ritual Texts; Representation of Nature

บทนำ

บททำขวัญเป็นวรรณกรรมอย่างหนึ่งที่ใช้กล่าวในการประกอบพิธีทำขวัญเพื่อเรียกให้ขวัญกลับคืนมาตามคติความเชื่อเรื่องขวัญ ดังที่ Satienkoses (1963) กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีขวัญสิงอยู่กับตัวภายในร่างกายแล้วก็จะเกิดสิริมงคล ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข จิตใจมั่นคง ไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ นอกจากนี้ในบททำขวัญไทยและเขมรมีเนื้อหาที่กล่าวถึงความเป็นธรรมชาติจากการบอกถึงสถานที่ต่างๆ ที่ขวัญอาจจะหลงหายไป ในขณะที่ได้ออกจากร่างของเจ้าของขวัญอันเป็นสถานที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นจริงที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ในการดำรงชีวิตประจำวัน สถานที่ทางกายภาพเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาพแทนธรรมชาติและสภาพของมนุษย์กับธรรมชาติในบททำขวัญรวมถึงในสภาพที่เป็นจริงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วเนื้อหาที่ปรากฏในบททำขวัญยังแสดงถึงความเชื่อวิถีชีวิต ประเพณีพิธีกรรม อันเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผ่านทางภาษา

แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นแนวคิดใหม่ของการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมและวัฒนธรรมศึกษาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แนวคิดนี้มีลักษณะความเป็นสหวิทยาการ เป็นการประยุกต์ใช้วิธีวิทยาที่หลากหลายเพื่อไปสู่การค้นหาคำตอบ การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันจึงได้ขยายขอบเขตของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ใน

วรรณกรรมเป็นการตรวจสอบโน้ตค้นเกี่ยวกับการมองธรรมชาติ มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับบทบาทของธรรมชาติในวรรณกรรม การนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรมผ่านการใช้ภาษาทั้งยังเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางด้านนิเวศวิทยากับวรรณกรรมวิจารณ์เข้าด้วยกัน (Glottfelty, 1996; Heise, 1997) ส่วน Sangkhaphanthanon (2010) ได้กล่าวถึงแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นงานที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติ โดยการยึดโลกเป็นศูนย์กลางที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม และชี้ให้เห็นทัศนะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติรอบตัว การวิจารณ์เชิงนิเวศมีจุดประสงค์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของผู้อ่านให้รัก ให้เข้าใจ และรักษาให้ยั่งยืน ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยการต่อต้านแนวคิดเดิมที่ยึด มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) คือให้ความสำคัญกับมนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ เปลี่ยนมาเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรม โดยเฉพาะงานเขียนที่เกี่ยวกับธรรมชาติ หรือ วรรณกรรมสีเขียว ที่เน้นการยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่ต้องมีการนำเอาแนวคิดอื่นมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ด้วย แนวคิดเรื่องภาพแทนเป็นแนวคิดที่สำคัญหนึ่งในการอธิบายการนำเสนอภาพธรรมชาติ ดังที่ Hall (1997) ได้กล่าวถึงแนวทางของการศึกษาภาพแทนว่าเป็นภาพสะท้อนโลกความจริง (Reflective approach) มีความเชื่อพื้นฐานว่า ความหมายดำรงอยู่ในสิ่งต่างๆ บุคคล ความคิด และเหตุการณ์โลกความจริง โดยภาษาเหมือนกับภาพที่สะท้อนโลกความจริง ภาษาเป็นเครื่องมือที่ช่วยจำลองโลกความจริง

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของสภาพธรรมชาติด้านกายภาพที่ปรากฏอยู่ในบททำขวัญที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติหรือวรรณกรรมสีเขียวอันเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมผ่านตัวภาษา โดยใช้แนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดภาพแทน เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในบททำขวัญไทยและเขมรมีด้านใดบ้างแล้วมีการนำเสนอออกมาอย่างไรเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ผู้แต่งบททำขวัญได้สะท้อนออกมาในบททำขวัญไทยและเขมร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) และการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาภาพแทน และการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศในวรรณกรรม และได้ทำการรวบรวมบททำขวัญไทยและเขมร โดยมีขั้นตอนในการคัดเลือกคือ ต้องเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์จำนวน 6 บท โดยแบ่งเป็น 1) บททำขวัญไทย เป็นภาษาไทยปัจจุบัน ที่มีการเผยแพร่แล้ว สถานที่จัดเก็บอยู่ในส่วนงานกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร ถูกจัดอยู่ในหมวด วรรณคดี หมู่ ร่าย มีความสมบูรณ์ไม่มีข้อความตกหล่นขาดชำรุด และเนื้อหาครบถ้วน จำนวน 3 บท คือ 1) บททำขวัญข้าว เอกสารเลขที่ 293 2) บททำขวัญนา เอกสารเลขที่ 294 และ 3) บททำขวัญกระปือ เอกสารเลขที่ 288 และบททำขวัญเขมร ที่บันทึกเป็นภาษาเขมรปัจจุบัน จำนวน 3 บท คือ 1) บททำขวัญข้าว ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เขาปรอลิ่งซเรว (Aung, 2019) 2) บททำขวัญสัตว์ ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เขาปรอลิ่งซัต (Kui, 1970) และ 3) บททำขวัญคนเจ็บป่วย ออกเสียงในภาษาเขมรว่า

เฮาปริงเนียะจุมจือ (Khing, 2004) จำนวน 3 บท และผู้วิจัยได้ทำการแปลเป็นภาษาไทย โดยที่ตัวบททำขวัญไทยและเขมรจะต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับมนุษย์เพื่อให้สอดคล้องกับโจทย์ของการวิจัยในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลบททำขวัญไทยและเขมรตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อตอบโจทย์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดภาพแทน และแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศในวรรณกรรมเป็นกรอบคิดสำคัญในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมบททำขวัญไทยและเขมร

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการสรุปผลการวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ เป็นการสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analytical) และข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อเนื่องจากงานวิจัยนี้

ผลการวิจัย

จากการศึกษาบททำขวัญไทยและเขมรจำนวน 6 บท โดยแบ่งเป็น 1) บททำขวัญไทย จำนวน 3 บท คือ 1) บททำขวัญข้าว เอกสารเลขที่ 293 2) บททำขวัญนา เอกสารเลขที่ 294 และ 3) บททำขวัญกระบือ เอกสารเลขที่ 288 และบททำขวัญเขมร จำนวน 3 บท คือ 1) บททำขวัญข้าว ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปรอลิงชเวริ (Aung, 2019) 2) บททำขวัญสัตว์ ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปรอลิงซัต (Kui, 1970) และ 3) บททำขวัญคนเจ็บป่วย ออกเสียงในภาษาเขมรว่า เฮาปริงเนียะจุมจือ (Khing, 2004) จำนวน 3 บท เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า บททำขวัญไทยและเขมรได้แสดงให้เห็นถึงภาพแทนธรรมชาติทางกายภาพในหลายด้านอันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 2) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย 3) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาตัวบททำขวัญไทยและเขมร พบว่ามีการนำเสนอธรรมชาติที่เกี่ยวกับ เป็นการกล่าวถึงพื้นที่ที่เป็นท้องฟ้าที่อยู่เหนือโลกขึ้นไป ตัวอย่างบททำขวัญนาของไทย กล่าวว่า

“แต่งตัวต้นกลม กลัดยอดผ่าหลาม งอกงามน่าชม ดูสะพรั่งดังผม สาวสาวชาวเมือง ฝนฟ้าเจ้าข้าเอ๋ย ตกเขยอยู่เนื่องเนื่อง ล้นเหลื่อมมาบเหมือง น้ำขังคันนา น้ำแควพิษณุโลก ไหลโกรกลงมา เหลือล้นพันท่ามากกว่าทุกปี น้ำแควระแหง เรียวแรงเต็มที ไหลหลากมากมี แตกแม่ลงมา น้ำแควศรีราช ดาดานักหนา ท่วมหินท่วมผา ท่วมศิลาเผาปูน น้ำแควประสัก ชักเต็มเพิ่มพูล หล่มเลยเพ็ชรบุรณ อุดหนุนลงมา นาทุ่งนาคำ น้ำขังคันนา เลี้ยงต้นข้าวกล้า นารักเต็มที” (National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group, Ms. No. 294, n.d.)

ส่วนในตัวบททำขวัญเขมร ตัวอย่างบททำขวัญข้าว (เฮาปรอลิงชเวริ) กล่าวว่า

“ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาวแม่มา้ย ฟังฉันพูดจา ขึ้นตอนเรียกขวัญข้าว ปีนี้ปีคุณ ฝนตกชุ่มฉ่ำ บ้านเราสุขสันต์ วางเป็นจ่านำ ฟาร้องตันปี วิสาขฝนนี้ ทั้งเด็ก ๆ แล้ว เจ้าอย่าอยู่เลย ต้องเตรียมนั่งคัลคราด กระบือโคไถนา” (Aung, 2019)

จากตัวบททำขวัญนา เป็นการกล่าวถึงฟ้า ที่เป็นสภาพที่มีอยู่จริงในโลก ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่อยู่เหนือโลกขึ้นไป บอกถึง ฝนที่กำลังตกลงมาจากฟ้าในช่วงฤดูของการทำนาเพราะปลูกข้าว น้ำฝนได้ตกลงมาท่วมไปทุกสายน้ำทุกพื้นที่เพื่อหล่อเลี้ยงต้นกล้าข้าวเพื่อให้เจริญเติบโตมีผลผลิตต่อไป การเพาะปลูกข้าวน้ำเป็นปัจจัย

สำคัญมากต้องอาศัยธรรมชาติเป็นอย่างมากในการเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตตามต้องการ ในบางครั้งเพื่อสร้างความมั่นใจต่อตัวของชาวนาจึงต้องมีการกล่าวอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยดลบันดาลให้ได้เป็นจริงตามที่ต้องการรวมถึงมั่นใจในผลผลิตที่จะได้รับอนาคต ตัวอย่างบททำขวัญของไทย กล่าวว่า

“เชิญขวัญแม่มา ทั้งน้ำทำน้ำฝน ท่วมทุกแห่งหน จนล้นนาดอน ออย่ามากอย่าน้อย ค่อยขึ้นค่อยหย่อน ต้นข้าวแก่อ่อน ผ่อนขึ้นผ่อนลง พอเหมาะพองาม ตามต้องประสงค์ น้ำขึ้นแล้วทรง คงอยู่เนื่องนอง” (National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group, Ms. No. 294, n.d.)

ตัวบทนี้ได้กล่าวถึง เชิญขวัญแม่มา อันหมายถึงขวัญข้าวหรือแม่โพสพ ให้ช่วยดูแลรักษาต้น ผ่านการประกอบพิธีทำขวัญข้าว ยังมีเนื้อหาที่กล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัวอย่างบททำขวัญข้าวของไทย กล่าวว่า

“หนึ่งข้าจะขออัญเชิญเทพยดาเจ้าทุกสถานมาสถิต ทั้งเจ้าท่งท่าวราฤทธิ์มีศักดิ์ อีกทั้งปู่เจ้าในเหวผาภูเขาเงิน ซึ่งสถิตอยู่ในไตรภตรอกชอกเนินศิรธาร หนึ่งข้าจะขออัญเชิญพระจอมมัญจวนทั้งชั้นพรหม อีกทั้งนางอัปสรสาวสนมในชั้นฟ้า นางพระธรณี พระคงคาท้าวนาคนิน ข้าจะขอเชิญเสด็จเสด็จขึ้นตามประสงค์ หนึ่งข้าจะขออัญเชิญองค์พระสุลี ทั้งเทพยดาในราศีกุญชรแก้วหน้า ขออัญเชิญเสด็จลงมาสู่สมณชล รับเครื่องตั้งสังเวกบนที่บวงสรวง แล้วเทพยดาเจ้าทั้งปวงจะได้ช่วยอวยชัย” (National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group, Ms. No. 293, n.d.)

ส่วนในตัวบททำขวัญเขมร ตัวอย่างบททำขวัญข้าว (เฮาปรอลิ่งซเวร) กล่าวว่า

“จรดพระธรณี อัญเชิญนางเทพ ข้าวเหนียวข้าวเจ้า พระพายเป็นนาง อัญเชิญนางองค์ นางกงงามบรรจง อัญเชิญนางคง กระยาสังเวย อัญเชิญนางมาแล้ว เต็มเต็มบ้านเรา” (Aung, 2019)

ดังนั้น จึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ มนุษย์มีการเคารพต่อธรรมชาติอันอ่อนนุ่มต่อธรรมชาติ เพราะชาวนาต้องอาศัยธรรมชาติในกรณีนี้คืออาศัย น้ำฝนจากฟ้า เพาะปลูกข้าว และแหล่งน้ำต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำรงชีวิตเช่นกัน

ธรรมชาติที่เกี่ยวกับท้องฟ้า นอกจากมีอยู่ในสภาพของโลกกายภาพที่มีอยู่จริงแล้ว ยังมีในอีกมิติหนึ่งคือมิติของความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ พื้นที่ทางจิตวิญญาณหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือพื้นที่อันเกิดจากการสร้างหรือคิดขึ้นมาโดยอาศัยการนึกคิดและจินตนาการ (Hongsuwan, 2018) โดยที่ในบททำขวัญมีการกล่าวถึง พื้นที่ทางจิตวิญญาณที่เป็น สวรรค์ ผ่านการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนฟ้าหรือสวรรค์มาร่วมในพิธีทำขวัญจึงกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยอำนวยให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากการประกอบพิธีทำขวัญนี้ตามความเชื่อของผู้ประกอบพิธี

ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนจากภาพธรรมชาติของสถานที่ที่เป็นลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องฟ้าหรือสวรรค์ แหล่งน้ำ ภูเขา ถ้ำผา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถานที่ที่เป็นท้องฟ้าหรือสวรรค์และสถานที่อื่นๆ และสะท้อนจากความศักดิ์สิทธิ์ของการประกอบพิธีทำขวัญอันเป็นระบบความคิดและความเชื่อดั้งเดิมที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและคนเขมร

2. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย โดยมองผ่านความอันตรายจากสัตว์ที่ปรากฏในบททำขวัญ

การนำเสนอภาพธรรมชาติในรูปของอันตรายและความตายจากการเผชิญหน้ากับธรรมชาตินั้นๆ ธรรมชาติด้านร้ายเป็นธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีความรู้สึกตกอยู่ในอันตราย (Sangkaphanthanon, 2010)

โดยปกติธรรมชาติจะแสดงบทบาทของความเปราะบาง เป็นสิ่งที่คอยให้ความช่วยเหลือต่อมนุษย์ตลอดมา แต่ในบางครั้งธรรมชาติก็แสดงความโหดร้ายกับมนุษย์หากมนุษย์ได้เข้าไปรบกวนธรรมชาติ การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติให้เห็นว่าธรรมชาติมีลักษณะที่โหดร้าย สามารถทำร้ายมนุษย์หากเราได้เดินหลงเข้าไปดังตัวอย่างบททำขวัญคนเจ็บป่วยไข้ของเขมร กล่าวว่า

“สถานนอกป่าด้วยมาอยู่กับพี่ น้องญาติกา ขวัญเจ้ามาศเอ๋ย เจ้าอย่าไปเลย โดยคำข้าฉับพลัน เจ้าเอ๋ย ทางป่า มากล้นหมืมา รวมทั้งหนาม ต้นหญ้านั้นด้วย เจ้าเอ๋ยทั้งเสือ แรดมากมาย ด้รายน่ารังเกียจ สิงโตข้าง ราชสีห์ยิ่งกว่า มีเสือโคร่ง เสือลายตลับตัวใหญ่ เสือปลายิ่งกว่านั้น ด้ร่ายทั้งหมด มีทั้งเสือคูลม ล้วนเป็นสัตว์ร้าย โดยแถวป่าเขา ดวงขวัญเอ๋ยเจ้าอย่า เดินไปผู้เดียว สิงโตวัวป่า ควายมากมายควายขวิดด้วยเขา ด้ร่ายไล่ถึง” (Khing, 2004)

บททำขวัญไทยที่มีเนื้อหาบอกถึงความอันตรายจากป่าและสัตว์ป่าที่มีลักษณะเดียวกัน ดังส่วนตัวอย่าง บททำขวัญข้าวไทย กล่าวว่า

“ขวัญแม่เอ๋ยอย่าเลยละเทียวสัจจร ขวัญแม่เอ๋ยอย่าไปหลงอยู่ในหมู่กีนรสุรางค์นาฏ ขวัญแม่อย่าไป เทียวขึ้นยังฝั่ง อนุดาตริมบรรพต ขวัญแม่เอ๋ยอย่าไปเพลินเทียวเลี้ยวลดให้ไกลตา แม่อย่าไปเพลินชมในยมนา ฝั่งนที ขวัญแม่เอ๋ยอย่าลืกลไปให้ไกลที่พื้นนอกเขตต์ ขวัญแม่อย่าเทียวเตรเนรเทศสัจจรไป ขวัญแม่อย่าหลง เข้าพงไพร ชมสิงห์สัตว์ เสือสมีสารพัดมฤคา เสียงชนะนี้ผีปาร้องโอดัง ขวัญแม่เอ๋ยอย่ามัวไปงหลงฟังไม่ ต้องการ ขอเชิญขวัญแม่มาอยู่สู่สถานประจำที่” (National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group, Ms. No. 293, n.d.)

จากตัวบททำขวัญไทยและเขมรทั้งสอง กล่าวถึงการที่ขวัญได้เดินทางหลงเข้าไปในป่าซึ่งเป็นพื้นที่อัน กีย่อมได้รับอันตราย ในกรณีนี้เป็นการเปรียบเทียบขวัญคือตัวแทนตัวมนุษย์ เมื่อมนุษย์เข้าไปในพื้นที่ป่า อัน ไม่ใช่ที่อยู่ปกติ ถือเป็นการเข้าไปรบกวนธรรมชาติในที่นี้คือป่า จากสภาพของป่าที่มีประกอบด้วยต้นไม้ที่หนาม มีต้นหญ้า สิ่งเหล่านี้เมื่อเดินทางเข้าไปสัมผัสมนุษย์ก็เป็นอันตรายได้จากความแหลมคมของหนามพืชที่สามารถ ทิ่มแทงให้บาดเจ็บ ส่วนต้นหญ้าโดยเฉพาะส่วนใบมีความคมก็สามารถบาดเป็นแผลทำให้เกิดความเจ็บปวด ต่อขวัญหรือมนุษย์ได้ ดังนั้นจึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความกลัวและ อันตรายที่ได้รับจากธรรมชาติ ในกรณีนี้คือ ธรรมชาติที่เป็นป่า และบรรดาสัตว์ป่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าตาม เนื้อหาที่ปรากฏในบททำขวัญ

ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย ผ่านการบอกถึงอันตรายที่เกิดจากสัตว์และป่า การนำเสนอภาพธรรมชาติที่เป็นสัตว์ป่าในฐานะสัตว์ร้าย อาจเป็นการบอกเตือนถึงอันตรายและความ โหดร้ายของธรรมชาติผ่านสัตว์ป่าหากมองในอีกด้านถึงสะท้อนถึงความอันตรายของมนุษย์จากการแสดง พฤติกรรมของสัตว์ป่าในแนวคิดของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ การแสดงอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ในความ เป็นจริงแล้วอยู่ที่มนุษย์เป็นกระจกเงาที่ส่องถึงพฤติกรรมของมนุษย์

3. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ โดยมองผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวกับการปลูกข้าว และสัตว์

อาชีพทำนาในสมัยก่อน เป็นอาชีพที่หนักและมีภาระลำบากมาก เพราะยังไม่มีเครื่องมือมาช่วยและยัง ต้องอาศัยธรรมชาติในการทำนา ทั้งยังมีความเสี่ยงสูง เพราะไม่อาจคาดเดาถึงผลผลิตที่จะได้รับ รวมถึงต้อง ป้องกันไม่ให้สัตว์แมลงนกหนูมาจิกกินทำลายต้นข้าวได้ จึงจำเป็นต้องไหวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้าว และนาเพื่อช่วยคุ้มครองต้นข้าวไม่ให้เสียหายและให้ได้รับผลดีตามที่ต้องการ ดังเช่นการ ทำขวัญข้าว เป็นการ กล่าวอัญเชิญขวัญข้าวหรือแม่โพสพให้มาช่วยคุ้มครองต้นข้าวให้เติบโตแข็งแรงและมั่นคงถึงผลผลิตที่ได้รับ ในการทำขวัญก็มีการเตรียมเครื่องขวัญถวายแม่โพสพด้วย

นอกจากนั้นแล้วการทำนาจะต้องอาศัยความแรงงานจากควายในการไถนา และในการทำงานที่แสน หนักอาจจะมีการเขียนตีในกรณีที่ไม่เชื่อ จึงมีการทำขวัญกระปือโคและสัตว์พาหนะใช้งานเพื่อกล่าวคำขอโทษ และให้มีสุขภาพแข็งแรงตั้งใจทำงาน ตัวอย่างบททำขวัญสัตว์ของเขมร (เฮาปรอลิ่งซัด) กล่าวว่า

“ด้วยสัตว์กระปือ เราซื้อเจ้าเอามา วางไว้ใช้งานเพื่อช่วยกำลัง ขอเจ้าจงอยู่เป็นสุขเจริญรุ่งเรืองเราเป็นเจ้าของ”

“กรอเบีย โก เราได้อาเจ้ามาใช้ทำการ เองรับใช้เรา วันคืนไม่มีคิด เหตุนี้ขอเองอย่าจองกรรมกับเรา” (Kui, 1970)

ส่วนบททำขวัญกระปือไทย ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน กล่าวว่า

“วันนี้ข้าพเจ้าจะขอทำขวัญกระปือผู้ให้ล้าเลิศเชิดชูตามโบราณ ว่าขวัญเจ้าเอ๋ย จงมาสู่อยู่บ้านอย่าไปไกล ขวัญเจ้าอย่าหลงตามเพื่อนเข้าในเถื่อนไพรทางดงดอน ขวัญเจ้าอย่าไปลงบึงทั้งบอนเป็นอาหาร ขวัญเจ้าอย่าไปเที่ยววิธธาร ขวัญเจ้าจงอยู่ทำงานการอย่าแซ่เขื่อน เทียมเกรียนลากเลื่อนตะพายแอก ทั้งดุมวงกงแปรมีครบครัน ตัวพอนี้จะได้กระเจ้าไว้กับหลัก แล้วร้อยจุกผูกชักจูงวนเวียน พอนี้จะทำขวัญให้ในวันนี้ กระแจะจันทน์เจิมเฉลิมศรีด้ายผูกคอ ตั้งแต่ได้กระปือตัวนี้ก็มีผลเหลือประมาณ ทั้งเข้าปลาแลอาหารก็ทวี ทั้งเงินทองลือกก็มากมีออกไหลมา จะนึกสิ่งใดก็ได้สมปรารถนาทุกสิ่งอัน ขวัญพ่อเอ๋ยพ่อเขาตั้งอยู่เฝ้านา อย่าไปไกล พอนี้จะทำขวัญให้ในวันนี้ กระแจะจันทน์เจิมเฉลิมศรีด้ายผูกคอ บรรดาพรรคพวกชวานากี่ถ้วน หน้า พ่อได้ฤกษ์ให้ให้ขึ้นสามลา ให้เป็นสวัสดิมงคล” (National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group, Ms. No. 288, n.d.)

ดังนั้น การทำขวัญข้าวเพื่อประโลมจิตใจของข้าวมให้มีกำลังใจที่มีพลังอย่างแรงกล้า เพื่อช่วยให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ส่วนการทำขวัญกระปือของไทยและทำขวัญสัตว์ของเขมรเพื่อต้องการสร้างขวัญและขออนุญาตนำมาใช้เป็นแรงงานในการทำงานและกล่าวขอโทษต่อกันหลังจากการได้ใช้งานหนักแล้ว เพื่อเป็นการแสดงบุญคุณของสัตว์ใช้งานเหล่านี้ การประกอบพิธีทำขวัญจึงเป็นการสร้างความมั่นใจสบายใจและมีความหวังว่าจะได้รับผลผลิตแห่งความอุดมสมบูรณ์ การประกอบพิธีทำขวัญจึงเป็นการสร้างพลังใจให้เกษตรกรชวานา

จากตัวอย่างบททำขวัญกระปือโคทั้งของไทยและบททำขวัญสัตว์ของเขมร หากพิจารณาในแง่ของแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ ดังที่ Sangkhaphanthanon (2010) กล่าวว่า แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศอยู่ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า การแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ปรากฏในวัฒนธรรม การเลือกใช้คำที่แสดงถึงความรัก ความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างเจ้าของและวัวควายและสัตว์พาหนะใช้งาน ความหวังใยและการสำนึกในบุญคุณของสัตว์และการกล่าวขอขมาต่อสัตว์มองว่าสัตว์เหล่านี้มีคุณค่าและมีประโยชน์ เปรียบเหมือนกับว่าสัตว์เหล่านี้มีความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์และอยู่ร่วมกับเรา จึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและสัตว์ และ ผู้วิจัยพบว่าบททำขวัญเหล่านี้เป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์กับการประกอบอาชีพของมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพให้กับมนุษย์ได้ สังคมไทยและสังคมเขมรส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรชวานาจึงต้องมีสัตว์เลี้ยงที่เรานำมาใช้ทำงาน

ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ โดยมองผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวและสัตว์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันระหว่างคนธรรมชาติ ในกรณีนี้คือ สัตว์ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยในการนำมาใช้ทำงานการประกอบอาชีพเพื่อการดำเนินชีวิตและแสดงการขอบคุณและขอโทษหลังจากการใช้งานแล้วเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนกับสัตว์ใช้งาน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร สามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

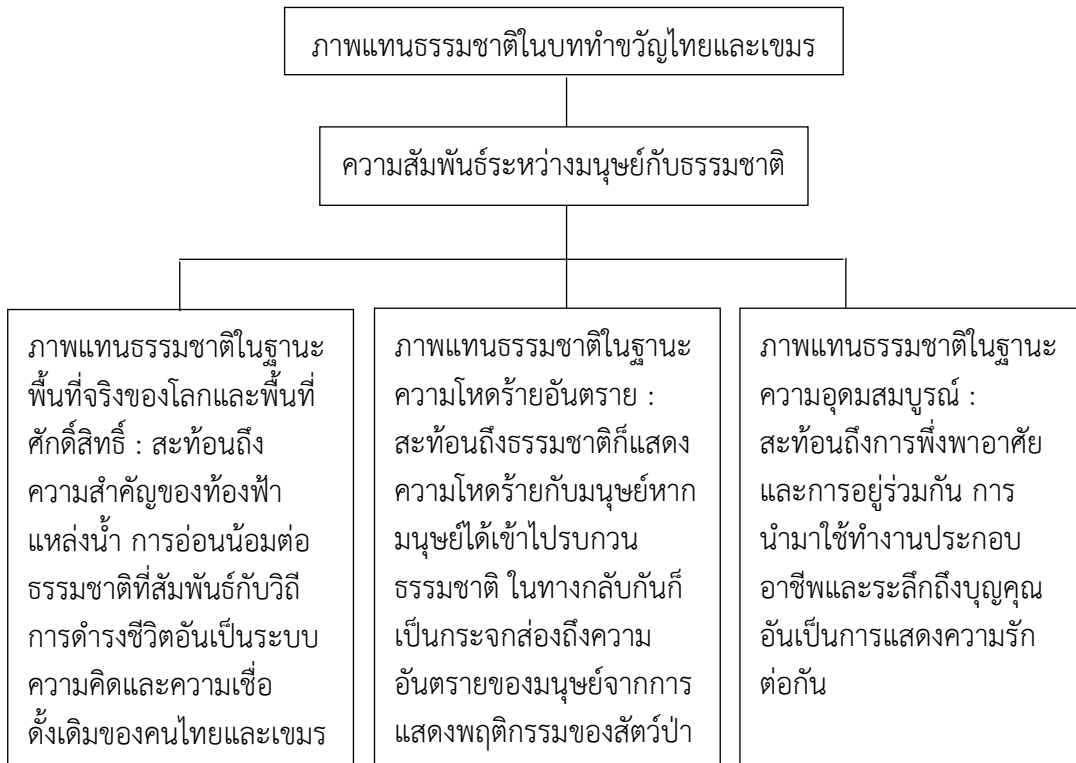

Figure 1: The Knowledge from the Study of the Representation of Nature in Thai and Khmer Tham Khwan Ritual Text

จากภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาภาพธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร เป็นการสรุปให้เห็นว่าภาพธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมรได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในโลกทางด้านกายภาพในบททำขวัญไทยและเขมร ได้สะท้อนให้เห็นภาพธรรมชาติในด้านดีจากสำคัญของท้องฟ้าและในอีกความหนึ่งหมายถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถอำนวยสิ่งที่ร้องขอได้อันมีความสัมพันธ์กับระบบความคิดความเชื่อของคนไทยและเขมรเราจึงแสดงการอ่อนน้อมต่อธรรมชาติในกรณีหมายถึงท้องฟ้า แหล่งน้ำ และภาพแทนธรรมชาติในด้านดีในฐานะความอุดมสมบูรณ์ สะท้อนถึงการพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันและเป็นการแสดงความรักต่อกัน ส่วนภาพแทนธรรมชาติในด้านร้ายจากเนื้อหาที่กล่าวถึงความดุร้ายของสัตว์ป่าและความอันตรายของพื้นที่ป่า ในบางครั้งธรรมชาติก็แสดงความโหดร้ายกับมนุษย์หากมนุษย์ได้เข้าไปรบกวนธรรมชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมร ตามแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศและภาพแทน ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏในบททำขวัญไทยและเขมร เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากธรรมชาติและ การอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยการพึ่งพาธรรมชาติของคนไทยและเขมรโดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น

1. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเป็นการสะท้อนถึงความสำคัญของท้องฟ้า แหล่งน้ำ ภูเขา อันเป็นลักษณะภูมิประเทศทางกายภาพ ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตอันเป็นระบบความคิดและความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยและเขมร จากเนื้อหาของบททำขวัญข้าวของคนไทยและเขมร ที่มีการกล่าวถึงท้องฟ้าและแหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่อการเพาะปลูกข้าวอันเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและเขมร พื้นที่ทางกายภาพที่เป็นท้องฟ้า แหล่งน้ำ ภูเขา เป็นต้น มีลักษณะเป็นภูมิวัฒนธรรม เป็นเรียนรู้ในเรื่องพื้นที่กับการดำรงชีวิตในบริบททางวัฒนธรรมและสังคม การใช้ความสำคัญกับเรื่องพื้นที่และสถานที่ในบางครั้งก็มีกำหนดเป็นชื่อเฉพาะและสร้างเรื่องราวต่างๆ ที่สัมพันธ์กันขึ้นมา นอกจากนี้แล้วยังมีการกล่าวถึงที่มีความหมายรวมถึงสวรรค์ในความเชื่อเดิมของคนไทยและเขมรที่เชื่อว่าเป็นสถานที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในบางครั้งเพื่อสร้างความมั่นใจในการเพาะปลูกจึงต้องมีการกล่าวอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยดลบันดาลให้ได้เป็นจริงตามที่ต้องการรวมถึงมั่นใจในผลผลิตที่จะได้รับในอนาคตจึงต้องประกอบพิธีทำขวัญจากตัวอย่างของบททำขวัญข้าวของไทย กล่าวว่า “หนึ่งข้าจะขออัญเชิญเทพดาเจ้าทุกสถานมาสถิตทั้งเจ้าทุ่งท่าวารธาตุมีศักดิ์ อีกทั้งปู่เจ้าในเหวผาภูเขาเงิน ซึ่งสถิตอยู่ในไตรภตรอกชอกเนินศิรธาร หนึ่งข้าจะขออัญเชิญพระจอมม้ฆวานทั้งชั้น...ขออัญเชิญเสด็จลงมาสู่ผณทล รับเครื่องตั้งสังเวยบนที่บวงสรวงแล้วเทพดาเจ้าทั้งปวงจะได้ช่วยอวยชัย” และตัวอย่างเนื้อหาในบททำขวัญข้าวเขมร (เฮาโปรลิ่งเซว) กล่าวว่า “จรดพระธรณี อัญเชิญนางเทพ...กระยาสังเวย อัญเชิญนางมาแล้ว เต็มเต็มบ้านเรา” สอดคล้องกับ Hongsuwan (2018) กล่าวว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันกล่าวคือ ประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนนั้นล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บ้างก็ประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้บวงสรวงด้วยเคารพบูชาเทพดาฟ้าดิน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ผีสารจิตวิญญาณต่างๆ ในสังคม บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมก็ถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อและพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่และความต่อเนื่องของมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน และวิถีความคิดของบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่ละชาติพันธุ์ การประกอบพิธีกรรมในทางศาสนาทั้งที่เป็นพุทธศาสนาและความเชื่อเดิมของคนไทยและในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ พบว่าพิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยลดความวิตกกังวลและความกลัวของกลุ่มโดยเฉพาะกิจกรรมในการดำเนินชีวิตต่างๆ

2. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย โดยมองผ่านความอันตรายจากสัตว์ที่ปรากฏในบททำขวัญ โดยปกติธรรมชาติจะแสดงบทบาทของความเปราะบาง เป็นสิ่งที่คอยให้ความช่วยเหลือต่อมนุษย์ตลอดมา แต่ในบางครั้งธรรมชาติก็แสดงความโหดร้ายกับมนุษย์หากมนุษย์ได้เช่นกัน จากตัวอย่างเนื้อหาของบททำขวัญเขมร กล่าวว่า “เจ้าเอ๋ยทางป่า...สิ่งใดช่าง ราชสีห์ยิ่งกว่า มีเสือโคร่ง เสือลายดลัปลตัวใหญ่ เสือปลายิ่งกว่านั้น คุร่ายทั้งหมด มีทั้งเสือคลุ่ม ล้วนเป็นสัตว์ร้าย โดยแถวป่าเขา ดวงขวัญเอ๋ยเจ้าอย่า เดินไปผู้เดียวสิ่งใดว้าวป่า ควายมากมายควายขวิดด้วยเขา คุร่ายไล่ถึง” ดังนั้นจึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความกลัวและอันตรายที่ได้รับจากธรรมชาติแต่ในทางกลับกันภาพความดุร้ายของสัตว์ป่าเป็นการมองสะท้อนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ จากการศึกษาของ Sangkhaphanthanon (2017) ได้อธิบายว่า การทำให้เป็นมนุษย์ ถูกนำมาใช้ในการสร้างความรู้สึกรักของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ โดยการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติผ่านสัตว์และอุปลักษณณ์นั้น เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนตัวตนของมนุษย์ การอุปลักษณณ์เกี่ยวกับสัตว์ในความเป็นจริงแล้วมีเป้าหมายอยู่ที่มนุษย์โดยที่เป็นการนำเสนอสัตว์ในฐานะเป็นกระจกส่องเงาสะท้อนแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ความดีเลวของมนุษย์ได้เช่นกัน

3. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ โดยมองผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวและสัตว์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันระหว่างคน

ธรรมชาติ ในกรณีนี้คือ สัตว์ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยในการนำมาใช้ทำงานการประกอบอาชีพเพื่อการดำเนินชีวิต และแสดงการขอบคุณและขอโทษหลังจากการใช้งานแล้วเป็นการแสดงความรักซึ่งกันและกันระหว่างคนกับสัตว์ใช้งาน สอดคล้องกับคำกล่าวของ Na Thalung (2014) พิธีทำขวัญข้าวหรือพิธีเชิญขวัญข้าว เป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่นับได้ว่าเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวนาประกอบพิธีกรรมนี้เพื่อความมั่นคงทางจิตใจในผลผลิตที่จะได้รับ

สรุป

ภาพแทนธรรมชาติในบททำขวัญไทยและเขมรแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกทางด้านกายภาพในหลายด้านผ่านแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏในบททำขวัญไทยและเขมร สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ 1) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ภาพแทนธรรมชาติในฐานะพื้นที่จริงของโลกและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สะท้อนจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องฟ้าหรือสวรรค์ และสถานที่อื่นๆ ที่เป็นแหล่งน้ำ ภูเขา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของท้องฟ้าหรือสวรรค์ในระบบความคิดและความเชื่อดั้งเดิมที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและคนเขมรจากการที่มนุษย์มีการเคารพต่อธรรมชาติอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เพราะชาวนาต้องอาศัยธรรมชาติในกรณีนี้คืออาศัย น้ำฝนจากฟ้า เพาะปลูกข้าว รวมถึงต้องอาศัยแหล่งน้ำอื่นในการเพาะปลูกด้วยเช่นกัน 2) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย โดยมองผ่านความอันตรายจากสัตว์ที่ปรากฏในบททำขวัญ โดยปกติธรรมชาติจะแสดงบทบาทของความเป็นมิตร เป็นสิ่งที่คอยให้ความช่วยเหลือต่อมนุษย์ตลอดมา แต่ในบางครั้งธรรมชาติก็แสดงความโหดร้ายกับมนุษย์หากมนุษย์ได้เข้าไปรบกวนธรรมชาติ โดยปกติธรรมชาติจะแสดงบทบาทของความเป็นมิตร เป็นสิ่งที่คอยให้ความช่วยเหลือต่อมนุษย์ตลอดมา แต่ในบางครั้งธรรมชาติก็แสดงความโหดร้ายกับมนุษย์หากมนุษย์ได้เข้าไปรบกวนธรรมชาติ ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความโหดร้ายอันตราย ผ่านการบอกถึงอันตรายที่เกิดจากสัตว์และป่า การนำเสนอภาพธรรมชาติที่เป็นสัตว์ป่าในฐานะสัตว์ร้าย อาจเป็นการบอกเตือนถึงความอันตรายและความโหดร้ายของธรรมชาติผ่านสัตว์ป่าหากมองในอีกด้านถึงก็สะท้อนถึงความอันตรายของมนุษย์จากการแสดงพฤติกรรมของสัตว์ป่าในแนวคิดของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ การแสดงอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ในความเป็นจริงแล้วอยู่ที่มนุษย์ โดยสัตว์เป็นกระแจะเงาที่ส่องถึงพฤติกรรมของมนุษย์ และ 3) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ โดยมองผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวและสัตว์ อาชีพทำนาในสมัยก่อนเป็นอาชีพที่หนักและมีภาระลำบากมาก เพราะยังไม่มีเครื่องมือมาช่วยจึงจำเป็นต้องอาศัยให้แรงงานจากสัตว์และยังต้องอาศัยธรรมชาติในการทำนา เพราะสังคมไทยและเขมรเป็นสังคมเกษตรกรรม ภาพแทนธรรมชาติในฐานะความอุดมสมบูรณ์ โดยมองผ่านบททำขวัญที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวและสัตว์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในการพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันระหว่างคนธรรมชาติในกรณีนี้คือ สัตว์ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยในการนำมาใช้ทำงานการประกอบอาชีพเพื่อการดำเนินชีวิต และแสดงการขอบคุณและขอโทษหลังจากการใช้งานแล้วเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนกับสัตว์ใช้งาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาตามแนวทางวรรณกรรมเพื่อแสดงให้เห็นและเข้าใจวิถีคิดในมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในวรรณกรรมตามแนวคิดของการวิจารณ์เชิงนิเวศ

และภาพแทน ว่ามีวิธีคิดและสะท้อนถึงความสัมพันธ์ในด้านใดบ้างและมีการนำเสนออย่างไร การศึกษาค้นคว้านี้จะทำให้ผู้สนใจได้เรียนรู้และศึกษาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวรรณกรรมการวิจารณ์เชิงนิเวศในวรรณกรรมประเภทอื่นของไทยและเขมร และเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านอื่นในอาเซียน อันเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมของแต่ละประเทศ ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรม และอาจเป็นแนวทางในการศึกษาถึงวัฒนธรรมของแต่ละประเทศต่อไปได้อีกด้วย

References

- Aung, J. (2019). *Haw Praling Srew. Yosothor*. Retrieved March 30, 2021, from <http://www.yosothor.org/publications/khmer-renaissance/chapter-six/>
- Glotfelty, Ch. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. London: University of Georgia Press.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Heise, U. K. (1997). Science and Ecocriticism. *The American Book Review*, 18(5), 4-7.
- Hongsuwan, P. (2018). *Folklore and Social*. KhonKaen: Klangnana.
- Khing, H. (2004). *Notes Sur La Ceremonie de L'appel des Esprits Vitaux*. Phnom Penh: Angkor.
- Kui, H. (1970). *Haw Praling Sat. Kampusuriya*. Retrieved March 30, 2021, from www.budinst.gov.kh/
- Na Thalang, S. (2014). *Folklore Theory: Methodology for Myths and Folktales*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- National Library of Thailand, Manuscripts and Inscriptions Group. (n.d.). Ms. No. 288. Category Literature. Sub Rai. Thai Language.
- _____. (n.d.). Ms. No. 293. Category Literature. Sub Rai. Thai Language.
- _____. (n.d.). Ms. No. 294. Category Literature. Sub Rai. Thai Language.
- The Royal Institute Edition. (2013). *Dictionary of the Royal Institute B.E. 2554*. (2nd ed.). Bangkok: Nanmeebooks Publication.
- Sangkaphanthanon, T. (2010). *Ecocriticism: Discourse of Nature and Environments in Thai Literature*. Phitsanulok. (Doctoral Dissertation). Naresuan University. Phitsanulok.
- _____. (2017). *Take Only the Beast: Animal Study of Ecocriticism*. Prathumthani: Nakorn.
- Satienkoses, A. (1963). *Khwan and Tham Khwan Ceremony*. Bangkok: Kawnaa.

ลักษณะ สภาพปัจจุบัน และปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียน
ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง:

บทวิเคราะห์และทดลองนำเสนอความคิด*

Characteristics, Current State and Problems of Education Management in
Ethnically Diverse Schools Along the Lower Northern Border:
Review and Experimentation of Idea Presentation

¹สกชาติ วินิตกฤษฎา และ ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์

¹Sakachart Winitkrisada and Panuwat Pakdeewong

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Education Naresuan University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Sakachart@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ วิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเทคนิคการวิจัย ในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากโรงเรียน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวน 50 คน และประเมินข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน

ผลการศึกษาพบว่า 1. ลักษณะของการจัดการศึกษาในการศึกษาตามแนวชายแดนมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) กระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงมีเพียงระดับประถมศึกษา มีส่วนน้อยที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสถึงมัธยมศึกษาตอนต้น 2. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาตามแนวชายแดน ได้แก่ การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ความเสมอภาค คุณภาพทางการศึกษา และการจัดการศึกษาที่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมโดยผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาที่ไม่มีคุณภาพมากพอ นอกจากนี้ในประเด็นหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งทางโรงเรียนใช้เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนา นักเรียนของโรงเรียนเหล่านี้ ยังขาดความเหมาะสมในการพัฒนาให้สอดคล้องและร้อยรับกับบริบทของโรงเรียนและชุมชนตามแนวชายแดน นอกจากนี้ทั้งยังมี 3. ปัญหาการจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านนโยบาย ปัญหาการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ปัญหาการศึกษาที่จัดโดยองค์กรอื่นๆ ปัญหาตัวเด็กและครอบครัว ปัญหาเหล่านี้จะหมดไปได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่มาร่วมกันพัฒนาการศึกษาตามแนวชายแดน เพื่อสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดนให้กับประเทศชาติต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ลักษณะ สภาพปัจจุบัน และปัญหาการจัดการศึกษา; โรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์; แนวชายแดนด้านตะวันตกของภาคเหนือตอนล่าง

Abstract

The research article aimed at investigating characteristics, current state, and problems of educational management in ethnically diverse schools along the lower northern border. The study employed a qualitative research method including documentary research. In-depth interviews were used to collect data with 50 relevant persons from schools. The obtained data were assessed by 5 experts.

From the study, the results are found as follows: 1) The characteristics of educational management along the border began with early school education in primary schools under the National Primary Education Commission of Ministry of Education. Presently, most schools offer only primary education, with only a few offering middle school education through opportunity expansion schools; 2) Access to educational opportunity, equality, educational quality, and educational management are the current state of educational management along the border, but none of these issues covers all areas and requires the involvement of school committees that are still not sufficiently qualified. Furthermore, the core and local curriculums utilized by schools to develop students are still ineffective and do not reflect the context of schools or communities along the border; and 3) Problems of educational management, such as policies, the promotion of educational management processes in the school system, education handled by other organizations, students and their families, will be solved if various agencies collaborate in the development of education along the border in order to build stability along the border for the country in the future.

Keywords: Characteristics, Current State and Problems of Educational Management; Ethnically Diverse Schools; Lower Northern Border

บทนำ

บริเวณชายแดนของประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ภูมิสำเนาของชนเผ่ากลุ่มต่างๆ เช่น จังหวัดในภาคเหนือตอนบน ประชากรจะประกอบไปด้วยชาวไทยล้านนาและชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งมีจำนวนถึง 923,257 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางจังหวัด เช่น ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ บางตำบลจะมีชนเผ่าที่มีเชื้อสายเขมร ภาคตะวันตกติดชายแดนพม่า จะมีคนเชื้อสายพม่า มอญ กระเหรี่ยง ลาว อาศัยร่วมกับคนไทย รวมไปถึงภาคกลางก็มีแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศพม่า ลาว กัมพูชาจำนวนมาก ภาคใต้ตอนล่างจะมีคนเชื้อสายมลายูอาศัยร่วมกับคนไทยถิ่นใต้ (Ministry of Social Development and Human Security, 2017) ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างกันและแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของคนไทยทั่วไป นอกจากความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมแล้ว ลักษณะการจัดการศึกษาตามแนวชายแดนถือว่าเป็นพื้นที่ของความมั่นคงของชาติ ประเทศไทยมีพื้นที่ติดตามแนวชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่รอบประเทศ มีทั้งหมด 31 จังหวัด เมื่อดูจากระยะความยาวของแนวชายแดนที่มียาวติดกับเพื่อนบ้านมากที่สุด คือประเทศพม่า ที่มีระยะความยาว 2401 กิโลเมตร โดยมีจังหวัดติดตามแนวชายแดนด้านตะวันตกที่ติดอยู่กับประเทศพม่า ตลอดแนวเหนือสุดถึงใต้สุดมีอยู่ด้วยกัน 5 จังหวัด ประกอบไปด้วย จังหวัด ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ล้วนแล้วแต่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในแต่ละจังหวัดทั้งสิ้น ในสภาพปัจจุบันการจัดการศึกษา

ตามแนวชายแดนให้สำหรับประชากรชาวไทยนั้น (Cortes, 1996) ยังมีกลุ่มที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชนที่มีฐานะยากจน สภาพเศรษฐกิจ สังคม ต่ำกว่ากลุ่มอื่นๆ ความเป็นอยู่ต่างๆ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี ก็มักจะแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มีกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลต่างๆ รวมทั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณตามแนวชายแดนของประเทศไทย กลุ่มชนเหล่านี้ นอกจากขาดโอกาสทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มส่วนใหญ่ด้วย เช่น มีความแตกต่างทางด้านภาษาพูด ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ (Banks, 1994) สิ่งเหล่านี้ทำให้การพัฒนาแก่ชนกลุ่มนี้ไปได้ไม่เร็วเท่าที่ควร บางกลุ่มยังขาดโอกาสทางการศึกษา ถึงแม้ได้รับการศึกษาแต่ปัญหาของการศึกษาตามแนวชายแดนมีคุณภาพการศึกษายังอยู่ในระดับต่ำ จากการศึกษาในด้านการศึกษาของจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับชายแดนพม่า พบว่า ประชาชนที่มีอายุ 15-59 ปี ในพื้นที่ดังกล่าว ได้รับการศึกษาเฉลี่ยในช่วงปี พ.ศ. 2554-2556 อยู่ในช่วง 6.2 - 8.5 ปี ซึ่งต่ำกว่าจำนวนปีการศึกษาภาคบังคับของไทย ซึ่งจะใช้ระยะเวลาในการศึกษา 9 ปี (Ministry of Education, 2008) สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของประชาชนในพื้นที่ชายแดนยังไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง และจากการศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการศึกษาในพื้นที่ที่ติดต่อกับชายแดนพบว่า ด้วยความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม ทำให้นักเรียนขาดทักษะการใช้ภาษาไทย หลักสูตรการศึกษาไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการพัฒนาของพื้นที่ (Ministry of Education, 2018) การจัดการเรียนการสอนไม่ครบ 8 กลุ่มสาระ มีครูไม่ครบชั้น และสอนไม่ตรงตามวุฒิ ครูและผู้บริหารสถานศึกษาย้ายบ่อย นักเรียนอ่านเขียนภาษาไทยไม่คล่อง ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย ไม่มีคุณภาพ และไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงงบประมาณที่ได้รับไม่สอดคล้องกับสภาพการดำเนินงานตามความเป็นจริง นอกจากปัญหาการจัดการศึกษาข้างต้นแล้ว ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ เช่น ความยากจนของประชาชนในพื้นที่ชายแดน การขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และประเทศเพื่อนบ้าน การย้ายถิ่นของประชาชน (Office of Primary Education Area, Tak Province Area 2, 2016b) ปัญหาเสียดิตในพื้นที่ ปัญหาความไม่สะดวกในการเดินทาง ปัญหาด้านอาหาร การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ และการบุกรุกทำลายป่าเพื่อหาพื้นที่ ทำกิน (Office of Primary Education Area, Tak Province Area 2, 2016a) นอกจากนี้ในการจัดการศึกษาตามแนวชายที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ เพราะจะเห็นได้ว่าถ้าให้การศึกษามีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการตามบริบทพื้นที่ จะช่วยลดปัญหาที่มีตามแนวชายแดนได้ลง เมื่อคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จะทำให้ส่งผลไปถึงการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศไทย โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ สร้างฐานความรู้ให้กับคนตามแนวชายแดนให้มีความรักชาติ รักษาพื้นที่ทำกินที่ตนเองอยู่ พร้อมทั้งช่วยกันพัฒนาประเทศให้ดียิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นคนในชาติตั้งแรกก็ตาม (UN Millennium Project, 2015) จากความเป็นมาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ลักษณะสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ และข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษานำมาเรียบเรียงด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Analytic Induction) เพื่อศึกษาผลวิจัยในประเด็น ศึกษาลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลและมีลักษณะข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจาก เอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความทางวิชาการ แผนปฏิบัติการของโรงเรียน แผนประกันคุณภาพของโรงเรียน แนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนตามแนวชายแดน ที่อยู่ในพื้นที่ 5 อำเภอ จังหวัดตาก จำนวน 116 โรงเรียน

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นคำถามแนวทางการจัดการศึกษา 5 ประเด็นเป็นกรอบเบื้องต้น โดยมีขอบเขตคำถามประกอบไปด้วย 1) ปรัชญาการศึกษา 2) หลักสูตรของโรงเรียน 3) กิจกรรมการเรียนการสอน 4) การวัดประเมินผล 5) การบริหารและการจัดการ โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ได้แก่ ครูที่อยู่ในโรงเรียนตามแนวชายแดน 5 อำเภอ จังหวัดตาก จำนวน 40 ท่าน ผู้บริหารสถานศึกษา 3 ท่าน ศึกษานิเทศก์ 2 ท่าน ผู้บริหารการศึกษา 5 ท่าน

พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดตาก ซึ่งเป็นจังหวัดที่คัดเลือกจากมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ มีศูนย์อพยพ เป็นพื้นที่ชายแดนความมั่นคง มีการอพยพเข้าออกของแรงงาน รวมทั้งเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ อ้างอิงข้อมูลจากสำนักงานแรงงานจังหวัดตาก ปี 2561 ที่ได้ทำรวบรวมถึง สถานการณ์สถานะแรงงานและสภาพเศรษฐกิจจังหวัดตาก โดยการคัดเลือกได้ทำการคัดเลือกโรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยมีชาติพันธุ์ตั้งแต่ 3 ชาติพันธุ์ขึ้นไป ซึ่งอยู่ใน 5 อำเภอในจังหวัดตาก ประกอบไปด้วย อำเภออุ้มผาง อำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง

ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์ การลงภาคสนาม โดยกำหนดประเด็นเป็นกรอบเบื้องต้นในการรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย 1. ปรัชญาการศึกษา 2. หลักสูตรของโรงเรียน 3. กิจกรรมการเรียนการสอน 4. การวัดประเมินผล 5. การบริหารและการจัดการ

หลังจากได้ข้อมูลกรอบประเด็นเบื้องต้นดังกล่าว นำมาสรุปลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยนำข้อมูลที่ได้ มาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงวุฒิ เพื่อสรุปเป็นข้อมูลของลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษา โดยในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ ใช้เกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่ทำงานในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี
- 2) เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี
- 3) เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความทางวิชาการ
2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยมีข้อมูลการสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) รวมทั้งมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์
3. นำข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามการถอดความบันทึกเสียงของการสัมภาษณ์ออกมาเป็นภาษาเขียน ตรวจสอบความถูกต้องของการถอดความและศึกษาทำความเข้าใจ
4. ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วส่งกลับไปให้ ผู้ถูกสัมภาษณ์ตรวจสอบว่าข้อมูลถูกต้องครบตรงตามประเด็นหรือไม่ หรือต้องเพิ่มเติมส่วนใด และวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ
5. นำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องมาเขียนเชิงพรรณนา (Analytic Induction)

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1. แบบบันทึกเอกสาร แบบบันทึกเสียง และแบบบันทึกวิดีโอ
2. แบบสัมภาษณ์ ในการทำประเด็นการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นขอบเขตของการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดของการวิจัย และปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยมีกรอบประเด็นในการสัมภาษณ์เบื้องต้น
3. แบบบันทึกหลักฐานร่องรอย ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกวิดีโอ

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยตัวของผู้วิจัยเอง และโดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytic Induction) ซึ่งเป็นการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เป็นการวิเคราะห์ ตรวจสอบ ลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้จัดบันทึกประเด็นสำคัญๆขณะสัมภาษณ์ไว้ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถาม รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงซ้ำหลังจากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ซึ่งได้ทำการภายหลังการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แล้วนำไปถอดบันทึกคำสัมภาษณ์คำต่อคำ และรายการหลังจากกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง การแปลความหมายข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนคือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์เป็นข้อมูลการบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจัดบันทึก ส่วนที่สองคือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำให้ข้อมูลนั้นนับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสาร

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้เทคนิควิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล 4 ลักษณะ คือ

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) ใช้ตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาเรื่องเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบว่าตรงกันหรือไม่

จนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเป็นภาพรวม หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตีความหมายและอธิบายลักษณะความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เรื่องราวเกี่ยวกับศึกษา ลักษณะและสภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนล่าง เพื่อนำข้อมูลมาหาความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลน่าเชื่อถือหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

3. การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 2 ครั้ง จะสัมภาษณ์เวลาและสถานที่ที่ต่างกัน และปล่อยเวลาให้ว่างไป หลังจากนั้นผู้วิจัยจะกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนเดิมอีกครั้ง หากพบว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้ง 2 ครั้ง มีบางช่วงบางตอนที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจะต้องนำข้อมูลที่ได้ออกไปตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ หรือสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นๆ อีกครั้ง

4. การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจนนำไปสู่การเขียนรายงานวิจัยเบื้องต้นเสร็จ จะต้องนำข้อมูลรายงานวิจัยเบื้องต้นไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่าน ตรวจสอบ แสดงความเห็นเพื่อเป็นการตรวจสอบว่า ข้อมูลที่เขียนเป็นจริงหรือไม่

ผลการวิจัย

1. ลักษณะของการจัดการศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่า จุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาตามแนวชายแดน เริ่มมาจากการศึกษาปฐมวัย ในอดีตที่ผ่านมามีหน่วยงานได้เข้าไปให้บริการด้านการศึกษาศึกษาปฐมวัยหลายหน่วยงาน ที่สำคัญได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) กระทรวงศึกษาธิการ ที่มีการเปิดชั้นเรียนอนุบาลในโรงเรียนประถมศึกษาของคนที่ตั้งอยู่ในชุมชนตามแนวชายแดน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย มีการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านชนเผ่า (เดิมสังกัดกระทรวงมหาดไทย) ได้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านชนเผ่าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ดำเนินการของตน โดยการรับคนที่เป็นคนชนเผ่าที่อยู่ในพื้นที่เป็นผู้ที่มีการศึกษาไม่น้อยกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เข้ามารับการอบรมเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเด็กเล็กในชุมชน ในจำนวนนี้ศูนย์เด็กเล็กบางแห่งได้ร่วมใช้พื้นที่อยู่ในบริเวณโรงเรียนของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันยังมีการดำเนินงานด้านเด็กเล็กอยู่ รวมทั้งยังมีกรมการศาสนาได้ถูกถ่ายโอนให้แก่องค์การปกครองท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 รวมประมาณ 16,000 กว่าแห่ง ซึ่งในปัจจุบันได้มีการเปิดเพิ่มถึงเกือบ 20,000 กว่าแห่งแล้ว จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาปฐมวัยโดยทั่วไปในขณะนี้ดำเนินการ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาลและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยโรงเรียนในสังกัดที่เปิดชั้นเรียนอนุบาล และยังมีส่วนน้อยที่ดำเนินการโดยองค์การภาคเอกชน อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานด้านเด็กเล็กที่เป็นความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์เดิม ปัจจุบันอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระหว่างขอย้ายโอนให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

อันเนื่องจากหน่วยงานต่างๆ ที่เคยดำเนินการด้านเด็กเล็กมีระเบียบและวิธีการทำงานแตกต่างกันไป หลังจากที่ได้มีการถ่ายโอนงานดังกล่าวให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ในปี พ.ศ. 2550 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจึงได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงาน จำนวน 24 มาตรฐาน ครอบคลุมเนื้อหา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ ด้านวิชาการที่เป็นเรื่องของหลักสูตรและการสอน และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน บุคลากรที่ได้รับการถ่ายโอนมาจากหน่วยงานเดิมมีระดับความรู้ที่แตกต่างกันมาก กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจึงมีนโยบายที่จะพัฒนาเพื่อปรับวุฒิบุคลากร

เหล่านี้ให้ถึงระดับปริญญาตรีในด้านการศึกษาศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามยังคงมีปัญหาบางประการที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่น สัดส่วนครูต่อนักเรียน ซึ่งในชั้นเดิมกำหนดไว้ที่ 1:20 ต่อมาได้ปรับเป็น 1:18 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และได้ตั้งเป้าหมายไว้ที่ 1:15 ในอนาคต ในทางปฏิบัติได้พบศูนย์เด็กเล็กตามแนวชายแดนหลายแห่งที่มีเด็กเล็กในความดูแลประมาณ 20 – 30 คน โดยมีครูเพียงคนเดียว และปัญหาการติดตามและประเมินผลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาที่พบในพื้นที่บางแห่ง เช่น การที่หน่วยงานเดิมได้ยุบเลิกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งที่มีจำนวนเด็กลดลง เนื่องมาจากการติดตามพ่อแม่หนุ่มสาวที่ได้เข้าเมืองเพื่อหางานทำ และเป็นไปได้ว่า พ่อแม่ที่เป็นผู้อพยพเข้าเมืองเหล่านี้ อาจจะไม่ได้นำเด็กเล็กเข้าสู่สถานบริการด้านการศึกษาศรีอยุธยาในเมือง เพราะมักจะมีค่าใช้จ่ายสูง ในขณะที่ในชุมชนที่อยู่ต้นทาง จึงทำให้พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม การศึกษาขั้นพื้นฐาน หลังจากที่ได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติ-การศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา โรงเรียนโดยทั่วไป รวมทั้งโรงเรียนที่ตั้งอยู่ตามแนวชายแดนได้เข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ ทั้งโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนเดิม นอกจากนี้ยังคงมีโรงเรียนที่ดำเนินการโดยกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน และองค์กรภาคเอกชนอยู่ด้วยกันจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม โรงเรียนส่วนใหญ่ตามแนวชายแดนและในเขตพื้นที่ห่างไกล ยังคงมีเพียงระดับประถมศึกษา มีบ้างที่ได้ปรับเป็นโรงเรียนขยายโอกาสโดยเปิดชั้นเรียนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น รวมทั้งบางแห่งมีการเปิดถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งหมายความว่า การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ยังไม่สามารถจัดได้อย่างทั่วถึงโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล นอกจากนี้ชุมชนตามแนวชายแดน ยังมีปัญหาเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีนักเรียนจำนวนไม่มากนัก ซึ่งเดิมกระทรวงศึกษาธิการมีแผนที่จะยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ลง แต่ไม่สามารถทำได้ด้วยเสียงคัดค้านจากประชาชน จึงได้ถ่ายโอนโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการต่อไป รวมทั้งยังคงมีบางหมู่บ้านในพื้นที่ที่ไม่มีสถานบริการทางการศึกษาใดๆเลย โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ก็ยังได้รับความนิยมนักเรียนจากครอบครัวของผู้ด้อยโอกาสกันโดยทั่วไป เนื่องจากผู้ปกครองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆเลย แต่มักจะถูกกล่าวในแง่ลบว่าเด็กจะขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ และครอบครัวของตนตั้งแต่วัยเด็ก เพราะเด็กต้องมาอยู่ในลักษณะโรงเรียนประจำตลอดภาคเรียน เช่นเดียวกับโรงเรียนวัดในภาคกลางหลายแห่งที่เปิดรับนักเรียนยากจน และมีเด็กนักเรียนจากชุมชนตามแนวชายแดนเดินทางไปเข้าเรียนจำนวนมาก นอกจากนี้ยังนิยมเข้าศึกษาต่อในสายอาชีวศึกษาด้วย ทั้งสาขาเกษตรกรรมช่างฝีมือต่างๆ และพาณิชยกรรมในระดับ ปวช. และ ปวส.

2. สภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่า

2.1 หลักความเสมอภาค คุณภาพทางการศึกษา และมีการศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่

2.1.1 การเข้าถึงโอกาสการศึกษาและมีการศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่ ถึงแม้จะมีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 และมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ที่เปิดโอกาสให้เด็กในวัยเรียนทุกคนสามารถเข้าสู่วัยเรียนขั้นพื้นฐานได้โดยไม่มีข้อกีดกันเรื่องสัญชาติ แต่ยังคงมีกรณีที่สถานศึกษาตั้งแต่ระดับโรงเรียนไปจนถึงมหาวิทยาลัยที่ไม่ยอมรับนักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยเข้าสู่วัยเรียนของสถานศึกษาของตน เห็นได้จากกรณีมีข้อร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและต่อสื่อมวลชนที่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งผลการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีแรงงานที่อพยพจำนวนมาก พบว่ามีสถานศึกษาที่สำรวจถึงร้อยละ 12.5 ที่ไม่ทราบนโยบายให้รับเด็กไม่มีสัญชาติเข้าเรียนได้ รวมทั้งยังพบว่ามีเด็กในวัยเรียนที่อยู่ในเมืองที่ไม่ได้เรียนหนังสืออยู่อีกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่พื้นที่ห่างไกลตามแนวชายแดนส่วนใหญ่ ยังคงมีโรงเรียนเพียงระดับประถมศึกษา

เท่านั้น แต่กฎหมายกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี รัฐเองยังไม่สามารถจัดเตรียมสถานศึกษาภาคบังคับให้มีการศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่ได้ นั้นแสดงว่าผู้ปกครองในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งมักเป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อยของสังคมกลับชวนชวนจัดส่งบุตรหลานไปเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเมือง กลับเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา

2.1.2 คุณภาพการศึกษา เป็นที่ทราบทั่วกันว่าโรงเรียนห่างไกล ยังขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา รวมถึงการขาดแคลนบุคลากรที่พอเพียงในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้ รวมทั้งการขาดแคลนครูเฉพาะด้าน ขาดแคลนเครื่องคอมพิวเตอร์ ห้องปฐมนิเทศไม่ได้มาตรฐาน และการขาดแคลนครูเฉพาะด้าน ย่อมหมายถึงครูที่มีความจำเป็นต้องสอนวิชาที่ตนเองไม่ถนัด และอาจหมายรวมถึงการที่ครูคนหนึ่งต้องดูแลนักเรียนหลายชั้นด้วย

2.1.3 การศึกษาโดยไม่มีค่าใช้จ่าย หลังจากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ยังคงเสียค่าใช้จ่ายหลายรายการให้แก่โรงเรียนตลอดมาทุกภาคการศึกษา และถึงแม้รัฐบาลปัจจุบันจะได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับเรื่องการศึกษาฟรี และได้มีการจัดสรรงบประมาณให้มากขึ้น ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2552 ที่เห็นชอบงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 15 ปี แต่เมื่อเปิดภาคเรียนการศึกษาใหม่ ผู้ปกครองยังคงมีรายจ่ายที่โรงเรียนเรียกเก็บด้วยคำอธิบายรายการที่มีลักษณะคลุมเครือขาดความชัดเจนว่ามีการใช้จ่ายไปเพื่อการนั้นๆ อย่างไรและมาก – น้อยเพียงใด เช่น ค่าจ้างครูชาวต่างประเทศ ค่าคอมพิวเตอร์ กรณีที่โรงเรียนจัดเกินมาตรฐานที่รัฐจัดให้ ค่าตรวจสอบสุขภาพนักเรียน นอกเหนือการให้บริการสาธารณสุขของรัฐ รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้โรงเรียนเรียกเก็บเงินได้ เป็นการเปิดช่องให้โรงเรียนได้ใช้ประโยชน์โดยขาดความโปร่งใส จึงต้องมีมาตรการควบคุมที่รัดกุมและต้องทำให้เกิดความโปร่งใสทั้งในการเรียกเก็บและในการใช้จ่ายจริง

2.2 หลักการมีส่วนร่วมโดยผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา

กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาในลักษณะที่เป็นองค์ประกอบแบบผสม โดยที่มีผู้แทนจากชุมชน (อันได้แก่ ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศิษย์เก่า และผู้ทรงวุฒิ) และผู้แทนจากโรงเรียน (ผู้บริหารและครู) ร่วมกันทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาในทางปฏิบัติ โรงเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล รวมทั้งพื้นที่ตามแนวชายแดน กรรมการโรงเรียนส่วนที่เป็นตัวแทนภาคประชาชน ขาดทั้งความรู้ ประสบการณ์ และทักษะที่จะทำหน้าที่ตามที่กฎหมายระบุไว้ และเมื่อได้รับตำแหน่งแล้ว กลับไม่เคยผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้อำนาจหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสม นี่เป็นความบกพร่องอย่างสำคัญที่รัฐมอบหมาย อำนาจหน้าที่ให้แก่ตัวแทนประชาคม แต่กลับไม่มีการเตรียมตัว ดังจะเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกลายเป็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนกลายเป็นผู้ควบคุมคณะกรรมการในเรื่องต่างๆเสียเอง

2.3 หลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่น

กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้รับผิดชอบพัฒนาหลักสูตรแกนกลาง และสถานศึกษาเป็นผู้จัดทำสาระของหลักสูตรที่มุ่งเน้นความเป็นท้องถิ่น เท่าที่ผ่านมาโรงเรียนถูกคาดหวังว่า จะต้องเป็นผู้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งๆ ที่โรงเรียนพื้นที่ห่างไกลตามแนวชายแดน ยังมีสภาพขาดแคลนครู ยิ่งไปกว่านั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีความหมายครอบคลุมทั้งอาชีพ การดูแลสุขภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการแสดงออกทางศิลปะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่อยู่ที่ครู แต่อยู่ที่ผู้รู้ อาวุโสของชุมชน การที่โรงเรียนจะประมวลความรู้เหล่านี้เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น จำเป็นที่โรงเรียนจะต้องเปิดประตูโรงเรียนเพื่อเชิญเชิญให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยทั่วไปโรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงไม่คุ้นเคยกับการให้ชุมชน

เข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษา ซึ่งเห็นชัดว่าด้วยเหตุนี้ สาระสำคัญของมาตรา 29 ที่ให้โรงเรียนร่วมกับประชาชน จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังจากโรงเรียนส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในชุมชน และด้วยเหตุนี้เช่นกันที่โรงเรียนยังไม่มีบทบาทในการทำหน้าที่สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างจริงจังและเป็นระบบ รวมไปถึงการไม่ช่วยอนุรักษ์และถ่ายทอดภาษาท้องถิ่นหรือภาษาแม่ของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องของการสอดแทรกภาษาท้องถิ่นหรือภาษาแม่เข้าสู่ระบบโรงเรียนกำลังเป็นประเด็นที่ชุมชนท้องถิ่น ไม่เพียงแต่เฉพาะคนในเมืองเท่านั้น แต่ยังมีชุมชนไทยในภาคต่างๆที่กำลังตื่นตัวและเริ่มทดลองนำเอาภาษาถิ่นหรือภาษาแม่มาสอดแทรกเข้าสู่โรงเรียนในภาคต่างๆของประเทศไทย โดยที่รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างชัดเจน

2.4 ระบบการสอบวัดผลสัมฤทธิ์

เนื่องจากกระบวนการสอบยังคงเป็นระบบแพ็คต้ออก ทำให้โรงเรียนที่อยู่ห่างไกลซึ่งมักจะเป็นโรงเรียนของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสที่มีสภาพของความขาดแคลนในด้านต่างๆ ต้องตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบในการแข่งขัน เด็กชนบท รวมทั้งเด็กชนเผ่าที่มุ่งเข้าสู่เมืองเพื่อศึกษาต่อ ย่อมตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบในสนามของการแข่งขันในการเข้าศึกษาต่อ จะเห็นได้จากสภาพความแตกต่างเหลื่อมล้ำระหว่างโรงเรียนในเมืองกับในชนบทยังคงอยู่ การพัฒนาเครื่องมือแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษายังจะต้องคำนึงถึงการถ่ายโอนความรู้ระหว่างการศึกษาระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

2.5 การประกันคุณภาพทางการศึกษา

การที่กฎหมายกำหนดให้การจัดการศึกษายึดหลักในการมีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ จะทำให้เห็นถึงกรยอมรับให้รูปแบบการจัดการศึกษาสามารถมีความแตกต่างกันได้ รวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์และผู้คนที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป การกำหนดให้การประกันคุณภาพการศึกษามีมาตรฐานเดียวกัน จึงเป็นความคิดที่สวนทางกับแนวทางปฏิบัติ จึงได้พบเห็นข้อร้องเรียนที่ว่าวิธีการประเมินคุณภาพไม่เป็นธรรมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กของตน เมื่อยอมรับให้รูปแบบการจัดการศึกษามีความหลากหลายได้ ก็ควรยอมรับให้มีการพัฒนาเกณฑ์การวัดที่มีความหลากหลาย ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันของสังคมไทย

3. ปัญหาการจัดการศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่า

3.1 ปัญหาด้านนโยบาย นโยบายด้านการศึกษายังไม่เป็นที่รับรู้อย่างทั่วถึง สถานศึกษาเข้าใจนโยบายที่แตกต่างกัน มีความเข้าใจคลาดเคลื่อน ไม่ชัดเจน สถานศึกษาบางแห่งยังไม่รับรู้นโยบายดังกล่าว หรือมีความเข้าใจในนโยบายต่างกัน เช่น โรงเรียนบางแห่งไม่ยอมรับเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร เข้าเรียน เพราะเกรงว่าเด็กจะเอาหลักฐานที่โรงเรียนออกให้ไปขอสัญชาติ บางโรงเรียนยินดีรับเข้าเรียน แม้ยังไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ โรงเรียนหลายแห่งยังไม่แน่ใจว่าจะได้รับการจัดสรรงบประมาณรายหัวหรือไม่ ขณะที่หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติยังเป็นห่วงในเรื่องของความมั่นคงของชาติ หากรับเด็กชนเผ่าหรือเด็กต่างด้าวที่ไร้สัญชาติมาเข้าเรียนจำนวนมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการจับกุมเด็กต่างด้าวที่เรียนอยู่ในโรงเรียน

3.2 ปัญหาการศึกษาในระบบ เนื่องจากเป็นหลักสูตรของไทย เนื้อหาสาระที่อยู่ในหลักสูตรจึงเป็นเรื่องของประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจไม่เหมาะสมกับเด็กชนเผ่าหรือเด็กต่างด้าวไร้สัญชาติ โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ที่พาดพิงถึงประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า อาจสร้างความขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาการสื่อสาร ที่เด็กและครูพูดกันคนละภาษา แม้จะมีศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรเอกชนจะเตรียมความพร้อมให้กับเด็กบางส่วนแล้วก็ตาม โดยเฉพาะการจัดการศึกษาตามแนวชายแดนที่มีหลักสูตรจากส่วนกลางมาเป็น

ผู้กำหนด จึงทำให้ปรัชญาการศึกษา หลักสูตรของโรงเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดประเมินผล การบริหารและการจัดการ ที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางและนำมาใช้กับโรงเรียนตามแนวชายแดนนั้น ไม่เหมาะสมกับบริบทจึงส่งผลทำให้มีปัญหาในการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ตามแนวชายแดน

3.3 ปัญหาการศึกษาที่จัดโดยองค์กรอื่นๆ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรทางศาสนา หรือชุมชนต่างชาติ มีลักษณะต่างกันต่างจัดไม่มีระบบที่ชัดเจน หลักสูตรมีความหลากหลาย อาคารสถานที่ปลูกสร้างไม่มีมาตรฐาน มีเพียงห้องแถวไม่กี่ห้องก็สามารถเปิดสอนได้แล้ว ครูที่ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัคร ไม่ได้จบทางด้านการศึกษา ด้านปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ จึงทำให้มีปัญหาในเรื่องมาตรฐานและคุณภาพทางการศึกษา รวมทั้งปัญหาในเรื่องงบประมาณ และการนำความรู้ที่เรียนไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

3.4 ปัญหาตัวเด็กและครอบครัว เด็กเหล่านี้ติดตามพ่อแม่เข้ามาทำงาน จึงทำให้ต้องเปลี่ยนที่อยู่บ่อย รวมทั้งปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่าย เรื่องอุปกรณ์การศึกษา เสื้อผ้า การเดินทาง ปัญหาในเรื่องสถานะของพ่อแม่ที่ไม่ได้จดทะเบียนแรงงาน ต้องหลบซ่อน การที่เด็กต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่มีเวลามาเรียนปกติ ความรู้สึกแปลกแยกกับเด็กไทยในท้องถิ่นและพื้นที่ ตลอดจนการที่พ่อแม่ของเด็กไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาทำให้เห็นว่า การจัดการศึกษาตามแนวชายแดนเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดนให้กับประเทศและเป็นปัญหาที่สะสมความรุนแรงในการจัดการศึกษาในทุกลักษณะและรูปแบบการจัดการศึกษา ตลอดจนมีความอ่อนไหวในกระบวนการจัดการศึกษาดังกล่าวมานาน โดยไม่ได้รับการแก้ไข หรือแก้ไขไม่ถูกจุด ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเรื่องของนโยบายที่ออกมาจากส่วนกลางที่ไม่สามารถใช้กับพื้นที่ตามแนวชายแดนได้ เช่น การรับเข้านักเรียนที่ต้องมีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร ทำให้เด็กเสียโอกาสทางการศึกษาไปจนหลุดออกจากระบบและกลายเป็นปัญหาของสังคม หรือปัญหาการสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษา หรือแม้แต่ปัญหาความเสมอภาคและความเหลื่อมล้ำทั้งในเชิงโอกาสและในเชิงการบริการ สิ่งหนึ่งที่ควรที่จะสร้างให้มีของการจัดการศึกษาตามแนวชายแดน คือการรักและภูมิใจของการอยู่ร่วมของคนหลากหลายเผ่าพันธุ์ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย ที่ได้สร้างที่ให้พื้นที่ทำกินและอาชีพในการดำรงชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญและให้โอกาสทางการศึกษาโดยมี 1. ลักษณะของการจัดการศึกษา ทั้งเด็กไทยและเด็กตามชายแดนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตลอดมา ซึ่งจะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้รับรองในการยอมรับสิทธิเด็กที่จะได้รับการศึกษา บนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน ดังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการเข้ารับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้อย่างถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย 2. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ยังได้มีมติอนุมัติหลักการระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ.2548 เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร หรือไม่มีสัญชาติไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย Monmuang (2017) ได้ทำการศึกษาพบว่า โรงเรียนจัดการศึกษาให้เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งที่มีเอกสารทางทะเบียนราษฎร และไม่มีเอกสารทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย โดยไม่เลือกว่าเป็นต่างด้าว ชาวไทยภูเขา ผู้พลัดถิ่น

สัญชาติเมียนมาร์ เด็กยากไร้ และเด็กที่อาศัยอยู่ตามชายขอบของประเทศ ให้สามารถเขาเรียนได้ โดยไม่จำกัดระดับ ประเภ หรือพื้นฐานการศึกษา 3.ปัญหาการจัดการศึกษาในจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา รวมทั้งโรงเรียนที่ได้ให้บริการการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กที่ไม่มีสัญชาติ ยังมีปัญหาเพราะการจัดสรรงบประมาณถูกกำหนดโดยการนับจำนวนรายหัวของนักเรียน ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายของประชากรข้ามแดนไปมาอยู่ตลอดเวลา แต่มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2535 และโรงเรียนยินดีจะรับเด็กชนเผ่า แต่ต้องการให้เด็กสามารถพูด ฟังและสื่อสารภาษาไทยได้ เพื่อไม่ให้เป็นการอุปสรรคต่อการศึกษา และเป็นปัญหาของการออกกลางคัน Sornkum (2011) ได้ทำการศึกษาพบว่า สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นด้านที่ส่งผลกระทบต่อ การออกกลางคันของนักเรียนมากที่สุด โดยคนในชุมชนมีความเชื่อว่าไม่ต้องเรียนก็มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อนที่ไม่เรียนต่อในชุมชนมีจำนวนมาก บ้านอยู่ห่างไกลโรงเรียน และต้องการใช้ชีวิตอิสระตามเพื่อน ยังมีศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการโดยมูลนิธิและองค์กรการกุศลที่จัดการศึกษาให้แก่เหล่านี้ด้วยหลักสูตรและการเรียนการสอน ในลักษณะและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่ออนาคตทางการศึกษาของเด็กเหล่านี้

สรุป

ลักษณะของการจัดการศึกษาในการศึกษาตามแนวชายแดนมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาปฐมวัย ในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) กระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงมีเพียงระดับประถมศึกษา มีส่วนน้อยที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสถึงมัธยมศึกษาตอนต้น และสภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาตามแนวชายแดน ได้แก่ การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ความเสมอภาค คุณภาพทางการศึกษา และการจัดการศึกษาที่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมโดยผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาที่ไม่มีคุณภาพมากพอ นอกจากนี้ ในประเด็นหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งทางโรงเรียนใช้เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนานักเรียนของโรงเรียนเหล่านี้ ยังขาดความเหมาะสมในการพัฒนาให้สอดคล้องและร้อยรับกับบริบทของโรงเรียนและชุมชนตามแนวชายแดน นอกจากนี้ทั้งยังมี 3.ปัญหาการจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านนโยบาย ปัญหา การสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ปัญหาการศึกษาที่จัดโดยองค์กรอื่นๆ ปัญหาตัวเด็กและครอบครัว ปัญหาเหล่านี้จะหมดไปได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่มาร่วมกัน พัฒนาการศึกษาด้านแนวชายแดน เพื่อสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดนให้กับประเทศชาติต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หลักสูตรการศึกษา การจัดทำหลักสูตรควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) ต้องเป็นหลักสูตรที่เตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนในโรงเรียน โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้ภาษาไทย และควรนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรนอกโรงเรียน มาพัฒนารวมกันเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
- 2) ต้องเป็นหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ทั้งในเรื่องเวลาเรียน ภาษาที่ใช้สอน
- 3) ต้องจัดทำเป็นหลักสูตรแกนกลางที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับรองหลักสูตรดังกล่าวนี้จะต้องมีความหลากหลายยืดหยุ่น และเหมาะสมกับความต้องการและความหลากหลายของเด็กกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 การเทียบโอนและการรับรองวุฒิการศึกษา ควรมีระบบรับรองและเทียบโอนวุฒิการศึกษา เพื่อให้เด็กชนเผ่าหรือเด็กต่างด้าวไร้สัญชาติที่เรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรอื่นๆ และที่เรียนในศูนย์อพยพพื้นที่พักพิง สามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษาได้ หากต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นหรือเมื่อกลับไปศึกษาในประเทศของตนหรือประเทศที่สาม โดยศูนย์การเรียนรู้จัดทำหลักสูตรเสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้การรับรอง ก่อนจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการต้องกำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์การรับรองหลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่

1.3 การสอนภาษา ควรมีการเตรียมความพร้อมทางด้านภาษาไทยให้เด็กก่อนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียนของไทย โดยต้องกำหนดให้ภาษาไทยเป็นวิชาบังคับที่ทุกศูนย์จะต้องจัดการสอนควบคู่กับการเรียนภาษาแม่ โดยเน้นการใช้เพื่อสื่อสารมากกว่าภาษาวิชาการ

1.4 นโยบายและกลไกการดำเนินงาน ต้องหาแนวทางในการผลักดันนโยบายและระเบียบต่างๆ ให้มีผลในเชิงปฏิบัติ หน่วยปฏิบัติต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบและหลักเกณฑ์ให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถนำไปดำเนินการได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งต้องทำความเข้าใจกับหน่วยงานหรือศูนย์การเรียนรู้ให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน หน่วยงานของรัฐต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะสภาความมั่นคงแห่งชาติที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายระดับสูง และกระทรวงมหาดไทยซึ่งดูแลดำเนินการตามนโยบาย ต้องทำงานไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ต้องทำความเข้าใจกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ปกครองยอมรับในการที่มีเด็กชนเผ่าหรือเด็กต่างด้าวไร้สัญชาติเข้ามาเรียนร่วมกับลูกหลานของตน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำข้อมูลการวิเคราะห์ลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ไปสร้างทิศทางการจัดการศึกษาให้กับเด็กตามแนวชายแดนให้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

2.2 ควรนำข้อมูลการวิเคราะห์ลักษณะ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ไปสร้างกลไกและมาตรการจัดการศึกษาให้กับโรงเรียนตามแนวชายแดน

References

- Banks, A. J. (1994a). *An Introduction to Multicultural Education*. Boston: University of Washington.
- Cortes. (1996). *Cultural Diversity and Education: Foundations*. (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Ministry of Education. (2008). *Core Curriculum for Basic Education Curriculum 2008*. Bangkok: Ministry of Education.
- Ministry of Education. (2018). *Guidelines of Educational Provision for Non-Registered Ornon-Thai Nationality Population*. Bangkok: The Agricultural Co-operative Federation of Thailand Publishing, Ltd.
- Ministry of Social Development and Human Security. (2017). *Master Plan for Development of Ethnic Groups in Thailand 2015–2017*. Retrieved May 3, 2020, from https://hhdc.anamai.moph.go.th/th/master-plan-for-ethnic-development-in-thailand/download?id=17412&mid=25621&mkey=m_document&lang=th&did=485

- Office of Primary Education Area, Tak Province Area 2. (2016). *Annual Report of Office of Primary Education Area, Tak Province Area 2, Fiscal Year 2558*. Tak: Office of Primary Education Area, Tak Province Area 2.
- _____. (2016). *Educational Provision of Migrant Educational Coordination Center*. Tak: Office of Primary Education Area 2, Tak Province Area 2.
- UN Millennium Project. (2015). *The Millennium Development Goals Report 2015*. New York: United Nations.

การพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

The Development of Indicators to Measure Leadership, Based on
the Rule of Law of School Administrators under the Office of
Basic Education Commission

¹กิตติศักดิ์ สมพล, วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรารporn, อัจฉรา นียมาภา และ สุพจน์ เกิดสุวรรณ

¹Kittisak Somphon, Wisut Wichitpatcharaporn, Achara Niyamabha

and Suphot Koedsuwan

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kasetsart University, Thailand.

¹Corresponding Author's E-mail: monggon.somphon@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากรอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ 3) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 300 คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น คำนวณตัวอย่างตามสัดส่วนกระจายทั่วประเทศ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามที่ประมาณค่า 5 ระดับ สถิติสำหรับการวิจัยนี้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

ผลการวิจัย พบว่า 1) กรอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด 2) องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านที่ 1 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มี 3 ตัวชี้วัด ด้านที่ 2 ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม มี 3 ตัวชี้วัด ด้านที่ 3 ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มี 3 ตัวชี้วัด และด้านที่ 4 ด้านความมีจิตบริการ มี 2 ตัวชี้วัด และ 3) ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล พบว่า ตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความกลมกลืน คือ ค่าไคสแควร์ = 24.30, df = 22, p-value 0.33; Relative χ^2 = 1.104; GFI = .99; AGFI = .96; RMR = .02; SRMR = .01; RMSEA = .02 มีน้ำหนักองค์ประกอบอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: ตัวชี้วัด; ภาวะผู้นำ; นิติธรรม; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate the conceptual framework of leadership based on the rule of law for school administrators; 2) to explore the components and indicators of leadership based on the rule of law of school administrators; and 3) to examine the structural validity of an indicator model for measuring leadership based on the rule of law of school administrators. The study used a mixed-method approach. A sample group included 300 secondary school directors, who were chosen using stratified random sampling. A sample size was proportionally calculated. The tool used was a questionnaire with 5-point Likert scale. The statistics used were mean, standard deviation, content analysis, and confirmatory factor analysis.

From the study, the following results are found: 1) The conceptual framework of leadership based on the rule of law of school administrators included 4 components and 11 indicators; 2) The components and indicators of leadership based on the rule of law of school administrators comprise (1) social responsibility with 3 indicators, (2) equity and equality with 3 indicators, (3) transparency and information disclosure with 3 indicators, and (4) service mind with 2 indicators; and 3) From examining the structural validity of a model, the results found that indicators measuring leadership based on the rule of law of school administrators are congruent with empirical data with the following GoF (goodness of fit): chi-square value = 24.30, df = 22, p-value = 0.33, Relative χ^2 = 1.104; GFI = .99; AGFI = .96; RMR = .02; SRMR = .01; RMSEA = .02, while the factor loading has a statistical significance of 0.01.

Keywords: Indicators; Leadership; Rule of Law; School Administrators

บทนำ

ผู้บริหารสถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐต้องให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระและหน่วยงานของรัฐไว้ว่าต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไป ตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม ตามความในมาตรา 3 วรรค 2 หน่วยงานของรัฐทุกๆ กระทรวง จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังกล่าว เห็นได้ว่าหลักนิติธรรม เป็นหลักการที่มีความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน (The Secretariat of the Senate, 2017) หลักนิติธรรมเป็นหลักสำคัญในการปกครอง เป็นแนวคิดที่มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรีก โดยเกิดจากการค้นหาหลักการปกครองที่ดีที่สุดเพลโต นักปราชญ์ชาวกรีก เสนอว่าการปกครองที่ดีที่สุดคือการปกครองโดยราชาปราชญ์ (Philosopher King) ซึ่งเป็นทั้งคนเก่งและคนดีมีคุณธรรมประจำใจ ปกครองบ้านเมืองด้วยความถูกต้องยุติธรรม แต่ท้ายที่สุดเพลโตก็ไม่สามารถหาคนที่สมบูรณ์แบบพอที่จะเป็นราชาปราชญ์ได้ จึงหันมาให้ความสำคัญกับ “กฎหมาย” โดยเสนอว่ากฎหมายเป็นสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินตามกฎหมายหากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติปฏิบัติตามได้แม้แต่คนชั่วก็ยังมีทางทำความดีขึ้นมาได้เช่นกัน แต่หากในรัฐใดกฎหมายอยู่ภายใต้อำนาจของผู้มีอำนาจ รัฐนั้นก็มีแนวโน้มล่มสลาย (Insawang, 2021)

หลักนิติธรรมเป็นเสาหลักในการบริหารกิจการภาครัฐของแต่ละประเทศโดยสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นเป้าหมายในการพัฒนา SDGs 17 ข้อที่ 16.3 ประกอบกับการวิจัยและประเมินหลักนิติธรรมของรัฐในแต่ละประเทศ โดยหน่วยงานอิสระระดับโลกที่เรียกชื่อว่า World Justice Project (WJP) ได้ทำการวิจัยและประเมินหลักนิติธรรมของประเทศต่างๆ ในโลกเป็นประจำทุกปี โดยแยกพิจารณาใน 8 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการจำกัดอำนาจของรัฐบาล 2) ด้านการปลอดจากคอร์รัปชัน 3) ด้านมีรัฐบาลที่เปิดกว้าง 4) ด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน 5) ด้านความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย 6) ด้านการบังคับใช้กฎระเบียบ 7) ด้านกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง และ 8) ด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (World Justice Project, 2020)

ปัจจุบันหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ได้ถูกนำมากล่าวถึงในหลากหลายมิติรวมถึงมิติการพัฒนามนุษย์และสังคม องค์การสหประชาชาติ หรือ United Nations (UN) ได้พิจารณาและรับรองจากที่ประชุมใหญ่แห่งสหประชาชาติ สมัยที่ 68 ให้หลักนิติธรรมเป็น 1 ใน 17 เป้าหมายของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 (SDGs 17) การส่งเสริมหลักนิติธรรม จึงเป็นการเสริมสร้างสังคมให้เกิดสันติภาพ ยุติธรรม การปกครองที่มีประสิทธิภาพและตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรมมิได้เป็นเพียงเป้าหมายที่มีความสำคัญในตัวเองเท่านั้นหากแต่เป็นปัจจัยเอื้อให้เป้าหมายอื่นๆ ประสบความสำเร็จด้วยเช่นกัน (Thailand Institute of Justice, 2017)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจในการพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งหวังให้ทราบถึงกรอบแนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายต่างๆ อันจะส่งผลดีต่อการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษารอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ แนวคิดหลักนิติธรรม แนวคิดหลักธรรมาภิบาล แนวคิด Leadership and The Rule of Law แนวคิด Law Enforcement Leadership แนวคิดการพัฒนาผู้นำให้มีนิติธรรม แนวคิดทฤษฎีด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี แนวคิดการพัฒนาดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมของ WJP และแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ โดยการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการและหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบส่งเคราะห์เอกสารและงานวิจัย

3) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

3.1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการยุติธรรมและหลักนิติธรรม จำนวน 3 คน โดยเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสำนักงานศาลปกครอง ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในกระบวนการยุติธรรมในศาลปกครองจำนวน 1 คน และ

นักวิชาการด้านหลักนิติธรรม จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน จำนวน 1 คน และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวน 1 คน

3.2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 1 คน ในสำนักงานศึกษาธิการภาค จำนวน 1 คน และในระดับส่วนราชการ จำนวน 1 คน

3.3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ (แข่งขันสูง) จำนวน 1 คน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 1 คน และโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 3 คน

4) การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

5) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

6) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานงานกับผู้ให้ข้อมูล ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จาก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วเข้าสัมภาษณ์ผ่านระบบ Google Meet โดยดำเนินการสัมภาษณ์ในระหว่างวันที่ 29 กรกฎาคม ถึง 29 สิงหาคม 2564

7) การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนการศึกษารอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้จากแบบวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาทำการสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามความถี่ ร้อยละ โดยแยกพิจารณาเป็นด้าน องค์ประกอบและด้านตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา แล้วนำกรอบแนวคิด องค์ประกอบและตัวชี้วัดที่ได้มาสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวม ข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิชุดเดิมอีกครั้ง เพื่อยืนยันความสอดคล้องและเหมาะสมของกรอบแนวคิด องค์ประกอบและตัวชี้วัด แล้วสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

1) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในการการสนทนากลุ่ม จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ (แข่งขันสูง) จำนวน 3 คน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 3 คน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 2 คน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง จำนวน 2 คน และโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 2 คน

2) เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ คือ 1) จบการศึกษาระดับปริญญาเอก และ 2) เป็นนักวิชาการด้านการบริหารสถานศึกษาระดับประเทศ หรือ 3) เป็นผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีอัตราการแข่งขันสูง หรือ 4) เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ หรือ 5) ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาจนได้รับรางวัลระดับประเทศที่เกี่ยวกับโรงเรียนคุณธรรม โรงเรียนสุจริต หรือรางวัลอื่นๆ ที่เกี่ยวกับนิติธรรม

3) การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการ snowball technique โดยเป็นวิธีการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือเพื่อตอบในประเด็นปัญหาการวิจัย โดยผู้วิจัยเลือกผู้เชี่ยวชาญที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ผู้วิจัยจะศึกษาจริงๆ มาก่อน 1 คน แล้วจะได้ขอให้ผู้เชี่ยวชาญท่านนั้น ระบุ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญท่านต่อไป จากนั้นผู้วิจัยร้องขอให้ผู้เชี่ยวชาญท่านใหม่ระบุชื่อผู้เชี่ยวชาญท่านต่อไป จนครบจำนวนตามที่ผู้วิจัยต้องการ

4) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานงานกับผู้ให้ข้อมูล ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วดำเนินการสนทนากลุ่มผ่านระบบ google meet ในวันที่ 22 ตุลาคม 2564

6) การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนการศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อยืนยันความตรงขององค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

1) ประชากรที่ใช้ในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 2,358 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง การกำหนดขนาดของตัวอย่าง ได้มาจากแนวคิดการใช้สถิติในการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้างจากกฎแห่งความเชี่ยวชาญ (rule of thumb) ซึ่งเป็นการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลายและได้รับการยอมรับในการวิเคราะห์ซึ่งมีตัวแปรพหุนาม โดยใช้ขนาดตัวอย่าง คือ จำนวน 10 ต่อ 20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ (Hair et al., 1998 as cited in Wiratchai, 1999) งานวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตได้ 15 ตัวแปร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 20 เท่าของตัวแปร ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม คือ จำนวน 300 คน เพื่อทดสอบความสอดคล้องของตัวชี้วัด โดยผู้วิจัยได้อาศัยการสุ่มแบบแบ่งชั้น

3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถาม เรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นชนิดแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์บริหารสถานศึกษา และขนาดของสถานศึกษาที่ตนปฏิบัติราชการอยู่ ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติ/ระดับพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกถึงภาวะผู้นำแบบนิติธรรม ในลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ข้อคำถามแบ่งออกเป็น 4 ด้าน รวมจำนวน 82 ข้อ

4) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ด้านการบริหารสถานศึกษา ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการวิจัยการศึกษา และด้านการบริหารการศึกษา เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ความชัดเจน ความเหมาะสม และความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าเท่ากับ 0.98 จากนั้นนำแบบสอบถามมาหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยวิธี Cronbach ได้ค่าเท่ากับ 0.99

5) การเก็บข้อมูล นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแล้วไปสอบถามผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนทั้งสิ้น 300 คน

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (percentage) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

6.2) ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อระดับการปฏิบัติหรือระดับพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่แสดงออกถึงภาวะผู้นำแบบนิติธรรม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ค่าสถิติพื้นฐาน ค่าสถิติที่บ่งบอกความเหมาะสมของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis, CFA) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

ผลการวิจัย

การพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษากรอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสอบถาม จากประชากร ผู้วิจัยได้กรอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1.1) การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษา อย่างจำกัด 1.2) การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติราชการ 1.3) การรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 2.1) การบริหารสถานศึกษาด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม 2.2) การส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในคุณภาพชีวิตของนักเรียน 2.3) การเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และบุคลากร 3) ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 3.1) การส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา 3.2) การส่งเสริมสนับสนุนระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็ง 3.3) การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ และ 4) ด้านความมีจิตบริการ มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ 4.1) การให้บริการที่เหนือความคาดหวัง 4.2) การพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการศึกษารายองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จากการสนทนากลุ่มและการสอบถาม พบว่าภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน และตัวชี้วัด 11 ตัวชี้วัด และมีค่าสถิติเบื้องต้นขององค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ ค่าความโด่งของตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

(n=300)

ตัวแปร	$\bar{X}$	แปลผล	S.D.	Sk	Ku
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม					
1. การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษาอย่างจำกัด	4.64	มากที่สุด	0.44	-2.06	6.12
2. การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติราชการ	4.73	มากที่สุด	0.36	-2.40	8.46
3. การรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	4.68	มากที่สุด	0.43	-1.70	3.67
ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม					
4. การบริหารสถานศึกษาด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม	4.76	มากที่สุด	0.40	-2.45	7.77
5. การส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในคุณภาพชีวิตของนักเรียน	4.73	มากที่สุด	0.42	-2.14	5.64

ตัวแปร	$\bar{X}$	แปลผล	S.D.	Sk	Ku
6. การเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากร	4.70	มากที่สุด	0.45	-1.99	5.34
ด้านความโปร่งใสและเปิดเผยข้อมูล					
7. การส่งเสริม สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา	4.71	มากที่สุด	0.43	-2.18	6.95
8. การส่งเสริมสนับสนุนระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็ง	4.73	มากที่สุด	0.45	-2.56	8.92
9. การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์	4.71	มากที่สุด	0.45	-2.13	5.95
ด้านความมีจิตบริการ					
10. การให้บริการที่เหนือความคาดหวัง	4.57	มากที่สุด	0.51	-1.41	2.24
11. การพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา	4.64	มากที่สุด	0.47	-1.70	3.35
รวม	4.69	มากที่สุด	0.38	-2.27	8.02

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา การวิเคราะห์องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในการวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) โดยทำการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลกับตัวชี้วัดว่ามีความสอดคล้องตามองค์ประกอบที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด โดยมีดัชนีความกลมกลืนประกอบด้วย Chi-Square/Degree of Freedom ที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ 1.104 Goodness of Fit ที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ 0.99 Adjust Goodness of Fit ที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ 0.96 Root Mean Square Residual ที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ 0.02 และ Root Mean Square Error of Approximation ที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ 0.019 สรุปการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้ผลว่า ผ่านเกณฑ์ โมเดลที่ได้มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสถิติวัดความกลมกลืนของโมเดลองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา กับข้อมูลเชิงประจักษ์

ดัชนีความกลมกลืน	เกณฑ์ที่ดี	ค่าสถิติที่ได้จากการวิเคราะห์	ผลการพิจารณา
Chi square-sig	>0.05	0.331	ผ่าน
Chi square/df	<2.00	1.104	ผ่าน
Goodness of Fit (GFI)	>0.90	0.99	ผ่าน
Adjust Goodness of Fit (AGFI)	>0.90	0.96	ผ่าน
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)	<0.05	0.019	ผ่าน

จากตารางที่ 2 พบว่าดัชนีความกลมกลืนประกอบด้วย Chi-Square/Degree of Freedom = 1.104 Goodness of Fit = 0.99 Adjust Goodness of Fit = 0.96 Root Mean Square Residual = 0.02 และ Root Mean Square Error of Approximation = 0.019 สรุปได้ว่าโมเดลที่ได้จากการพัฒนามีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

สำหรับผลการวิเคราะห์และการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน และ 11 ตัวชี้วัด ซึ่งรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

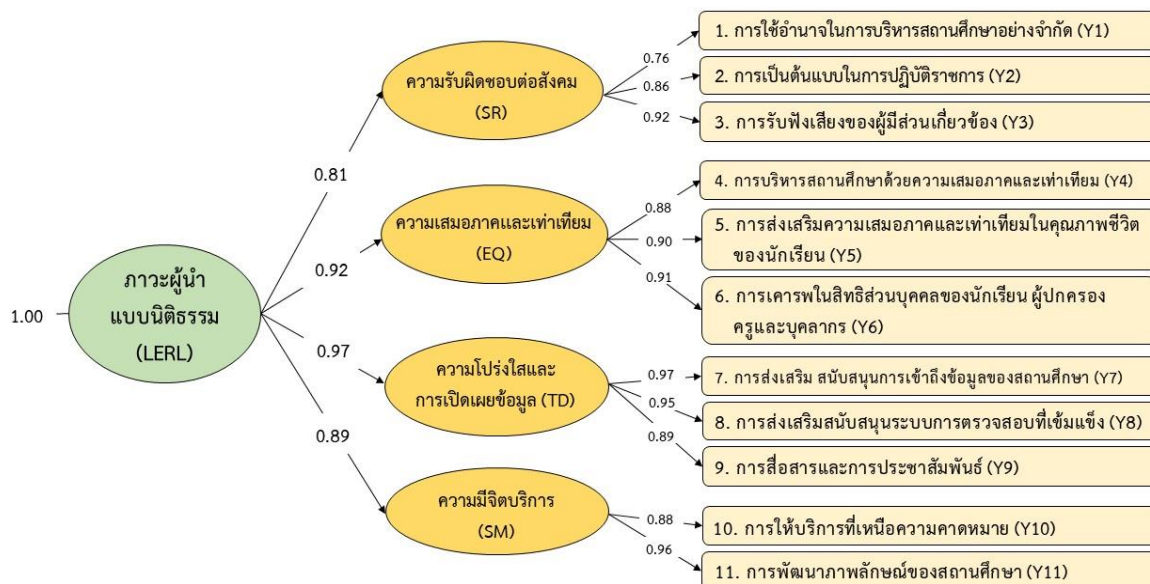
ตัวแปรแฝง	ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading)			
		B	S.E.	t	R ²
SR	Y1	0.76	-	-	0.58
	Y2	0.86	0.04	20.53	0.73
	Y3	0.92	0.06	15.60	0.85
EQ	Y4	0.88	-	-	0.77
	Y5	0.90	0.03	27.45	0.82
	Y6	0.91	0.04	21.75	0.83
TD	Y7	0.97	-	-	0.94
	Y8	0.95	0.04	25.49	0.90
	Y9	0.89	0.04	21.15	0.79
SM	Y10	0.88	-	-	0.78
	Y11	0.96	0.04	25.19	0.93

จากตารางที่ 3 พบว่าองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ปรากฏว่า ค่าไคสแควร์ (Chi-square) เท่ากับ 24.30 ค่า df เท่ากับ 22 ค่า P value เท่ากับ 0.332 โดยค่า P-value มากกว่า 0.05 ถือว่าตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.99 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ไขแล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.96 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนเปรียบเทียบ (CF) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนี CFI สูงกว่าเกณฑ์ 0.90 แสดงว่าตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ส่วนค่า Standardized RMR เท่ากับ 0.02 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 และค่า RMSEA เท่ากับ 0.019 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 หมายความว่าตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เช่นกัน

หากพิจารณาผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่งซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จะพบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมด มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 11 ตัวนี้ มีความสำคัญกับตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งตัวแปรดังกล่าวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.76-0.97 สำหรับตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักมากที่สุด คือ การส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลทางการศึกษา (Y7) โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.97 รองลงมา ได้แก่ การพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา (Y11) ซึ่งมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.96 ส่วนตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุด คือ การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษาอย่างจำกัด (Y1) ซึ่งมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.76 และเมื่อพิจารณาว่าน้ำหนักองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา (LERL) ทั้ง 4 องค์ประกอบ โดยเรียงน้ำหนักองค์ประกอบที่มีน้ำหนักสูงที่สุดไปหา

ต่ำสุดได้ดังนี้ ความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล (TD) เท่ากับ 0.97 ความเสมอภาคและเท่าเทียม (EQ) เท่ากับ 0.92 ความมีจิตบริการ (SM) เท่ากับ 0.89 และความรับผิดชอบต่อสังคม (SR) เท่ากับ 0.81 ตามลำดับ

องค์ความรู้ใหม่

Chi-Square=24.30, df=22, P-value=0.33166, RMSEA=0.019

Figure 1: A Model of the Rule of Law Leadership Indicators of Administrators School

องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

จากการวิจัยนี้สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (SR) ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษาอย่างจำกัด (Y1) การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติราชการ (Y2) และการรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Y3)

องค์ประกอบที่ 2 (EQ) ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การบริหารสถานศึกษาด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม (Y4) การส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในคุณภาพชีวิตของนักเรียน (Y5) และการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของ นักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากร (Y6)

องค์ประกอบที่ 3 (TD) ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา (Y7) การส่งเสริมสนับสนุนระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็ง (Y8) และการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ (Y9)

องค์ประกอบที่ 4 (SM) ด้านความมีจิตบริการ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ การให้บริการที่เหนือความคาดหมาย (Y10) และการพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา (Y11)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) ความรับผิดชอบต่อสังคม 2) ความเสมอภาคและเท่าเทียม 3) ความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล และ 4) ความมีจิตบริการ ซึ่งสอดคล้องกับสอดคล้องกับแนวคิดของ World Justice Project (2020) ที่สรุปว่าหลักนิติธรรมคือหลักในการปกครองประเทศและสังคมให้มีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) 2) ความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย (Just Laws) 3) การเปิดเผยข้อมูลขององค์กร (Open Government) และ 4) การบริการที่สะดวกรวดเร็วและเข้าถึงได้ (Accessible and Impartial Dispute Resolution) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Chaisen (2020) ซึ่งกล่าวไว้ว่าพื้นฐานสำคัญของหลักนิติธรรมนั้นมีแนวคิดเดียวกันกับจริยธรรม คุณธรรม ดังนี้ 1) ความรับผิดชอบ (Accountability) 2) ความซื่อสัตย์ (Honesty) 3) ความมีเหตุผล (Rationality) 4) ความกตัญญูทวาทิ (Gratitude) 5) ความมีระเบียบวินัย (Disciplined) 6) ความเสียสละ (Sacrifice) 7) การประหยัด (Thrifty) 8) ความอดุสาหะ (Diligence) 9) ความสามัคคี (Harmony) 10) ความเมตตาและกรุณา (Loving Kindness and Compassion) และ 11) ความยุติธรรม (Justice) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Thailand Institute of Justice (2017) ที่ได้กล่าวไว้ว่า หลักนิติธรรม คือ หลักในการบริหารปกครองที่คนทั้งหลาย สถาบันหรือองค์กรต่างๆ ทุกภาคส่วนรวมถึงรัฐยอมผูกพันปฏิบัติตามกฎหมายที่ประกาศใช้เป็นการทั่วไปที่ใช้บังคับกับทุกฝ่ายโดยเสมอภาคกัน และที่มีการบังคับใช้ผ่านองค์กรตุลาการที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทโดยอิสระ อีกทั้งกฎหมายนั้นยังต้องสอดคล้องกับบรรทัดฐานและมาตรฐานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนด้วย และสอดคล้องกับ แนวคิดของ Stephen (2018) (as cited in Thailand Institute of Justice, 2018) ที่ได้กล่าวไว้ว่าหลักนิติธรรม มิได้เป็นแค่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากทว่าครอบคลุมชีวิตของเราทุกคน แต่เหนือสิ่งอื่นใดคือเป็นปัจจัยในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน การสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรม ประชาธิปไตย และหลักสิทธิมนุษยชน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึงเมื่อกล่าวถึงหลักนิติธรรม หลักนิติธรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ ค้ำครองอย่างเท่าเทียม ความรับผิดชอบและความโปร่งใส

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าระดับภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูลเป็นระดับพฤติกรรมที่มีค่าถ่วงน้ำหนักมากที่สุด โดยตัวชี้วัดการส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา เป็นตัวชี้วัดที่มีค่าถ่วงน้ำหนักมากที่สุดขององค์ประกอบนี้ แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน ผู้ปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อมูลข่าวสารทั่วไป การจัดซื้อจัดจ้าง ข้อมูลสารสนเทศด้านวิชาการที่สำคัญ ข้อมูลสารสนเทศด้านสิทธิและเสรีภาพที่สำคัญ ระเบียบ กฎหมาย ที่กระทบต่อกลุ่มบุคคลดังกล่าว โดยจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการในการดำเนินการ และรายงานผลการปฏิบัติราชการประจำปีของสถานศึกษาให้แก่สาธารณชนและผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบอย่างโปร่งใส ดังนั้นการส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับ Jongjakapun (2013) ได้อธิบายหลักนิติธรรมไว้ว่าหลักนิติธรรมเป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ซึ่งจะถูกล่วงละเมิดมิได้ หลักนิติธรรมจึงเป็นเสาหลักที่ใช้ค้ำยันหรือกำกับไม่ให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมใดๆ กลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ ในการใช้อำนาจตามอำเภอใจ หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักการสำคัญที่ใช้ในการควบคุมกำกับหน่วยงานของรัฐทั้งหลาย ไม่ให้ใช้อำนาจไปเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด อันจะก่อให้เกิดสังคมที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีของบุคคลได้รับการคุ้มครอง ซึ่งความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล ก็เป็นตัวชี้วัดหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Manoprom, Buranacha, Umnueyra and

Gunma (2020) ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบและแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในด้านความโปร่งใส พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความโปร่งใสจะมีการสร้างความสัมพันธ์อันดี รวมทั้งการสื่อสารกันอย่างเปิดเผย จริงใจ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พร้อมรับการตรวจสอบ และเปิดเผยถึงบุคลิกลักษณะ ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของตนเอง อันจะส่งผลให้บุคลากรทำงานด้วยความสบายใจ มีความสุขในการทำงาน เป็นหน่วยงานที่ใสสะอาด

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีตัวแปรแฝง 4 ตัว ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล และด้านความมีจิตบริการ ปรากฏว่า ค่าไคสแควร์ (Chi-square) เท่ากับ 24.30 ค่า df เท่ากับ 22 ค่า P-value เท่ากับ 0.332 โดยค่า P-value มากกว่า 0.05 ถือว่าตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.99 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ไขแล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.96 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนเปรียบเทียบ (CF) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนี CFI สูงกว่าเกณฑ์ 0.90 แสดงว่าตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ส่วนค่า Standardized RMR เท่ากับ 0.02 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 และค่า RMSEA เท่ากับ 0.019 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 หมายความว่าตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับ World Justice Project (2020) ที่สรุปว่าหลักนิติธรรมคือหลักในการปกครองประเทศและสังคมให้มีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) 2) ความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย (Just Laws) 3) การเปิดเผยข้อมูลขององค์กร (Open Government) และ 4) การบริการที่สะดวกรวดเร็วและเข้าถึงได้ (Accessible and Impartial Dispute Resolution)

สรุป

จากผลการศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ดังนี้ ด้านที่ 1 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษาอย่างจำกัด การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติราชการ และการรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้านที่ 2 ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การบริหารสถานศึกษาด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม การส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในคุณภาพชีวิตของนักเรียน และการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของ นักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากร ด้านที่ 3 ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็ง และการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ และ ด้านที่ 4 ด้านความมีจิตบริการ มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ การให้บริการที่เหนือความคาดหมาย และ การพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา โดยมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความกลมกลืน คือ ค่าไคสแควร์ = 24.30, df = 22, p-value 0.33; Relative χ^2 = 1.104; GFI = .99; AGFI = .96; RMR = .02; SRMR = .01; RMSEA = .02 แต่ละองค์ประกอบมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.81-0.97 ซึ่งแต่ละตัวชี้วัดขององค์ประกอบหลักมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.76-0.97 และเมื่อพิจารณา น้ำหนักองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา (LERL) ทั้ง 4 องค์ประกอบ โดยเรียง น้ำหนักองค์ประกอบที่มีน้ำหนักสูงสุดไปหาต่ำสุดได้ดังนี้ ความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล (TD) เท่ากับ

0.97 ความเสมอภาคและเท่าเทียม (EQ) เท่ากับ 0.92 ความมีจิตบริการ (SM) เท่ากับ 0.89 และความรับผิดชอบต่อสังคม (SR) เท่ากับ 0.81 ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 จากผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ด้านที่ 1 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้อำนาจในการบริหารสถานศึกษาอย่างจำกัด การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติราชการ และการรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้านที่ 2 ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การบริหารสถานศึกษาด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม การส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในคุณภาพชีวิตของนักเรียน และการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของ นักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากร ด้านที่ 3 ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การส่งเสริม สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็ง และการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ และ ด้านที่ 4 ด้านความมีจิตบริการ มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ การให้บริการที่เหนือความคาดหวัง และการพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำแบบนิติธรรม ทั้ง 4 องค์ประกอบ และ 11 ตัวชี้วัด โดยสามารถกำหนดเป็นประเด็นในการคัดเลือก การพัฒนา หรือการประเมินผลผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดได้และสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ เนื่องจากภาวะผู้นำแบบนิติธรรมนั้นได้มาจากการสังเคราะห์งานวิจัยและได้รับการยืนยันจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มแล้ว

1.2 จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าองค์ประกอบด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดและในองค์ประกอบนี้ พบว่าตัวชี้วัดการส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรนำภาวะผู้นำแบบนิติธรรมด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล มากำหนดนโยบายการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัด โดยการเพิ่มเติมการปฏิบัติหรือพฤติกรรมด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล และตัวชี้วัดการส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลของสถานศึกษา เป็นตัวชี้วัดหลักของผู้บริหารสถานศึกษาโดยเป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลในการปฏิบัติราชการ เนื่องจากผลการวิจัยในการสังเคราะห์ตัวชี้วัดการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของผู้นำที่ได้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับภาวะผู้นำแบบนิติธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากผลการวิจัย พบว่าภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 11 ตัวชี้วัด ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ ด้านที่ 1 ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านที่ 2 ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม ด้านที่ 3 ด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล และด้านที่ 4 ด้านความมีจิตบริการ ดังนั้นควรมีการศึกษาภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในแต่ละพื้นที่หรือบริบท หรือส่วนราชการอื่นๆ ต่อไป

2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนาตัวชี้วัดภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่าตัวชี้วัดการรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนัก

องค์ประกอบมากที่สุด ดังนั้นควรมีการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการรับฟังเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.3 จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม พบว่าตัวชี้วัดการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และบุคลากร เป็นตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ดังนั้น ควรมีการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากร ของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.4 จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบนิติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาด้านความมีจิตบริการ พบว่า ตัวชี้วัดการพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา เป็นตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ดังนั้น ควรมีการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษา ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

References

- Chaisen, P. (2020). *The Rule of Law with Power Administration in Government Office*. Bangkok: Office of the Constitutional Court.
- Insawang, J. (2021). *The Rule of Law: Buddhist Jurisprudence (Rule of Law with Dhrama in Religious)*. Bangkok: Office of the Constitutional Court.
- Jongjakapun, K. (2013). *The Rule of Law Meaning, Main Point and Result of Contravention Rule of Law*. (2nd ed.). Bangkok: Charoenrut Printing.
- Manoprom, K., Buranacha, S., Umnueyra, S., & Gunma, N. (2020). The Model of Authentic Leadership Development for Administrators in Basic Education Schools. *Journal of Education Burapha University*, 31(1), 152-168.
- Stephen, L. (2018). The Rule of Law with Human Rights and Sustainable Development. *TIJ Journal: The Rule of Law with Sustainable Development*, 1(1), 109-114.
- Thailand Institute of Justice. (2017). The Rule of Law and Sustainable Development of His Majesty the King Rama IX. *TIJ Quarterly*, 1(005), 4-7.
- The Secretariat of The Senate. (2017). *Constitution of the Kingdom of Thailand (B.E. 2560)*. Bangkok: The Secretariat of The Senate Printing.
- Wiratchai, N. (1999). *Lisrel Model: Statistical Analysis for Research*. (3rd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.
- WJP. (2020). *The World Justice Project Rule of Law Index® 2020*. Washington DC: World Justice Project.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย*

Factors Affecting the Intention Consumer Samui Island Local Food

¹วัชรียา ธรรมสอน และ จอมขวัญ สุวรรณรักษ์

¹Watchareeya Thammasorn and Jomkhwan Suwannarak

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: watchareeya-t@rmutp.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย 2) ศึกษา ระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย 3) เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล ต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย และ 4) หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริโภคอาหาร ประจำถิ่นกับความตั้งใจบริโภค อาหารประจำถิ่นเกาะสมุย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างระเบียบ วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร และกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคชาวไทย ที่เคยบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยจำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยใช้สถิติ (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One -way ANOVA) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย พบว่า 1) พฤติกรรมการบริโภคอาหารประจำถิ่น อาหารประจำถิ่นเกาะสมุย 3 อันดับแรก ที่เคยรับประทาน อาหารคาว คือ หมูโค ยำสาหร่ายช่อ และวุ้นคั่ว อาหารหวาน คือ กะละแม ขนมโค และ ใตวัน ส่วนผลไม้ คือ ลูกไฟกา ลูกโท้ และลูกขี้กวาว นิยมรับประทานที่ร้านอาหารที่มีชื่อเสียง รับประทาน เพราะมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ใช้วิธีการซื้อ วัตถุดิบจากคนในชุมชนเพื่อประกอบอาหารประจำถิ่น 2) ปัจจัย ด้านอัตลักษณ์อาหาร ด้านคุณภาพอาหาร ด้านทัศนคติ และด้านความสะดวกมีผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหาร ประจำถิ่นในระดับมากที่สุด 3) ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ด้านรายได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ปัจจัยด้านคุณภาพอาหาร ด้านทัศนคติ ด้านความสะดวก และด้านอัตลักษณ์ อาหารมีความสัมพันธ์ต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: อาหารประจำถิ่น; ความตั้งใจ; พฤติกรรมการบริโภค; ปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหาร

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to study the consumption behavior of Samui Island local food; 2) to explore the level of factors affecting the intention to consume Samui Island local food; 3) to compare personal factors affecting the intention to consume Samui Island local food; and 4) to find the correlation between factors affecting the consumption of local food and the intention to consume. The study used a mixed-method approach that included qualitative as well as quantitative methods. The population and a

*Received February 5, 2022; Revised March 1, 2022; Accepted March 3, 2022

group sample were 400 people who used to eat Samui Island local food and were chosen by accidental sampling. The statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-Way ANOVA, and Pearson correlation coefficient.

From the study, the following results are found: 1) The top three main foods consumed by a group sample on Samui Island were Moo Kho, Sarai Khor, and Wai Khua. Sweet dishes were Kalamae, Khanom Kho, and To Won. Fruits were Lukfai Ka, Luk Toh and Luk Khee Kwang. Due to their unique flavor, a group sample preferred to dine at well-known restaurants on Samui Island. They also liked to buy raw food from people in the community to cook their food; 2) Factors on food identity, food quality, attitude, and convenience affected the intention to consume local food at the highest level; 3) Personal factors on ages and incomes were different with a statistical significance of 0.05; and 4) Factors on food quality, attitude, convenience, and food identity were correlated with the intention to consume local food with a statistical significance of 0.05.

Keywords: Local Food; Intention; Consumption Behavior; Factors Affecting the Intention to Consume

บทนำ

กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ฉบับที่ 2 ปี 2561-2579 คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ ได้กำหนด 4 ยุทธศาสตร์ด้านอาหาร ประกอบด้วย 1) ความมั่นคงอาหาร 2) คุณภาพและความปลอดภัยอาหาร 3) อาหารศึกษา 4) การบริหารจัดการ ซึ่งล้วนเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการจัดการอาหารของประเทศไทยให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ด้านอาหาร ศึกษาเน้นกระบวนการส่งเสริมพัฒนาและวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ ความตระหนักในการใช้ทรัพยากร เพื่อผลิตและกระจายอาหารในห่วงโซ่อาหาร ตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการบริโภคอาหาร (Food and Drug Administration, 2016) อาหาร มีหลากหลายประเภทสามารถจำแนกเป็น อาหารพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง อาหารประจำชาติ อาหารต่างชาติ ฯลฯ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ อาหารแต่ละชนิด เป็นสื่อที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของประเทศต่างๆ (Jutaviriya et al., 2011) อาหารไทยในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันตามวัฒนธรรมและวัตถุดิบของแต่ละท้องถิ่น จึงทำให้มีรสชาติที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นหลักความรู้อันเกิดจากความสามารถ ของคนในท้องถิ่น ที่เป็นผลมาจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน อาหารท้องถิ่น เป็นอาหาร ที่รู้จักการมานานมากกว่า 10 ปี มีปริมาณวัตถุดิบในท้องถิ่นที่ใช้ในการประกอบอาหาร (Sanon, and Suantong, 2019) ทั้งนี้มีรายงานของ The UNWTO Global Report on Food Tourism ปี 2012 เป็นตัวชี้วัดที่ดีของความสำเร็จและการเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวเชิงอาหารในรายงานได้กล่าวว่า นักท่องเที่ยวหลายล้านคนได้กลับไปสถานที่ท่องเที่ยวอีกเพราะอาหารที่เคยรับประทานไปแล้วและต้องการลองชิมอาหารใหม่ๆ ด้วยอาหารท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนรวมไปถึงรสชาติที่แตกต่างกันไปเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอาหารจึงเป็นส่วนสำคัญของประสบการณ์การท่องเที่ยว (Getz et al. 2014) คุณภาพด้านวัตถุดิบและรสชาติของอาหาร สะท้อนการนำวัตถุดิบที่มีอยู่

ในท้องถิ่น นำมาใช้ในการปรุงอาหาร เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน (Sirichodnasakorn, 2016) ด้านความสะดวกสบายในการหามาบริโภค อาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่หาบริโภคได้ง่ายในครัวเรือน และตามท้องตลาด หรือตามร้านอาหารที่มีชื่อเสียง แต่ในปัจจุบันเกิดนวัตกรรมอาหาร เช่นการทำอาหาร กระป๋อง อาหารแช่แข็ง และอาหารสำเร็จรูปแบบพกพา คุณภาพอาหารที่ได้มาตรฐาน ราคาถูก ทั้งยังเป็นการ ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้ และสร้างประสบการณ์ในการบริโภคอาหารท้องถิ่นในรูปแบบที่แปลกใหม่ (Maya, 2017) นักท่องเที่ยวที่หลงใหลมาท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนท้องถิ่น มีพฤติกรรมกรบริโภคอาหาร ท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษของตน และเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีในการบริโภคไปตามกระแส แห่งสังคม สมัยใหม่ เลียนแบบวัฒนธรรมการกินตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

เกาะสมุย เป็นเกาะที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก ซึ่งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ก็ต่าง ขนานนามให้เกาะสมุยว่าเป็น "สวรรค์กลางอ่าวไทย" เนื่องจากเกาะสมุยมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร การท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น สวยงาม มีเสน่ห์แตกต่างกันไป ประกอบกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และอสังหาริมทรัพย์ของผู้นในชุมชน ที่สืบทอดเชื่อมโยงความเป็นเกาะสมุยมาแต่โบราณกาล (Yotaruk and Bunnak, 2017) ทั้งยังเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของทะเลอ่าวไทยตอนใต้ ส่งผลให้เกาะสมุยมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคอาหาร (Tourism Authority of Thailand, 2020) อาหารประจำถิ่นของเกาะสมุยมีหลากหลายประเภท หากแต่ผู้คนอาจจะไม่ รู้จักและเริ่มสูญหายไปจากท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการใช้ชีวิตของผู้คนสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึง การขยายตัวของวัฒนธรรมอาหารต่างชาติที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมนักท่องเที่ยว ทำให้อาหารประจำถิ่นเกาะสมุย บางอย่างถูกกลืนเลือน ก่อให้เกิดความสูญเสียองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และลักษณะเฉพาะของอาหารประจำถิ่น (Sumui Food And Product Fair, 2009) และจากรายงานสถานการณ์ ท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Food/Gastronomy Tourism) ของโลกจาก UNWTO ในปี 2558 ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารสร้าง รายได้รวม 1.5 แสนล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 5.1 ล้านล้านบาท สำหรับประเทศไทยพบว่า ในปี 2558 มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอาหาร รวม 4.56 แสนล้านบาท หรือคิดเป็น 20% ของรายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งหมด โดยพบว่าในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมามี แนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 5.74 การเพิ่มขึ้นของรายได้จากการ ท่องเที่ยวด้านอาหาร รัฐบาลจึงมีนโยบาย ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ทั้งจากนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทย และนักท่องเที่ยวชาวไทยเที่ยวไทยอย่างต่อเนื่อง (Agmapisarn et al., 2017) การท่องเที่ยวและผู้คนที่มีมากขึ้นย่อมนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เข้ามา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และสังคมท้องถิ่นธรรมชาติที่เสื่อมสภาพลง โดยเฉพาะพื้นที่ที่ชาวต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยว เนื่องจากกระแส โลกาภิวัตน์ที่ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาหาร ดังนั้นคนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของ การท่องเที่ยวสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมความเป็นอยู่ของชุมชนเพราะเกาะสมุยที่รับนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ ภาครัฐจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้กับคนท้องถิ่นให้สามารถเข้าใจความ แตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจากหลายชนชาติที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันได้ (Siriyong and Thoomthong, 2018) ปัจจุบันการบริโภคอาหารประจำถิ่นของคนในชุมชนมีพฤติกรรม การบริโภคที่เปลี่ยนไปจากก่อน เนื่องจากเกิดการเลียนแบบวัฒนธรรมการกินจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ปัจจุบันที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นของผู้บริโภค ด้านอัตลักษณ์อาหาร ด้านคุณภาพอาหาร ด้านทัศนคติ ความสะดวก มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นตามพฤติกรรมของผู้บริโภค

บทความวิจัยนี้เสนอ พฤติกรรมของผู้บริโภคในการรับประทานอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย และ ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย โดยข้อมูลที่ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการ จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

ที่ต้องการเพื่อหาประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์อาหารจึงเป็น องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ใช้ “อาหาร” เป็นทรัพยากร ทางการท่องเที่ยว เพื่อที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ และการเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่าง ทั้งนี้เป็นการกระจายผลประโยชน์ต่อคนในชุมชน และส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชนได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย
2. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย
3. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลกับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย
4. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริโภคอาหารประจำถิ่นกับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research Design) โดยมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย จากผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชน แม่ครัว และผู้ประกอบการร้านอาหาร ที่มีประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาด้านอาหารประจำถิ่น ด้านการประกอบธุรกิจอาหาร จาก 7 ตำบล ในเกาะสมุยเกี่ยวกับอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย ได้แก่ อาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการเลือกตัวอย่างโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ ไม่คำนึงถึงความน่าจะเป็น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาสร้างแบบสอบถามในงานวิจัยเชิงปริมาณ เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย โดยการดำเนินงานวิจัยเชิงเอกสาร สืบค้นข้อมูลตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ อัตลักษณ์อาหาร คุณภาพอาหาร ทศนคติต่อการบริโภคอาหาร ความสะดวกในการหามารับประทาน (การเข้าถึง) และความตั้งใจบริโภคอาหาร ได้แก่ การบอกต่อ การกินซ้ำ การได้รับคำแนะนำ

ขั้นตอนที่ 3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริโภคชาวไทยที่เคยบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย แบบสอบถามจะมีข้อความคัดกรองเพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่แท้จริง โดยที่ข้อความถามข้อแรก จะถามว่าท่านเคยบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยหรือไม่ หากตอบว่าไม่ใช่จึงยุติการทำแบบสอบถาม เนื่องจากไม่ใช้กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยต้องการ การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ในกรณีไม่ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และยอมรับค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างได้ 5% ได้จำนวนประชากร 400 คน (Sinjaru, 2020)

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยนำแบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นไปดำเนินการดังนี้ (1) ทดสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ด้วยวิธีการหาค่า IOC (Index of item Objective Congruence) โดยนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่างๆ จำนวน 5 ท่าน ในการพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาประเด็นคำถามในด้านความชัดเจน ความสอดคล้องเหมาะสมในการใช้วัดตัวแปร ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความเหมาะสม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า

IOC มากกว่า 0.50-1.00 ซึ่งงานวิจัยนี้ทุกข้อคำถามมีค่า IOC มากกว่าเกณฑ์ดังกล่าว คืออยู่ในช่วง 0.8-1.00 แสดงให้เห็นว่า ทุกข้อคำถามในแบบสอบถามมีความเชื่อมั่น และ (2) ทดสอบความเชื่อมั่น ของแบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 ฉบับ โดยวิธีการสอบถามต่อหน้า (Face to Face) หลังจากนั้นจึงนำผลที่ได้มาทดสอบหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยวิธีการของ ครอนบาค (Cronbach's alpha) โดยพิจารณาชุดตัวแปรที่มีลักษณะข้อมูลเป็นอันตรภาค 5 ระดับ ประเมินค่าจากการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา หากมีค่าไม่ต่ำกว่า 0.70 จึงจะเป็นแบบสอบถามที่มีความน่าเชื่อถือ แบบทดสอบนี้มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามในงานวิจัยนี้มีความเชื่อมั่น สามารถนำไปเก็บกับกลุ่มตัวอย่างจริงได้ และค่าสถิติสหสัมพันธ์อย่างง่าย Pearson Correlation เป็น ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 2 ตัว ที่แต่ละตัวต่างมีระดับการวัดของข้อมูลในระดับอันตรภาค (Interval Scale) ขึ้นไป

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชน แม่ครัว และผู้ประกอบการร้านอาหาร ที่มีประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาด้านอาหารประจำถิ่น ด้านการประกอบธุรกิจอาหาร ศึกษาในเขต พื้นที่ เกาะสมุย ทั้งหมด 7 ตำบล ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการเลือกตัวอย่างโดยการใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ ไม่คำนึงถึงความน่าจะเป็น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling)

2) ข้อมูลวิจัยจากงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ จากผู้บริโภชชาวไทยที่เคยบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย โดยการส่งลิ้งค์แบบสอบถามผ่านระบบ Google forms (แบบสอบถามออนไลน์ที่มีการคัดกรองตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้) จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์ ไปดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยการแปรความหมายของค่าเฉลี่ยระดับคะแนนใช้เกณฑ์ ดังนี้ 4.50-5.00 แปลความว่า มีความสำคัญมากที่สุด 3.50-4.49 แปลความว่า มีความสำคัญมาก 2.50-3.49 แปลความว่า มีความสำคัญปานกลาง 1.50-2.49 แปลความว่า มีความสำคัญน้อย 1.00-1.49 แปลความว่า มีความสำคัญน้อยที่สุด (Sinjaru, 2020) และค่าสถิติสหสัมพันธ์อย่างง่าย Pearson Correlation เป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 2 ตัว ที่แต่ละตัวต่างมีระดับการวัดของข้อมูลในระดับอันตรภาค (Interval Scale) ขึ้นไป ความหมายของค่าเฉลี่ยระดับคะแนนใช้เกณฑ์ ดังนี้ 0.0 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน 0.01 – 0.30 หมายถึง มีค่าความสัมพันธ์ต่ำ 0.31 – 0.70 หมายถึง มีค่าความสัมพันธ์ปานกลาง 0.71 – 0.90 หมายถึง มีค่าความสัมพันธ์สูง 0.91 – 1.00 หมายถึง มีค่าความสัมพันธ์สูงมาก

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย ผลการวิจัยพบว่า อาหารคาวประจำถิ่นเกาะสมุย 3 อันดับแรก คือ หมูโค ร้อยละ 90% รองลงมาคือ ยำสาหร่ายช่อ ร้อยละ 51.2% และววยควั ร้อยละ 59.8% คิดเป็น อาหารหวานประจำถิ่นเกาะสมุย 3 อันดับแรก คือ กะละแม ร้อยละ 79.8% รองลงมาขนมโค ร้อยละ 75.3% และ ไต้วน ร้อยละ 53.3% ตามลำดับ ผลไม้ประจำถิ่นเกาะสมุย 3 อันดับแรก คือ ลูกไฟกา (มะไฟกา) ร้อยละ 63.8% รองลงมา คือ ลูกโท้ (ลูกโทะ) ร้อยละ 58.5%

และลูกซีกวาง (หว่าหิน) ร้อยละ 45.5% ส่วนใหญ่รับประทานอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยที่ร้านอาหารที่มีชื่อเสียง ร้อยละ 37.5% รับประทาน เพราะมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ร้อยละ 50.8% ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกรับประทาน คือ ครอบครัว/ญาติ 41.10% มื้อที่รับประทานบ่อยที่สุด คือ มื้อกลางวัน ร้อยละ 41% วิธีในการหามารับประทาน คือซื้อรับประทาน ร้อยละ 61.5% และวิธีการจัดหาวัตถุดิบนำมาประกอบอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย ส่วนใหญ่ซื้อจากคนในชุมชน ร้อยละ 53.3%

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยการบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย โดยภาพรวม พบว่า มีระดับความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.66) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย คือ ด้านอัตลักษณ์ของอาหาร และด้านทัศนคติ (ค่าเฉลี่ย = 4.69) ด้านคุณภาพอาหาร (ค่าเฉลี่ย = 4.65) และด้านความสะดวกในการบริโภคอาหาร (การเข้าถึง) (ค่าเฉลี่ย = 4.61) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย พบว่า อายุ แตกต่างกัน มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย แตกต่างกัน ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการบอกต่อ โดยกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 31-40 ปี มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่ากลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 21-30 ปี และกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 51-60 ปี และกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 41-50 ปี มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่ากลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 21-30 ปี ด้านการกินซ้ำ โดยกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ ต่ำกว่า 20 ปี มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่า กลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 41-50 ปี ส่วนกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 31-40 ปี มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่า กลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 21-30 ปี กลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 41-50 ปี และกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 51-60 ปี สำหรับด้านการได้รับคำแนะนำ โดยกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 31-40 ปี มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่ากลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุ 21-30 ปี ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน แตกต่างกัน มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย โดยรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการกินซ้ำ แตกต่างกัน กลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้ 10,001 – 20,000 บาท มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยมากกว่ากลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้ 20,001 – 30,000 บาท กลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้ 30,001 – 40,000 บาท และกลุ่มผู้บริโภคที่ระบุรายได้ไม่ได้ ด้านท่านเป็นคนเกาะสมุยแต่กำเนิดหรือไม่ พบว่า ความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยของคนเกาะสมุย และไม่ใช่คนเกาะสมุย โดยรวม แตกต่างกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกินซ้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านท่านมีที่พักอาศัยในอำเภอเกาะสมุยหรือไม่ ด้านท่านมีที่พักอาศัยในเกาะสมุยหรือไม่ พบว่า ความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยของคนที่พักอาศัย และคนที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่ในเกาะสมุย โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบอกต่อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริโภคอาหารประจำถิ่นกับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย พบว่า โดยภาพรวม มีระดับความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีระดับความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง 3 ด้าน และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยแต่ละปัจจัยมีระดับความสัมพันธ์เรียงตามลำดับดังนี้ ปัจจัยด้านความสะดวกในการบริโภคอาหาร (การเข้าถึง) รองลงมาคือ ด้านทัศนคติ และด้านคุณภาพอาหาร ส่วนด้านอัตลักษณ์ของอาหาร มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริโภคอาหารประจำถิ่น กับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย

ปัจจัยการบริโภคอาหารประจำถิ่น	ความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย			
	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	ทิศทาง	ระดับความสัมพันธ์
1. ด้านอัตลักษณ์ของอาหาร	0.262**	0.00	เดียวกัน	ต่ำ
2. ด้านคุณภาพอาหาร	0.376**	0.00	เดียวกัน	ปานกลาง
3. ด้านทัศนคติ	0.472**	0.00	เดียวกัน	ปานกลาง
4. ด้านความสะดวกในการบริโภคอาหาร (การเข้าถึง)	0.587**	0.00	เดียวกัน	ปานกลาง
รวม	.587**	0.00	เดียวกัน	ปานกลาง

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

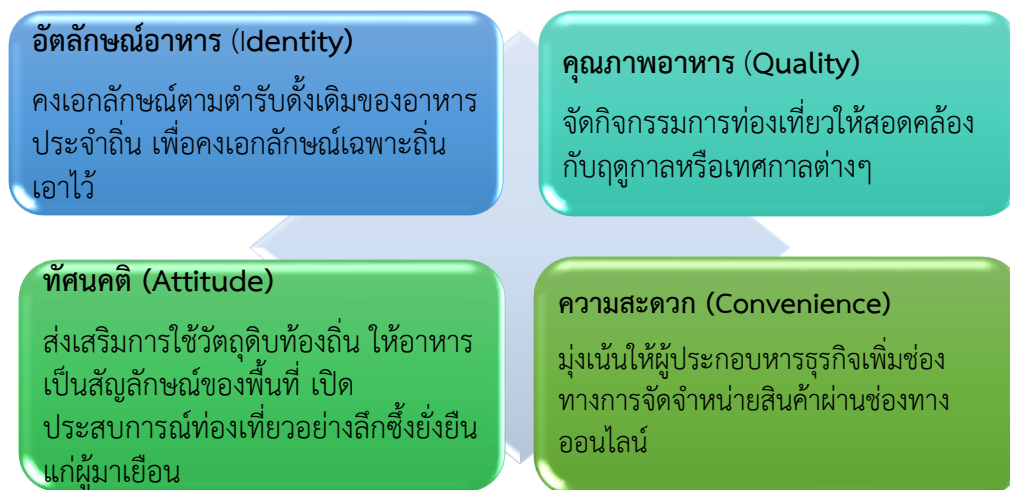

Figure 1: Promotion and Development of Food Potential According to Factors Affecting the Intention Consumer Local Food

จากรูปภาพที่ 1 พบว่า ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ คุณภาพอาหาร ทัศนคติ และความสะดวก มีความสัมพันธ์ต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร มีแนวทางดังนี้ 1) ด้านอัตลักษณ์ ผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารใช้วัตถุดิบท้องถิ่น และประกอบอาหารประจำถิ่นให้รสชาติของอาหารได้มาตรฐาน สม่่าเสมอ 2) ด้านคุณภาพอาหาร (ความสดใหม่ของวัตถุดิบ) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับฤดูกาล ของอาหารหรือเทศกาลต่างๆ 3) ด้านทัศนคติ ส่งเสริมการทำอาหารที่น่าวัตถุดิบตามฤดูกาลของท้องถิ่นมาใช้ในการประกอบอาหาร เพื่อการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ 4) ด้านความสะดวก เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้แก่ผู้บริโภค

องค์ความรู้ใหม่

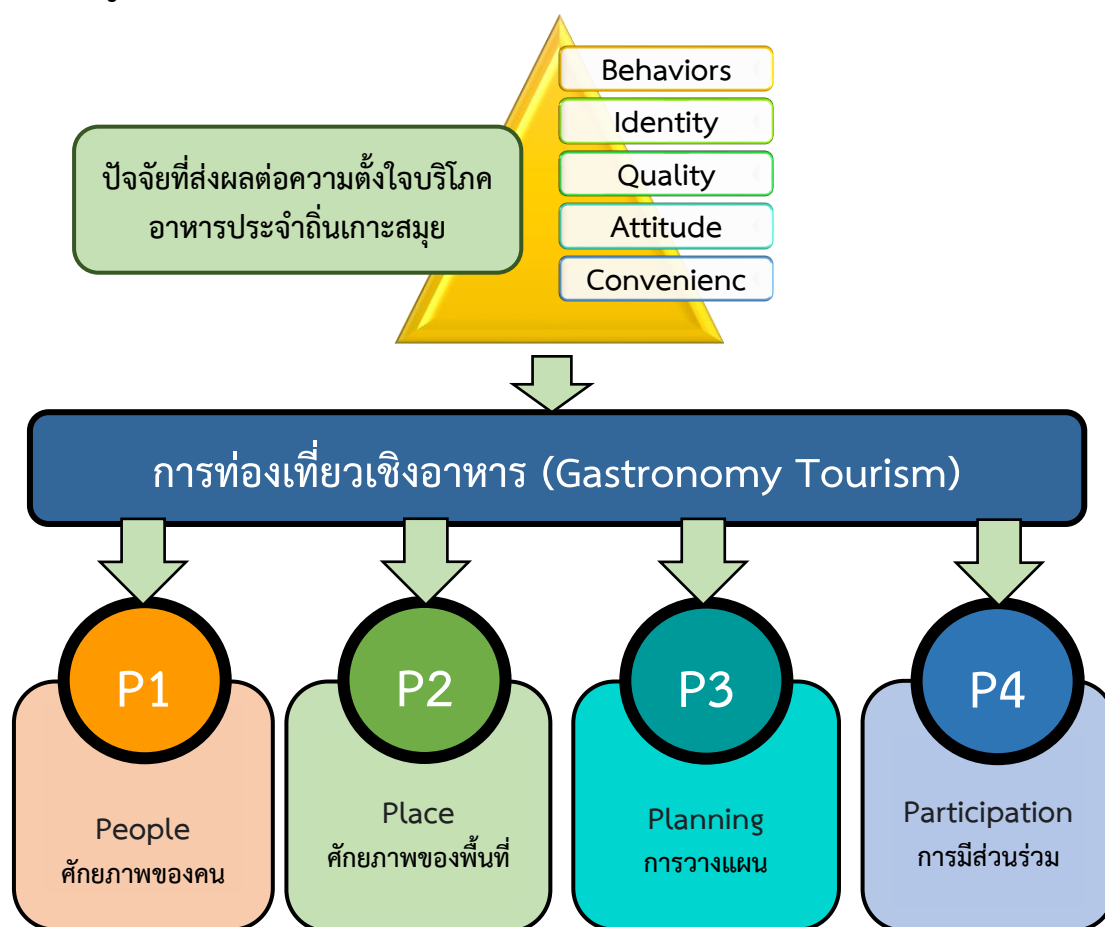

Figure 1: Guidelines for Developing the Potential of People in the Community from Food Tourism

การวิจัยทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ในการอนุรักษ์อาหารประจำถิ่น ซึ่งมีการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากปัจจัยที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ โดยนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำ คู่มือการท่องเที่ยวเชิงอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารประจำถิ่นคือองค์ความรู้ที่สั่งสมมาแต่ละท้องถิ่นในแต่ละยุค โดยความรู้ เหล่านั้นมักอยู่ในรูปแบบฝังลึกในตัวบุคคล ถ้าไม่มีการถ่ายทอดก็จะสูญหายไปกับบุคคลเหล่านั้น ดังนั้น องค์ความรู้ ด้านอาหารประจำถิ่น จึงสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นความรู้แบบ ชัดแจ้งเพื่อการนำไปพัฒนาต่อยอด และสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนต่อไป แนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานอาหารประจำถิ่นเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ตามหลัก 4 P มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

1. P1: People ศักยภาพของคน สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องอาหารประจำถิ่นของตนเอง มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริมกลไก เชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุข มีความมั่นคงทางอาหารและวัฒนธรรมให้ดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

2. P2: Place ศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยสนับสนุนแนวทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ ตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ดั้งเดิมภายใต้หลักการคนอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างเกื้อกูล

3. P3: Planning การวางแผน จัดการส่งเสริมให้ปราชญ์ แกนนำ และผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาอาหารประจำถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนสู่เด็กและเยาวชน เชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ควบคู่กับการค้นหาผู้นำรุ่นใหม่ที่เข้มแข็งมีคุณธรรม จริยธรรม ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนในการเรียนรู้พัฒนาชุมชน

4. P4: Participation การมีส่วนร่วม คนในชุมชน มีส่วนร่วมคิด และร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก รวมไปถึงประสบการณ์ทั้งในเรื่องอาหารประจำถิ่น และการท่องเที่ยวโดยชุมชน จัดให้มีเวทีพูดคุยร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้งานบรรลุไปตามวัตถุประสงค์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสอบถาม ผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชน แม่ครัว และผู้ประกอบการร้านอาหาร ที่มีประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาด้านอาหารประจำถิ่น ด้านการประกอบธุรกิจอาหาร จาก 7 ตำบลในเกาะสมุย เกี่ยวกับรายการอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยพบว่า 3 อันดับแรกของอาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ เป็นที่รู้จักของทั้ง 7 ตำบล เนื่องจากเป็น อาหารที่มีขายตามตลาดชุมชน หรือมักจะได้รับประทานตามงานประเพณี และงานมงคลต่างๆ เช่น ประเพณีรับส่งตายาย ประเพณีครูหมอนิรา งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัย Sanon and Suantong (2019) พบว่าอาหารส่วนใหญ่มีการยอมรับว่าเป็นอาหารท้องถิ่น เป็นอาหาร ที่รู้จักการมานานมากกว่า 10 ปี มีปริมาณวัตถุดิบในท้องถิ่นที่ใช้ในการประกอบอาหาร อาหารคาว ขนมหวาน และผลไม้ประจำถิ่นเกาะสมุย เริ่มหาซื้อได้ยาก เพราะต้องรอตามฤดูกาล หรือโอกาสสำคัญต่างๆ แต่มีขนมบางชนิดที่ยังสามารถหาได้ตามตลาดในชุมชน และสิ่งที่สูญหายไปคือ วิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่ค่อยๆ เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัยนิยม เพราะคนยุคใหม่ถูกกระแสสื่อชักชวนให้เปลี่ยนแปลงคล้อยตามตลอดเวลา กลายเป็นการตอกย้ำค่านิยมว่าต้องทันสมัย หรือเปลี่ยนมาสู่ยุคบริโภคนิยม ที่ก่อให้เกิดเป็นอาชีพและธุรกิจต่างๆ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ด้านอัตลักษณ์ และทัศนคติ มีความสำคัญในระดับมากที่สุด ด้านอัตลักษณ์ของอาหาร อาหารประจำถิ่นเกาะสมุยใช้วัตถุดิบท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ในการปรุงอาหาร มีเอกลักษณ์ไม่สามารถหาซื้อได้จากพื้นที่อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wongkrajang et al. (2018) พบว่า อาหารท้องถิ่นภูเก็ต เป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นไม่ซ้ำใคร เป็นอาหารที่หาซื้อได้เฉพาะในจังหวัดภูเก็ตเท่านั้น ด้านคุณภาพอาหาร มีความสำคัญในระดับมากที่สุด อาหารประจำถิ่นเกาะสมุยใช้วัตถุดิบที่สดใหม่เสมอ การเตรียม การปรุง ซึ่งสอดคล้องกับ พิมพะระวี โรจน์รุ่งสัจด์ Rodroongsad (2013) พบว่าองค์ประกอบของคุณภาพของอาหารพื้นเมือง ประกอบด้วย ความสดของอาหาร ความสะอาดของอาหาร และคุณค่าทางโภชนาการของอาหาร และงานวิจัยของ Suwannarak and Pungnirund (2022) พบว่า วัตถุดิบท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบตามฤดูกาล มีความสดใหม่ สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับเมนูอาหาร ด้วยการบอกเล่าเรื่องราววัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ด้านความสะอาดในการบริโภคอาหาร (การเข้าถึง) สามารถหาซื้อได้ตลอดเวลา เช่น เข้า กลางวัน เย็น และกลางคืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ramrong and

Wongkitrungruang (2019) พบว่า สามารถเข้าถึงได้ง่ายเนื่องจากมีอาหารท้องถิ่นที่หลากหลาย และมีร้านอาหารเปิดให้บริการตลอดเวลา แทบจะ 24 ชั่วโมง เนื่องจากเกาะสมุยเป็นเมืองท่องเที่ยว จึงทำให้มีร้านอาหารเปิดตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้บริโภคสามารถเลือกเวลา หรือเลือกร้านอาหารที่ต้องการจะใช้บริการโดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลา ปิด เปิดของร้านอาหาร

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ด้านอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Maya (2017) พบว่า ลักษณะส่วนบุคคลด้านอายุ และรายได้เฉลี่ยที่แตกต่างกันมีความนิยมในการบริโภคอาหารท้องถิ่นแตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่า อายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในแต่ละช่วงอายุ ได้แก่กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้ใหญ่ หรือกลุ่มผู้สูงอายุ มีความชื่นชอบในการบริโภคอาหารประจำถิ่นที่ต่างกัน กลุ่มวัยรุ่นไม่ชอบรับประทานอาหารประจำถิ่น เพราะมีรสชาติที่ไม่ถูกปาก กลุ่มผู้ใหญ่ เป็นกลุ่มในวัยทำงานมักจะใช้ชีวิตด้วยความเร่งรีบจึงไม่มีเวลาประกอบอาหารกินกันภายในครอบครัวมักจะบริโภคอาหารจานด่วนเป็นหลัก เพื่อความสะดวกของตนเอง และกลุ่มผู้สูงอายุมักจะรับประทานอาหารประจำถิ่นเป็นหลัก เพราะเป็นรสชาติที่ถูกปาก และมีความเคยชินกับอาหารประจำถิ่น ในส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้าน รายได้ แสดงให้เห็นว่ารายได้มีผลต่อความสามารถในการเลือกรับประทานอาหารประจำถิ่นที่ต่างกัน ซึ่งโดยปกติคนที่มียาได้สูงจะมีความสามารถในการหารับประทานได้มากกว่าคนที่มียาได้น้อย และผู้ที่มียาได้สูงจะมีความสามารถในการเลือกบริโภค และ มีประสบการณ์ในการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพที่มากกว่า เพราะเหตุนี้จึงส่งผลให้ปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุ และด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน จึงมีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุยแตกต่างกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ด้านอัตลักษณ์ของอาหาร คุณภาพอาหาร ทัศนคติ และความสะดวกในการบริโภคอาหาร (การเข้าถึง) มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นเกาะสมุย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jithpakdeepornrat and Pooripakdee (2021) พบว่า อัตลักษณ์อาหารริมทางมีผลต่อความตั้งใจซื้อของลูกค้านักท่องเที่ยว Chai and Chua (2013) พบว่า คุณภาพการทำอาหารมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อ ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และความพึงพอใจของอาหารสามารถสร้างความประทับใจให้กับคุณภาพการทำอาหารและความตั้งใจด้านพฤติกรรม Choe and Kim (2018) พบว่า ทัศนคติมีผลกระทบเชิงบวกต่อความตั้งใจบริโภคอาหารท้องถิ่นและตั้งใจมายังจุดหมายปลายทางสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอาหาร Ing and Zheng (2020) พบว่า ปัจจัยด้านความสะดวกสบาย มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม เนื่องจากผู้บริโภคที่มีความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่น โดยทั่วไปแล้วจะ ให้ความสำคัญกับ อาหาร ที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รสชาติอาหาร ความหลากหลายของอาหาร รสชาติอาหารที่มีความเฉพาะ มีคุณค่าต่อความรู้สึกสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอาหารท้องถิ่น ความเป็นอยู่วิถีชีวิตในชุมชน คุณภาพของการผลิตที่มาจากวัตถุดิบที่มีคุณภาพ สะอาด ปราศจากสิ่งอันตรายที่เจือปนมา ผ่านกระบวนการที่มีความสะอาดได้คุณภาพ ถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้ ผู้บริโภคจะได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับอาหารประจำถิ่น ซึ่งประสบการณ์ที่ได้รับนี้ จะส่งผลต่อความตั้งใจบริโภคอาหารประจำถิ่นได้ในอนาคต

สรุป

อาหารประจำถิ่นหลายชนิดไม่เป็นที่รู้จักสำหรับผู้บริโภคเนื่องจากหารับประทานยาก และเป็นอาหารตามฤดูกาล อาหารประจำถิ่น เกิดจากความสามารถของคนในชุมชนที่ปรับตัวและดัดแปลงธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวของคนสมัยก่อน จนเกิดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการเข้าถึงวัตถุดิบและทรัพยากรอาหาร อาหารประจำถิ่นคืออาหารที่ใช้วัตถุดิบที่มีความสดใหม่เพราะมีความสะอาดปลอดภัย มีวิธีการทำที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึง อัตลักษณ์ของชุมชนที่สามารถสื่อผ่านได้จากหน้าตาและรสชาติของอาหาร ทั้งหมดเป็นกระบวนการเชื่อมโยงกัน การประยุกต์และปรับใช้ เป็นประสบการณ์ของชุมชนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนเป็นวัฒนธรรมอาหารประจำถิ่นที่สะท้อนบ่งบอกถึงการดำเนินชีวิต บริบทสังคม เป็น ภูมิปัญญา ความเชื่อเรื่องอาหาร ตลอดจนพฤติกรรมผู้บริโภค ผู้ประกอบการร้านอาหารควรพัฒนาอาหารประจำถิ่นให้มีรูปแบบที่พร้อมรับประทาน เพิ่มความสะดวกสบายในการเข้าถึงอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมอาหารประจำถิ่นให้คงอยู่ต่อไป หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง หรือ ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาหารและคนท้องถิ่น ควรร่วมกันจัดทำหนังสือคู่มืออาหารประจำถิ่นเพื่อให้คู่มือเป็นตัวแทนส่งต่อองค์ความรู้ด้านอาหารประจำถิ่นไปยังคนรุ่นใหม่ต่อไป ทั้งนี้ควรสนับสนุนการจัดสรรพื้นที่บางส่วนไว้สำหรับทำสวนผัก เป็นแหล่งอาหารสด ใหม่ สะอาด ปลอดภัย เป็นการช่วยสนับสนุนชาวบ้าน และเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาชีพให้กับคนในชุมชน และ ส่งเสริมให้ตลาดของชุมชน เป็นแหล่งซื้อขายอาหารประจำถิ่น มีการพัฒนารูปแบบอาหารประจำถิ่นให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถรับประทานได้ง่าย เช่น แปรรูปอาหารประจำถิ่นให้ทันสมัย โดยใช้การโฆษณาผ่านสื่อโซเชียลเป็นสื่อกลางระหว่างผู้บริโภค และร้านอาหาร ที่จัดทำหน่วยอาหารประจำถิ่น เพื่อเพิ่มช่องทางการบริโภคให้แก่ผู้บริโภค

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษา อาจจะทำให้ครอบคลุมทั่วทั้งภาคได้ ผลที่ได้อาจจะมีความเหมือน หรือแตกต่างกันในงานวิจัย ทั้งยังเก็บข้อมูลจากผู้บริโภคชาวไทยเท่านั้น ควรขยายขอบเขตการศึกษา เก็บข้อมูลจากผู้บริโภคชาวต่างชาติ หรืออาจเก็บข้อมูลแยกสัญชาติ แยกทวีป เพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้รับว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร หรือควรขยายกลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมกิจกรรมไปยังกลุ่มเยาวชนเป็นหลักเนื่องจากเป็น กลุ่มที่ไม่ค่อยรู้จักอาหารประจำถิ่น และเป็นกลุ่มหลักที่จะอนุรักษ์และสืบสานให้อาหารประจำถิ่นยังคงอยู่ในอนาคต

2.2 อาหารประจำถิ่นเกาะสมุยได้รับความนิยมเฉพาะกลุ่ม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับตัวให้อัตลักษณ์ และคุณภาพของอาหารให้ยังคงอยู่ ด้วยการมีผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ การเข้าถึงอาหารประจำถิ่นของผู้บริโภคจากช่องทางการ สื่อสารออนไลน์ ช่องทางการตลาดที่เข้าถึงผู้บริโภค รูปแบบการกระจายสินค้าอาหาร ที่ยังคงมาตรฐานอาหาร การรับรองร้านอาหาร ความสะอาดของอาหาร สุขลักษณะของอาหาร เช่น อาหารกล่องอาหารส่งถึงบ้าน สิ่งที่กำลังมาขึ้นข้างต้น จึงเป็นสิ่งสำคัญของธุรกิจอาหาร และการสร้างการท่องเที่ยววัฒนธรรมอาหารที่ยั่งยืน

References

- Agmapisarn, C., Phunyapoo, W., & Chaowanasilp, W. (2017) The Image of Food Tourism in Thailand from the Service Provider's Perspective. *Journal of Business Administration and Social Sciences Ramkhamhaeng University*, 2(3), 37-59.
- Chi, C. G.-Q., Chua, B. L., Othman, M., & Karim, S. A. (2013). Investigating the Structural Relationships between Food Image, Food Satisfaction, Culinary Quality, and Behavioral Intentions: The Case of Malaysia. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 14(2), 99-120.
- Choe, J. Y. J., & Kim, S. S. (2018). Effects of Tourists' Local Food Consumption Value on Attitude, Food Destination Image, and Behavioral Intention. *International Journal of Hospitality Management*, 71, 1-10.
- Donald Getz, Richard N. S. Robinson, Tommy D. A., & Sanja Vujicic. (2014). *Foodies and Food Tourism*. Oxford: Good Fellow Publishers, Ltd.
- Food and Drug Administration – FDA. (2016). *Continue Strategy Food Authority of Thailand*. Bangkok: Health Promotion Foundation.
- Ing, P. G., Zheng Lin, N., Xu, M., & Thurasamy, R. (2020), "Customer Loyalty in Sabah Full Service Restaurant". *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 2(7), 1407-1429.
- Jithpakdeepornrat, T., & Pooripakdee, S. (2021). The Effects of Street Food Identity on Generation Z Customers Purchasing Intention, Satisfaction and Advocacy. *Journal Network Promoting Research in the Humanities and Social Sciences*, 4(1), 14-28.
- Jutaviriya, K., Sannhavong, K., & Inthiphon, K. (2011). Consumption of Local Food and Social Changes in Vientiane in the Era of Globalization. *Journal of Mekong Societies*, 7(2), 49-73.
- Maya, K. (2017). *A Study of the Factors Affecting Popularity of Local Food Preferences of Residents of Chanthaburi Province*. Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University.
- MGR Online. (2009). Sumui Food and Product Fair. Retrieved May 9, 2021, from <https://mgronline.com/south/detail/>
- Ramrong, T., Wongkitrungruang, C., Patananurak, P., & Palakas, S. (2021). Potential of Local Foods for Tourism Promotion Through Local Food: A Case Study of Trang Province Meuang Kon Chang Gin. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 47(2), 59-74.
- Rodroongsad, P. (2013). Importance and Communicative Learning Activities Through Food Tourism for International Women Market Tourists of Thailand. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 8(1), 61-72.
- Sanon, W., & Suantong, K. (2019). The Study of Local Healthy Food from Identity of Community-Based Tourism for Health Tourism Destinations in Western Thailand: A Case Study of Maha Sawat Canal Community-Based Tourism, Maha Sawat Sub-district, Putthamonthon District, Nakhon Pathom Province. *Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University*, 6(2), 97-114.

- Sarojwong, K. (2017). *Factors Affecting Local Food Preferences of Residents of Trat Province*. Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University.
- Sinjaru, T. (2020). *Research and Analyze Statistical Data with SPSS and AMOS*. Bangkok: S R Printing Mass Product Co., Ltd.
- Sirichodnasakorn, C. (2016). *The Development of Creative Local Food Innovation for Tourism Products in Petchaburi and Prachuap Khiri Khan Provinces*. (Doctoral Dissertation). Silpakorn University. Bangkok.
- Siriyong, C., & Thoomthong, T. (2018). The Administration Approach for Healthy City in Municipality of Koh Samui. *Journal of Local Governan and Innovationt*, 2(2), 1-18.
- Suwannarak, J., Pungnirund, B., & Sangma. W. (2022). Casual Factors Influencing Tourist Loyalty to the Consumption of Local Food in the Eastern Economic Corridor. *Journal of MCU Peace Studies*, 9(5), 1857-1870.
- Tourism Authority of Thailand. (2020). *Amazing Thailand "Koh Samui"*. Retrieved May 3, 2021, from <https://thai.tourismthailand.org/Destinations/Provinces>
- Wongkrajang, K. et al. (2018). *Study of Identity and Uniqueness of Phuket Local Food toward to Creative City of Phuket*. (Research Report). Bangkok: Kasetsart University.
- Wongpen. (2016). *Effects of E-Word of Mouth and Consumer Attitudes on Brand Loyalty of Korean Restaurant among Customers in Bangkok Area*. (Master's Thesis). Bangkok University. Pathum Thani.
- Yotaruk, P., & Bunnak, K. (2017). Taking Tourism Promotion Policy for Implementation: Case Study of Koh Samui District, Suratthani Province. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 8(2), 119-140.

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทัน
สื่อสารสนเทศ และดิจิทัลของนักศึกษานิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเขตภาคเหนือ*

Democratic Citizenship Characteristics Affecting Communication Arts
Students' Competency in Media, Information, and Digital Literacy
at Rajabhat University in the Northern Region

¹รดี ธนารักษ์ และ จักภพ พานิช

¹Radee Thanarak and Jakpop Panit

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Faculty of Management Science, Uttaradit Rajabhat University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: radeetfms@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล 4 ด้าน คือ 1) การเข้าถึง 2) การวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน 3) การสร้างสรรค์เนื้อหาข้อมูลสารสนเทศ และ 4) การประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษานิเทศศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาหลักสูตรนิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 1-4 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ 8 แห่ง จำนวน 667 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และได้รับกลับคืนมาครบถ้วน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยจากทั้งหมด 8 ด้าน มี 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล 2) การเคารพกฎหมายและกติกากฎ 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง 4) การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และ 5) การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล ทั้ง 4 ด้าน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ปรับปรุง ($Adjusted R^2$) ระหว่างตัวแปรอิสระ 5 ด้านกับตัวแปรด้านการเข้าถึง เท่ากับ 58.6 ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน เท่ากับ 56.2 ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาข้อมูลสารสนเทศ เท่ากับ 56.7 และด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง เท่ากับ 56.1

คำสำคัญ: คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย; สมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล; การรู้เท่าทันสื่อ; นักศึกษานิเทศศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ

Abstract

This research aimed to investigate the characteristics of democratic citizenship that affected the competency of media information and digital literacy in 4 aspects of 1) accessibility, 2) analysis, criticizing, and evaluation, 3) content creation of media information, and 4) application and transformation of communication arts undergraduate students in Rajabhat universities in the northern region. The samples of this study included 667 of the 1st to 4th year communication arts majors from 8 Rajabhat universities in the northern region. Questionnaires were used as research instrument to collect data. All copies of questionnaires were returned. The statistical analysis performed in this study were frequency, percentage, mean score, standard deviation, correlation coefficient, and multiple regression.

The research findings revealed that there were five out of eight characteristics of democratic citizenship including 1) critical thinking and rationality, 2) respects for laws and regulations, 3) political participation, 4) awareness of public interest, and 5) commitment to justice and fairness that affected the competency of media information and digital literacy in all 4 aspects with Adjust R-squared between free variables of the five characteristics of accessibility at 58.6, analysis criticizing and evaluation at 56.2, content creation of media information at 56.7, and application and transformation at 56.1, respectively.

Keywords: Democratic Citizenship Characteristics; Information and Digital Media Literacy Competence; Media Literacy; Communication Arts Rajabhat University Students in Northern Region

บทนำ

ท่ามกลางบริบทการสื่อสารที่มีเนื้อหาหลากหลายและซับซ้อนขึ้นมากในสังคมปัจจุบัน การเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีความรู้เท่าทันสื่อจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการมีทักษะในการวิเคราะห์สื่อ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชน และระดับประเทศในเชิงสร้างสรรค์ พลเมืองประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล ควรมีสมรรถนะในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ตีความและตรวจสอบ รวมทั้งสร้างสรรค์สื่อสารสนเทศและดิจิทัลได้อย่างรับผิดชอบ และเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม โดยคุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตย ที่สังเคราะห์มาตามกรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยโดยกลุ่ม Thai Civic Education (Panlert et al., 2013) ประกอบด้วย 4 คุณลักษณะ คือ พลเมืองที่แข็งขัน (Active citizen) พลเมืองเป็นผู้ที่มีความรู้และมีข้อมูลเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เพียงพอ (Informed/Knowledgeable citizen) พลเมืองที่มีทักษะพื้นฐานประชาธิปไตย (Skilled citizen) พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Democratic citizen) ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวประกอบด้วยคุณลักษณะรองอีก 8 ประการ คือ รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (Adhere to justice and equality) ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Use freedom based on social responsibility) ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ (Use right without neglecting duties) มีเกียรติภาพและเคารพความแตกต่าง (Respect fraternity and differences) เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (Give importance to common interests) มีส่วนร่วมทางการเมือง (Participate in politics) คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล และเคารพกฎหมายและกติกา (Respect law and rules) การรู้เท่าทัน

สื่อสารสนเทศและดิจิทัล เป็นสมรรถนะสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดสังคมประชาธิปไตย เอวิวา ซิลเวอร์ (Silver, 2009) หัวหน้าฝ่ายสื่อและการรู้เท่าทันแห่งคณะกรรมการการยุโรป กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเสริมพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (active citizen) มีเสรีภาพในการเข้าถึงและเลือกรับข้อมูลข่าวสารเพื่อให้มีข้อมูลที่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตและตัดสินใจ ทั้งยังสามารถปกป้องตนเองและผู้อื่นจากเนื้อหาสารที่เป็นอันตราย และมั่วร้าย หรือไม่พึงประสงค์ได้

การศึกษาในบริบทสังคมไทยของ Child and Youth Media Institute and Thai Civic Education Network (2016) พบว่า การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล เป็นหลักการที่สอดคล้องและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของพลเมืองประชาธิปไตยได้ โดยพลเมืองประชาธิปไตยที่เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล จะต้องมีความสามารถในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ ตรวจสอบ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถประเมินประโยชน์และโทษในการเลือกใช้ประโยชน์และ สร้างสรรค์สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจรัฐ ทน สื่อ ตลอดจนบริบททางสังคมและเศรษฐกิจเป็นผู้ที่เคารพสิทธิและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายได้อย่างรับผิดชอบ และสามารถใช้อำนาจ สารสนเทศ และดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและสร้างการเปลี่ยนแปลง ในฐานะพลเมืองประชาธิปไตยยุคดิจิทัล ที่กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมและมุ่งเน้นความยุติธรรมทางสังคมเป็นสำคัญ

การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเป็นเรื่องใกล้ตัวและจำเป็นอย่างยิ่งในยุคของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย เด็กและเยาวชนในปัจจุบันที่ไม่รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลอาจใช้สื่อในทางที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดปัญหาการเปิดรับสื่อลามกอนาจาร ปัญหาการเลียนแบบพฤติกรรมกรรมการบริโภคตามสื่อโฆษณา ปัญหาการเลือกบริโภคสื่อที่มีความรุนแรง การใช้สื่อในการละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมายได้แก่ ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย การตกเป็นทาสของวัตถุนิยม การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ก้าวร้าว รุนแรง เป็นต้น หากไม่รู้เท่าทันสื่อก็จะสามารถใช้สื่อเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ แต่หากไม่รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลแล้ว ก็จะตกเป็นเหยื่อของคนในสังคมได้ (Werakultawan, 2018) จากปัญหาดังกล่าว การพัฒนาผู้เรียนแต่ละช่วงวัยให้เป็นพลเมืองประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ที่ควรครอบคลุมคุณลักษณะ ความรู้และทักษะในแต่ละมิติจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเรียนระดับมหาวิทยาลัย (อายุ 19-24 ปี) จากการสำรวจสถานการณ์การใช้สื่อ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2556-2560 พบว่า กลุ่มคนวัยนี้มีโอกาสในการเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลค่อนข้างสูงเพราะเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตจากมหาวิทยาลัยและหอพัก และจากผลการสำรวจการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทย โดย ETDA ในปี 2564 พบว่า กลุ่ม Gen Z (อายุน้อยกว่า 21 ปี) และ Gen Y (อายุ 21-40 ปี) ซึ่งเป็นนักเรียนนักศึกษา ใช้งานอินเทอร์เน็ตมากที่สุด เฉลี่ยวันละ 12 ชั่วโมง 5 นาที และเฉลี่ยวันละ 11 ชั่วโมง 52 นาที ตามลำดับ ส่วนหนึ่งมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่มีมาตรการปิดสถานศึกษาให้ทำการเรียนการสอนแบบออนไลน์ โดยกิจกรรมการใช้ส่วนใหญ่เพื่อติดต่อสื่อสาร เพื่อกิจกรรมความบันเทิง เช่น ดูรายการโทรทัศน์ คลิป ภาพยนตร์ ฟังเพลงและค้นหาข้อมูลออนไลน์ ส่วนปัญหาในการใช้อินเทอร์เน็ตนอกจากจะเป็นเรื่องการเชื่อมต่อสัญญาณแล้วยังมีเรื่องถูกรบกวนจากโฆษณาออนไลน์และข้อมูลเท็จหรือข่าวลวง (Electronic Transactions Development Agency, 2021)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คนกลุ่มนี้จะสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ค่อนข้างมากที่สุด แต่ปัญหาความท้าทายคือ ส่วนใหญ่ไม่เท่าทันตัวเอง ไม่ยอมรับว่าติดอินเทอร์เน็ต หรือมีการใช้ความรุนแรงทั้งทางกายและวาจาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ผลสำรวจจาก UNICEF/IPSOS Global Youth Poll (Wirunrapan et al., 2019) ซึ่งสำรวจเยาวชนอายุ 18 ปีจาก 25 ประเทศ รวมถึงประเทศไทย พบว่า ร้อยละ 85 เชื่อว่าเด็กวัยรุ่น และเยาวชน กำลังอยู่ในอันตรายจากภัยคุกคามทางเพศหรือแสวงประโยชน์บนโลกออนไลน์ แต่เยาวชนส่วนใหญ่

(ร้อยละ 90) กลับเชื่อว่าภัยเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นกับตน และพบว่าผู้ที่เคยเป็นเหยื่อความรุนแรงทางอินเทอร์เน็ต มักจะมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงทางอินเทอร์เน็ตกับผู้อื่น

จากที่กล่าวมา เพื่อให้เกิดความรู้ที่กระจ่างชัดสำหรับการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยสำหรับ นักศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษานิเทศศาสตร์ ผู้มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้ผลิตสื่อ ที่ต้องมีจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และผู้บริโภคสื่อที่ต้องมีความรู้เท่าทัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ จะศึกษาโดยมุ่งเน้นกลุ่มนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ 8 แห่ง เนื่องจากหลักสูตรนิเทศ ศาสตร์กำลังมีเป้าหมายในการพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับการเท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงกับ ความเป็นพลเมืองซึ่งเป็นจุดเน้นสำคัญของการพัฒนานักศึกษาราชภัฏตามแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี โดยผลงานวิจัยที่ได้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการออกแบบหลักสูตรการสร้างพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลทั้งในระดับหลักสูตร ระดับมหาวิทยาลัยและเป็นต้นแบบขยายผลต่อไปในมหาวิทยาลัย ทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ และดิจิทัล 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเข้าถึง 2) ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน 3) ด้านการสร้างสรรคเนื้อหา และข้อมูลสารสนเทศ และ 4) ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา เอกสาร และแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ศึกษาตัวแปรคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย 8 ด้าน ประกอบด้วย 1) การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค 2) การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม 3) การใช้สิทธิ แต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ 4) การมีภราดรภาพและเคารพความแตกต่าง 5) การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม 6) การมีส่วนร่วมทางการเมือง 7) การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีเหตุผล 8) การเคารพกฎหมายและกติกา (Thai Civic Education, 2013) ถูกกำหนดให้เป็นตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม คือ สมรรถนะ การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การเข้าถึง 2) การวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน 3) การสร้างสรรคเนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ และ 4) การประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง (Wirunrapan, 2019)

ขั้นตอนที่ 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักศึกษาหลักสูตรนิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 – 4 ปีการศึกษา 2564 ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุดรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร รวมจำนวน 1,683 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน (Yamane, 1973 as cited in Aekakul, 1999) ความคลาดเคลื่อนที่ 5% และระดับความเชื่อมั่น ที่ 95% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างนักศึกษานิเทศศาสตร์ที่ต้องการจำนวน 324 คน เพื่อให้ได้อัตราการตอบกลับ ของแบบสอบถามอย่างน้อยร้อยละ 20 ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 516 คน เมื่อเก็บข้อมูลจริงได้แบบสอบถามกลับมา จำนวน 667 ชุด ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified

Sampling) โดยการกำหนดสัดส่วน (Quota) และสุ่มตัวอย่างแต่ละชั้นด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เลือกนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแต่ละชั้นปีเพื่อแจกแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถาม ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะด้านประชากรศาสตร์ มีเนื้อหา จำนวน 8 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นปี เกรดเฉลี่ยสะสม สาขาวิชา กิจกรรมที่ทำระหว่างเรียน มหาวิทยาลัย ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย จำนวน 52 ข้อ ครอบคลุมเนื้อหา 8 ด้าน ได้แก่ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่การมีภราดรภาพ และเคารพความแตกต่าง การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล จำนวน 52 ข้อ ครอบคลุมเนื้อหา 4 ด้าน ได้แก่ การเข้าถึง การวิเคราะห์วิพากษ์ประเมิน การสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ และการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และได้รับการแก้ไข ก่อนนำไปทดลอง Try-out จำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์ความแม่นยำเชิงเนื้อหา (IOC) พบว่ามีค่า IOC มากกว่า 0.5 ในทุกข้อคำถามจึงสามารถใช้เก็บข้อมูลได้ (Posri, 2008) และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของ Conbach (1970) พบว่ามีค่ามากกว่า 0.7 นอกจากนี้การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของข้อคำถามโดยใช้การวิเคราะห์ Factor Analysis พบว่า ค่า Factor Loading มีค่าอยู่ระหว่าง .811 – .942

รวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามไปให้ผู้ประสานงานการเก็บข้อมูลของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ทั้ง 8 แห่ง เพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลกับนักศึกษานิเทศศาสตร์ตามจำนวนที่กำหนด ใช้เวลาเก็บข้อมูล 2 เดือน (ระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน พ.ศ. 2564)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ (Frequencies) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติที่ใช้ทดสอบคุณลักษณะตัวแปร คือ การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity Test) โดยใช้ Variance Inflation Factor (VIF) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlations) เป็นการวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามว่ามีขนาดและทิศทางของความสัมพันธ์อย่างไร การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบพหุคูณ (Multiple Correlation Analysis) การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยทั้ง 8 ด้านที่มีต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ

ผลการวิจัย

สรุปผลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามโดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ในเขตภาคเหนือ จากการตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 667 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 50.5 อายุน้อยกว่า 20 ปี ร้อยละ 35.7 ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 1 – 4 เกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ระหว่าง 2.51-3.00 มากที่สุด ร้อยละ 48.0 ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยร้อยละ 57 และทำกิจกรรม

ร้อยละ 43 โดยกิจกรรมที่ทำมากที่สุด ได้แก่ การเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา ร้อยละ 21.3 เป็นนักกีฬา ร้อยละ 4.2 และเป็นหัวหน้าห้อง ร้อยละ 6.6 ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยทั้งหมด 8 ด้าน พบในงานวิจัย 5 ด้าน ประกอบด้วย การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค ที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเข้าถึง 2) ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน 3) ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ และ 4) ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ยกเว้นคุณลักษณะด้านการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาคที่ไม่ส่งผลกระทบท่อสมรรถนะด้านการเข้าถึง ในขณะที่คุณลักษณะด้านการใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลกระทบท่อสมรรถนะด้านการเข้าถึง รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 1- 5

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	VIF
$\bar{X}$	3.931	3.858	3.931	3.907	4.294	4.158	4.132	4.232	4.051	4.117	4.139	4.114	
S.D.	.645	.681	.650	.680	.625	.580	.636	.609	.653	.664	.640	.671	
Y ₁	1.000	.867**	.832**	.810**	.554**	.624**	.667**	.655**	.654**	.700**	.738**	.728**	
Y ₂		1.000	.879**	.857**	.508**	.576**	.636**	.622**	.634**	.705**	.713**	.707**	
Y ₃			1.000	.877**	.512**	.591**	.641**	.622**	.653**	.696**	.716**	.709**	
Y ₄				1.000	.511**	.582**	.646**	.615**	.662**	.695**	.707**	.702**	
X ₁					1.000	.755**	.714**	.748**	.625**	.688**	.723**	.683**	2.871
X ₂						1.000	.782**	.787**	.728**	.717**	.744**	.718**	3.657
X ₃							1.000	.823**	.796**	.818**	.801**	.802**	4.948
X ₄								1.000	.739**	.789**	.820**	.801**	4.731
X ₅									1.000	.793**	.750**	.758**	3.509
X ₆										1.000	.841**	.837**	5.074
X ₇											1.000	.856**	5.400
X ₈												1.000	4.962

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 1 เมื่อพิจารณาค่าสหสัมพันธ์ พบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก ซึ่งอาจเกิดเป็นปัญหา Multicollinearity ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการทดสอบ Multicollinearity โดยใช้ค่า VIF ปรากฏว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 2.871 – 5.400 ซึ่งน้อยกว่า 10 แสดงว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity (Black, 2006)

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ ด้านการเข้าถึง

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย	Y ₁ การเข้าถึง		t	p-value
	สัมประสิทธิ์ถดถอย	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน		
ค่าคงที่ (a)	.575	.124	4.630	.000***
X ₁ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค	-.068	.044	-1.560	.119
X ₂ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม	.106	.053	2.002	.046**
X ₃ การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่	.021	.056	.378	.705
X ₄ การมีภราดรภาพและเคารพความแตกต่าง	-.023	.057	-.407	.684
X ₅ การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม	.097	.046	2.111	.035**
X ₆ การมีส่วนร่วมทางการเมือง	.099	.054	1.809	.071*
X ₇ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล	.347	.058	5.950	.000***
X ₈ การเคารพกฎหมายและกติกา	.239	.053	4.474	.000***

F = 119.304 p = 0.000 R² = 0.592 Adj R² = 0.587

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 2 พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย 5 ด้าน ได้แก่ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา เป็นตัวแปรอิสระที่สามารถร่วมกันทำนายตัวแปรตามสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการเข้าถึง ได้ร้อยละ 59.2 (F = 119.304, p < 0.000) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ปรับปรุง (Adjusted R²) ระหว่างตัวอิสระ 5 ด้านกับตัวแปรตามเท่ากับ 58.7 นอกจากนี้ พบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล (b₇ = 0.347, p < 0.01) การเคารพกฎหมายและกติกา (b₈ = 0.239, p < 0.01) การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (b₂ = 0.106, p < 0.05) การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (b₅ = 0.097, p < 0.05) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (b₆ = 0.099, p < 0.10) มีผลกระทบเชิงบวกต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการเข้าถึง ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย	Y ₂ การวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน		t	p-value
	สัมประสิทธิ์ถดถอย	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน		
ค่าคงที่ (a)	.553	.135	4.100	.000***
X ₁ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค	-.122	.047	-2.569	.010**
X ₂ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม	.054	.058	.944	.345
X ₃ การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่	-.015	.061	-.249	.803
X ₄ การมีภราดรภาพและเคารพความแตกต่าง	-.040	.062	-.637	.524
X ₅ การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม	.094	.505	1.871	.062*
X ₆ การมีส่วนร่วมทางการเมือง	.253	.059	4.28	.000***
X ₇ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล	.332	.063	5.243	.000***
X ₈ การเคารพกฎหมายและกติกา	.251	.058	4.336	.000***

F = 108.006 p = .000 R² = .568 Adj R² = .562

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 3 พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย 5 ด้าน ได้แก่ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา เป็นตัวแปรอิสระที่สามารถร่วมกันทำนายตัวแปรตามสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน ได้ร้อยละ 56.8 (F = 108.006, p < 0.000) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ปรับปรุง (Adjusted R²) ระหว่างตัวแปรอิสระ 5 ด้านกับตัวแปรตามเท่ากับ 56.2 นอกจากนี้ พบว่า การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (b₁ = -.122, p < 0.05) มีผลกระทบเชิงลบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน ส่วนตัวแปรด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล (b₇ = 0.332, p < 0.01) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (b₆ = 0.253, p < 0.01) การเคารพกฎหมายและกติกา (b₈ = 0.251, p < 0.01) และการเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (b₅ = 0.094, p < 0.10) มีผลกระทบเชิงบวกต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน ตามลำดับ

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย	Y ₃ การสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูล		t	p-value
	สารสนเทศ			
	สัมประสิทธิ์	ความคลาดเคลื่อน		
	ถดถอย	มาตรฐาน		
ค่าคงที่ (a)	.726	.128	5.673	.000***
X ₁ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค	-.115	.045	-2.563	.011**
X ₂ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม	.085	.055	1.558	.120
X ₃ การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่	-.015	.058	-.256	.798
X ₄ การมีภราดรภาพและเคารพความแตกต่าง	-.063	.059	-1.062	.289
X ₅ การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม	.149	.048	3.125	.002**
X ₆ การมีส่วนร่วมทางการเมือง	.168	.056	2.993	.003**
X ₇ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล	.333	.060	5.534	.000***
X ₈ การเคารพกฎหมายและกติกา	.243	.055	4.422	.000***

F = 109.952 p = .000 R² = .572 Adj R² = .567

F = 109.952 p = .000 R² = .572 Adj R² = .567

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 4 พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย 5 ด้าน ได้แก่ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา เป็นตัวแปรอิสระที่สามารถร่วมกันทำนายตัวแปรตามสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ ได้ร้อยละ 57.2 (F = 109.952 , p < 0.000) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ปรับปรุง (Adjusted R²) ระหว่างตัวอิสระ 5 ด้านกับตัวแปรตามเท่ากับ 56.7 นอกจากนี้ พบว่า การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (b₁ = -.115, p < 0.05) มีผลกระทบเชิงลบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ ส่วนตัวแปรด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล (b₇ = 0.333, p < 0.01) การเคารพกฎหมายและกติกา (b₈ = 0.243, p < 0.01) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (b₆ = 0.168, p < 0.05) และการเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (b₅ = 0.149, p < 0.05) มีผลกระทบเชิงบวกต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ ตามลำดับ

ตารางที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย	Y4 การประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง		t	p-value
	สัมประสิทธิ์	ความคลาดเคลื่อน		
	ถดถอย	มาตรฐาน		
ค่าคงที่ (a)	.583	.135	4.328	.000***
X ₁ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค	-.103	.047	-2.174	.030**
X ₂ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม	.050	.057	.875	.382
X ₃ การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่	.025	.061	.406	.202
X ₄ การมีภราดรภาพและเคารพความแตกต่าง	-.088	.062	-1.411	.159
X ₅ การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม	.194	.050	3.885	.000***
X ₆ การมีส่วนร่วมทางการเมือง	.177	.059	2.999	.003**
X ₇ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล	.323	.063	5.095	.000***
X ₈ การเคารพกฎหมายและกติกา	.236	.058	4.084	.000***

F = 107.413 p = .000 R² = .566 Adj R² = .561

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

จากตารางที่ 5 พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา เป็นตัวแปรอิสระที่สามารถร่วมกันทำนายตัวแปรตามสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ได้ร้อยละ 56.6 (F = 107.413, p < 0.000) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ปรับปรุง (Adjusted R²) ระหว่างตัวอิสระ 5 ด้านกับตัวแปรตามเท่ากับ 56.1 นอกจากนี้ พบว่า การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (b₁ = -.103, p < 0.05) มีผลกระทบเชิงลบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ส่วนตัวแปรด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล (b₇ = 0.323, p < 0.01) การเคารพกฎหมายและกติกา (b₈ = 0.236, p < 0.01) การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (b₅ = 0.197, p < 0.01) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (b₆ = 0.177, p < 0.05) มีผลกระทบเชิงบวกต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากผลงานวิจัย พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ประกอบด้วย การเคารพกฎหมายและกติกา การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค โดยคุณลักษณะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผลส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลในทุกด้านมากที่สุด ในทางกลับกันหากนักศึกษามีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยด้านการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาคสูงจะส่งผลให้ส่วนคุณลักษณะสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้านต่ำ ดังนั้น การส่งเสริมความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยกับเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อจึงต้องมีความเชื่อมโยงกัน

โดยควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมรรถนะในการคิดเชิงวิพากษ์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผลผ่านภารกิจรวมทั้งในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมเพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ถึงอัตลักษณ์ความคิดเห็น แสดงความต้องการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับเสริมสร้างสิทธิเสรีภาพของพลเมืองและการมีส่วนร่วมของพลเมืองประชาธิปไตย ดังแผนภาพที่ 1

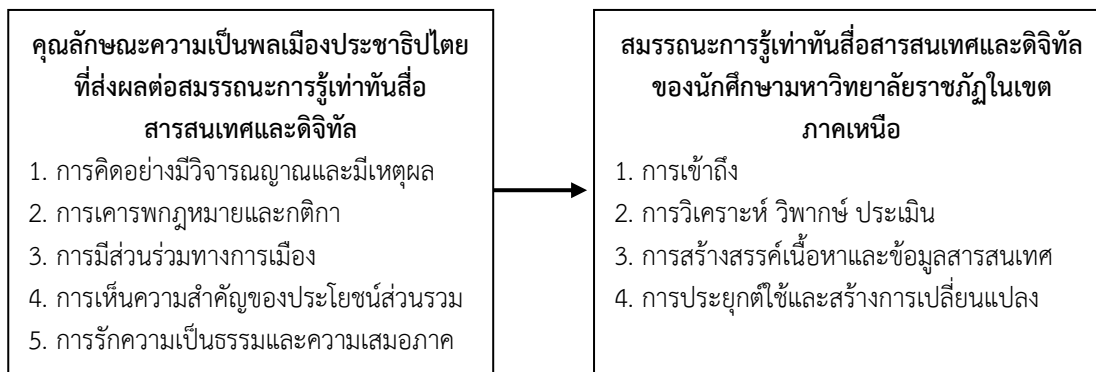

Figure 1: The New Body Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลจากการวิจัยที่พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยจากทั้งหมด 8 ด้าน มี 5 ด้าน ประกอบด้วยคุณลักษณะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกา การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาคที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเข้าถึง 2) ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน 3) ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ และ 4) ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ทั้งนี้เพราะ สมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล มีความเชื่อมโยงกับความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ทั้งในฐานะคุณลักษณะร่วมและเครื่องมือสำหรับพลเมืองประชาธิปไตยในการขับเคลื่อนสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมตามแนวคิดของ Panlert et al. (2013) ที่ศึกษากรอบคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่งานวิจัยชิ้นนี้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา สอดคล้องกับข้อสรุปในผลการวิจัยของ Suttisima et al. (2019) ที่พบว่า พลเมืองประชาธิปไตย คือ พลเมืองที่มีสมรรถนะในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ ตรวจสอบและคิดอย่างมีวิจารณญาณ และสามารถถูกพัฒนาให้เป็นพลเมืองประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของความสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้ โดยเข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้าง ตื่นตัวต่อข้อถกเถียงในสังคม กระตือรือร้นจะร่วมแก้ปัญหา เคารพความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น ประกอบกับแนวคิดของ Werakultawan (2018) กล่าวไว้ว่า การเข้าถึง เข้าใจ เท่าทันและใช้สื่อสารสนเทศและดิจิทัลเป็นเครื่องมือและเป็นสมรรถนะสำคัญที่พลเมืองจะใช้ในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อการแสดงออกทางความคิด การติดตามตรวจสอบ ต่อบรรทัดฐานอำนาจรัฐ ทุนและธุรกิจสื่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในสังคมที่ผู้คนอยู่ร่วมกันโดยยึดความยุติธรรมเป็นหลักสำคัญ

จากผลการวิจัยที่พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผลส่งผลสูงต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน อาจเป็นเพราะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกสถาบันการศึกษากำหนดให้เป็นสมรรถนะหลักในการพัฒนาผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นทักษะพื้นฐานและคุณลักษณะร่วมของคุณลักษณะความเป็น

พลเมืองประชาธิปไตยและการรู้เท่าทันสื่อที่นำไปสู่การสร้างพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลได้ ดังที่ Paolo Celot จาก European Association for Viewers Interests (EAVI), (2014) as cited in Kularb (2020) เสนอว่า การรู้เท่าทันดิจิทัลต้องมีความเชื่อมโยงกับสังคมประชาธิปไตยที่พลเมืองมีส่วนร่วม โดยการออกแบบนโยบายเพื่อการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ต้องระบุถึงสมรรถนะในการคิดเชิงวิพากษ์หรือการประเมิน และความสามารถในการมีส่วนร่วม หรือการสร้างสรรค์และการสื่อสาร ซึ่งเป็นแก่นหลักในการรู้เท่าทันสื่อ

อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยที่พบว่า มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย อีก 3 ด้าน คือ การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ และการมีการตรวจภาพและเคารพความแตกต่าง ไม่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล อาจเป็นเพราะ บริบทในการมีส่วนร่วมทางสังคมของนักศึกษาในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และพฤติกรรมการใช้สื่อในโลกออนไลน์มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น จากการศึกษาของ Klangnarong et al. (2021) พบว่า ความท้าทายของการเป็นพลเมืองดิจิทัล คือ ความหลากหลายของกลุ่มคนที่ต่าง Generation ที่ต้องเผชิญกับการเข้ามากระทบของเทคโนโลยีดิจิทัล หรือ Digital Disruption กับวิถีชีวิต ทำให้กลุ่มวัยรุ่น หรือที่เรียกว่า Gen Z และ Gen Alpha รับข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งสามารถมีส่วนร่วมและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างรวดเร็ว หลากหลายไร้ขีดจำกัด ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ความคิด และความเชื่อที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน หรือคนที่มีความเห็นต่างค่อนข้างชัดเจน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกแยก ความเป็นอื่น และความเกลียดชังได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พลเมืองประชาธิปไตยต้องรู้เท่าทันสื่อ สามารถเข้าถึงและรับข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ เข้าใจผลกระทบจากการสื่อสารที่อาจเป็นการคุกคาม ละเมิดสิทธิหรือสร้างความเกลียดชังที่มีต่อบุคคลและกลุ่มคนอื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตนเอง เพื่อบรรลุความเป็นพลเมืองที่ใช้เสรีภาพ เคารพสิทธิและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายได้อย่างรับผิดชอบ

สรุป

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย มี 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย การคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การเคารพกฎหมายและกติกาก การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลของนักศึกษานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือทั้ง 4 ด้าน คือ การเข้าถึง การวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน การสร้างสรรค์ เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ และการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง มีเพียงคุณลักษณะด้านการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะด้านการเข้าถึง แต่คุณลักษณะด้านการใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมส่งผลกระทบต่อสมรรถนะด้านการเข้าถึง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัย พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยจากทั้งหมด 8 ด้าน มี 5 ด้านที่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน โดยคุณลักษณะด้านการรักความเป็นธรรมและความเสมอภาคมีผลกระทบเชิงลบต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการ

วิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและข้อมูลสารสนเทศ ด้านการประยุกต์ใช้และสร้างการเปลี่ยนแปลง ส่วนคุณลักษณะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเคารพกฎหมายและกติกา และการเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม มีผลกระทบเชิงบวกต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมิน ดังนั้นสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

1.1 ควรส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีการบูรณาการทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลอย่างต่อเนื่องโดยอาจเป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาการศึกษาทั่วไปหรือรายวิชาพื้นฐาน หรือในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และควรครอบคลุมความรู้ ความเข้าใจและทักษะเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างคุณลักษณะพลเมืองประชาธิปไตยที่มีสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลให้มีศักยภาพและความพร้อมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

1.2 ควรส่งเสริมการเรียนรู้ให้นักศึกษาทุกสาขาวิชามีทักษะการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์อย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผลเพื่อให้สามารถตั้งคำถาม สืบและตรวจสอบข้อมูล แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลที่มีความเชื่อมโยงกับสังคมประชาธิปไตยที่พลเมืองมีส่วนร่วม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยสำหรับนักเรียน นักศึกษา

2.2 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลสำหรับคนทุกช่วงวัย

2.3 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบสืบสอบปรัชญา (เน้นกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์) เพื่อส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา

References

- Aekakul, T. (1999). *Research Methods in Behavioral and Social Sciences*. Ubon Ratchathani: Faculty of Education, Ubon Ratchathani Rajabhat Institute.
- Black, K. (2006). *Business Statistics for Contemporary Decision Making*. (4th ed.). Missouri: John Wiley & Sons.
- Child and Youth Media Institute and Thai Civic Education Network. (2016). *A Conceptual Framework for Curriculum Development on Media Information and Digital Literacy for Thai Democratic Citizenship. Meeting Document of the Framework and Curriculum Development on Media Information and Digital Literacy for Thai Democratic Citizenship at Mandarin Hotel on 22 June 2016*. Bangkok Thailand: Technic Image Company Limited.
- Electronic Transactions Development Agency. (2021). *Announcement of the Survey Results of Internet Users in Thailand in 2021*. Retrieved December 30, 2021, from <https://www.etda.or.th/th/pr-news/ETDA-released-IUB-2021.aspx>

- Klangnarong, S. et al. (2021). *Digital Citizenship and the New Normal Way of Dealing with the Dark Side Online*. Retrieved December 30, 2021, from <https://blog.cofact.org/digitalcitizen/>
- Kularb, P. (2020). The Promotion of Media, Information, and Digital Literacy for Children and Youth: Case Studies from South Korea, Singapore, and the United Kingdom. *Journalism*, 13(2), 130-165.
- Panlert, C. et al. (2013). *A Conceptual Framework for Thai Democratic Citizenship Education Curriculum*. Bangkok: Friedrich-Ebert-Stiftung Thailand Office and Bureau of Academic Affairs and Educational Standards, Office of the Basic Education Commission, Ministry of Education.
- Posri, R. (2008). *Research Methodology in Business. [Teaching Material]*. Uttaradit: Faculty of Education, Uttaradit Rajabhat University.
- Silver, A. (2009). *A European Approach to Media Literacy: Moving toward an Inclusive Knowledge Society*. In Divina Frau-Meigs and Jordi Torrent (Eds.), *Mapping Media Education Policies in the World: Visions Programmes, and Challenges* (pp.11-13).
- Suttisima, V. et al. (2019). Indicators of Media Information and Digital Literacy in Working Age for Democratic Citizen. *The Journal of Social Communication Innovation*, 7(1), 194-202.
- Werakultawan, S. (2018). *Digital Literacy Power in Digital Citizens*. Bangkok: Children and Youth Development Foundation.
- Wirunrapan, K. et al. (2019). *The Development of Social Indicators and Policy Recommendations on the Promotion of Media, Information, and Digital Literacy (MIDL) to Protect Children and Youth: Final Report*. Bangkok: The Thailand Science Research and Innovation (TSRI).

องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*

Components of Teacher Leadership in Competency-Based Learning Management for Teachers of the Science and Technology Learning Strand

¹วราจิตร พรหมเกต, วาโร เฟ่งสัวส์ตี และ ททรัพย์หิรัญ จันทรักษ์

¹Warachit Promket, Waro Phengsawat and Suphirun Jantarak

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Education Sakon Nakhon Rajabhat University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: nwarapromket@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ จำนวน 15 แหล่ง เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะและ 2) ยืนยันองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ตามกรอบที่ได้สังเคราะห์จากเอกสาร โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ การออกแบบการจัดการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยมีการวัดและการประเมินผล 2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ครูมีการกำหนดจุดประสงค์ฐานสมรรถนะ มีการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะเน้นการปฏิบัติได้ของผู้เรียนในช่วงวัยหรือช่วงชั้นต่างๆ การกำหนดสมรรถนะให้เหมาะสมกับผู้เรียนประกอบด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ การวิเคราะห์หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และการวัดและประเมินผลหลักสูตร 3) การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู ครูมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) คุณลักษณะความเป็นครู พฤติกรรมของครูผู้ที่เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม และ 5) การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ เป็นการวางแผนการประเมินการเรียนรู้ มีการประเมินตามสภาพจริง การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำครู; การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ; สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

Abstract

The research article aimed at investigating the components of teacher leadership in competency-based learning management for teachers of the science and technology learning strand. The study was divided into two stages: 1) studying and synthesizing documents on the components of teacher leadership in competency-based learning management from 15 sources; and 2) verifying the components of teacher leadership in competency-based learning management according to the framework synthesis from documents by five experts. The tools used to collect data were analysis form and interview form. The obtained data were analyzed by content analysis.

From the study, the results found that there are 5 components of teacher leadership in competency-based learning management namely 1) a process of competency-based learning management which is an analysis of students according to their competency, the design of learning management that is appropriate to students, the use of media and learning sources through measurement and evaluation; 2) The development of competency-based curriculum in which teachers define competency-based objectives, manage competency-based learning with an emphasis on practice by students of all ages, determine the competency that is appropriate for students, analyze the curriculum, apply the curriculum, measure and evaluate the curriculum; 3) Self-development and teacher development, in which teachers should be committed to developing themselves, setting a good example, being the leader in developing themselves and their coworkers, and being a learner; 4) Teacher characteristics include being a good example, having love and faith in the teaching profession, being kind and compassionate to students, and adhering to morals, honesty, and fairness; and 5) Competency-based measurement and evaluation include learning planning and assessment, real-world assessment, building and identifying high-quality tools, and applying data from assessments to develop students.

Keywords: Teacher Leadership; Competency-Based Learning Management; Science and Technology Learning Strand

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ได้กำหนดเป้าหมายไว้ใน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนมีทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองไทย ทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถและสมรรถนะตามมาตรฐานการศึกษาและมาตรฐานวิชาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามศักยภาพ (Office of the Educational Council, 2017) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) ได้กำหนดเป้าหมายด้านการศึกษาโดยระบุไว้ว่า การเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรใน ทุกช่วงวัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพสูง การพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถของคน มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย

เพื่อวางรากฐานให้เป็นคนมีคุณภาพในอนาคต การพัฒนาทักษะสอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงาน และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และจากคำแถลงนโยบายการจัดการศึกษาของนางสาวตรีนุช เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในวันที่ 29 มีนาคม 2564 ในวาระเร่งด่วน (Quick Win) ของกระทรวงศึกษาธิการ วาระที่ 2 หลักสูตรฐานสมรรถนะ มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยยึดความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่ต้องการ (Posttoday, 2021) จะเห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญในการพัฒนาอย่างเร่งด่วนด้านการศึกษา โดยหลักสูตรฐานสมรรถนะ มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยยึดความสามารถของผู้เรียนเป็นหลักและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่ต้องการยึดความสามารถที่ผู้เรียนพึงปฏิบัติได้เป็นหลัก

การจัดการศึกษาที่ไม่สนองตอบเป้าหมายการพัฒนาของประเทศ คุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ คนไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้น โดยมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อพิจารณาคะแนน ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินักเรียนร่วมกับนานาชาติ (O-NET) พบว่า มีค่าเฉลี่ยต่ำในทุกกลุ่มสาระ และผลคะแนนจากการทดสอบโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ (PISA) อยู่ในระดับต่ำกว่าอีกหลายประเทศที่มีระดับการพัฒนาใกล้เคียงกัน ปัญหาเหล่านี้เกิดจากข้อจำกัดเรื่อง หลักสูตรและระบบการเรียนการสอนที่เน้นการสอนเนื้อหาสาระและความจำมากกว่าการพัฒนา ทักษะและสมรรถนะ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความคิดสร้างสรรค์ ปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียน การสอนและครูที่มีคุณภาพยังกระจายไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล (Office of the Education Council, 2017) และปัญหาของนักเรียนไทยที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ปัญหาในเรื่องของการประยุกต์ใช้เพราะระบบการศึกษาของโรงเรียนยังคงยึดติดกับวิธีการสอนแบบเดิมๆ ทำให้ผู้เรียนถูกปลูกฝังด้วยการเรียนรู้แบบท่องจำเพื่อนำไปสอบมากกว่าที่จะเรียนรู้เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ และมุ่งสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง

จากปัญหาความด้อยคุณภาพของผู้เรียนที่ไม่สามารถ นำความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและคุณลักษณะต่างๆ ที่ตน เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและการดำรงชีวิตประจำวันได้ ส่งผลให้การศึกษาจำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนจุดเน้นจากฐานเนื้อหา (content-based) ไปเป็นฐานสมรรถนะ (competency-based) หลักสูตรฐานสมรรถนะแตกต่างจาก หลักสูตรปัจจุบันตรงที่การกำหนดเป้าหมาย จะมุ่งไปที่สมรรถนะของผู้เรียนว่าผู้เรียนจะต้องทำอะไรได้ ซึ่งต่างจากหลักสูตรอิงมาตรฐานที่มาตรฐานและตัวชี้วัดจำนวนมาก เน้นไปที่ผู้เรียนจะต้องรู้อะไรสรุปได้ว่า หลักสูตรฐานสมรรถนะเน้นทักษะ (Skill) ในขณะที่หลักสูตรอิงมาตรฐานค่อนข้างเน้นเนื้อหาสาระ (Content) หลักสูตรฐานสมรรถนะจึงเป็นหลักสูตรที่ยึดความสามารถที่ผู้เรียนพึงปฏิบัติได้เป็นหลักเพื่อประกันว่าผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่งๆจะมีทักษะและความสามารถในด้านต่างๆ ตามที่ต้องการ (Office of the Education Council , 2019) ในการจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะนั้น ครูจะมีมาตรฐานสมรรถนะและจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่จัดไว้อย่างเป็นลำดับเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอนครูมีเป้าหมายที่จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนทำอะไรได้(ในระดับที่กำหนด) ครูจะต้องวิเคราะห์ว่า ผู้เรียน จำเป็นต้องรู้อะไร จึงจะช่วยให้ทำสิ่งนั้นได้ ซึ่งเอื้อให้มีการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์และลดสาระการเรียนรู้ที่ไม่จำเป็น ผู้เรียนต้องได้รับความรู้และฝึกใช้ความรู้ในการทำ รวมทั้งพัฒนาคุณลักษณะที่ควรจะต้องมีในการทำสิ่งนั้นให้ประสบผลสำเร็จได้ในระดับที่กำหนด ครูจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการคิด การปฏิบัติ การลงมือทำการได้รับข้อมูลย้อนกลับ การปรับปรุง พัฒนาและได้รับการส่งเสริมให้นำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่ได้เรียนรู้ ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดสมรรถนะในระดับ ที่ต้องการ โดยผู้เรียนแต่ละคน อาจจะใช้เวลาในการเรียนรู้มากน้อยแตกต่างกันได้ (Office of the Education Council, 2019)

ดังนั้น บุคลากรครูถือเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งจากผลที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบันครูต้องพัฒนาตนเอง เรียนรู้ให้เท่าทันเพื่อปรับตัวตามสิ่งต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเตรียมครูในฐานะเป็นผู้ออกแบบการจัดการศึกษา ในชั้นเรียนเพื่อจัดการเรียนรู้ ให้นักเรียนมีความพร้อมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการรู้เท่าทันกระแสของการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นแนวโน้ม การพัฒนาครูวิทยาศาสตร์ ครูคณิตศาสตร์ในอนาคต การที่จะยกระดับการศึกษาได้นั้น จำเป็นต้องอาศัย ครูเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการผลักดันให้ ก้าวไปข้างหน้าและบรรลุสัมฤทธิ์ผลสถาบันส่งเสริมการสอน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) วางเป้าหมายการพัฒนาให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ได้อย่างเหมาะสม ภายใต้หลักสูตรฐานสมรรถนะ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นวัดสมรรถนะ มากกว่าความรู้ ความจำ (Limpichumnong, 2021) ครูที่สอนวิชาวิทยาศาสตร์จึงจำเป็นต้องได้รับการ พัฒนาการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพราะวิชาวิทยาศาสตร์ ทำให้คนได้พัฒนาวิธีคิดทั้งความคิดเป็นเหตุเป็นผล คิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ วิวิจารณ์ มีทักษะในการค้นคว้า หาความรู้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้ครูสามารถนำผลการศึกษาไป ใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนและในการบริหารงานเพื่อเกิดประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระ การเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัย และสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน (ผู้วิจัยใช้ผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 5 คน) เพื่อลดโอกาสเกิดความเห็นตรงกัน โดยบังเอิญ (Chance Agreement) ซึ่งโอกาสเกิดความเห็นตรงกันโดยบังเอิญนี้จะ ลดลงเมื่อจำนวน ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มขึ้น)เป็นผู้ที่คัดกรองโดยผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์โดยมีคุณสมบัติ ตามเกณฑ์ดังนี้

1. อาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไปหรือมีวุฒิการศึกษา สูงสุดระดับปริญญาเอก และมีประสบการณ์ในการสอนไม่น้อยกว่า 5 ปี
2. ครูผู้สอนที่มี ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษขึ้นไปหรือมีวุฒิการศึกษาสูงสุด ระดับ ปริญญาเอก และมีประสบการณ์ในการสอนไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. ศึกษานิเทศก์ ที่มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษหรือมีวุฒิการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาเอก และมี ประสบการณ์ในการทำงานนิเทศการศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี
4. ผู้บริหารสถานศึกษาหรือมีวุฒิการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาเอกและมีประสบการณ์ในการทำงาน ตำแหน่งผู้บริหารไม่น้อยกว่า 5 ปี

โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study)

1.1 ศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการ เรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตามแนวคิดของนักวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้อง 11 แหล่ง ได้แก่

Chaona (2013); Kullasan (2014); Khonklong (2017); Wongkruasorn (2020); Green (2021); Rodney et al. (2013); Sarah (2016); Sisman (2016); Robin, and Vanessa (2016); Jennifer (2018) และ Jonathan (2020)

1.2 ศึกษาองค์ประกอบด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ 4 แห่ง ได้แก่ (Office of the Education Council (2019); Klein-Collins (2013); Johnstone, and Soares (2014); Nguyen the Dung, and Ngo Tu Thanh (2018)

1.3 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยแจกแจงความถี่ และสรุปผลโดยใช้เกณฑ์ค่าความถี่ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป ซึ่งเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 30 ของความถี่ทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยนำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์ เสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา คือ ได้แก่ 1) แบบวิเคราะห์เอกสารและ 2) แบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ จำนวน 15 แหล่งเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ความถี่ ร้อยละ

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Presentation of the Research Results)

ผลการวิจัย

ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีของ นักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารสู่ตารางสังเคราะห์องค์ประกอบ โดยแสดงในรูปความถี่ ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป ซึ่งเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 30 ของความถี่ทั้งหมด มาเป็นองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พบว่ามี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ การออกแบบการจัดการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยมีการวัดและการประเมินผล 2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ครูมีการกำหนดจุดประสงค์ฐานสมรรถนะ มีการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะเน้นการปฏิบัติได้ของผู้เรียนในช่วงวัยหรือช่วงชั้นต่างๆ การกำหนดสมรรถนะให้เหมาะสมกับผู้เรียนประกอบด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ การวิเคราะห์หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และการวัดและประเมินผลหลักสูตร 3) การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู ครูมีความมุ่งมั่นในการพัฒนานตนเอง ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) คุณลักษณะความเป็นครู พฤติกรรมของครูผู้ที่เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้มีความคุณธรรมและจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม และ 5) การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ เป็นการวางแผนการประเมินการเรียนรู้ มีการประเมินตามสภาพ

จริง การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ การนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน จากการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้องค์ความรู้ใหม่ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้

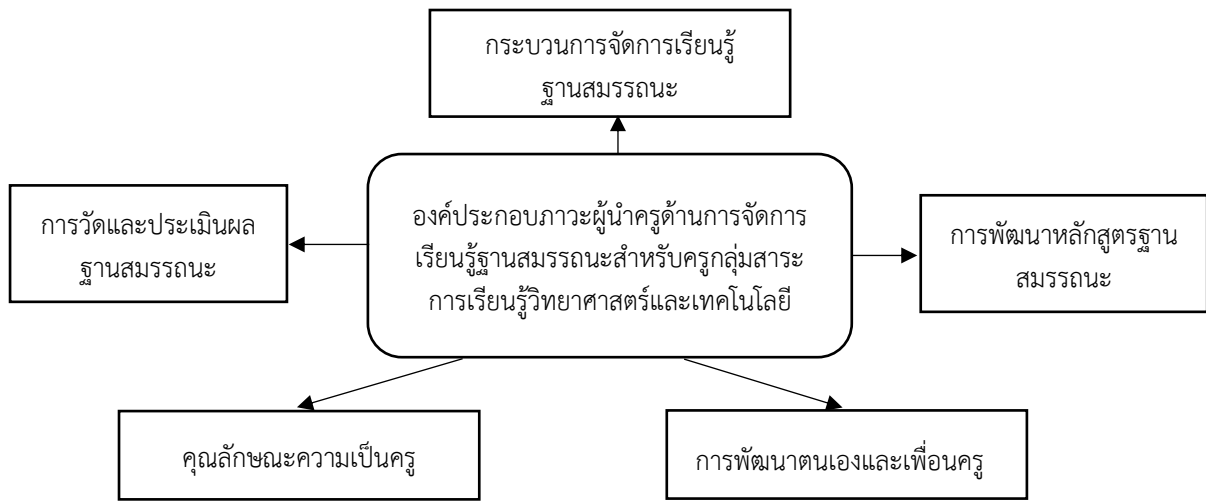

Figure 1: Component of Competency based Teacher leadership Instructional Model for Teacher science and technology

ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้ ภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้
1.กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ	การวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ การออกแบบการจัดการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียนการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล	1) การวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ 2) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ เหมาะสมกับผู้เรียน 3) การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ 4) การวัดและการประเมินผล
2.การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ	กำหนดจุดประสงค์ฐานสมรรถนะ การวิเคราะห์หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และการวัดและประเมินผล	1) การกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ 2) การวิเคราะห์หลักสูตร 3) นำหลักสูตรไปใช้ 4) การวัดและการประเมินผล
3. การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู	ความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง	1) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง 2) การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี 3) การเป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ 4) เป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง
4. คุณลักษณะความเป็นครู	มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้มีความคุณธรรมและจริยธรรม และมีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม	1) ความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู 2) มีเมตตาต่อศิษย์ 3) เป็นผู้มีความคุณธรรมและจริยธรรม 4) มีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้
5. การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ	การออกแบบ การวัดและประเมินผลครอบคลุมทุกด้าน มีการสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล วัดและประเมินผลตามสมรรถนะ	1) การออกแบบ การวัดและประเมินผล ครอบคลุมทุกด้าน 2) การสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล 3) การวัดและประเมินผลตามสมรรถนะ

จากการยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยนำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์ เสนอผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน)

ข้อที่	องค์ประกอบ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ		4.80	0.45	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
1.1	การวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
1.2	การออกแบบการจัดการเรียนรู้ เหมาะสมกับผู้เรียน	4.80	0.45	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
1.3	การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	4.60	0.55	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
1.4	การวัดและการประเมินผล	4.60	0.55	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
2. การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ		4.80	0.45	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
2.1	การกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ	4.80	0.45	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
2.2	การวิเคราะห์หลักสูตร	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
2.3	นำหลักสูตรไปใช้	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
2.4	การวัดและการประเมินผล	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
3. การพัฒนานตนเองและเพื่อนครู		4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
3.1	มีความมุ่งมั่นในการพัฒนานตนเอง	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
3.2	การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
3.3	การเป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ	4.80	0.45	มากที่สุด	4.80	0.45	มากที่สุด
3.4	เป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง	4.80	0.45	มากที่สุด	4.60	0.89	มากที่สุด
4. คุณลักษณะความเป็นครู		4.40	0.55	มาก	4.40	0.55	มาก
4.1	ความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.55	มากที่สุด
4.2	มีเมตตาต่อศิษย์	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.55	มากที่สุด
4.3	เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม	4.40	0.55	มาก	4.40	0.55	มาก
4.4	มีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.55	มากที่สุด
5. การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ		4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.55	มากที่สุด
5.1	การออกแบบ การวัดและประเมินผลครอบคลุมทุกด้าน	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.89	มากที่สุด
5.2	การสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.89	มากที่สุด
5.3	การวัดและประเมินผลตามสมรรถนะ	4.60	0.55	มากที่สุด	4.60	0.55	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 ผลยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน พบว่า

1. ผลการยืนยันองค์ประกอบหลักภาพรวม พบว่า ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ด้านการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะและด้านการพัฒนาตนเองและเพื่อนครูมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.45$) รองลงมาเป็นด้านการวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.55$) และด้านคุณลักษณะความเป็นครูที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.45$)

2. ผลการยืนยันองค์ประกอบรายด้าน พบว่า

2.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุดทุกตัวบ่งชี้ ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.45$) การออกแบบการจัดการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.45$) การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.55$) การวัดและการประเมินผล ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.55$)

2.2 การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุดทุกตัวบ่งชี้และมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ การวิเคราะห์หลักสูตร นำหลักสูตรไปใช้ การวัดและการประเมินผล ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.45$)

2.3 การพัฒนาตนเองและเพื่อนครูประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุดทุกตัวบ่งชี้และมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ได้แก่ มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี การเป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ และเป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.45$)

2.4 คุณลักษณะความเป็นครู ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด 3 ตัวบ่งชี้ คือ ความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีเมตตาต่อศิษย์ และมีความซื่อสัตย์สุจริต และความยุติธรรม ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.55$) และมี 1 ตัวบ่งชี้ คือ เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก ($\bar{X}=4.40$, $S.D.=0.55$)

2.5 การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุดทุกตัวบ่งชี้และมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ได้แก่ การออกแบบการวัดและประเมินผลครอบคลุมทุกด้าน การสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวัด และประเมินผลและการวัดและประเมินผลตามสมรรถนะ ($\bar{X}=4.60$, $S.D.=0.55$)

องค์ความรู้ใหม่

การองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำครูโดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะความสามารถของผู้เรียนที่ปฏิบัติได้ ไม่นั่นตัวชี้วัด เนื้อหาสาระที่มากเกินไป ซึ่งต่างจากหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันจะเน้นด้านความรู้มากกว่าทักษะ จากสภาวะการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปการจัดการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกันต้องมีการปรับเปลี่ยนตามยุคตามสมัยเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และธรรมชาติของผู้เรียน ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีคุณลักษณะมีความรับผิดชอบ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่สอน

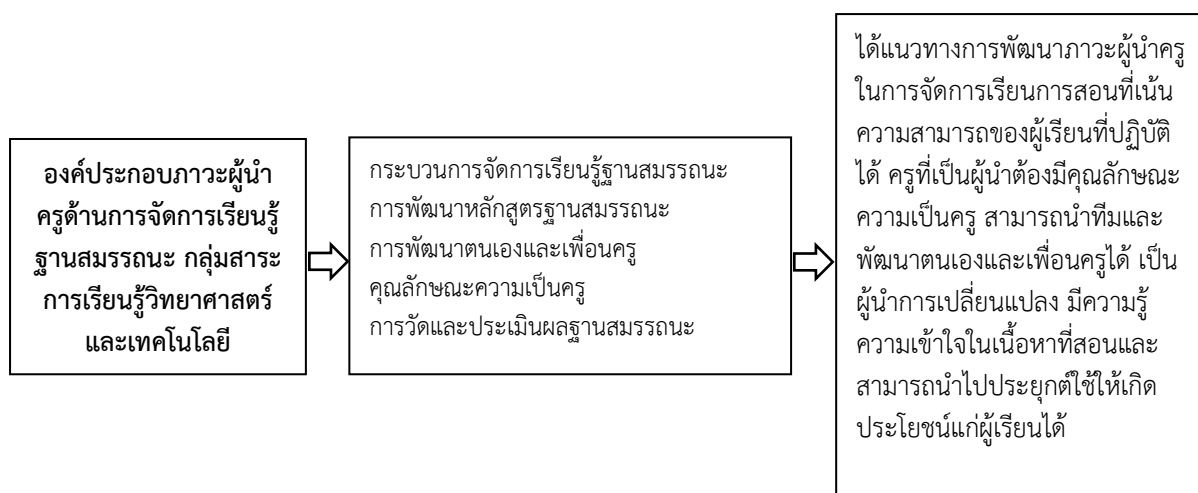

Figure 1: The Body of Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ มี 5 องค์ประกอบ โดยเรียงตามลำดับความถี่ขององค์ประกอบจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ 2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ 3) การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู 4) คุณลักษณะความเป็นครู และ 5) การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 5 สามารถส่งเสริมความสามารถในการเป็นผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ได้ สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งสำคัญในการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ คือ ในการจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะนั้น ครูจะมีมาตรฐานสมรรถนะและจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่จัดไว้อย่างเป็นลำดับเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอน มีเป้าหมายที่จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียน ซึ่งเอื้อให้มีการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์และลดสาระการเรียนรู้ที่ไม่จำเป็น ผู้เรียนต้องได้รับความรู้และฝึกใช้ความรู้ในการทำ รวมทั้งพัฒนาคุณลักษณะที่ควรจะต้องมีในการทำสิ่งนั้น ให้ประสบผลสำเร็จได้ ในระดับที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการคิด การปฏิบัติ การลงมือทำการได้รับข้อมูลย้อนกลับ การปรับปรุง พัฒนาและได้รับการส่งเสริมให้นำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่ได้เรียนรู้ ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดสมรรถนะในระดับที่ต้องการ โดยผู้เรียนแต่ละคน อาจจะใช้เวลาในการเรียนรู้มากน้อยแตกต่างกันได้ (Office of the Education Council, 2019) หากครูมีองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้ว จะทำให้มีความเป็นผู้นำครูที่ดี สามารถขับเคลื่อนการศึกษาให้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการศึกษาเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่สอดคล้องและมีบริบทใกล้เคียงกับโรงเรียนมัธยมศึกษาใหญ่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉยงเหนือ ผลการศึกษาค้นคว้าของ Khonklong (2017) ได้ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21: กรณีโรงเรียนอนุบาลคำชะอี ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำด้านการจัดการเรียนรู้ได้ 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) การพัฒนาตนเองและเพื่อร่วมงาน 3) การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด 4) การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง 5) การใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนรู้ 6) การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และ 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และการพัฒนาความเป็นผู้นำของครูมีความสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ Panit (2013) กล่าวว่า การพัฒนาครูซึ่งเป็นบุคลากรหลักทางการศึกษาต้องทำให้ครูเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถให้เท่าทันการ

เปลี่ยนแปลง มีความสำคัญจำเป็นเร่งด่วนเพราะว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนานักเรียนอีกทั้งการพัฒนาสถานศึกษาให้มีความก้าวหน้าเท่าทันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเพื่อให้เกิดคุณภาพสูงสุด

สรุป

องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนตามสมรรถนะ การออกแบบ การจัดการเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยมีการวัดและการประเมินผล 2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ครูมีการกำหนดจุดประสงค์ฐานสมรรถนะ มีการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะเน้นการปฏิบัติได้ของผู้เรียนในช่วงวัยหรือช่วงชั้นต่างๆ การกำหนดสมรรถนะให้เหมาะสมกับผู้เรียนประกอบด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ฐานสมรรถนะ การวิเคราะห์หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และการวัดและประเมินผลหลักสูตร 3) การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู ครูมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำในการพัฒนาเพื่อนครูและเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) คุณลักษณะความเป็นครู พฤติกรรมของครูผู้ที่เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความยุติธรรม และ 5) การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ เป็นการวางแผนการประเมินการเรียนรู้ มีการประเมินตามสภาพจริง การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ การนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะซึ่งพบว่าองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ ฐานสมรรถนะ พบว่ามี 5 องค์ประกอบ โดยเรียงตามลำดับความถี่ขององค์ประกอบจากมากไปน้อย ดังนี้

1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ รวมความถี่เท่ากับ 8 คิดเป็นร้อยละ 53.33

2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ รวมความถี่ 5 คิดเป็นร้อยละ 33.33

3) การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู รวมความถี่ 5 คิดเป็นร้อยละ 33.33

4) คุณลักษณะความเป็นครู รวมความถี่ 5 คิดเป็นร้อยละ 33.33 5) การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ รวมความถี่ 5 คิดเป็นร้อยละ 33.33

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ ครูและผู้บริหารควรนำผลการวิจัยจากการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ สำหรับครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ไปเป็นกรอบในการกำหนดนโยบายการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้หรือด้านอื่นๆ เพื่อให้เกิดการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพตามบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาใหญ่ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ โดยศึกษาตามขนาดโรงเรียน เล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อให้ได้สารสนเทศในการพัฒนาครูในโรงเรียนให้มีความชัดเจนมากขึ้น

2.2 ศึกษาแนวทางการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านสื่อและนวัตกรรม เป็นต้น เพราะนอกจากภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะแล้ว องค์ประกอบอื่นๆ ก็มีความจำเป็นในการพัฒนาครูเพื่อนำไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพได้เช่นกัน

References

- Chaimaha, T. (2013). *A Model of Developing Teacher Readership on Instructional Management in Secondary School under the Provincial Administrative Organization in the Northeast Region*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Chaona, A. (2013). *A Model of Developing Teacher Readership in Learning Management of School under the Office of Primary Educational Service Area in the Educational Inspection Region 11*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Direk, P. (2015). *Thai Teachers 4.0*. Retrieved December 20, 2021, from <https://www.matichon.co.th/news/345042>
- Green, S. (2020). *A Model for Developing Teacher Leadership on Instructional Management in Secondary Schools under the Regional Education Office No. 11, Sakon Nakhon Rajabhat University*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Johnstone, S. M., & Soares, L. (2014). Principles for Developing Competency-Based Education Programs. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 46(2), 12-19.
- Kellogg, E. S. (2018). *Competency Based Education: Best Practices and Implementation Strategies for Institutions of Higher Education*. (Doctoral Dissertation). Education Concordia University. Canada.
- Khomphoo, Y. (2019). *The Teacher Development in Competency-Based Learning Management Using Project Based Learning in Phananikhom Industrial and Community Education College under the Office of the Vocational Education Commission*. (Master's Thesis). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Khonklong, P. (2017). *A Development of Teacher Leadership for Learning Management in the 21st Century: A Case of Anuban Khamcha-I School*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Klein-Collins, R. (2013). *Sharpening Our Focus on Learning: The Rise of Competency-Based Approaches to Degree Completion*. (Occasional Paper No. 20). Urbana, IL: University of Illinois and Indiana University, National Institute for Learning Outcomes Assessment (NILOA).

- Kunlasant, S. (2014). *A Model of Developing Teacher Readership in Learning Management in the Educational Opportunity Extension School in the Northeastern Region*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.
- Latimer, M. R. (2016). The Essence of Teacher Leadership: A Phenomenological Inquiry of Professional Growth. *International Journal of Teacher Leadership*, 7(1), 1-14.
- Limpichumnong, C. (2021). *Teachers of the New Era towards Competency-Based Learning Management*. Retrieved December 3, 2021, from https://www.ipst.ac.th/news/12598/teacher_ipst.html
- Michelle Ollila, J. (2018). What Do We Know About Teacher Leadership? Findings from Two Decades of Scholarship. *Review of Educational Research Fall 2004*, 74(3), 255–316.
- Narrat, F. (2021). *Competency-Based Curriculum for Student Development in the 21st Century*. Retrieved April 15, 2021, from <https://www.trueplookpanya.com/blog/content/79321>
- Nguyen The Dung and Ngo Tu Thanh. (2018). Competency Based Learning with B-Learning Model. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 9(2), 758-763.
- Nut, T. (2019). *Deliver 12 Policies and 7 Urgent Agendas to Executives Education Speed Up*” (2019). Retrieved March 29, 2019, from <https://www.posttoday.com/politic/news/649167>
- Office of the Education Council: ONEC. (2017). *National Education Plan 2017 – 2036*. Bangkok: Prigwan Company.
- _____. (2018). *Research and Development of Model Competency-Based Curriculum Instructional According to the National Qualification*. Bangkok: Prigwan Company.
- _____. (2019). *Approaches to Develop Student Competency Office of Basic Education Commission Institute. 21st Century*. Bangkok: Prigwan Company.
- _____. (2019). *Easy to Understand Performance People's Edition and Understand the Competency-Based Curriculum in a Simple Teacher Edition Administrator and Educational Personnel*. Bangkok: Prigwan Company.
- Pollino, J. (2020). *Teacher Leadership and Its Impact on Instructional Policy Implementation*. (Doctoral Dissertation). Hofstra University. New York.
- Posttoday. (2021). *"Treenuch" Gives 12 policies 7 Urgent Agendas to Let the MOE Executives Speed Up*. Retrieved May 29, 2021, from <https://www.posttoday.com/politic/news/649167>
- Rodney, M. (2013). Using Instructional leadership as a Predictor of Principal Leadership. *Journal of School Leadership*, (23)1, 122-151.
- Sarah Ryan Joshua D. Cox. (2016). *Guide to the Competency-Based Learning Survey for Students*. Institute of Education Sciences. National Center for Education Evaluation and Regional Assistance. Regional Educational Laboratory Northeast & Islands Administered.

- Şişman, M. (2016). Factors Related to Instructional Leadership Perception and Effect of Instructional Leadership on Organizational Variables: A Meta-Analysis. *Educational Sciences: Theory & Practice. Fatih Sultan Mehmet Vakıf University*, 16(5), 1761–1787.
- Vicharn, P. (2013). *Teaching and Learning Support and Development Center in the 21st Century*. (3th ed.). Bangkok: Tatha Publication Company.
- Wongkruasorn, P. (2018). *Development Model of Teacher Leadership on Instructional Management in Thailand 4.0 Era in Primary Schools under the Regional Education Office No. 11*. (Doctoral Dissertation). Sakon Nakhon Rajabhat University. Sakon Nakhon.

รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด*

The Management Model of Internal Quality Assurance in Opportunity Expansion Schools under Roi Et Primary Educational Service Office

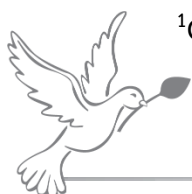
¹ชนันกร บุญเจด, นวามินทร์ ประชานันท์ และ เผ่าพงษ์พัฒน์ บุญกะนันท์

¹Chanankorn Boonjad, Nawamin Prachanant and Phaophonphat Bunkanan

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Buriram Rajabhat University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: 590427090004@bru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด 2) สร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด 3) ประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน และผู้รับผิดชอบด้านการบริหารงานประกันคุณภาพภายใน จากโรงเรียนขยายโอกาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 136 โรงเรียนโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษาและขนาดโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่น .979 และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = .633) และพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รองลงมา กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา และดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามลำดับ 2. รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพฯ ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกันคือ 1) กำหนดมาตรฐานการศึกษา 2) จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา 3) จัดระบบบริหารและสารสนเทศ 4) ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษา 5) จัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา 6) จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษา 7) จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน 8) จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 3. ความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.03, S.D. = .527)

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร; งานประกันคุณภาพภายใน; โรงเรียนขยายโอกาส

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate problems of the management model of internal quality assurance in opportunity expansion schools, Roi Et Province; 2) to create the management model of internal quality assurance in opportunity expansion schools, Roi Et Province; and 3) to assess the accuracy, propriety, and feasibility of the management model of internal quality assurance in opportunity expansion schools, Roi Et Province. The study employed a quantitative research method. The population includes school administrators as well as those in charge of internal quality assurance management in opportunity expansion schools of Roi Et Province. Multi-stage sampling was used to choose a sample group of 146 persons based on educational areas and school size. A questionnaire with a reliability of .979 and an interview form were used to collect data. The statistics used were percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

From the study, it is found that 1) The management conditions of internal quality assurance in opportunity expansion schools in Roi Et Province are overall at a high level ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = .633). When each aspect is examined, it is discovered that all aspects were at a high level, with the provision of continuous education quality development having the highest mean, followed by identification of school education standards and the operation according to the educational management plan of schools, respectively; 2) The management model of internal quality assurance consists of 8 components that are related and connected, namely (1) defining education standards, (2) developing a school educational management plan aimed at quality according to educational standards, (3) organizing management and information systems, (4) operating in accordance with educational management plans, (5) monitoring and assessing the quality of education, (6) performing internal quality assurance based on educational standards, (7) providing internal quality assurance annual reports, and (8) providing continuous education quality development; 3) The management model of internal quality assurance is found to be of accuracy, propriety, and feasibility at a high level ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .527).

Keywords: Management Model; Internal Quality Assurance; Opportunity Expansion Schools

บทนำ

การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นการทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติภารกิจหลักอย่างมีระบบตามแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยมีการควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมิน คุณภาพ จนทำให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพและมาตรฐานของดัชนีชี้วัด ระบบและกระบวนการผลิต ผลผลิตและผลลัพธ์ของการจัดการศึกษา ประกอบด้วย การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก การประกันคุณภาพเป็นกลไกสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบ มีคุณภาพตามมาตรฐาน ผู้ที่จบการศึกษามีคุณภาพตามที่มุ่งหวัง (Jangploy, 2013)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มาตรา 7 ให้อยู่ในความในมาตรา 47 และให้ใช้ความต่อไปนี้เป็น มาตรา 47 ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการอาชีวศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนด ในกฎกระทรวง สำหรับระบบการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวง อื่นที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น (Government Gazette, 2019)

การประกันคุณภาพภายใน เป็นการประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มี หน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น การดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษานั้นเกี่ยวข้องกับ บุคลากรทุกคนทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอก สถานศึกษา และเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพภายนอก ดังนั้นสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานต้นสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จะต้องมีการทบทวนที่และภารกิจที่ต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ขับเคลื่อนไปอย่างมี ประสิทธิภาพ (Bureau of Educational Testing, 2010) ซึ่งคุณภาพการศึกษา สามารถเห็นได้จากผลการ ทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน O-NET ปีการศึกษา 2561 พบว่านักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสจังหวัดร้อยเอ็ด ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ใน 4 วิชา คือ วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และวิทยาศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ เป็น 27.22, 26.63, 50.18 และ 34.2 ตามลำดับ ซึ่งถือว่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 ทั้งจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีค่าเฉลี่ยร้อยละเป็น 28.47, 27.71, 51.83 และ 35.15 ตามลำดับ และต่ำกว่า ค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งประเทศที่มีค่าเฉลี่ยร้อยละเป็น 30.04, 29.54, 54.42 และ 36.1 ตามลำดับ (Roi Et Provincial Education Office, 2018)

จากความเป็นมาและความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบเพื่อพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบมีคุณภาพตามมาตรฐาน เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พร้อมทั้งใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน พัฒนาการศึกษานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการ บริหารสถานศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณภาพสอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด
3. เพื่อประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกัน คุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ผู้วิจัยศึกษาเชิงสำรวจเกี่ยวกับสภาพสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน กับผู้อำนวยการโรงเรียนหรือที่รับผิดชอบงานวิชาการหรือครูหัวหน้าฝ่ายบริหารงานประกันคุณภาพภายใน ซึ่งจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดในภาพรวม

1.1 แบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบด้านการบริหารงานประกันคุณภาพภายใน จากโรงเรียนในขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด จำนวน 272 คน จากประชากรจำนวน 420 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi - Stages random sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie, and Morgan (1970) จำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษาและขนาดโรงเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน มีสาระครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ 2) ข้อมูลสภาพปัจจุบันการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน จำนวน 91 ข้อ 3) สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน จำนวน 1 ข้อ

การแปลความหมายของคะแนนเกณฑ์การให้คะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบันการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนในขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดโดยใช้เกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้ (Srisaat, 2013)

- 4.51-5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
- 3.51-4.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
- 2.51-3.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
- 1.51-2.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
- 1.00-1.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

1.2 แบบสัมภาษณ์

การดำเนินการวิจัยในระยนี้ เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จาก 1.1 มาสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 18 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียนและครูหัวหน้าฝ่ายบริหารงานประกันคุณภาพภายใน จำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษาและขนาดโรงเรียน จำนวน 3 เขตพื้นที่การศึกษา เขตพื้นที่การศึกษละ 6 คน ซึ่งจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดการดำเนินการวิจัยในระยนี้ เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จาก 1.2 มาสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 18 คน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ร่วมกับการศึกษาพุทธิโรงเรียนต้นแบบและสร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการ ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ จำนวน 13 คน เพื่อพัฒนารูปแบบและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด

การวิจัยในระยนี้เป็นการประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดดำเนินการประเมินโดยนำรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน เพื่อให้ได้รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่สมบูรณ์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ ประเมินรูปแบบ จำนวน 21 คน ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด 2) แบบประเมินตรวจสอบยืนยันรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายใน 3 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ของรูปแบบ ข้อมูลจากแบบประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดย มีเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้ (Srisaet, 2013)

- 4.50 - 5.00 หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด
- 3.50 - 4.49 หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก
- 2.50 - 3.49 หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับปานกลาง
- 1.50 - 2.49 หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อย
- 1.00 - 1.49 หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของผู้บริหารและครู เกี่ยวกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและรายด้าน

การบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
1) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา	4.02	.756	มาก	2
2) จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา	3.78	.723	มาก	8
3) จัดระบบบริหารและสารสนเทศ	3.88	.691	มาก	5
4) ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	3.95	.660	มาก	3
5) จัดให้มีการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา	3.91	.722	มาก	4
6) จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษา	3.83	.754	มาก	7
7) จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน	3.86	.674	มาก	6
8) จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง	4.06	.736	มาก	1
เฉลี่ยรวม	3.91	.633	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}= 3.91$, $S.D.= .633$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 8) จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รองลงมา 1) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา 4) ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 5) จัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา 3) จัดระบบบริหารและสารสนเทศ 7) จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน 6) จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษา และ 2) จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาตามลำดับ

ผลการสัมภาษณ์

1. กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษากำหนดแผนปฏิบัติการและโครงการในการบริหารจัดการโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา มีการประชุมระดมความคิดร่วมวางแผนก่อนมีการกำหนดมาตรฐาน ซึ่งยึดกรอบมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศให้ผู้เกี่ยวข้องทราบด้วยการประชุม และช่องทางอื่นเช่นเพจของโรงเรียน และจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา พบปัญหา บางโรงเรียนชุมชนและผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

2. จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา สถานศึกษามีแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน ความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน ชุมชน ครูผู้สอนกำหนดกิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีผลตรงตามวิสัยทัศน์ พันธกิจของสถานศึกษา

3. การจัดระบบบริหารและสารสนเทศ มีการแบ่งโครงสร้างที่ค่อนข้างชัดเจน โดยจัดบุคคลให้สอดคล้องกับความสามารถ ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างคล่องตัว มีสารสนเทศที่ถูกต้อง ครบคลุม ทันสมัย ทั้งในรูปแบบที่เป็นไฟล์งาน รูปเล่มเอกสาร หรือโปรแกรมสำเร็จรูป สามารถนำมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับความจำเป็นของสถานศึกษา แต่บางโรงเรียนมีบุคลากรจำกัด ครูคนหนึ่งอาจรับผิดชอบงานหลายด้าน และไม่ตรงกับความสารถ

4. การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีกระดานและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้ครูและบุคลากรที่ทำงานอย่างเต็มที่เพียงพอ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แต่ละฝ่ายเพื่อการพัฒนางานให้รวดเร็ว ทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลง แต่บางโรงเรียนมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณสิ่งอำนวยความสะดวกอาจไม่เพียงพอ ประกอบกับสถานการณ์โควิดทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนได้อย่างเต็มที่

5. การติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา มีการระดมความคิดจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการขั้นตอนในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ตั้งงบประมาณและบุคลากรที่มีความสามารถมารับผิดชอบ ประชุมผู้เกี่ยวข้องทุกครั้ง ที่มีการดำเนินงานเสร็จสิ้น ทำให้ได้ระดมความคิดต่องานที่ดำเนินการเสร็จสิ้น สามารถนำผลการระดมความคิดไปใช้ในการปรับปรุงงานในครั้งต่อไปได้ เพราะการดำเนินงานยึดวงจรพัฒนาของเดมมิง (PDCA) แต่บางโรงเรียนขาดความร่วมมือจากชุมชนและผู้ปกครองในการการระดมความคิดและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการขั้นตอนในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน

6. การประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ครูสามารถจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงจากมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร นำผลจากการประเมินบ่งบอกถึงสิ่งที่ต้องดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นมาประชุมระดมความคิดจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทาง

ในการพัฒนาออกแบบเครื่องมืออย่างหลากหลาย ครอบคลุมเหมาะสมกับสิ่งที่จะประเมิน และนำผลการประเมินรายห้องเรียน รายกิจกรรม ฯลฯ มาหลอมรวมแปลผลการประเมินเป็นภาพของโรงเรียน

7. การจัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน มีการจัดทำตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด โดยแต่งตั้งคณะทำงาน เมื่อเสร็จสิ้นก็ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษา และนำเสนอให้คณะกรรมการสถานศึกษาได้รับทราบผลการรายงาน จากนั้นรายงานต่อต้นสังกัด และเผยแพร่ต่อสาธารณชนด้วยช่องทางโซเชียลหรือเว็บไซต์ของโรงเรียน นำผลการสรุปการพัฒนาและการนำไปใช้รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นไปจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาในปีการศึกษาต่อไป

8. การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องมีข้อมูลสารสนเทศที่ครอบคลุมสามารถนำข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินตนเองและการรายงานประจำปีมาใช้เป็นพัฒนาคุณภาพโรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษามีการพัฒนาตนเองและงานที่ได้รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง แต่อาจพบการขาดความต่อเนื่อง เมื่อมีการย้ายบุคลากรออกจากโรงเรียน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การสร้างรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังภาพประกอบที่ 1

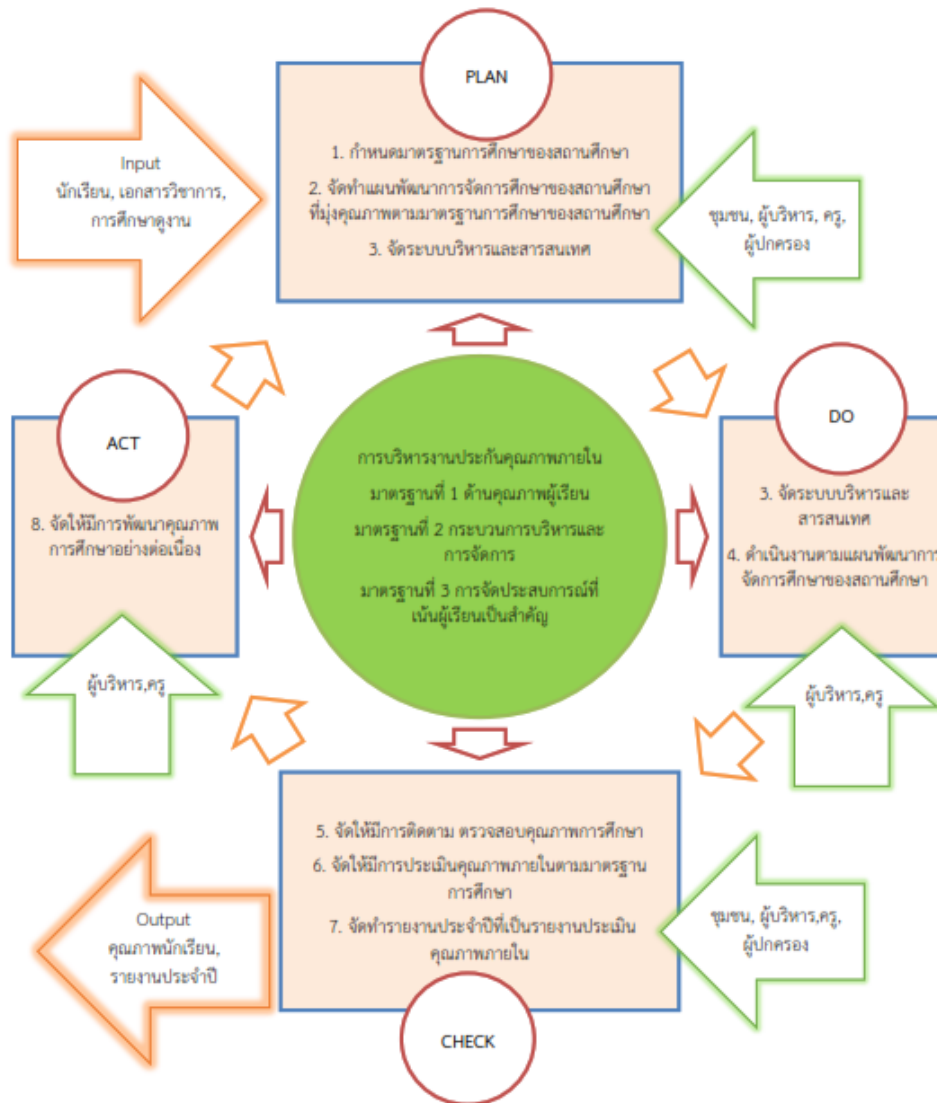

Figure 1: The Model of Internal Quality Assurance Administration in Opportunity Expansion Schools under Roi Et Primary Educational Service Office

จากภาพประกอบที่ 1 รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด จะให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วย

มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน

มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ

มาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

และมีความสอดคล้องกับ วงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) คือประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

Plan เริ่มต้นการวางแผนจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเสียก่อน โดยขั้นตอนนี้ต้องกำหนดให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการตั้งแต่เริ่มไปจนถึงสิ้นสุดสิ้นสุดว่า มีปัญหาอะไรที่จะต้องแก้ไข ใครเป็นผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง โดยประกอบด้วยการบริหารงานประกันคุณภาพ 3 ขั้นตอนคือ

1. กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา
2. จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

3. จัดระบบบริหารและสารสนเทศ

Do หลังจากกำหนดแผนแล้วก็ถึงเวลาที่จะลงมือทำ เพราะเราจะต้องนำแผนดังกล่าวมาใช้จริงดำเนินการจริง เพื่อให้เห็นผลลัพธ์จริง โดยประกอบด้วยการบริหารงานประกันคุณภาพ 2 ขั้นตอนคือ

3. จัดระบบบริหารและสารสนเทศ
4. ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

Check เมื่อดำเนินการมาถึงจุดหนึ่งแล้ว เราจะต้องตรวจสอบให้ได้ว่า แผนดังกล่าวมีผลลัพธ์เป็นไปตามตัวชี้วัดที่ต้องการหรือไม่ โดยประกอบด้วยการบริหารงานประกันคุณภาพ 3 ขั้นตอนคือ

5. จัดให้มีการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา
6. จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษา
7. จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพ

Act ถ้าการปฏิบัติแผนดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี หรือไม่ประสบความสำเร็จ ก็นำแผนนั้นมาประยุกต์ใช้ ผ่านการประกาศ ประชุม หรือการจัดการอบรมภายใน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงจนเกิดตามมาตรฐานใหม่ โดยประกอบด้วยการบริหารงานประกันคุณภาพ 1 ขั้นตอนคือ

8. จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า มีรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและรายด้าน

การบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียน ขยายโอกาส	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1) ความถูกต้อง	3.84	.430	มาก
2) ความเหมาะสม	4.05	.540	มาก
3) ความเป็นไปได้	4.21	.611	มาก
เฉลี่ยรวม	4.03	.527	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยความถูกต้อง ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = .430) ความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .540) และด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = .611)

โดยรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วยตอนที่ 1 ความนำ ตอนที่ 2 บทบาทของบุคลากรในการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส ตอนที่ 3 รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส และตอนที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติงานตามรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ คือ รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วย มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ มาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมีความสอดคล้องกับ วงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) คือประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังภาพประกอบที่ 2

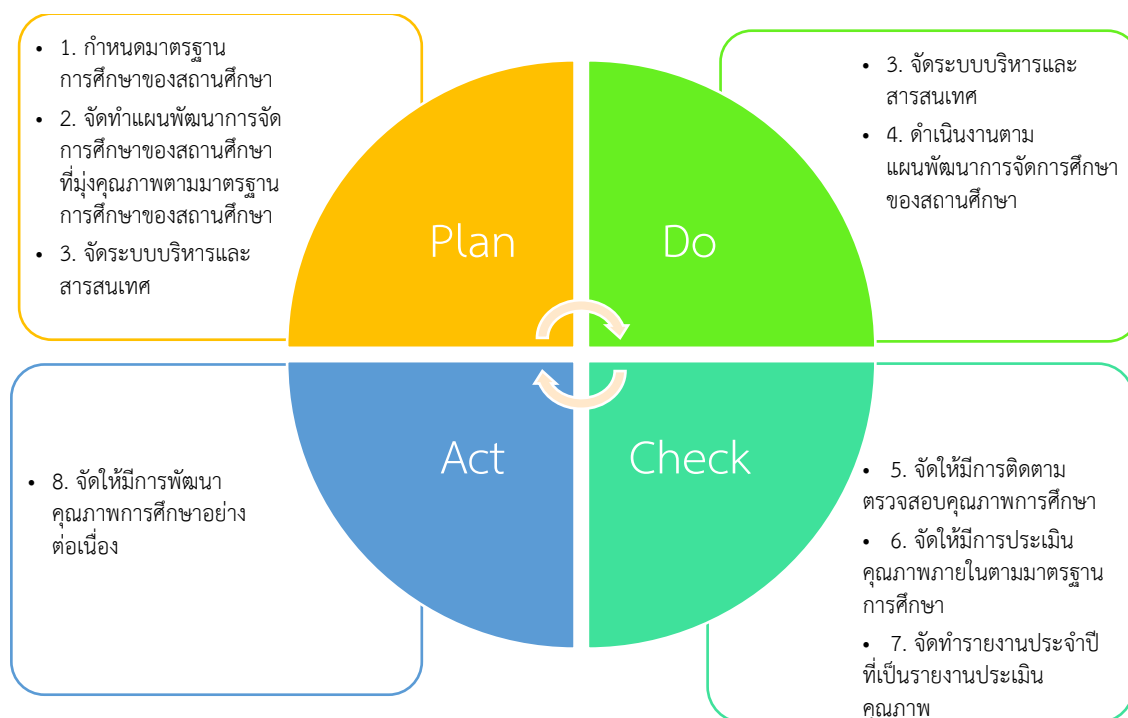

Figure 2: The Model of Internal Quality Assurance Administration in Opportunity Expansion Schools under Roi Et Primary Educational Service Office

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รองลงมา กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา จัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา จัดระบบบริหารและสารสนเทศ

จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษา และจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาตามลำดับ ทั้งนี้เพราะ ผู้บริหารและครูให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วยมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ และมาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับ Chamornman (2000) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา มีความสำคัญ 4 ประการ คือ 1) ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลคุณภาพการศึกษาที่เชื่อถือได้ เกิดความเชื่อมั่น และสามารถตัดสินใจเลือกใช้บริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน 2) ป้องกันการจัดการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการคุ้มค้ำครองผู้บริโภครและเกิดความเสมอภาคในโอกาสที่จะได้รับการบริการการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง 3) ทำให้ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษามุ่งบริหารจัดการศึกษาสู่คุณภาพและมาตรฐานอย่างจริงจัง ซึ่งมีผลทำให้การศึกษามีพลังที่จะพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง และ 4) การประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นการบริหารจัดการ และการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่ารูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด ประกอบไปด้วยวงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) คือประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนายอย่างต่อเนื่อง โดยจะให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วย มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ มาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและ ทั้งนี้เพราะ การประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ออกแบบเครื่องมืออย่างหลากหลาย ครอบคลุมเหมาะสมกับสิ่งที่จะประเมิน และนำผลการประเมินรายห้องเรียน รายกิจกรรม ฯลฯ มาหลอมรวมแปลผลการประเมินเป็นภาพของโรงเรียน สอดคล้องกับ Inchukul (2017) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4 ควรมีการจัดกระบวนการนิเทศ ติดตามที่หลากหลาย ควรพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาต่อยอดสร้างอาชีพได้ในอนาคต และยังสอดคล้องกับ Lekwatana (2008) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเทียบเคียงสมรรถนะ ผลการวิจัย พบว่า ประเมินภายในและจัดทำรายงานประเมินตนเอง ในแต่ละชั้นใช้การดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ PDCA

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้เพราะรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด สร้างขึ้นจากสภาพปัจจุบันของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลเป็นอย่างดีจากผู้บริหารและครู ร่วมกับการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ สอดคล้องกับ Koompa, Santawan and Yafu (2021) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่พบว่าผลการประเมินรูปแบบการบริหารงาน การประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ในภาพรวมด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

สรุป

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาส จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะ ผู้บริหารและครูให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายใน ที่ประกอบไปด้วยมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ และมาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด จะให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วย มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ มาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีความสอดคล้องกับ วงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) คือประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนายอย่างต่อเนื่อง ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยาย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 จากการศึกษาพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ให้มีแผนพัฒนาการจัดการศึกษา เป็นเอกสารที่แสดงโครงการ/กิจกรรม วิธีการที่ได้ผ่านการคิดมาแล้วล่วงหน้า โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันคิด และพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ สำหรับเป็นเครื่องขึ้นการดำเนินการใดๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร อาจเป็นแผน 3 ปี แผน 4 ปี หรือแผน 5 ปี สะท้อนกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่จะใช้ในการพัฒนาหรือปรับปรุงเพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้คุณภาพตามมาตรฐานที่วางไว้ มีจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่ชัดเจน และมีแผนการรายงานโครงการเพื่อเป็นข้อมูลและสารสนเทศในการปรับปรุงและพัฒนาในปีต่อไป

1.2 รูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด จะให้ความสำคัญกับการบริหารงานประกันคุณภาพภายในที่ประกอบไปด้วย มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ มาตรฐานที่ 3 การจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมีความสอดคล้องกับ วงจรบริหารงานคุณภาพ (PDCA) ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนายอย่างต่อเนื่อง

1.3 ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปดำเนินการตามรูปแบบการบริหารงานประกันคุณภาพภายในโรงเรียนขยายจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างเคร่งครัดจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อโรงเรียนและนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรศึกษาถึงรูปแบบการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษาในระดับอื่นๆ หรือขนาดและรูปแบบที่แตกต่าง อาจได้ข้อมูลที่แตกต่างกันและครบถ้วนมากขึ้น

2.2 ควรศึกษารูปแบบการประเมินคุณภาพภายในที่เป็นการทำงานร่วมกันที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2.3 ควรศึกษาถึงรูปแบบการประเมินคุณภาพภายในที่มีการพัฒนาเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องไม่เสื่อมถอย เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนา

References

- Bailee, C. (2010). Strategic Proposal to Enhance Research Management Effectiveness of Loei Rajabhat University. *Journal of Educational Administration Khon Kaen University*, 6(2), 99–110.
- Government Gazette. (2019). *National Education Act (No. 4), B.E. 2562, Volume 136, Section 57 a*. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.
- Huamuang, T. (2019). Strategies for Development of Secondary School Administration under the Office of Secondary Education Service Areas 15 and 16. *Educational Administration Journal Srinakharinwirot University*, 16(30), 63-74.
- Inchukul, C. (2017). *Strategies for School Development to Expand Educational Opportunities under the Office of Kanchanaburi Primary Educational Service Area 4*. (Master's Thesis). Department of Educational Administration Graduate School Silpakorn University. Bangkok.
- Jangploy, P. (2013). *A Study of Quality Assurance Operations in Educational Institutions under Chanthaburi Primary Educational Service Area Office*. (Master's Thesis). Rambhai Barni Rajabhat University. Chanthaburi.
- Kajonpanyapaian, K. (2013). *Development of Professional Teacher Vision*. Maha Sarakham: Maha Sarakham Rajabhat University.
- Kaoian, J. (2016). Academic Administration of Sukhirin District Educational Institution Administrators. Narathiwat Primary Educational Service Area Office, District 2. *Education Journal Prince of Songkla University Pattani Campus*, 72(1), 71-88.
- Kessuphan, T. (2009). *A Study of the State of Participation of Basic Educational Institutions Committee in Small School Administration under the Office of Ubon Ratchathani Elementary Education Service Area, Region 5*. (Master's Thesis). Ubon Ratchathani Rajabhat University. Ubon Ratchathani.
- Koompa, C., Santawan, T., & Yafu, S. (2021). A Model of Quality Assurance Administration in Small Schools. *Journal of Social Science and Buddhist Anthropology*, 6(2), 17-33.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

- Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2012). *Essentials of Management of Information Systems*. (9th ed.). Upper Saddle River: Prarson.
- Mintzberg, H. (1989). *Mintzberg on Management: Inside Our Strange World of Organizations*. New York: Free Press/Collier Macmillan.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2016). *Summary of Key Development Plans National Economy and Society*. (12th ed.). Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council, Prime Minister's Office.
- Ratiworapatkul, C., KhumKhaiNam, T., Pengsawat, W., & Sathiannoppakao, P. (2016). Developing an Effective Academic Management Model for Small Schools under the Office of Secondary Education Service Area, Northeastern Region. *Ratchaphruek Journal*, 14(3), 49-64.

ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย*

The Effects of Cooking Activity Provision on Flexible Thinking Skills of Young Children

¹นิชาพัชร สายกระสินธุ์, ชลาธิป สมาหิโต และ ปิยะนันท์ หิรัญชัยโลทร

¹Nichaphat Saikrasin, Chalati Samahito and Piyanan Hirunchalothorn

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Education, Kasetsart University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: nichaphat.saik@ku.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันบริเวณหมู่บ้านวัชรพล 3 เขตสายไหม จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร จำนวน 24 แผน แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย 1 ชุด และแบบสังเกตทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย 1 ชุด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นสูง ก่อนการทดลอง โดยมีการเปลี่ยนแปลงของทักษะการคิดยืดหยุ่นที่ดีขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย การระบุปัญหา หรือสถานการณ์ การหาทางเลือกที่หลากหลาย การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ และการทบทวนวิธีการ เพิ่มมากกว่าก่อนการทดลอง

คำสำคัญ: การจัดกิจกรรมประกอบอาหาร; ทักษะการคิดยืดหยุ่น; เด็กปฐมวัย

Abstract

The purpose of this research was to study the effects of cooking activity provision on flexible thinking skills of young children. The study was a quasi-experimental research. The target group of this study were 8 male and female preschool children aged 5-6 years who lived in the same area around Watcharaphon 3 Village, Sai Mai District, Bangkok Province. Including 24 cooking activities plan preschool children's flexible thinking skills structured interview form 1 set and an observation form on flexible thinking skills of preschool children 1 set. qualitative data analysis by content analysis and Data were analyzed by means of standard deviation.

*Received August 10, 2021; Revised December 6, 2022; Accepted December 20, 2021

The results showed that the children who received cooking activity provision had higher flexible thinking skills posttest than the pretest ones with changes in flexible thinking skills which consists of identifying a problem or situation, finding a variety of options, decision making, and action and review of solutions add more than before the experiment.

Keywords: Cooking Activity; Flexible Thinking Skills; Young Children

บทนำ

การศึกษาถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากสำหรับการพัฒนาประเทศไทย เนื่องจากการศึกษาเป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าให้แก่แต่ละบุคคลเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีทางเลือกในการตัดสินใจส่งผลถึงการดำเนินชีวิตต่อไปในระยะยาวของอนาคตได้ ผู้ปกครองหรือผู้ที่ดูแลเด็กปฐมวัยจึงควรให้ความสำคัญในการสร้างรากฐานของการศึกษาให้แก่เด็กตั้งแต่ช่วงปฐมวัยและพัฒนาต่อไปในช่วงวัยอื่นๆ เด็กในช่วงปฐมวัยนี้ควรได้รับการส่งเสริมเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์หรือปัญหาที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ในอนาคตของสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วบนโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีทั้งความรุนแรง ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปที่ทุกคนมีการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ใช้การติดต่อสื่อสารกันผ่านทางโลกออนไลน์ และจากการที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนเราทุกมิติ ทำให้เด็กจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงนั้นให้ได้ ทำให้เด็กในยุคใหม่ต้องมีความรู้ มีทักษะและมีความสามารถในการปรับตัว เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ได้ในสังคมอย่างปลอดภัย มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ในศตวรรษที่ 21 (Hanmatee, 2015)

ดังนั้น ทักษะดังกล่าวคือ ทักษะการคิดการยืดหยุ่น ซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะของ EF (Executive Functions) บุคคลที่มีทักษะการคิดยืดหยุ่นมักจะสามารถหาทางออกได้เมื่อมีปัญหา ต้องไม่ยึดติด สามารถปรับเปลี่ยนความคิด ปรับตัวไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและยังรวมถึงการแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ก็สามารถยอมรับได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิด ไม่ยึดติดกับความคิดและการกระทำแบบเดิม สามารถยืดหยุ่นพลิกแพลงแก้ปัญหาและปรับตัวได้ดี เมื่อพบกับบุคคลอื่น หรือพบสถานการณ์ที่แปลกใหม่ต่อชีวิต รู้จักปรับเปลี่ยนวิธีการ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ตารางเวลา และบริบทที่หลากหลาย รวมไปถึงการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมที่ไม่ชัดเจนและลำดับความสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไป ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำความเข้าใจ เจรจา และสร้างสมดุลระหว่างมุมมอง มีความคิด ความเชื่อที่หลากหลาย เพื่อเข้าถึงวิธีการที่ใช้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมที่หลากหลายวัฒนธรรม เมื่อเด็กปฐมวัยเติบโตขึ้นทำให้เด็กมีความพร้อมที่จะรับมือกับความท้าทายใหม่ๆ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ (Scott, 2017) กล่าวว่า ความคิดยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับข้อมูลที่ไมอาจคาดเดาได้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยที่ควรมีความสามารถในการคิดที่หลากหลาย ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เด็กไม่สามารถคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ ต้องเผชิญหน้าทั้งปัจจุบันแล้วรวมไปถึงที่จะต้องเกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย หากเด็กได้รับการส่งเสริมทักษะการคิดยืดหยุ่นจากผู้ปกครองหรือผู้ที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยได้มากเท่าใดเด็กก็จะสามารถพิจารณาปัญหาจากหลากหลายมุมมองได้ดียิ่งขึ้น ปรับวิธีการรับข้อมูลใหม่ๆ และวางแผนขั้นตอนต่อไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ (Stone-MacDonald, Wendell, Douglass and Mary Lu Love, 2015)

ทักษะการคิดยืดหยุ่นสามารถจัดผ่านกิจกรรมได้หลากหลาย กิจกรรมประกอบอาหารเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงและเรียนรู้การทำงานอย่างเป็นกระบวนการผ่านการทำอาหาร เด็กจะได้มีโอกาสวางแผนในการจัดเตรียมวัตถุดิบที่หลากหลาย โดยเน้นการใช้กล้ามเนื้อและนิ้วมือในการลงมือปฏิบัติจริง จากการทำกิจกรรมประกอบอาหารตามขั้นตอนต่างๆ ที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย ตลอดจนได้เรียนรู้และรู้จักอุปกรณ์ต่างๆ ในการประกอบอาหาร การจัดกิจกรรมประกอบอาหารเป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ทำให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ผ่านการจัดประสบการณ์ รู้สึกสนุกสนาน ได้รับความสนใจเป็นอย่างดี ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ตนเองทำอยู่ในขณะนั้นและทำให้เด็กชอบการประกอบอาหาร สร้างความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเอง การเปิดโอกาสให้เด็ก ได้ลงมือประกอบอาหาร ได้มีส่วนร่วมในรายการอาหารนั้นจะส่งผลทำให้เด็กอยากกินอาหาร ไม่เบื่อหน่ายกับรายการอาหารที่จำเจ เพราะอาหารที่เกิดจากการคิดยืดหยุ่นมีความหลากหลายยิ่งขึ้น (Supvaree, 2009) และ (Pakamas, 2011) ช่วยให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดและพัฒนาทักษะอย่างสมดุล เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังให้เด็กมีพฤติกรรมด้านสุขอนามัย และโภชนาการที่ดี โดยเด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับโภชนาการและอาหารหลัก 5 หมู่ นอกจากนี้ยังช่วยสอนให้เด็กเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ และช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการรับประทานอาหารให้กับเด็ก

รายงานการสำรวจภาวะโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน พบว่า เด็กมีปัญหาภาวะโภชนาการ อ้วน น้ำหนักเกิน ผอม กินอาหารไม่เหมาะสมหรือไม่ครบทั้ง 5 หมู่ จะทำให้การเจริญเติบโตหยุดชะงัก มีระดับสติปัญญาไม่ดีเท่าที่ควร และเจ็บป่วยบ่อย (Singhasaem et al., 2017) และเตี้ย โดยเด็กที่อ้วนจะกินอาหารประเภทแป้ง น้ำตาล และไขมันมาก บริโภคอาหารที่ไม่มีประโยชน์ รับประทานอาหารสำเร็จรูปบรรจุซอง/กระป๋อง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเด็กไม่กินผัก โดย (Prommul, Klerlhee, Perngyai and Suwanwaiphatthana, 2018) เสนอแนะว่า การจะให้เด็กมีความชอบอยากกินอาหาร ควรจัดรายการอาหารให้มีสีสัน น่ากิน หรือควรทำอาหารที่เด็กชอบ และ ควรจัดอาหารที่มีปริมาณเหมาะสมกับวัย จำกัดอาหารและเครื่องดื่มที่มีไขมัน น้ำตาล (Khuntreejitranon, 2020) กล่าวเพิ่มเติมว่า สาเหตุและปัจจัยหลักมาจากการรับประทานอาหารหรือขนมจุบจิบ รับประทานข้าวและแป้งมากเกินไป รับประทานอาหารที่มีไขมันหรือของทอดบ่อย โดยน้ำมันที่ใช้ทอดซ้ำหรือน้ำมันที่ลักษณะเป็นสีดำ มีกลิ่นเหม็นหืนและมีฟอง อาหาร ขนม เครื่องดื่มที่มีรสหวานเป็นประจำ และเคลื่อนไหวร่างกายน้อย

ดังนั้น เด็กปฐมวัยควรได้รับการส่งเสริมเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงบนโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็กเมื่อเติบโตขึ้นไปในอนาคต ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูอาจารย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ผู้ที่สนใจ ได้ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เด็กมีทักษะการคิดยืดหยุ่น และจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันบริเวณหมู่บ้านวัชรพล 3 เขตสายไหม จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 8 คน

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ประกอบไปด้วย ดังนี้

แผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย จำนวน 24 แผน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร ดังนี้ 1) ขั้นระบุสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่เป็นปัญหา 2) ขั้นการคิดหาวิธีการหรือปรับเปลี่ยนได้อย่างหลากหลาย 3) ขั้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยอมรับ และเลือกตัดสินใจ 4) ขั้นปฏิบัติ และ 5) ขั้นสรุป

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่น จำนวน 1 ชุด ชุดละ 10 ข้อคำถาม
2. แบบสังเกตทักษะการคิดยืดหยุ่น จำนวน 1 ชุด ประกอบไปด้วยทักษะการคิดยืดหยุ่นทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) การระบุปัญหาหรือสถานการณ์ 2) การหาทางเลือกที่หลากหลาย 3) การตัดสินใจ 4) การลงมือปฏิบัติ และ 5) การทบทวนวิธีการ

หลังจากผู้วิจัยทำการสร้างแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่น แบบสังเกตทักษะการคิดยืดหยุ่น และแผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยเรียบร้อยแล้ว จากนั้นได้เชิญผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ทำการสอบตรวจคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี จำนวน 8 คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันบริเวณหมู่บ้านวัชรพล 3 เขตสายไหม จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ระยะก่อนการทดลอง ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปทำการทดสอบกับเด็กปฐมวัยก่อนทำการทดลอง (Pretest) ด้วยแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์คนละ 10 ข้อคำถาม ให้เวลาตอบคำถามคนละ 20 นาที รวมการสัมภาษณ์ทั้ง 8 คน แล้วใช้ระยะเวลาประมาณ 160 นาที

2) ระยะระหว่างการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแผนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มเป้าหมาย ใช้ระยะเวลาทดลองจำนวน 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 45 นาที ตั้งแต่เวลา 09.00-09.45 น. ในระหว่างการจัดกิจกรรมผู้วิจัยทำการบันทึกข้อมูลโดยใช้แบบสังเกตทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยทั้งในระหว่างการจัดกิจกรรมและหลังการจัดกิจกรรมในแต่ละวัน

3) ระยะหลังการทดลอง ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปทำการทดสอบกับเด็กปฐมวัยหลังทำการทดลอง (Posttest) ด้วยแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์คนละ 10 ข้อคำถาม ให้เวลาตอบคำถามคนละ 20 นาที รวมการสัมภาษณ์ทั้ง 8 คน แล้วใช้ระยะเวลาประมาณ 160 นาที

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยที่ได้ทำการทดสอบทั้งก่อนและหลังทำการทดลองไปตรวจสอบเพื่อให้คะแนน และนำคะแนนที่ได้ไปทำการวิเคราะห์ค่าทางสถิติ

2. ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากแบบสังเกตทักษะการคิดยืดหยุ่นที่ได้บันทึกไว้ในระยะระหว่างทำการทดลอง เพื่อทำการบรรยายเชิงพรรณนา
3. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นำมาสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 คะแนนทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหารเป็นรายบุคคล

(N=8)

เด็กคนที่	คะแนนก่อนการจัดกิจกรรม (Pretest) (20)	คะแนนหลังการจัดกิจกรรม (Posttest) (20)	คะแนนผลต่าง D
1	8	19	11
2	7	20	13
3	10	20	10
4	10	20	10
5	6	20	14
6	14	19	9
7	10	20	10
8	13	20	7

จากตารางที่ 1 แสดงคะแนนทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร พบว่า ผลก่อนการทดลองมีเด็กได้รับคะแนนต่ำที่สุดคือ 6 คะแนน จำนวน 1 คน และสูงสุดคือ 14 คะแนน จำนวน 1 คน หลังการทดลองมีเด็กที่ได้รับคะแนนต่ำที่สุดคือ 19 คะแนน จำนวน 2 คน และสูงสุดคือ 20 คะแนน จำนวน 6 คน และมีผลต่างก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารมากที่สุด 14 คะแนน และมีผลต่างน้อยที่สุดคือ 7 คะแนน

ตารางที่ 2 ผลคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คะแนนทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยรวม

(N=8)

ผลคะแนนเฉลี่ย	คะแนนเต็ม	μ	σ
ก่อนการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร	20	9.75	2.76
หลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร	20	19.75	0.46

จากตารางที่ 2 ผลคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารโดยรวม พบว่า คะแนนเฉลี่ยทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยโดยรวมก่อนจัดกิจกรรมประกอบอาหารเท่ากับ 9.75 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.76 และหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 19.75 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 ดังนั้น คะแนนทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยหลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 98.75

ผลการสังเกตในการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย

จากผลการสังเกตในการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยด้านที่มีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดของทักษะการคิดยืดหยุ่น ได้แก่ การหาทางเลือกที่หลากหลาย รองลงมา คือ การตัดสินใจ การระบุปัญหาหรือสถานการณ์ การลงมือปฏิบัติ และการทบทวนวิธีการ โดยมีรายละเอียดพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่แสดงถึงทักษะการคิดยืดหยุ่นจากการสังเกต ดังนี้

1. การระบุปัญหาหรือสถานการณ์

ในช่วงสัปดาห์แรก พบว่า หลังจากครูเล่านิทานจบลงครูใช้คำถามเพื่อเป็นการทบทวนเรื่องราวในนิทาน โดยให้เด็กบอกปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากนิทานที่ครูเล่า แต่เนื่องจากยังมีความเขินอาย ไม่กล้าตอบคำถาม ดังนั้นครูจึงต้องกระตุ้นเด็กให้มีส่วนร่วมในการตอบคำถาม ช่วงสัปดาห์ที่ 3-4 เด็กๆ มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น โดยรวมแล้วเด็กส่วนใหญ่มีความสนใจเรื่องราวที่ครูมาเล่าให้ฟัง ครูใช้ถามคำถามเพื่อเป็นการทบทวนเรื่องราวและปัญหา เด็กๆ แสดงออกถึงความกล้าแสดงออกมากขึ้นจากการยกมือเพื่อตอบคำถาม ระหว่างช่วงสัปดาห์ที่ 5-6 ในช่วงสองสัปดาห์นี้ครูมีบทบาทในการกระตุ้นให้เด็กสนใจการฟังนิทานน้อยลง จากการสังเกตเด็กๆ เกิดความสุขและสนุกที่จะได้เรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ รวมไปถึงกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น ดังนั้นเด็กส่วนใหญ่จึงมีความสนใจและตั้งใจในกิจกรรมเล่านิทานของครูเป็นอย่างมาก ในวันนี้พบว่า เด็กๆ มีการเชื่อมโยงความคิดการจากตอบคำถาม เนื่องจากปัญหาในวันนี้เป็นปัญหาที่ครูเคยให้เด็กๆ ได้รับรู้ไปแล้ว ดังนั้น เด็กๆ จึงแสดงความคิดเห็นได้จากความรู้เดิมที่ตนเองเคยได้เรียนรู้มาก่อนและจากการตั้งใจฟังเรื่องที่ครูเล่าในวันนี้ และในช่วงสัปดาห์ที่ 7-8 พบว่า เด็กๆ ได้เรียนรู้วัตถุดิบหรืออาหารใหม่ๆ ส่งผลทำให้เด็กส่วนใหญ่อยากกินอาหารมากขึ้น รวมไปถึงเด็กสามารถรับรู้เรื่องราวและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในนิทานจากการฟังอย่างตั้งใจ สามารถช่วยกันตอบคำถามได้อย่างละเอียด เด็กส่วนใหญ่รู้จักวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์มากยิ่งขึ้น

2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย

ในสัปดาห์ที่ 1-2 หลังจากการที่เด็กๆ ได้เกิดการรับรู้และสามารถบอกปัญหาจากเรื่องราวในนิทานที่ครูได้เล่าให้ฟังแล้ว ครูเริ่มใช้คำถามเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กๆ บอกวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา พบว่า เด็กส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตอบได้ว่าจะนำผักไปประกอบอาหารผ่านวิธีการใด รวมไปถึงยังไม่สามารถเริ่มหาข้อมูลจากผู้อื่นได้ ครูจึงต้องชี้แนะให้เด็กๆ หาข้อมูลในห้องเรียนโดยมีครูเป็นผู้ให้ความรู้จากสื่อการเรียนการสอน เช่น ภาพอาหารและวิดีโอวิธีการประกอบอาหารด้วยวิธีการต่างๆ อย่างหลากหลาย นอกจากนี้ยังมี

ความคิดเห็นของเพื่อนๆ ซึ่งในสัปดาห์แรกเด็กๆ ยังไม่ค่อยฟังความคิดเห็นของเพื่อน ถัดจากนั้นในช่วงสัปดาห์ที่ 3-4 พบว่าเด็กๆ เริ่มใช้ความรู้และวิธีการต่างๆ ในการประกอบอาหารอย่างหลากหลายที่มาจาก การเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมากยิ่งขึ้นและการสืบหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ นอกห้องเรียนโดยมี ผู้ปกครองเป็นผู้ให้ข้อมูล อีกทั้งการใช้สื่ออุปกรณ์ในการค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้อย่างอิสระของเด็ก จึงทำให้เด็กๆ มีความกล้าที่จะบอกวิธีการประกอบอาหารออกมาหลายวิธีการมากยิ่งขึ้น เข้าสู่สัปดาห์ที่ 5 และ 6 ในช่วงนี้ครู สังเกตเห็นความแตกต่างมากยิ่งขึ้นจากสัปดาห์ที่ผ่านมา เด็กๆ เริ่มมีความรู้ ความเข้าใจในการค้นหาวัตถุติบ หรือวิธีการนำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มาใช้ในการประกอบอาหารที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเด็กๆ มีความกล้าที่จะถามตอบกับครูและเพื่อนๆ สามารถบอกรวตถุติบที่ตนเองรู้จักหรือเคยเห็นมาก่อนได้มากยิ่งขึ้น แต่พบว่ามี เด็กบางคนที่ยังไม่ค่อยรู้จักวตถุติบอย่างที่เพื่อนคนอื่นบอกเพื่อยกตัวอย่างขึ้นมาหรือยังมีบางคนยังไม่สามารถ บอกได้ว่าหากไม่มีวัสดุอุปกรณ์นี้จะสามารถใช้อะไรมาแทนได้ อีกทั้งครูยังคงกระตุ้นให้เด็กๆ บอกถึงวิธีการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยบอกถึงวตถุติบหรือวัสดุอุปกรณ์ที่คิดว่าสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาให้เหมาะสม เพื่อให้เด็กๆ แสดงออกถึงการยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนๆ ซึ่งพบว่าเด็กๆ ส่วนใหญ่ยอมรับฟังเพื่อนๆ กันเป็นอย่างดี ไม่มีการทะเลาะหรือแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกว่าไม่เห็นด้วยออกมา และสัปดาห์ที่ 7-8 สังเกต พบว่าในช่วงสองสัปดาห์นี้ เด็กๆ มีประสบการณ์มากยิ่งขึ้นจากสัปดาห์ก่อนๆ ที่ผ่านมา รู้จักการนำความรู้เก่าที่ ตนเองเคยไปหามาและนำมาบอกครูและเพื่อนๆ ได้อย่างละเอียดชัดเจนกว่าทุกๆ สัปดาห์ สามารถบอกได้ว่า ตนเองต้องการที่จะไปหาข้อมูลเพิ่มเติมจากใครหรือค้นหาที่ไหนได้บ้าง เด็กส่วนใหญ่มีความมั่นใจในการตอบ คำถามที่ครูถามเกี่ยวกับการนำวตถุติบหรือวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ มาแทนสิ่งที่เราไม่มีอยู่ได้เป็นอย่างดี

3. การตัดสินใจ

ในสัปดาห์ที่ 1-2 หลังจากทีครูให้เด็กๆ ได้แสดงความคิดเห็นถึงวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา และการยอมรับฟังความคิดเห็นจากเพื่อนๆ หรือผู้อื่นที่ได้ไปหาข้อมูลมา ครูจึงใช้คำถามเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ เด็กๆ บอกถึงการตัดสินใจใช้วตถุติบหรือวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาหารจากที่ได้ไปหาข้อมูลมาแล้ว จากการ สังเกตพบว่าแต่ละคนต้องการที่จะเลือกใช้สิ่งในสิ่งที่ตนเองได้คำตอบมา ไม่ค่อยรับฟังข้อมูลที่เพื่อนคนอื่นได้มา อีกทั้งมีเด็กแค่ไม่กี่คนที่สามารถบอกเหตุผลในการตัดสินใจเลือกของตนเองได้ ในสัปดาห์ที่ 3 และ 4 จากการ สังเกตพบว่าเด็กๆ มีความสนใจในการนั่งฟังครูในมากขึ้นและให้ความสนใจกับคำตอบของเพื่อนๆ ได้ดีขึ้น รวมไปถึงการบอกข้อมูลและเหตุผลของตนเองที่ต้องการเลือกตัดสินใจใช้วตถุติบต่างๆ ในการทำอาหารร่วมกับ เพื่อนๆ ในช่วงสองสัปดาห์นี้ครูไม่ค่อยต้องกระตุ้นเด็กๆ เพื่อให้ตอบคำถามมากนัก สังเกตได้จากความใส่ใจ ในการฟังและการบอกเล่าข้อมูลที่ตนเองเป็นผู้ค้นหามา อาจเกิดความรู้ รวมไปถึงประสบการณ์ใหม่ที่ตนเอง ไม่เคยได้ทำมาก่อน จึงทำให้เด็กๆ ให้ความสนใจ เกิดความสนุกสนานและมีความตั้งใจคำตอบมาด้วยตนเอง ในช่วงระยะเวลาสัปดาห์ที่ 5 และ 6 ครูสังเกตการเลือกตัดสินใจของเด็กๆ พบว่า มีการแสดงความคิดเห็น ให้เพื่อนๆ ฟังถึงข้อมูลที่ตนเองได้ไปค้นหามาได้อย่างมั่นใจมากยิ่งขึ้น เด็กส่วนใหญ่มีความแคล่วคล่องในการ เลือกตัดสินใจในการใช้วตถุติบหรือวัสดุอุปกรณ์ในเมนูที่คิดกันไว้ได้อย่างรวดเร็ว สัปดาห์ที่ 7 และ 8 ในการ ตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหามาของเด็กๆ จากการสังเกตพบว่า เด็กส่วนใหญ่ นำข้อมูลที่ได้ทำการค้นหาจาก นอกห้องเรียน เพื่อนำมาบอกเล่า เสนอความคิดเห็นกับเพื่อนๆ แสดงให้ครูเห็นถึงการจดจำและนำข้อมูลที่ ได้มาเพื่อตัดสินใจเลือกร่วมกับเพื่อนๆ ให้มีความเหมาะสมกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุด เด็กๆ แสดงออกถึง ความกระตือรือร้นในการไปค้นหาข้อมูลหรือวตถุติบที่ตนเองยังไม่รู้จัก เพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับเมนูอาหาร ที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในห้องเรียน ครูได้เห็นถึงพัฒนาการในการค้นหาข้อมูลของเด็กๆ ตั้งแต่สัปดาห์แรก จนถึงสัปดาห์นี้ เด็กๆ ได้ใช้ความรู้เดิมที่ตนเองมีและหาข้อมูลใหม่เพื่อเพิ่มความรู้และประสบการณ์ของตนเอง มากยิ่งขึ้น อีกทั้งกล้าที่จะตัดสินใจเลือกได้อย่างมั่นใจขึ้น

4. การลงมือปฏิบัติ

สองสัปดาห์แรกเด็กๆ มีความตื่นตัวในการประกอบอาหารเป็นอย่างมาก เมื่อเริ่มให้ประกอบอาหารพบว่า เด็กๆ บางคนมีความตั้งใจทำ โดยค่อยๆ ทำทีละอย่าง แล้วทำอาหารด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างมาก แต่บางคนมีความคิดที่อยากลองทำในสิ่งที่ตนเองไม่ได้วางแผน ระหว่างสัปดาห์ที่ 3 ถึงสัปดาห์ที่ 4 ของการให้เด็กได้ลงมือประกอบอาหารด้วยตนเองตามวิธีที่เลือกแก้ปัญหาไว้ทำให้ครูพบว่า เด็กๆ มีความสนุกสนานกับการประกอบอาหารมากยิ่งขึ้น แต่ครูต้องคอยดูแลและควบคุมไม่ให้ใครได้กินอาหารที่ทำก่อนกัน ทุกคนจะต้องทำอาหารให้เสร็จแล้วจึงได้กินพร้อมกัน เด็กส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการทำมีความอยากรู้ อยากลองทำในสิ่งที่ตนเองคิดเอาไว้ เข้าสู่สัปดาห์ที่ 5 และ 6 ในช่วงสองสัปดาห์นี้เด็กๆ ยังคงแสดงพฤติกรรมที่ทำให้ครูสังเกตพบว่า มีความเตรียมพร้อมที่จะมาลงมือประกอบอาหารด้วยตัวเองอย่างเต็มที่ เด็กส่วนใหญ่เชื่อฟังครูในการรอที่จะประกอบอาหารด้วยฝีมือของตนเอง โดยรอฟังคำสั่งจากครูเมื่อหลังจากที่ครูสอนให้เรียนรู้วัตถุดิบในการประกอบอาหาร สองสัปดาห์สุดท้ายของการประกอบอาหาร สัปดาห์ที่ 7-8 ครูพบว่าเด็กๆ ยังคงเรียนรู้การประกอบอาหารด้วยความตื่นตัวมากกว่าทุกๆ สัปดาห์ที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นสองสัปดาห์สุดท้ายที่เด็กๆ มีความสนุกสนานในการประกอบอาหาร ได้เรียนรู้ในสิ่งที่แปลกใหม่ เช่น วัตถุดิบต่างๆ ที่ไม่เคยรู้จักหรือไม่เคยกินมาก่อน และการทำซูชิก็เป็นครั้งแรกของหลายๆ คนที่จะได้กิน อีกทั้งยังได้ลงมือทำขึ้นมาด้วยตัวเองอีกด้วย

5. การทบทวนวิธีการ

สัปดาห์ที่ 1- 2 ในสองสัปดาห์แรกหลังจากได้ลงมือประกอบอาหารด้วยตนเอง ครูได้ให้เด็กๆ มีการทบทวนในสิ่งที่ตนเองได้คิดหรือลงมือประกอบอาหาร เด็กๆ ยังต้องให้ครูช่วยกระตุ้นถามเพื่อเป็นการทบทวนตั้งแต่ขั้นตอนแรกที่ย่างไร และผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง สังเกตพบว่าเด็กบางคนสามารถบอกได้ถึงวิธีการเลือกใช้วัตถุดิบ และการรับรู้รสชาติตอนได้ชิมอาหาร รวมไปถึงความรู้สึกของตนเองก่อนชิมและหลังชิมอาหาร ในสัปดาห์ที่ 3 และ 4 เด็กๆ เริ่มรู้ถึงขั้นตอนของครูกว่าขึ้น สองสัปดาห์นี้พบว่าเด็กๆ ส่วนใหญ่มีการเตรียมความพร้อมโดยการนั่งอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่พูดคุยหรือหันไปเล่นกับเพื่อนข้างๆ มีความสนใจในสิ่งที่ครูต้องการจะถาม มีเพียงบางคนเท่านั้นที่ครูต้องคอยเรียกเพื่อเป็นการกระตุ้นให้สนใจในกิจกรรมที่ครูกำลังจะดำเนินการทบทวนวิธีการต่อไป ในสัปดาห์ที่ 5 และ 6 พบว่า เด็กๆ สามารถบอกถึงวิธีการในการแก้ไขปัญหาได้ละเอียดมากขึ้นกว่าทุกๆ สัปดาห์ที่ผ่านมา ได้พูดคุย กล้าที่จะถามตอบกับครูกว่าขึ้น รวมไปถึงการบอกถึงความต้องการที่อยากจะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นหรือหากมีโอกาสดำเนินการในการเลือกใช้วัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์มากกว่าหลายๆ สัปดาห์ที่ครูได้ทำการทบทวนให้เด็กๆ ได้มีโอกาสคิดและพูดในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงขณะประกอบอาหาร ในสัปดาห์ที่ 7 และ สัปดาห์ที่ 8 เป็นสองสัปดาห์ที่เด็กๆ จะได้ทบทวนในสิ่งที่ได้ทำการประกอบอาหารร่วมกับครูและเพื่อนๆ พบว่าทุกคนมีความสุขและเกิดความสุขที่ได้คิดหาวิธีการในการประกอบอาหารด้วยวัตถุดิบที่หลากหลาย และบางอย่างเด็กๆ ก็ไม่รู้จักหรือไม่เคยกินมาก่อน ทำให้การประกอบอาหารเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากสำหรับเด็กๆ ในช่วงสัปดาห์ที่ 7 - 8 ครูได้ทบทวนร่วมกับเด็กๆ อย่างละเอียด ได้เห็นถึงความรู้และประสบการณ์ที่มีมากขึ้นของเด็กๆ

องค์ความรู้ใหม่

การจัดกิจกรรมประกอบอาหารเป็นกิจกรรมที่สามารถทำให้พัฒนาความคิดยืดหยุ่นสำหรับเด็กปฐมวัยให้มากขึ้นได้ เนื่องจากกิจกรรมประกอบอาหารเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้ใช้ความคิดในการหาวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์อย่างหลากหลายในการประกอบอาหาร อีกทั้งยังต้องใช้ความคิดยืดหยุ่นในขณะที่เด็กเจอกับสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดการณ์ไว้ได้ จึงทำให้เด็กต้องใช้ความคิดยืดหยุ่นในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการตั้งคำถามของครูเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ในการจัด

กิจกรรมประกอบอาหารครั้งนี้เป็นการทำให้เด็กกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาให้ครูและเพื่อนได้ฟัง กล้าที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการคิดสำหรับเด็กปฐมวัย จึงได้ทำวิจัยเรื่องผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็กเมื่อเติบโตขึ้นไปในอนาคต ตลอดทั้งเพื่อเป็นแนวทางสำหรับครู อาจารย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ผู้ที่สนใจ ได้ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดให้เด็กได้มีทักษะการคิดยืดหยุ่นและจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ พบว่า หลังการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย ผลค่าคะแนนเฉลี่ยทักษะการคิดยืดหยุ่นมีการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีผลต่อทักษะการคิดยืดหยุ่น โดยเด็กปฐมวัยมีความพัฒนาทักษะการคิดยืดหยุ่นที่ดีขึ้น เนื่องจากการจัดกิจกรรมระยะเวลา 8 สัปดาห์ จึงส่งผลทำให้เด็กปฐมวัยมีทักษะการคิดยืดหยุ่นสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Seemawong (2018) ที่กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมประกอบอาหารช่วยในเรื่องการกระตุ้นความคิดและความสนใจ เด็กมีโอกาสได้หยิบจับ ชิมวัตถุดิบที่หลากหลายและเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาหาร อีกทั้งเด็กได้ใช้ความคิดในการสืบหาข้อมูล ทำการสัมภาษณ์ผู้อื่น การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ นอกจากนี้ Jandendaung (2012) ที่กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า การจัดกิจกรรมประกอบอาหารสำหรับเด็กปฐมวัยโดยให้เด็กมีโอกาสได้ใช้สื่อ อุปกรณ์จริงต่างๆ อย่างหลากหลาย เป็นการกระตุ้นให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการประกอบอาหาร เพื่อทำให้เด็กไปถึงจุดประสงค์ที่ครูได้คาดหวังไว้ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ความสนุกสนาน อีกทั้งยังสามารถคิดปรับเปลี่ยนการใช้วัตถุดิบและการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับเมนูอาหารที่ตนเองจะต้องประกอบอาหาร

ทักษะการคิดยืดหยุ่นสำหรับเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร พบว่า จากการจัดกิจกรรมประกอบอาหารมีค่าเฉลี่ยของทักษะการคิดยืดหยุ่นที่สูงขึ้นทั้ง 5 ด้าน โดยด้านที่มีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ การหาทางเลือกที่หลากหลาย รองลงมาคือ การตัดสินใจ การระบุปัญหาหรือสถานการณ์ การลงมือปฏิบัติ และกรทบทวนวิธีการ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงพฤติกรรมการคิดยืดหยุ่นจากเด็กปฐมวัยผ่านการทำกิจกรรมประกอบอาหารร่วมกับเพื่อน เมื่อเด็กได้รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถบอกถึงวิธีการที่หลากหลาย รวมไปถึงยอมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น ทำการลงมือปฏิบัติและนำมาทบทวนบอกผลของวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับ Stone-MacDonald, Wendell, Douglass and Mary Lu Love (2015) ที่กล่าวไว้ว่า ทักษะการคิดยืดหยุ่นสำหรับเด็กปฐมวัยคือความสามารถของเด็กในการปรับเปลี่ยนข้อมูลที่ได้มาให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสามารถหาวิธีการใหม่ได้อย่างหลากหลาย เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาได้อย่างรอบครอบ รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้เด็กได้หาข้อมูลอย่างอิสระทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ Scott (2017) ได้กล่าวถึงการนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งทำให้เด็กๆ จะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ผู้ปกครอง ครู เพื่อนๆ นอกจากตนเองและสามารถตัดสินใจเลือกใช้วัตถุดิบหรือวัสดุอุปกรณ์ในการแก้ปัญหาได้อีกด้วย

บทบาทของครูในการอำนวยความสะดวกให้แก่เด็กและการตั้งคำถามของครูเพื่อให้เกิดการคิดยืดหยุ่น ครูเริ่มต้นสังเกตความสนใจของเด็กที่มีต่อวัตถุดิบอย่างหลากหลายที่ครูได้เตรียมมาให้ชิม เพื่อนำไปจัดเตรียมวิธีการทำ สังเกตการเลือกตัดสินใจใช้วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาหาร จัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้ทำการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ในการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาหาร การชิมวัตถุดิบต่างๆ การหยิบจับ

วัสดุอุปกรณ์อย่างหลากหลาย ครูทำหน้าที่ถามคำถามเพื่อให้เด็กได้ใช้ความคิด กระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจที่จะหาคำตอบ เปิดโอกาสให้เด็ก บอกเล่าประสบการณ์หรือความรู้ที่ตนเองมีให้ผู้อื่นได้ฟัง ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมไปถึงการค้นหาข้อมูลอย่างอิสระและหลากหลาย ในระหว่างการจัดกิจกรรมประกอบอาหาร ครูมีหน้าที่จัดเตรียมวัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์ให้เด็กได้เลือกใช้ประกอบอาหารอย่างหลากหลาย และดูแลความปลอดภัยของเด็กทั้งในเรื่องของการใช้วัสดุอุปกรณ์จริงที่มีความร้อนและความคม ครูจะต้องดูแลเด็กอย่างทั่วถึง มีการเตรียมความพร้อมในการรักษาพยาบาลเด็กเบื้องต้นได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ขึ้น แสดงคำพูดชมเชยและปรบมือให้เด็กเมื่อทำได้สำเร็จ ทำให้เด็กเกิดความมั่นใจ มีความภาคภูมิใจในตนเองที่สามารถหาวิธีการในการประกอบอาหารครั้งนี้ด้วยการใช้ความคิดยืดหยุ่นของตนเอง กล้าคิดกล้าถามคำถาม และกล้าตัดสินใจมากขึ้น รู้จักหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และบุคคลที่สามารถให้คำตอบได้อย่างหลากหลาย ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้วัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลาย ในการใช้สื่อที่เป็นนิทานครูต้องทำให้เด็กเกิดการคิดตามร่วมไปพร้อมกับครู โดยการใช้สื่อในการจัดกิจกรรมนี้ซึ่งมีนิทานและการตั้งคำถามเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิดและจินตนาการ เกิดข้อสงสัย มีการตั้งคำถาม ค้นหาคำตอบเพื่อปรับความคิดและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ รับรู้ถึงปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากเนื้อเรื่องของนิทานที่ครูกำลังเล่าให้เด็กฟัง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (Kovach, 2020) ที่ได้กล่าวไว้ถึงการเล่านิทานให้เด็กได้ฟังเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในนิทาน สร้างข้อสงสัย ส่งผลไปสู่ความต้องการที่จะหาคำตอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม โดยเกิดจากการกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามที่มาจากครู ทำให้ช่วยส่งเสริมการคิดให้แก่เด็กและเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น ซึ่งการใช้สื่อที่เป็นนิทานจะต้องไม่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกละโม้ในการคิดและไม่สร้างความกดดันให้แก่เด็กที่ได้รับฟังเรื่องราวจากนิทาน

สรุป

กิจกรรมประกอบอาหารเป็นกิจกรรมที่สามารถนำไปพัฒนาทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัยสูงขึ้นได้ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการระบุปัญหาหรือสถานการณ์ ด้านการหาทางเลือกที่หลากหลาย ด้านการตัดสินใจ ด้านการลงมือปฏิบัติ และด้านการทบทวนวิธีการ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้และได้รับการพัฒนาทักษะการคิดยืดหยุ่นอย่างเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ด้วยการจัดกิจกรรมประกอบอาหารทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นระบุสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่เป็นปัญหา 2) ขั้นการคิดหาวิธีการหรือปรับเปลี่ยนได้อย่างหลากหลาย 3) ขั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยอมรับ และการเลือกตัดสินใจ 4) ขั้นปฏิบัติ และ 5) ขั้นสรุป ซึ่งเด็กปฐมวัยได้รับความรู้จากกิจกรรมที่ครูจัดขึ้นผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ก่อให้เกิดความสนุกสนานและตื่นเต้น อยากที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีความกระตือรือร้นที่จะหาข้อมูล เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยเด็กสามารถปรับเปลี่ยนหรือพลิกแพลงความคิดได้ เมื่อพบเจอกับสถานการณ์ที่ไม่ได้คาดคิดเอาไว้หรือเจอปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำกิจกรรม ซึ่งเด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดี เด็กกล้าแสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามขึ้นมาเพื่อต้องการค้นหาคำตอบ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น มีวิธีการปรับความคิดและปรับตัวได้อย่างหลากหลายโดยการหาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมประกอบอาหาร มีเพียงบางด้านของทักษะการคิดยืดหยุ่นเท่านั้นที่ครูจำเป็นต้องเข้าไปช่วยกระตุ้นเด็กเพื่อให้เด็กเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีขึ้นและเหมาะสมต่อสถานการณ์มากที่สุดจากการทำการทดลองในครั้งนี้พบว่า เด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการทดลองสามารถปรับพฤติกรรมการคิดยืดหยุ่นได้ทุกคน ไม่มีคนใดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ในการจัดกิจกรรมประกอบอาหารควรมีครูผู้ช่วยในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการทดลองได้ดีมากยิ่งขึ้น

1.2 ครูผู้สอนควรจัดเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่มีป้ายชื่อเรียกของสิ่งนั้นๆ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาผ่านการจัดกิจกรรมประกอบอาหารครั้งนี้ เพื่อที่เด็กจะได้เรียนรู้จักชื่อของสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ประกอบอาหารด้วย

1.3 การจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นในครั้งนี้อาจไม่ได้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย แต่สามารถนำไปใช้สอนในกิจกรรมเสริมประสบการณ์ได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการศึกษาผลการจัดกิจกรรมประกอบอาหารที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นกับทักษะอื่นด้านๆ เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนาเด็กปฐมวัยในทักษะด้านอื่นๆ

2.2 ควรมีการศึกษาผลการจัดกิจกรรมประเภทอื่นที่มีต่อทักษะการคิดยืดหยุ่นของเด็กปฐมวัย

2.3 หากการเรียนการสอนอยู่ในสถานการณ์ปกติ เด็กสามารถมาเรียนในโรงเรียนได้และมีเด็กทำการทดลองจำนวนปกติที่มากกว่า 8 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

References

- Hanmatee, S. (2015). *EF Life Immunity and Drug Prevention: A Handbook for Kindergarten Teachers*. (1st ed.). Bangkok: Rakluke Group.
- Jandendaung, P. (2012). *The Effects of Cooking Experience Provision on Sensory Ability of Preschool Children*. (Master's Thesis). Kasetsart University. Bangkok.
- Khuntreejitranon, A. (2020). *Food and Nutrition for Early Childhood*. (1st ed.). Bangkok: Hispeed Laserprint.
- Kovach, V. (2020). *About P4C*. Retrieved January 20, 2021, from <https://www.p4c.org.nz/>
- Pakamas, D. (2011). *Problem Solving Ability of Young Children Engaged in Thai Dessert Cooking Activities*. (Master's Thesis). Srinakharinwirot University. Bangkok.
- Prommul, J., Klerlhee, T., Pernyai, C., & Suwanwaiphatthana, W. (2018). Nutritional Status of Pre-School Children with Participation of Families and Communities in Muang Songkhla. *Journal of The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 5(3), 169-185.
- Scott, A. (2017). *21st Century Skills Early Learning*. Atlanta. Prophet 21. Retrieved January 20, 2021, from http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_ELF_Framework_Final_20pgs.pdf
- Seemawong, S. (2018). *The Effect of Cooking Experience Provision on Sensory Ability of Preschool Children*. (Master's Thesis). Kasetsart University. Bangkok.

- Singhasaem, P., Suwanwaha, S., & Sarakshetrin, A. (2017). Nutritional Promotion in Pre-School Children. *Journal of The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 4(3), 226-235.
- Stone-MacDonald, A., Wendell, K., Douglass, A., & Mary Lu Love, M. (2015). *Engaging Young Engineers: Teaching Problem Solving Skills Through STEM*. Baltimore. Brookes Publishing. Retrieved January 20, 2021, from <http://archive.brookespublishing.com/documents/Stone-MacDonald-Teachers-Model.pdf>
- Supvaree, S. (2009). *The Effect of Cooking Activities on Young Children's Mathematics Basic Skills*. Kasetsart University. Bangkok.

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนในสังกัดสหวิทยาเขตนวลจันทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
กรุงเทพมหานคร เขต 2*

The Development of Mental Health Management System for Upper
Secondary School Students in Schools under Nuanchan School Consortium,
the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2

¹ศักดิ์นันท์ อัครเสนากุล, ธนินาฏ ณ สุนทร และ บุญเรียง ขจรศิลป์

¹Sakdinanan Akkarasanakul, Taneenart Na-Soontorn and Boonreang Kajornsiri

วิทยาลัยนวัตกรรมทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

College of Educational Innovation, Saint John's University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Sakdinanan.sw2@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาระบบ 2) ทดลองใช้ และประเมินระบบ และ 3) ปรับปรุงระบบ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสหวิทยาเขตนวลจันทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 จำนวน 250 คน และประชากร ที่ใช้ในการทดลอง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ในพระราชูปถัมภ์ฯ ปีการศึกษา 2564 จำนวน 36 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ด้วยการสังเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิต มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต 2) ผลการทดลองใช้ และประเมินระบบ พบว่า ระบบผ่านเกณฑ์การประเมินทุกรายการ การปฏิบัติงานของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) โดยมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะหลังการทดลองใช้ระบบ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$) และความพึงพอใจต่อระบบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$) และ 3) ผลการปรับปรุงระบบ คือ การจัดทำ แผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน การทำงานเป็นทีม และเครือข่าย และการให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร ทำให้ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา; ระบบการบริหารจัดการ; สุขภาพจิต

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to develop the system; 2) to experiment and assess the system; and 3) to improve the system. The study employed a mixed-method research approach based on research and development. The population used for the study included 250 school administrators, guidance teachers, and advisory teachers of upper secondary schools under Nuanchan School Consortium, the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2. The population used for experiment included 36 school administrators, guidance teachers, and advisory teachers from Satri Witthaya 2 School in the academic year B.E. 2564. The research instruments were interview form and questionnaire. The data from the interview form were analyzed using content synthesis, whereas the data from the questionnaire were analyzed using package software. The statistics used were frequency, percentage, mean, and standard deviation (S.D.).

From the study, the following results are found: 1) The mental health management system consists of three components which are input, process, and output; 2) After experimenting and evaluating the system, it is discovered that the system met all of the assessment criteria. The performance of guidance and advisory teachers is overall at the highest level ($\bar{X} = 4.90$). After experimenting with the system, they are equipped with knowledge, understanding, and skills at the highest level ($\bar{X} = 3.89$) while their satisfaction toward the system is at the highest level ($\bar{X} = 4.93$); and 3) To improve the system, it is to establish the strength and threat strategy, teamwork, networking, and providing comprehensive proactive mental health services. All of this leads to a quality and more efficient mental health management.

Keywords: Development; Management System; Mental Health

บทนำ

สภากรรมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเต็มไปด้วยสถานการณ์ปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน และส่งผลกระทบถึงกันได้ในวงกว้าง โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบระยะยาว และเกิดความเปราะบางทางจิตใจได้ง่ายนั้นคือ เด็กและเยาวชนที่อาจนำไปสู่การเกิดปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ทั้งด้านการเรียน อารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม ความคิด และความสับสนในการดำเนินชีวิต เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักเรียนในสถานศึกษาต้องปรับตัว เสริมภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ที่มั่นคง และพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง (Office of the Basic Education Commission, 2016) จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ทำให้สังคมไทยเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาภาวะเครียดในกลุ่มวัยรุ่นที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ดังข้อมูลผลการให้บริการปรึกษาปัญหาสุขภาพจิตทางโทรศัพท์สายด่วนสุขภาพจิต 1323 ในปีงบประมาณ 2562 จากสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ที่พบว่า มีวัยรุ่นโทรศัพท์เข้ามาขอรับบริการปรึกษาในเรื่องความเครียดสูงสุด โดยกลุ่มของวัยรุ่นอายุ 11 - 19 ปี โทรศัพท์มาขอรับบริการปรึกษาสายด่วนสุขภาพจิตประมาณ 10,000 สาย ซึ่งปัญหาสุขภาพจิตที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรกสำหรับวัยรุ่น ได้แก่ อันดับที่ 1 ความเครียด/วิตกกังวล ร้อยละ 51.36 อันดับที่ 2 ปัญหาความรัก ร้อยละ

21.39 และอันดับที่ 3 ซึมเศร้า ร้อยละ 9.82 ตามลำดับ ทั้งนี้ การป้องกันความเครียดในวัยรุ่นต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะสถานศึกษาที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเฝ้าระวังความเครียดของนักเรียน/นักศึกษา รวมถึงการให้วัยรุ่นได้มีความรู้ในการตระหนักเกี่ยวกับภาวะเครียดเพื่อสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม (Wongrajit, 2020)

นอกจากนี้ Jungsirakulwit (2020) ได้กล่าวถึงปัญหาด้านสุขภาพจิตของวัยรุ่นในโรงเรียนว่า มักเกิดจากปัญหาพฤติกรรม อารมณ์ และสังคม โดย 20 % ของนักเรียนที่มีปัญหาดังกล่าวซึ่งไม่ใช่โรคทางจิตเวช แต่กระทบกับความสุข และความสามารถในการเรียนรู้ ทั้งนี้ ปัญหาสุขภาพจิตที่พบในเด็กและวัยรุ่น คือ ปัญหาซึมเศร้า ที่มักจะมีอาการบ่งชี้ ดังเช่น เศร้า หดหู่ หงุดหงิด สิ้นหวัง เบื่อ ไม่มีความรู้สึกร่วมเวลา ทำกิจกรรมต่างๆ นอนยากหรือนอนมาก เบื่ออาหาร น้ำหนักลดหรือรับประทานอาหารมากขึ้น เหนื่อยง่าย ไม่ค่อยมีพลัง รู้สึกแยกกับตัวเอง ล้มเหลว ใจลอย จดจ่อได้ยาก พูดหรือทำอะไรช้าลงมาก หรือกระสับกระส่าย คิดอยากตาย หรือทำร้ายตัวเอง ซึ่งที่ผ่านมาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบเดิมภายในโรงเรียนยังพบจุดบกพร่อง ทำให้กระบวนการดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนในด้านสุขภาพจิตไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร จึงต้องปรับเปลี่ยนเป็นระบบงานสุขภาพจิตโรงเรียนบนระบบดิจิทัล หรือพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตในโรงเรียนขึ้นมา เพื่อส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตวัยรุ่นอย่างเป็น องค์กรวม โดยตรง อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จำกัดให้วัยรุ่นเจอเพื่อน ได้น้อยลง มีการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social distancing) เกิดความเครียดจากการเรียนออนไลน์ ความวิตกกังวล เรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์นั้นต้องอาศัย การทำความเข้าใจ บทเรียนมากขึ้นกว่าเดิมเมื่อเปรียบเทียบกับมาเรียนที่โรงเรียน (On - site) การสร้างระบบหรือกลไก เพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน โอบอุ้มวัยรุ่น ทั้งในระดับสังคม ครอบครัว หรือโรงเรียนจะช่วยลดปัญหาสุขภาพจิตในวัยรุ่นลงได้ (Katumarn, 2021)

โรงเรียนในสังกัดสภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ประเภทสหศึกษา ประกอบด้วย 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ในพระราชูปถัมภ์ฯ โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคม และโรงเรียน นวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร จากการสอบถามครูแนะแนวในโรงเรียนพบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีความแตกต่างหลากหลายในแง่ของพฤติกรรม และความคิด ที่ผ่านมามีครูแนะแนวได้ให้การปรึกษา เชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตวัยรุ่น การค้นหาตนเองด้านการศึกษาต่อ และอาชีพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากสถิติบริการให้การปรึกษาของโรงเรียนในสังกัดสภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีพบว่า ปัญหาของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ติดต่อรับบริการปรึกษามากที่สุดมีความคล้ายคลึงกัน เช่น ภาวะความเครียด จากการเรียนออนไลน์ การตัดสินใจด้านการศึกษาต่อ การวางแผนประกอบอาชีพในอนาคต การบริหารเวลา การปรับตัว และปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่นำไปสู่การดูแลช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา เป็นต้น สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ในพระราชูปถัมภ์ฯ ที่กล่าวว่า ปัจจุบันนักเรียนระดับมัธยมศึกษาเริ่มมีแนวโน้มภาวะซึมเศร้าจำนวนมากขึ้น อันเนื่องมาจากความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะความกดดันต่างๆ ที่มีสาเหตุมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้นักเรียนต้องเรียนในรูปแบบออนไลน์ ความสับสน ในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อ การบริหารเวลา ด้านการเรียน การเตรียมตัวสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว การคบเพื่อน หรือปัญหาความรัก ล้วนต่างมีความเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาสุขภาพจิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Pornkosonsirilert, 2020) จากสถานการณ์ปัญหาที่พบในโรงเรียนดังกล่าว มีทั้งนักเรียนที่สามารถรับมือกับ ปัญหา ยอมรับความเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้เข้ากับชีวิตวิถีใหม่ได้ แต่บางคนไม่สามารถบริหารจัดการ

สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ จึงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ภาวะความเครียด ปัญหาสุขภาพจิต หรือมีความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าในระยะยาว ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้การดำเนินชีวิตทางการเรียนไม่มีความสุข เกิดความวิตกกังวล เกิดความเปราะบางทางจิตใจได้ง่าย และมีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Child and Adolescent Mental Health Rajanagarindra Institute, 2016) อย่างไรก็ตาม การป้องกัน และการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตในสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสามารถทำได้ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับนักเรียน และการพัฒนาเครือข่ายเพื่อการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน ดังนั้น สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่นำโดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาต้องดำเนินการเชิงรุกในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตยุคดิจิทัลในกลุ่มนักเรียนวัยรุ่น สนับสนุนด้านจิตสังคม ตลอดจนสร้างความตระหนัก ความเข้าใจ แก่ครู และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้สามารถคัดกรองตรวจพบปัญหาแต่เนิ่นๆ และให้ความรู้ด้านสุขภาพจิตแก่นักเรียนให้สามารถทำความเข้าใจถึงความผิดปกติทางอารมณ์ได้ด้วยตนเอง รวมไปถึงการสร้างช่องทางเพื่อให้เข้าถึงบริการสุขภาพจิตที่สะดวก รวดเร็ว และง่าย แนวปฏิบัติเหล่านี้ล้วนเป็นแนวทางที่สามารถจัดการปัญหาด้านสุขภาพจิตโดยรวมได้ดี และมีประสิทธิภาพ (Office of the Basic Education Commission, 2019)

และจากการศึกษางานวิจัยของ Puntet (2017) ที่ได้ศึกษาระบบการบริหารจัดการความเครียดของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย (เขตภาคเหนือ) โดยใช้แนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) และแนวคิดวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) มาพัฒนาระบบ การบริหารจัดการความเครียดของนักเรียนซึ่งพบว่า ระบบสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการ ประเมินผลการปฏิบัติ และความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาระบบ การบริหาร จัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนจึงมีความสำคัญต่อมิติในการบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล และ การพัฒนา คุณภาพผู้เรียนในปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) ของ Wongsathorn (2010) แนวคิด วงจรคุณภาพเดมมิ่งของ Mycoted (2004) และแนวคิดการดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียนของ Taras (2004) และ Jungsirakulwit (2020) สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการขับเคลื่อน การดำเนินงาน เพื่อให้ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายตาม วัตถุประสงค์ โดยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย นโยบาย และพันธกิจ โครงสร้าง และ คณะกรรมการดำเนินงาน แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ ปรึกษา การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ปัจจัยที่เอื้อต่อ การดำเนินงาน เครือข่าย ความร่วมมือ และการส่งต่อภายนอก 2) ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) ได้แก่ การจัดทำ แผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) ได้แก่ การคัดกรอง และให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีความ เสี่ยง การพัฒนาบุคลากร การทำงานเป็นทีม และเครือข่าย การให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร ระบบสารสนเทศ และออนไลน์ การติดตาม การประเมิน การตรวจสอบ (Check) ได้แก่ การติดตาม ประเมินผล และการส่งต่อ และการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข (Action) เพื่อการนำผลการประเมินระบบมา ปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 3) ด้านผลผลิต ประกอบด้วย ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่สามารถนำไปช่วยส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนภายในโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยวิธีการทาง จิตวิทยาที่หลากหลาย มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) มาเป็นแนวคิดหลักในการขับเคลื่อน การดำเนินงานร่วมกับแนวคิดวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) ซึ่งภายในระบบประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า

กระบวนการ ผลิต และการป้อนกลับที่จะส่งผลให้การปฏิบัติงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้มองเห็นถึงแนวทาง สภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็น จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการดำเนินงานด้านสุขภาพจิตในโรงเรียน การส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน แก้ไข ปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนที่นับเป็นความคาดหวังใหม่ของสถานศึกษาในปัจจุบัน และเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นโครงการนำร่องให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน
2. เพื่อทดลองใช้ และประเมินระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน
3. เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 ระยะ คือ 1) การพัฒนาระบบ 2) การทดลองใช้ และประเมินระบบ 3) การปรับปรุงระบบ ดังนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

ขั้นตอนที่ 1 การร่างระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

1.1 ศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิต ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) ของ Wongsothorn (2010) แนวคิดวงจรคุณภาพเดิมมิ่งของ Mycoted (2004) และแนวคิดการดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียนของ Taras (2004) และ Jungsirakulwit (2020)

1.2 ศึกษางานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 เรื่องจากบทความวารสาร และดัชนีนิพนธ์ปริญาเอก และงานวิจัยต่างประเทศ จำนวน 4 เรื่องจากบทความวารสาร

1.3 นำผลการศึกษาจากข้อ 1.1 และ ข้อ 1.2 มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ได้องค์ประกอบทั้งหมด 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านการจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน 2) ด้านการคัดกรอง และ ให้ความช่วยเหลือ นักเรียนที่มีความเสี่ยง 3) ด้านการพัฒนาบุคลากร 4) ด้านการทำงานเป็นทีม และ เครือข่าย 5) ด้านการให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร 6) ด้านการติดตาม ประเมินผล และการส่งต่อ และ 7) ด้านระบบสารสนเทศ และออนไลน์

1.4 ผู้วิจัยนำองค์ประกอบที่ได้ทั้งหมด 7 องค์ประกอบ มาจัดทำร่างระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน โดยใช้แนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) ของ Wongsothorn (2010) ที่ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลิต (Output) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) และนำแนวคิดวงจรคุณภาพเดิมมิ่งของ Mycoted (2004) มาเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำร่างระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

ขั้นตอนที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.1 นำร่างระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน จากขั้นตอนที่ 1 มาจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และ ด้านผลิต

โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาการให้การปรึกษา จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว จำนวน 2 คน ส่วนอีก 5 คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน ครูแนะแนว จำนวน 1 คน ครูที่ปรึกษา จำนวน 1 คน และนักจิตวิทยาประจำสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 จำนวน 1 คน ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับ เชิญให้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถสอดคล้องกับการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ และ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานด้านสุขภาพจิตในสถานศึกษาโดยตรง

2.2 เมื่อได้ผลจากการสนทนากลุ่มแล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหา และนำมาพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน เพื่อทำการศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของระบบต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของระบบ

3.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสทศวิทยาเขตหนองจันทน์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ซึ่งประกอบด้วย 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสตรีวิทยา ๒ ในพระราชูปถัมภ์ฯ จำนวน 100 คน แบ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน ครูแนะแนว และ ครูที่ปรึกษา จำนวน 98 คน ส่วนโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน จำนวน 50 คน โรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคม จำนวน 50 คน และโรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน แบ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนละ 2 คน ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา โรงเรียนละ 48 คน รวมจำนวนทั้งหมด 250 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมี 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และส่วนที่ 2 ความคิดเห็น ที่เกี่ยวกับความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของระบบ เป็นการประเมินค่า 4 ระดับ (Scale)

3.3 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน โดยผู้เชี่ยวชาญ มีคุณสมบัติ คือ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านจิตวิทยา มีประสบการณ์การบริหารสถานศึกษาหรือเป็นหัวหน้างานแนะแนว 2 ปีขึ้นไป และมีความรู้ด้านการประเมินผลทางการวิจัยการศึกษา เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์การพิจารณา ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่นำไปใช้ในการรวบรวมข้อมูลมีจำนวน 78 ข้อ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เป็นรายข้อ ตั้งแต่ 0.60 – 1.00

3.4 การรวบรวมข้อมูล จากผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google form โดยได้รับการตอบแบบสอบถามกลับ จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 95.60 จากจำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติทั้งหมด แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ และสรุปผล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ประกอบด้วย ค่าความถี่ และค่าร้อยละ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของระบบ คือ ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป

ระยะที่ 2 การทดลองใช้ และประเมินระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

2.1 การทดลองใช้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

การทดลองใช้ระบบ มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) ได้แก่ การจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) ได้แก่ การคัดกรอง และให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีความเสี่ยง การพัฒนาบุคลากร การทำงานเป็นทีม และ

เครือข่าย การให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร ระบบสารสนเทศ และออนไลน์ การติดตาม การประเมิน การตรวจสอบ (Check) ได้แก่ การติดตาม ประเมินผล และการส่งต่อ การดำเนินการปรับปรุง แก้ไข (Action) เพื่อการนำผลการประเมินระบบมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 3) ด้านผลผลิต

ประชากรที่ใช้ในการทดลองระบบ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ในพระราชูปถัมภ์ฯ รวมจำนวน 36 คน ซึ่งดำเนินการทดลอง ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2564

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้ คือ แบบสัมภาษณ์การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสทวิทยาเขตนครสวรรค์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ฉบับที่ 1 (สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา) และแบบสอบถามการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสทวิทยาเขตนครสวรรค์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 (สำหรับครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา)

การสร้างเครื่องมือ หลังจากสร้างเครื่องมือการวิจัยเสร็จ นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เป็นรายข้อ ทั้ง 3 ฉบับ ผลปรากฏดังนี้ ฉบับที่ 1 แบบสัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 16 ข้อ มีค่าตั้งแต่ 0.80 – 1.00 ส่วนแบบสอบถามของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ฉบับที่ 2 จำนวน 43 ข้อ และ ฉบับที่ 3 จำนวน 34 ข้อ มีค่าตั้งแต่ 0.60 – 1.00

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาใช้การสังเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามการวิจัยของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.2 การประเมินระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

การประเมินระบบ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ประเมินการพัฒนาระบบของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้แบบสัมภาษณ์ 2) ประเมินการพัฒนาระบบ และการปฏิบัติงานของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา 3) ประเมินความรู้ ความเข้าใจ ทักษะก่อนและหลังการทดลองใช้ระบบ และความพึงพอใจต่อระบบของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา 4) ประเมินระบบตามกรอบแนวคิด CIPP Model ของ Stufflebeam (2003) โดยใช้แบบสอบถาม

เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาว่าระบบสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ระดับการปฏิบัติงาน ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และจากกรอบแนวคิด CIPP Model ในแต่ละข้อขององค์ประกอบต่างๆ มากกว่าร้อยละ 80 ของผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่ามีการพัฒนาระบบ ดำเนินงานตามองค์ประกอบของระบบ และมีการแปลผลค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ระยะที่ 3 การปรับปรุงระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน

ผู้วิจัยนำผลการประเมินระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนเสนอข้อมูลต่อผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุง พัฒนาระบบให้มีความสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำระบบไปเป็นโครงการนำร่องให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัดสหวิทยาเขตฉะเชิงเทรา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน จากการพิจารณา ร่องระบบ และการศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของระบบ ผลการวิจัยพบว่า ระบบมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ดังนี้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) มีองค์ประกอบทั้งหมด 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) นโยบาย และพันธกิจ 2) โครงสร้าง และคณะกรรมการดำเนินงาน 3) แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม 4) สมรรถนะของผู้บริหาร สถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา 5) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา 6) ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สื่อ สถานที่ดำเนินงาน และ 7) เครือข่ายความร่วมมือ และการส่งต่อภายนอก

1.2 กระบวนการ (Process) มีองค์ประกอบทั้งหมด 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน (Plan) 2) ด้านการคัดกรองและให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่มีความเสี่ยง (Do) 3) ด้านการพัฒนาบุคลากร (Do) 4) ด้านการทำงานเป็นทีมและเครือข่าย (Do) 5) ด้านการให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร (Do) 6) ด้านระบบสารสนเทศและออนไลน์ (Do) และ 7) ด้านการติดตามประเมินผลและการส่งต่อ (Check) โดยมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข (Action) เพื่อนำผลการประเมินระบบในแต่ละองค์ประกอบมาปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติและมีคุณภาพในการบริหารจัดการยิ่งขึ้น

1.3 ผลผลิต (Output) ประกอบด้วย

1.3.1 ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่สามารถนำไปช่วยส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือแก่นักเรียนภายในโรงเรียน

1.3.2 ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีแนวทางในการดูแลช่วยเหลือแก่นักเรียนด้วยวิธีการทางจิตวิทยาที่หลากหลาย มีความรู้ความเข้าใจและทักษะมากขึ้น

1.3.3 ผลของการประเมินระบบจะนำไปพัฒนาแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นโครงการนำร่องให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อทดลองใช้ และประเมินระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า

2.1 จากแบบสัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนการพัฒนาระบบอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการดูแลช่วยเหลือ และกำหนดให้มีการจัดบริการด้านสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน ทั้งในรูปแบบ Online และ On - site โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากครูแนะแนวและครูที่ปรึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในการร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินการพัฒนาระบบ ทำให้โรงเรียนได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่มีคุณภาพ และสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 จากแบบสอบถามของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ฉบับที่ 2 ในภาพรวมครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาเห็นด้วยว่ามีการพัฒนาระบบ และการดำเนินงานตามองค์ประกอบของระบบ คิดเป็นร้อยละ 100 และการปฏิบัติงานของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ครูให้บริการด้านสุขภาพจิตโดยเน้นการรักษาความลับ คำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน

และสถานที่ที่มีความเหมาะสม และครูมีการให้ความช่วยเหลือนักเรียนด้านสุขภาพจิตที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด 19 อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 5.00$)

2.3 จากแบบสอบถามของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ฉบับที่ 3 ในภาพรวมก่อนการทดลองใช้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีความรู้ความเข้าใจ และทักษะอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.84$) และหลังการทดลองใช้ระบบในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีมและเครือข่าย อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 5.00$) นอกจากนี้ ความพึงพอใจของครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาต่อระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน การคัดกรองและให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีความเสี่ยง การพัฒนาบุคลากรและระบบสารสนเทศ และออนไลน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 5.00$)

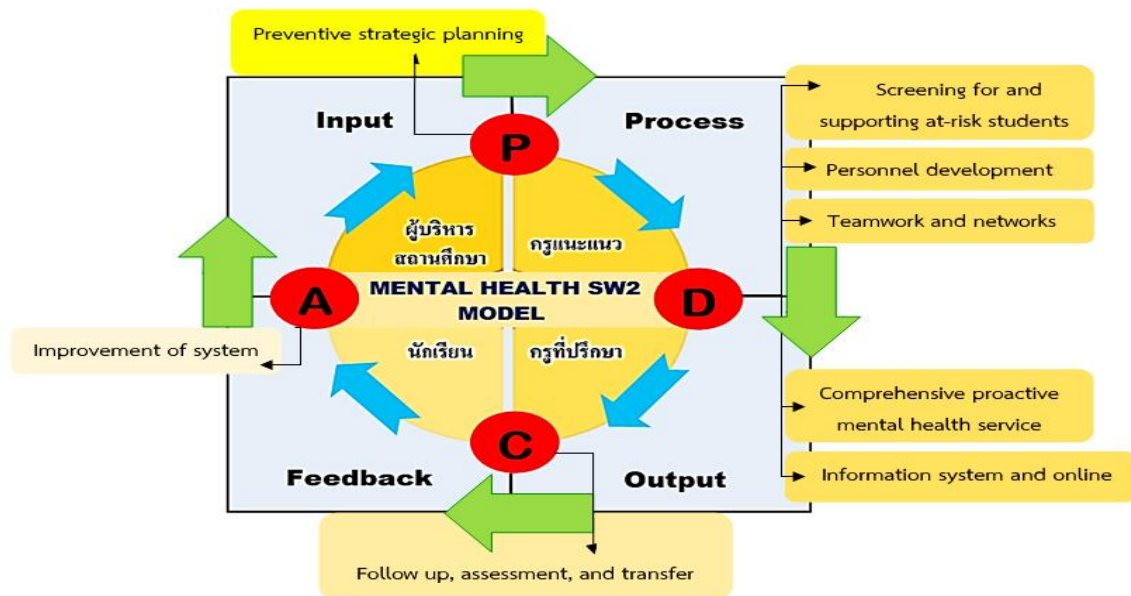
2.4 จากการประเมินตามกรอบแนวคิด CIPP Model พบว่า ระบบผ่านเกณฑ์การประเมินทุกรายการทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า มีการพัฒนาระบบและดำเนินงานตามองค์ประกอบของระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนและมีการแปลผลค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่าจากการปรับปรุงระบบทำให้ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่สามารถนำไปช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนที่มีอยู่แล้วในมิติด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และความคิดของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยสามารถสรุปผลการปรับปรุงระบบจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทั้งหมด 3 ประเด็นดังนี้ 1) ด้านการจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงป้องกัน โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรอย่างชัดเจน จัดทำแผนเฝ้าระวังปัญหาด้านสุขภาพจิตที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของสถานศึกษาตามมาตรการ Work from Home 2) ด้านการทำงานเป็นทีมและเครือข่าย โดยดำเนินการยกระดับคุณภาพการให้บริการนักเรียนด้านสุขภาพจิตแบบบูรณาการ ทั้งในสภาวะปกติและสภาวะวิกฤต และ 3) ด้านการให้บริการสุขภาพจิตเชิงรุกแบบครบวงจร โดยปรับกระบวนการการให้บริการสุขภาพจิตนักเรียน ทั้งในรูปแบบ Online และ Walk in ให้มีความเหมาะสมภายใต้บริบทสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งจากการปรับปรุงระบบทำให้ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนใช้แนวคิดทฤษฎีระบบ (System Theory) ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) และแนวคิดวงจรคุณภาพเดมมิง (PDCA) เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน โดยมีผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งหมด 7 ด้านดังนี้ 1) Preventive strategic planning (P) 2) Screening for and supporting at-risk students (D) 3) Personnel development (D) 4) Teamwork and networks (D) 5) Comprehensive proactive mental health service (D) 6) Information system and online (D) และ 7) Follow up, assessment, and transfer (C) โดยมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข (A) เพื่อนำผลการประเมินระบบมาปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ และมีคุณภาพในการบริหารจัดการยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพจิตแบบบูรณาการ นอกจากนี้ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษา

ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยวิธีการทางจิตวิทยาที่หลากหลาย มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะมากขึ้น ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนานวัตกรรมด้านสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนอื่นได้ต่อไป ดังโมเดลที่ 1

Model 1: Mental Health Sw2 Model

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนสามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โรคโควิด 19 และบรรลุผลตามเป้าหมายขององค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาเห็นความสำคัญ ความจำเป็นในการพัฒนาระบบ และ มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบตามแนวคิดการบริหารเชิงระบบ และแนวคิดวงจรคุณภาพเดมมิง (PDCA) โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ Wongsothorn (2010) ที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีระบบ (System Theory) ว่าเป็นทฤษฎีที่ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษามองเห็นภาพรวมขององค์กรทั้งหมดตามหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เกิดกระบวนการวิเคราะห์ และการแก้ไขปัญหาขององค์กรทั้งระบบ เป็นการทำงานร่วมกันของบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องในระบบนั้นๆ มีแผนการดำเนินงานเชิงบูรณาการ ทั้งในมิติของการพัฒนา ส่งเสริม ป้องกัน และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน และมีระบบการบริหารจัดการให้ผลการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การทดลองใช้ และประเมินระบบตามกรอบแนวคิด CIPP Model ผ่านเกณฑ์การประเมินทุกรายการ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาในแต่ละองค์ประกอบ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะมากขึ้นหลังการทดลองใช้ระบบ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$) และความพึงพอใจต่อระบบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$) ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีการ

วางแผนเฝ้าระวังปัญหาพฤติกรรม อารมณ์ และสังคมของนักเรียนตามสภาพจริง มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตอย่างเป็นรูปธรรมโดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิดของ Office of the Basic Education Commission (2019) ที่ได้กล่าวว่า การดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียนจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนา และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดูแลสุขภาพจิตของนักเรียนในทุกมิติ ทั้งในสภาวะปกติ และสภาวะวิกฤต ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา จึงเป็นบุคลากรสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่เริ่มตั้งแต่กระบวนการวางแผน เชิงป้องกัน การจัดทำแผนปฏิบัติงาน การกำหนดผู้รับผิดชอบ การออกแบบกระบวนการ และขั้นตอน การดำเนินงานที่ชัดเจน การให้บริการด้านสุขภาพจิตทั้งในรูปแบบ Online และ On – site การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงานด้านสุขภาพจิต และสอดคล้องกับแนวคิดของ Jungsirakulwit (2020) ที่ได้กล่าวว่า บุคลากรในโรงเรียนควรมีการเฝ้าระวังปัญหาพฤติกรรม อารมณ์ และสังคมของนักเรียนอย่างใกล้ชิด โดยอาศัยเครื่องมือทางจิตวิทยาที่หลากหลายในการคัดกรอง ประเมิน และให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนด้านสุขภาพจิตทั้งรูปแบบ Online และ Walk – in

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปช่วยส่งเสริมระบบการดูแลสุขภาพจิตช่วยเหลือนักเรียนภายในโรงเรียน ซึ่งที่ผ่านมาโรงเรียนยังไม่มีระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมาก่อน แต่มีการขับเคลื่อนงานระบบ การดูแลสุขภาพจิตช่วยเหลือนักเรียนในมิติต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม ทำให้การเฝ้าระวัง การดูแลสุขภาพจิต การป้องกัน และการส่งต่อปัญหาด้านสุขภาพจิตของนักเรียนยังไม่เป็นระบบ ขาดประสิทธิภาพ ขาดผู้รับผิดชอบโดยตรง และขาดรูปแบบการดำเนินงานที่ชัดเจน ทั้งนี้เป็นเพราะระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นสามารถนำไปช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการดูแลสุขภาพจิตของโรงเรียนที่มีอยู่แล้วในมิติด้านจิตใจ อารมณ์ สังคมและความคิดของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรมมากขึ้น เนื่องจากมีโครงสร้างบุคลากรที่ชัดเจน และมีรูปแบบการดำเนินงานด้านสุขภาพจิตโดยเฉพาะ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษามีแนวทางในการดูแลสุขภาพจิตช่วยเหลือนักเรียนด้วยวิธีการ ทางจิตวิทยาที่หลากหลาย มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะมากขึ้น และสามารถนำไปพัฒนาแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นโครงการนำร่องเพื่อเป็นต้นแบบแก่โรงเรียนอื่นๆ ได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ Office of the Basic Education Commission (2014) ที่ได้กล่าวว่า การดำเนินงานสุขภาพจิตในโรงเรียนแบบบูรณาการต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสุขภาพจิต ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว นักจิตวิทยา ผู้ปกครอง และชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนา และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขนักเรียนอย่างเป็นระบบ

สรุป

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนในสังกัด สหวิทยาเขตหนองจันทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 ระยะ คือ 1) การพัฒนาระบบ 2) การทดลองใช้ และประเมินระบบ 3) การปรับปรุงระบบ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลลัพธ์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาที่ทดลองใช้ระบบมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า มีการพัฒนาระบบตามองค์ประกอบของระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน และสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบผ่านเกณฑ์การประเมินทุกรายการ ส่วนด้านการปฏิบัติงาน ระดับความรู้ ความเข้าใจ

ทักษะหลังการทดลองใช้ระบบของครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้บริหารสถานศึกษามีแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยวิธีการทางจิตวิทยาที่หลากหลาย ทำให้โรงเรียนได้ระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และสามารถเป็นต้นแบบได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 สถานศึกษาควรจัดให้มีคณะที่ปรึกษาด้านสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน เพื่อประสานการทำงานร่วมกันระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นักจิตวิทยาหรือศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา โดยผู้บริหารสถานศึกษามีการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพ และเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

1.2 สถานศึกษาควรมีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานด้านสุขภาพจิต ฉบับครูที่ปรึกษา และงานแนะแนวควรมีการออกแบบโปรแกรม Mental Health เพื่อให้ครูที่ปรึกษารายงานผลการคัดกรองนักเรียน ให้บริการสุขภาพจิต และส่งต่อนักเรียนที่มีความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตในรูปแบบออนไลน์

1.3 สถานศึกษาควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะทางจิตให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และควรมีการปรับโครงสร้างคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อร่วมกันดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านสุขภาพจิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และงานแนะแนวควรมีการจัดทำโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิตออนไลน์ เพื่อให้การส่งเสริมสุขภาวะ ทางจิตสำหรับนักเรียนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มเติม เพื่อนำผลการวิจัย มาพัฒนาต่อยอด คิดค้นนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาแห่งความสุข และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านสุขภาพจิตอย่างครบวงจร

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบความร่วมมือ และการประสานงานของเครือข่ายภายใน และการส่งต่อนอกระหว่างโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบสุขภาพจิตสำหรับนักเรียน เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพจิตดิจิทัลจนนำไปสู่การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสุขภาพจิตสำหรับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป

References

- Child and Adolescent Mental Health Rajanagarindra Institute. (2016). *Manual of Course of School Psychologist Development*. Bangkok: Beyond Publishing Co., Ltd.
- Jungsirakulwit, D. (2020). *New Normal of Mental Health in School. How to Deal with Depression in Adolescence for Guidance Teachers*. Bangkok: Education Center of Satriwitthaya 2 School, the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2.
- Katumarn, P. (2021). *Mental Health in Adolescence Is a Bigger than Expected*. Retrieved March 1, 2022, from <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30744>

- Mycoted, D. (2004). *PDCA*. Retrieved March 1, 2022, from <https://www.mycoted.com/PDCA?fbclid=IwAR1xGq8kPQh7x6MVYPfllHxIWrti-lv7mTunWpXAnuTxYGTQdclCTfgB9v8>
- Office of the Basic Education Commission. (2014). *Guidelines for Student Support System in Educational Institutes*. Bangkok: Express Transport Organization.
- Office of the Basic Education Commission. (2016). *Development of Student Support System*. Bangkok: The Agricultural Cooperative Federation of Thailand.
- Office of the Basic Education Commission. (2019). *Manual of Mental Health (Draft)*. Bangkok: Bureau of Academic Affairs and Educational Standards.
- Pornkosonsirilert, O. (2020). Deputy Director of Academic Management Group Satriwitthaya 2 School. *Interview*. December 4.
- Puntee, P. (2017). *Stress Management System Among Level 3 Students in Schools in Association of the Saint Gabriel's Foundation Patronage in the Northern Region of Thailand*. (Doctoral Dissertation). Saint John's University. Bangkok.
- Stufflebeam, D. L. (2003). *The CIPP Model for Evaluation*. Kalamazoo: Western Michigan University. Retrieved March 1, 2022, from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-010-0309-4_4
- Taras, H. L. (2004). *School-Based Mental Health Services*. Retrieved March 1, 2022, from https://publications.aap.org/pediatrics/article-abstract/113/6/1839/64417/School-Based-Mental-Health-Services?redirectedFrom=fulltext&fbclid=IwAR0L-Mx16KPTtP-pwxSNQxb_qFfPeICk4DzkPtcJZXT-F2gpGt4MemTL9FI
- Wongrajit, K. (2020). *Department of Mental Health Reveals that Most of Thai Adolescents Need Advice about "Stress" and Suggests Techniques to Deal with the Stress*. Retrieved March 1, 2022, from <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30188>
- Wongsothorn, T. (2010). *Theory and Practice in Educational Administration. System Theory*, Nonthaburi: Office of the University Press, Sukhothai Thammathirat Open University.

รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร*

Model of Media Literacy in News Presentation in the Convergence Era of the Receivers in Sai Mai District, Bangkok

¹อรอนงค์ โฆษิตพิพัฒน์ และ ²ภัสตรา พงษ์สุขเวชกุล

¹Ornanong Kositpipat and ²Patsara Pongsukvajchakul

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

¹Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, Thailand.

²คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²Faculty of Management Sciences, Kasetsart University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: ornanongkt@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร 2) เพื่อเปรียบเทียบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหมจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ 4) เพื่อสร้างรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสาน โดยการวิจัยเชิงปริมาณสำรวจประชากรในเขตสายไหมที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก

ผลการวิจัยพบว่า 1) การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารควรมีทักษะหลักเกณฑ์ในการพิจารณาข่าวสารข้อมูล ความจริงที่น่าเสนอ สื่อมีส่วนส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการรับข้อมูลข่าวสาร และการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร 2) เปรียบเทียบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหมจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์ พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ชนิดของเครื่องมือสื่อสาร ไม่มีความแตกต่าง อาชีพและความถี่ในการเปิดรับสื่อมีความแตกต่างกัน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ อยู่ในระดับปานกลาง ความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ด้านการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ และด้านการประเมินสื่อ 4) รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารมีทักษะ การรู้เท่าทันความเป็นข่าว การรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อ และการรู้เท่าทันสื่อ

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ; การนำเสนอข่าว; ข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์; สื่อยุคหลอมรวม

Abstract

The research aimed to 1) study receivers' media literacy in news presentations in the convergence era; 2) Compare media literacy in news presentation in the convergence era of the receivers in Sai Mai district based on demographic data; 3) study relationships between

*Received May 1, 2022; Revised February 23, 2023; Accepted March 1, 2023

information exposure and media literacy in news presentation in the convergence era; 4) construct models of media literacy in news presentation in the convergence era of the receivers. Mixed method were applied in this research. The quantitative research included an investigation of population in Sai Mai district age 18 years and over. The qualitative research included in-depth interviews.

The following results have been found: (1) Media literacy in news presentation in the convergence era should include skills and criteria in considering information and facts in the media. Media in the convergence era both facilitate and obstruct information reception and exposure. (2) Based on demographic data such as genders, ages, education, salary and type of communication devices, comparison of media literacy in news presentation in the convergence era of receivers in Sai Mai district revealed no difference. The receivers' occupation and frequency of media exposure resulted to difference. (3) There were moderate relationships between information exposure and media literacy in news presentation in the convergence era. In terms of the ability to analyze media contents and the ability to assess media, there were low relationships between information exposure and media literacy in news presentation in the convergence. (4) The models of media literacy in news presentation in the convergence era of the receivers should include three skills: news literacy, media exposure and media literacy.

Keywords: Media Literacy; News Presentation; News in the Convergence Era; Media Convergence

บทนำ

การก้าวเข้าสู่ยุคเปลี่ยนผ่าน อันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงและแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว การเพิ่มปริมาณและประเภทของสื่อใหม่ๆ ที่เป็นทางเลือกให้กับผู้รับสาร นอกเหนือจากสื่อดั้งเดิมที่เคยเป็นสื่อหลักของสังคม รสนิยมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของผู้บริโภค และการลดลงของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ รวมทั้งการนำเสนอข่าวในหนังสือพิมพ์ ทำให้ข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ขาดความทันต่อเหตุการณ์ และจากที่มีการนำเสนอข่าวในสื่อใหม่รายงานข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันที ทั้งยังอาศัยข่าวสารและความเห็นต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสื่อใหม่ๆ มาประกอบ ดังเช่น เมื่อเกิดเหตุที่เที่ยวบิน MH370 สูญหายไปนั้น หน้าออนไลน์ของหนังสือพิมพ์ (The Guardian, 2018) ของอังกฤษ รายงานข่าวลำดับเหตุการณ์และการเคลื่อนไหวของกรณี MH370 ได้แทบจะทุกนาที โดยอาศัยการดึงข้อมูลและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญการบินต่อเหตุการณ์นี้ที่ปรากฏอยู่ในสื่อใหม่หรือสื่อออนไลน์ อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) และ ยูทูบ (YouTube) เป็นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทเกิดเป็นสื่อใหม่ๆ ที่สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้ตรงกว่า และที่สำคัญการปรับตัวของการทำงานในกระบวนการสื่อข่าวให้มีประสิทธิภาพด้วยการปรับเนื้อหา ลีลา และรูปแบบการนำเสนอข่าวแบบหลอมรวม ระหว่างการสื่อข่าวหลอมรวมกับการสื่อข่าวดั้งเดิม หรือการหลอมรวมสื่อหลากหลายด้านทั้งสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ และจากสื่อใหม่ยังเป็นการหลอมรวมเทคโนโลยีหลากหลายเครื่องมือ หรือเรียกได้ว่าเป็นการนำเสนอข่าวสารในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ที่อยู่ในรูปแบบสื่อออนไลน์ อันจะเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบันเพื่อตอบสนองผู้รับสารให้ทันเหตุการณ์

ในขณะเดียวกันการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ทำให้ผู้รับสารปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการรับสื่อที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เกิดจากการหลอมรวมของสื่อได้หลากหลายด้าน การนำเสนอข่าวจึงต้องมีช่องทางการนำเสนอข่าวที่รวดเร็ว และการใช้สื่อที่เกิดจากการหลอมรวมในรูปแบบสื่อออนไลน์ เป็นประจำ จึงมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้รับสารยังคงต้องการรับข่าวสารที่รวดเร็วจากสื่อที่หลากหลายทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ในความจำเป็นต้องเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสื่อใหม่ต่อกระบวนการนำเสนอข่าวแบบหลอมรวมข่าวของผู้รับสาร การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสารของคนในชาติในระดับปัญญาชน มีผลกระทบต่อความเชื่อทางวัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบในด้านอื่นๆ เช่น ทางด้านสังคม การเมืองและความมั่นคงของชาติ และเมื่อผู้บริโภคได้เข้าถึงการรู้เท่าทันของข่าวก็จะทำให้เกิดภูมิคุ้มกัน และการตอบโต้เชิงข้อมูลข่าวสารได้ การรู้เท่าทันสื่อยังมีความหมายถึง การเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การประเมินสื่อ และการสร้างสรรค์เนื้อหาของสื่อได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่จะเพิ่มทักษะการรู้เท่าทันสื่อต่างๆ ได้เป็นอย่างดี (Livingstone, 2004) เช่นเดียวกับในของงานของนันทิกา หนูสม (Noosam, 2019) ศึกษาลักษณะของข่าวปลอมในประเทศไทยและระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประเภทของข่าวปลอมที่พบมากที่สุด คือข่าวปลอมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างสมบูรณ์ (Bogus) และรูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอมที่พบมากที่สุดคือ เนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้น (Fabricated Content) โดยมีเจตนาในการสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นข่าวปลอมที่สมบูรณ์ แบบเนียนที่สุด มีเนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ทั้งหมด ทั้งภาพ พาดหัวข่าว เนื้อหา และข้อมูลที่ปรากฏในข่าว สร้างขึ้นมาเป็นข่าวปลอมทั้งสิ้น ในขณะเดียวกันระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอม ของผู้รับสารในกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เท่าทันสื่อในระดับการสร้างสรรค์สื่อนั้นมีความรู้เท่าทันสื่อในระดับน้อยที่สุด

ดังนั้น การรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ เป็นประเด็นทางสังคมที่กำลังถูกกล่าวถึงในยุคที่การสื่อสาร มีการเคลื่อนตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งรูปแบบที่หลากหลาย และศักยภาพในการใช้งาน รวมถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมการเสพข้อมูลข่าวสารของผู้รับสารในยุคปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ถูกการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ซึ่งมีอยู่มากมายนี้ มีทั้งข้อมูลจริง ข่าวลือ และ ข่าวลวง เนื่องจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทำหน้าที่ได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน นอกจากจะเพิ่มความสะดวกในการติดต่อสื่อสารแล้ว ยังมีบทบาทในการกำหนดประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งที่ผู้รับสารสามารถเป็นเจ้าของสื่อและสร้างการแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การส่งต่อข้อมูลและการเปิดรับข้อมูลต่างๆ เป็นไปอย่างอิสระ ทั้งความรวดเร็วและความหลากหลายของสื่อ อาจทำให้เกิดความผิดพลาดในการเปิดรับและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และอาจถูกโน้มน้าวความคิดหรือการมอมเมาให้หลงเชื่อ หรือการขาดวิจารณญาณในการวิเคราะห์ อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ความคิดและการกระทำทั้งต่อตัวผู้ใช้เองและต่อสังคม ในความสำคัญและองค์ความรู้ของการรู้เท่าทันสื่อที่ได้กล่าวมา นำไปสู่แนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ โดยงานวิจัยนี้ได้การศึกษาขอบเขตเป็นการรู้เท่าทันสื่อในบริบทที่เป็นการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ที่เกิดจากการหลอมรวมของสื่อในรูปแบบสื่อออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ไลน์ (Line) ยูทูบ (YouTube) อินสตาแกรม (Instagram) เพื่อต้องการทราบสภาวะการรู้เท่าทันสื่อการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และด้วยในความหมายของยุคคอนเวอร์เจนซ์ของงานวิจัยครั้งนี้ หมายความว่า การรับข่าวสารจากการผ่านสื่อออนไลน์จากโปรแกรมหรือ แอปพลิเคชัน (Application) ที่ติดตั้งด้วยเครื่องมือสื่อสารทั้งคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต เช่น เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ทวิตเตอร์ ยูทูบ และไลน์

โดยงานวิจัยนี้เล็งเห็นถึงความสำคัญพื้นที่เขตสายไหม ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มประชากรนี้ เป็นพื้นที่เขตสายไหมมีลักษณะเป็นเขตชั้นนอก สภาพท้องถิ่นเป็นแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชนดั้งเดิมของพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการและรับจ้าง ลักษณะชุมชนเป็นหมู่บ้านจัดสรร มีกลุ่มประชาคมต่างๆ ในพื้นที่ โดยมีเขตพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ได้ติดต่อกับอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ส่วนทิศใต้ติดต่อกับเขตบางเขน และทิศตะวันตกติดต่อกับเขตดอนเมือง เห็นได้ว่าสภาพพื้นที่สายไหมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วควบคู่กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประกอบกับการพัฒนาด้านโครงข่ายคมนาคมขยายตัวออกกว้างไกล ทำให้มีการกระจายตัวของประชากร สาธารณูปโภค และการติดต่อสื่อสารของเขตสายไหม เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความเจริญเติบโตของเขตสายไหม ได้รับอิทธิพลมาจากพื้นที่ใกล้เคียง และด้วยสภาพที่ติดต่อกับเขตนอกเมืองจึงทำให้มีจำนวนประชากรที่ย้ายเข้าพื้นที่เขตสายไหมในจำนวนมาก เป็นลำดับต้นของเขตในกรุงเทพมหานครในรอบ 2-3 ปี จากสถิติทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งพบได้ว่าพื้นที่เขตสายไหมเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ชุมชนอยู่อาศัยจำนวนมาก และหากประเมินตามเขตการปกครองแล้ว เขตสายไหม เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ในเขตกรุงเทพมหานคร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (<http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statINTERNET/#/>) ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนมากประชากรอาศัยอยู่มาก และมีจำนวนประชากรที่ขยายตัวต่อเนื่อง

ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในพื้นที่เขตสายไหมที่จะมีผลต่อการความสับสนต่อการหลงเชื่อที่จะทำให้เกิดความผิดพลาดในการเปิดรับและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และอาจถูกโน้มน้าวความคิด หรือการมอมเมาให้หลงเชื่อ การขาดวิจารณญาณในการวิเคราะห์ อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ความคิดและการกระทำทั้งต่อตัวผู้ใช้เอง และต่อสังคมได้ โดยเฉพาะในการรับข่าวสารในยุคคอนเวอร์เจนซ์ จึงเป็นผลสะท้อนกลับจากการเปิดรับข่าวของประชากรในพื้นที่เขตสายไหมที่ไม่เท่าทันต่อการรับสื่อได้ และเพื่อให้ผลของงานวิจัยได้มาซึ่งรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ในเขตพื้นที่สายไหม กรุงเทพมหานคร จึงเป็นเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัยที่มุ่งตอบโจทย์เพื่อหาคำตอบที่จะนำไปขยายองค์ความรู้ และนำไปเพื่อการปฏิบัติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร
2. เพื่อเปรียบเทียบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหมจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์
4. เพื่อสร้างรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (mix method) มี 2 ส่วน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ด้วยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (questionnaire) เพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวยุคคอนเวอร์เจนซ์ และการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรในเขตสายไหมที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) โดยกำหนดพื้นที่ที่ศึกษา โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม เป็น 3 แขวง ได้แก่ แขวงสายไหม แขวงคลองถนน แขวงออเงิน (The Bureau Of Registration Administration, 2019) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้วิธีการจับฉลาก จากพื้นที่ 3 แขวง ที่เป็นพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูล โดยกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง จากกลุ่มตัวอย่างประชากรเขตสายไหมที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 206,278 คน โดยคำนวณตามสัดส่วนประชากรตามบริบทสังคม ในแต่ละแขวงพื้นที่ เพื่อให้ได้ตัวแทนในแต่ละแขวงจาก 3 แขวง ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1970 as cited in Wongrattana, 2001)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นข้อคำถามปลายปิด โดยแบ่งข้อมูลในแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ชนิดของเครื่องมือสื่อสาร ความถี่ในการเปิดรับสื่อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ประกอบด้วย การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และการเปิดรับประสบการณ์ข้อมูลข่าวสาร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวยุคคอนเวอร์เจนซ์ ประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ ความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ ความสามารถในการประเมินสื่อ และความสามารถในการสร้างสรรค์สื่อเนื้อหา

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) ของเนื้อหาพร้อมทั้งพิจารณาความถูกต้องชัดเจนของภาษาที่ใช้ จำนวน 3 ท่าน เมื่อได้ปรับปรุงแบบสอบถามตามผู้เชี่ยวชาญ แล้วดำเนินการหาค่าความเชื่อมั่น โดยสูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครอนบาช (Cronbach's Coefficient Alpha) โดยการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .926 และการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวยุคคอนเวอร์เจนซ์ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .954

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติวิเคราะห์ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ วิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ค่าสถิติที่ใช้ คือ ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
2. ข้อมูลเกี่ยวกับการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวยุคคอนเวอร์เจนซ์ วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
3. ทดสอบความแตกต่างด้านลักษณะประชากรศาสตร์ ที่มีตัวแปรมากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ชนิดของเครื่องมือสื่อสาร ความถี่ในการเปิดรับสื่อ วิเคราะห์โดยใช้สถิติที่ใช้ One way ANOVA และค่าสถิติทดสอบ F-test และวิธีการ Fisher's (Least Significant Difference) เมื่อพบความแตกต่างที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ซึ่งใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (purposive

sampling) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย นักวิชาการด้านสื่อ ผู้สื่อข่าว ผู้สร้างสรรค์ด้านสื่อ

2. การวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาวิจัยในประเด็นรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร โดยการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกภาคสนามและสมุดจดรายละเอียด โดยผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นและปัญหาในการวิจัย และมีการสร้างคำสัมภาษณ์ การค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยต่างๆ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่นำมาใช้ในการวิจัย โดยศึกษาประเด็น คือ ข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและจากเอกสารที่รวบรวมไว้ มาวิเคราะห์ร่วมกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่กำหนดไว้ เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความสำเร็จทั้งหมดในลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ในประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์คือ การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร

การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร จากการรับสารผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ ได้แสดงถึงพฤติกรรมการรับสารของผู้รับสารได้เปลี่ยนไปอย่างมาก ผลจากสื่อและเทคโนโลยีได้พัฒนาการอย่างรวดเร็ว ทำให้บทบาทผู้ใช้งานทั่วไปสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้นำเสนอข่าวเองได้ และผู้รับสารจำนวนไม่น้อยให้ความสนใจและคอยติดตาม เนื่องจากนำเสนอข่าวที่รวดเร็วแปลกใหม่ หือหวา และเร้าอารมณ์ จึงเป็นความท้าทาย ในการรายงานข่าวทางออนไลน์เพราะความเร็วของสื่อ จะช่วยให้ผู้รับสารรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทันที ทำให้ข่าวที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์บางส่วนไม่ได้รับการกลั่นกรองคุณภาพ และความถูกต้อง เนื่องจากเป็นสื่อที่เปิดกว้าง และไม่ได้ถูกจำกัดว่าเป็นข่าวนำเสนอจากสื่อมวลชนกระแสหลักแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป นอกจากนี้ ข่าวที่นำเสนอผ่านหน้าของสื่อสังคมออนไลน์ยังสามารถส่งต่อหรือแบ่งปันให้ผู้อื่นต่อได้ในวงกว้าง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ไม่หวังดีสร้างข่าวลวงบนสื่อสังคมออนไลน์ในยุคคอนเวอร์เจนซ์ จนทำให้ผู้รับสารหลงเชื่อ ข่าวลวง ข่าวปลอม หรือข่าวบิดเบือน เพราะจากการไม่รู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยมีผลการสรุป ดังนี้

1. หลักเกณฑ์ในการพิจารณาข่าวสารข้อมูล นั้น แหล่งข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญ ความถูกต้องของข้อมูลไม่ว่าจะได้มาจากที่ใด ต้องมีความชัดเจน ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล โดยจะคำนึงหลักการได้มาของข่าวเป็นสิ่งสำคัญในการที่นำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

2. ความจริงที่นำเสนอในสื่อในรายงานข่าว เป็นหัวใจสำคัญของหลักการสื่อข่าว โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ เป็นยุคที่ทุกคนสามารถนำเสนอข่าวได้ จึงต้องมีจริยธรรมและจรรยาบรรณการนำเสนอข่าว จะต้องมาด้วยกับจิตสำนึกของแต่ละคนที่ต้องการนำเสนอข่าว ในยุคคอนเวอร์เจนซ์ทุกคนถือข้อมูลข่าวอยู่ในมือ ขึ้นอยู่กับใครจะนำเสนอข่าวความจริง ข้อเท็จจริง ผู้รับสารก็จะได้รับประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารนั้นเช่นกัน

3. สื่อในยุคคอนเวอร์เจนซ์มีส่วนส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการช่วยให้ได้รับข้อมูลข่าวสาร ด้วยความเป็นเทคโนโลยีที่ก้าวไกลข้อมูลข่าวสารมาเร็ว พอดีความง่าย สะดวกสบาย ในการทำงานการสืบค้นมีมากขึ้น แต่การทำงานข่าวสารจึงต้องเพิ่มบทบาทการตรวจสอบ ความถูกต้องก่อนที่จะเชื่อถือข้อมูลที่ส่งมาที่อาจจะผิดพลาดได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการตรวจสอบให้รู้เท่าทันสื่อทั้งของผู้รับสารและผู้ส่งสาร

4. การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร แบ่งได้เป็น ด้านการแสวงหาข้อมูลข่าวสารยุคคอนเวอร์เจนซ์ ด้านการเปิดรับข้อมูลข่าวสารยุคคอนเวอร์เจนซ์ และด้านการมีประสบการณ์การเปิดรับข้อมูลข่าวสารยุคคอนเวอร์เจนซ์ ทั้ง 3 ด้านจะสิ่งที่คนในยุคคอนเวอร์เจนซ์ต้องสัมผัสต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ความก้าวไกลของเทคโนโลยีและการปรับตัวเองให้รู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

5. การรู้เท่าทันสื่อ แบ่งได้เป็น ด้านการเข้าถึงสื่อยุคคอนเวอร์เจนซ์ ด้านการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อยุคคอนเวอร์เจนซ์ ด้านการประเมินสื่อยุคคอนเวอร์เจนซ์ และด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อยุคคอนเวอร์เจนซ์ ทั้ง 4 ด้านต้องสามารถการเข้าถึงสื่อได้อย่างเชี่ยวชาญ วิเคราะห์เนื้อหาแยกแยะได้ ประเมินสื่อได้อย่างถูกต้องอย่างมีความเชื่อใจสื่อ และสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเป็นผู้ที่ส่งมอบสิ่งดีๆ ต่อได้ ซึ่งจะส่งผลให้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ได้

6. การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของสื่อ ถือเป็นบทบาทการทำหน้าที่ร่วมกันของผู้รับสารและผู้ส่งสาร (ผู้ผลิตสื่อ) ที่จะช่วยกันเฝ้าระวังข้อมูลข่าวสารที่ปลอมหรือข่าวลวง ในขณะที่ผู้ผลิตสื่อนั้นยังคงอยู่ภายใต้การทำงานของจรรยาบรรณผู้สื่อข่าว ที่เป็นตัวกำหนดการไม่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จในยุคคอนเวอร์เจนซ์ได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เปรียบเทียบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหมจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์ ได้ดังนี้

เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ชนิดของเครื่องมือสื่อสาร ที่แตกต่างกันส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารที่ไม่แตกต่างกัน

ระดับอาชีพและความถี่ในการเปิดรับสื่อ ที่แตกต่างกันส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ระดับอาชีพ มีการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารที่แตกต่างกัน ใน ด้านความสามารถในการเข้าถึงสื่อ ด้านความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ ด้านความสามารถในการประเมินสื่อ ด้านความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อ

ความถี่ในการเปิดรับสื่อการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารที่แตกต่างกันในด้านความสามารถในการเข้าถึงสื่อ และด้านความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อ

สามารถสรุปตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศ และชนิดของเครื่องมือสื่อสาร

การรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์		n	$\bar{X}$	S.D.	t	p
เพศ	ชาย	150	3.81	0.66	-.454	.650
	หญิง	250	3.84	0.62		
ชนิดของเครื่องมือสื่อสาร เพชบุ๊ก	เลือก	353	3.85	0.64	1.364	.173
	ไม่เลือก	47	3.71	0.62		
อินสตาแกรม	เลือก	77	3.94	0.68	1.680	.094
	ไม่เลือก	323	3.81	.063		
ทวิตเตอร์	เลือก	351	3.84	.63087	.703	.483
	ไม่เลือก	49	3.77	.67707		
ยูทูบ	เลือก	134	3.82	0.65	-.207	.836
	ไม่เลือก	266	3.84	0.63		
ไลน์	เลือก	368	3.83	0.64	-.185	.853
	ไม่เลือก	32	3.85	0.62		

*แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 สรุปผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และความถี่ในการเปิดรับสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าว ในยุคคอนเวอร์เจนซ์	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
อายุ	ระหว่างกลุ่ม	3.437	4	.859	2.147	.074
	ภายในกลุ่ม	158.066	395	.400		
	รวม	161.503	399			
การศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2.535	4	.634	1.575	.180
	ภายในกลุ่ม	158.968	395	.402		
	รวม	161.503	399			
อาชีพ	ระหว่างกลุ่ม	6.755	4	1.689	4.311	.002*
	ภายในกลุ่ม	154.748	395	.392		
	รวม	161.503	399			
รายได้ต่อเดือน	ระหว่างกลุ่ม	.722	4	.180	.443	.777
	ภายในกลุ่ม	160.781	395	.407		
	รวม	161.503	399			
ความถี่ในการเปิดรับสื่อ เพชบุ๊ก	ระหว่างกลุ่ม	5.165	4	1.291	3.263	.012*
	ภายในกลุ่ม	156.338	395	.396		
	รวม	161.503	399			

การรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าว ในยุคคอนเวอร์เจนซ์	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
อินสตาแกรม	ระหว่างกลุ่ม	3.945	4	.986	2.472	.044*
	ภายในกลุ่ม	157.558	395	.399		
	รวม	161.503	399			
ทวิตเตอร์	ระหว่างกลุ่ม	3.893	4	.973	2.439	.047*
	ภายในกลุ่ม	157.611	395	.399		
	รวม	161.503	399			
ยูทูบ	ระหว่างกลุ่ม	5.745	4	1.436	3.642	.006*
	ภายในกลุ่ม	155.758	395	.394		
	รวม	161.503	399			
ไลน์	ระหว่างกลุ่ม	9.478	3	3.159	8.229	.000*
	ภายในกลุ่ม	152.026	396	.384		
	รวม	161.503	399			

*แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ทั้ง 3 ด้าน ด้านการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ด้านการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และด้านการเปิดรับประสบการณ์ข้อมูลข่าวสาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .896$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 เมื่อพิจารณารายด้านการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร จะมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ ในด้านความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ และด้านความสามารถในการประเมินสื่อ สามารถสรุปตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของผู้รับสารในการรู้เท่าทันจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

การเปิดรับข้อมูล ข่าวสารของผู้รับสาร ในการรู้เท่าทัน จากการนำเสนอข่าว ในยุคคอนเวอร์เจนซ์	การรู้เท่าทันจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์									
	Y ₁		Y ₂		Y ₃		Y ₄		Y	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
X ₁	.630(**)	.000	.593(**)	.000	.570(**)	.000	.575(**)	.000	.648(**)	.000
X ₂	.534(**)	.000	.474(**)	.000	.432(**)	.000	.510(**)	.000	.535(**)	.000
X ₃	.625(**)	.000	.597(**)	.000	.556(**)	.000	.565(**)	.000	.642(**)	.000
X	.872(**)	.000	.883(**)	.000	.907(**)	.000	.670(**)	.000	.896(**)	.000

**P<0.01

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 การสร้างรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร

รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ประกอบด้วย 1. การรู้เท่าทันความเป็นข่าว ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ การนำเสนอข่าว ที่ผู้รับสารจึงต้องรู้เขา รู้เรา ให้รับรู้เขาต้องการนำเสนอข่าวเพื่อสิ่งใด และรู้เราจะต้องเท่าทันจากการนำเสนอข่าวนั้นเช่นกัน 2. การรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อจะต้องมีทักษะด้านแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ด้านเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ด้านการมีประสบการณ์การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ในเรียนรู้ รู้ เข้าใจตนเองให้แสวงหาข้อมูลข่าวสาร 3. การรู้เท่าทันสื่อ เป็นการเข้าถึงสื่อได้อย่างเชี่ยวชาญ เรียนรู้วิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะได้ ประเมินสื่อได้ถูกต้อง และเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเพื่อส่งต่อได้อย่างถูกต้อง

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยในครั้งนี้ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ แสดงดังภาพที่ 1

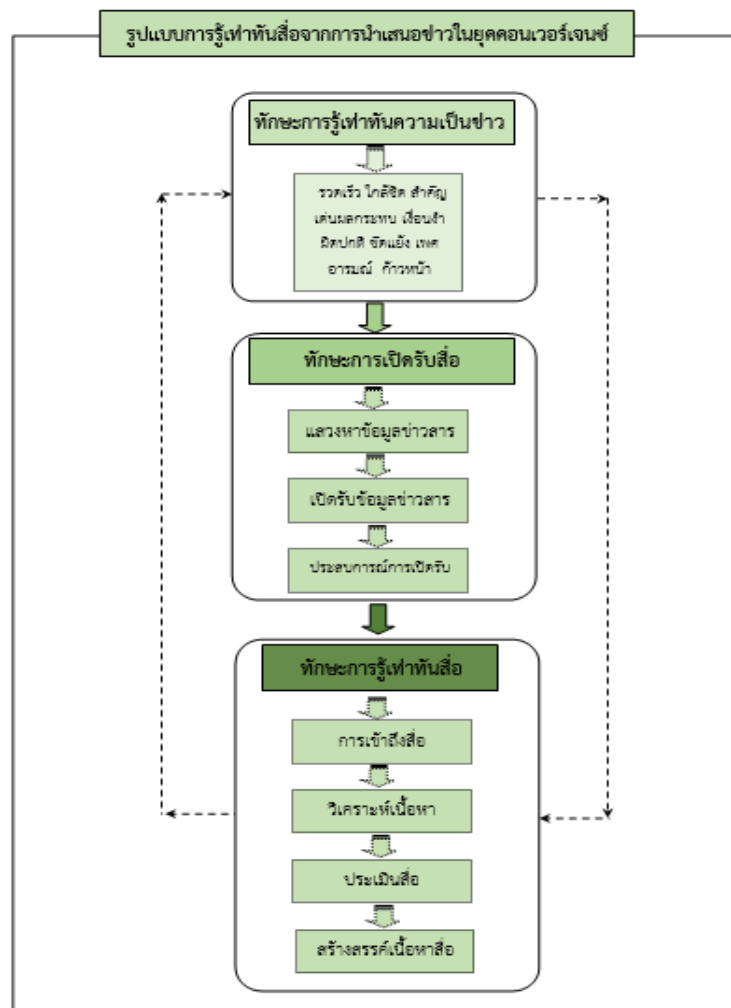

Figure 1: Model of Media Literacy in News Presentation in the Convergence Era

รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน

1) ทักษะการรู้เท่าทันความเป็นข่าว จะต้องมีความรู้ความเข้าใจของความเป็นข่าวที่ถูกสร้างขึ้นด้วยข่าวนั้น จะต้องมีความรวดเร็ว ความใกล้ชิด ความสำคัญ ความโดดเด่น ผลกระทบที่มีต่อสังคม ความมีเงื่อนไข สิ่งที่เกิด ความผิดปกติ ความขัดแย้งสังคม เพศ อารมณ์ และความก้าวหน้าของสิ่งต่างๆ

2) ทักษะการรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อ จะต้องมียุทธศาสตร์ด้านแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ด้านเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ด้านการมีประสบการณ์การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ในการเรียนรู้ รับรู้ เข้าใจตนเองให้แสวงหาข้อมูลข่าวสาร

3) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เป็นการเข้าถึงสื่อได้อย่างเชี่ยวชาญ เรียนรู้วิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะได้ ประเมินสื่อได้ถูกต้อง และเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเพื่อส่งต่อได้อย่างถูกต้อง

ทั้ง 3 องค์ประกอบสามารถส่งผลกระทบต่อเนื่องกัน เมื่อผู้รับสารมีทักษะในรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ทำให้สร้างภูมิคุ้มกันตนเองต่อการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร จากพฤติกรรมการรับสารของผู้รับสารได้เปลี่ยนไป สามารถนำเสนอข่าวเองได้ คือผู้รับสารเป็นได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร ทำให้การรับข่าวสารนั้นมีความสนใจมากขึ้น ในรูปแบบที่รวดเร็ว แปลกใหม่ หรือหวาดและเร้าอารมณ์ มีผลให้ผู้รับสารอาจไม่ได้รับการกลั่นกรองคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร สอดคล้องกับงานของ Thongsuk (2016) ศึกษาการวิเคราะห์การนำเสนอข่าวเชิงคลิกเบตของเว็บไซต์ ระบุว่า การนำเสนอข่าวเชิงคลิกเบตมีการปรับตัวอยู่เสมอมักปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอข่าว เพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้อ่านเป็นหลัก โดยการนำเสนอในรูปแบบของกลเม็ดชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้อ่านแชร์ต่อในโซเชียลมีเดีย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า เปรียบเทียบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหมจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และชนิดของเครื่องมือสื่อสาร ที่ต่างกันมีการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม ไม่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากการเข้าถึงสื่อในยุคคอนเวอร์เจนซ์ในปัจจุบันเข้าถึงสื่อได้ง่าย มีรูปแบบการใช้งานง่าย และได้รับความนิยมจากผู้ใช้งานมาทั่วโลก ที่สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ Thailand Digital Stat (2021) พบว่า ด้านสื่อสังคมออนไลน์ในปี 2564 รายงานว่า คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตและใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการอัปเดตข่าวสารและได้อันดับ 1 ของโลก คิดเป็น 78% สอดคล้องกับ Sascha (2017) ด้านคุณลักษณะที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย การใช้งานง่าย และความแพร่หลายของเครือข่ายของสื่อสังคมออนไลน์ จึงทำให้การใช้และเข้าถึงสื่อเกิดการรับรู้เรียนรู้ ในการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ได้ ขณะเดียวกัน ระดับอาชีพ และความถี่ในการเปิดรับสื่อ มีการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร แตกต่างกัน ซึ่งมีผลและสอดคล้องกับ Electronic Transactions Development Agency, Ministry of Digital Economy and Society (2021) พบว่า การใช้อินเทอร์เน็ตของผู้รับสารในปี 2563 อาชีพที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด คือ อาชีพพ่อบ้าน/แม่บ้าน ซึ่งมีการใช้อินเทอร์เน็ตในเวลาที่ต่ำกว่า 10 ชั่วโมงต่อวัน ในทุกอาชีพที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตมีมากกว่า 10 ชั่วโมงขึ้นไป จึงมีผลต่อการรู้และรับรู้การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยสื่อประเภท ออนไลน์ ที่มีการใช้มากที่สุดและมีความถี่ในการเปิดรับสื่อบ่อยมาก

สอดคล้องกับ Thailand Digital Stat (2021) พบว่า ภาพรวมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของคนไทยในปี 2021 ใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ มากที่สุด และใช้เป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารมากที่สุดถึง 96.6%

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ของการเปิดรับข้อมูลข่าวสารมีการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ที่มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ ในด้านความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ และด้านความสามารถในการประเมินสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ Anti-Fake News Center Thailand, Ministry of Digital Economy and Society (2020) ที่รายงานไว้ว่า สถิติย้อนไปในช่วงเกือบ 1 ปีที่ผ่านมา (1 ตุลาคม 2563 – 30 มิถุนายน 2564) การใช้โซเชียลมีเดียของคนไทย พบว่า มีผู้โพสต์ข่าวปลอมจำนวน 587,039 คน, มีผู้แชร์ข่าวปลอมจำนวน 20,294,635 คน โดยกลุ่มที่มีพฤติกรรมดังกล่าวมากกว่า 90% ซึ่งรวบรวมจากการรับแจ้งเบาะแส และติดตามการสนทนาบนโลกออนไลน์เกี่ยวกับข่าวปลอม และมีข้อความข่าวที่ต้องคัดกรองทั้งหมด 145,515,605 ข้อความ ซึ่งให้เห็นว่าเป็นช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 มีผลกระทบต่อการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ และความสามารถในการประเมินสื่อมีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสาร ควรมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ประกอบด้วย 1) ทักษะการรู้เท่าทันความเป็นข่าว มีองค์ประกอบของคุณลักษณะของข่าวเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้อง Kositpipat (2016) ได้เรียบเรียง “การสื่อข่าว” ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของข่าว สิ่งสำคัญ ความถูกต้อง เที่ยงตรง ชัดเจน เป็นกลาง และทันเหตุการณ์ ความสำคัญของแหล่งข่าว ต้องมีที่มาหรือจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงซึ่งเป็นองค์ประกอบความสำคัญของข่าว 2) ทักษะการรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อเป็นส่วนสำคัญทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารที่จะต้องมีความเข้าใจด้านแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ด้านเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ด้านการมีประสบการณ์การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ในเรียนรู้ รับรู้ เข้าใจตนเองให้แสวงหาข้อมูลข่าวสารได้เป็นเข้าใจการเสาะหาของข้อมูลข่าวสาร เปิดรับเรียนรู้ของการได้มาข้อมูลข่าวสาร และฝึกฝนให้มีประสบการณ์เท่าทัน สอดคล้องกับงานของ Becker (1972) ได้กล่าวถึง การเปิดรับข่าวสารโดยตามพฤติกรรม การเปิดรับข่าวสาร กล่าวคือ บุคคลที่จะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือเรื่องทั่วๆ ไป และเลือกจะเปิดรับ ข่าวสารเพื่อทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจอยากรู้สนใจ 3) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เป็นการเข้าถึงสื่อได้อย่างเชี่ยวชาญ เรียนรู้วิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะได้ ประเมินสื่อได้ถูกต้อง และเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาสื่อเพื่อส่งต่อได้ อย่างถูกต้องในบริบทต่างๆ ได้สอดคล้องมีทิศทางไปทางเดียวกับ Thongneearkom et al. (2016) ได้เรียบเรียง “เรียนรู้เรื่องสื่อ” ได้กล่าวถึง การรู้เท่าทันสื่อ คือ ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์ การประเมิน และการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ จึงต้องมีการยกระดับความรู้เท่าทันสื่อเป็นความสามารถของคนผ่านข้อมูลและความรู้เท่าทัน เป็นกระบวนการต่อเนื่องสำหรับทุกคน

สรุป

รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ของผู้รับสารต้องมี 3 ทักษะ 1) ทักษะการรู้เท่าทันความเป็นข่าว 2) ทักษะการรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อ 3) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เป็นทักษะการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ที่ผู้รับสารต้องมีความต่อเนื่องและไม่เคยจบกระบวนการ เนื่องจากเป็นรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ สำหรับการใช้ชีวิตในสังคมภายใต้สภาวะของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้รับสารได้คุ้มครอง

ปกป้องตนเอง ให้รู้เท่าทันจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลข่าวสารที่หลอกลวง ที่กำลังมีอยู่อย่างแพร่หลายในโลกของยุคคอนเวอร์เจนซ์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

1.1 จากผลการวิจัยครั้งนี้ได้พบข้อสังเกตของการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของกลุ่มตัวอย่างมีการรู้เท่าทันสื่อของการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ที่มีความสัมพันธ์การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวประกอบด้วย ด้านความสามารถในการเข้าถึงสื่อ ด้านความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ ด้านความสามารถในการประเมินสื่อ ด้านความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อ ทุกด้านมีความสำคัญต่อการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าว แต่พบว่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ ในด้านความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ และด้านความสามารถในการประเมินสื่อของผู้รับสาร ทั้ง 2 ด้าน มีความสำคัญต่อผู้รับสารเป็นอย่างมากในการตัดสินใจการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าว

ซึ่งในความสัมพันธ์การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ จึงควรต้องรีบเร่งให้หน่วยภาครัฐ ภาคสถาบันการศึกษา ภาคองค์กรประชาชน และกลุ่มผู้รับสารสื่อต้องเร่งรัด ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์มีความฉลาดใช้สื่อ และสื่อสารอย่างรู้เท่าทัน เพื่อเพิ่มคุณภาพการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้กับสังคม

1.2 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ของผู้รับสารในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ที่มี อาชีพพ่อบ้าน/แม่บ้าน มีการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์อยู่ในระดับที่ต่ำสุด ซึ่งเป็นอาชีพพ่อบ้าน/แม่บ้าน มักจะอยู่กับสถานที่พัก อยู่ที่บ้าน แต่มีการใช้อินเทอร์เน็ตในเวลาที่ต่ำกว่า 10 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งส่งผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตใช้สื่อสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ รู้เท่าทันจากการนำเสนอข่าวของสื่อได้น้อย จึงมีผลการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ โดยถึงแม้ความน่าสนใจการใช้เวลาของอาชีพพ่อบ้าน/แม่บ้านจะน้อยกว่ากลุ่มอื่น แต่มีการใช้สื่อที่คำนึงถึงคุณภาพมากกว่าปริมาณ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพพ่อบ้าน / แม่บ้าน เรียนรู้ และรับรู้สื่อสังคมในยุคคอนเวอร์เจนซ์ให้มาก เพื่อเป็นกระตุ้นให้รู้ถึงภัยจากการไม่รู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์

1.3 ผลจากการวิจัยการสัมภาษณ์ผู้ทรงวุฒิด้านสื่อ ที่แนะนำให้ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ในวงกว้าง คือควรให้มีการพิจารณาให้หน่วยระดับสังคม และชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าว ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ของประชาชน และการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเท่าทัน ให้ฉลาดอย่างรู้เท่าทันสมกับเป็นสังคมฐานความรู้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นกลุ่มเป้าหมายพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร เนื่องจากการรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ มีความจำเป็นและสำคัญในทุกพื้นที่ และทุกกลุ่มคน ควรจะต้องมีการเรียนรู้ รับรู้ การรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ เป็นยุคเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาก้าวไกล ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยในต่างจังหวัด หรือพื้นที่อื่นๆ

2.2 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย สื่อเฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ทวิตเตอร์ ยูทูบ และไลน์ มีความแพร่จากการนำเสนอข่าวได้รวดเร็ว และได้รับความนิยมจากผู้ใช้งานมาโดยทั่วโลก ในยุคของคอนเวอร์เจนซ์การพัฒนาสื่อมีความก้าวหน้าที่จะทำให้ผู้รับสารไม่รู้เท่าทันได้ รวมทั้งสื่อสังคมออนไลน์จะมีการพัฒนาการมากขึ้น และรูปแบบใหม่ๆ ขึ้น ดังนั้นผู้รับสารจึงต้องเรียนรู้ รับรู้ การรู้เท่าทันสื่อ

จากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ ซึ่งในอนาคตการพัฒนาของสื่อสังคมออนไลน์จะมีรูปแบบใหม่ๆ ที่มีผลต่อการรู้เท่าทันของผู้รับสาร ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาสื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่นๆ

2.3 การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรู้เท่าทันสื่อจากการนำเสนอข่าวในยุคคอนเวอร์เจนซ์ เป็นความเกี่ยวข้องกับพลเมืองในสังคมไทยในยุคสื่อใหม่น่าจะเป็นหัวข้อที่เป็นประโยชน์และสร้างองค์ความรู้ที่ทันสมัยเป็นอย่างยิ่ง

References

- Anti-Fake News Center Thailand, Ministry of Digital Economy and Society. (2020). *Fake News*. (Online). Retrieved June 13, 2020, from <https://www.antifakenewscenter.com>
- Electronic Transactions Development Agency, Ministry of Digital Economy and Society. (2021). *Thailand Internet User Behavior 2020*. Retrieved November 1, 2021, from <https://www.eta.or.th/th/newsevents/pr-news/ETDA-released-IUB-2020.aspx>
- Kositpapat, O. (2016). *News Reporting*. Bangkok: Digital Publisher. Phranakhon Rajabhat University.
- Livingstone, S. (2004). What Is Media Literacy? *Intermedia*, 32(3), 18-20.
- Noosam, N. (2019). The Analysis of Fake News and the Level of Media Literacy of Users in Bangkok. *Journal of Communication Arts*. 37(1), 37-45.
- Samuel, L. Becker. (1972). *Discovering Mass Communication*. Illinois: Scott Foresman and Company Glenview.
- Sascha, F. (2017). Digital Southeast Asia/Thailand in 2017 - An Overview. (Online). Retrieved October 19, 2021, from <http://my-thai.org/digital-southeast-asia-thailand-2017-overview>
- Thailand Digital Stat (2021). *We Are Social*. Retrieved November 1, 2021, from <https://www.everydaymarketing.co/knowledge/thailand-digital-stat-2021-we-are-social/>
- The Bureau of Registration Administration. (2019). *Official Statistics Registration Systems*. Retrieved April 24, 2020, from <http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statINTERNET/#/>
- The Guardian. (2018). www.theguardian.com/international. Retrieved February 23, 2021, from https://www.khaosod-co-th.translate.goog/around-the-world-news/news_1399565
- Thongneearkom, P. et al. (2016). *Learning about Media*. Bangkok: Samcharoen Panic.
- Thongsuk, W. (2016). *A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts*. (Master's Thesis). Thammasat University. Bangkok.
- Wongrattana, C. (2001). *Techniques in Using Statistics for a Research*. (8th ed.) Bangkok: Thepneramit Printing.

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรในระบบเกษตรแปลงใหญ่แถบ ภาคอีสานใต้ตอนล่าง*

The Management Approaches for Increasing Value Added of Agricultural Products in Large-Scale Agricultural Land Plots in the Lower Northeastern Region

¹รวิฐา ทวีพร้อม, พงศ์ภัทร เกียรติประเสริฐ, แก้วตา บุญร่วม,
รุ่งทิพย์ เกษตรสิงห์ และ สุนेत्रา ทองจันทร์

¹Rawittha Thawiprom, Pongphat Kiatprasert, Kaewta Bunruam,
Rungthip Kasetsingha and Sunetra Thongchan

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

Rajamangala University of Technology Isan Surin Campus, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Rawittha.ta@rmuti.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ 2) เพื่อศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีที่มีการผสมผสานการวิจัยแบบเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพร่วมกันในการดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง คือ คณะกรรมการในการบริหารจัดการ จำนวน 24 ราย และเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรแปลงใหญ่ จำนวน 373 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีดังนี้ ปัญหาด้านกระบวนการผลิตและค่าใช้จ่ายการผลิต แนวทางการแก้ปัญหา ได้แก่ ควรมีการบริหารจัดการน้ำ รณรงค์ใช้สารเคมี ส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญในสายระบบผลิต แนวทางการแก้ปัญหา ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้และเพิ่มทักษะในการทำการเกษตรอย่างถูกต้อง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกและนักวิชาการ ปัญหาด้านลูกค้าขาดความเชื่อมั่นในตัวสินค้า แนวทางการแก้ปัญหา ได้แก่ การสนับสนุนการพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสินค้าเกษตร และปัญหาด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ แนวทางการแก้ปัญหา ได้แก่ การให้ความรู้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กับกลุ่มเกษตรกร 2) ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริการเชิงคุณภาพด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการทำกำไร มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และระดับ 0.01 โดยมีประสิทธิภาพการพยากรณ์ เท่ากับร้อยละ 63.50

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร; ระบบเกษตรแปลงใหญ่; ภาคอีสานใต้ตอนล่าง

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate problems and approaches to solving problems of farmers in large-scale agricultural land plots; and 2) to explore the competency of production processes influencing farmers' ability to profit in large-scale agricultural land plots. The study employed mixed-method research including qualitative and quantitative methods. A sample group included 24 members of the management committee and 373 farmers who were registered in large-scale agricultural land plots. The qualitative data were collected via interview form and analyzed by content analysis. While the quantitative data were collected by using questionnaire and were analyzed by percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis.

From the study, it is found as follows: 1) Problems and solutions include the following: Problems of production process and production costs, which can be managed through water management, a chemical-free campaign, and providing knowledge on how to reduce production costs; Problem of expertise in the production line, which can be addressed by having relevant agencies give knowledge and enhance farming skills correctly, as well as exchanging knowledge among members and scholars; Customers' lack of confidence in the products, which can be overcome by producing standard products to assure confidence in agricultural products; Product design and development problems, which can be solved by providing knowledge to farmers on how to design and build products; 2) Management ability, quality service, and product development are positively correlated with ability to make profits, with a statistical significance of 0.05 and 0.01, and forecasting efficiency of 63.50.

Keywords: Management; Value Added of Agricultural Products; Large-Scale Agricultural Land Plots; Lower Northeastern Region

บทนำ

ภาคการเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญเปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของชาติ เกี่ยวข้องกับประชากรประมาณ 23 ล้านคน พื้นที่เกือบครึ่งหนึ่งของประเทศไทยใช้ในการผลิตทางการเกษตร โดยพื้นที่ทางการเกษตรส่วนใหญ่ใช้ในการผลิตสินค้าเกษตรเพียงไม่กี่ชนิด เช่น ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด และปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นสินค้าโภคภัณฑ์ (Commodity) ที่ราคามีความผันผวนตามสภาพภูมิอากาศและอุปทานในตลาดโลก ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยค่อนข้างต่ำ (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2021) นอกจากนี้ ภาคการเกษตรของไทยยังคงพบปัญหาอีกมาก เช่น ราคาผลผลิตที่ยังขาดเสถียรภาพ การใช้ปัจจัยในการดำเนินการผลิตที่ไม่เหมาะสม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกรที่ยังอยู่ระดับสูง (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2017) อย่างไรก็ตาม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ กลไกหนึ่งที่สนับสนุนให้เกษตรกรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถนำไปสู่เป้าหมาย นั่นคือ การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร โดยการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบใหม่

จากสภาพปัญหาดังกล่าว แนวคิด “เกษตรแปลงใหญ่” จึงเกิดขึ้น ซึ่งเกษตรแปลงใหญ่เป็นนโยบายที่กำหนดมาจากภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการประกาศและนำเสนอนโยบายควบคู่กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างโอกาสในการแข่งขันสินค้าเกษตร ใช้การตลาดนำการผลิตด้วยการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ เป็นการดำเนินงานที่เน้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ โดยวางระบบการผลิตและการบริหารจัดการในแนวทางเดียวกัน เพื่อประหยัดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยมุ่งหวังเพิ่มบทบาทภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในการบริหารจัดการการทำการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและช่วยยกระดับรายได้เกษตรกร ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการผลิตจนกระทั่งนำผลผลิตออกสู่ตลาด (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2016) แนวคิดเกษตรแปลงใหญ่จึงถือเป็นแนวทางสำคัญต่อการยกระดับความสามารถทางการแข่งขันของเกษตรกรไทยในอนาคต โดยเฉพาะเกษตรกรในภาคอีสาน

สำหรับภาคอีสาน มีผู้ถือครองทำการเกษตรมากที่สุด ร้อยละ 46.7 (National Statistical Office, 2018) และมีลักษณะความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอยู่ คือ ครอบครัวยุคใหม่เกษตรกรอีสานมีแปลงขนาดเล็กมากกว่าแปลงใหญ่ พืชที่เกษตรกรในภาคอีสานปลูกส่วนหนึ่งเพื่อการบริโภคและการขาย รวมถึงแปลงเกษตรกรในภาคอีสานยังมีลักษณะผสมผสานมีพืชหลายชนิด แม้ว่าเกษตรกรอีสานจะมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่เกษตรกรยังมีปัญหาหลายมิติ กล่าวคือ ด้านกระบวนการผลิต เกษตรกรใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเข้มข้น เช่น ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง โดยยังไม่ให้ความสำคัญด้านเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงปัญหาสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดมลพิษ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน จากสารเคมีตกค้าง และปริมาณน้ำเพื่อทำการเกษตรไม่เพียงพอ ด้านผลิตผล คือ เกษตรกรยังขาดการส่งเสริม และขาดข้อมูลในเชิงประยุกต์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภักณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านการตลาด เกษตรกรยังขาดความรู้ทางการตลาด ขาดการรวมกลุ่มในการขายสินค้า ทำให้ขาดอำนาจการต่อรอง ขาดการเชื่อมโยงสินค้าและการตลาดระหว่างเกษตรกร กลุ่มผู้ผลิตและผู้ซื้ออย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกษตรกรในภาคอีสาน โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่แถบภาคอีสานใต้ตอนล่าง ที่ยังประสบปัญหาในประเด็นดังกล่าว ต้องได้รับการพัฒนาและผลักดันเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงผลักดันที่จะศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ และศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ เพื่อช่วยพัฒนาและผลักดันให้เกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ได้สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าเกษตร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่
2. เพื่อศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการบริหารจัดการ แนวคิดการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรระบบเกษตรแปลงใหญ่ของภาคอีสานใต้ตอนล่าง ตลอดจนความสามารถในการทำกำไรและการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพตรงกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยมากที่สุด เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ได้อย่างครบถ้วน โดยเลือกพื้นที่ที่ทำเกี่ยวกับเกษตรแปลงใหญ่ภาคอีสานตอนล่าง จำนวน 4 จังหวัด คือ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ คณะกรรมการในการบริหารจัดการที่ขึ้นทะเบียนสมาชิกเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 24 คน โดยเลือกจังหวัดละ 6 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับระบบเกษตรแปลงใหญ่ 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ คือ เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนสมาชิกเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ผู้วิจัยใช้วิธีกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และยอมรับความคลาดเคลื่อนในการเลือกตัวอย่าง 5% โดยได้ขนาดตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 373 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและสังเคราะห์เอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยนำข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์เสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content validity) ว่าแต่ละข้อตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ และได้้นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นจึงได้นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วนำไปสัมภาษณ์คณะกรรมการดำเนินงานแปลงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 24 คน โดยเลือกจังหวัดละ 6 คน ใช้ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

2) ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือการวิจัยนั้น เกิดจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการดำเนินงานแปลงใหญ่ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา แล้ววิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Index of item-objective congruence: IOC) ซึ่งค่า IOC ที่ได้จะต้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไปถือว่าข้อคำถามนั้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ซึ่งผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามแต่ละข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 ซึ่งผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานที่ยอมรับได้ที่มากกว่า 0.50 (Rovinelli and Hambleton, 1997) และได้ทำการทดสอบด้านความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ตอบแบบสอบถาม

มีความเข้าใจตรงกันและตอบแบบสอบถามได้ตรงกับความจริงทุกข้อ วิธีการทดสอบ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach Alpha Coefficient) ซึ่งค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามที่ยอมรับได้มีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Nunnally, 1978) โดยมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.77 - 0.97 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.70

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากคณะกรรมการดำเนินงานแปลงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 24 คน โดยเลือกจังหวัดละ 6 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์ 1 ต่อ 1 ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อมูลเชิงลึกในประเด็นที่ศึกษา และส่วนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถาม ซึ่งทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนสมาชิกเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี จำนวน 373 ราย กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณจากสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified sampling)

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน และการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis)

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Presentation of the Research Results) รวมถึงข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ แดงภาคอีสานใต้ตอนล่าง” ผลการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก คณะกรรมการดำเนินงานแปลงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 24 ราย จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบ สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

ปัญหา	สภาพปัญหา	แนวทางในการแก้ปัญหา
1. ปัญหากระบวนการผลิตและค่าใช้จ่ายการผลิต	1) สมาชิกขาดความรู้ในการผลิต และขาดปัจจัยในการผลิต เช่น เงินทุน แหล่งน้ำในการผลิต พันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐาน 2) ขาดแหล่งน้ำ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา 3) ต้นทุนในการผลิตสูง เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์และค่าปุ๋ย	1) ควรมีการบริหารจัดการน้ำ เช่น การเจาะน้ำบาดาล หรือขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำ 2) การส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การเตรียมแปลงนาที่เหมาะสมกับสภาพดิน 3) การรณรงค์ใช้สารเคมี 4) การให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเงินทุนต้นทุนต่ำ และความรู้ในการบริหารจัดการหนี้สิน

ปัญหา	สภาพปัญหา	แนวทางในแก้ปัญหา
	4) ขั้นตอนในกระบวนการผลิตเกษตรแปลงใหญ่ ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นทุกปี เช่น ค่ารถไถนาในการเตรียมดิน และค่าแรงงานสูงขึ้น 5) มีปัญหาวัชพืช ทำให้มีสิ่งเจือปน 6) การทำเกษตรแปลงใหญ่ต้องปลอดสารเคมีตั้งแต่แปลงนาใกล้เคียง แต่บางแปลงไม่สามารถทำได้ 7) ดินไม่มีคุณภาพไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าว	5) การรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย
2. ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญในสายระบบผลิต	1) เกษตรกรขาดความรู้และความเข้าใจในระบบการผลิต 2) การเข้าใจของสมาชิกในการดำเนินงานในระบบเกษตรแปลงใหญ่มีน้อย 3) สมาชิกส่วนใหญ่เป็นสุภาพสตรีและเป็นผู้สูงอายุ ทำให้มีการขับเคลื่อนระบบได้ช้า 4) การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มีข้อจำกัดในด้านการเรียนรู้ของสมาชิก ซึ่งมีการเรียนรู้ได้ช้าและปิดกั้นการใช้เทคโนโลยี 5) สมาชิกบางรายยังขาดความรู้ด้านการใช้สารเคมี ซึ่งทำให้นำมาใช้ไม่ถูกต้อง 6) ขาดความรู้ความเข้าใจในการหว่านข้าว การใส่ปุ๋ย การบำรุงดิน 7) ในกระบวนการผลิตมีต้นทุนการผลิตที่สูง	1) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรให้ความรู้และทักษะในการทำการเกษตรอย่างถูกต้อง 2) มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกและนักวิชาการเกษตรทั้งความรู้และทักษะด้านกระบวนการผลิต และการแปรรูปของสินค้า 3) ควรมีการให้ความรู้แนวทางการผลิตอย่างถูกต้อง 4) มีการตรวจสอบกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
3. ปัญหาลูกค้าขาดความเชื่อมั่นในตัวสินค้า	1) มาตรฐานสินค้าของกลุ่มยังไม่ได้รับการรับรองจากภาครัฐ 2) สินค้ามีคุณภาพต่ำ มีสิ่งเจือปนและมีความชื้น 3) กลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ขาดความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม	1) ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณภาพสินค้าให้กับสมาชิกในการคัดกรองสินค้าก่อนออกจำหน่าย 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนการพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสินค้าเกษตร
4. ปัญหาการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์	1) ขาดความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพ 2) ไม่สามารถกำหนดเอกลักษณ์ให้แก่สินค้าเกษตรเพื่อนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ 3) เนื่องจากมีการขายข้าวเปลือกให้กับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการ ทำให้กลุ่มไม่มีแนวคิดในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4) สมาชิกในกลุ่มขาดการร่วมมือ จึงขาดการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกัน	1) การให้ความรู้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ กับกลุ่มเกษตรกร 2) สร้างความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มและนักวิชาการในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ โดยใช้แบบสอบถามกับเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนสมาชิกเกษตรกรแปลงใหญ่ จำนวน 373 คน ผลการวิจัยพบว่า

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล จำนวน 373 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง ร้อยละ 56.30 อายุระหว่าง 46-55 ปี ร้อยละ 46.92 ระดับการศึกษาอยู่ในช่วงประถมศึกษา ร้อยละ 65.95 มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดศรีสะเกษ ร้อยละ 44.24 มีรูปแบบการทำเกษตรแปลงเป็น พืช ร้อยละ 98.66 มีระดับรายได้ในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5,000 - 10,000 บาท ร้อยละ 38.61 และมีระยะเวลาที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในระบบเกษตรแปลงใหญ่ 1 ปี ร้อยละ 36.46

2.2 การศึกษาสมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ รายละเอียดดังตารางที่ 1 - 3

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสมรรถนะกระบวนการผลิต

สมรรถนะกระบวนการผลิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านระบบผลิต	3.12	0.73	ปานกลาง
2. ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ	2.93	0.73	ปานกลาง
3. ด้านการบริการเชิงคุณภาพ	2.80	0.82	ปานกลาง
4. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์	2.72	0.91	ปานกลาง
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม	2.89	0.80	ปานกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในระบบแปลงใหญ่ มีสมรรถนะกระบวนการผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.89$) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายข้อ พบว่า ด้านระบบผลิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X} = 3.12$) รองลงมาคือ ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ($\bar{X} = 2.93$) ด้านการบริการเชิงคุณภาพ ($\bar{X} = 2.80$) และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 2.72$)

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

ตัวแปร	PRO	MAG	QLI	DEL	CAP	VIF
ด้านระบบผลิต (PRO)	1					2.078
ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ (MAG)	.720**	1				4.941
ด้านการบริการเชิงคุณภาพ (QLI)	.620**	.854**	1			4.267
ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (DEL)	.532**	.720**	.746**	1		2.391
ด้านความสามารถในการทำกำไร (CAP)	.469**	.731**	.769**	.676**	1	-

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยด้านระบบผลิต ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริการเชิงคุณภาพ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำกำไร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อทำการพิจารณาปัญหา Multicollinearity ระหว่างตัวแปรอิสระ จากค่าสถิติ Variance inflation factor (VIF) พบว่า มีค่าระหว่าง 2.078 – 4.941 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 10 (Hair et al, 2010) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ไม่มีปัญหา Multicollinearity

ตารางที่ 4 สมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไร

สมรรถนะกระบวนการผลิต	ความสามารถในการทำกำไร ของเกษตรกรในระบบเกษตร แปลงใหญ่ (CAP)			t	P - value
	B	S.E.	β		
ค่าคงที่ (CONSTANT)	0.216	0.122	-	1.766	0.078
ด้านระบบผลิต (PRO)	-0.149	0.052	0.129	-2.839	0.050*
ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ (MAG)	0.353	0.081	0.304	4.334	0.000**
ด้านการบริการเชิงคุณภาพ (QLI)	0.455	0.067	0.444	6.819	0.000**
ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (DEL)	0.180	0.045	0.195	4.008	0.000**
F = 159.80 AdjR ² = 0.635					

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4 ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย พบว่า ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริการเชิงคุณภาพ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่งผลทางบวกต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และด้านระบบผลิต ส่งผลทางลบต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ พบว่า ตัวแปรอิสระมีประสิทธิภาพการพยากรณ์ได้เท่ากับร้อยละ 63.50

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรในระบบเกษตรแปลงใหญ่แถบภาคอีสานใต้ตอนล่าง นั้น ทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ดังภาพที่ 1 สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ และค้นพบสมรรถนะกระบวนการผลิต 4 ด้าน คือ ด้านระบบผลิต ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริการเชิงคุณภาพ และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ดังภาพที่ 2 สมรรถนะกระบวนการผลิตที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

Figure 1: The Condition of Problems and Guidelines for Solving the Problems of Farmers in the Large-Scale Agricultural System

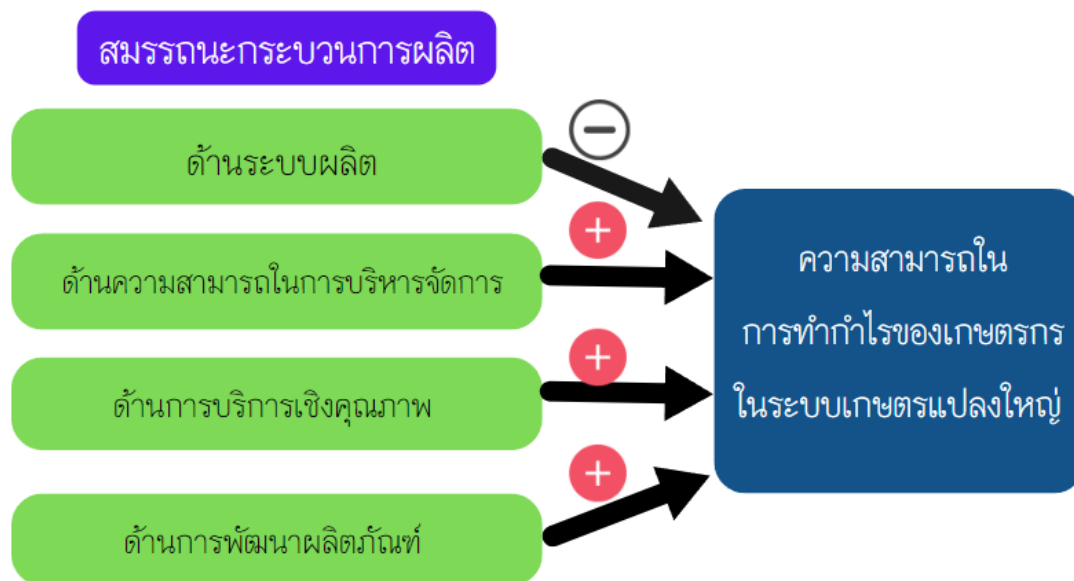

Figure 2: The Performance of the Production Process That Affects the Profitability of Farmers in the Large-Scale Agricultural System

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ มีดังนี้ 1) ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและค่าใช้จ่ายการผลิต มีแนวทางการแก้ปัญหา คือ ควรมีการบริหารจัดการน้ำ การส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต และควรให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเงินทุนที่มีต้นทุนต่ำ และการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองการซื้อปัจจัยการผลิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thitisutthi and Kruekum (2018) พบว่า ควรจัดทำแปลงตัวอย่างระบบเกษตรอินทรีย์ในหมู่บ้านหรือชุมชน สนับสนุนปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ และควรมีการติดตามงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด 2) ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญในสายระบบผลิต แนวทางการแก้ปัญหา คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรให้ความรู้และทักษะในการทำการเกษตร โดยเฉพาะความรู้ในการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง และทักษะด้านกระบวนการผลิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thirapong (2017) พบว่า จุดแข็งของนโยบายคือการที่ภาคเกษตรของประเทศไทยมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนภาคเกษตรอย่างชัดเจน ทำให้การดำเนินนโยบายสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Leklang, Mankeb and Limunggura (2012) พบว่า ความรู้มีผลต่อการตัดสินใจผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ 3) ปัญหาเกี่ยวกับลูกค้าขาดความเชื่อมั่นในตัวสินค้า แนวทางการแก้ปัญหา คือ ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณภาพสินค้าให้กับสมาชิกในการคัดกรองสินค้าก่อนออกจำหน่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนการพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Buapan, Soheng and Boonlue (2018) พบว่า ควรหาจุดเชื่อมระหว่างโรงสีและเกษตรกรในเรื่องราคาที่ต้องการรวมทั้งชนิดพันธุ์ข้าวคุณภาพและมาตรฐานข้าวตามความต้องการของโรงสี เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนการผลิตในปีถัดไป และ 4) ปัญหาเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ แนวทางการแก้ปัญหา คือ ควรมีการให้ความรู้ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กับกลุ่มเกษตรกร สร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มและนักวิชาการในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของ Boontham, Dumronggittigule and Boonrahong (2015) พบว่า กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมถ่ายทอดเทคโนโลยีและชุดความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้แบบบูรณาการระหว่างกลุ่มอาชีพและเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย โดยเกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย และสามารถออกแบบตราสินค้าตลอดจนพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มให้เข้าสู่ตลาดสากล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า สมรรถนะกระบวนการผลิต ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริการเชิงคุณภาพ และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่งผลทางบวกต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ โดยด้านความสามารถในการบริหารจัดการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongdeerawisuraket (2019) พบว่าปัจจัยด้านกระบวนการบริหารจัดการเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมระบบเกษตรนาแปลงใหญ่ของเกษตรกรในจังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากการเข้าร่วมระบบเกษตรแปลงใหญ่จะช่วยลดต้นทุน เสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม และกลุ่มมีอำนาจต่อรองมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Kongtanajaruanun and Cheamuangphan (2021) พบว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มส่งผลต่อระดับความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรระบบเกษตรนาแปลงใหญ่ในจังหวัดเชียงราย หากปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มมีความเข้มแข็งมาก จะทำให้ส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรได้ด้วยด้านการบริการเชิงคุณภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Thongya (2017) ที่ระบุว่า คุณภาพการบริการ

เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการ ซึ่งธุรกิจควรตระหนักถึงความสำคัญเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จของธุรกิจ แม้แต่เกษตรกรในปัจจุบันต้องให้ความสำคัญเนื่องจากการดำเนินงานอย่างมีทักษะจะทำให้ไม่มีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการ มีการบริหารจัดการข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของลูกค้าได้อย่างแม่นยำ และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mumtaz and Gopal (2017) ที่เห็นด้วยกับระบบการส่งเสริมแปลงใหญ่ในด้านการส่งเสริมด้วยกลไกด้านตลาด เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร

สำหรับด้านระบบผลิต พบว่า ส่งผลทางลบต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่ดำเนินการด้านระบบผลิตมากจะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่น้อยลง ทั้งนี้อาจเกิดจากเกษตรกรยังขาดความรู้และความเข้าใจในระบบการผลิต สมาชิกส่วนใหญ่เป็นสุภาพสตรีและเป็นผู้สูงอายุ ทำให้มีการขับเคลื่อนระบบเป็นไปได้ช้าซึ่งต้องใช้เวลาในการดำเนินงานนาน การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มีข้อจำกัดในด้านการเรียนรู้และสมาชิกเรียนรู้ได้ช้าหรือมีการปิดกั้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมถึงในกระบวนการผลิตมีค่าใช้จ่ายมากและต้นทุนการผลิตที่สูง ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่น้อยลง

สรุป

จากงานวิจัยพบว่า สภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ มีปัญหาสำคัญ 4 ด้าน คือ ปัญหากระบวนการผลิตและค่าใช้จ่ายการผลิต ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญในสายระบบผลิตของเกษตรกร ปัญหาเกี่ยวกับลูกค้าขาดความเชื่อมั่นในตัวสินค้า และปัญหาเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในส่วนของแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต แหล่งเงินทุนที่มีต้นทุนต่ำ ให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะในด้านการทำการเกษตร กระบวนการผลิต การแปรรูปของสินค้า การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด รวมถึงการสนับสนุนในการพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐานก่อนออกจำหน่าย นอกจากนี้จากงานวิจัย พบว่า สมรรถนะกระบวนการผลิต ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการบริหารเชิงคุณภาพ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ส่งผลบวกต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ สำหรับด้านระบบผลิตส่งผลทางลบต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 องค์กรหน่วยงานภาครัฐ (ภาครัฐ ภาคประชาสังคม เกษตรกร และนักวิชาการ) ควรให้การสนับสนุนกับเกษตรกร ในเรื่อง การส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต เน้นการแก้ไขปัญหาการลดต้นทุนการผลิตลงและมีการตรวจสอบกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่องและจริงจัง สนับสนุนแหล่งเงินทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรเน้นให้เกษตรกรรู้จักศึกษาข้อมูลการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยวิธีต่างๆ ด้วยตนเองผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรือสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่จะนำมาพัฒนาศักยภาพการผลิตของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกอย่างชัดเจน รวมถึงการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต การดูแลในระหว่างทำการผลิต การแปรรูป

สินค้าเกษตร การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ตรา หรือยี่ห้อสินค้า การบริหารจัดการด้านการตลาด เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเกษตรกร ซึ่งทำให้เกิดความสามารถในการทำกำไร นอกจากนี้การดำเนินการส่งเสริมเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ นั้น หน่วยงานภาครัฐควรขอความร่วมมือจากภาคเอกชน ในการส่งเสริมเกษตรกรอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านระบบเกษตรแปลงใหญ่เป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ และในการเริ่มต้นกิจกรรมควรเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ทำให้เห็นผลลัพธ์ออกมาเชิงประจักษ์ ซึ่งเกษตรกรก็จะเกิดความศรัทธาต่อนโยบายต่างๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การเปรียบเทียบผลการดำเนินงานระหว่างระบบเกษตรแปลงใหญ่กับระบบเกษตรเกษตรอัจฉริยะ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาวิธีการทำการเกษตรให้เหมาะสมกับลักษณะการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ และพัฒนากระบวนการด้านการเกษตรให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น มีขีดความสามารถในการแข่งขันมากขึ้นและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึงปัจจัยด้านอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่ เช่น เครื่องมือทางการตลาดดิจิทัล เป็นต้น

References

- Boontham, N., Dumronggittigule, S., & Boonrahong, C. (2015). MART Village: A Model for Sustainable Community Development. *Journal of Community Development and Life Quality*, 3(3), 249-259.
- Buapan, P., Soheng, N., & Boonlue, N. (2018). The Implementation of the Extension Policy on Large Agricultural Land Plot Support System of Paddy Fields in Chachoengsao Province in the Fiscal Year 2016. *Journal of Humanities and Social Sciences Valaya Alongkorn*, 13(3), 86-98.
- Kongtanajaruanun, R., & Cheamuangphan, A. (2021). The Strength of Farmer Groups Participating in Large Agricultural Land Plots on Rice Farming in Chiang Rai Province. *Journal of Agri, Research & Extension*, 38(3), 182-193.
- Leklang, S., Mankeb, P., & Limunggura, T. (2012). *Factors Affecting the Decision Making on Organic Rice Production of Farmers in Surin Province*. (Master's Thesis). King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang. Bangkok.
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2016). *Operation Manual for Large-Scale Agricultural Extension Systems*. Retrieved January 8, 2019, from http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABIN_FOCENTER3/DRAWER057/GENERAL/DATA0000/00000233.PDF
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2017). *The Twenty-Year Agriculture and Cooperative Strategy (2017-2036) and the Five-Year Agriculture Development Plan under the Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017-2021)*. Retrieved January 8, 2019, from <https://www.opsmoac.go.th/strategic-files-401191791792>

- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2021). *Agricultural Economic Outlook*. Retrieved December 30, 2021, from [https://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/bappdata/files/Outlook%202564%20_2565%20\(Final\).pdf](https://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/bappdata/files/Outlook%202564%20_2565%20(Final).pdf)
- Mumtaz, A., & Gopal, B. (2017). Review of the Agricultural Extension Modes and Services with the Focus to Balochistan, Pakistan. *Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences*, 8(2), 1-24.
- National Statistical Office. (2018). *National Statistical Office Reveal the Results of the 2018 Agricultural Change Survey*. Retrieved Jan 18, 2019, from <https://gnews.apps.go.th/news?news=44164>
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. New York: McGraw.
- Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. *Dutch Journal of Educational Research*, 2(2), 49-60.
- Thirapong, K. (2017). *The Large Agricultural Land Plot Program and the Context of Thailand's Agriculture*. Proceedings of the Conference on the Faculty of Economics (pp.49-64). Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Thitisutthi, S., & Kruekum, P. (2018). Factors Affecting the Farmers' Need for Organic Vegetables Promotion in the Maefaekmai Sub-District, Sansai District, Chaing Mai Province. *Journal of Agricultural Research and Extension*, 36(3), 86-95.
- Thongdeerawisuraket, P. (2019). Factors Encouraging the Participation of Farmers Converting Agricultural Land in Kanchanaburi. *Journal of Kanchanaburi Rajabhat University*, 8(1), 107-119.
- Thongya, P. (2017). The Importance of Service Quality for Business Success. *Kasem Bundit Journal Volume*, 18(1), 1-14.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). New York: Harper and Row Publication.

การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อน
เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข*
The Empowerment of People Sector Network for the Development
of a Happy Multicultural City

¹ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, ²พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี,

³พระมหาณัฐ สติเวปุลโล และ ⁴ชนันภรณ์ อารีกุล

¹Khantong Wattanapradith, ²Phranmaha Nuntawit Kaewbooddee,

³Phramaha Nat Sativepullo and ⁴Chananporn Areekul

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³วัดทองนพคุณ

⁴มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

³Wat Thongnoppakhun, Bangkok, Thailand.

⁴Srinakharinwirot University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: khantong.wat@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) เพื่อนำเสนอกลไกการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าร่วมโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ กลุ่มแกนนำพลเมืองอาสา 20 คน และเครือข่ายในพื้นที่ 10 ตำบล ของอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ การถอดบทเรียนด้วยเทคนิคทบทวนหลังปฏิบัติงาน (AAR) การดำเนินกิจกรรมโครงการแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 ระยะ (1) เตรียมคน เตรียมข้อมูล วิเคราะห์บริบทการรับรู้ความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2) ปฏิบัติการพัฒนาเสริมสร้างพลังผู้นำอาสาสร้างเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม (3) ปฏิบัติขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขด้วยการเสริมสร้างพลังเครือข่าย (4) เหลียวหลังแลหน้า ทบทวนการทำงาน และวางแผนรวมพลังเครือข่ายขยายพื้นที่แห่งความสุข 2) กลไกการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี 5 หลักการที่สำคัญ 1) การร่วมกลุ่มแกนนำอาสา 2) การร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3) การร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชน 4) พลังแห่งการร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย 5) การมีกลไกฉันทามติบนฐานคิดการใช้วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน องค์ความรู้

จากการวิจัย คือ โมเดล “PAR SUK: สานพลังผู้นำอาสา สร้างการมีส่วนร่วมเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข” PAR-Participatory หมายถึง การดำเนินโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม SUK (สุข) หมายถึง เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ จิตภาพ ปัญญาภาพ กายภาพ และสังคมภาพ ด้วยวงจร 4 ขั้น คือ 1) พลังแห่งการร่วมกลุ่มผู้นำอาสา 2) พลังแห่งการร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3) พลังแห่งการร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชนด้วยเครือข่ายผู้นำอาสา 4) พลังแห่งการร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย

คำสำคัญ: การเสริมสร้างพลัง; เครือข่ายภาคประชาชน; เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to develop the empowerment of people sector network for the development of a happy multicultural city in Ayutthaya province; and 2) to present the mechanism to empower people sector network for the development of a happy multicultural city in Ayutthaya province. The study employed a participatory action research. Key informants comprised 20 leaders of volunteer citizens and 10 districts of network in Ayutthaya province. The tools used for data collection were focus group discussion, workshop, taking lesson learned through the after action review method, and participatory activities. The obtained data were analyzed by content analysis.

From the study, it is found as follows: 1) The empowerment of people sector network for the development of a happy multicultural city in Ayutthaya province consists of 4 stages which are (1) preparing people and information, as well as analyzing perception of happiness in Ayutthaya province, (2) implementing volunteer leader empowerment to build a participatory network, (3) putting the plan into practice and empowering networks to create a happy multicultural city, and (4) reviewing work and planning network power to expand happy areas; 2) The mechanism to empower people sector network for the development of a happy multicultural city in Ayutthaya province consists of 5 main principles which are (1) forming an alliance of volunteer leaders, (2) co-learning for transformation, (3) participating in building happiness within the community, (4) power of communication to expand the network, and (5) having good friends (*Kalayāṇamitta*) to develop community based on the research. The 'PAR SUK model: empowering volunteer leaders, building participation for the development of a happy multicultural city' is a body of knowledge gained from the study. 'PAR' stands for Participation, while 'SUK' refers to a happy multicultural city that covers 4 aspects namely, mind, wisdom, physical body, and society. The 4-stage cycle include (1) the power of a volunteer leader alliance, (2) the power of co-learning for transformation, (3) the power of building happiness within the community based on the network of volunteer leaders, and (4) the power of communication to expand the network.

Keywords: Empowerment; Public Sector Network; A Happy Multicultural City

บทนำ

ในยุคที่โลกกำลังเผชิญภาวะวิกฤตแห่งความผันผวน (Disruption Crisis) นอกจากจะนำมาซึ่งวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นตัวเร่งให้เกิดช่องว่างทางสังคมทั้งมิติของการอยู่ร่วมกัน และความเหลื่อมล้ำในสังคม อันเกิดจากความกระจุกตัวของความมั่งคั่งและการกระจายตัวของหนี้สินภาคครัวเรือน ทั้งนี้เป็นเพราะแนวทางพัฒนาประเทศทั่วโลกรวมถึงประเทศไทยในอดีตมุ่งเน้นแต่จะเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีตัวชี้วัดคือ มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม ในประเทศ (Gross Domestic Product/GDP) จนละเลยการรักษาสมดุลมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ความสุขของคนในประเทศอันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงกลายเป็นภาพเงาที่เลื่อนลาง จึงเกิดคำถามว่า แม้ตัวเลขเศรษฐกิจเติบโตแต่ทำไมประชาชนยังไม่มีความสุข ในทางกลับกันเกิดภาวะความซึมเศร้า ความเครียดวิตกกังวลจนนำไปสู่การฆ่าตัวตาย ปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัว (Phramaha Suthit Apakaro and Intharasuwan, 2010)

ดังนั้น “ความสุข” จึงไม่ใช่จุดหมายปลายทางสำหรับมนุษย์ในระดับปัจเจกเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ยังเป็นจุดหมายร่วมกันทั้งในระดับสังคม ประเทศชาติ และนานาชาติ ซึ่งปัจจุบันต่างก็มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและทำให้ประชาชนเป็นสุข โดยการวัดมวลรวมประชาชาติ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัดในการประเมินความสุข ได้แก่ การประเมินชีวิต อารมณ์เชิงบวก อารมณ์เชิงลบ ปัจจัยสำคัญที่นำมาใช้วิเคราะห์ 6 ปัจจัย ได้แก่ รายได้ต่อหัวของประชากร การสนับสนุนทางสังคม อายุคาดเฉลี่ยของการมีสุขภาพดี ณ แรกเกิด เสรีภาพในการตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิต ความเอื้ออาทรในสังคม และการรับรู้ต่อการทุจริตในสังคม (Helliwell et al. 2022) การสำรวจความสุขคนไทยรายจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีรายได้ต่อครัวเรือนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ แต่มีคะแนนความสุขต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศมี 11 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี ปราจีนบุรี ระยอง สมุทรปราการ สุราษฎร์ธานี และพระนครศรีอยุธยา (Prukkanone et al. (2022) และ ภาคที่มีคะแนนเฉลี่ยความสุขมากที่สุด คือ ภาคเหนือ รองลงมาคือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และกรุงเทพฯ ปริมาณผลตามลำดับ (National Statistical Office Ministry of Digital Economy and Society, 2021) ผลการสำรวจนี้แสดงให้เห็นว่า การวัดด้วยการอัตราการเติบโตเศรษฐกิจไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ของความสุขคนในประเทศอีกต่อไป ในขณะที่ความสุขจะเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการกำหนดนโยบายระดับประเทศและระดับท้องถิ่น สอดรับกับเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข” (Secretary Office of National Strategy board, 2021) จึงมีคำถามว่า ทำอย่างไรให้คนไทยเป็นประเทศที่มีความสุขในระดับต้นๆ ของโลก ความสุขของของชุมชน ถูกเรียกขานต่างกันไป เช่น ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนแข็งแรง ชุมชนน่าอยู่ แนวทางการพัฒนาความสุขของคนในชุมชนพบว่าความสุข อาจเกิดจากความเป็นอยู่ที่ดี 4 ด้าน ได้แก่ (1) ทางกาย รวมถึง สุขภาพอนามัยความพอเพียงทางเศรษฐกิจและระบบนิเวศที่ดี (2) ทางจิตใจ รวมถึงการมีความเครียดน้อย ความมีสติและ สุขภาพจิตดี (3) ทางสังคม รวมถึงการอยู่ร่วมกันด้วยดีทั้งในครอบครัว ในชุมชน และในสังคม รวมถึงการพัฒนาด้านวัฒนธรรมและสันติภาพ (4) ทางจิตวิญญาณ รวมถึงความเมตตา สัมมาทิฐิและเอาตนเป็นศูนย์กลางในน้อยลง (Kittapraphat, 2022)

การพัฒนาเมืองแห่งความสุขบนวิถี 4 ดี คือ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี และสิ่งแวดล้อมดี 1) ต้องมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย 2) ต้องเริ่มต้นพัฒนาที่คน 3) ต้องมีผู้นำการเปลี่ยนแปลง 4) ต้องมีแนวปฏิบัติ ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับและชัดเจน โดยอาศัยระบบและกลไกในการขับเคลื่อนที่ชัดเจน (Dasri, Pimpo, Iammnok and Srikan, 2020) โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สำนึกพลเมืองของชุมชนด้วยกระบวนการใช้ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งต้องอาศัยทุนทางสังคมดั้งเดิมของชุมชน การมีส่วนร่วมของพลัง

บ้าน-วัด-ราชการ/โรงเรียน ภายใต้กรอบของบริบท 3 ประการ ได้แก่ บริบทของศีลสิกขา คือ สร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ บริบทของจิตสิกขา คือ สร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ และบริบทของปัญญาสิกขา (Phrakhrusoontornwatcharakon and Phrakhruwiroonwatcharadham, 2020)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอดีตราชธานีของไทยที่มีประวัติยาวนานถึง 417 ปี ซึ่งนับว่ายาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ของชาติไทย และเป็นพื้นที่มรดกโลก นอกจากนี้ยังเป็นอู่ข้าว อู่น้ำที่สำคัญเป็นชุมทางการคมนาคมระหว่างภาค และศูนย์กลางเศรษฐกิจสำคัญ ทำให้จังหวัดอยุธยา เป็นจังหวัดอันดับต้นๆ ของประเทศไทยที่มีอัตราการผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita) สูงติดอันดับต้นๆ ของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง (Wikipedia, 2022) ปี 2563 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita) อยู่อันดับ 6 ของประเทศ (Office of the National Economics and Social Development Council, 2022) มีรายได้จากการท่องเที่ยวอันดับที่ 15 ของประเทศ จุดเด่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันยังคงอยู่ให้เห็นเด่นชัดถึงการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชาวพุทธ คริสต์และอิสลาม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมาช้านาน เห็นได้จากมัสยิดกุฎีซ่อฟ้าที่มีอายุเก่าแก่ไม่ต่ำกว่า 1300 ปี และมีประวัติศาสตร์สำคัญเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ชาวพุทธและมุสลิมที่ยาวนานจวบจนถึงปัจจุบันการอยู่บนสังคมพหุวัฒนธรรมยังคงความเข้มแข็ง จึงทำให้เป็นพื้นที่ต้นแบบที่โครงการสายใจไทยสู่ใจใต้เลือกเป็นพื้นที่ศึกษารากฐานวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยนำเยาวชนจากพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนใต้ เข้าค่ายประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาเรียนรู้การอยู่อย่างสันติสุขของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2563 ศูนย์คุณธรรมจึงได้ยกจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็น 1 ใน 4 จังหวัดคุณธรรมนาร่อง ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนจังหวัดคุณธรรมในระยะที่ 2 (Pattamasang, 2022)

คณะผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยกลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมที่จะสามารถพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้เป็นเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข โดยอาศัยการลงมือปฏิบัติผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มทางสังคมร่วมกับทีมนักวิจัยในฐานะกัลยาณมิตรและนำอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นผู้นำองค์ความรู้ด้านจิตและปัญญามาช่วยพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้เป็นเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข และเป็นเมืองต้นแบบคุณธรรม ตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 โดยมีเป้าหมายพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งเรียนรู้ นำเที่ยว นำอยู่นำลงทุน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ภาครัฐกิจการค้าและการบริการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างสังคมคุณธรรมสู่สังคมสันติสุขให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อนำเสนอกลไกการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) โดยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้ การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ตามแนวคิดของ Kemmis and McTaggart (1998) มี 4 กระบวนการ ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection)

ขั้นตอนที่ 1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาเอกสารมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ความสุขและเมืองแห่งความสุขกับความเข้มแข็งของชุมชน 2) สังคมพหุวัฒนธรรม 3) การมีส่วนร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4) การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 5) ผู้นำกับการพัฒนาชุมชนสันติสุข 6) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามหลักไตรสิกขา 7) การสร้างเครือข่ายจิตอาสากับทุนทางสังคม 8) สภาพบริบทและประวัติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณ หนังสือตำรา งานวิจัย เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการค้นคว้าสารนิเทศในอินเทอร์เน็ต

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย 1) รวบรวมเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิดและออกแบบกระบวนการวิจัย เพื่อ คัดเลือกเครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และประเมินผลที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและผู้เข้าร่วมวิจัย 2) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานวิจัยเพื่อสังคมและงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ วิเคราะห์วิพากษ์ความเหมาะสมและความสอดคล้องของเครื่องมือและร่างชุดแผนปฏิบัติการชุมชน กับความสอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์การวิจัย 3) ปรับปรุงเครื่องมือและข้อสังเกตจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันก่อนนำไปใช้ในการปฏิบัติการในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล และประเมินผล เพื่อให้ข้อมูลรอบด้านครอบคลุมประเด็นศึกษา และเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอนของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ การรับรองจริยธรรมงานวิจัยเพื่อการทดลองในมนุษย์ งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลข ว.149./2565 เพื่อพิทักษ์สิทธิ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัย ก่อดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมได้รับทราบและเห็นด้วยยินยอมในการเข้าร่วมการวิจัย โดยชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบถึงสิทธิ์ในการที่จะถอนตัวออกจากการเข้าร่วมการวิจัยได้ตลอดเวลา และผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมไว้ในที่ปลอดภัย ไม่เปิดเผยแก่ผู้อื่นหากไม่ได้รับความยินยอมหรืออนุญาตจากผู้เข้าร่วมวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กำหนดขอบเขตพื้นที่ พื้นที่ศึกษานำร่อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมี 21 ตำบล ประกอบด้วย 10 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านป้อม ตำบลเกาะเรียน ตำบลหันตรา ตำบลสำเภาล่ม ตำบลบ้านใหม่ ตำบลวัดตูม ตำบลปากกราน ตำบลหัวรอ ตำบลคลองสวนพลู และตำบลไผ่ลิง เพื่อสร้างพื้นที่เครือข่ายภาคประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสะท้อนผล ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบ โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มอาสาสมัครที่เข้าร่วมพัฒนา 1) เป็นแกนนำอาสาที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา 2) มีแนวคิดและอุดมการณ์ที่จะพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นด้วยความเสียสละ 3) มีใจเปิดกว้างรับพร้อมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยมีอาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการ 2 ระยะ ระยะที่ 1 แนวร่วมจากแกนนำอาสาที่ร่วมพัฒนาโจทย์การวิจัยและเป็นนักวิจัยท้องถิ่นในการขับเคลื่อนพลังเครือข่ายภาคประชาชน ระยะที่ 2 เครือข่ายแกนนำที่นักวิจัยท้องถิ่นได้เชิญเข้าร่วมเป็นกลุ่มอาสาสมัครโครงการเพื่อร่วมพัฒนาขับเคลื่อนจังหวัดอยุธยาเป็นเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข จำนวน 20 คน

ขั้นตอนที่ 4 ขยายผลเครือข่ายแกนนำอาสาที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาค ประชาชน เพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย 2) การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 3) การสรุปผลการวิจัย โดยกิจกรรมปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีกิจกรรมสำคัญ 4 ขั้นตอนตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1998) ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยมีการเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย สังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบความรู้ในการวิจัยที่จะนำมาใช้ในการออกแบบการวิจัย และเครื่องมือการวิจัย เตรียมคน เตรียมชุมชน สร้างความตระหนักร่วมกัน โดยติดต่อแกนนำอาสาตั้งต้นที่ได้ร่วม และขั้นการวางแผน (Plan) เป็นการนำผลที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 มาปรับปรุงเพื่อดำเนินการตามแผนในการทำโครงการกิจกรรมพัฒนาความสุขเครือข่ายตำบล 3 กลุ่มวัตถุประสงค์ของวงรอบนี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมลงมือปฏิบัติผ่านการดำเนินโครงการ วิเคราะห์ ปรับปรุง สร้างพลังให้เครือข่ายเข้มแข็ง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นปฏิบัติการและสังเกต (Act and Observation) เป็นขั้นตอนที่แกนนำที่เข้าร่วมเริ่มปฏิบัติการตามแผน ผู้วิจัยสังเกตการณ์ผู้วิจัยสังเกตการณ์พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมและสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ประเด็นในการสังเกต คือ สภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก บรรยากาศในการทำกิจกรรม การแสดงความเห็นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม การทำหน้าที่ของสมาชิก การจัดกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน และใช้ไลน์กลุ่มในการสื่อสาร และสังเกตจากการสื่อสารไลน์กลุ่ม พฤติกรรมการสื่อสารและความมุ่งมั่นของแกนนำ และรวมถึงขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (Reflect) เป็นการสะท้อนผลการปฏิบัติงานด้วยเทคนิคสะท้อนคิด AAR ผ่านการทบทวนสิ่งที่ได้ทำความรู้สึกละเอียดที่ ทำ และข้อเสนอแนะการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปผลการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยทำการสรุปถอดบทเรียนเพื่อทบทวนการถอดบทเรียนการดำเนินงานขับเคลื่อนเครือข่ายแกนนำอาสาพัฒนาเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขด้วยเทคนิคสะท้อนคิด AAR

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เป็นการนำข้อสรุปย่อยๆ เหล่านั้นเชื่อมโยงเป็นบทสรุป โดยเรียบเรียงเนื้อหาในการนำเสนอข้อมูลเชิงบรรยาย เพื่อสะท้อนความรู้สึกลึกซึ้งของผู้ให้ข้อมูลเพื่อประกอบการวิเคราะห์ และการนำเสนอด้วยภาพวิเคราะห์ (visual display) ในการนำเสนอรูปแบบองค์ความรู้ที่พบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการรับรู้ความสุขแตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองพหุวัฒนธรรมและอยากพัฒนาให้เป็นเมืองแห่งความสุข 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ คือ เมืองที่มีความสะอาด รักษาธรรมชาติแวดล้อมให้มีความร่มรื่น ปราศจากมลพิษและภัยธรรมชาติ การคมนาคมสะดวก หน่วยงานท้องถิ่นให้การดูแลอย่างดี ประชาชนมีรายได้ที่พอเพียงและมั่นคง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่กินดีอยู่ดี และสุขภาพดี มีวิถีดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ด้านสังคมภาพ คือ เป็นเมืองที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปราศจากขโมยและอาชญากรรม

คนมีวินัยเคารพกฎระเบียบสังคม มีรอยยิ้ม ช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน รักษาวัฒนธรรม มีความรักสามัคคี ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตภาพ คือ เป็นเมืองที่ผู้คนมีศีลธรรม ใจเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว คิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มองโลกในแง่บวก ด้านปัญญาภาพ คือ เป็นเมืองหรือชุมชนที่ผู้คนเข้าใจและเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดี การเข้าถึงความสงบวิธีพอเพียง ปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนได้เข้าถึงสิทธิ มีอิสระและโอกาสด้วยความเท่าเทียม ปราศจากการแบ่งแยก การบริหารจัดการท้องถิ่นด้วยความโปร่งใสเปิดให้ประชาชนรับรู้และมีส่วนร่วม โดยปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดเมืองแห่งความสุข คือ การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ผู้นำมีส่วนสำคัญ มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วม ทั้งภาครัฐ หน่วยงานราชการ องค์กร ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ประชาชนทุกภาคส่วน ปลูกฝังค่านิยมจิตอาสา เสียสละ การมีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 ระยะ กับ 16 กิจกรรมก้าวอย่างเพื่อเสริมพลังและพัฒนา กล่าวคือ **ระยะที่ 1 เตรียมคน เตรียมข้อมูล วิเคราะห์บริบทการรับรู้ความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา** โดยการสื่อสารสร้างความเข้าใจและค้นหาหนทางวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมโครงการ สืบหาข้อมูลบริบทเกี่ยวกับความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ระยะที่ 2 ปฏิบัติการพัฒนาเสริมสร้างพลังผู้นำอาสาสร้างเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม** ในระยะนี้มีบันไดก้าวอย่างที่ 1- 4 ขั้น เพื่อเสริมสร้างให้กลุ่มแกนนำอาสาที่เข้าร่วมมีเป้าหมายและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม **ก้าวที่ 1** รวมพลังจิตอาสาสมัครอยุธยา **ก้าวที่ 2** เชื่อมความคิดร่วมวางแผนจุดหมายเส้นทางพัฒนาจากโจทย์ในพื้นที่ **ก้าวที่ 3** สร้างสรรค์การเรียนรู้ทบทวนความคิดร่วมพลังเดินทางสู่เป้าหมายอย่างเป็นระบบ **ก้าวที่ 4** ทบทวนวิสัยทัศน์ ขับเคลื่อนพลังอาสาสร้างสุข **ระยะที่ 3 ปฏิบัติขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขด้วยการเสริมสร้างพลังเครือข่าย** ด้วยบันไดก้าวอย่างที่ 5-13 เป็นขั้นตอนการพัฒนาเสริมสร้างพลังอำนาจเครือข่ายในการให้ความไว้วางใจในการทำงาน การยอมรับข้อผิดพลาด และการให้เกียรติเคารพการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงาน 1) ปฏิบัติการเปิดพื้นที่สร้างสุขแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ **ก้าวที่ 5-7** เป็นการลงมือปฏิบัติโครงการขับเคลื่อนกิจกรรมโดยพลเมืองอาสาหรือโยธยา โดย **ก้าวที่ 5** สร้างการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการ **ก้าวที่ 6** พลเมืองอาสาขับเคลื่อนโครงการขยะสร้างสุข **ก้าวที่ 7** สร้างพลังต้นตัว รวมพลคนรักท้องถิ่นพัฒนาท่องเที่ยวชุมชน 2) การต่อยอดขยายผลแบบมีพลัง ได้แก่ **ก้าวที่ 8 , 10-13** เป็นการขยายผลจากปฏิบัติการใน**ก้าวที่ 5-7** โดย **ก้าวที่ 8** ท่องเที่ยวเกาะเรียน ตามรอยเท้าทองกิบม้า **ก้าวที่ 10** ท่องเที่ยวหัตถาพาชิมกับพลเมืองอาสา **ก้าวที่ 11** พลเมืองอาสากลับมาพาท่องเที่ยวทุ่งมะขามหย่อง เป็นผลจากการเปิดพื้นที่สร้างสุขด้วยพลังเครือข่ายจาก**ก้าวที่ 5** ซึ่งเป็นโครงการกิจกรรมของพลเมืองอาสาในกลุ่มท่องเที่ยว และ **ก้าวที่ 12** ขยายพลังอาสาขยะสร้างสุข เป็นผลจากการเปิดพื้นที่สร้างสุขด้วยพลังเครือข่ายจาก**ก้าวที่ 7** ซึ่งเป็นโครงการกิจกรรมของพลเมืองอาสาในการจัดการขยะ ทั้งนี้ทุกๆ กิจกรรม พลเมืองอาสาในกลุ่มสร้างความเป็นเจ้าร่วมของกองทุนสวัสดิการ มีบทบาทในการร่วมในกิจกรรมต่างๆ 3) การประชุมสังเคราะห์ขยายความร่วมมือด้วยพลังเครือข่าย เป็น **ก้าวที่ 9** เชื่อมเครือข่ายขยายผลความร่วมมือสร้างเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข **ระยะที่ 4 เหลียวหลังแลหน้า ทบทวนการทำงานและวางแผนรวมพลังเครือข่ายขยายพื้นที่แห่งความสุข** การเสริมพลังอำนาจเครือข่ายพลเมืองอาสาหรือโยธยาในการติดตามทบทวนข้อมูลกิจกรรมที่ผ่านมา การชื่นชมตนเองและชื่นชมผู้อื่น การวางใจให้กันยอมรับข้อผิดพลาดและให้เกียรติการตัดสินใจของกันและกัน โดย **ก้าวที่ 14** สานพลังพลเมืองอาสาสังเคราะห์เรียน เป็นการวางแผนหารือแบบกันเองและสร้างพลังบวก มีการพูดคุยหารือสร้างพลังขับเคลื่อนเครือข่าย **ก้าวที่ 15** สานต่อพลังอาสาสร้างยุวชนไกด์ท้องถิ่นชุมชน การจัดการท่องเที่ยว

ชุมชนโดยมีเยาวชนอาสาเข้ามามีส่วนร่วม **ก้าวที่ 16** ทักทอพลังเครือข่ายสร้างสุขอย่างมีส่วนร่วม ผ่านท่องเที่ยวชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 กลไกการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลที่เกิดขึ้นในการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชน พบว่าความสุขที่เกิดขึ้นโดยเริ่มจากมิติของความสุขด้านจิตภาพ คือ การทำงานด้วยความเสียสละ จิตอาสา ของผู้นำอาสาที่เป็นเครือข่ายส่งพลังให้กันและกันเพราะต่างไม่เห็นแก่ตัว ยินดีช่วยเหลือร่วมงานกันอย่างเต็มที่ ชื่นชมความสำเร็จของกันและกัน ส่งผลให้ขยายพื้นที่สร้างสุขด้วยจิตอาสา เช่น กิจกรรมขยะสร้างสุข มีจิตอาสาเพิ่มในพื้นที่ที่มาทำงานเป็นกลุ่มเครือข่ายอาสา กิจกรรมการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกองทุน คณะกรรมการมีเป้าหมายที่เป็นกองทุนแห่งความสุขร่วมกัน ทำให้การออกไปพบปะสมาชิก เก็บข้อมูลในพื้นที่ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการพัฒนากองทุนต่อไปสำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน การปลูกพลังชุมชนให้ลูกมาทำงานร่วมกันในการจัดท่องเที่ยวชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดรายได้ คนในท้องที่มีความสุขเมื่อมีคนมาเที่ยวชุมชน เป็นการสร้างพลังรักและอยากสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อส่งต่อถึงลูกหลานในอนาคต การประเมินผลการขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข

กลไกสำคัญในการเสริมพลังเครือข่ายภาคประชาชนให้เข้มแข็งเพื่อร่วมขับเคลื่อนความสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมของคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 5 หลักการที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) การร่วมกลุ่มผู้นำอาสา 2) การร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3) การร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชน 4) การร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย 5) การมีกลไกฉันทามติบนฐานคิดการใช้วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน ผู้นำที่ทำงานโดยความเป็นจิตอาสาเมื่อลงในแต่ละพื้นที่ที่มีจำนวนน้อย การร่วมมือเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงจึงทำได้ยาก ดังนั้น การรวมตัวของกลุ่มผู้นำจิตอาสาจึงเป็นการเสริมพลังให้ผู้นำได้มีพลังเสริมนอกพื้นที่ หลักการนี้มีความสำคัญเชื่อมด้วยกัน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน และรากฐานการใช้งานวิจัยเพื่อชุมชนที่มีชุมชนมาร่วมเป็นนักวิจัยและพี่เลี้ยงที่เป็นนักวิจัย

องค์ความรู้ใหม่

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยได้ โมเดล “PAR SUK : สานพลังผู้นำอาสา สร้างการมีส่วนร่วมเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข” PAR-Participatory หลักการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเสริมพลังอำนาจ ภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง มี 3 หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึง คือ ความเต็มใจและตั้งใจ ความเสมอภาค เสรีภาพและอิสรภาพ การมีส่วนร่วมจะเป็นการเสริมสร้างพลังชุมชนให้มีความสามารถศักยภาพที่มี ทั้งที่เป็นเรื่องของทุนทางทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมประเมินติดตามผล ทั้งนี้ต้องอาศัยการทำงานแบบวงจร PAOR กล่าวคือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกตการณ์ (Observe) และการสะท้อนการปฏิบัติ (Reflection) โดยการใช้วิจัยเพื่อชุมชนเป็นฐานในการสร้างพลังอำนาจให้ชุมชนโดยอาศัยพลังแห่งกลไกฉันทามติบนฐานคิดการใช้วิจัยได้สร้างองค์ความรู้ บทเรียน และภูมิปัญญาปฏิบัติ สังคมเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีความเติบโตและเจริญงอกงามทางศิลปะและวัฒนธรรม บูรณาการอยู่ในวิถีปฏิบัติและวิถีความเป็นชุมชน

SUK คำว่า สุข หมายถึง เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ จิตภาพ ปัญญา ภาพ กายภาพ และสังคมภาพ โดยการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจที่เป็นวงจร 4 ชั้น กล่าวคือ 1) **พลังแห่งการรวมกลุ่มผู้นำอาสา** ค้นหาสมาชิกเพื่อเชื่อมประสานรวมผู้นำอาสาที่มีจุดหมายร่วมกันมาเพิ่มพลังอาสาและสร้างการมีส่วนร่วม 2) **พลังแห่งการร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง**

มี 5 ประการ คือ (1) การประจักษ์พลังบวกความคิดการสร้างการมีส่วนร่วม (2) การพึ่งพิงตนเองด้วยต้นทุนของทุนชุมชน (3) การใช้แผนยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเป้าหมาย (4) การสร้างการมีส่วนร่วมด้วยเครื่องมือและเทคนิคที่หลากหลาย (5) การสร้างความสุขภายในด้วยภาวนาเพื่ออาสา 3) **พลังแห่งการร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชนด้วยเครือข่ายผู้นำอาสา** ประกอบด้วย ปฏิบัติการสร้างสุขขับเคลื่อนกลุ่มผู้นำอาสา ปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชนแบบมีส่วนร่วม 4) **พลังแห่งการร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย** ประกอบด้วย การสื่อสารติดตามการขับเคลื่อนงานกลุ่มเครือข่ายผู้นำอาสา การสื่อสารสาธารณะผลงานของกลุ่มผู้นำอาสาเพื่อเชื่อมโยงขยายเครือข่าย

การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข ได้โมเดล “PAR SUK: สานพลังแกนนำอาสา สร้างการมีส่วนร่วมเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข”

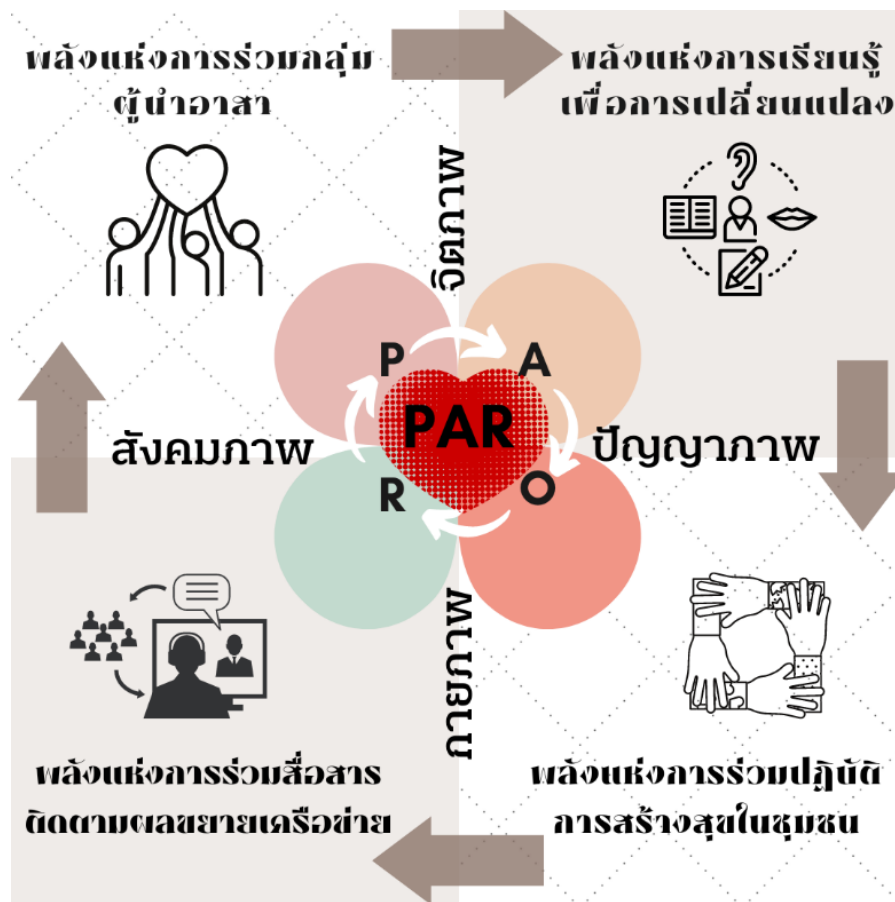

Figure 1: Model PAR-SUK

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การพัฒนาการเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษา ได้นำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจเครือข่ายภาคประชาชน ด้วยการเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มของแกนนำอาสา การค้นหาจุดหมายร่วมกันเรื่องความสุขที่เป็นจุดหมาย นำไปสู่การเสริมพลังแกนนำอาสาด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงสร้างการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติสร้างการมีส่วนร่วม และการทบทวนวางแผนงานรวมพลังเครือข่ายขยายพื้นที่แห่งความสุข สอดคล้องกับแนวคิดของ Laverrack (2007) ได้เสนอ 5 ขั้นตอนในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน กล่าวคือ 1) การกระทำส่วนบุคคล

2) การรวมกลุ่มขนาดเล็กเพื่อการขับเคลื่อนไปด้วยกัน 3) การจัดตั้งองค์กรชุมชนให้กลุ่มมีโครงสร้างที่ชัดเจนมากขึ้น 4) การขยายความร่วมมือสู่ภาคีเครือข่าย 5) การปฏิบัติการทางการเมืองและสังคม นอกจากนี้ จากกิจกรรม 16 ก้าว ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นกระบวนการที่นำเครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ การวางแผน (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) การสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งอาศัยการใช้สุนทรียสนทนา (Dialogue) เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมการรับฟังกัน เพื่อทำความเข้าใจปัญหาอย่างมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น จึงนำไปสู่การเป็นเจ้าของความคิด และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยการมีกัลยาณมิตรหรือผู้ดำเนินการมาช่วยประสาน การเรียนรู้ ถอดบทเรียนจากตัวอย่างที่สำเร็จทำให้เปิดมุมมองความคิดสร้างสรรค์และสอดคล้องกับแนวคิดของ Wallerstein and Bernstein (1994) กล่าวว่า ขั้นตอนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจของงาน สาธารณสุขซึ่งต้องปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ดังนี้ 1) การรับฟังและทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาที่พบในชุมชน 2) การจัดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการสนทนา (Dialogue) เกี่ยวกับปัญหานั้น 3) เสนอวิธีการแก้ปัญหา จากความเห็นของทุกคน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ปัญหา นั้น เทคนิคกระบวนการกลุ่ม เช่น การรวบรวมความเห็นไว้เป็นหลักฐาน แสดงความเห็นผ่านการเล่าเรื่อง การแสดงละคร บทบาทสมมติ ภาพถ่าย บทเพลง โดยมีวิทยากรกลุ่มเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ การใช้การตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดการอภิปราย และวิเคราะห์ร่วมกัน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันระหว่างกัน รวมถึงเสนอ วิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กลไกในการเสริมพลังอำนาจเครือข่ายภาคประชาชนขับเคลื่อน เมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญ 4 ประเด็นที่ค้นพบมาทำการอภิปรายผล ได้แก่ 1) พลังกลุ่มผู้นำเครือข่ายกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความสุขในชุมชน 2) การพัฒนาผู้นำด้วยกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3) การร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชนด้วยเครือข่ายผู้นำอาสา 4) การสื่อสารสาร ติดตามขยายเครือข่าย สอดคล้องกับ Phramaha Suthit Apakaro and Intharasuwan (2010) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข โดยเสนอจัดกลุ่มความสุขทั้ง 4 มิติ ย่อลงเหลือ 2 มิติ กล่าวคือ มิติความสุขภายใน (สุขภาวะทางจิตใจ อารมณ์และปัญญา) และมิติความสุข ภายนอก (สุขภาวะทางกาย และสังคม) สอดคล้องกับ Sisabai (2021) ที่ได้ถอดบทเรียนจากพื้นที่วิจัย: การเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงตามแนวพระพุทธศาสนาในชุมชนคลองกระทิง จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจเครือข่ายภาคประชาชน(กลุ่มผู้นำอาสา) ขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงการสร้างเครือข่ายผู้นำอาสา หรือนัยว่า เครือข่ายภาคประชาชนจะทำให้เกิดการขับเคลื่อนเมืองแห่งความสุข การใช้แนวคิดเรื่องเครือข่ายกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีผลการวิจัยหลายชิ้นที่แสดงถึงผลสัมฤทธิ์ของพลังเครือข่ายภาคประชาชนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติด้านระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Tanyuwattana and Naruepatr (2022) ที่เสนอว่า การสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งต้อง 1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง 5) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การพึ่งอิงร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ของ Phramahawichai Vachilatammo et al. (2020) โดยผลการศึกษาเสนอว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดน

ภาคใต้ สรุปไว้ 4 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างความตระหนักถึงปัญหาและสำนึกในการรวมตัว 2) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ 3) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย และ 4) การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่าย

สรุป

การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข กลไกสำคัญในการเสริมพลังเครือข่ายภาคประชาชนให้เข้มแข็ง มีหลายองค์ประกอบ เช่น การรวมกลุ่มผู้นำอาสา การร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชน การร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย การมีกลไกฉันทามติบนฐานคิดการใช้วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน การรวมตัวของกลุ่มผู้นำจิตอาสาจึงเป็นการเสริมพลังให้ผู้นำได้มีพลังเสริมนอกพื้นที่ หลักการนี้มีหัวใจสำคัญเชื่อมด้วยกัน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น หลักการและแนวทางดังกล่าวจะทำให้เกิดการร่วมปฏิบัติด้วยเครือข่ายผู้นำอาสา เกิดการลงมือปฏิบัติสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมาสร้างพื้นที่แห่งความสุขของชุมชน ซึ่งจะเกิดพลังทำงานที่เข้มแข็ง สร้างการตระหนักรู้ถึงการมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบชุมชนร่วมกัน ทั้งในเป้าหมายและความต้องการ ร่วมแบ่งปันทรัพยากรและประสบการณ์ ขยายกิจกรรมหรือกลุ่ม และติดตามประเมินผลตามมา ซึ่งเป็นระบบและกลไกไปสู่การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุขที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ “การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชน เช่น การรวมกลุ่มผู้นำอาสา การร่วมเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การร่วมปฏิบัติการสร้างสุขในชุมชน การร่วมสื่อสารติดตามขยายเครือข่าย การมีกลไกฉันทามติบนฐานคิดการใช้วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นต้น สามารถนำไปถอดบทเรียนเป็นพื้นที่ หรือเป็นกรณีศึกษาให้กับผู้จัดการเรียนการสอนด้านสังคมศาสตร์ ด้านศึกษาศาสตร์ ด้านพัฒนาสังคม ด้านสันติศึกษา หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้ การนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ศึกษาอื่นโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นกระบวนการฝึกและสร้างการเรียนรู้นอกห้องเรียนและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การขยายพื้นที่วิจัยประจำตำบล เพื่อให้ผลการวิจัยที่ได้ศึกษานำไปต่อยอดขยายผลและเพิ่มเครือข่ายแกนนำอาสาในชุมชน

2.2 การสร้างเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ด้วยกลไกการเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยในบริบทแก้ปัญหาในพื้นที่

References

- Dasri, C., Pimpo, P., Iammnok, K., & Srikan, N. (2020). Lesson Learnt from Human Capital Development by the Project of “Sa Kaeo Happiness City” in Sa Kaeo Province. *Mahachula Academic Journal*, 7(1) 232-246.
- Helliwell, J. F. et al. (2022). *World Happiness Report 2022*. New York: Sustainable Development Solutions Network, 2022. Retrieved October 10, 2022, from <https://worldhappiness.report/archive/>
- Kittapraphat, S. (2022). Gross Happiness or Social Well-Being: Public Policy that Thai People Must Jointly Create. Retrieved August 2, 2022 from http://www.happysociety.org/uploads/HsoDownload/4/download_file.pdf
- Laverack, G. (2007). *Health Promotion Practice: Power and Empowerment*. London: Sage Publications.
- National Statistical Office Ministry of Digital Economy and Society. (2021). *The Results of the Mental Health (Happiness) Survey Summary of People in Thailand 2020*. Bangkok: Bangkok Blog Limited Partnership.
- Office of the National Economics and Social Development Council. (2022). *Regional and Provincial Products in Chain Quantity, 2018 Edition*. Retrieved September 20, 2022, from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5628&filename=gross_regional
- Pattamasang, A. (2022). *The Moral Center (Public Organization), Moves Forward with the Moral Provincial Model, Preparing to Launch 4 Moral Provinces, Phase 2*. Retrieved September 20, 2022, from <https://www.moralcenter.or.th>
- Phrakhrusoontornwatcharakan, & Phrakhruwiroonwatcharadham. (2020). Happiness Community: Process of the Citizen Consciousness Learning of the Community by Using Community as a Social Lab. *Journal of Yanasangvorn Research Institute*, 11(1), 1-12.
- Phramaha Suthit Apakaro, & Intharasuwan, K. (2010). *Sustainable Community Happiness Indicators*. Bangkok: Institute of Learning Promotion for Happy Community.
- Phramahawichai Vachilatammo et al. (2020). *Enhancing Public Awareness and Network Management of the Creative Community in Thailand. (Research Project)*. Buddhist Research Institute of MCU: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Prukkanone, B. et al. (2022). Happiness in Thai Population: A 2018 National Survey Analysis at Provincial Level. *The Journal of Mental Health of Thailand*, 30(1), 75-86.
- Secretary Office of National Strategy board. (2021). *National Strategy 2018 – 2037 (Short Version)*. Retrieved May 3, 2021, from https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf
- Sisabai, S. (2021). Lesson Learned from the Research Area: Strengthening Social Network to Recluse Risk Factors according to Buddhism in Klong Krathing Community, Samut Songkram Province. *Journal of Buddhist Innovation and Management*, 4(1), 74-88.

- Tanyuwattana, T., & Naruepatr, J. (2022). *Empowering Volunteer Network Through Social Capital: Case Study on the Role of the Officials from the National Civil Affairs Department. Continuing Report of the Academic Seminar on the Occasion of the Establishment of the Faculty of Social Administration, Thammasat University, Year 65*. Retrieved January 20, 2022, from https://socadmin.tu.ac.th/uploads/socadmin/file_document/1.2
- Wallerstein, N., & Bernstein, E. (1994). Introduction to Community Empowerment Participatory Education and Health. *Health Education Quarterly*, 21(2), 141-148.
- Wikipedia. (2022). *List of Provinces in Thailand Sorted by Provincial Product*. Retrieved August 2, 2022, from <https://www.shorturl.asia/C8hTK>

**การบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี:
ศึกษากรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของ
สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย***
**Integration of Mediation Processes on Buddhist Peaceful Means: A Case Study
of Insurance Dispute Mediation of Office of Insurance Commission**

¹พิชัย โชติชัยพร และ อุดลย์ ชันทอง

¹Pichai Chotechaiporn and Adul Khunthong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: pichai0862310999@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา บริบท ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยในการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัย 3) เพื่อบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารและเชิงปฏิบัติการ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. จำนวน 20 คน การประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 7 คน โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาพปัญหาบริบทข้อพิพาทด้านประกันเกิดจากความขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างผู้ร้องเรียนกับบริษัทประกันภัยในด้านของผลประโยชน์หรือค่าสินไหมทดแทนที่มีความขัดแย้งกันในเรื่องของจำนวนเงินเป็นสำคัญ เมื่อได้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยกันข้อพิพาทก็สามารถยุติลงได้และปัจจุบันผู้ไกล่เกลี่ยยึดกระบวนการขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางของตะวันตก 2. หลักพุทธสันติวิธีเป็นวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าใช้เป็นเครื่องมือในการระงับข้อขัดแย้งได้อย่างสงบและปราศจากความรุนแรงและหลักอริยสัจสี่เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างครอบคลุมและเป็นระบบ 3. เมื่อนำหลักธรรมตามแนวทางของพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยด้วยการบูรณาการสร้างขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย ได้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการไกล่เกลี่ย (รู้ปัญหา รู้ทุกข์) 2) เปิดประชุมไกล่เกลี่ย (มีสติ ใช้ทางสายกลาง) 3) เจรจาค้นหาทางเลือกร่วมกัน (ใช้ปัญญา คิดถูกวิธี ไม่มีอคติ) 4) เจรจาเลือกทางออกที่เหมาะสม (เจรจาถูกวิธี มีความมุ่งมั่น) 5) สรุปผลการไกล่เกลี่ย (สร้างสันติภาพ เกิดสันติ มีความสงบระงับ) ผลปรากฏว่าการเจรจาไกล่เกลี่ย

*Received October 19, 2022; Revised December 23, 2022; Accepted December 26, 2022

ข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยสามารถยุติลงได้ทั้งภายในและภายนอกด้วยสันติวิธี

คำสำคัญ: การบูรณาการ; กระบวนการไกล่เกลี่ย; พุทธสันติวิธี; ข้อพิพาทด้านประกันภัย; สำนักงาน คปภ.

Abstract

The study has the objectives: 1) to study the condition of problems, context, and theory related to the development of insurance dispute mediation process of Office of Insurance Commission (OIC); 2) to study the principles of Dharma and Buddhist peaceful methods that promote the development of mediation processes in the performance of insurance dispute mediation. 3) to integrate the mediation process in accordance with Buddhist peaceful methods of Office of Insurance Commission. The study used a qualitative research method that included documentary research and action research by in - depth interviews with OIC's mediators 20 persons. The obtained data were analyzed and presented by content analysis.

From the study, the following results are found: 1) The condition of the problem in the context of the insurance dispute arises from the conflict between the complainant and the insurance company in terms of benefits or compensation where there is a conflict of interest in the amount of money. Once mediation is reached, disputes can be settled and mediators now adhere to Western-based mediation procedures. 2) The principle of Buddhist peaceful means is one of the methods used by the Buddha as a tool to settle conflicts peacefully and without violence, and the Four Noble Truths (*Ariyasacca*) are principles that promote the development of a comprehensive and systematic mediation process. 3) When applying the Dharma principles according to the Buddhist peaceful method to be applied to the insurance dispute mediation process by integrating the process of mediating disputes that are in line with the problems of Office of Business Promotion and Operations Commission Insurance has 5 steps: 1) mediation preparation (knowing problems, knowing suffering) 2) opening a mediation meeting (consciously using the middle path) 3) negotiating to find alternatives together (using wisdom, thinking right, without prejudice) 4) negotiate the right solution (negotiate the right way 5) conclusion of the mediation results (Building peace, creating peace, calming). As a result, it appears that the insurance dispute mediation of Office of Insurance Commission can be terminated both internally and externally by peaceful means.

Keywords: Integration; Mediation Process; Buddhist Peaceful; Insurance Disputes; Office of OIC

บทนำ

การประกันภัย คือ การบริหารความเสี่ยงภัยวิธีหนึ่งซึ่งโอนความเสี่ยงภัยจากผู้เอาประกันภัยไปสู่บริษัทผู้รับประกันภัยโดยทำสัญญาความคุ้มครองในกรมธรรม์ประกันภัยและผู้เอาประกันภัยต้องจ่ายค่าเบี้ยประกันภัยให้กับบริษัทผู้รับประกันภัย เมื่อเกิดความเสียหายผู้รับประกันภัยจะชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามที่ได้รับความคุ้มครองไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ (Office of Insurance Commission, 2022) โดยความขัดแย้งด้านประกันภัยที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความไม่ลงรอยกันในเรื่องของจำนวนเงินอันเป็นค่าสินไหมทดแทนที่ทั้งสองฝ่ายเห็นไม่ตรงกันในจำนวนค่าเสียหายซึ่งข้อพิพาทด้านประกันภัยในปัจจุบันมีปริมาณคดีเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากตามมูลค่าของตลาดประกันภัย สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) เป็นหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย พ.ศ. 2550 (The Government Gazette, 2007) ทำหน้าที่กำกับดูแลธุรกิจประกันภัยทั้งหมด โดยในปี 2559 สำนักงาน คปภ. ได้เปิดศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยขึ้น (Office of Insurance Commission (2022) ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาทจึงนำวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในการแก้ปัญหาข้อพิพาทระหว่างผู้ร้องเรียนกับบริษัทประกันภัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชนด้านการประกันภัยให้ได้รับความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันภัยและเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการด้านสินไหมทดแทนให้มีประสิทธิภาพสูงสุดรวมทั้งเป็นการเพิ่มทางเลือกให้ประชาชนได้เลือกกระงับข้อพิพาทด้านการประกันภัยโดยใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามที่เป็นคนกลางทำหน้าที่ช่วยเหลือคู่พิพาทในการพยายามเจรจาต่อรองเพื่อให้บรรลุข้อตกลงร่วมกัน (Montree, 2022) โดยการไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. จะมีผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นผู้ชำนาญการจากภายนอกที่มีประสบการณ์ด้านประกันภัยหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและมีความเป็นกลางมาช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยตามกติกาที่เป็นระบบสากลและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ใช้บริการโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยในปัจจุบันของสำนักงาน คปภ. มีวิธีปฏิบัติตามระเบียบสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านการประกันภัย พ.ศ. 2559 (The Government Gazette, 2016) โดยมีการระงับข้อพิพาท 3 รูปแบบ คือ 1. การไกล่เกลี่ยขึ้นเจ้าหน้าที่ 2. การไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ยชำนาญการ 3. การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ ซึ่งในบทความนี้เป็นเรื่องการระงับข้อพิพาทโดยผู้ไกล่เกลี่ยชำนาญการ ซึ่งสำนักงาน คปภ. ได้ประกาศรับสมัครและคัดเลือกจากบุคคลภายนอกที่มีความเป็นกลางมาทำหน้าที่ช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยเสนอทางออกที่คู่กรณีน่าจะยอมรับกันได้หากคู่กรณีตกลงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอก็จะนำไปสู่การทำสัญญาหรือข้อตกลงประนีประนอมยอมความกัน อันมีผลผูกพันให้คู่พิพาทต้องปฏิบัติตาม ซึ่งกระบวนการทั้งหมดคำนึงถึงความสมัครใจยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ทำได้ง่ายสะดวกและรวดเร็ว ลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ขึ้นในสังคมทั้งยังช่วยลดภาระคดีที่ต้องฟ้องร้องขึ้นสู่ศาลได้

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. และได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึงปัจจุบันเห็นเป็นประจักษ์แล้วว่าข้อพิพาทด้านประกันภัยนั้นสามารถยุติลงได้ด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทอย่างสันติปราศจากความรุนแรงและให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยบรรยากาศที่ต่างฝ่ายต่างเข้าใจตรงกันยอมรับกันยอมลดราวาศอกให้แก่กันลดทิวและลดการมุ่งเอาชนะต่อกันทำให้คู่กรณียุติข้อพิพาทกันได้ด้วยดีด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายอย่างสันติ สำหรับ

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงาน คปภ. ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยยึดเป็นแนวปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนั้น เป็นกระบวนการที่อยู่บนพื้นฐานหลักการแนวคิดและทฤษฎีการไกล่เกลี่ยตามแนวของตะวันตก เมื่อผู้วิจัย มีโอกาสได้ศึกษาธรรมะและหลักพุทธสันติวิธีจึงเห็นว่าหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวพุทธวิธีมีความ น่าสนใจอย่างยิ่งในการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงาน คปภ. เนื่องจากหลักการไกล่เกลี่ยแนวพุทธวิธีเป็นการน้อมนำเอา หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ ซึ่งหัวใจสำคัญสำหรับการนำไปปรับใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ “อริยสัจสี่” (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) ด้วยมีวิธีคิดที่สรุปได้ว่าเมื่อเกิดทุกข์ คือ ปัญหาข้อพิพาทหรือความขัดแย้งก็ต้องค้นหาสาเหตุที่มาของสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ เรียกว่า สมุทัย ซึ่งในทาง พระพุทธศาสนาถือว่าสาเหตุหลักของทุกข์อยู่ที่กิเลสมนุษย 3 ประการ (Somdej Phra Buddhakosachan (P.A. Payutto), 2021) คือ ตัณหา (อยากได้) มานะ (อยากใหญ่) และทิฐิ (ใจแคบ) จากนั้นก็ต้องเล็งจุดหมาย หรือตั้งเป้าหมายในการที่จะขจัดหรือลดตัณหา มานะ ทิฐิ ของคู่กรณีทุกฝ่ายให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เรียกว่า นิโรธ โดยมีวิธีปฏิบัติหรือเทคนิควิธีการในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวเรียกว่า มรรค ซึ่งหลักอริยสัจสี่ถือเป็นหลักสำคัญที่ครอบคลุมกระบวนการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ (Somdej Phra Buddhakosachan (P.A. Payutto), 2021) หากนำหลักอริยสัจสี่มาบูรณาการปรับเข้ากับกระบวนการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทย่อมทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงาน คปภ. พัฒนาขึ้นได้ ด้วยกระบวนการที่อยู่บนหลักการของการมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเหตุแยกแยะ พิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบเห็นปัญหาตามสภาวะและตามความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปทานของตนเข้าจับ ย่อมทำให้เกิดความตั้งงามและแก้ปัญหาได้ แท้จริง ดังนั้นการนำหลักพุทธสันติวิธี (Phra Maha Hansa Thammaso, 2011) มาบูรณาการสร้าง กระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยเชิงพุทธย่อมยุติข้อพิพาทด้านประกันภัยได้อย่างเที่ยงธรรม และสันติตามแนวพุทธสันติวิธีซึ่งมีข้อดีทำให้เกิดความสงบระงับได้ทั้งภายในใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย เป็นการ เจริญไกล่เกลี่ยที่ใช้หลักธรรมมาบูรณาการ ให้มีปัญญาที่ถูกต้อง มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา ให้อภัยต่อกัน มีสัมมาวาจา พูดคุยกันอย่างกัลยาณมิตร โดยเป็นไปตามเป้าหมายของผู้วิจัยที่ต้องการให้การเจรจาไกล่เกลี่ย สามารถระงับข้อพิพาทได้โดยสันติทั้งภายในและภายนอก การเจรจาไกล่เกลี่ยแนวทางตะวันตก บางครั้ง เป็นการใช้เทคนิคการไกล่เกลี่ยโดยการเจรจาต่อรองที่ผลประโยชน์เป็นสำคัญ บางครั้งคู่พิพาทยังมีความ ไม่พอใจ ยอมยุติข้อพิพาทเพราะเกรงว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีต่อไป เสียเวลา การยุติข้อพิพาทยังมี ข้อขัดข้องในใจ ในขณะที่การไกล่เกลี่ยแนวพุทธสันติวิธีจะมีองค์ประกอบของหลักธรรมที่ทำให้จิตใจอ่อนโยน เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง ย่อมผ่อนปรน ให้อภัยมีการค้นหาทางออกของข้อพิพาทได้อย่างเหมาะสม การมี หลักพุทธธรรมนำทางย่อมทำให้ข้อพิพาทยุติลงได้ด้วยดีและนำพาให้ธุรกิจด้านประกันภัยของประเทศไทย เติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา บริบท ความต้องการพัฒนาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงาน คณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย และแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยในการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทด้านประกันภัย

3. เพื่อบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้รูปแบบการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหา บริบท แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยในปัจจุบัน โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่รวมถึงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมหลักสูตรผู้ไกล่เกลี่ยโดยสำนักงาน คปภ. และจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ.

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้บริหาร ผู้ไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำนักงาน คปภ. เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญที่ร่วมสะท้อนสภาพปัญหาบริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยในปัจจุบันและร่วมให้แนวคิดในการส่งเสริมพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักธรรมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาการให้คำปรึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือการวิจัย

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง โดยกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้ไกล่เกลี่ยชำนาญการของสำนักงาน คปภ. จำนวน 20 คน

2. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยผู้วิจัย

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้บริหารระดับสูงของสำนักงาน คปภ. ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการไกล่เกลี่ย ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยชำนาญการ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาการให้คำปรึกษา จำนวน 7 คน

4. การสื่อสารผ่านไลน์กลุ่ม และการประชุมผ่านระบบออนไลน์

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อบูรณาการเป็นร่างกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี และขั้นตอนที่สองเป็นการรับรองกระบวนการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อบูรณาการเป็นร่างกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 2 การรับรองกระบวนการ มีขั้นตอน ดังนี้

1) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำการสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมของการบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยและหลักธรรมพร้อมเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงกระบวนการและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

- 2) ปรับปรุงกระบวนการและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องหลังการสนทนากลุ่มย่อย
- 3) นำเสนอกระบวนการและหลักธรรมต่อเลขาธิการสำนักงาน คปภ. เพื่อให้การรับรองและบรรจุเนื้อหา “กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี” เข้าประกอบในเอกสารการอบรมผู้ไกล่เกลี่ยสำนักงาน คปภ.
- 4) สสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ผู้ไกล่เกลี่ยสำนักงาน คปภ. ในหัวข้อ “กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี” และสรุปผลการสำรวจในเชิงพรรณนา
- 5) เรียบเรียงข้อสรุปและข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอการบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา บริบท ความต้องการพัฒนาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย และแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาข้อพิพาทด้านประกันภัยเป็นเรื่องความไม่ลงรอยกันระหว่างคู่กรณีคือผู้ร้องเรียนกับบริษัทประกันภัยโดยพิพาทกันในเรื่องของจำนวนเงินอันเป็นค่าสินไหมทดแทนที่ผู้ร้องเรียนไม่พอใจในจำนวนเงินที่ทางบริษัทประกันภัยชดเชยให้จึงนำเรื่องมาร้องเรียนต่อสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยจนเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. ซึ่งกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยผู้ไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. ยึดหลักการการไกล่เกลี่ยตามมาตรฐานสากลตามแนวทางของตะวันตก ซึ่งพบว่ายังมีปัญหาในการไกล่เกลี่ยโดยแนวทางนี้จะมุ่งเน้นการทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อยุติข้อพิพาทเป็นสำคัญ ทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยจะเป็นเรื่องของการต่อรองด้านผลประโยชน์ มีการให้ข้อมูลคู่พิพาทว่าอาจจะต้องเสียเวลาเจรจาต่อรองหรือต้องส่งเรื่องไปอนุญาโตตุลาการหรือศาล ที่มีค่าใช้จ่ายสูง บางครั้งในการยุติข้อพิพาทยังไม่เป็นไปโดยความสงบระงับภายในจิตใจของคู่พิพาทอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยในการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัย ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธสันติวิธีคือการยุติความขัดแย้งด้วยการไม่ใช้วิธีการที่รุนแรงในการจัดการปัญหาซึ่งแนวทางการยุติความขัดแย้งอย่างสันติทำได้ด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยการประนีประนอม ในทางพระพุทธศาสนาพบว่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาการจัดการกับสถานการณ์ความขัดแย้งมีวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในคณะสงฆ์เมื่อเกิดอธิกรณ์หรือคดีความของสงฆ์ขึ้นพระพุทธเจ้าทรงให้สงฆ์แก้ไขปัญหาด้วยหลัก 2 ประการ คือ อธิกรณ์สมถะและหลักดินวัตถารกนิย (Phra Maha Hansa Thammaso, 2011) ซึ่งมีหลักการพื้นฐานในการไกล่เกลี่ยคือการระงับปัญหาความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าประณามปัญหาพุดคุยกันแล้วหาข้อยุติและมีความเป็นธรรม และยังพบว่าการจัดการกับความขัดแย้งในทางพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางปรากฏในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักของพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยอยู่ 2 กรณี ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับพระวินัยของภิกษุชาวโกสัมพี และความขัดแย้งของชาวสาकยะและชาวโกสิยะในการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ (Phra Maha Hansa Thammahaso (Nithibunyakorn), 2006) ซึ่งการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นวิธีการหนึ่งในสันติวิธีที่สามารถนำมาจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบให้น้อยที่สุดและลดความบาดหมางให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าในการเจรจาไกล่เกลี่ยพระพุทธเจ้าทรงวางแผนและวางขั้นตอน

ในการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นเป็นตอนด้วยหลักการของอริยสัจสี่ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ยึดเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อพิพาทได้ครอบคลุมทุกกรณี ซึ่งสรุปได้ว่าเมื่อเจอกับปัญหาหรือ “ทุกข์” (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) คือ สภาวะบีบคั้น สิ่งที่ดีขัด คับข้อง บกพร่อง ก็ต้องหาสาเหตุหรือเหตุปัจจัยว่าเกิดจากอะไร เรียกว่า “สมุทัย” (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) เมื่อพบแล้วก็ต้องวางเป้าหมายหรือจุดหมายคือความพ้นทุกข์ การดับทุกข์ว่าเราจะไปสู่เป้าหมายได้อย่างไร สามารถทำได้แค่ไหน เพียงใด คือ เอาความต้องการมาดูความเป็นไปได้ แล้วตั้งเป้าหมายขึ้นมาเรียกว่า “นิโรธ” (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) การดับทุกข์ เมื่อตั้งเป้าหมายชัดแล้วก็ลงมือปฏิบัติหรือลงมือทำเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายเรียกว่า “มรรค” (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) และหลักทางสายกลางคือองค์มรรคทั้งแปดอันเป็นหลักอริยสัจสี่ข้อสุดท้าย นำมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงานด้วยความเข้าใจในการเลือกใช้องค์มรรคทั้งแปดอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์มีความเห็นความคิดที่ถูกต้องในการรู้และเข้าใจปัญหาการใช้วาทะที่เหมาะสมในการเจรจามีความเพียรพยายามมีการงานมีความประพฤติที่ถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่มีสติในทุกขณะและมีสมาธิมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหา

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย ผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในการนำหลักธรรมมาบูรณาการกระบวนการขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยตามแนวพุทธสันติวิธีได้ ด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยที่แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการไกล่เกลี่ย (รู้ปัญหา รู้ทุกข์) 2) เปิดประชุมไกล่เกลี่ย (มีสติ ใช้ทางสายกลาง) 3) เจรจาค้นหาทางเลือกร่วมกัน (ใช้ปัญญา คิดถูกวิธี ไม่มีอคติ) 4) เจรจาเลือกทางออกที่เหมาะสม (เจรจาถูกวิธี มีความมุ่งมั่น) และ 5) สรุปผลการไกล่เกลี่ย (สร้างสันติภาพ เกิดสันติ มีความสงบระงับ) ผลปรากฏว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยสามารถยุติลงได้ทั้งภายในและภายนอกด้วยสันติวิธี

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยทำให้ได้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยตามแนวพุทธสันติวิธีสำหรับสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยเพื่อให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีกรอบแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน

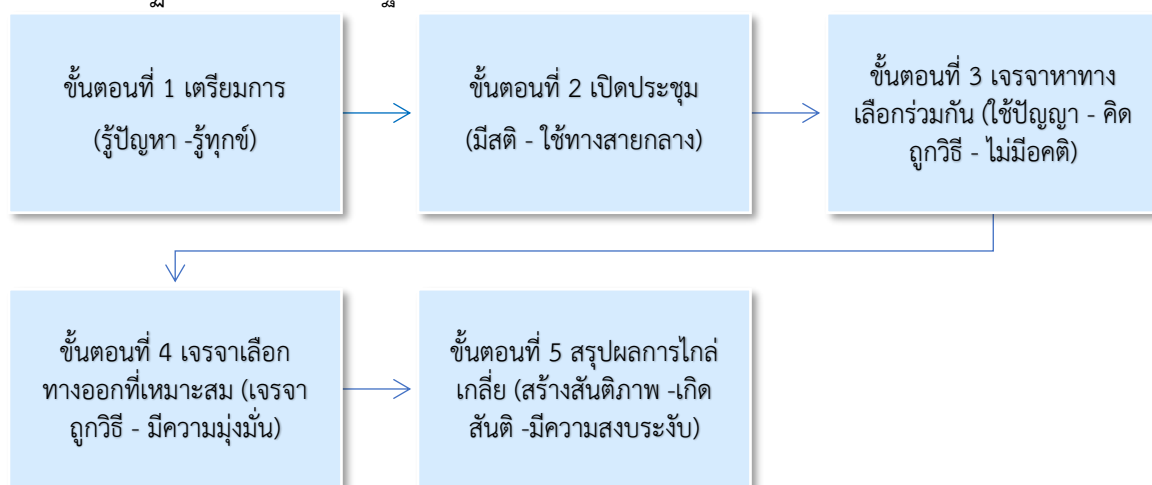

Figure 1: Integration of Mediation Processes on Buddhist Peaceful Means

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยตามแนวพุทธสันติวิธีดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการไกล่เกลี่ย (รู้ปัญหา-รู้ทุกข) เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้รับแจ้งเรื่องข้อพิพาทจากเจ้าหน้าที่แล้วย่อมรับรู้แล้วว่าเกิด“ทุกข”ขึ้นกับคู่กรณี ผู้ไกล่เกลี่ยต้องศึกษารายละเอียดข้อพิพาทเพื่อหาปัจจัยสาเหตุแห่งทุกขว่าเกิดจากอะไรเป็นขั้นตอนของ“สมุทัย”เมื่อพบปัญหว่าเกิดจากจำนวนค่าสินไหมทดแทนขัดแย้งกัน หนทางแห่งการดับทุกขคือการจัดให้คู่กรณีได้มาเจอกันพร้อมหน้าเพื่อเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนของ“นิโรธ”เมื่อถึงกำหนดนัดไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนของ“มรรค”ที่ต้องลงมือเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ขั้นตอนที่ 2 เปิดประชุม (มีสติ-ใช้ทางสายกลาง) เป็นขั้นตอนตามหลักทางสายกลางคือองค์มรรคทั้งแปด ผู้ไกล่เกลี่ยดำเนินการเริ่มเปิดประชุมโดยมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อผสานความต้องการของคู่กรณีให้สามารถตกลงร่วมกันได้อย่างราบรื่น มีเมตตาแก่คู่กรณีและเป็นมิตรแท้สำหรับทุกฝ่าย แนะนำตัวเองด้วยใบหน้าแวววาวที่ยิ้มแย้มแจ่มใสมีเมตตาริฉัตรให้คู่กรณีรับรู้ได้ถึงความพึงพอใจได้และให้คู่กรณีแนะนำตัวเองเมื่อรู้จักกันแล้วผู้ไกล่เกลี่ยต้องชี้แจงถึงความเป็นกลางเพื่อให้คู่กรณีมั่นใจและเคารพในการทำหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยและอธิบายกฎกติกาในการไกล่เกลี่ย ชี้แจงให้ทราบว่าการไกล่เกลี่ยนี้จะมีความลับและไม่สามารถนำไปใช้อ้างอิงในชั้นอนุญาโตตุลาการหรือในชั้นศาลได้ ชี้แจงให้คู่กรณีเข้าใจในกระบวนการว่าอาจมีการแยกประชุมฝ่ายเดียวหรือแยกเจรจาเพื่อทราบถึงสิ่งที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอาจยังไม่อยากเปิดเผยให้อีกฝ่ายทราบและผู้ไกล่เกลี่ยต้องแสดงให้เห็นถึงความยินดีในการรับฟังเรื่องราวของทุกฝ่ายอย่างจริงใจไม่แสดงความรู้สึกรำคาญ เมื่อคู่กรณีทราบกฎกติกาแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำความเข้าใจกับคู่กรณีด้วยว่าวัตถุประสงค์การไกล่เกลี่ยนี้คือการมาหาแนวทางร่วมกันเพื่อยุติข้อพิพาทอย่างสันติเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายและขอให้ทั้งสองฝ่ายมีสติในการพูดคุยและขอให้มีเมตตาต่อกันยอมผ่อนผันผ่อนปรนต่อกันด้วยจุดหมายปลายทางเดียวกันคือการได้ข้อยุติความขัดแย้งที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่าย

ขั้นตอนที่ 3 เจรจาหาทางเลิกร่วมกัน (ใช้ปัญญา คิดถูกวิธี ไม่มีอคติ) เป็นขั้นตอนที่เข้าสู่การเจรจาร่วมกันทั้งสองฝ่ายโดยผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการสรุปประเด็น ผู้ไกล่เกลี่ยจะเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายนำเสนอข้อเรียกร้องของตนและพิจารณาทางเลิกร่วมกันในขั้นตอนนี้ผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทสำคัญที่ต้องสอบถามเพื่อค้นหาความต้องการแท้จริงของผู้ร้องและค้นหาว่าข้อเรียกร้องเหมาะสมหรือไม่เพียงใดจะยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กันได้บ้างหรือไม่ ในการค้นหาความต้องการของผู้ร้อง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้ปัญญาและใช้เทคนิคกลยุทธ์ที่ฉลาดคิด ฉลาดพูด เพื่อให้การพูดคุยได้ความจริงที่ซ่อนอยู่ภายในใจของผู้ร้องให้ได้มากที่สุดและให้โอกาสผู้ร้องได้พูดระบายความรู้สึกและความต้องการให้มากที่สุดเพราะเมื่อได้ความจริงมากพอย่อมวางแผนการเจรจาเพื่อดำเนินการไปสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยได้ไม่ยาก ในการรับฟังอาจต้องใช้ความอดทนต่ออารมณ์ของคู่กรณีหรือพฤติกรรมหรือคำพูดก้าวร้าว อย่างไรก็ตามเมื่อผู้ไกล่เกลี่ยมีสติ รู้หน้าที่และมีความเมตตาเป็นที่ตั้งย่อมอดทนต่อสิ่งเหล่านั้นได้ ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถนำหลักธรรมมาปรับใช้กับคู่กรณีได้ด้วยการทำให้คู่กรณีมีสติอยู่กับปัจจุบันและปล่อยวางอดีตที่แก้ไขไม่ได้แต่อยู่กับปัจจุบันและพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการไกล่เกลี่ยนี้ด้วยมุ่งให้เกิดผลสำเร็จ ลดทฐิ เปิดใจกว้าง เมื่อมีสติย่อมเกิดปัญญามองเห็นกุศลกรรม การไกล่เกลี่ยก็จะประสบความสำเร็จด้วยดี ในส่วนการรับฟังข้อเสนอและเจรจากับฝั่งบริษัทผู้รับประกันภัย ผู้ไกล่เกลี่ยพึงใช้หลักธรรมทางสายกลาง การประกอบสัมมาอาชีวะ การใช้การพูดอย่างเหมาะสมเจรจาให้บริษัทฯ เห็นว่าการชดเชยค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายอย่างเป็นธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่หลักของธุรกิจประกันภัยเช่นกัน ไม่จำเป็นต้องยึดติดอยู่กับกฎข้อบังคับหรือระเบียบกฎหมายจนตึงเกินไปจำนวนตัวเลขสามารถปรับยืดหยุ่นกันได้บนพื้นฐานของความจริงและความสมเหตุสมผล

การประกอบธุรกิจที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์สุจริตและมีเมตตาธรรมย่อมเสริมสร้างบารมีให้ธุรกิจเจริญรุ่งเรือง ยั่งยืนได้

เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยร่วมประชุมเจรจาไกล่เกลี่ยและได้รับข้อมูลครบถ้วนทั้งสองฝ่ายแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยต้องคิดและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนที่ถูกต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลอย่างเป็นกลาง และปราศจากอคติทั้งปวงแล้วสรุปผลนำเสนอทางเลือกที่ดีที่สุดและเหมาะสมแก่ทั้งสองฝ่ายเพื่อยุติข้อพิพาททำให้เกิดประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย

ขั้นตอนที่ 4 เจรจาเลือกทางออกที่เหมาะสม (เจรจาถูกวิธี มีความมุ่งมั่น) หลังจากที่เปิดโอกาสให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้นำเสนอทางออกของตนแล้วขั้นตอนนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำหน้าที่สรุปประเด็น นำเสนอข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์และร่วมเจรจาเพื่อเลือกทางออกที่เหมาะสมร่วมกัน เจรจาถูกวิธีโดยชี้แจงให้คู่กรณีใช้ปัญญาในการพิจารณาทางเลือกหรือข้อเสนออันเป็นทางออกที่ดีและเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ตน มีสัมมาสมาธิ ความมุ่งมั่นในการทำงาน และชี้แจงเพิ่มเติมว่า ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจชี้ขาดในข้อพิพาทหรือทางเลือกใดเพียงแต่ช่วยทำหน้าที่เจรจาต่อรองผลประโยชน์ที่เหมาะสมให้กับทุกฝ่ายอาจนำเสนอข้อดีข้อเสียให้คู่กรณีใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถไตร่ตรองและยอมรับทางออกร่วมกันได้อย่างเต็มใจ ข้อพิพาทก็จะสามารถยุติลงได้ด้วยการลดละความอึดอัดใจได้ ใจแคบ สู้การมีความเห็น ความคิดที่ถูกต้อง ลดทิฐิ และมีใจกว้างมีการผ่อนผัน ผ่อนปรนให้แก่กัน

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการไกล่เกลี่ย (สร้างสันติภาพ เกิดสันติ มีความสงบระงับ) ขั้นตอนสุดท้ายของการไกล่เกลี่ยนี้ เมื่อคู่กรณีได้ข้อตกลงร่วมกันและยอมรับข้อเสนอกันได้ด้วยความเต็มใจ ผู้ร้องพอใจในสิ่งที่ได้รับ ด้วยความรู้สึกว่าตนได้รับความเป็นธรรมตามสมควรแล้ว ยอมหลุดพ้นจากทุกข์ที่คับข้องใจ ส่วนบริษัทประกันภัยก็ได้ชดใช้เยียวยาผู้เสียหายตามหน้าที่หรือพันธสัญญาที่มีต่อกันด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความสุจริต ซื่อสัตย์ มีสัจจะตามหลักสัมมาอาชีวะ มีความเมตตากรุณากับผู้ใช้บริการ ส่วนผู้ไกล่เกลี่ยก็ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มภาคภูมิ จนคู่กรณีได้ทำสัญญาข้อตกลงระงับข้อพิพาทร่วมกันได้สำเร็จ โดยบริษัทประกันภัยจะจ่ายค่าเสียหายให้แก่ผู้ร้องภายในกำหนด 15 วันนับแต่วันทำข้อตกลงตามระเบียบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงาน คปภ. เมื่อการไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ข้อพิพาทจบลงอย่างสันติ ด้วยความยินดีทั้งสองฝ่าย คู่กรณีลงชื่อในข้อตกลงร่วมกัน ผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวปิดประชุม ทุกฝ่ายจิตใจปลอดโปร่ง สงบ สันติ เปรมปรีดิ์ แต่หากข้อพิพาทไม่สามารถยุติลงได้ไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุปัจจัยใดก็ตาม ผู้ไกล่เกลี่ยก็จะแนะนำคู่กรณีว่าสามารถนำข้อพิพาทไปสู่ขั้นตอนของอนุญาโตตุลาการหรือชั้นศาลต่อไปได้โดยทางเจ้าหน้าที่สำนักงาน คปภ. ได้ติดตามเรื่องและอำนวยความสะดวกให้กับคู่พิพาทในกระบวนการอนุญาโตตุลาการและให้คำแนะนำคู่พิพาทในกรณีต้องการฟ้องคดีเอง โดยทางสำนักงาน คปภ. ได้มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานและการสำรวจความพึงพอใจตามกระบวนการทำงานให้เป็นไปตามมาตรฐานของสำนักงานและได้จัดเก็บรวบรวมเป็นสถิติข้อมูลไว้ด้วย (Office of Insurance Commission, 2022)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยมีปัญหาจากการความขัดแย้งด้านผลประโยชน์เกี่ยวกับจำนวนเงินค่าสินไหมทดแทนที่คู่กรณีคือผู้ร้องเรียนกับบริษัทประกันภัยเห็นไม่ตรงกันและไม่ยอมรับกัน และปัญหาของกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ใช้แนวทางตะวันตกที่มุ่งเน้นให้ยุติข้อพิพาทโดยการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ เป็นข้อสำคัญ ทำให้บางครั้งในการเจรจาไกล่เกลี่ยมักจะเป็นเรื่องของการต่อรองด้านผลประโยชน์ มีการให้ข้อมูลต่อคู่พิพาทว่าอาจจะต้องเสียเวลามาเจรจากันต่อหรือต้องส่งเรื่องไปอนุญาโตตุลาการหรือศาล ที่มี

ค่าใช้จ่ายสูง บางครั้งในการยุติข้อพิพาทยังไม่เป็นไปโดยความสงบระงับภายในจิตใจของคู่พิพาทอย่างแท้จริง เมื่อมีการร้องเรียนมายังสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยและเข้าสู่กระบวนการตามขั้นตอนด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยยึดหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกระบวนการไกล่เกลี่ยของสำนักงาน คปภ. คือเน้นการสมัครใจมีส่วนร่วมและตกลงร่วมกันโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเจรจาสอดคล้องกับ ดร.สุทธิพล ทวีชัยการ ที่ได้กล่าวไว้ในโครงการอบรมผู้ขึ้นทะเบียนนายซื้อผู้ชำนาญการ(บุคคลภายนอก)เพื่อทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านการประกันภัย รุ่นที่ 2 ว่า ข้อพิพาทเกี่ยวกับประกันวินาศภัยที่ร้องเรียนเข้ามามากที่สุด คือ ข้อพิพาทเรื่องค่าขาดประโยชน์จากการใช้รถ ซึ่งคิดเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละ 80 ของเรื่องร้องเรียนทั้งหมดที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย รองลงมาเป็นข้อพิพาทเรื่องค่าซ่อมรถและค่าสินไหมทดแทนกรณีบาดเจ็บ (Office of Insurance Commission, 2022)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าหลักอริยสัจสี่ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาได้ทุกเรื่องอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นเป็นตอนและหลักทางสายกลางคือองค์มรรคทั้งแปดสามารถเลือกใช้องค์มรรคทั้งแปดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดการพูดการเข้าใจอย่างถูกต้องมีสติและใช้ปัญญา ใช้วิธีคิดที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่ได้เสนอไว้ว่าหลักแม่บทของการแก้ปัญหาเป็นการนำเอาความรู้มาใช้ประโยชน์เป็นระบบการแก้ปัญหาตามแนวทางของปัญญาการแก้ปัญหาตามระบบวิธีเหตุผลนี้เรียกว่าเป็นหลักอริยสัจสี่ เป็นวิธีการแห่งปัญญาในระบบการแก้ปัญหาตามเหตุผล (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P. A. Payutto), 2022) และเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดแนวทางแก้ไขปัญหาย่างหลากหลายตามสาเหตุที่แท้จริงทั้งจากภายในและภายนอก (Chanathip, 2020)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าเมื่อบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยตามแนวพุทธสันติวิธี ช่วยส่งเสริมพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาทด้านประกันภัยให้เกิดสันติทั้งภายในและภายนอกและผู้ไกล่เกลี่ยมีแนวปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันสอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจความพึงพอใจการให้บริการของสำนักงาน คปภ. รอบ 12 เดือน ของปี 2564 (มกราคม - ธันวาคม) ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงาน คปภ. โดยรวมในงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านการประกันภัยโดยผู้ชำนาญการ (ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านประกันภัย) อยู่ในระดับมีความพึงพอใจมาก (Office of Insurance Commission, 2022) โดยในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้วิจัยได้นำหลักอริยสัจสี่ไปใช้ โดยมีข้อร้องเรียนในครั้งหนึ่ง ผู้เป็นลูกชายเพียงคนเดียวของครอบครัวประสบอุบัติเหตุแล้วไม่สามารถตกลงเรื่องค่าเสียหายได้ ผู้เป็นแม่เสียใจมากและเห็นว่าจำนวนเงินมากเท่าใดก็ไม่คุ้มกับชีวิตของลูกชายทำมาบริษัทจึงไม่ทำตามข้อเรียกร้อง บริษัทประกันชี้แจงว่าให้ตกลงจ่ายค่าเสียหายให้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้สูงกว่าขั้นต่ำให้แล้ว เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้ให้หลักธรรมเรื่องอริยสัจสี่แก่ผู้เป็นแม่ว่าลูกชายเป็นคนดี ได้เสียชีวิตแล้วในคตินี้หากคดีต้องไปสู่ศาลแล้วต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปต้องคิดถึงเหตุการณ์ที่ทำให้ลูกต้องเสียชีวิตทำให้จิตใจต้องเศร้าหมองเป็นเวลาอีกหลายปีกว่าคดีจะยุติ และพูดให้ทางบริษัทประกันได้เข้าใจผู้เป็นแม่ว่าได้รับความเสียหาย ความทุกข์ใจเป็นอันมากขอให้ช่วยหาทางเพิ่มเติมค่าเสียหาย เมื่อทั้งสองฝ่ายเกิดปัญหาที่ต้องผู้เป็นแม่ยอมรับตัวเลขค่าเสียหายน้อยกว่าที่ขอ โดยบริษัทประกันได้เพิ่มตัวเลขค่าเสียหายให้อีก เมื่อต่างฝ่ายเกิดปัญหาและได้ทางออกร่วมกันจึงยุติข้อพิพาทลงได้ด้วยหลักพุทธสันติวิธี

สรุป

ข้อพิพาทด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย มาจากการความขัดแย้งด้านผลประโยชน์เกี่ยวกับจำนวนเงินค่าสินไหมทดแทนที่คู่กรณีคือผู้ร้องเรียนกับบริษัท ประกันภัยเห็นไม่ตรงกันและไม่ยอมรับกันจนมีการร้องเรียนมายังสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริม การประกอบธุรกิจประกันภัยและเข้าสู่กระบวนการตามขั้นตอนด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยมีผู้ไกล่เกลี่ย ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกระบวนการที่เป็นมาตรฐานสากลคือเน้นการสมัครใจมีส่วนร่วมและตกลง ร่วมกันโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเจรจาข้อพิพาทยุติลงได้ ก็เพียงภายนอกแต่เมื่อได้มีการนำเอาหลักจริยศาสตร์มาบูรณาการผสมผสานเข้ากับขั้นตอนการไกล่เกลี่ย อย่างเป็นระบบแล้วทำให้ได้แนวทางปฏิบัติที่เป็นขั้นตอนและมีหลักทางสายกลางคือองค์มรรคทั้งแปด ที่สามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้โดยอยู่บนพื้นฐานของการคิดการพูดการเข้าใจอย่างถูกต้อง มีสติและใช้ปัญญาใช้วิธีคิดที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหา การบูรณาการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ด้านประกันภัยของสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัยตามแนวพุทธสันติ วิธีดังที่ได้ศึกษามาช่วยส่งเสริมและพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาทด้านประกันภัยเกิดสันติทั้งภายในและ ภายนอกข้อพิพาทยุติลงอย่างสันติในบรรยากาศที่เป็นมิตร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธีเป็นวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ที่สามารถระงับข้อพิพาทได้ทั้งภายในและภายนอกซึ่งเป็นประโยชน์แก่ทั้งบุคลากร หน่วยงานและองค์กร ทุกภาคส่วนที่มีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทุกเรื่องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม แก่สภาพและบริบทของแต่ละหน่วยงานได้

1.2 หน่วยงานที่มีหน้าที่หรือต้องทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรจัดอบรมความรู้ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธแก่ผู้ไกล่เกลี่ยด้วยการส่งเสริมความรู้หลักธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับ การทำหน้าที่ในกระบวนการไกล่เกลี่ยแต่ละขั้นตอนพร้อมหลักธรรมที่เป็นกรอบในการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท เช่น หลักจริยศาสตร์ หลักทางสายกลางเพื่อให้ผู้ไกล่เกลี่ยได้นำหลักพุทธวิธีไปบูรณาการในการ ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยหลักธรรมดังกล่าวมีข้อดีการใช้หลักธรรมอย่างเหมาะสมโดยผู้ไกล่เกลี่ย ได้อธิบายถึงหลักจริยศาสตร์ คือความทุกข์หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และให้เข้าใจด้วยปัญญา ที่ถูกต้องว่าการมุ่งเน้นที่ตัวเลขค่าเสียหายตามต้องการของแต่ละฝ่ายหากมีปัญหาที่ต้อง เข้าใจปัญหาและ มีเมตตา มีการพูดจาอย่างมีตรรกะ ยอมผ่อนผันให้แก่กัน ย่อมทำให้ข้อพิพาทยุติลงได้ ด้วยจิตใจที่ตั้งงามของคู่พิพาท และสุดท้ายยุติลงด้วยการทำสัญญาประนีประนอมยอมเพื่ออยู่ดีข้อพิพาทร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะห้วงข้อประเด็นเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการทำวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรให้ความสำคัญกับหลักพุทธจิตวิทยา ด้วย ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้กระบวนการขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

2.2 การนำหลักจิตวิทยามารบูรณาการกับกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยในขั้นตอนของการร่วมเจรจาทะ หาทงอกร่วมกันหากผู้ไกล่เกลี่ยสามารถบูรณาการปรับใช้หลักจิตวิทยาในการตั้งคำถาม การทวนความ การสะท้อนปัญหาเพื่อให้เกิดสติและปัญญาย่อมช่วยส่งเสริมให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสบความสำเร็จได้ ด้วยดี

References

- Montree S. (2022). What is Dispute Mediation? [Online], Retrieved September 25, 2022, from <http://recc.erc.or.th/Documents/Mediation.PDF>
- Office of Insurance Commission (2022) "*Dispute Mediation Center*, Office of the OIC". Retrieved September 25, 2022, from <https://www.oic.or.th/en/education/laws/dispute-resolution-center>
- Office of Insurance Commission (2022) "*Meaning of Insurance*". Retrieved September 25, 2022, from <https://www.oic.or.th/th/education/insurance/about/meaning>
- Office of Insurance Commission. (2022). *Service Satisfaction Survey Report of Office of Insurance Commission*. Retrieved October 19, 2022, from https://www.oic.or.th/sites/default/files/raayngaanphlkaarsamrwcckhwaamphuengphaicch_pii_64.pdf
- Office of Insurance Commission. (2022). *Training Program for Registered Experts (Third Party) to Act as an Insurance Dispute Mediator, Class 2*. Retrieved October 19, 2022, from <https://www.oic.or.th/th/consumer/news/releases/88482>
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism*. (17th ed). Ayutthaya: MCU Press.
- Phra Maha Hansa Thammahasao (Nithibunyakorn). (2006). "*Conflict Management Models by Buddhist Peaceful Means: The Mae Ta Chang River Basin Case Chiang Mai Province*". (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phra Maha Hansa Thammaso. (2011). *Buddhist Peaceful Means: Integrating Conflict Management Principles and Tools*. Bangkok: 21st Century Company Limited.
- Somdej Phra Buddhakosachan (P.A. Payutto). (2021). *Buddhadhamma Extended Edition*. (56th ed.). Bangkok: Sahadhammika Company Limited.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P. A. Payutto). (2022). *Principles of Education in Buddhism*. Retrieved October 19, 2022, from <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/467/6?fbclid=IwAR3PB6m2FCwnwQ1h8%20OXPAfbEowZDA4gigfLuDrkc7gL1lol2CoxzhJGdc cQ>
- Srito, Ch. (2020). Perception of the Four Noble Truths in Buddhism. *Buddhism in Mekong Region Journal*, 3(2), 61-69.
- The Government Gazette. (2007). *Insurance Commission Act, B.E. 2550*. Volume 124, Part 49, Date 31st August B.E. 2550.
- _____. (2016). *Regulations of Office of Insurance Commission on Mediation on Insurance*. Vol. 133, Part 57, Date 7th March B.E. 2559.

การบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่: ประสบการณ์การวิจัยการบูรณาการ การสร้างเสริมสุขภาพะ จังหวัดราชบุรี*

Area-Based Partnerships Management: Research Experience on Integrative Health Promotion in Ratchaburi Province

¹ธารารัตน์ สัตยญะโม, ²เริงวิชญ์ นิลโคตร และ ³นริศรา กรุดนาค

¹Thararat Sunyamo, ²Reongwit Nilkote and ³Narisara Krudnak

¹สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

²คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

³คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹Nakhon Pathom Provincial Public Health Office, Nakhon Pathom, Thailand.

²Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand.

³Faculty of Education, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: rainacid_21@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพะในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และ 2) นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาพะ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสนทนาเชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย 12 คน และการสนทนากลุ่ม จากกลุ่มเป้าหมาย 34 คน ซึ่งกลุ่มบุคคลนี้เป็นกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทต่อการสร้างเสริมสุขภาพะในพื้นที่ เป็นผู้มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาพะเป็นการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตรวจสอบเนื้อหาด้วยเทคนิคสามเส้า และนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพะในพื้นที่จังหวัดราชบุรี มี 7 แนวทาง คือ การเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง การร่วมลงทุนจากภาคีหลายภาคส่วน การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกหลัก การสร้างกระแสให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ และการหล่อเลี้ยงเพื่อดำรงอยู่ของเครือข่าย และ 2) แนวทางการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาพะ มี 5 ด้าน คือ 1) การมีศูนย์กลางการประสานงานส่วนกลาง 2) จัดตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด 3) การจัดตั้งคณะทำงานในโซนพื้นที่เฉพาะประเด็น 4) การประเมินเสริมพลังและการจัดการความรู้ และ 5) การสรุปบทเรียนและยกระดับการทำงาน ผลการศึกษาและแนวคิดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายเชิงการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้สู่วงจรการดำเนินงานสู่กว้างได้

คำสำคัญ: การบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่; การบูรณาการ; การสร้างเสริมสุขภาพะ; ประสบการณ์การวิจัย

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate the management process of area-based partnerships in integrative health promotion research in Ratchaburi province; and 2) to present area-based partnership management in health promotion work. The study used a qualitative research method, with data collected through in-depth interviews with 12 people and focus group discussions with 34 people, all of whom were leaders involved in health promotion in the areas and in the operation of health promotion projects, and they were all chosen for the study by purposive sampling. The obtained data were analyzed by triangulation and presented by descriptive method.

From the study, the following results are found: 1) There are 7 approaches to managing the process of area-based partnerships in integrative health promotion research in Ratchaburi province, namely strengthening change leaders, investment from various networks and sector, the development of database to support area-based work, strengthening main mechanism, establishing a participatory learning trend, the development of model learning center, and maintaining the network's existence; and 2) The guidelines for managing the process of area-based partnerships in health promotion work consist of 5 aspects, namely (1) Establishing the central coordination center, (2) Setting up a provincial working group, (3) Forming a working group in specific areas, (4) Empowerment evaluation and knowledge management, and (5) Summarizing the lesson and enhancing the level of work. The research results and guidelines for developing networks are in line with the situation and can be applied in the operational cycle in a wide range of contexts.

Keywords: Area-Based Partnership Management; Integration; Health Promotion; Research Experiment

บทนำ

การขับเคลื่อนงานบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ (Area-based approach) จำต้องตระหนักถึงการริเริ่มจากการพัฒนาประเด็นสุขภาพที่สอดคล้องกับความจำเป็นหรือความต้องการของชุมชนเป็นที่ตั้งและการประสานเครือข่ายหน่วยงานที่เป็นภาคีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม เป็นปัจจัยสำคัญและเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนงาน เนื่องจากชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่โดยตรงย่อมรับรู้ถึงวิถีการดำเนินชีวิตวิถีทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ตนเองอยู่เป็นอย่างดี หากมีการเสริมศักยภาพและเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ให้สามารถขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบแล้วก็จะพลังที่สำคัญในการนำชุมชนและสังคมเข้าสู่การเป็นสังคมสุขภาพที่แท้จริงได้ แนวคิดนี้เองสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ทางสุขภาพแนวใหม่ที่เห็นว่าสุขภาพและการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชนนั้นเป็นมากกว่าเรื่องของร่างกายและอวัยวะ หากแต่ทั้งหมดล้วนแล้วมีการเชื่อมโยงกันและกัน ครอบคลุมถึงปัจจัยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม (Bio-psycho-social factors) ศักยภาพของชุมชนอยู่ที่การมีการจัดตั้งและการจัดการที่ดี มีกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนไม่นิ่งดูดายต่อความทุกข์ยากของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาของส่วนรวม (Chuengsatiansup, 2013) และการสร้างเสริมสุขภาพแนวใหม่ควรให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมี

ส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันผลักดันเพื่อให้เกิด การชั้นนำ ข้อเสนอแนะ การสื่อสารและการนำไปปฏิบัติในระดับชุมชนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการ ควบคุม ดูแลและพัฒนาสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้น สร้างการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทุกภาคส่วน รวมถึงการผลักดันให้เกิดยุทธศาสตร์ทั้งระดับชาติจนถึงชุมชน (Thienthavorn, 2012) การเข้าใจและเล็งเห็น ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้อย่างเป็นองค์รวม (Holistic care) จะสามารถปรับเปลี่ยนการพัฒนางาน สุขภาวะให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนและสังคมได้

การบริหารจัดการเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาวะเชิงพื้นที่เป็นผลสืบเนื่องจากการขับเคลื่อนโครงการ บูรณาการสร้างเสริมสุขภาวะราชบุรี ที่มีการขับเคลื่อนในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว การดำเนินงานได้ เริ่มต้นตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพต้นทุนของพื้นที่ผ่านประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและสุขภาวะของพื้นที่ โดยช่วงต้นได้สะท้อนผ่านประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic issues) ที่สำคัญ 3 ประการคือ การปรับเปลี่ยน ปลอดภัย การปรับเปลี่ยนบทบาทเยาวชนด้านการสร้างสุขภาวะ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อ การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม แต่ละประเด็นได้มีการดำเนินการในพื้นที่ผ่านกลุ่มแกนนำในแต่ละโซนพื้นที่ ที่รับผิดชอบ มีการประสาน และออกแบบให้โครงการและกิจกรรมมีความหลากหลายตามบริบทและศักยภาพ โดยครอบคลุมทุกกลุ่มวัย ซึ่งแต่ละพื้นที่ที่ดำเนินการจะมีความคาดหวังว่าโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะเป็นแนวทางหนึ่งนำพาชุมชนและสังคมก้าวสู่การเป็นสังคมแห่งสุขภาวะที่ดี (well-being) ซึ่งผลลัพธ์ เบื้องต้นเห็นได้จากพื้นที่ดำเนินโครงการที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบถึง 10 พื้นที่และได้กลายเป็น ทุนศักยภาพด้านสุขภาวะที่ดีให้กับพื้นที่ (Wandee and Nilkote, 2016) นอกจากนี้แล้วบทเรียนและ ประสบการณ์การขับเคลื่อนโครงการจะเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติต่อการจัดการหนุนเสริมให้กลุ่มแกนนำต่างๆ แปรสภาพเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practices: CoPs) ให้เป็นกลุ่มหรือชุมชนที่มีความ สามารถในการสร้างบทเรียนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ และสามารถยกระดับบทเรียน สู่การพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะทั้งต่อระดับพื้นที่และระดับสาธารณะได้ (Thanyakiat and Sunyamo, 2013) การสร้างเสริมสุขภาวะเชิงพื้นที่ที่เน้นการมีส่วนร่วมระดับฐานรากจะเป็นการสร้างการเรียนรู้สุขภาพ ของชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคม ชุมชนเกิดทักษะและมีความรู้การดูแลสุขภาพตนเอง ทั้งด้านการกินเป็น อยู่เป็น และสร้างสมดุลต่อการดำเนินชีวิตบนสภาพแวดล้อมทั้งสังคมและวัฒนธรรม ที่เป็นอยู่จริง (Pongpit, 2011) ฐานคิดข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพของสำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) ที่มุ่งดำเนินการกับปัจจัยกำหนดสุขภาพที่แก้ไขได้สองปัจจัยหลักคือ “พฤติกรรมสุขภาพ” และ “สภาพแวดล้อม” (Sriratanabal, 2017) ดังกล่าวนั้น จะเห็นว่าการสร้าง เสริมสุขภาวะนั้นมีการเชื่อมโยงกันและกันอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการเครือข่ายให้มีการเชื่อมประสาน จึงมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมสุขภาวะ

ด้วยความสำคัญและปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงใคร่ที่จะนำแนวทางการบริหารจัดการ ทุนส่วนเชิงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาวะในพื้นที่จังหวัดราชบุรี โดยอาศัยการบูรณาการทั้งทฤษฎี และการปฏิบัติภาคสนาม และมีความมุ่งหวังว่าจะเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทาง การขับเคลื่อนการสร้างเสริมสุขภาวะที่เกิดจากการเชื่อมโยงหุ้นส่วนต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทุนส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาวะ ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการทุนส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาวะ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การศึกษาวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา นอกจากนี้แล้วยังศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากภาคสนาม เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ขอบเขตของการศึกษาประกอบด้วยข้อมูลบริบทของพื้นที่ศึกษาด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ การก่อตั้งชมรม การพัฒนากิจกรรม การสรุปบทเรียน และได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่สำคัญตามวัตถุประสงค์การสร้างเสริมสุขภาพ การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม การบริหารจัดการหุ้นส่วน ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษานี้สามารถตอบวัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัยให้รอบด้านที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 46 คน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 12 คน และผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่มจำนวน 34 คน กลุ่มบุคคลนี้เป็นกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทต่อการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่ เป็นผู้มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาพในแต่ละโซนพื้นที่ตั้งแต่หัวหน้า คณะทำงาน และผู้มีส่วนได้เสียกับการดำเนินโครงการ จาก 10 อำเภอ ของจังหวัดราชบุรี เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ 1.เป็นผู้ร่วมดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่อย่างน้อย 2 ปี 2.เป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ดำเนินการวิจัยอย่างน้อย 3 ปี และ 3. สามารถให้ข้อมูลทั้งระหว่าง การวิจัยและหลังการวิจัยได้ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาค้นคว้ารอบด้านให้มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 3 ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) กล่าวคือ การอ่านและจับประเด็นข้อมูลจากการศึกษา แยกแยะ จัดกลุ่มสาระ (ความหมาย) หรือแนวคิด (concept) การเชื่อมโยงแนวคิดเพื่อหาแบบแผนความสัมพันธ์หรือแนวเรื่อง (theme) หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ตีความเพื่อหาความหมาย และสรุปสาระหลักของผลการวิเคราะห์ (Yoddamnoen-Attique and Tangcholathip, 2009) ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation technique)

ขั้นตอนที่ 4 สังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาพ

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบการพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า

1.1 สภาพพื้นที่ และการเชื่อมโยงการพัฒนาการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่

การสร้างเสริมสุขภาพให้เกิดขึ้นกับพื้นที่ภายใต้ชื่อโครงการบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพ จังหวัดราชบุรี เป็นโครงการที่โรงพยาบาลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีได้ริเริ่มและดำเนินโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อหาแนวทางและรูปแบบของการสร้างเสริมสุขภาพโดยภาคีเครือข่ายในจังหวัดราชบุรี โครงการยังให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ของจังหวัดเพื่อให้สะท้อนถึงภาพของแนวทางการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ และสอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐที่ให้มีการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัด โดยเฉพาะการยึดถือเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-based approach) การคำนึงถึงสภาพภูมิสังคมที่เป็นอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การเป็น

จังหวัดที่มีศักยภาพระดับนานาชาติในการเสริมสร้างขีดความสามารถของจังหวัดในการเป็นฐานการผลิตสินค้าระดับ Product champion การเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมเพิ่มมูลค่า (Value based economic) และให้ความสำคัญกับการพัฒนาสู่การเป็นสังคมแห่งความสุข มีฐานทรัพยากรรองรับภาคการเกษตรทั้งระบบ

1.2 การบริหารจัดการ และการเสริมศักยภาพหุ้นส่วนสร้างเสริมสุขภาวะเชิงพื้นที่

หลังการพัฒนาโครงการและเตรียมความพร้อมการขับเคลื่อนงานแล้ว ในช่วงตอนต้นคณะทำงานเน้นการค้นหาและรวบรวมภาคีเครือข่ายสุขภาวะ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพผ่านประเด็นขับเคลื่อน (strategic issues) ได้ทั้งหมด 119 ภาคีในช่วงต้นและได้มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 182 ภาคีในระยะต่อมา จากนั้นได้มีการจัดผังกลุ่มเครือข่าย (mapping) และจัดเป็นแผนผังเครือข่าย (network map) ภาพรวมทั้งจังหวัด ได้มีการร่วมบูรณาการกำหนดทิศทางการดำเนินงานโดยคณะทำงานได้ประยุกต์ใช้การใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic Route Map: SRM) เป็นเครื่องมือ จุดเด่นของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์คือเป็นเครื่องมือการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ที่มีบริบทและลักษณะของการขับเคลื่อนงานใกล้เคียงกัน และสามารถจะนำพากลุ่มต่างๆ ให้ขับเคลื่อนไปสู่จุดหมายเดียวกันได้ ดังการสัมภาษณ์ว่า “พื้นฐานที่สุดคือเครื่องมือนี้เป็นงานที่ถูกพัฒนามาเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพคนทำงานสาธารณสุขหรืองานพัฒนาจะคุ้นเคยเครื่องมือนี้ ที่สำคัญคือคนที่เข้าร่วมวิเคราะห์จะเรียนรู้ และเห็นปลายทางที่ต้องการไปได้ด้วยกันได้เลย” (Research Leader 1, 2019) ผลการวิเคราะห์ได้เกิดประเด็นหลักในการดำเนินงานด้านสุขภาวะในภาพรวมของภาคีเครือข่าย 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 การปรับเปลี่ยนปลอดภัยชุมชน จังหวัดราชบุรี ประเด็นที่ 2 การปรับเปลี่ยนบทบาทเยาวชนด้านการสร้างสุขภาวะจังหวัดราชบุรี และประเด็นที่ 3 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ระดับจังหวัด และเพื่อความสะดวกในการดำเนินงานจึงได้มีการแบ่งเขตพื้นที่ เป็น 4 เขตพื้นที่ (โซน) คือ พื้นที่ 1 คือ โซนพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอดำเนินสะดวก พื้นที่ที่ 2 คือ อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม และอำเภอบางแพ พื้นที่ที่ 3 อำเภอปากท่อและอำเภอดำเนินสะดวก และพื้นที่ที่ 4 อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา และอำเภอจอมบึง โดยได้มีการนำประเด็นหลักในการดำเนินงานด้านสุขภาวะทั้ง 3 ประเด็นดำเนินการในพื้นที่โดยคณะกรรมการเขตพื้นที่ (คณะกรรมการโซน) และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญแต่ละพื้นที่เป็นผู้พิจารณาโครงการ และติดตามประเมินผลคณะกรรมการโซน

การบริหารจัดการเป็นการจัดการแบบบูรณาการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนแรก มีสำนักงานประสานโครงการ ประกอบด้วย คณะทำงานทำหน้าที่ในการบริหารจัดการโครงการทั้งด้านธุรการ การเงินและบัญชี การประชาสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารและการจัดประชุม โดยผู้อำนวยการโรงพยาบาลสวนผึ้งเป็นหัวหน้าสำนักงานประสานโครงการ และมีบุคลากรของโรงพยาบาลสวนผึ้งร่วมปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่ประจำ 2 คน ทำหน้าที่ประสานงานกับภาคีเครือข่าย ส่วนที่สอง คณะทำงานสุขภาวะระดับจังหวัด ประกอบด้วย ผู้แทน 10 อำเภอ (4 เขตพื้นที่) ที่เป็นผู้แทนภาคีทั้งภาครัฐ และเอกชน ประชาชน องค์กรสาธารณกุศลที่ทำงานสร้างเสริมสุขภาวะระดับจังหวัด 10 - 15 คน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนเป็นประธาน และสำนักงานประสานโครงการฯ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการ ทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างเครือข่าย และสนับสนุนข้อมูล ส่วนที่สาม คณะกรรมการเขตพื้นที่ (โซนพื้นที่) ประกอบด้วย ผู้แทนภาคีทั้งภาครัฐ และเอกชน ประชาชน องค์กรสาธารณกุศลระดับอำเภอ จำนวน 15-20 คน ต่อเขตพื้นที่ 1 แนวทางการบริหารจัดการ ดังแผนภาพที่ 1

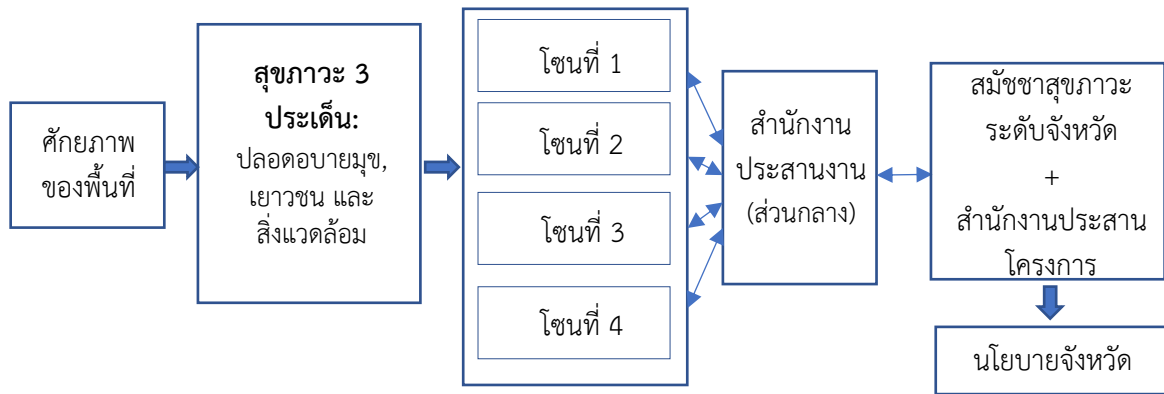

Figure 1: A Model the Management of the Health Promotion Network

1.3 กระบวนการเสริมพลังการขับเคลื่อนหุ้นส่วนทางสุขภาพ

บนฐานคิดการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพที่ตั้งอยู่บนฐานของการให้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาอย่างแท้จริง (citizen-centered approach) และเชื่อมั่นว่าการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพ ประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ล้วนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมทั้งในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือพลเมือง ของสังคมหรือในฐานะกลุ่มองค์กร และการมีสุขภาพที่ดีนั้นเป็นสิทธิพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องได้รับจากการศึกษา พบว่าบทเรียนและประสบการณ์ ดังนี้

1.3.1 การเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากการสนทนากลุ่มพบว่าคณะทำงานเห็นว่า “ภาวะผู้นำ” เป็นปัจจัยต้นๆ ที่จะนำพาชุมชนหรือสมาชิกในชุมชนให้ตระหนักถึงการดูแลและจัดการตนเองให้ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนได้ภายใต้โอกาสและข้อจำกัดตามความเป็นจริงของชุมชน ดังการสัมภาษณ์เชิงลึก ตัวแทนผู้ประสานงานส่วนกลางว่า “เราคิดว่าผู้นำจะมีผลอย่างมากต่อการเชิญชวนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพราะคณะทำงานส่วนกลางต้องทำงานเชื่อมกับผู้คนเยอะมาก ผู้นำจะเป็นผู้ประสานเชื่อมสิ่งเหล่านี้ให้ และทำให้การขับเคลื่อนงานสามารถไปได้ราบรื่น” (Research Leader 4, 2019) การเสริมศักยภาพผู้นำในช่วงต้น เริ่มด้วยเชิญชวนแกนนำชุมชนทั้งระดับกลุ่มเครือข่ายและระดับจังหวัดเพื่อเข้ามามีบทบาทในการทำงาน ด้านการประสานเครือข่าย มีการประชุมชี้แจงการขับเคลื่อนโครงการ การเสริมแนวคิดการพัฒนาผู้นำจิตอาสา ทักษะการสื่อสารสุขภาพ รวมถึงการเสริมแนวคิดและทฤษฎีที่จำเป็นพื้นฐาน เช่น 3อ2ส (อาหาร อารมณ์ ออกกำลังกาย ไม่ดื่มสุรา และไม่สูบบุหรี่) การใช้เทคนิคการจัดการความรู้และถอดบทเรียน การเรียนรู้เป็น กลุ่ม และการสรุปบทเรียนอย่างง่าย ๆ วิธีการเสริมสร้างผู้นำมีหลากหลาย พื้นฐานสำคัญ ศึกษาดูงาน การประชุมเชิงปฏิบัติการ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นำที่เข้าร่วมอบรมมีทักษะพื้นฐาน และเป็นการสร้างวัฒนธรรม การเรียนรู้สำหรับการดำเนินโครงการไปพร้อมๆ กัน ดังการสนทนากลุ่มว่า “การเสริมสร้างผู้นำจะอยู่ในกระบวนการตั้งแต่การค้นหาผู้นำแบบสุ่มสอบถามและอ้างอิงแบบปากต่อปาก เมื่อเจอผู้นำจิตอาสาที่เข้าใจ วัตถุประสงค์โครงการและประสบการณ์ของผู้นำตรงกับเป้าหมายของโครงการ การเสริมสร้างผู้นำก็จะเกิดขึ้น ตามธรรมชาติ” (Coordinator, 2019) การเสริมพลังผู้นำมีความแตกต่างตามประสบการณ์และประเด็นที่ผู้นำ สนใจ

1.3.2 การร่วมลงทุนจากภาคีหลายภาคส่วน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างเสริม สุขภาพระดับพื้นที่ที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุดคือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เทศบาล/อบต. กำนันและ ผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายชุมชนในรูปแบบ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นต้น ในระดับจังหวัดมีความ เกี่ยวข้องตั้งแต่ยุทธศาสตร์ของจังหวัด สมัชชาระดับจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ ฝ่ายปกครองระดับอำเภอ ที่ทำงานยุทธศาสตร์ รวมถึงองค์กรเอกชนต่างๆ ทั้งหมดล้วนแล้วมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพและ

คุณภาพชีวิตทั้งหมดทั้งทางตรงและทางอ้อม การบริหารโครงการด้วยงบประมาณของส่วนกลางไม่เพียงพอสำหรับการขับเคลื่อนกิจกรรมได้ทั้งหมดจำเป็นต้องอาศัยการระดมทรัพยากรจากหลายภาคส่วนในพื้นที่ที่สำคัญๆ เช่น กำลังคน เรื่องงบประมาณ อุปกรณ์บางส่วนสำหรับการทำกิจกรรมโครงการ การขอความร่วมมือทางวิชาการในรูปแบบเป็นวิทยากรให้ความรู้ทั้งระดับกลุ่มและในส่วนกลางของโครงการ เป็นต้น

1.3.3 การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ เนื่องจากการสร้างเสริมสุขภาพมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยเชิงสังคมที่มีลักษณะแตกต่างกันไป จะต้องมีการตรวจสอบ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ระหว่างกระบวนการอยู่ตลอดเวลา ทั้งหมดจะเป็นข้อมูลที่คอยสะท้อนกลับให้กับคณะทำงานส่วนกลาง และผู้นำในแต่ละโซนพื้นที่ที่ได้รับผิดชอบ ในระหว่างกระบวนการมีการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (knowledge management) คือการพูดคุยหารือของสมาชิกแต่ละเครือข่ายในการสรุปบทเรียน การจัดเก็บข้อมูลทั้งการเตรียมการ การพัฒนากิจกรรม การทำกิจกรรม และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะถูกบันทึกผ่านคณะทำงานพื้นที่ และส่งต่อมายังคณะทำงานส่วนกลางสำหรับเป็นคลังข้อมูลการบริหาร (assets) เพื่อสะท้อนกลับสู่วงจรของการบริหารโครงการให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การยกระดับงานตามศักยภาพที่สามารถดำเนินการได้ คณะทำงานได้มีการจัดวางการบริหารจัดการข้อมูล รวมถึงระบบการสื่อสารเพื่อสะท้อนกลับ (feedback loop) สำหรับการนำไปปรับใช้ให้ทันต่อสถานการณ์และเหมาะสมกับศักยภาพของคณะทำงานแต่ละโซน

1.3.4 การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกการจัดการ นอกจากคณะทำงานและเครือข่ายแต่ละโซนจะต้องรู้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ข้อตกลง รวมถึงการเชื่อมโยงเชิงยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดแล้ว คณะทำงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกการจัดการเพื่อสามารถบริหารจัดการการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้แล้วยังได้มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ และการเชื่อมโยงการทำงานเชิงพื้นที่ในรูปแบบผังเครือข่าย อย่างไรก็ตามลักษณะการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพจะมีลักษณะการทำงานแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกจะมีส่วนสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่งกับการคัดเลือกและเชิญผู้นำที่เป็นตัวแทนเข้าร่วมขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งการได้เครือข่ายที่มีจิตอาสา เห็นเป้าหมายร่วมกัน และเข้าใจบริบทของการทำงานที่ต้องอาศัยการเชื่อมประสานและยืดหยุ่นสูงก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการขับเคลื่อนงาน

1.3.5 การสร้างกระแสให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเริ่มจากการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมและเข้าใจถึงกระบวนการทำงานให้มากที่สุด คณะทำงานต้องลงพื้นที่ภาคสนามและค้นหาผู้นำ รวมถึงการประเมินสถานการณ์เบื้องต้น นอกจากนี้แล้วกิจกรรมและโครงการต่างๆ คณะผู้ประสานงานได้เปิดกว้างในการร่วมออกแบบกระบวนการเรียนรู้ทั้งจากเครือข่ายทุกส่วนที่เข้าร่วมดำเนินการ เป็นการทำงานแบบแนวราบที่ต้องมีความยืดหยุ่นต่อกระบวนการ และที่สำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning by doing) จากการทำงานและเรียนรู้ผ่านกลุ่มเครือข่ายด้วยตนเอง ดังการสนทนากลุ่มสะท้อนบทเรียนการทำงานส่วนกลางว่า “ระยะต้นๆ เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก คณะทำงานได้หารือกันว่าจะทำอย่างไรให้มีเครือข่ายเพิ่มขึ้น จากการหารือคณะทำงานเห็นควรกระพือและสร้างกระแสให้เกิดทั้งระดับจังหวัด มีการเข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อหารือและได้จัดทำเป็นแผนปฏิบัติการและชวนภาคีเครือข่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมทั้งระดับจังหวัด นั่นเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญ” (Coordinator, 2019)

1.3.6 การพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ จากการศึกษาพบว่าได้มีการพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบด้านสุขภาพได้ถึง 10 พื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่ตำบลคูบัว พื้นที่ตำบลวัดแก้ว พื้นที่ตำบลท่าผา พื้นที่ตำบลวัดเพลง พื้นที่ตำบลจอมบึง พื้นที่ตำบลบ้านฆ้อง พื้นที่ตำบลดำเนินสะดวก พื้นที่ตำบลบ้านคา พื้นที่ตำบล

สวนผึ้ง และพื้นที่ตำบลห้วยยางโทน แต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันไปตามศักยภาพ และผลการขับเคลื่อนโครงการสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นสุขภาวะครอบคลุม 6 มิติด้วยกันคือ การปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลอดภัยชุมชน การปรับเปลี่ยนบทบาทเยาวชนด้านการสร้างสุขภาวะ การออกกำลังกาย ศิลปวัฒนธรรม และอุบัติเหตุ นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ต้นแบบแต่ละแห่งมีประสบการณ์และบทเรียนการทำงานด้านสุขภาวะมาอย่างต่อเนื่องเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่น ประเด็นวัฒนธรรมในพื้นที่ซึ่งเป็นต้นทุนที่ดีของจังหวัดราชบุรี มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ของพื้นที่มากถึง 8 กลุ่มชาติพันธุ์ (กระจายครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด การเข้าร่วมโครงการสร้างเสริมสุขภาวะจึงเป็นการต่อยอดและยกระดับให้เกิดเครือข่ายและสร้างบทเรียนการขับเคลื่อนสุขภาวะให้มีความหลากหลายมากขึ้น

1.3.7 การหล่อเลี้ยงเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย จากการถอดบทเรียนพบว่าคณะทำงานได้ออกแบบสำหรับการหล่อเลี้ยงและหนุนเสริมเครือข่ายเกิดความต่อเนื่อง คือ การพัฒนาและเสริมระบบการติดต่อสื่อสารที่มีความต่อเนื่องและเป็นปัจจุบัน ผ่านช่องทางกลุ่ม LINE Facebook มีการลงพื้นที่เยี่ยมเยือนทุกๆ เดือน และมีการสรุปผลงานในรอบ 3 เดือน และในตอนท้ายของโครงการจะมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถอดบทเรียนระดับจังหวัดอีกครั้ง ดังการสนทนากลุ่มว่า “การทำงานจะมีปัญหาเป็นวงจรธรรมชาติการทำงานอยู่แล้ว ผู้ประสานงานกลางต้องเข้าใจว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง สิ่งสำคัญคือการรับฟังและชี้แจงในประเด็นที่สามารถชี้แจงให้เข้าใจได้เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้น และบางประเด็นก็ต้องนำกลับมาให้คณะทำงานส่วนกลางได้วิเคราะห์และสื่อสารกลับไปแต่ละโซนที่ตนเองรับผิดชอบเพื่อสร้างความเข้าใจการทำงานให้ตรงกัน” (Research Leader Zone 4, 2019) กระบวนการดังกล่าวในการเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของเครือข่ายในแต่ละโซนพื้นที่ เป็นการหนุนเสริมให้สมาชิกเกิดการสื่อสารระหว่างกันและกัน และเกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะประเด็นการขับเคลื่อนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะเชิงพื้นที่ นอกจากนี้ยังเปิดกว้างในการให้แกนนำได้คัดเลือกผู้นำเยาวชนใหม่ๆ เข้าร่วมกิจกรรม

กระบวนการบริหารจัดการและเสริมพลังหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาวะในพื้นที่ สามารถสรุปได้ดังตาราง 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 กระบวนการบริหารจัดการและเสริมพลังหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาวะ

ประเด็น	เป้าหมาย/วัตถุประสงค์	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
การเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง	มีผู้นำจิตอาสาที่สามารถสร้างความตระหนักถึงการดูแลตนเองให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนได้	➢ ผู้นำจิตอาสา ➢ ผู้ประสานระดับพื้นที่ ➢ ผู้นำตามธรรมชาติ
การร่วมลงทุนจากภาคีหลายภาคส่วน	การระดมทรัพยากร เช่น กำลังคนงบประมาณ อุปกรณ์บางส่วนด้านวิชาการเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะ	➢ สมาชิกเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น ➢ การเชื่อมเชิงยุทธศาสตร์ ➢ การบูรณาการประเด็นสุขภาพ
การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่	การจัดวางการบริหารจัดการข้อมูลรวมถึงระบบการสื่อสารเพื่อสะท้อนกลับ สำหรับการนำไปปรับใช้ให้ทันต่อสถานการณ์และเหมาะสม	➢ ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ➢ การออกแบบการเสริมพลัง ➢ ช่องทางของการสื่อสาร ➢ ศูนย์กลางคลังความรู้ของชุมชน

ประเด็น	เป้าหมาย/วัตถุประสงค์	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกการจัดการ	การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการเชื่อมโยงการทำงานเชิงพื้นที่ในรูปแบบผังเครือข่าย การจัดการความรู้ และติดตามประเมิน	➢ โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ➢ ขั้นตอนการทำงาน ➢ ศูนย์ประสานงาน
การสร้างกระแสให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม	ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทุกภาคส่วน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทั้งในด้านพฤติกรรมและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี	➢ การมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ➢ เครือข่ายมีความรู้ทางสุขภาพ ➢ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เอื้อต่อสุขภาพที่ดี
การพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ	พื้นที่รวบรวมข้อมูลข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ ประสพการณ์ชุมชน เป็นพื้นที่เรียนรู้ตามอัธยาศัย ให้กับชุมชน	➢ ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ➢ แหล่งเรียนรู้ชุมชน ➢ ศูนย์เรียนรู้ตามอัธยาศัย
การหล่อเลี้ยงเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย	การเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของเครือข่าย เกิดการสื่อสารระหว่างกันและกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเฉพาะประเด็น	➢ เครือข่ายมีความยั่งยืน ➢ การพัฒนาและเสริมศักยภาพอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาพ ผลการศึกษา มีดังนี้

1) **การมีศูนย์กลางการประสานงาน** โดยลักษณะของการทำงานเครือข่ายมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มคนและองค์กรหลายๆ ภาคส่วน การมีหน่วยงานประสานงานกลาง (collaborative center) จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการขับเคลื่อนงานเครือข่าย ผู้บริหารศูนย์ต้องเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ประเด็นการสร้างเสริมสุขภาพเป็นอย่างดี สามารถประสานเครือข่ายทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติการได้ มีความยืดหยุ่นต่อการประสานงานและการขึ้นนำสังคมได้เป็นอย่างดี คณะทำงานควรมีทักษะพื้นฐานในการสื่อสารเชิงบวก การประสานงาน การถอดบทเรียนและการจัดการความรู้ และการเป็นวิจัยในการปฏิบัติการในพื้นที่ การเก็บข้อมูล การสังเคราะห์ และนำเสนอได้อย่างเป็นระบบ

2) **จัดตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด** การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพในระดับจังหวัดมีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่างๆ ทุกภาคส่วนเนื่องจากเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนในทุกๆ ด้าน การสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีทุกระดับและมีแผนปฏิบัติการเพื่อบูรณาการงานเข้ากับพันธกิจแต่ละเครือข่ายรับผิดชอบอยู่แล้วจะเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น และคณะทำงานควรจะเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงและสามารถลงมือปฏิบัติได้จริง จะทำให้การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพเกิดรูปธรรมได้จริง นอกจากนี้แล้วหากมีการบูรณาการแผนเข้ากับยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดที่มีอยู่แล้วจะเป็นการเสริมแรงให้พันธกิจไปในทางเดียวกันได้

3) **การจัดตั้งคณะทำงานในโซนพื้นที่เฉพาะประเด็น** ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่และจัดโซนพื้นที่ให้เหมาะสมกับประเด็นการขับเคลื่อนสุขภาพจะเป็นปัจจัยพื้นฐานของความสำเร็จการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ได้ จากบทเรียนจะเห็นได้ว่าการมีคณะทำงานประจำพื้นที่จะทำให้การสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วการมีคณะทำงานในโซนพื้นที่ต่างๆ จะเป็นการสร้างกระบวนการเชื่อมสัมพันธ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งระบบให้เกิดการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง

4) การประเมินเสริมพลังและการจัดการความรู้ การเกิดกลุ่ม ชมรม องค์กรหรือชุมชนและมีกิจกรรมร่วมกันทั้งในรูปแบบกิจกรรมตามวิถีชีวิตปกติหรือกิจกรรมตามวาระโอกาสต่างๆ ล้วนแล้วเป็นประสบการณ์และความรู้ที่อยู่ในวิถีความเป็นจริงของชุมชนการบริหารเครือข่ายควรให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนประสบการณ์ต่างๆ และประเมินเสริมพลังแก่กลุ่มและเครือข่าย ซึ่งกระบวนการต่างๆ จะเป็นการสร้างการเรียนรู้มีส่วนร่วม เป็นการสานสัมพันธ์ภาพของกลุ่ม และฝึกทักษะที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการกลุ่ม นอกจากนี้แล้วควรให้มีการจัดการความรู้ทั้งในรูปแบบการผลิตสื่อ การจัดเวทีพูดคุยสนทนา หรือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อประมวลบทเรียนและประสบการณ์เผยแพร่สู่สาธารณะ

5) การสรุปบทเรียนและขยายผล การสรุปบทเรียนเป็นการสังเคราะห์ประสบการณ์การทำงานและการวางแผนการทำงานในอนาคต นอกจากทำให้เครือข่ายชุมชนเกิดการเรียนรู้ยังเป็นกระบวนการสร้างบทเรียนผ่านการปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของการทำงานด้วย

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ สามารถอธิบายการเชื่อมโยงแบบสังเขป คือ 1. ศูนย์ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ การส่งเสริมให้เกิดความอยู่กินดีหรือสุขภาวะที่ดีของประชาชนไม่ได้จำเพาะว่าเป็นหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง หากแต่เป็นหน้าที่ของทุกส่วนที่จะต้องดูแลซึ่งกันและกัน 2. ต้นทุนทางสังคม (พื้นที่) เป็นสิ่งที่ปรากฏการณ์และวิถีของชุมชนอยู่แล้ว เป็นทุนศักยภาพที่ส่งต่อมาแบบรุ่นสู่รุ่น และสามารถเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติให้เห็นได้ และ 3. เป้าหมายร่วมและภาคีสำคัญ ภาคีต่างๆ พื้นฐานที่สุดคือภาครัฐ เอกชน และชุมชน หากมีกลไกการประสานงานและเชื่อมประสานให้เกิดการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายเดียวกันจะสามารถสร้างเสริมสุขภาพให้เกิดความยั่งยืนได้ นอกจากนี้แล้วกลไกดังกล่าวควรมีการเสริมพลังอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการพัฒนาภาคีต่างๆ และควรมีการถอดบทเรียนและจัดการความรู้เพื่อส่งต่อบทเรียนแนวปฏิบัติระหว่างกันและกัน ดังกล่าวมาแล้วนั้น แนวทางสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพที่มุ่งเป้าหมาย 2 ส่วนคือนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดี และสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เอื้อต่อสุขภาพที่ดีของประชาชนและสังคม คือ การมีร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดี มีสัมพันธภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข และเกิดปัญญาปฏิบัติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ ดังภาพแผนภาพที่ 2

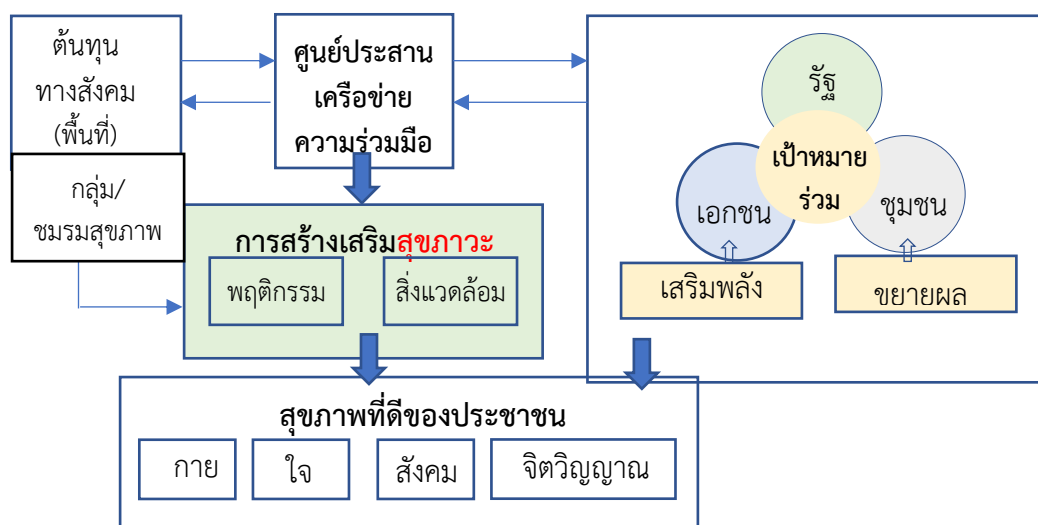

Figure 2: Knowledge of the Process of Empowering of the Health Promotion Network

อภิปรายผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์และวิธีวิทยาการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่ากระบวนการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการวิจัยบูรณาการสร้างเสริมสุขภาวะในพื้นที่จังหวัดราชบุรีผ่านประสบการณ์การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาวะในพื้นที่ครอบคลุมทั้งจังหวัด เป้าหมายสำคัญคือให้ประชาชนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีบนวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง การศึกษาครั้งนี้พบว่ามี 7 แนวทางในการบริหารจัดการเครือข่าย คือ การเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง การร่วมลงทุนจากภาคีหลายภาคส่วน การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกหลัก การสร้างกระแสให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ และการหล่อเลี้ยงเพื่อดำรงอยู่ของเครือข่าย ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทเรียนที่เป็นแนวปฏิบัติจากประสบการณ์ของชุมชนที่ร่วมดำเนินการจากภาคีหลายภาคส่วน ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของ Chareonwongsak (2000) ได้กล่าวว่าความสำคัญของเครือข่ายว่า การจัดระบบเครือข่ายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการช่วยให้เครือข่ายดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว ราบรื่น การบริหารงานเครือข่ายนั้นประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่ม หลายประเภท ต่างความคิดความเห็นกัน ต้องอาศัยความสามารถในการประสานประโยชน์ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ในการจัดระบบเครือข่ายมีองค์ประกอบคือ (1) การจัดทำผังกลุ่มเครือข่าย (2) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (3) การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (4) การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน และ (5) การจัดระบบสารสนเทศ สอดคล้องกับ Phramaha Suthit Aphakaro (2004) ได้กล่าวถึงการจัดการเครือข่ายตามวงจรชีวิตเครือข่ายว่าการจัดการเครือข่ายนั้นมีวิธีการที่หลากหลาย ตามแต่บุคคล กลุ่มองค์กร และเครือข่ายนั้นๆ กำหนดขึ้น บางกลุ่มบางเครือข่ายใช้แนวคิดวิธีการจัดการตามระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเครือข่าย บางกลุ่มใช้วิธีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับประเภทของแต่ละเครือข่ายในแต่ละด้าน ซึ่งแนวคิดการจัดการเครือข่ายนั้นมีความแตกต่างและหลายหลาย เฉพาะของการจัดการเครือข่ายที่เน้นการจัดการตนเองของเครือข่าย ขั้นตอนและวิธีการจัดการ ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ (1) การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม (2) การกำหนดบทบาทหน้าที่ (3) การวางแผนเครือข่าย (4) การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำ (5) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร (6) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และ (7) การส่งเสริมและธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ และสอดคล้องกับ Suwan-achariya (2006) ได้กล่าวถึงความสำคัญขององค์ความรู้เครือข่ายทางสังคม มีเงื่อนไขที่สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการออกมาเป็นมูลค่า ดังนี้ (1) ทำให้เกิดการปรับตัวที่มีเหตุผลบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (2) ช่วยให้เกิดการแพร่กระจายของการนำเอาเครือข่ายมาใช้ในทางปฏิบัติ (3) การสร้างความน่าเชื่อถือ ช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ได้อย่างง่ายและสะดวก (4) เป็นช่องทางการระดมทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (5) สามารถกำหนดความเป็นอิสระของกลุ่มตนเองสามารถต่อรองในเรื่องการกระจายอำนาจและทรัพยากร (6) เป็นแนวร่วมใหม่ที่ช่วยแก้ไขปัญหาในกรณีที่ภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการ การอภิปรายผลสะท้อนให้เห็นว่าผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเป็นไปในทางเดียวกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าแนวทางการบริหารจัดการหุ้นส่วนเชิงพื้นที่ในการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาวะจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการทำงานด้านสร้างเสริมสุขภาวะมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับภาคีและองค์กรต่างๆ อย่างเป็นระบบ ข้อเสนอแนะสู่การเป็นแนวปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ การมีศูนย์กลางการประสานงานส่วนกลาง จัดตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด การจัดตั้งคณะทำงานในโซนพื้นที่เฉพาะประเด็น การประเมินเสริมพลัง การจัดการความรู้ และการสรุปบทเรียนและยกระดับการทำงานทั้งหมดเป็นแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทางปฏิบัติจริงเนื่องจากเป็นกลไกที่มีอยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการในสังคมไทยอยู่แล้วซึ่งสอดคล้องกับ Sathapitanon and Thiraphan (2003) ได้กล่าวถึงเครือข่ายทาง

สังคมว่ามีความหมายครอบคลุมถึงการที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกัน แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายนั้นสมาชิกหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน และสอดคล้องกับ Monzon et al. (2003) ได้กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาว่าเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยกระดับแนวคิดและกิจกรรมร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการกิจและสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ โดยจะมีการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน สมาชิกมีการทำกิจกรรมทำความเหมาะสมภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมกัน เกิดการประสานผลประโยชน์ในวงกว้าง ผลการศึกษาและแนวคิดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายสามารถนำไปประยุกต์ใช้สู่การพัฒนาสร้างการเรียนรู้ และขยายผลสู่วงกว้าง

สรุป

การบริหารจัดการเครือข่ายจากการศึกษาครั้งนี้ได้นัยย้าถึงหลักการพื้นฐานของการจัดการเครือข่ายว่าเป็นการจัดการเรียนรู้และการศึกษาของปัจเจก กลุ่มคน และองค์กรเพื่อไปสู่การจัดการสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำเนินชีวิตให้เกิดความอยู่ดีมีสุขหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสุขภวะนั่นเอง นอกจากนี้แล้วการบริหารจัดการเครือข่ายยังเป็นฐานคิดที่สำคัญในการสร้างการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงพันธกิจของแต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ และรวมถึงการยกระดับและผลักดันให้เกิดยุทธศาสตร์ทั้งระดับชาติจนถึงชุมชนให้ได้ บทเรียนและประสบการณ์จากการศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการทำความเข้าใจ และศึกษาเพื่อเจาะลึกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภวะและคุณภาพชีวิตเชิงระบบหรือการทำความเข้าใจความเป็นองค์รวม (Holistic care) ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายนี้หากสามารถพัฒนาและยกระดับได้จะสามารถปรับเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตของชุมชนและชุมชนให้ดีขึ้นและยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการบริหารจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมกระบวนทัศน์ในการสร้างเสริมสุขภาพแนวใหม่ที่มุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะระดับภูมิภาคได้แก่ จังหวัด อำเภอ ท้องที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพิจารณาข้อเสนอการศึกษาครั้งนี้เพื่อพัฒนากลไกการทำงานเชิงบูรณาการให้เป็นรูปธรรม

ดังนั้นหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชน ได้แก่ โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการเสริมศักยภาพบุคลากรและสนับสนุนให้การทำงานเชิงเครือข่ายมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษา คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรมีการพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ประเด็นศึกษาที่เกิดจากปัญหาของพื้นที่อย่างแท้จริง การดำเนินการต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.2 ควรมีการพัฒนาวิจัยแบบเสริมพลังอำนาจเพื่อเป็นการพัฒนานักวิจัยในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาหุ่นส่วนที่เกี่ยวข้องให้มีทักษะการทำงานสร้างเสริมสุขภาพแบบวิจัยเป็นฐานไปพร้อมๆ กัน

2.3 การสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่ชายแดนจะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาการวิจัยเชิงพื้นที่ควรศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด

References

- Chareonwongsak, K. (2000). *Network Management: Key Strategies for Management of Education Reform*. Bangkok: Success Media Company Limited.
- Chuengsatiansup, K. (2013). *Community Way of Life, 7 Tools that Make Community Work Easy, Effective and Fun*. (10th ed.). Nonthaburi: Suksala.
- Coordinator. (2019). Coordinator in Ratchaburi Province. *Focus Group*. March, 22.
- Monzon, P. et al. (2003). *Filtering Concepts in Assessing the Potential of Social Networks*. Bangkok: Local Community Development Institute.
- Phramaha Suthit Aphakaro. (2004). *Network: Nature, Knowledge and Management*. Bangkok: Project to Enhance Learning for a Happy Community.
- Pongpit, S. (2011). *Community Health Management*. Bangkok: P. A. Living Co., Ltd.
- Research Leader 1. (2019). Research Leader Zone 1 in Ratchaburi Province. *Interview*. February, 20.
- Research Leader 4. (2019). Research Leader Zone 4 in Ratchaburi Province. *Focus Group*. March, 22.
- Sathapitanon, P., & Thiraphan, C. (2003). *Communicating with Social Networks*. Bangkok: Local Institute of Development.
- Sriratanabal, A. (2017). *Health Promotion and Community Empowerment*. Bangkok: Office of Opportunity and Innovation (Office 6).
- Suwan-achariya, C. (2006). *Social Networks*. Mahasarakham: Mahasarakham University.
- Thanyakiat, C., & Sanyamo, T. (2013). *Summary of Knowledge Driven Project of Health Network Management: Ratchaburi Context*. Ratchaburi: Integrated Health Promotion Project Suan Phueng Hospital.
- Thienthavorn, W. (2012). *New Health Promotion (80 Years Quality of Life)*. (2nd ed.). Bangkok: Office of Printing Works of the War Veterans Organization.
- Wandee, I., & Nilkote, R. (2016). *Good Health, Good Life, Happy: 10 Model Areas for Driving Intregation of Health on the Ratchaburi Way*. Ratchaburi: Integrated Health Promotion Project in Ratchaburi.
- Yoddamnoen-Attique, B. & Tangcholathip, K. (2009). *Qualitative Data Analysis. Data Management, Interpretation, and Semantics*. Nakhon Pathom: Population and Society Publishing House Mahidol University.

การจัดการเครือข่ายที่อยู่อาศัยริมคลองของกรุงเทพมหานคร: การศึกษาโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว*

Residential Network Management Along the Canal of Bangkok: A Case Study of Baan Munkong Residential Development Project Along Lat Phrao Canal

¹สัจจา พุกสุขสกุล และ รวิภา ธรรมโชติ

¹Sajja Pooksooksakul and Rawipa Thammachot

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Ramkhamhaeng University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: 6019830019@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท รูปแบบและกระบวนการในการจัดการเครือข่ายของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว ซึ่งเป็นโครงการที่ภาครัฐใช้แก้ปัญหาที่อยู่ยากซับซ้อน การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ 3 กลุ่ม คือ 1) ภาครัฐ 2) ภาคประชาชน และ 3) ภาคเอกชน ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลแบบหลากหลายวิธี ได้แก่ วิธีสัมภาษณ์สนทนากลุ่ม วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ใช้วิธีคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 24 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการตีความ

ผลการวิจัยพบว่า ภาครัฐต่างดำเนินการไปตามหน้าที่ความรับผิดชอบของงาน มีการรวมกลุ่มทำงานประสานความร่วมมือ ทำให้เกิดเครือข่ายที่แข็งแกร่ง ทำหน้าที่มีเป้าหมายร่วมกัน ภาคประชาชนได้รวมตัวเจรจาต่อรองกับภาครัฐให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภาคเอกชนเป็นส่วนสนับสนุนความสำเร็จในเชิงประจักษ์ นอกจากนี้พบว่า รูปแบบการจัดการเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จ คือ การใช้วิธีจัดการเครือข่ายแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน ประกอบด้วย 1) ภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) กรมธนารักษ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร การประสานครหลวง การไฟฟ้านครหลวง สำนักการระบายน้ำ 2) ภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มผู้อาศัยในชุมชน และ 3) ภาคเอกชน ได้แก่ ผู้รับเหมาก่อสร้าง สรุปว่า ความสำเร็จของโครงการช่วยให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น การดำเนินโครงการแบบความร่วมมือต้องอาศัยการบูรณาการร่วมกันของหลายภาคส่วนที่ต้องมีเป้าหมายร่วมกัน และต้องอาศัยความจริงใจ และการสร้างความไว้วางใจกัน

คำสำคัญ: การจัดการเครือข่าย; โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัย; คลองลาดพร้าว

Abstract

The objective of this research article is to investigate the collaborative management of several sectors influencing the success of the Baan Munkong residential development project along the Lat Phrao Canal. It considers the roles, patterns, and processes of network management between the government, public, and private sectors in a project that was developed by the government to solve complicated problems. The study employs a qualitative research method. Key informants include 3 groups of project stakeholders, namely 1) government sector; 2) public sector; and 3) private sector. The data are collected by focus group discussion, in-depth interview, participant and non-participant observation. A sample group of 24 persons is chosen by purposive sampling. The tools used for data collection include in-depth interview form and interview form for focus group discussion. The obtained data are analyzed by inductive method, content analysis, and interpretation.

From the study, the findings reveal that the government sector operates in accordance with its responsibilities, with a coalition of working groups coordinating and cooperating to form a strong network with common goals. While the public sector gets together to negotiate with the government sector in order to obtain the desired goals, with the private sector empirically contributes to success. Moreover, an important factor contributing to the success of the project is collaborative network management, comprising: 1) Government sector, including Ministry of Social Development and Human Security, the Treasury Department, Community Organizations Development Institute, Bangkok district office, Metropolitan Waterworks Authority, Metropolitan Electricity Authority, and Drainage Bureau; 2) Public sector, including people living in the community; and 3) Private sector, including building contractor. To summarize, the success of this project improves the community's quality of life. The operation of a collaborative project is dependent on the integration of various sectors with common goals, sincerity, and trust.

Keywords: Network Management; Residential Development Project; Lat Phrao Canal

บทนำ

ในปัจจุบันกรุงเทพมหานครเป็นเมืองใหญ่ที่เผชิญต่อปัญหาสังคมที่กำลังดำเนินการแก้ไขต่อเนื่องหนึ่งในปัญหาสำคัญหลักที่รัฐบาลทุกยุคเข้ามาดำเนินการ คือ การแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศที่สาหัสที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นหลังจากเกิดอุทกภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมารัฐบาลดำเนินการจัดการประชุมเพื่อกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาด้านการระบายน้ำในเขตพื้นที่เมือง และพบว่า สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากชุมชนที่รูกล้าที่ดินสาธารณะโดยเฉพาะบริเวณริมคลองหลักในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการกีดขวางทางระบายน้ำในเขตพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานครที่ไหลลงสู่ทะเลตามธรรมชาติ เกิดเป็นอุปสรรคและปัญหาการรูกล้าที่ดินริมคลอง ทำให้ลำคลองแคบลง การระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาลิงแควล้อม ชยะในลำคลองสะสมเพิ่มมากขึ้น ปัญหาน้ำเน่าเสีย การรูกล้าก่อสร้างบ้านและชุมชน ทำให้ภาครัฐไม่สามารถพัฒนาพื้นที่เพื่อก่อสร้างเขื่อนในการป้องกันปัญหาน้ำท่วมได้ และปัญหาการรูกล้าของชุมชน

ริมคลองมีแนวโน้มในการขยายตัวแออัดเพิ่มขึ้น จนมีผลกระทบทางด้านสังคมในด้านต่างๆ ที่แย่ง กลายเป็น ปัญหาสาธารณสุขที่ยุ่ยากซับซ้อน (Wicked Problems) และสะสมเป็นเวลานานซึ่งยากต่อการแก้ไข รัฐบาลได้ ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการทบทวนแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหา การระบายน้ำและจัดการแก้ไขปัญหการรูกล้าที่สาธารณะไปพร้อมกัน ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2557 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้สั่งการให้กระทรวงการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ กำหนดมาตรการจัดระเบียบเพื่อแก้ไขปัญหชุมชนแออัด รวมทั้งจัดหาที่อยู่อาศัยถาวร ให้แก่ผู้รูกล้าตามโครงการพัฒนาพื้นที่ริมคลองลาดพร้าว โดยมีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการกำหนดนโยบายการ บริหารจัดการสิ่งก่อสร้างรูกล้าลำน้าสาธารณะ” ให้มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรการจัดระเบียบเพื่อแก้ไขปัญห ชุมชนแออัดและพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองและทางระบายน้ำ และในปี พ.ศ. 2558 คณะกรรมการ บริหารจัดการน้ำและอุทกภัย (กบอ.) โดยมี พล.อ. ฉัตรชัย สาริกัลยะ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ เป็นประธานกรรมการ ได้อนุมัติงบประมาณ 2,400 ล้านบาท โดยมีชื่อโครงการว่า “โครงการก่อสร้างเขื่อน ค.ส.ล. และประตูระบายน้ำคลองลาดพร้าวคลองบางบัว คลองถนน คลองสอง และคลองบางซื่อ” เพื่อให้ กรุงเทพมหานครเร่งดำเนินการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วมบริเวณคลองลาดพร้าว จึงได้เริ่มดำเนินการโครงการ ในปี พ.ศ. 2559 ในเบื้องต้นของการดำเนินโครงการที่จะย้ายชุมชนออกจากแนวคลองนั้น นับตั้งแต่หลังเกิด อุทกภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2554 นั้นพบว่า ปัญหาไม่ได้ถูกแก้ไขอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ แม้ว่า รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหานี้มาโดยตลอด โดยในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2555 คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลสมัยนั้น ได้มีมติเห็นชอบข้อเสนอการบริหารจัดการสิ่งก่อสร้างรูกล้าลำน้าสาธารณะ ตามข้อเสนอของคณะกรรมการ บริหารจัดการน้ำและอุทกภัย (กบอ.) โดยให้กระทรวงมหาดไทยและกรุงเทพมหานครร่วมกันดำเนินการ ตามกฎหมายกับผู้บุกรุกลำน้าสาธารณะ รวมทั้งไม่ออกใบอนุญาตให้กับอาคารสิ่งปลูกสร้างที่กำลังจะ ดำเนินการทุกประเภทที่ตรวจสอบว่ามีการบุกรุกลำน้าสาธารณะ เพื่อหยุดการขยายตัวของสิ่งก่อสร้างริมน้ำ โดยใช้มาตรการทางกฎหมายและมอบให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์พิจารณาจัดหา ที่พักอาศัยถาวรให้กับผู้บุกรุก แต่กลับได้มีการต่อต้านและพบข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคเกิดขึ้น จนกระทั่ง ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ (พม.) ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลอง (พ.ศ. 2559-2561) ตามแนวทาง โครงการบ้านมั่นคงโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินการ ภาครัฐจากที่เน้นการใช้มาตรการทางกฎหมายมาเป็นแนวทางที่ใช้การเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้เกิด ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงเป็นที่มาของโครงการบ้านมั่นคงริมคลอง ซึ่งเป็นการหาทางออก ร่วมกันโดยมีภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และในปี พ.ศ. 2563 รัฐบาลได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการสิ่งก่อสร้างรูกล้าลำน้าสาธารณะ” ซึ่งมีพลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานโดยมอบหมายให้กรุงเทพมหานครรับผิดชอบในการสร้างเขื่อน และให้ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. จัดทำแผนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยรองรับประชาชนที่ต้องรื้อย้ายออกจากแนวคลองและแนวเขื่อน (Community Organizations Development Institute, 2022) และจัดการประชุมเพื่อติดตามเร่งรัดงาน เป็นระยะๆ

ด้วยการรูกล้าลำน้าสาธารณะและเกิดเป็นชุมชนแออัดที่มีสภาพเสื่อมโทรม และมีแนวโน้ม การขยายตัวรูกล้าในลำน้ามากขึ้น ประกอบกับภาครัฐในอดีตใช้มาตรการไล่อพยพชุมชนริมลำน้าสาธารณะทำให้เกิดการเผชิญหน้าและการต่อต้านจากประชาชนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ อีกทั้งการพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่

ให้กับประชาชนที่รู้สึกยังมีข้อจำกัดทางกฎหมายหลายประการ ทั้งกฎหมายควบคุมอาคารและกฎหมายว่าด้วย การผังเมือง อีกทั้งโครงการมีหลายภาคส่วนเกี่ยวข้องและมีผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่ายทำให้การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาไม่สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ แต่กลับมีปัญหาใหม่เกิดขึ้นและใช้เวลายาวนานในการดำเนินการ (Peters, 2017) รวมถึงผู้ที่มีส่วนได้เสียได้หลายฝ่ายมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อหาทางต่อรองเจรจากับภาครัฐฯ ด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นยิ่งยากต่อการแก้ไขและมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ในการดำเนินงานโครงการ ด้วยเหตุดังกล่าว คณะรักษาความสงบแห่งชาติจึงใช้อำนาจตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2557 ออกคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 9/2560 เรื่อง การดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองลาดพร้าวเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะ โดยในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ได้มีการยกเว้นการบังคับใช้กฎกระทรวงและข้อบัญญัติควบคุมอาคาร และกฎกระทรวงผังเมืองรวม นอกจากนี้ มีการนำกฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้นผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารสำหรับอาคารในโครงการที่รัฐจัดให้มีหรือพัฒนาเพื่อเป็นที่อยู่สำหรับผู้มีรายได้น้อย พ.ศ. 2554 มาใช้บังคับกับการก่อสร้างอาคารโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยดังกล่าว และยังผลให้การดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้รับยกเว้นการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติด้วย (The Association of Siamese Architect Under Royal Patronage, 2022) เมื่อภาครัฐสามารถแก้ไขปัญหาคอขวดด้านกฎหมายได้แล้ว การพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองลาดพร้าวเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะ จึงได้มีการดำเนินการในรูปแบบการจัดการเครือข่าย (Network Governance) และส่งต่อไปยังการดำเนินการจัดการแบบร่วมมือร่วมกัน (Bevir, 2011) เพื่อการแก้ปัญหาความซับซ้อนด้วยการเชื่อมโยงและพึ่งพากันผ่านเครือข่ายแบบร่วมมือที่บูรณาการในการแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าการแก้ปัญหาด้วยระบบโครงสร้างระบบราชการแบบลำดับชั้น (Kapucu, 2014)

จากการที่ภาครัฐได้เปลี่ยนแนวทางและมาตรการในการจัดการแก้ไขปัญหาสาธารณะโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสียมากขึ้น จึงทำให้เกิดการบริหารจัดการของภาครัฐในรูปแบบใหม่ ที่มีลักษณะเป็นแนวราบมากขึ้นโดยใช้ความสัมพันธ์ในลักษณะของเครือข่ายเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ รูปแบบของความสัมพันธ์จะเป็นรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยกันแบบทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ จะต้องอาศัยการจัดการเครือข่ายโดยต้องมีหลักการ ข้อตกลง และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในทุกระดับ ระหว่าง คนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และในระดับเครือข่ายกับเครือข่าย ซึ่งความสัมพันธ์จะเป็นไปในเชิงของการแลกเปลี่ยนความรู้จากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งรูปแบบการประสานงานที่โยงโย่งการทำงานของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่มีลักษณะหลากหลาย ในการประสานงานทำงานร่วมกันจากกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีความหลากหลายทั้งในด้านความต้องการ วิธีการ และเป้าหมายที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้มีอุปสรรคยากต่อการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ (Nimpanich, and Ungkulwongwatana, N.D.) นอกจากนี้ Bevir (2013) ยังเน้นย้ำถึงบทบาทของเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในกระบวนการกำกับดูแล เครือข่ายเป็นส่วนที่สำคัญของการกำกับดูแลที่ซึ่งตัวแสดงทำงานร่วมกัน เปรียบเทียบ และใช้อิทธิพลในลักษณะกระจาย โดยเน้นความสำคัญของการทำความเข้าใจ และสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อผลการกำกับดูแล

เนื่องจากภาครัฐตระหนักถึงผลกระทบต่อปัญหาสาธารณะที่มักเป็นปัญหาที่ต้องใช้ระยะเวลานานในการแก้ไขและต้องระดมทรัพยากรเป็นจำนวนมาก เทคนิคความเชี่ยวชาญไม่สามารถแก้ปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อนได้ เพราะเป็นปัญหาที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured) ปัญหาที่ท้าทาย (Contested) ปัญหาที่ควบคุมไม่ได้ (Unruly) หรือปัญหาที่คลุมเครือ (Fuzzy) ด้วยการที่ปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อนมีความเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วนและมีผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ทำให้การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

เหล่านั้นไม่สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ (Head, 2022) ดังนั้นจึงต้องระดมหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงาน ได้แก่ สำนักการระบายน้ำ และสำนักงานเขตของกรุงเทพมหานคร กรมธนารักษ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ การไฟฟ้านครหลวง การประปานครหลวง โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการขับเคลื่อนโครงการในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งรูปแบบการจัดการเครือข่ายเป็นองค์ประกอบปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จ ซึ่ง Bevir (2010) ได้อธิบายแนวคิดการจัดการปกครองในรูปแบบเครือข่าย (Networks Governance) ว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยแนวทาง ได้แก่ ด้านรัฐกำกับหรือรัฐจัดระเบียบ คือ ปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐบาลแต่เดิมที่มีลักษณะรัฐควบคุมไปสู่รัฐที่มีบทบาทหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยหน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆ ของรัฐ รวมถึงการมอบอำนาจความรับผิดชอบและความเป็นอิสระในการตัดสินใจเพื่อสร้างความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน โดยภาครัฐทำหน้าที่กำกับด้วยกฎระเบียบ ข้อบังคับ มีการสร้างความร่วมมือในการทำงาน การสร้างทีมงาน การสร้างภาวะผู้นำ การเจรจาต่อรอง และการประนีประนอม ซึ่งล้วนเป็นกลยุทธ์ของการจัดการเครือข่ายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

จากการศึกษารูปแบบการบริหารงานภาครัฐเดิมที่มีสายการบังคับบัญชาแบบมีลำดับชั้นพบว่าเป็นวิธีการบริหารงานที่ไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายและก่อให้เกิดคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ได้ เนื่องจากสังคมมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับแนวทางการบริหารแบบใหม่ที่ทำให้ดำเนินการนโยบายการจัดการในลักษณะของการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ที่เปลี่ยนจากรูปแบบการปกครองด้วยนโยบายในแนวดิ่ง (Vertical) ที่เน้นลำดับชั้นการบังคับบัญชา การรวมศูนย์อำนาจ มีกฎระเบียบแบบราชการ ไปสู่นโยบายในแนวนอน (Horizontal Government) ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่เท่าเทียมกัน มีการกระจายอำนาจ และเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ลงพื้นที่ร่วมกันเพื่อดำเนินการในการแสวงหาทางออกร่วมกันและมีความยืดหยุ่นเพื่อความสอดคล้องกับประเด็นปัญหามากขึ้น (Bevir, 2011) โดยเสนอแนวคิดการจัดการปกครอง (Governance) ตามรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ภาครัฐ เอกชน และประชาชน เข้ามาพูดคุยปรึกษาหารือกัน กำหนดนโยบาย เน้นการประสานงานระหว่างตัวแสดงนโยบายที่มาร่วม ทำให้การดำเนินโครงการฯ และการแก้ไขปัญหาในโครงการสามารถขับเคลื่อนไปสู่แนวทางเดียวกันได้ (Sirorot, 2014) รูปแบบทฤษฎีเครือข่ายนโยบาย (Policy Network Theory) เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลกับหน่วยงานทางสังคมอื่น เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการกำหนดนโยบายที่มีความซับซ้อน (Enroth, 2011) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเครือข่ายที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ จำเป็นจะต้องมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน สมาชิกในเครือข่ายทำงานร่วมกันโดยมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองและไม่ละเมิดกฎเกณฑ์การทำงานของหน่วยงานอื่น

ในการศึกษาเรื่องความซับซ้อนและเครือข่าย (Complexity and Networks) พบว่า เครือข่ายประกอบด้วยตัวแสดงที่หลากหลายจำนวนมาก แต่ละตัวแสดงนั้นมีความเชื่อมโยงและพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Kapucu, 2014) นอกจากนี้ Intaprom (2022) ยังได้อธิบายถึง กลยุทธ์การบริหารและการพัฒนาเครือข่ายนโยบายสาธารณะ ที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีของเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย 16 ด้าน ดังนี้ 1) การสร้างกฎกติกา และบรรทัดฐานของเครือข่าย 2) โครงสร้างเครือข่าย 3) การมีส่วนร่วม 4) การสร้างความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน 5) การสร้างปฏิสัมพันธ์ของเครือข่าย 6) การเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย 7) การบริหารจัดการที่ยืดหยุ่น 8) การบริหารและการจัดการทรัพยากร 9) การสร้างอัตลักษณ์และเป้าหมายของเครือข่ายให้ชัดเจน 10) การสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจ 11) คำตอบแทนและผลประโยชน์ 12) การแลกเปลี่ยน

ความรู้และข้อมูลข่าวสาร 13) การสร้างความผูกพันและความรับผิดชอบ 14) การติดตามประเมินผล 15) การสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐและการเมือง และ 16) การคัดเลือกสมาชิกของเครือข่าย

จากการนำเสนอสภาพปัญหาในการดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองลาดพร้าว เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเพื่อศึกษาบทบาทในการจัดการเครือข่ายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน และเพื่อศึกษากระบวนการจัดการเครือข่าย และรูปแบบการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงชุมชนริมคลองลาดพร้าวเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะนี้ เพื่อให้สามารถดำเนินการโครงการฯ สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางในการจัดการนโยบายสาธารณะและโครงการของภาครัฐที่ประสบปัญหาอุปสรรคที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเครือข่ายริมคลองของกรุงเทพมหานคร : การศึกษาโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าวของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการเครือข่ายริมคลองของกรุงเทพมหานครผ่านการจัดการแบบร่วมมือหลายภาคส่วนที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 รูปแบบการวิจัย ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน โดยทำการศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารข้อมูล และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจอย่างละเอียด เพื่อสร้างแนวคำถามเชิงคุณภาพ ตลอดจนถึงศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และเตรียมอุปกรณ์สำหรับบันทึกข้อมูล เตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 พื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยทำการเลือกพื้นที่การวิจัย โดยใช้เกณฑ์การเลือกพื้นที่ชุมชนจากลักษณะชุมชนที่มีความใกล้เคียงกัน ทั้งทางด้านกายภาพ เขตปกครอง และช่วงเวลาในการเข้าร่วมโครงการ โดยเลือกจากชุมชนริมคลองลาดพร้าวในเขตห้วยขวาง คือ 1) ชุมชนริมคลองลาดพร้าว-ประชาอุทิศ และ 2) ชุมชนหลังสามัคคีไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ติดกันและเข้าร่วมโครงการในระยะแรกของการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการบ้านมั่นคงริมคลองที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึก โดยประชากร (Population) ในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการบ้านมั่นคงริมคลอง แบ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ภาคส่วน ได้แก่ 1) หน่วยงานในภาครัฐบาล 2) ภาคประชาชนที่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนริมคลองลาดพร้าว และ 3) ภาคเอกชน ผู้วิจัยใช้วิธีคัดเลือกตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) รวมตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวนทั้งสิ้น 24 คน ได้แก่

3.1 ตัวอย่างประชากรในภาครัฐฯ คัดเลือกตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการฯ จำนวนทั้งสิ้น 9 คน ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 1 คน ผู้บริหารระดับสูงกรมธนารักษ์ จำนวน 2 คน ผู้บริหารระดับสูงและเจ้าหน้าที่โครงการประสานหน่วยงาน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จำนวน 2 คน กรุงเทพมหานคร จำนวน 1 คน ผู้บริหารระดับสูงการไฟฟ้านครหลวง จำนวน 1 คน ผู้บริหารระดับสูงการประปานครหลวง จำนวน 1 คน และผู้อำนวยการเขต

ในพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่ จำนวน 1 คน

3.2 ตัวอย่างประชากรในภาคประชาชน คัดเลือกตัวอย่างจากจำนวนสองชุมชนที่ดำเนินโครงการบ้านมั่นคงริมคลองที่เข้าร่วมโครงการในเขตห้วยขวาง ได้แก่ ชุมชนริมคลองลาดพร้าว-ประชาอุทิศ และชุมชนหลังสมาคมไทย-ญี่ปุ่น เกณฑ์ในการคัดเลือกจากตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน โดยกำหนดเกณฑ์ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ดำรงตำแหน่งในชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน และสมาชิกที่อยู่อาศัยในชุมชน 20 ปีขึ้นไป รวมทั้งสิ้นจำนวน 13 คน ประกอบด้วย ประธานชุมชนจากชุมชนทั้งสองจำนวน 2 คน และกรรมการชุมชนจากชุมชนทั้ง จำนวน 7 คน และสมาชิกในชุมชนทั้งสอง จำนวน 4 คน

3.3 ตัวอย่างประชากรในภาคเอกชน โดยคัดเลือกผู้รับจ้างเอกชนที่เกี่ยวข้องกับทั้ง 2 ชุมชน คือ ผู้รับจ้างที่ดำเนินการก่อสร้างงานอาคาร (งานก่อสร้างบ้าน) รวมทั้งสิ้น จำนวน 2 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือการวิจัย 1) แนวคำถามเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง แนวคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เช่น ชื่อ-นามสกุล, อายุ, ระดับการศึกษา, ตำแหน่งหน้าที่ในชุมชน/หน่วยงาน, หน่วยงานที่สังกัด เป็นต้น ส่วนที่สอง แนวคำถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในโครงการ ส่วนที่สาม แนวคำถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเครือข่ายที่ใช้ดำเนินการ และส่วนที่สี่ แนวคำถามการใช้รูปแบบการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือหลายภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะ 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในช่วงปี 2565 และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ผู้วิจัยเข้าไปร่วมการประชุมของชุมชน โดยสังเกตทั้งบุคคล สถานที่ กิจกรรม และบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น โดยใช้เวลาเก็บข้อมูลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์และเมษายน 2566

ขั้นตอนที่ 5 วิธีการเก็บข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพหลายรูปแบบร่วมกัน คือ 1) ศึกษาจากหนังสือ ตำรา เอกสารข้อมูล และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 2) ใช้วิธีสัมภาษณ์ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือสัมภาษณ์แบบเข้มข้น (Intensive Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured Interview) เป็นคำถามแบบปลายเปิด วิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มในภาคประชาชนจากตัวอย่างทั้งสองชุมชน จำนวน 2 กลุ่ม 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation)

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) และใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Analysis) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์โดยการตีความ (interpretation) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่บันทึกไว้ โดยนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในภาพรวมผ่านกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบการวิเคราะห์เพื่อสรุปผลและนำมาตีความผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา (Phosita, 2004)

ผลการวิจัย

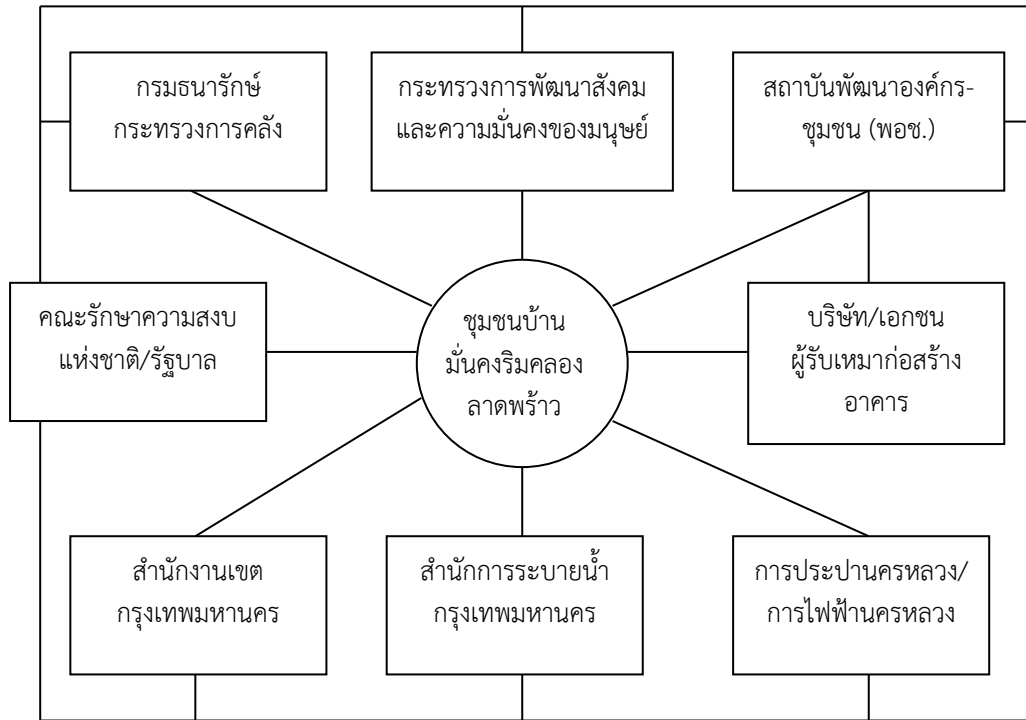
วัตถุประสงค์ที่ 1 ด้านบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ จากการเก็บข้อมูลตัวอย่างและวิเคราะห์ข้อมูล สามารถอธิบายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาทในการจัดการเครือข่ายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงชุมชนริมคลองลาดพร้าว เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกลำน้ำสาธารณะ พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่างดำเนินการไปตามหน้าที่รับผิดชอบตามขอบเขตงานและหน้าที่ของหน่วยงาน ยกตัวอย่างเช่น

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้มอบหมายให้หน่วยงานในกำกับ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการสนับสนุนด้วยกระบวนการให้ชาวชุมชนรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อดำเนินการ มีการรับฟัง และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจนสนับสนุนเรื่องการขอสินเชื่อและจัดสรรงบประมาณด้านสาธารณูปโภค โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีบทบาทช่วยสนับสนุนในการให้แนวทางดำเนินการ ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ ส่วนบทบาทของกรมธนารักษ์ ในฐานะเจ้าของสิทธิในที่ดินก่อสร้างบ้าน ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการทำสัญญาเช่า รายละเอียดการเช่า การสนับสนุนแบบในการก่อสร้างบ้าน และการยื่นขออนุญาตต่อหน่วยงานท้องถิ่น/เขต เมื่อปลูกสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งกรมธนารักษ์จะทำหน้าที่ในการบริหารสัญญา โดยอยู่ในรูปแบบการทำสัญญาต่อสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายของชาวชุมชนที่จัดตั้งขึ้น ส่วนบทบาทของสำนักงานการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร พบว่า ดำเนินการตามเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำในคลองลาดพร้าว โดยจัดการเรื่องปัญหาการบุกรุกที่ลำน้ำริมคลองที่กีดขวางทางระบายน้ำ และดำเนินการตามภารกิจในการบริหารสัญญาการก่อสร้างเขื่อนตามแผนการดำเนินงานในพื้นที่เขต ซึ่งมีการบริหารจัดการเครือข่ายด้วยการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนพื้นที่ก่อสร้าง สำนักงานโยธาธิการ สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร กรมธนารักษ์ เจ้าของพื้นที่ บทบาทของสำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเจ้าของเขตพื้นที่ในการก่อสร้างโครงการ จะต้องทำงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายอื่นๆ ที่อยู่ใกล้กับภายใต้การดูแลของรัฐบาล เช่น กรมธนารักษ์ สถาบันพัฒนาชุมชน องค์การพัฒนาชุมชน (พอช.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ในการศึกษาบทบาทการจัดการเครือข่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า หน่วยงานในรูปแบบเครือข่ายทุกฝ่ายที่เข้ามาร่วมกันทำงานในโครงการบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน ต่างมีความตระหนักถึงเป้าหมายเดียวกัน ต่างมีการรวมกลุ่มกันและใช้รูปแบบความเป็นเครือข่ายเพื่อการทำงาน พร้อมทั้งจะประสานงานร่วมมือกัน ทำให้เป็นรูปแบบเครือข่ายในการจัดการที่แข็งแกร่ง และเครือข่ายทุกฝ่ายทุกภาคส่วนที่ร่วมดำเนินการต่างทราบถึงหน้าที่ของตนเอง และมีเป้าหมายเพื่อการดำเนินงานที่ต้องการบรรลุเป้าหมายเดียวกัน ในการสนับสนุนให้โครงการประสบผลสำเร็จ ชาวชุมชนมีที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ในพื้นที่เดิมและย้ายออกจากพื้นที่รูก้างบางส่วนตามที่ได้เจรจาตกลงร่วมกัน เพื่อให้การสร้างเขื่อนคอนกรีตป้องกันน้ำท่วมดำเนินการได้สำเร็จ ซึ่งสรุปได้ว่ารูปแบบการจัดการเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งซึ่งช่วยให้การทำงานในโครงการบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าวนี้ประสบความสำเร็จ โดยบทบาทของภาครัฐจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและเป็นพี่เลี้ยง ในขณะที่บทบาทของชุมชนโดยผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการขับเคลื่อนโครงการ และดูแลช่วยเหลือสมาชิกของชุมชน ส่วนสมาชิกชุมชนสามารถมีส่วนร่วมโดยตรงได้หรือผ่านตัวแทนชุมชนที่ร่วมกันกำหนด และภาคเอกชนจะมีบทบาทที่ทำให้ข้อตกลง เป้าหมายร่วม และวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถเห็นเป็นรูปธรรมในเชิงประจักษ์ได้ สำหรับรูปแบบความร่วมมือที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นแนวราบ โดยเป็นลักษณะประนีประนอม มีการเจรจาต่อรองหาข้อยุติร่วมกัน ช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการจัดการแบบร่วมมือแบบหลายกันภาคส่วน เช่น การที่ภาครัฐยกเลิก หรือยกเว้นการใช้กฎหมายที่เป็นอุปสรรค ภาคประชาชนพร้อมที่จะเข้าร่วมตามที่ได้ตกลงไว้

วัตถุประสงค์ที่ 2 ด้านรูปแบบและกระบวนการการจัดการเครือข่ายที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ จากการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการจัดการเครือข่ายในโครงการ พบว่า มีรูปแบบการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จนถึงดำเนินการ โครงการในช่วงปลายทาง ยกตัวอย่างเครือข่ายภาครัฐ ได้แก่ คณะรักษา-ความสงบแห่งชาติ (คสช.) กระทรวง

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมธนารักษ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การประสานครหลวง การไฟฟ้านครหลวง สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร ภาคเอกชน ได้แก่ เอกชนผู้รับเหมาก่อสร้างบ้าน เครือข่ายภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มผู้อาศัยในชุมชน ประชานชุมชน และ กรรมการของชุมชน (ดู Picture 1)

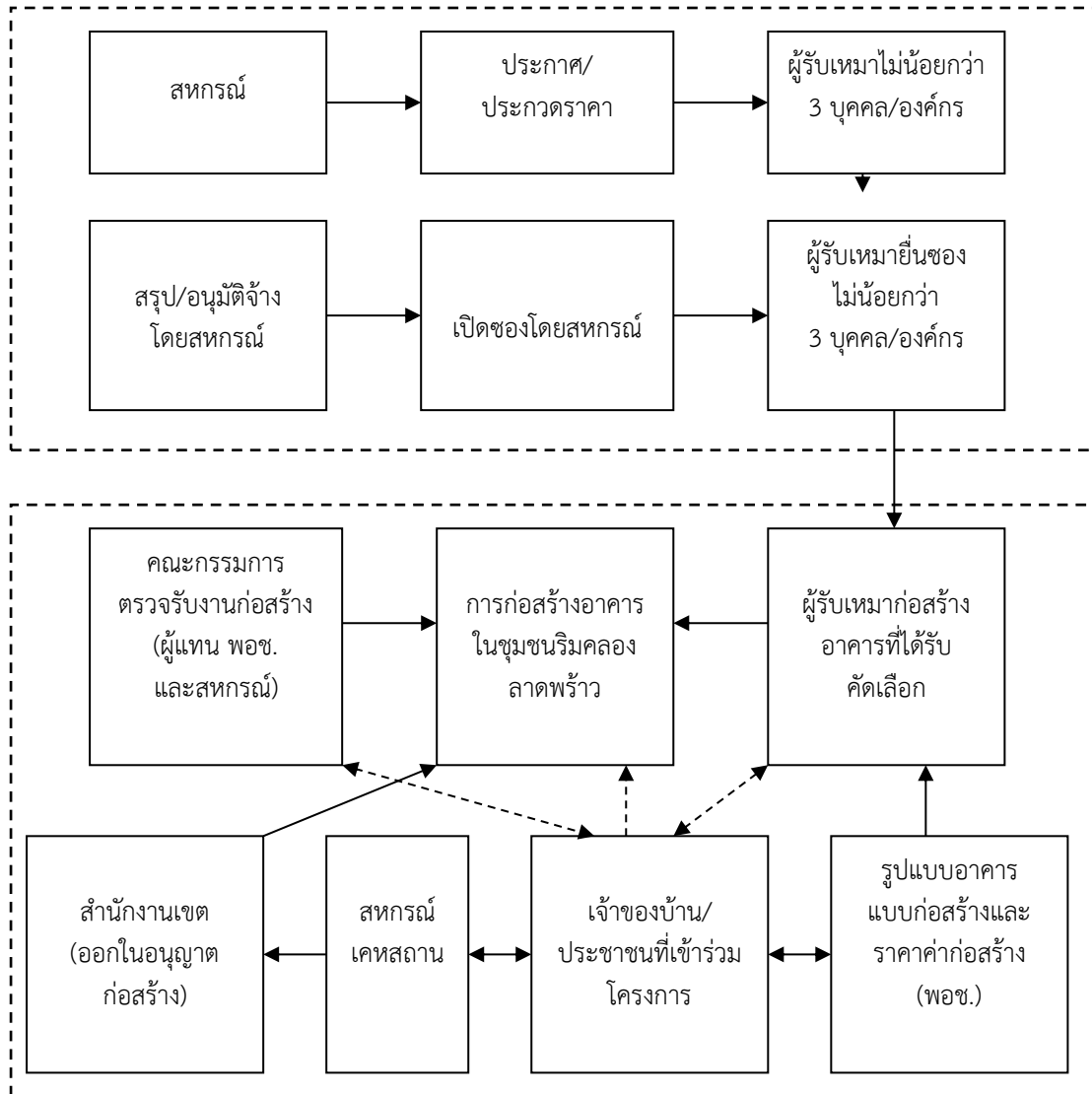

Picture 1: Network Governance Through the Collaborative Governance of the Munkong Housing Development Project in the Canal-Side of Klong Lat Phrao

จากการศึกษาสรุปได้ว่าโครงการฯ ประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน (Collaborative Governance Model) ได้แก่ ภาคประชาชน ภาครัฐบาล และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ รวมถึงภาคเอกชน โดยนับตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการฯ โดยหน่วยงานเครือข่ายภาครัฐทุกฝ่ายที่ลงพื้นที่ดำเนินการ ต่างพร้อมสนับสนุนในหลักการและรับนโยบายแนวทางในการดำเนินงานจากรัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธานดำเนินงานโครงการ และคอยกำกับติดตามผล โดยรัฐบาลมีแนวทางดำเนินโครงการภายใต้รูปแบบการขอความร่วมมือโดยใช้วิธีการเจรจา พูดคุย ประนีประนอม สร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการสร้างความร่วมมือแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนในพื้นที่เพื่อปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน ซึ่งแต่ละหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องยึดนโยบายเดียวกัน ประเมินจากรูปแบบการลงพื้นที่แต่ละครั้ง มีการนัดหมายเพื่อประสานงานกัน และลงพื้นที่ด้วยกันหลายหน่วยงานแบบบูรณาการ นอกจากนี้ พบว่าทุกหน่วยงานในกำกับของรัฐต่างรับนโยบายและมีเป้าหมายชัดเจนในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น แนวทางการจัดการความร่วมมือในการดำเนินโครงการจึงต้องอาศัยการบูรณาการร่วมกันของหลายฝ่ายหลายหน่วยงานที่ต้องมีเป้าหมายร่วมกันตรงกัน และที่สำคัญต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน มีความจริงใจในการให้ข้อมูล มีความพร้อมในการช่วยเหลือ และการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในโครงการร่วมกัน เพื่อให้โครงการ

ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ จากข้อมูลวิเคราะห์และสรุปแนวทางในการดำเนินการโครงการภายใต้การจัดการเครือข่ายแบบบูรณาการ และเพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและสร้างประโยชน์สูงสุดต่อโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงตามนโยบายของภาครัฐ จึงได้ให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการในการก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยถาวร เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อภาคประชาชน ซึ่งจะมีการบูรณาการในการก่อสร้างระหว่าง ภาครัฐ ภาคประชาชน และเอกชน โดยประชาชนที่เป็นสมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนทั้งชุมชน จะได้รับสิทธิในการสร้างที่อยู่อาศัยถาวรโดยมีมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐ รองรับทั้งในด้านสิทธิการเช่าที่ดินราชพัสดุจากกรมธนารักษ์ และการช่วยเหลือด้านการก่อสร้างอาคารที่พักอาศัยถาวรที่เป็นมาตรการช่วยเหลือด้านการเงินในรูปแบบ 1) งบอุดหนุน ได้แก่ งบพัฒนาระบบสาธารณูปโภคงบอุดหนุนที่อยู่อาศัย และงบช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ และ 2) งบสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยดำเนินการผ่านสหกรณ์เคหสถานที่ภาคประชาชนเป็นสมาชิกอยู่ โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นผู้กำกับดูแล โดยในขั้นตอนการสร้างอาคารที่พักอาศัยถาวรนั้น ประชาชนที่เป็นเจ้าของอาคารจะมีส่วนร่วมในการคัดเลือกรูปแบบอาคารร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ (พอช.) ตามที่ได้ตกลงร่วมกันและตามศักยภาพในการผ่อนชำระเงินกู้ของภาคประชาชนที่เป็นเจ้าของอาคารดังกล่าว และดำเนินการควบคุมการดำเนินการเสร็จสามารถเข้าพักอาศัยผ่านเครือข่ายของชุมชนที่ได้จัดตั้งขึ้นในรูปแบบสหกรณ์เคหสถาน (ดู Picture ที่ 2) รวมถึงการที่ภาครัฐจัดหาระบบสาธารณูปโภคที่ได้มาตรฐานรองรับการอยู่อาศัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีอีกด้วย

**ขั้นตอนการคัดเลือกผู้รับเหมาสร้างอาคารที่พักอาศัย
(เอกชน และภาคประชาชน โดยมีภาครัฐให้ความช่วยเหลือ)**

**ขั้นตอนการสร้างอาคารที่พักอาศัย
(ภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน)**

Picture 2: The Process of Network Governance Through the Collaborative Governance of the Munkong Housing Development Project in the Canal-Side of Klong Lat Phrao. Network Governance Through the Collaborative Governance of the Munkong Housing Development Project in The Canal-Side of Klong Lat Phrao

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า บทบาท รูปแบบและกระบวนการในการจัดการเครือข่ายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าวนี้ มีสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินการ คือ ความไว้วางใจ (trust) โดยเฉพาะภาคประชาชนที่เฝ้าสังเกตการดำเนินงานของภาครัฐที่ประกอบด้วยหลายภาคส่วนซึ่งมีข้อจำกัดของหน่วยงานที่แตกต่างกันไป หากสามารถดำเนินการในทิศทางเดียวกันและรักษาคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้กับภาคประชาชนจะส่งผลทางบวกต่อโครงการ ส่วนในด้านการจัดการกับปัญหาอุปสรรค หากสามารถดำเนินการได้รวดเร็วก็จะส่งผลเช่นเดียวกัน รวมถึงการแก้ไข ยกเว้น กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ

โดยภาครัฐในส่วนอำนาจหน้าที่กำกับบังคับบัญชาหน่วยงานประจำ หากมีการติดตามผล และร่วมแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและมีเป้าหมายร่วมกัน จะทำให้โครงการสามารถดำเนินต่อไปได้รวดเร็วและประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ในภาคประชาชนพบว่าภาวะผู้นำของชุมชนที่เข้มแข็งสามารถผลักดันความสำเร็จของชุมชน และส่งผลต่อความเห็นร่วมกันของสมาชิกชุมชนที่เป็นเอกฉันท์ และยังก่อให้เกิดความร่วมมือของสมาชิกทั้งที่เป็นแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ มีผลต่อโครงการให้ประสบความสำเร็จได้รวดเร็วขึ้น

ในส่วนภาคเอกชน จะเป็นแรงเสริมให้ภาคประชาชนและภาครัฐเห็นเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม (สิ่งก่อสร้าง) สามารถสร้างแรงจูงใจในการดำเนินการของโครงการต่อผู้ไม่เข้าร่วมโครงการ และเป็นแนวทางต่อการจัดการนโยบายสาธารณะและโครงการอื่นในลักษณะเดียวกันในอนาคต

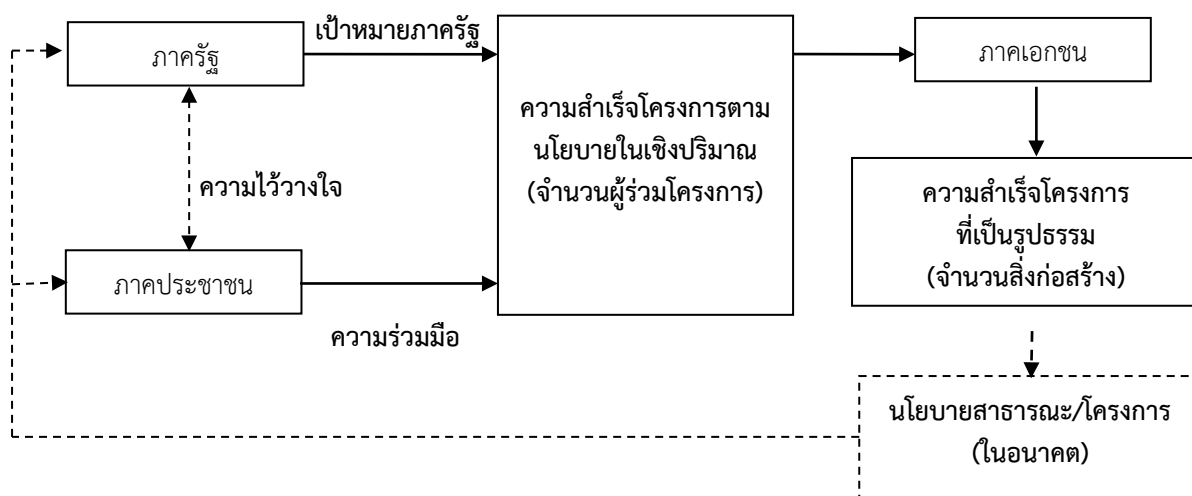

Figure 1: The New Body of Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า บทบาทการจัดการเครือข่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ พบว่า หน่วยงานในเครือข่ายทุกฝ่ายที่เข้ามาร่วมกันทำงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน ต่างตระหนักถึงเป้าหมายเดียวกัน มีการรวมกลุ่มกันและใช้รูปแบบความเป็นเครือข่ายเพื่อการทำงาน และพร้อมที่จะประสานงานร่วมมือกัน ทำให้เป็นรูปแบบเครือข่ายในการจัดการที่แข็งแกร่ง ทั้งนี้ ภาคส่วนต่างๆ ที่ดำเนินการในเครือข่ายจะมีเป้าหมาย อุดมการณ์ ค่านิยมที่สอดคล้องกัน และเครือข่าย

ทุกฝ่ายที่ร่วมดำเนินการต่างทราบถึงหน้าที่ของตนเอง และมีเป้าหมายเพื่อการดำเนินงานเดียวกัน ในการสนับสนุนให้โครงการประสบผลสำเร็จ ชาวชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่สร้างใหม่ในพื้นที่เดิมและย้ายออกจากพื้นที่รูก้ำตามที่ได้เจรจาตกลงไว้ เพื่อให้การสร้างเขื่อนคอนกรีตดำเนินการได้ ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่ง ที่ช่วยให้การทำงานในโครงการฯ นี้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ Enroth (2011) ที่อธิบายรูปแบบทฤษฎี เครือข่ายนโยบาย (Policy Network Theory) ว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐบาล กับหน่วยงานอื่น เพื่อวิเคราะห์มุมมองเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมถึงกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการกำหนดนโยบายที่มีความซับซ้อน และสอดคล้องกับแนวทางการจัดการ ปกครองในรูปแบบเครือข่าย (Networks Governance) จะมุ่งเน้นไปที่บทบาทของเครือข่ายของตัวแสดง ที่มีส่วนร่วมในการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติจริงและกระบวนการนโยบายสาธารณะของภาครัฐ ด้วย (Klijn & Koppenjan, 2015) และผลการวิจัยยังพบอีกว่า บทบาทของภาครัฐได้สนับสนุนผู้นำชุมชนและ กรรมการของชุมชน รวมถึงสมาชิกของชุมชนให้มีศักยภาพและความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของ Yokee, and Sahapattana (2021) ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นเชิงเสนอแนะต่อการดำเนินการที่สำเร็จ และล้มเหลวของโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลอง ดังนี้ 1) หน่วยงานกำกับควบคุมต้องติดตาม ความก้าวหน้าของโครงการอย่างต่อเนื่อง 2) เสริมสร้างทักษะและภาวะผู้นำให้แก่ผู้นำชุมชน 3) เสริมสร้าง ความเข้าใจและการยอมรับจากกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มที่และดำเนินการภายในกรอบเวลาที่วางแผนร่วมกัน และ 5) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนเรื่องต่างๆ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการเครือข่ายของทุกฝ่ายที่เข้ามา ร่วมกันทำงานในโครงการบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว ทั้งเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาชน ต่างมีความตระหนักถึงเป้าหมายเดียวกัน มีการรวมกลุ่มกันและใช้รูปแบบเครือข่าย เพื่อขับเคลื่อนการทำงาน โดยแต่ละเครือข่ายต่างมีความพร้อมที่จะประสานงานร่วมมือกัน ทำให้เกิดเป็น รูปแบบเครือข่ายในการดำเนินโครงการที่แข็งแกร่ง และเครือข่ายทุกฝ่ายทุกภาคส่วนที่ร่วมดำเนินการ ต่างทราบหน้าที่ของตนเอง และมีเป้าหมายเพื่อการดำเนินงานที่ต้องการบรรลุเป้าหมายเดียวกัน ในการ สนับสนุนให้โครงการประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับ Sangsri (2009) ที่อธิบายว่า รูปแบบดำเนินการเครือข่าย จะต้องมียุทธศาสตร์ ชัดเจน และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในทุกระดับระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และในระดับเครือข่ายกับเครือข่าย ซึ่งความสัมพันธ์จะเป็นไปเชิงของการแลกเปลี่ยนความรู้จากหน่วยงาน ต่างๆ ทั้งนี้ บทบาทของผู้นำและการเรียนรู้ของสมาชิกในเครือข่ายก็มีส่วนสำคัญที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของ เครือข่าย ภายในเครือข่ายต่างๆ ที่มาร่วมกันดำเนินโครงการฯ นี้จนประสบความสำเร็จ มีลักษณะของ ความสัมพันธ์ในรูปแบบพึ่งพาอาศัยกัน อาจเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ในที่นี้คือ ปัญหาการรูก้ำ ที่ดินริมคลองลาดพร้าว โดยตั้งแต่เริ่มประชุมโครงการภาครัฐฯ เจ้าของโครงการตระหนักดีว่าหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งไม่อาจดำเนินการให้โครงการนี้ประสบผลสำเร็จได้โดยลำพัง จึงเสนอให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในรูปแบบการจัดการเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายมีความจำเป็นต้องอาศัยการจัดการอย่างมีระบบ ด้วย

รูปแบบการจัดการเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยให้การทำงานในโครงการบ้านมั่นคงริมคลอง ลาดพร้าวนี้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ Bevir (2010) ที่อธิบายแนวทางการจัดการปกครองในรูปแบบ เครือข่าย (Networks Governance) ว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นความสำคัญไปที่การบริหารจัดการภาครัฐ ในรูปแบบเครือข่าย และช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ ได้แก่ ด้านรัฐกำกับหรือรัฐจัดระเบียบ คือ ปรับเปลี่ยนบทบาทรัฐควบคุมไปสู่รัฐที่มีบทบาทหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานโยบายให้บรรลุ

วัตถุประสงค์โดยอาศัยหน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆ ของรัฐ รวมถึงการมอบอำนาจความรับผิดชอบและความเป็นอิสระในการตัดสินใจบริหารจัดการ เพื่อสร้างความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานโดยภาครัฐจะทำหน้าที่เพียงกำกับด้วยกฎระเบียบ ข้อบังคับ และตรวจสอบภายใต้ขอบเขตกฎหมาย ซึ่งพบว่ารูปแบบรัฐกำกับนี้ในโครงการได้นำมาใช้ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้ดูแลกำกับการทำงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการลงพื้นที่ และมีการสร้างความร่วมมือในการทำงาน (Collaboration Network) ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์และสร้างแนวร่วมเชิงนโยบายเพื่อการบริหารจัดการเครือข่าย และการสร้างความไว้วางใจซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากจะทำให้มีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ มีการสร้างทีมงานเนื่องจากการทำงานเป็นทีมและการสร้างความสัมพันธ์ของการทำงานร่วมกันภายใต้นโยบายเดียวกันจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการจัดการนโยบายสาธารณะ และพบว่า การสร้างภาวะผู้นำด้านการเจรจาต่อรอง การประนีประนอมเป็นกลยุทธ์สำคัญของการจัดการเครือข่าย

การดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าวนี้ เป็นโครงการที่รับนโยบายสาธารณะมาจากมติของรัฐบาลในการแก้ปัญหาการบุกรุกที่ดินบริเวณริมคลองลาดพร้าวของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ด้วยสถานการณ์ความรุนแรงและสภาพแวดล้อมของพื้นที่เป็นตัวบังคับให้ภาครัฐต้องพึ่งพาความสามารถจากหน่วยงานอื่นในการบริหารเชิงนโยบาย สอดคล้องกับ Goldsmith and Eggers (2009) ที่อธิบายว่า รูปแบบการบริหารงานภาครัฐที่ยืดสายการบังคับบัญชาแบบมีลำดับชั้นในแบบดั้งเดิมนั้นเป็นวิธีการบริหารงานที่ไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายและก่อให้เกิดคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้ การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบของเครือข่าย จึงเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับและเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับแนวคิดของ Bevir (2011) ที่เสนอนโยบายการจัดการในลักษณะของการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ที่เปลี่ยนจากรูปแบบการปกครองด้วยนโยบายในแนวดิ่ง (Vertical) ที่เน้นลำดับชั้นการบังคับบัญชา การรวมศูนย์อำนาจ กฎระเบียบ และมีความเป็นราชการสูงไปสู่นโยบายในแนวราบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่เท่าเทียมกัน มีการกระจายอำนาจ และเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ที่ลงพื้นที่ร่วมกันดำเนินการเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันและมีความยืดหยุ่นเพื่อสอดคล้องกับประเด็นปัญหามากขึ้น และสอดคล้องกับ Sirorot (2014) อธิบายแนวคิดการบริหารจัดการปกครองว่า เป็นแนวคิดใหม่เพื่อการปกครองที่เปิดโอกาสให้ภาครัฐ เอกชน ประชาชน เข้ามาพูดคุยปรึกษาหารือกัน และมีการกำหนดนโยบายแบบแนวนอน เน้นการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เข้าร่วม ทำให้การแก้ไขปัญหาในโครงการสามารถขับเคลื่อนไปสู่แนวทางเดียวกันได้ และรูปแบบในการทำงานภายใต้โครงการ ฯ นี้ ยังพบว่า ต้องใช้รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่าย และการจัดการเครือข่ายแบบความร่วมมือในหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินโครงการสำเร็จเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ Jansiri (2015) ที่ได้ศึกษาพบว่า การจัดการเครือข่ายมีความสำคัญในกระบวนการสาธารณะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะ ซึ่งจำแนกประเภท 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) เครือข่ายภาครัฐ (Intergovernmental networks) หมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างองค์การที่เป็นภาครัฐเท่านั้น โดยมีการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน ในทรัพยากรและศักยภาพที่แตกต่างกัน และสร้างความเชื่อใจกันในการปฏิบัติงานเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ของนโยบาย และ 2) เครือข่ายนโยบาย (Policy networks) หมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างองค์การที่มีความแตกต่างกัน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นองค์การภาครัฐเท่านั้น แต่เป็นความเชื่อมโยงกันขององค์การที่หลากหลาย และสอดคล้องกับ Tantrajin (2020) ที่พบว่า แนวทางการบริหารในรูปแบบ Collaborative governance จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมอย่างมากที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในสังคม

สรุป

จากการศึกษาบทบาทในการจัดการเครือข่ายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัย บ้านมั่นคงริมคลองลาดพร้าว ทั้งตัวแทนในกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีรูปแบบการรวมกลุ่มกันเพื่อการดำเนินงานแบบบูรณาการ โดยใช้รูปแบบความเป็นเครือข่ายเพื่อการทำงานและขับเคลื่อนโครงการให้สำเร็จ โดยประสานงานร่วมมือกันก่อให้เกิดการทำงานแบบเครือข่ายบูรณาการองค์การที่แข็งแกร่ง และเครือข่ายทุกฝ่ายต่างทราบบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีเป้าหมายเพื่อการดำเนินงานเดียวกัน คือ ต้องการให้โครงการนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเป็นรูปธรรม และมีความพึงพอใจทุกฝ่าย สร้างแนวทางที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการในลักษณะรูปแบบนี้ สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเครือข่ายเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยให้การดำเนินโครงการประสบความสำเร็จ นอกจากนี้พบว่า มีกระบวนการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนที่นำมาใช้ มีหน่วยงานร่วมกันดำเนินงานทั้งเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ส่งผลต่อความสำเร็จในโครงการฯ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้โครงการประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ พบว่า ในการศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายผ่านการจัดการแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วนที่นำมาใช้นี้ มีหน่วยงานร่วมกันดำเนินงานทั้งเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ส่งผลต่อความสำเร็จในโครงการฯ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้โครงการประสบความสำเร็จ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐทั้งหมดจำเป็นต้องประสานการทำงานร่วมกันในแนวราบให้มากขึ้น ข้อจำกัดและกฎเกณฑ์ของแต่ละหน่วยงานที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานต้องปรับแก้ไขให้ลดลงมากที่สุด และดำเนินการตามข้อตกลงร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความล่าช้าความซับซ้อนในการดำเนินการที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของโครงการลง เพื่อสร้างความไว้วางใจให้แก่ภาคประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการนี้ และสร้างความมั่นใจต่อการดำเนินการทำให้การดำเนินการโครงการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาในการจัดการเครือข่ายที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองลาดพร้าวของกรุงเทพมหานครนี้มีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยนี้แนะนำให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นหัวข้อที่สามารถพัฒนาต่อยอดงานวิจัยนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเครือข่าย ดังนี้

2.1 การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการภายในเครือข่ายภาครัฐ เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ในการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานของภาครัฐต่างๆ ที่มีข้อจำกัดภายใต้กฎระเบียบเฉพาะของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนภายใต้กรอบเวลาที่กำหนดร่วมกัน และการสร้างความเชื่อมั่นต่อเครือข่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2.2 การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการภายในเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน กลุ่ม และเครือข่ายภาคประชาชน ที่มีความต้องการที่หลากหลายทั้งต่อตนเองและกลุ่ม เพื่อสร้างเงื่อนไข ข้อเรียกร้อง และการเจรจาต่อรองที่ประสบความสำเร็จภายใต้กระบวนการที่เหมาะสมและเป็นประชาธิปไตย

References

- Bevir, M. (2010). *Democratic Governance*. New Jersey: Princeton University Press.
- _____. (2011). *The Sage Handbook of Governance*. London: Sage.
- _____. (2013). *A Theory of Governance*. California: University of California Press.
- Community Organizations Development Institute (Public Organization). (2022). *New Home-New Life of the Community Along the Klong Lat Phrao-Prem Prachakorn*. Retrieved September 25, 2022, from <https://web.codi.or.th/20210716-25758>
- Enroth, H. (2011). *Policy Network Theory*. London: The Sage Handbook of Governance.
- Goldsmith, S., & Eggers, W. D. (2009). *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector* (Tingsapat and Pramotethana, Translator). Bangkok: Expernet Press.
- Head, B. W. (2022). *Wicked Problems in Public Policy Understanding and Responding to Complex Challenges*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Intaprom, W. (2022). *Administration and Development of Public Policy Networks*. (2nd ed.). Bangkok: Naphatcopy.
- Jansiri, N. (2015). Network Governance in Public Policy Processes. *Walailak Abode of Culture Journal*, 15(1), 145-153.
- Kapucu, N. (2014). Collaborative Governance and Disaster Recovery: The National Disaster Recovery Framework (NDRF) in the US. In *Disaster Recovery* (pp. 41-59). Tokyo: Springer.
- Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2015). *Governance Networks in the Public Sector*. London: Routledge Publisher.
- Nimpanich, C., & Ungkulwongwatana, U. (N.D.). *Public Administration in the 21st Century Network Administration and Cooperative Administration*.
- Peters, B. G. (2017). What Is so Wicked about Wicked Problems?: A Conceptual Analysis and a Research Program. *Policy and Society*, 36(3), 385-396.
- Phosita, C. (2004). *The Science and Art of Qualitative Research*. Bangkok: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Sirorot, P. (2014). Government Management and Public Policy. *Journal of Politics and Governance*, 4(2), 1-12.
- Tantrajin, P. (2020). Review Article Collaborative Governance: Factors Affecting Its Formation and Implementations. *Burapha Journal of Political Economy*, 8(1), 139 - 162.
- The Association of Siamese Architect under Royal Patronage. (2022). *Building Control Law*. Retrieved September 25, 2022, from <https://asa.or.th/laws>
- Yokee, M., & Sahapattana, P. (2021). Policy Successes and Failures: “Waterside Housing Development Project”. *NRRU Community Research Journal*, 15(4), 13-27.

สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา*

Honest Livelihood: Knowledge of Local Medicinal Plants and Connection Management for Sustainable Development in Doi Langka

¹ณัฐนันท์ จิรกีจนิमित, ธนียา เจตียนุกรกุล และ ส่งเสริม แสงทอง

¹Natthanon Chirakitnimit, Thaneeya Chetianukornkul

and Songserm Sandthong

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Social Research Institute, Chiang Mai University, Thailand.

¹Corresponding Author's E-mail: nadthanon199@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา 2) เพื่อสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา และ 3) เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา โดยใช้รูปแบบการวิจัยผานวิธี พื้นที่ในการวิจัยประกอบด้วย บ้านแม่แจ่ม, บ้านป่าเหมี้ยง และบ้านปางต้นหนูน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสนทนากลุ่ม และปฏิบัติการ ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า 1. พืชสมุนไพรที่ค้นพบมีด้วยกัน 24 ชนิด และสมุนไพรที่ได้นำไปทำสารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจชุมชนได้ในครั้งนี้มีด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กล้วยาแดงลังกา และสมุนไพรทั้ง 3 ชนิด นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ได้ทั้งหมด 12 ผลิตภัณฑ์ 2. ในการสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา พบว่า ความพึงพอใจต่อสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจน ด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้านเมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย 3. สำหรับการพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการและผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนร่วมกันหาแนวร่วมสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกาซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร และกระจายผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายโดยตรงและช่องทางออนไลน์

*Received January 16, 2023; Revised April 20, 2023; Accepted May 19, 2023

คำสำคัญ: สัมมาชีพ; สุขุมไพรพื้นถิ่น; เครือข่าย; การพัฒนาที่ยั่งยืน; พื้นที่ดอยลังกา

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to explore and collect information on local medicinal plants to be used as a learning resource in Doi Lanka; 2) to investigate public utilities and the development of alternative energy in order to promote green village energy in Doi Lanka; and 3) to develop an honest livelihood (*sammājīva*) through the processing of local medicinal plants and promote marketing in Doi Lanka. The study employed mixed-method research. The research areas included Ban Mae Chaem, Ban Pa Miang and Ban Pang Ton Nun in Chae Son Subdistrict, Mueang Pan District, Lampang Province. The obtained qualitative data were analyzed by content analysis and presented by descriptive method. The quantitative data obtained through questionnaires, focus group discussions, and workshops were analyzed using an inductive method, which was followed by the systematic classification, interpretation to connect the relationships, and summarization based on the collected data. All of this was carried out simultaneously with data collection.

From the study, the following results are found: 1) There are 24 discovered medicinal plants and 3 types of extracted herbs that are used to produce products that can meet business needs in the community, namely turmeric, phyllanthus emblica, and red Lanka cannabis. All these 3 herbs are developed into 12 herbal products; 2) From investigating public utilities and the development of alternative energy in order to promote green village energy in Doi Lanka, it is found that the satisfaction with basic public utilities to promote occupation for Doi Lanka people in 5 aspects is moderate and low. These 5 aspects include roads, mountain water supply, public electricity, drainage channels, and waste management; and 3) The researcher along with people of the community, in collaboration with government sectors and various entrepreneurs, establish a learning center for local medicinal plants and promote occupation for Doi Lanka people, comprising: 1) Demonstration area for planting prototype herbs; 2) Demonstration area for processing prototype herbs; and 3) A center for coordination, as well as a display of prototype medicinal plants and processed herbal products, including the distribution of products for direct and online sales.

Keywords: *Sammājīva*; Local Medicinal Plants; Network; Sustainable Development; Doi Lanka Areas

บทนำ

การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อาศัยแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งฐานรากภายใต้นิเวศวิทยาชุมชนจึงนับได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนที่สำคัญภายใต้บริบทของภูมิศาสตร์พื้นที่ วัฒนธรรม และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงการใช้ทุนทางปัญญาผ่านการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปกับ

การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน Chiarajit (2022) มุ่งผลให้ “เศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง ประชาชนใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข” เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก คือ “รายได้” ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความมั่นคงและยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยการสร้างอาชีพผ่านกระบวนการ “สร้างสมาชิกชุมชน” ที่ประกอบกับการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง กระบวนการสร้างสมาชิกชุมชนเริ่มต้นด้วยการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับปราชญ์ชุมชนด้านอาชีพ จากนั้นปราชญ์ชุมชนกลับไปสร้างทีมและจัดการฝึกอบรมอาชีพให้กับครัวเรือนที่ต้องฝึกอาชีพในหมู่บ้าน ติดตาม และสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครัวเรือนที่เข้ารับการฝึกอาชีพสามารถปฏิบัติงานอาชีพได้จริง จนพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้กับครัวเรือนได้อย่างมั่นคง (Office of Community Strengthening Department of Community Development Ministry of the Interior, 2019)

จากเหตุการณ์การแพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 มีผลกระทบที่รุนแรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชนและระบบการแพทย์และสาธารณสุขทั่วโลก ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความมั่นคงและยั่งยืนทางยา ซึ่งยาสมุนไพรของไทยเป็นหนึ่งในความหวัง ดังจะเห็นได้จากหลายประเทศเร่งค้นหาและศึกษาวิจัยยาจากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งประเทศไทยถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของสมุนไพรหลากหลายชนิด มีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคมายาวนาน มีนักวิทยาศาสตร์ที่มีความรู้ความสามารถ รวมทั้งมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาจากสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาสมุนไพรที่ระบุอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนแม่บทสมุนไพรแห่งชาติที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกให้ความสำคัญของการพัฒนาสมุนไพรตั้งแต่ต้นทาง ได้แก่ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และการปลูก กลางทาง เช่น การแปรรูปและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และปลายทาง ได้แก่ การส่งเสริมด้านการตลาดและการใช้ในภาคประชาชนและหน่วยบริการทางการแพทย์ นอกจากนี้ ยังมีแผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด-19 ปัจจุบันกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้วางเป้าหมายการพัฒนาในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) โดยกำหนดให้เป็นองค์กรหลักด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพร และการแพทย์ทางเลือก เพื่อการพึ่งตนเองด้านสุขภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยเน้นให้สมุนไพรเป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤต และส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมในรูปแบบ Value-based Economy, High value Service และ Community Based Economy (Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2022)

ในภาคเหนือของประเทศไทยเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ทรงคุณค่าที่เอื้อประโยชน์ต่อการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะสมุนไพรนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการนำมาปรุงเป็นยารักษาโรค นำมาปรุงเป็นอาหารบำรุงร่างกาย เพื่อปรับธาตุภายในร่างกายให้สมดุลกับธาตุภายนอก ฯลฯ ปัจจุบันทางการแพทย์หันมารักษาสภาพแบบตะวันออก โดยนำสมุนไพรและวิธีการบำบัด ตลอดจนผลิตภัณฑ์ชีวภาพต่างๆ จากธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมาดูแลร่างกายมากขึ้น ดังนั้นการดูแลสุขภาพจึงกลับกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในโลกแห่งการค้าและอุตสาหกรรม ภูมิปัญญาไทยในการดูแลสุขภาพนับเป็นศาสตร์และศิลปะแห่งการใช้พลังธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในท้องถิ่นเป็นการดูแลสุขภาพในชุมชนแบบพื้นบ้านซึ่งมีความหลากหลายเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ รูปแบบการรักษามีทั้งการใช้ยาสมุนไพร การนวด การผดุงครรภ์ ตลอดจนการรักษาทางจิตใจโดยใช้พิธีกรรมหรือคาถาต่างๆ ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านการรักษาสภาพ ความเจ็บป่วยของประชาชนได้ การสืบสานสมุนไพรเพื่อสุขภาพของคนในชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะต้องมีการฟื้นฟู สืบสาน ส่งเสริม ในระดับหมู่บ้าน การมี

ส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นความรับผิดชอบส่วนหนึ่งที่จะต้องนำมาปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล การรื้อฟื้นชุมชนสุขภาพจึงต้องดำเนินการควบคู่ไปกับวิถีชีวิตประจำวันและการสร้างจิตสำนึกหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม การบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Petrakat, 2012)

พื้นที่ดอยลังกา ถือว่าเป็นพื้นที่ทางภาคเหนือพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 300 - 2,013 เมตร และตั้งอยู่ระหว่างรอยต่อ 3 จังหวัดและมีแนวเขตป่าอุทยานแห่งชาติถึง 3 พื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติขุนแจ (จังหวัดเชียงราย) อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ (จังหวัดเชียงใหม่) และอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน (จังหวัดลำปาง) จัดได้ว่าเป็นผืนป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพป่าที่สมบูรณ์เป็นผืนป่าต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงให้กับชุมชนถึง 3 จังหวัด โดยพืชพรรณของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ประเภท ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็ง ป่าดิบเขา ป่าสนเขา ป่าดิบชื้น ชุมชนในหุบเขาดอยลังกาซึ่งเป็นแหล่งที่มีการผลิตไม้ผลเมืองหนาว เช่น แมคคาเดเมีย อะโวคาโด ชา กาแฟ มะแขว่น และมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติไปยังดอยลังกา โดยในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจด้านกาแฟ และสมุนไพรบ้านดอยลังกา ดังนั้นเพื่อการอนุรักษ์พืชพรรณสมุนไพรพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ดอยลังกา ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ และลดการทำลายพืชสมุนไพร และพื้นที่ป่า โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เสริมสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสามารถสร้างเป็นอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากบริบททางกายภาพเชิงพื้นที่ที่กล่าวมา พื้นที่ดอยลังกาจึงเหมาะแก่การพัฒนาส่งเสริมให้คนในชุมชนหรือเกษตรกรปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการตลาดเป็นอาชีพและส่งผลผลิตเข้าสู่โครงการต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐสนับสนุน ทั้งนี้เกษตรกรที่ทำอาชีพปลูกพืชสมุนไพรต้องอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายที่รัฐบาล เนื่องจากผลผลิตนำไปสู่กระบวนการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการ ถ้าผู้ผลิตไม่ยึดหลักแห่งศีลธรรมอาจจะส่งผลเสียต่อผู้บริโภคในระยะยาว หลักสัมมาชีพถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลผู้มุ่งหวังผลแห่งความสุขในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามหลักสัมมาชีพจะต้องกระทำอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ โดยยึดความสุจริตทั้งทางร่างกาย วาจา และจิตใจ ที่ไม่ตกอยู่อำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม แต่ในปัจจุบันสังคมได้ปฏิบัติตรงกันข้ามกับหลักสัมมาชีพด้วยการดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด ยึดความโกรธ ความโลภ ความหลง เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นมิถุนาชีพอาชีวะ อันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นและสังคมให้ได้รับความเดือดร้อนยิ่งกว่าทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่มีการสร้างผลกระทบต่องานวิถีชีวิตของประชาชนในเกิดการประกอบอาชีพที่ยึดผลประโยชน์อันเกิดจากความโลภเป็นหลักในการแสวงหาเพื่อเลี้ยงชีพ (Phadungchat, 2014)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิด สร้างกลุ่มอาชีพจากสมุนไพร ด้วยการนำเทคโนโลยีพลังงานทดแทนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการแปรรูป สร้างเป็นสินค้าชุมชน และเป็นพื้นที่เรียนรู้ข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นแบบเกษตรอินทรีย์ และยึดหลักการตามแนวพระราชดำริ เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแนวคิดของโครงการมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง คือ บริการสาธารณะแบบบูรณาการโดยให้บริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหา/ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนจังหวัดลำปาง/มีการเชื่อมโยงแผนงานโครงการ การประสานข้อมูล ประสานงบประมาณ และประสานการทำงานด้านอื่นๆ กับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในจังหวัดลำปาง ตลอดจนสอดคล้องกับพันธกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดข้อที่ 9) ส่งเสริมให้ประชาชนสืบทอดสืบสาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นตามบริบทที่หลากหลายและอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่กับจังหวัดลำปาง ข้อที่ 13) ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนวิถีแห่งเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อสร้างสรรค์และส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้จุนเจือครอบครัวโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคนิควิธีการร่วมสมัยในการสร้างอาชีพให้กับประชาชนจังหวัดลำปาง ตลอดจนถึงการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับประชาชนจังหวัดลำปาง และข้อที่ 14) ส่งเสริมและสนับสนุนการพาณิชย์การลงทุน เพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าบนพื้นฐานองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอก (Lampang Provincial Administrative Organization Office, 2018)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา
2. เพื่อสำรวจสาธิตอุปโภคและพัฒนางานพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา
3. เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 4 แบบ คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลในเอกสารที่ผู้เก็บข้อมูลแล้ว 2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามและแบบประเมินกิจกรรมทุกกิจกรรม เช่น การประเมินผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ ผู้ให้ความรู้ และประเมินเทคโนโลยี ตลอดจนประเมินหมู่บ้านต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ดอยลังกา และผู้วิจัยจะแจกแบบสำรวจสาธิตอุปโภคและพลังงานทดแทนผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 400 ชุด 3) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลัก เช่น คนในชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมการพัฒนาพืชสมุนไพรดอยลังกา และกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวในพื้นที่ดอยลังกา และ 4) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการชวนคนในชุมชนที่สนใจทำกิจกรรม เช่น สำรวจพืชสมุนไพรดอยลังกา ออกแบบและจัดทำแหล่งเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา ตลอดจนนำผลการสำรวจสาธิตอุปโภคและพัฒนางานพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ประกอบด้วย สาธิตอุปโภคพื้นฐาน เช่น สำรวจถ่าน น้ำประปา และไฟฟ้า ตลอดจนพื้นที่สาธิต วิเคราะห์ ออกแบบ และติดตั้งระบบผลิตไฟฟ้าพลังงานทดแทนในพื้นที่แหล่งเรียนรู้ คัดเลือกและจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้แปรรูปสมุนไพรดอยลังกา พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปให้มีคุณภาพ ตลอดจนเชิญชวนผู้ประกอบการต่างๆ ที่เชื่อมโยงต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา สำรวจสาธิตอุปโภคและพัฒนางานพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่ดอยลังกา จำนวน 3 พื้นที่ ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านแม่แจ่ม, หมู่ที่ 7 บ้านป่าเหมี้ยง, หมู่ที่ 10 บ้านปางต้นหนูน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา และเพื่อสำรวจ สาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ได้จากลงสำรวจ ข้อมูลภาคสนาม เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พัฒนาสัมมาชีพการแปรรูป พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการ (Action research) โดยใช้กระบวนการชวนคนในชุมชนที่สนใจทำกิจกรรม เช่น สำรวจพืชสมุนไพรดอยลังกา ออกแบบและจัดทำแหล่งเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพ ราษฎรดอย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาด ในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปองค์ความรู้สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ แก่สมาชิกของเครือข่ายชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูป พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า การสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกา เพื่อนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบเรื่องสมุนไพรของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ชนิด และสรรพคุณทางยาของสมุนไพรในธรรมชาติรวมทั้งที่มีการปลูกในพื้นที่ ดอยลังกา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 24 ชนิด ดังนี้ 1) สนสามใบ 2) สัตถุณี 3) เห็ดพิมาน 4) กัญชาแดงลังกา 5) ดินนกก 6) เจริญกุลหลาน 7) ดีปลากั้ง 8) หัวข้าวเย็นเหนือ 9) ข้าวเย็นใต้ 10) ผักจ้ำแดง 11) ตะเคียนหิน 12) พลุคว 13) เหงือกปลาหมอ 14) ค้างคาวดำ 15) กระชายแดง 16) ข่าตัน 17) ขมิ้นชัน 18) ค่าหด 19) มะขามป้อม 20) สมอไทย 21) สมอพิเภก 22) พริกไทย 23) กระตูดไก่ดำ 24) อบเชย และสมุนไพรทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยและปราชญ์ชาวบ้านได้รวบรวมอยู่ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพร ดอยลังกา

สมุนไพรที่ผู้วิจัยได้นำไปทำสารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจ ในชุมชนได้ในครั้งนี้ด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กัญชาแดงลังกา และอีก 21 ชนิด ที่ไม่ได้ นำมาแปรรูปเพิ่มมูลค่าทางผลิตภัณฑ์เนื่องจาก สมุนไพรบางตัวมีวิธีการแตกต่างกันออกไป เช่น การต้ม พอกตัว อีกทั้งยังมีรสชาติที่เผ็ดร้อนและขม ดังนั้นคณะผู้วิจัยและกลุ่มแปรรูปในชุมชนจึงหาหรือและหาซื้อสาร บณฐานข้อมูลเชิงวิชาการ ประกอบกับ พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่ดอยลังกา ยังคงมีปัญหาในการออก ใบอนุญาตในการนำมาแปรรูปตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งสมุนไพร กัญชาแดงลังกา กลุ่มแปรรูปก็นำ สารสกัดจากกัญชาแดงลังกาแทนกัญชาแดงลังกาสารสกัดทั้งสองชนิดนี้มีคุณสมบัติที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยกัญชามีปริมาณสารต่อจิตประสาทมากกว่ากัญชาแดงลังกา ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้ ขมิ้นชันมีสารต่อต้านอนุมูล อิสระซึ่งช่วยในการชะลอวัยและชะลอการเกิดริ้วรอย ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้ผิวหนังมีสุขภาพดีแข็งแรง ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานให้กับร่างกาย ช่วยป้องกันการเกิดโรคมะเร็ง เช่น โรคมะเร็งลำไส้ มะเร็งปากมดลูก ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลในร่างกายได้ ช่วยกำจัดสารพิษออกจากร่างกาย ช่วยบรรเทาอาการของ

โรคเบาหวาน ช่วยบำรุงสมอง ป้องกันโรคความจำเสื่อม ช่วยบรรเทาอาการไอ ช่วยแก้อาการจุดเสียด แน่นท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ และ ช่วยรักษาโรคลำไส้อักเสบ เป็นต้น

มะขามป้อม มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระ ช่วยบำรุงสุขภาพผิวพรรณ ชะลอการเกิดริ้วรอย วิตามินซี ในมะขามป้อม สามารถดูดซึมได้เร็วกว่าวิตามินซีชนิดเม็ดใช้บำรุงผิวหน้าให้ขาวสดใส รักษาฝ้า ด้วยการนำ มะขามป้อมมาผสมกับฝาละมีแล้วนำน้ำที่ได้มาทาบริเวณรอยฝ้า ช่วงบำรุงร่างกายได้เป็นอย่างดี โดยช่วยบำรุง อวัยวะแทบจะทุกส่วนของร่างกาย เป็นต้น

กัญชงแดงลังกามีสารสาร (Cannabidiol, CBD) ถ้ามีการใช้อย่างเหมาะสมจะช่วยป้องกันการสูญเสีย ของความทรงจำระยะสั้น ป้องกันอาการจิตเสื่อม โรคประสาท ลดอาการวิตกกังวล ลดอาการคลื่นไส้ อาเจียน ป้องกันโรคนอนไม่หลับ ลดอาการชักจากโรคปลอกประสาทเสื่อม

สมุนไพรทั้ง 3 ชนิดผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกาด้านแบบที่มีอัตลักษณ์ พื้นถิ่นของดอยลังกา และกระบวนการแปรรูปสมุนไพรโดยใช้เทคโนโลยีพลังงานทดแทน และสามารถพัฒนา ต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและมีช่องทางการตลาดเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน และผลิตภัณฑ์เหล่านี้ ได้แก่ 1) สบู่ล้างหน้าจากสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Facial Soap) 2) สบู่สครับผิวจากผงกาแฟดอยลังกา (Doi Langka Cascara Coffee Soap Scrub) 3) กาแฟเคลือบ สารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Coffee) 4) กาแฟเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Coffee) 5) ชาเปลือกกาแฟ เคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Cascara Tea) 6) ชาเปลือกกาแฟเคลือบสารสกัด แคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Cascara Tea) 7) ข้าวไร้ดอยลังกาเคลือบสารสกัดขมิ้นชัน (Doi Langka Curcumin Upland Rice) 8) ข้าวไร้ดอยลังกา เคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Upland Rice) 9) แมคคาเดเมียเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Macadamia) 10) แมคคาเดเมียเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Macadamia) 11) โศตรชาพญาเหมี้ยงเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Super Curcumin Baegu Tea) 12) โศตรชาพญาเหมี้ยงเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Super Cannabidiol Baegu Tea) พืชสมุนไพรต่างๆ เหล่านี้ และผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะด้านวิชาชีพขึ้นมาจะถูกรวบรวมไว้ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพร พื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา อีกทั้งได้นำผลิตภัณฑ์ไปวางจำหน่ายตามร้านค้าในชุมชน ร้านกาแฟ ตลอดจนศูนย์จำหน่ายสินค้าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ซึ่งใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขับเคลื่อน โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีความพอเพียง พอประมาณ และมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะนำไปสู่ การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการเกี่ยวกับ สมุนไพรและการแปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ในพื้นที่ดอยลังกา โดยชุมชนมีส่วนร่วมกันโดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นการวางแผนดำเนินการ 3) ขั้นปฏิบัติการ 4) ขั้นการร่วม รับผลประโยชน์ 5) ขั้นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน อีกทั้งมีวิธีการจัดกลุ่มสมุนไพรเพื่อการ แปรรูป กระบวนการแปรรูปสมุนไพร การเก็บสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยา กระบวนการผลิตและการจัดการของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรแบบต่างๆ จนนำมาสู่ศูนย์วิจัยเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริม อาชีพราษฎรดอยลังกา และช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ ทางคณะผู้วิจัยได้จัดทำช่องทางการตลาด ออนไลน์ พร้อมผู้ดูแลระบบสำหรับดำเนินการด้านการตลาดแบบออนไลน์ โดยจัดทำแพตฟอร์มาร์การตลาด

ในรูปเพทโดยใช้ชื่อ “กลุ่มอาชีพผู้แปรรูปสมุนไพรดอยลังกา” และช่องทางการตลาดผ่านมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนดอยลังกาให้เป็นชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้านสมุนไพร ผู้วิจัยและชุมชนได้สำรวจสาธิตปลูกและพัฒนางานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจต่อสาธิตปลูกพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจนด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้าน เมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากการวิเคราะห์ความพึงพอใจและคำสัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บริบททางภูมิศาสตร์ไม่เอื้อต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากพื้นที่เป็นที่อยู่ในหุบเขา ประกอบกับอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เมื่อกระทำการพัฒนาต้องได้รับการขออนุญาต และเจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด จากข้อความข้างต้นคนในชุมชนมองว่าเป็นปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับกับและเข้าใจต่อบริบทเชิงพื้นที่ ประกอบกับมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในเบื้องต้นตามสมควรที่ไม่ผิดกฎหมาย เช่น มาส่งเสริมให้ใช้พลังงานทดแทนจากน้ำ จากพลังงานแสงอาทิตย์ และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เข้ามาช่วยเมื่อมีปัญหา ฝนตกหนักดินสไลด์ทับถนนในการสัญจรได้อย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตามคนในชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัวไม่ทำลายทรัพยากร สามารถใช้ทรัพยากรในธรรมชาติเป็นแหล่งสร้างรายได้ในมิติของเศรษฐกิจชุมชน โดยขายความเป็นธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอนุรักษ์ สภาพแวดล้อม ปลูกพืชหมุนเวียนโดยไม่ทำลายป่าต้นน้ำ เช่น ปลูกกาแฟ และผลไม้เมืองหนาว สิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับป่าในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการบริหารจัดการร่วมกันกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการ และผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนร่วมกันหาแนวร่วมสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา ซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ เป็นพื้นที่สำหรับสาธิตแสดงตัวอย่างการเพาะปลูกพืชสมุนไพรที่อาศัยหลักการเกษตรอินทรีย์ไร้สารพิษ เพื่อเป็นแหล่งกระจายผลผลิตและเมล็ดพันธุ์ สามารถนำไปแปรรูปเป็นยาสมุนไพรอื่นๆ ที่มีศักยภาพ หรือสามารถนำไปศึกษาวิจัยและต่อยอดได้ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ เป็นการนำเอาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาเป็นพื้นที่สำหรับการแปรรูปผลผลิตพืชสมุนไพร ที่ได้จากการปลูกหรือเก็บเกี่ยวในพื้นที่บริเวณดอยลังกา โดยอาศัยพลังงานจากแสงอาทิตย์ หรือแผงโซลาร์เซลล์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการใช้พลังงานและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสนับสนุนการพึ่งพาตนเองหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐาน ปราศจากสารพิษ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เพิ่มทักษะฝีมือ และองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชน และเพิ่มมูลค่าของผลผลิต 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร เป็นสถานที่ศึกษาดูงานและให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรดอยลังกา ตั้งแต่ต้นทางการผลิตการดูแลรักษาไปจนถึงการแปรรูปให้แก่ เกษตรกร นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจ มีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจน

เรียนรู้คุณค่าของทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อลดการย้ายถิ่นฐานและการละเลยอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่จัดอบรม ประชุมแลกเปลี่ยนหรือกันของชุมชน จัดแสดงสินค้าและผลผลิตที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร ไปจนถึงจัดแสดงนิทรรศการพระราชดำริต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพแบบยั่งยืนของเกษตรกร

องค์ความรู้ใหม่

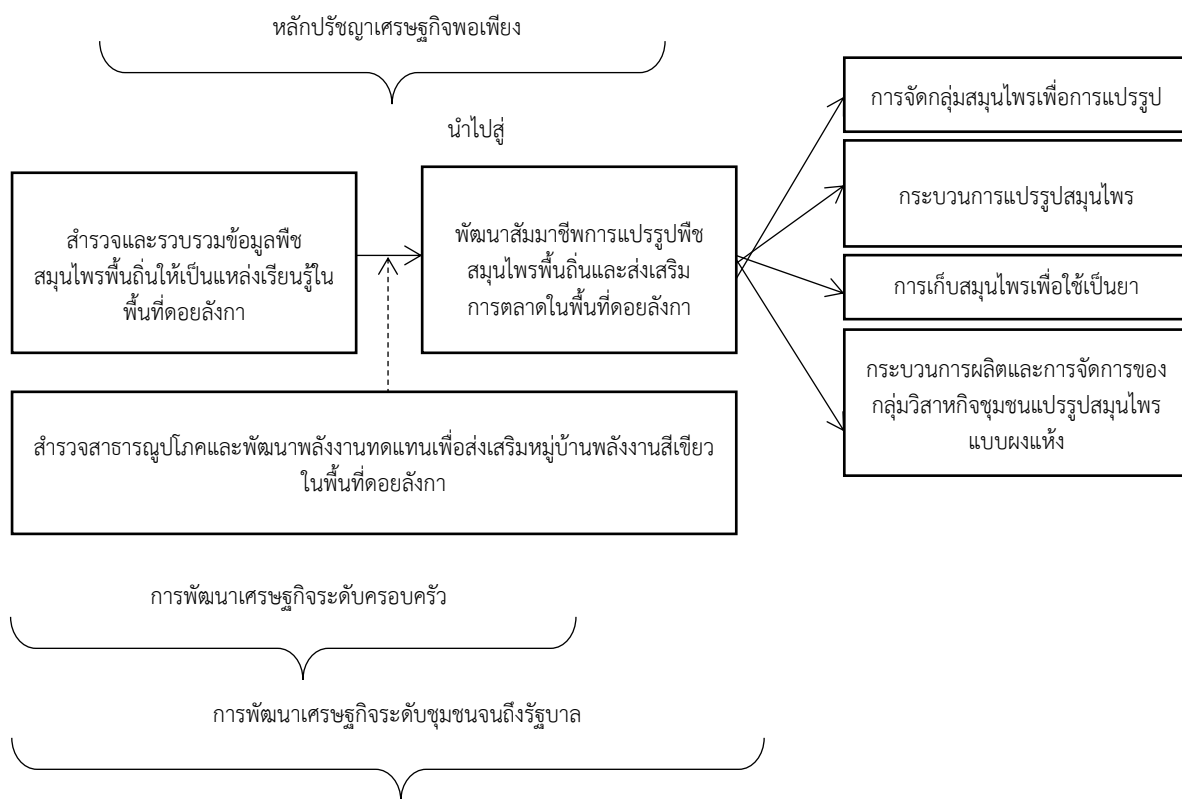

Figure 1: Honest livelihood: Knowledge of Local Medicinal Plants and connection Management for Sustainable Development in Doi Langka

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกาเพื่อนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบเรื่องสมุนไพรของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ชนิด และสรรพคุณทางยาของสมุนไพรในธรรมชาติรวมทั้งที่มีการปลูกในพื้นที่ดอยลังกา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 24 ชนิด และการใช้สมุนไพรคนในชุมชนใช้หลายชนิดผสมกันเป็นสูตรยา และสูตรที่ได้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการต้มดื่มมากที่สุด ใช้สดดม พอกรักษาโรค นำประกอบอาหาร และแช่น้ำหรือดองแอลกอฮอล์ ซึ่งสอดคล้องกับ Petchang (2009) ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารตามเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศภูผาพ่อ อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค พบว่า มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาโรคตามภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหมด 33 สูตร โดยจะมีการใช้สมุนไพรแบบชนิดเดียวหรือใช้หลายชนิดผสมกันเป็นสูตรยา และสูตรที่ได้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการต้มดื่ม

มากที่สุดที่ 19 สูตร ใช้สูตรม พกรักษาโรคหรือดื่ม รวม 9 สูตร และแช่น้ำหรือดองแอลกอฮอล์ 5 สูตร เช่น ยาตองชู กำลัง ส่วนการจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ชาวบ้านได้เลือกใช้วิธีการทำสวนสมุนไพรไว้สำหรับเป็นกิจกรรมหนึ่ง ในการท่องเที่ยวโฮมสเตย์

ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำสมุนไพรไปสกัดเพื่อได้สารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจชุมชนได้ในครั้งนี้มีด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กัญชาแดงลังกา และสมุนไพร ทั้ง 3 ชนิดผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกาดันแบบที่มีอัตลักษณ์พื้นถิ่นของดอยลังกา และกระบวนการแปรรูปสมุนไพรโดยใช้เทคโนโลยีพลังงานทดแทน และสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและมีช่องทางการตลาดเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน และผลิตภัณฑ์ที่ผู้วิจัยร่วมกับคนในชุมชน ผลิตได้จำนวน 12 ผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ได้มีการออกแบบลายกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์แต่ละชนิด ไม่ว่าจะเป็นกล่องสบู่ ถุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นน่าสนใจ แก่ลูกค้า และคำนึงถึงอัตลักษณ์ที่มาจากในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Khottham (2013) ได้ศึกษาเรื่อง ออกแบบลายกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สบู่สมุนไพรพบ ว่า กระบวนการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สมุนไพร ออกแบบโดยมีลักษณะคล้ายกันทั้งหมดเพื่อให้ผู้บริโภคเลือกซื้อหลายชนิด หลายกลิ่น เช่น สบู่สมุนไพรแครอท สบู่สมุนไพรชาเขียว สบู่สมุนไพรส้ม สบู่สมุนไพรมะละกอ สบู่สมุนไพรมะเขือเทศ สบู่สมุนไพรนมแพะ กำหนดตำแหน่งองค์ประกอบต่างๆ ไว้ในตำแหน่งเดียวกันใช้อักษรชุดเดียวกัน เทคนิคการตกแต่งที่ให้ความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแตกต่างกันตรงภาพและสีของผลิตภัณฑ์ และพืชสมุนไพรต่างๆ เหล่านี้ และผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะด้านวิชาชีพขึ้นมาจะถูกรวบรวมไว้ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่น และส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและชุมชนได้สำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจต่อสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจนด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้าน เมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย เนื่องจากบริบททางภูมิศาสตร์ไม่เอื้อต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากพื้นที่เป็นที่อยู่ในหุบเขา ประกอบกับอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เมื่อกระทำการพัฒนาต้องได้รับการขออนุญาต และเจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ซึ่งสอดคล้องกับ Thammarak (2018) ได้ศึกษา การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า โครงสร้างพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญในการเริ่มต้นในพัฒนาชุมชนและโครงสร้างพื้นฐานต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กันมีการกระจายตัวให้ทั่วถึงทั้งชุมชน จากข้อความข้างต้นคนในชุมชนมองว่าเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับกับและเข้าใจต่อบริบทเชิงพื้นที่ที่ประกอบกับมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในเบื้องต้นตามสมควรที่ไม่ผิดกฎหมาย เช่น มาส่งเสริมให้ใช้พลังงานทดแทนจากน้ำ จากพลังงานแสงอาทิตย์ และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เข้ามาช่วยเมื่อมีปัญหา ฝนตกหนักดินสไลด์ทับถนนในการสัญจรได้อย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตามคนในชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัวไม่ทำลายทรัพยากร สามารถใช้ทรัพยากรในธรรมชาติเป็นแหล่งสร้างรายได้ในมิติของเศรษฐกิจชุมชน โดยขายความเป็นธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอนุรักษ์สภาพแวดล้อมปลูกพืชหมุนเวียนโดยไม่ทำลายป่าต้นน้ำ เช่น ปลูกกาแฟ และผลไม้เมืองหนาว สิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับป่าในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการบริหารจัดการร่วมกัน

กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการ และผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีส่วนร่วมกันโดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นการวางแผนดำเนินการ 3) ขั้นปฏิบัติการ 4) ขั้นการร่วมรับผลประโยชน์ 5) ขั้นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน และสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกาซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่จัดอบรม ประชุมแลกเปลี่ยนหารือกันของชุมชน จัดแสดงสินค้าและผลผลิตที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร ไปจนถึงจัดแสดงนิทรรศการพระราชดำริต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพแบบยั่งยืนของเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับ Phromchat (2002) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษาบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริหารท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน อีกทั้ง Rattanaudomsawat (2003) ยังกล่าวอีกว่าการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การช่วยกันค้นปัญหาและสาเหตุ การวางแผน แผนฟื้นฟู การดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติงานฟื้นฟูและการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อร้านค้าหรือสถานบริการ สื่อมวลชน นักท่องเที่ยว และส่วนราชการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันแก้ไขโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนา 5 ปี ของจังหวัดและท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับ Nopparat (2008) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน กล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เช่น การค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติกิจกรรม และการติดตามประเมินผล และมีส่วนร่วมน้อยในการตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน พบว่า 1. ปัจจัยภายใน ประชาชนมีทัศนคติที่ดีปานกลางต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับต่อส่วนรวมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และ 2. ปัจจัยภายนอก ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว และได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนค่อนข้างมาก และมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวและการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว

สรุป

องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสัมมาชีพในชุมชน โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน ราษฎรชาวบ้านในอาชีพต่างๆ จากนั้น ราษฎรชุมชนรวมกลุ่มกันสร้างทีมงานและจัดการฝึกอาชีพให้กับคนในครัวเรือนและผู้ประกอบการในชุมชนที่สนใจ และติดตาม สนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ในชุมชนเกิดการตื่นตัว นำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบและยั่งยืนจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนได้อย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การจัดตั้งโครงการพระราชดำริฯ ส่งผลให้การสร้างอาชีพ และการนำผลผลิตที่แปรรูปจากสมุนไพรในพื้นที่ดอยลังกา ยกกระดับเศรษฐกิจฐานราก ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยการสร้างอาชีพในชุมชนบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ คนในชุมชนในพื้นที่ดอยลังกาได้รับการพัฒนาอาชีพและมีรายได้เลี้ยงตนและครอบครัวได้ สร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมาและนำเข้าสู่ระบบ OTOP เพื่อขยายในวงกว้างต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษาไปในพื้นที่ใกล้เคียง หรือนำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างชุมชนต้นแบบและพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ด้านสมุนไพร และอาชีพที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

References

- Chiarajit, C., (2022). Innovation and Guidelines for Sustainable Community Livelihood Network Development. *Journal of MCU Social Science Review*, 11(2), 1-14.
- Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. (2021). *The Role of Herbs and Traditional Thai Medicines in the Situation of the COVID-19 Epidemic*. (1st ed.). Bangkok: S.B.K. Printing Co., Ltd.
- Khottham, P. (2013). *Graphic Design on Packaging Pornsiri Herbal Soap*. Bangkok: Silpakorn University.
- Lampang Provincial Administrative Organization Office. (2018). *Development Plan of Lampang Provincial Administrative Organization (2018-2022)*. Retrieved February 15, 2023, from <https://www.lp-pao.go.th/Main60/index.php/home/2016-11-07-04-38-46/1553-2561-2564-2-10-63.html>
- Nopparat, N. (2008). *Community Participation in Sustainable Tourism Development: A Case Study of Wiang Tai Municipality, Pai District, Mae Hong Son Province*. Chiang Mai: Graduate School Chiang Mai University.
- Office of Community Strengthening Department of Community Development Ministry of the Interior. (2018). *Guidelines for Creating Community Livelihoods in 2019*. (1st ed.). Bangkok: BTS Press Co., Ltd.
- Petchang, R. (2009). *Utilization of Biodiversity of Medicinal Plants along the Phu Phaya Por Ecotourism Route, Nan River National Park, Uttaradit Province*. Uttaradit: Uttaradit Rajabhat University.
- Petrakat, P. (2012). *Health System*. Bangkok: Foundation for Children with Disabilities.
- Phadungchat, S. (2014). Economy According to the Buddhist Way. *Buddhachak*, 58(6), 37.
- Phromchat, R. (2002). *Community Participation in Agro-Tourism Development: A Case Study of Ban Pong, Pa Phai Subdistrict, San Sai District, Chiang Mai Province*. (Master's Thesis). Chiang Mai University. Chiang Mai.

- Rattanaudomsawat, K. (2003). *Community Participation in the Restoration of the Golden Triangle Tourist Attraction, Chiang Saen District, Chiang Rai Province*. Chiang Mai: Graduate School Chiang Mai University.
- Thammarak, R. (2018). *A Study of Factors Influencing the Development of Transport Infrastructure System: Case Study: Bang Kaew Subdistrict Administrative Organization Area, Bang Phli District, Samut Prakan Province*. (Research Report). Department of Engineering Technology Faculty of Engineering Burapha University. Chonburi.